

Gail Kligman
Katherine Verdery

Historia

ȚĂRANII SUB ASEDIU

COLECTIVIZAREA AGRICULTURII ÎN ROMÂNIA (1949-1962)

POLIROM

poţi fi decît de acord cu comentariul lui Lewin despre ritmul frenetic al colectivizării din octombrie 1929 pînă în februarie 1930, comentariu aplicabil şi altor state care au trecut apoi prin acelaşi proces :

> Statul a produs o răsturnare de proporţii în mediul rural fără să-şi fi pregătit organele administrative să facă faţă presiunii astfel generate. De aceea colectivizarea a fost pusă în practică nu de către maşinăria obişnuită a administraţiei săteşti, ci de către organe ad-hoc, mobilizate în grabă în acest scop... Costul acestei politici, în termeni de pierderi suferite, a fost enorm ; arareori un guvern a provocat un asemenea haos în propria ţară (Lewin, 1968, p. 515).

În al treilea rînd, un factor care a intensificat dezorganizarea birocratică a fost slaba pregătire a cadrelor. Iată ce spune, din nou, Lewin : „În timpul anului anterior, nu se întreprinsese nimic pentru a pregăti cadrele de partid în vederea sarcinilor

> considerabil de ţărani şi-au dat de timpuriu demisia din posturi administrative exact pentru că nu erau de acord cu practicile de impozitare sovietice, în timp ce alţii şi-au păstrat slujbele, dar au pus constant beţe în roate procesului de colectare a taxelor (Penner, 1995, pp. 260, 267).

În Reazan, conform unui raport al poliţiei secrete, membrii sovietului local protestau deschis împotriva colectivizării, simpatizau cu duşmanul de clasă, le dădeau culacilor răgazuri şi amînări pentru cote, îşi susţineau propriile rude care erau culaci şi primeau mită ca să micşoreze cotele (McDonald, 2002, p. 104). Uneori erau foarte expliciţi: „Aceştia sînt oamenii noştri, şi, dacă ne-am apuca să aplicăm cifrele [pentru cotele de cereale] în întregime, ţăranii ne-ar sfîşia în bucăţi” (*ibid.*, p. 105). Exemplele de acest fel sînt nenumărate pentru fiecare ţară din blocul sovietic. Ele ne amintesc că mare parte din colectivizare a presupus o luptă îndîrjită, în cadrul căreia conducerea de partid a făcut tot posibilul să-i înlocuiască pe oficialii locali recalcitranţi cu alţii, mai adaptaţi sarcinii pe care o aveau de îndeplinit.

La fel de multe erau însă cadrele care făceau abuz de autoritate în sens invers, folosind violenţa pentru a-şi îndeplini şi depăşi sarcinile, în speranţa de a avansa în carieră sau poate pentru a se răfui cu anumiţi oameni din sat. Asemenea „excese” sînt raportate frecvent în URSS, la fel cum se va întîmpla apoi şi în Europa de Est. Pe 27 decembrie 1929, cînd Stalin a decretat necesitatea de a-i lichida pe culaci, el n-a oferit decît instrucţiuni foarte vagi despre cum urma să se facă acest lucru.

> În absenţa oricăror instrucţiuni care le-ar fi putut înfrîna excesele, activiştii locali care aveau predispoziţie spre aşa ceva au procedat la deculacizare într-un mod haotic, brutal şi crud. Exista... o puternică tendinţă printre activişti să se năpustească asupra duşmanului cu maximă ferocitate, pentru a-l elimina cît mai repede. (Lewin, 1968, pp. 487-488)

Nu e de mirare că ţăranii s-au împotrivit. Au scris petiţii şi au făcut contestaţii. Au protestat faţă de cotele impuse ascunzîndu-şi recolta de cereale, au măcelărit animalele pentru a le împiedica să ajungă la colhoz, au dat foc şirelor de grîne ca să nu încapă pe mîna colectorilor, au ars locuinţele activiştilor – sau chiar pe ale lor, pentru ca bunurile să nu le fie confiscate. După ce vecinii lor culaci fuseseră deportaţi, trei mii de ţărani s-au dus la biserică purtînd pe braţ banderole negre de doliu şi au refuzat să urmeze ordinele ulterioare de a distruge proprietatea culacilor. În şedinţele care ar fi trebuit să-i convingă pe oameni să se înscrie în colhozuri, femeile strigau „Hristos a înviat! ”, cîntau tare ca să acopere glasurile agitatorilor, aranjau ca cineva să vină la mijlocul întîlnirii şi să strige „Foc! ” pentru a întrerupe şedinţa sau făceau vacarm ca să împiedice un vot, amuţindu-i realmente pe agenţii partidului. Vom regăsi aceste forme de rezistenţă în toate ţările care au făcut colectivizarea[66].

Formele active de rezistenţă a ţăranilor au sporit de la 933 de cazuri în 1927 la 27.586 în 1930, cînd au implicat peste două milioane de oameni (Manning, 2001, p. 33; Viola, 1996, p. 4), în împotriviri de multe ori violente. Peste tot au existat cazuri în care ţăranii au omorît cadrele de partid, le-au linşat, le-au bătut; oficialităţile locale fugeau înspăimîntate, de teamă să nu fie masacrate de femeile furioase. Săteni scoşi din minţi s-au repezit

66. Situaţie valabilă în toate cazurile de colectivizare, inclusiv în Asia. Vezi, bunăoară, Lee şi Yang, 2007, pentru China; MacLean, 2007, pp. 42-46, pentru Vietnam.

asupra unui activist, l-au lovit cu bîtele pînă l-au omorît, i-au scos ochii şi l-au eviscerat[67]. Într-adevăr, Viola (1996, pp. 69, 130) susţine că violenţa însăşi a rezistenţei a fost motivul reprimării violente a revoltelor ţărăneşti ; cele două s-au alimentat una pe alta. Ritmul colectivizării s-a intensificat pe măsură ce şi rezistenţa a sporit, pînă cînd, în martie 1930, partidul a fost silit să dea înapoi – moment semnalat de faimoasa cuvîntare a lui Stalin *Ameţeala de pe urma succeselor*. A urmat un val masiv de retrageri din colhozurile deja formate. În septembrie, procesul a fost reluat într-un ritm mai lent ; pînă la sfîrşitul lui 1934, 90 la sută din terenul agricol se afla în proprietatea gospodăriilor colective (Conquest, 1986, p. 182). În general, ritmul a fost inegal : un proces destul de lent pînă în 1928, o intensificare treptată tot mai rapidă pînă la ritmul frenetic din ianuarie şi februarie 1930, un recul, apoi o reluare mai moderată în vara lui 1930. Astfel de oscilaţii au marcat şi procesul de colectivizare din ţările est-europene, deşi la o altă scară temporală.

În cuvîntarea sa, Stalin se întreba cum de pot apărea asemenea excese şi punea violenţa pe seama zelului oficialilor locali „ameţiţi de pe urma succeselor" – semnalînd astfel efortul de a centraliza controlul asupra procesului şi asupra folosirii forţei (Getty şi Naumov, 1999, pp. 114-118). Printre instrumentele folosite pentru atingerea acestui scop s-a aflat recrutarea în 1929 a proletarilor urbani cunoscuţi drept „cei 25.000", cadre alese dintre muncitori şi activişti din fabrici, oameni activi politic, care au fost trimişi la ţară să sprijine procesul de colectivizare şi apoi să rămînă acolo ca reprezentanţi locali ai partidului şi conducători de gospodării colective (vezi Viola, 1987). S-a încercat deci echilibrarea iniţiativei între centrul de partid de la Moscova şi organele inferioare. Vom reveni asupra acestei chestiuni mai tîrziu, pentru că ea este importantă şi pentru colectivizarea din România : în ce măsură brutalitatea procesului s-a datorat incapacităţii centrului de a-şi controla subordonaţii şi în ce măsură centrul i-a încurajat de fapt în mod tacit ? Există dovezi că centrul încerca să-şi ţină subordonaţii în frîu, cerînd disciplină şi emiţînd decrete precum cel din martie 1930, care ameninţa să dea afară orice cadru care nu lupta cu excesele (*ibid.*, p. 129). Comitetul Central a trimis unui număr de regiuni telegrame care îi criticau pe şefii locali pentru că o luau înaintea planurilor centrului, ignorîndu-le. Un şef regional, de pildă, ceruse ca numărul culacilor pe care trebuia să-i deporteze să fie mărit de la 5.000 la 15.000 (Viola, 2000, p. 16). Poliţia secretă, îngrijorată că procesul de deculacizare îi scăpa din mînă, le ordona agenţilor săi să nu depăşească numărul de arestări care le fusese alocat, să se limiteze la el şi să înceteze să se mai întreacă de-a „cine arestează cei mai mulţi culaci" ; regiunile „scăpate de sub control" erau pedepsite (*ibid.*, p. 21).

Istoricii colectivizării sovietice sînt în general de părere că administraţiile locale au prezentat autorităţilor centrale planuri care depăşeau cu mult ceea ce se aştepta de la ele şi că Moscova a pierdut controlul asupra represiunii în favoarea comitetelor de partid regionale şi locale[68]. Şi totuşi Penner aduce mărturia unor plenipotenţiari care primiseră următoarele instrucţiuni de la un superior : „Strîngeţi încă 1.000 de puduri, altfel veţi fi arestaţi şi judecaţi pînă la unul" şi pe a unei oficialităţi care anunţa : „Aduceţi fiecare cîte 500 de puduri de cereale. Mai bine vă spînzur pe toţi decît să risc ca vreunul din noi să fie condamnat" (Penner, 1995, p. 354). De la ce nivel al ierarhiei emanau asemenea iniţiative ? Exista oare o ruptură clară între Moscova şi „oficialii locali" acuzaţi de masacru de către Stalin în cuvîntarea sa *Ameţeala de pe urma succeselor* (care a dat tonul

---

67. Exemplele sînt luate din Conquest, 1986, p. 159 ; Fitzpatrick, 1994b, p. 51 ; Manning, 2001, p. 36 ; McDonald, 2002, p. 89 ; Viola, 1996, pp. 59, 89, 146-149.
68. Vezi, de pildă, Davies, 1980, p. 133 ; Getty şi Naumov, 1999, p. 523 ; Viola, 1987, p. 216.

învinovăţirii cadrelor locale, scoţînd cu faţa curată centrul)? Au existat oare autorităţi superioare care au condamnat excesele în timp ce, neoficial, le încurajau? Această interpretare devine credibilă dacă, aşa cum susţine Conquest, „erorile erau universale" (Conquest, 1986, p. 162). Cert este că procesul de colectivizare a dezlănţuit o luptă teribilă pentru cîştigarea controlului în toate segmentele şi la toate nivelurile aparatului de stat şi că Moscova a scăpat frîiele din mînă. Rezultatul a fost o campanie de o brutalitate furibundă, în care au murit milioane de oameni. Deşi procesele de colectivizare din Europa de Est au inclus şi ele represiuni şi violenţe, nici nu s-au comparat cu ceea ce s-a întîmplat în Uniunea Sovietică, cel puţin în parte pentru că liderii comunişti ai Europei de Est s-au străduit în mod intenţionat să evite o asemenea situaţie (vezi, de pildă, Stillman, 1958, p. 69).

Viola îşi încheie astfel studiul despre „cei 25.000":

> Deşi iniţiată şi sprijinită de centru, colectivizarea a devenit, în mare măsură, o colecţie de politici ad-hoc ca reacţie la iniţiativele dezlănţuite ale organelor de partid şi de stat regionale şi locale din mediul rural. Colectivizarea şi agricultura colectivă au fost modelate mai puţin de către Stalin şi autorităţile centrale, cît de activitatea dezorganizată şi iresponsabilă a autorităţilor rurale, de experimentele preşedinţilor de gospodării colective lăsaţi să-şi poarte singuri de grijă şi de realităţile unui mediu rural înapoiat şi ale unei ţărănimi tradiţionale care sfida asediul bolşevic. Centrul nu a reuşit niciodată să-şi exercite controlul asupra mediului sătesc, aşa cum îşi propusese în conceptul revoluţiei de sus în jos (Viola, 1987, pp. 215-216).

Cu toate că această deplasare a accentului de la o viziune a desfăşurării procesului de sus în jos la una de jos în sus a fost salutară la timpul ei şi rămîne importantă şi astăzi, noi considerăm că accentul trebuie pus întru cîtva altfel, cel puţin pentru o parte dintre ţările est-europene: colectivizarea a fost un mijloc esenţial prin care partidul şi-a centralizat ierarhiile, şi-a consolidat puterea de lider şi s-a creat pe sine pentru viitor. Dacă, pe parcursul unei bune părţi a operaţiunii, partidul nu a deţinut controlul asupra a ceea ce se petrecea, la final el a ajuns să-l aibă în mare măsură – în România, cu siguranţă[69].

Iată, deci, tiparul sovietic al colectivizării: un precedent deloc atrăgător. Era modelul nu doar al unei anumite structuri, politici şi modalităţi de implementare, ci şi al unei sumedenii de probleme asociate, care s-au văzut din plin în timpul colectivizării din România. Aproape toate fazele procesului sovietic sînt relevante pentru ceea ce avea să se întîmple în Europa de Est, de multe ori ca exemplu negativ. Regăsim şi aici aceeaşi structurare a procesului, ritmul inegal, improvizaţiile, pierderea de către centru a controlului pe măsură ce cadrele îşi depăşesc atribuţiile şi se dedau la violenţe, aceeaşi dorinţă de a controla aprovizionarea cu alimente, aceleaşi cadre prost pregătite, aceleaşi lupte intestine pentru putere în partidul-stat. Vedem de asemenea similitudini remarcabile în formele de rezistenţă a ţăranilor: atacarea şi agresarea activiştilor; aşteptarea echipelor „de lămurire" cu furci, seceri, sape, pistoale şi securi; redactarea de petiţii şi contestaţii; refuzul de a da cotele şi uciderea sau vînzarea animalelor; apărarea culacilor pe care partidul încerca

69. Viola însăşi face o afirmaţie similară în studiul ei despre rolul OGPU/NKVD în deculacizare, proces pe care această instituţie începuse să-l desfăşoare încă înainte să fie autorizată de Biroul Politic: „Esenţialmente, acest lucru a însemnat că Stalin şi Biroul Politic trecuseră controlul asupra unei operaţiuni-cheie, cu implicaţii politice şi economice uriaşe, către OGPU, permiţîndu-i astfel să facă primul pas către acea formidabilă consolidare instituţională care avea să-l transforme, pînă în 1937, într-un «stat în stat»" (Viola, 2000, p. 37).

să-i stigmatizeze şi să-i deporteze ; împiedicarea desfăşurării întîlnirilor la care activiştii încercau să-i convingă să se înscrie în colective şi aşa mai departe.

În particular, să notăm frecvenţa actelor de rebeliune conduse de femei, mai mult decît de bărbaţi[70]. În timp ce bărbaţii săvîrşeau cele mai multe acte de teroare ascunse, femeile se specializau în proteste publice. Erau mai ales neliniştite de colectivizarea animalelor şi muşcau mîinile celor care veneau să le ia vacile, de teamă că nu vor mai avea lapte pentru copii. În timpul tulburărilor de amploare, femeile puneau din nou mîna pe vitele colectivizate şi le redistribuiau foştilor proprietari (McDonald, 2002, p. 99). Aflate în avangarda rezistenţei contra rechiziţiilor, ele erau cele care mînuiau furcile şi secerile pentru a împiedica scoaterea cerealelor sau a seminţelor din sat, din dorinţa de a apăra necesarul de produse alimentare al satului. Ele îi apărau pe cei care erau deculacizaţi şi ele se organizau împotriva deportărilor, însoţindu-i pe deportaţi la distanţe de cîţiva kilometri în afara satului şi blestemîndu-i în tot acest timp pe comunişti. La şedinţe, se adunau la un loc, ca să respingă propunerile oficiale, creînd un vacarm din care vocile activiştilor nu se mai auzeau. Protestele se desfăşurau în formaţie obişnuită de luptă : bărbaţii stăteau deoparte, dar erau gata să le apere pe femei la nevoie ; acestea veneau în faţă, folosindu-şi copiii drept scuturi, în credinţa fermă – şi, în general, corectă – că organele de ordine n-aveau să le atingă. O împărţire similară pe gen regăsim în informaţiile culese din România (vezi capitolul 2), aşa cum şi Andrew Port găseşte în Germania de Est ; presupunem că modelul era larg răspîndit[71].

Este limpede că ţăranii şi ţărăncile manipulau stereotipurile autorităţilor sovietice conform cărora femeile – pe care ei voiau să le emancipeze prin egalitatea dintre sexe – erau fiinţe pasive, iraţionale, incapabile de un rol de agent şi de conştiinţă politică şi, ca atare, de proteste politice (Viola, 1996, p. 203). Autorităţile considerau revoltele lor drept simple dovezi de isterie sau de receptivitate la influenţa culacilor. Viola citează un raport al poliţiei secrete care afirmă : „Atitudinea condescendentă a organelor de pedeapsă faţă de femei... a fost cea care a permis întărirea opiniei despre invulnerabilitatea femeilor" (*ibid.*, p. 198). Mai mult, ţăranii manipulau nu numai stereotipuri, ci însăşi ideologia sovietică : bărbaţii constrînşi să se înscrie în colective se ascundeau în spatele soţiilor, spunînd că ei ar fi vrut să se înscrie, dar că ele nu-i lăsau şi că, întrucît acum exista egalitatea sexelor, trebuiau să trateze opinia soţiilor cu respect (Viola, 1987, p. 106). Într-adevăr, multe femei apăreau la întîlniri pentru a-şi tîrî soţii afară sau a-i ameninţa cu divorţul dacă se înscriau în colectiv ; au existat rapoarte despre adevărate războaie în căsnicie pe această temă.

Aşa cum ştim că se întîmplă în cazul ţăranilor în diferite culturi, bărbaţii sînt responsabili de reproducerea comunităţii şi a statutului familiei lor în ea, în timp ce femeile poartă răspunderea specială a reproducerii gospodăriei şi a hrănirii copiilor. Cînd femeile din Uniunea Sovietică se revoltau şi îşi ocărau bărbaţii pentru că luau în considerare

70. Vezi Viola, 1986. Afară de cazurile unde menţionăm altfel, exemplele sînt din Viola, 1996, capitolul 6. În România, femeile au fost de asemenea în fruntea revoltelor ; vezi capitolul 2. Femeile de peste tot din lume au condus revolte în semn de protest faţă de preţurile produselor alimentare sau de alte chestiuni care afectau reproducerea familiei şi a gospodăriei.

71. Jurnaliştii polonezi au scris despre rezistenţa femeilor la colectivizare în Polonia. Vezi „Kołchoz we wsi Witosa" („Colhozul din satul Witos"), *Dziennik polski*, 13 august 2009 (fără autor) ; Podemski, Stanisław, „Wojny chłopskie" („Războaiele ţărăneşti"), *Gazeta wyborcza*, 17 mai 2008 ; Zielińska, Alicja, „Kołchoz ? Nasze baby się zbuntowały ! " („Colhoz ? S-au răzvrătit muierile ! "), *Kurier poranny*, 2 mai 2008. Îi mulţumim Elżbietei Matynia pentru aceste referinţe.

ideea de a se înscrie în colectiv, ele nu doar se foloseau de stereotipurile sovietice. Încercau de fapt să asigure hrana familiei lor, angajîndu-se într-o operaţiune de ariergardă pentru a-şi păstra gospodăria cît de cît întreagă în faţa uriaşei maşinării care strivea sub pasul ei comunităţi întregi. Poate că răspunsurile diferenţiate după gen sînt similare în tot blocul sovietic datorită rolului central jucat de reproducerea familiei în toate aceste ţări – un fapt pe care partidele comuniste au ajuns să-l aprecieze, manipulînd relaţiile de rudenie şi ameninţînd membrii familiilor pentru a-şi consolida puterea la sate.

O altă asemănare între cazuri este limbajul militar cu ajutorul căruia a fost înfăptuită colectivizarea – la fel ca multe alte acţiuni ale regimului comunist. Istoria colectivizării sovietice şi a domniei partidului, mai general, este împînzită de imagini militare – trăsătură la fel de caracteristică şi evenimentelor din ţările est-europene. Pe tot parcursul perioadei comuniste, şi mai ales în campaniile de colectivizare, limbajul militar a fost omniprezent: „luptă", „aliaţi", „infiltrare", „front", „duşmani", „sabotaj", „ofensivă", „insurgenţi", „ucidere", „mobilizare", „bătălii", „campanie" şi – sloganul tipic al colectivizării – „lupta de clasă". De unde veneau toate acestea?

Un argument generic ne furnizează Jowitt, care spune că partidul ca formă de charismă birocratică necesită un climat de combativitate (Jowitt, 1992, p. 126 [ed. rom. – p. 158]). Mai concret însă, pare probabil ca liderii sovietici să fi inventat acest limbaj în timpul războiului civil din 1918-1921, cînd ţara era mai mult o tabără armată; ulterior, el s-a răspîndit şi în limbile altor ţări est-europene care imitau modelul sovietic. Primul răspuns al partidului la criza cerealelor din 1927-1928 a fost reinstituirea sistemului de rechiziţii care îi salvase pe bolşevici în timpul războiului civil; situaţia, definită acum drept „un război pentru grîne", a necesitat, aşa cum era de prevăzut, recrutarea masivă de voluntari care să compenseze lipsa cadrelor de la ţară: „cei 25.000" menţionaţi mai devreme. Acest efort de recrutare s-a hrănit cu metafore de război. Amintirile şi imaginile din eroicul război civil i-au inspirat pe mai mult de 70.000 de muncitori să se ofere voluntari, motivaţi de convingerea că naţiunea era în război, iar colectivizarea era necesară pentru supravieţuirea ei. Dintre aceştia au fost selectaţi 27.519, mulţi foşti combatanţi în Armata Roşie (Viola, 1987, pp. 43-44).

Întoarcerea la metodele războiului civil a fost uşoară, pentru că birocraţii şi cadrele aveau deja obiceiurile înrădăcinate din perioada anterioară (Lewin, 1968, p. 482). Mai mult, Troţki observa, în *Revoluţia trădată*, că demobilizarea a cinci milioane de soldaţi ruşi s-a dovedit crucială pentru formarea birocraţiei, întrucît comandanţii militari au ocupat posturile de conducere şi au introdus peste tot regimul care le adusese victoria în războiul civil (citat în Lewin, 1968, p. 483). Davies vorbeşte despre discuţiile din plenara din noiembrie 1929 a partidului, în care s-a format treptat consensul că puterea economică a culacilor trebuia distrusă; Stalin şi alţi conducători de vîrf au prezentat problema ca pe un război total, s-au referit la cei însărcinaţi s-o rezolve ca la o „armată" cu un „stat-major" şi au vorbit despre lupta de clasă „de parcă ar fi fost pe front" (Davies, 1980, p. 173). Maurice Hindus afirmă că un student i-a spus în 1930: „Acesta a fost şi este un război. Culacii trebuiau eliminaţi complet, la fel ca un inamic pe front. Ei sînt inamicul de pe front. Ei sînt duşmanii colhozului" (citat în Davies, 1980, p. 173). Într-adevăr, unele cadre erau de părere că situaţia era mai rea ca în război; un activist de partid îşi aminteşte: „Oricare dintre noi ar fi preferat să fie înapoi pe front" (Penner, 1995, p. 42). Imaginile acestea şi-au creat propria realitate: după Viola, efectele rebeliunii din 1930 au inclus întărirea procesului de militarizare a societăţii şi intensificarea atmosferei de duşmănie şi suspiciune. Mediul rural a devenit un stat asediat, „un enorm teren de antrenament unde

s-au putut aduna şi pregăti legiunile de cadre loiale aparatului de represiune al statului" (Viola, 1987, p. 179). Un alt efect al folosirii metaforelor militare prin intermediul unor termeni precum „bătălie", „ofensivă" şi „lupta cu culacii" a fost faptul că aceştia au mobilizat un sentiment constant de urgenţă şi entuziasm, care s-a potrivit cu insistenţa conducerii asupra nevoii de a face totul foarte repede (*ibid.*, p. 36). Mai mult, acest sentiment al urgenţei a întărit unitatea partidului: „A fost de fapt recreată... atmosfera războiului civil. Şi lucrul acesta nu era util numai ca armă împotriva ţărănimii. El a pus la dispoziţia activiştilor de partid toate avantajele unei situaţii de urgenţă. Moderaţia a fost - sau trebuia să fie - măturată ori zdrobită de valul emoţiilor partizane" (Conquest, 1986, p. 111).

Astfel, circumstanţele specifice experienţei revoluţionare a bolşevicilor în războiul civil au modelat limbajul militar şi mentalitatea de asediu permanent cu ajutorul cărora colectivizarea avea să fie pusă în aplicare în toată Europa de Est şi de asemenea în alte părţi ale lumii. Întregul limbaj al partidului avea să fie astfel codificat drept masculin - lucru potrivit, de altfel, cu ordinea profund patriarhală pe care o construia, în contradicţie flagrantă cu obiectivul său declarat al egalităţii sexelor.

***

Paul Gregory notează: „Colectivizarea a fost un mecanism instituţional menit să controleze colectarea de cereale. Dacă ţăranii ar fi fost de acord să vîndă statului la preţurile sale [foarte joase], colectivizarea nu ar fi fost necesară, aşa cum dovedeşte o afirmaţie din iunie 1929 a lui Mikoian" (Gregory, 2004, p. 39). Lucrul acesta este adevărat, dar, aşa cum a arătat Jowitt cu cîteva decenii în urmă (Jowitt, 1978), lucrurile au fost mult mai complicate. Conducerea sovietică era încă nesigură de controlul pe care îl exercita asupra societăţii şi mai ales asupra uriaşelor mase ţărăneşti. Uniunea Sovietică era profund îndatorată faţă de unele ţări din Occident şi boicotată de altele; oficialităţile de la vîrf vedeau în industrializarea rapidă singura şansă de supravieţuire a ţării, dar nu aveau resursele pentru a o pune în practică. Distrugerea modului de viaţă al ţăranilor era, în aceste circumstanţe, atît un mod de a obţine controlul asupra producţiei de cereale, cît şi de a-şi întări stabilitatea şi puterea. Chiar dacă - aşa cum pare probabil - nu a avut la început un plan clar de colectivizare, Stalin era un maestru al lecţiilor prinse din zbor, din întorsăturile neaşteptate de situaţie, de care ştia să profite. În plus, procesul colectivizării a modelat proaspătul partid-stat, dîndu-i ocazia de a întări poliţia secretă (atît de importantă în epurările ulterioare), de a concepe practici poliţieneşti mai cuprinzătoare (prin intermediul unor politici sociale care au dus la migrări în masă, la banditism, la apariţia unui număr mare de copii vagabonzi prin oraşe etc.), de a înlocui oficialităţile rurale cu cadre de partid devotate ideologic şi de a-şi aliena permanent forţa de muncă de la sate. Colectivizarea a jucat un rol fundamental în formarea Uniunii Sovietice a lui Stalin. Avea să aibă acelaşi efect şi în Europa de Est.

Colectivizarea în Europa de Est

Colectivizarea agriculturii în Europa de Est s-a produs în mai multe forme, dintre care majoritatea au urmat experienţa sovietică, deşi s-au deosebit mult între ele. Colectivizarea sovietică a fost însă distinctă de toate celelalte, într-o serie de privinţe. În primul rînd, atunci cînd Stalin a început să colectivizeze agricultura, nu exista nici un fel de model pentru îndeplinirea acestei sarcini enorme - includerea a 25 de milioane de gospodării

ţărăneşti în forme colective de producţie. În 1928, cînd operaţiunea era deja în desfăşurare, bolşevicii abia dacă-şi instauraseră controlul asupra Uniunii Sovietice; în 1930, colectivizarea era încă un concept lipsit de substanţă (Fitzpatrick, 1994b, p. 7). Toate ţările est-europene, în schimb, au avut un model: pe cel al Uniunii Sovietice, nerăbdătoare să-l exporte. Ele duceau lipsă de capacitate organizaţională, dar nu şi de o imagine privind modul cum trebuia să arate rezultatul sau cum se putea ajunge acolo.

O a doua diferenţă rezultă din faptul că Uniunea Sovietică a colectivizat de una singură, mînată de sentimentul misiunii sale de a se dezvolta altfel decît Occidentul (Kotkin, 1995, p. 12). Est-europenii, în schimb, au fost în mare parte forţaţi să se colectivizeze. Nu e vorba de faptul că în Europa de Est nu ar fi existat deloc susţinere din partea populaţiei pentru comunişti: ea exista, mai ales în Cehoslovacia (nu numai în centrele industriale, ci şi la ţară) şi de asemenea în Bulgaria. În Iugoslavia şi Albania, comuniştii au condus mişcări puternice de rezistenţă împotriva naziştilor şi au preluat puterea de unii singuri, ca eliberatori ai naţiunii[72]. Cu posibila excepţie a acestor două ţări, este însă îndoielnic că, în toate celelalte, comuniştii ar fi ajuns la putere fără sprijinul sovieticilor; în majoritatea ţărilor est-europene, ideile comuniste nu se bucurau decît de o minimă susţinere populară. Ca atare, mult mai puţine dintre cadrele est-europene erau devotate ideologic şi entuziaste, capabile să-i convingă pe ţărani să se înscrie de bunăvoie în colective. Dacă Biroul Politic al lui Stalin a impus colectivizarea asupra Uniunii Sovietice, ţărilor-satelit ea le-a fost impusă de Armata Roşie. Faptul că majoritatea est-europenilor au considerat sistemul de gospodării colective ca pe un lucru dictat din afară le-a stîrnit de la bun început ostilitatea faţă de el.

În al treilea rînd, există o diferenţă crucială în privinţa relaţiei dintre ţărani şi pămînt între Uniunea Sovietică (îndeosebi Rusia) şi ţările Europei de Est. În 1927, 95,5 la sută dintre gospodăriile ţărăneşti ruseşti se aflau în sate în care pămîntul era deţinut în comun (Lewin, 1968, p. 85)[73], în timp ce, în Europa de Est, asemenea comunităţi erau extrem de rare. Aici, fiecare gospodărie avea pămîntul propriu, arenda pămînt sau lucra pentru proprietarii de pămînt. Diferenţa era semnificativă, pentru că însemna că activiştii sovietici puteau de multe ori să colectivizeze comunităţi întregi printr-o singură notă a consiliului sătesc (vezi Fitzpatrick, 1994b, p. 44), fără a trebui să-i convingă pe ţărani în grupuri mici sau cîte unul odată – o activitate foarte laborioasă pentru partidele comuniste care nu erau dotate cu suficiente cadre. Această diferenţă a avantajat poate capacitatea sovieticilor de a încheia colectivizarea într-o ţară uriaşă într-un timp mult mai scurt decît a fost ulterior necesar în ţări est-europene mult mai mici[74].

În al patrulea rînd, colectivizarea în multinaţionala Uniune Sovietică a avut o notă mai puternică de deznaţionalizare decît în Europa de Est (vezi, bunăoară, Gribincea, 1996, p. 130; Lévesque, 2006, p. 1; Martin, 2001, pp. 320-325; Swain, 2003). Situaţia a fost

72. Partizanii comunişti ai lui Tito au cîştigat de partea lor pe mulţi iugoslavi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, dar sub umbrela lui Tito s-au adunat de fapt şi mulţi necomunişti.

73. După spusele lui Lewin, reformele lui Stolîpin, introduse la începutul secolului al XX-lea, răzbătuseră în aceste sate cu proprietate comună (*mir*), care ajunsese să cuprindă, de la peste 90 la sută dintre ţărani, mai puţin de 50 la sută; dar, în anii 1920, multe comunităţi au revenit la proprietatea comună (Lewin, 1968, p. 85).

74. Lynne Viola (comunicare personală) se îndoieşte că *mir*-ul a avut mare efect asupra vitezei colectivizării, pe care o atribuie invaziei de plenipotenţiari şi de alţi intruşi. Noi tindem să fim de altă părere, dat fiind ceea ce am aflat despre „munca de lămurire" din satele lipsite de proprietate comunală.

în parte intenţionată, în parte un simplu efect al exproprierii şi deportării elitelor naţionale din zone precum Ucraina şi, ulterior, Moldova şi ţările baltice, care au lovit în însuşi miezul potenţialelor mişcări naţionale. Stalin se temea că, în războiul care s-ar fi putut isca, minorităţile ar fi format un soi de „coloană a cincea" împotriva statului sovietic (Shearer, 2001, pp. 530-532). Mai mult decît în Europa de Est, colectivizarea în Uniunea Sovietică a inclus deportarea în masă a populaţiilor minoritare; împotrivirea la ea a fost mai puternică în zonele neruseşti (Martin, 2001, p. 294) şi a fost de multe ori percepută ca o luptă pentru supravieţuirea naţiunii. Asta nu înseamnă că nu a existat nimic comparabil în Europa de Est. În mai multe ţări, de pildă, nemţii au fost ţinta unor tratamente discriminatorii, ca inevitabil „burghezi" şi reprezentanţi ai inamicului fascist din perioada războiului. În România, începînd cu 1946, nemţii au fost deportaţi la munca de reparaţii de război în Uniunea Sovietică şi unii dintre cei care s-au întors ulterior în România au fost deportaţi *în interiorul* ţării. Şi totuşi, legătura dintre naţionalitate şi politica de colectivizare a fost mai puţin marcată decît în cazul Uniunii Sovietice.

O ultimă deosebire între cazul sovietic şi cele est-europene a fost faptul că acestea din urmă nu s-au confruntat cu o criză catastrofală a grînelor, aşa cum s-a întîmplat în URSS. Au existat, într-adevăr, deficite serioase şi foamete, ca şi reparaţii de război care au trebuit plătite sovieticilor în produse agricole, dar două lucruri au atenuat dificultăţile în materie de aprovizionare cu alimente. În primul rînd, conform spuselor lui Mosely, al Doilea Război Mondial le-a lăsat moştenire acestor ţări sistemul de rechiziţionare instituit de fascişti pentru alimentele din gospodăriile ţărăneşti; el le-a ajutat la început să primească suficiente alimente. „Ţările-satelit, spre deosebire de Rusia din 1929, aveau deja o alternativă administrativă la colectivizare" (Mosely, 1958, p. 62). Asta nu însemna că cerealele aveau să vină pe bandă, dar cel puţin exista infrastructura necesară. Un al doilea factor atenuant a fost valabil numai în unele ţări est-europene: Cehoslovacia, Germania Democrată, Polonia şi, într-o anumită măsură, Ungaria. Acestea aveau o capacitate industrială mai mare decît a Uniunii Sovietice şi, ca atare, planul de „acumulare primitivă" care stătuse la baza colectivizării sovietice nu era atît de imperios pentru ele. Acel plan a avut însă o însemnătate deosebită în ţările din Balcani.

Pînă în 1948, dacă nu chiar mai devreme, partidele comuniste preluaseră complet puterea în toate ţările din estul Europei. Undeva între 1945 şi 1948, majoritatea au înfăptuit reforme agrare de mai mică sau mai mare amploare. Pe cap de locuitor, cel mai mult pămînt a fost redistribuit în Ungaria (unde două treimi din ţărănime nu avea pămînt) şi în Polonia, apoi, în ordine, în Albania, în România şi Cehoslovacia, în Iugoslavia şi, în fine, în Bulgaria. Acolo unde a fost redistribuită o mare parte din pămînt, comuniştii au cîştigat iniţial o anumită popularitate – acesta a şi fost unul dintre obiectivele clare ale reformei –, deşi cei care au primit loturi au trebuit ulterior să le cedeze colectivelor.

În 1948, la îndemnul insistent al sovieticilor, Cominform a exclus Iugoslavia din rîndurile sale, pe motiv că Tito era prea independent, ignora lupta de clasă de la sate şi nu trăgea învăţămintele necesare din experienţa sovietică, ci încerca să construiască socialismul păstrînd proprietatea privată. Participanţii la Cominform au confirmat necesitatea colectivizării, iar conducătorii celorlalte ţări s-au supus. În cea mai mare parte, ei au urmat la început o traiectorie similară: procesul a fost lansat în 1948-1949, a fost întrerupt apoi de o perioadă de relaxare după moartea lui Stalin în 1953 şi reluat în jurul anului 1955, uneori cu întreruperi (bunăoară, revoluţia din Ungaria din 1956) şi deseori folosind tactici mai puţin coercitive; pînă în 1962, dacă nu mai devreme, procesul fusese încheiat în

Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Germania Democrată şi România[75]. Polonia şi Iugoslavia au început colectivizarea, dar nu au dus la capăt cea de-a doua etapă, rămînînd cu un procentaj mare de pămînt în proprietate privată. Procesul a fost cel mai rapid şi mai violent în Bulgaria, care a urmat îndeaproape procedura sovietică şi a terminat în 1958, şi cel mai lent în România, care l-a încheiat abia în 1962[76].

În ansamblu, Europa de Est s-a dovedit mai greu de colectivizat decît Uniunea Sovietică. Aceasta se datorează în parte faptului că liderii de partid de aici au încercat să menţină un ritm mai lent pentru a evita excesele violenţelor din URSS[77] şi în parte faptului că ţăranii din Europa de Est aveau o tradiţie mai lungă de proprietate privată asupra pămîntului şi erau deci mai greu de urnit de pe parcela lor ; ei investiseră în gospodăriile proprii mult mai mult decît ţăranii ruşi. Şi, aşa cum afirmă Stillman, „apatia partidelor de masă din estul Europei şi absenţa oricărui autentic elan revoluţionar naţional... au făcut ca aici să fie imposibil (sau imprudent) de lansat altceva decît, în esenţă, un război calculat de uzură împotriva ţărănimii" (Stillman, 1958, p. 69). Mai mult, schimbarea vizibilă din climatul politic de după moartea lui Stalin, inclusiv apropierea lui Hruşciov de Tito în 1955, a însemnat că, de atunci încolo, a fost posibilă o mai mare îndepărtare de modelul sovietic, pe măsură ce fiecare ţară adapta colectivizarea la propriile particularităţi. (Înăbuşirea revoluţiei din Ungaria din 1956 a demonstrat totuşi că devierile erau permise numai în anumite limite.)

Ca urmare, în anii 1960, căile pe care merseseră ţările est-europene se deosebeau deja mult. S-au constituit trei grupe : 1. Polonia şi Iugoslavia, cu situaţia lor specifică, menţionată mai sus ; 2. Albania, Bulgaria şi România (ca şi republicile baltice, încorporate în Uniunea Sovietică după război), care au reuşit o colectivizare mai mult sau mai puţin completă pe model sovietic, şi 3. Cehoslovacia, Germania Democrată şi Ungaria, care au sfîrşit prin a implementa forme modificate de gospodării colective şi cu posibilităţi mai mari de a investi în agricultură datorate unei dezvoltări industriale mai pronunţate în comparaţie cu celelalte ţări (Enyedi, 1967, p. 362). Probabil nu e o coincidenţă faptul că ţările cele mai asemănătoare cu Uniunea Sovietică şi cele mai puţin dotate cu industrie au colectivizat integral agricultura, devenind astfel mai capabile să urmeze politica de industrializare bazată pe economii forţate şi cu o forţă de muncă rurală proletarizată. Traiectoriile divergente s-au datorat aşadar evoluţiei specifice a fiecărei ţări într-o seamă de privinţe, precum dimensiunile Partidului Comunist, gradul lui de organizare şi de susţinere în mediul rural, nivelul de industrializare al ţării, echilibrul de forţe dintre ţărani şi regim şi (legat de el) măsura în care guvernul ţării respective a putut să se distanţeze de Moscova. În mod ironic, întrucît colhozurile sovietice datorau mult practicilor agricole tradiţionale, modelul impus Europei de Est a fost nu doar sovietic, ci şi, în egală măsură, rusesc (sau ucrainean) şi, ca atare, acele economii care se deosebeau mult de cea rusească

75. Pînă la acea vreme fuseseră instruite mai multe cadre decît în prima fază, aşa încît raioanele au inundat satele cu activişti (Ross, 2000, p. 113). Majoritatea ţărilor au introdus forme alternative de cooperare mai puţin radicale decît colectivizarea deplină (pe modelul sovieticului TOZ - întovărăşirea agricolă), dar ulterior le-au transformat de pe o zi pe alta în gospodării colective.

76. Conform declaraţiilor oficiale, procesul a fost încheiat în 1962, deşi multe gospodării ţărăneşti nu erau încă înscrise în colective la vremea respectivă.

77. Conform lui Mighev (citat în Szalontai, 2003, p. 429), Stalin „i-a sfătuit pe liderii bulgari să nu... copieze orbeşte experienţa sovietică a anilor 1930 şi să nu sporească în mod artificial tensiunile din ţară". Îi mulţumim lui Balázs Szalontai pentru această referinţă.

au avut nevoie de eforturi mai mari de adaptare. Nu intrăm aici într-o discuţie detaliată a fiecărei ţări, dar prezentăm mai jos cîteva diferenţe[78].

În Ungaria, încercările iniţiale de colectivizare au transformat satele în adevărate cîmpuri de bătălie, dar atît în 1953, cît şi odată cu revolta din 1956, campania a fost întreruptă, iar ţăranii s-au retras în masă din colective. După înăbuşirea revoluţiei ungare, noua conducere de partid a depins complet de sovietici pentru a supravieţui; era total compromisă în ochii ţărănimii, ale cărei simpatii le cîştigase în 1945 prin redistribuirea masivă a pămîntului, dar care acum o considera, pe bună dreptate, o simplă marionetă a sovieticilor. Continuînd totuşi procesul de colectivizare, conducerea de partid a fost nevoită să facă o sumă de concesii: a trebuit, de pildă, să menţină anumite reforme făcute în timpul revoluţiei, să pună la dispoziţia gospodăriilor colective şi a lucrătorilor lor cunoştinţe de specialitate, să achite chirie pentru pămîntul adus de ţărani în colective, să diminueze presiunea ideologică în favoarea accentului pus pe rezultatele muncii şi, în general, să fie dispusă să plătească o parte din costurile dezvoltării agriculturii în loc s-o stoarcă de vlagă în favoarea industriei (Adair, 2001, p. 144). Conducerea Ungariei s-a îndepărtat de timpuriu de politica stalinistă de lichidare a culacilor, care au fost în schimb invitaţi să se înscrie în colective în speranţa că statutul lor social avea să-i atragă şi pe ceilalţi ţărani. Aceste divergenţe, plus experimentele cu diferite modalităţi de contractare şi o economie secundară robustă, au făcut ca agricultura colectivizată a Ungariei să fie cea mai productivă din blocul estic (vezi Swain, 1985). În acest caz, aşa cum argumenta István Rév în faimosul său articol din 1987, „The Advantages of Being Atomized" („Avantajele atomizării"), ţăranii au silit regimul să facă remiză.

Polonia reprezintă un exemplu util prin contrast[79]. Aici, ca şi în Ungaria, regimul a fost iniţial complet dependent de Uniunea Sovietică - stare de lucruri negativă, date fiind înclinaţiile rusofobe ale polonezilor -, iar partidul era foarte prost organizat în mediul rural, unde avea foarte puţini membri. Primul lider al comuniştilor polonezi, Gomułka, a încercat să păstreze o anumită distanţă faţă de sovietici şi a fost epurat din acest motiv în 1948, dar nu înainte să-şi afirme explicit părerea că, deşi colectivizarea era poate corectă din punct de vedere strategic, în Polonia ea ar fi trebuit să mai aştepte, pentru că nici un guvern polonez n-ar fi putut rezista fără sprijinul ţărănimii. Într-o ţară atît de devastată de război ca Polonia, procesul a început lent şi nu a fost dus prea departe. Aici s-au înregistrat cele mai puţine cazuri de brutalitate, căci partidul a disciplinat cadrele care nu respectau proclamaţiile sale împotriva folosirii forţei. În 1956, Gomułka a revenit la putere şi şi-a reafirmat dorinţa de a fi tot mai independent de Uniunea Sovietică, renunţînd la colectivizare (care în 1956 cuprinsese 23 la sută din terenul agricol). În timp ce alte ţări din blocul comunist lansau al doilea val al procesului, majoritatea colectivelor poloneze s-au destrămat; conducerea a preferat agricultura privată atît ca sursă mai sigură de produse alimentare pentru o clasă muncitoare de dimensiuni considerabile, cît şi, în consecinţă, ca garanţie mai solidă a propriei stabilităţi. În loc să colectivizeze, guvernul şi-a folosit resursele pentru a investi în agricultură şi a consolida sectorul fermelor de stat - aşa-numita „colectivizare fără ţărani" a lui Gomułka. După părerea lui Sokolovsky, motivul pentru care Polonia a renunţat la colective a fost dorinţa guvernului de a obţine o mai mare independenţă de URSS şi, ca atare, nevoia de a avea o bază de sprijin solidă

78. Pentru informaţii despre traiectoriile ţărilor est-europene, vezi Creed, 1998; Hann, 1980; Kideckel, 1993, şi mai ales Pryor, 1992.

79. Acest rezumat se bazează pe Crampton, 1994, şi Sokolovsky, 1990.

în ţărănime şi în clasa muncitoare (Sokolovsky, 1990, p. 84)[80]. Situaţia din Iugoslavia a fost similară şi determinată de motive în mare măsură asemănătoare[81].

Germania Democrată prezintă o altă variantă[82]. Aici, conducerea de partid – ca şi în Ungaria şi Polonia – depindea în mare măsură de URSS, dar declarase iniţial că nu va colectiviza agricultura. În contextul unei crize agrare însă, în 1952, decizia aceasta a fost reanalizată. Progresul a fost iniţial lent, din cauza controlului slab exercitat de partid asupra cadrelor din mediul rural, care priveau cu suspiciune beneficiile colectivizării şi puteau la fel de bine să-i descurajeze pe ţărani sau să-i convingă. Rezistenţa a fost acerbă, cu repercusiuni serioase asupra cadrelor. După relaxarea din 1953, cînd grupuri întregi de ţărani s-au retras din gospodăriile colective, campania a continuat într-un ritm mai lent, dar, în 1958, un al doilea asalt a început în forţă. Partidul instruise deja mult mai multe cadre pînă la acea oră şi – aproape ca în Uniunea Sovietică – a inundat satele cu activişti urbani. Dacă brigadele anterioare avuseseră între trei şi cinci membri, cele mai noi includeau 40-50 de agitatori proveniţi din miliţie, din organizaţiile de masă şi din fabrici ; diverse decrete au trimis pe teren pînă la 50 la sută dintre funcţionarii locali „şi au cerut brigadelor de muncitori să locuiască în sate pentru a asigura un flux constant de instrucţiuni" (Port, 2007, p. 221). Intensitatea procesului a fost atît de mare, încît, ne spune Ross, într-o anumită regiune exista un agitator la fiecare patru ţărani (Ross, 2000, p. 116). Cu asemenea eforturi, ţara a fost complet colectivizată în numai doi ani. Populaţia rurală nu a putut dobîndi nici un fel de influenţă asupra partidului, ca în Ungaria, iar conducerea nu avea nevoie nici de susţinere în mediul rural, ca în Polonia, întrucît peste 40 la sută din forţa de muncă a Germaniei Democrate lucra în industrie, iar liderii est-germani (spre deosebire de cei polonezi) nu aveau intenţia de a se distanţa de sovietici[83].

România prezenta anumite elemente din toate aceste cazuri, dar într-o combinaţie proprie. Ca şi Polonia, la sfîrşitul celui de-al Doilea Război Mondial avea un partid comunist minuscul, prost organizat în regiunile rurale, se învecina cu Uniunea Sovietică şi era tradiţional rusofobă. Elita sa comunistă depindea complet de URSS, aidoma celor din Polonia şi Ungaria, dar la început a avut prea puţine veleităţi de independenţă, ceea ce a însemnat că se sprijinea în mai mică măsură pe susţinerea ţăranilor (de aici şi posibilităţile lor mai scăzute de a influenţa colectivizarea) decît autorităţile poloneze. Spre deosebire de Polonia sau Germania Democrată, gradul de industrializare a ţării era redus : în 1950, 74 la sută din populaţie lucra în agricultură şi numai 12 la sută în industrie. Ritmul colectivizării a fost mai lent decît în Bulgaria din cauza opoziţiei îndîrjite a ţăranilor, asemănîndu-se mai degrabă cu cel din Cehoslovacia : procesul a încetinit între

80. Există numeroase explicaţii ale faptului că Polonia a fost lăsată să meargă mai departe fără să-şi colectivizeze agricultura. Iată cîteva : Partidul Comunist Polonez nu şi-a consolidat niciodată pe deplin poziţia în mediul rural ; el avea nevoie să-şi întărească relaţia cu muncitorii din teritoriile nou intrate în componenţa ţării şi nu voia să pună în pericol aprovizionarea cu produse alimentare ; în plus, avînd cea mai mare populaţie ţărănească din blocul estic şi unul dintre cele mai mici partide comuniste, ţara ar fi avut nevoie, pentru a duce la bun sfîrşit colectivizarea, de mult mai multe resurse decît era în stare guvernul să mobilizeze ; iar odată cu schimbarea graniţelor după război, era mai înţelept ca sătenilor din noile teritorii să li se dea pămînt.
81. Vezi Woodward, 1995, pentru o discuţie a colectivizării în Iugoslavia.
82. Rezumatul care urmează se bazează pe Ross, 2000, şi pe Port, 2007.
83. Procentul de 40 la sută (valabil în 1950) a scăzut ulterior din cauza faptului că sovieticii au desfiinţat practic o serie de industrii din Germania de Est ca reparaţii de război.

1953 şi 1955, apoi a prins tot mai mare viteză după 1956. Între 1958 şi 1962, un asalt concertat – motivat în parte de înţelegerea conform căreia trupele sovietice se învoiseră să părăsească ţara în schimbul unor dovezi de loialitate – a silit majoritatea ţărănimii să se înscrie în gospodării colective. Aşadar, conducerea nu a făcut nici un fel de concesii în politica de colectivizare (nu s-a făcut nici o reformă, propaganda a funcţionat la maximum şi nu s-au alocat nici un fel de fonduri pentru dezvoltarea agriculturii, care a fost sacrificată pe altarul industrializării). Gospodăriile colective româneşti au rămas printre cele mai slab productive din tot blocul estic.

Lăsînd la o parte aceste variaţii, colectivizarea în Europa de Est are numeroase asemănări cu cea din URSS: reforme agrare, partide comuniste care nu erau bine organizate în mediul rural, probleme cu asigurarea unor cadre de încredere care să se înscrie ele însele în colective, o mare dezordine şi improvizaţie, oficialităţi locale care îşi depăşeau sau, din contră, îşi ignorau atribuţiile stabilite de centru, prezenţa activă a forţelor de ordine, propovăduirea „luptei de clasă" la sate şi un atac brutal asupra structurilor sociale săteşti, folosirea forţei pentru a asigura înscrierea „de bunăvoie" în colective şi opoziţia generalizată, uneori violentă, a ţăranilor siliţi să se colectivizeze. În multe ţări, rezultatul a fost un partid-stat întărit, mai centralizat. În toate, începuturile acestui proces au fost supervizate de consilieri sovietici de pe lîngă Comitetele Centrale, care locuiau în ţara respectivă.

Într-o privinţă esenţială însă, nici o ţară est-europeană nu a copiat modelul sovietic. Toate au folosit coerciţia, aşa-numiţii „culaci" au fost persecutaţi, vînaţi şi umiliţi, baza clasei lor sociale a fost distrusă, dar ei nu au fost propriu-zis „lichidaţi" ca în URSS (adică nu au fost executaţi sau deportaţi nici pe departe în aceeaşi măsură). Această deosebire majoră faţă de politica sovietică explică, poate, nu numai ritmul mai lent al colectivizării din Europa de Est – să ne amintim că deculacizarea a fost cea care i-a constrîns pe mulţi ţărani sovietici să se înscrie atît de repede în colective –, ci şi gradul ei mai scăzut de violenţă. A existat într-adevăr represiune în Europa de Est, au fost oameni care au murit, dar nu la nivelul la care s-au petrecut lucrurile în URSS. Un ţăran din Maramureş rezuma astfel diferenţele: „Colectivizarea în România nu a mers aşa forţat ca în Rusia. În Rusia, cînd a început, pe bătrîni i-au executat, pe proprietari. Aici nu, decît i-au trimis să muncească şi p-ormă să moară"[84].

Asta nu înseamnă că Europa de Est nu a avut gulagurile sale: fiecare ţară a creat aşa ceva pentru deţinuţii săi politici şi pentru alţi „duşmani" importanţi. În România au fost Canalul Dunăre – Marea Neagră de tristă amintire şi sistemul de închisori pentru „reeducare", în Cehoslovacia minele de uraniu din Jáchymov etc. Şi totuşi, în ciuda faptului că, în multe locuri, culacii au fost poate deportaţi o vreme pentru a-i speria pe ţărani şi a-i convinge să se supună, iar cadrele zeloase dintr-o regiune sau alta i-au persecutat poate în mod excesiv, în general nu au avut loc expulzări în masă, iar culacii nu au murit cu nemiluita de frig şi de foame, ca în URSS. Partidele comuniste s-au frămîntat serios în legătură cu ce puteau face cu ei – să-i deporteze sau să le permită să se înscrie în colective, pe care le-ar fi putut sabota din interior –, dar, în cele din urmă, culacii au intrat în gospodăriile colective. În multe comunităţi, acesta a fost momentul în care numeroşii ţărani care se împotriviseră pînă atunci au cedat şi s-au înscris şi ei. În acest sens, lupta de clasă de la sate şi bătălia pentru colectivizare au fost, paradoxal, cîştigate nu de comunişti, ci de viguroasele ierarhii săteşti care rezistaseră represiunii.

84. D.V., interviu Kligman.

Capitolul 2

Comunitatea sătească şi politica de colectivizare, 1945-1962

In opera de construire a Socialismului, scopul urmarit de catre membrii uniti in Gospodariile Agricole Colective este ca printr-o munca bine organizata incomun si cu mijloace comune de productie, sa asigure victoria asupra chiaburiilor, explotatorilor si dusmanilor oameniilor munci, sa inlaturam pentru totdeauna intunericul si starea de inapoiere a gospodariilor mici individuale si sa obtinem o productie agricola cat mai mare.

Raport anual, GAC „Scînteia", Ieud, 1952[1]

Când pleacă împuterniciţii din Bucureşti în regiuni, atunci până în ultima casă din ultimul sat trebue să se ştie că se va colecta, şi nu scapă nicio muscă care trebue să dea, până nu dă tot ce are de dat.

Mai-marele colectivizării în România, Ana Pauker, 1952[2]

În lucrările ei excepţionale despre colectivizarea agriculturii în URSS, Lynne Viola consideră această politică un mijloc important de modernizare, adică, între altele, de dezvoltare economică, de construcţie statală, de colonizare a ţărănimii, de expansiune geografică şi apărare a graniţelor şi de centralizare politică. În această privinţă, ea se aseamănă cu James Scott (1998), care vede întregul experiment sovietic într-o lumină „super-modernistă", ca pe o variantă de proiect iluminist ce oferă o alternativă la statul modern şi la formele industriale moderne. Pentru detaliile specifice acestui gen de procese, amîndoi îi sînt îndatoraţi lui Charles Tilly, care, investigînd procesul de formare a statului, a acordat o importanţă crucială problemei controlului asupra aprovizionării cu alimente (vezi, de pildă, Tilly, 1975). Povestea colectivizării în România este povestea modului în care Partidul Comunist Român, împreună cu consilierii săi sovietici, a reuşit să obţină controlul aproape total asupra aprovizionării cu alimente, punînd-o în slujba dezvoltării industriale, într-o manieră destul de diferită de cele pe care Tilly *et al.* le-au descris pentru Europa Occidentală.

1. Vezi DJAN MM, fond Comitetul Raional PCR Vişeu, dosar nr. 42/1952, vol. V, f. 50. Acest raport este semnat de secretarul celulei de partid Ieud.
2. Ana Pauker, şedinţă cu reprezentanţii Comitetului Central şi ai guvernului pe problemele colectării. ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 3/1952, f. 11 (ARL).

Capitolul de faţă îşi propune să contureze o imagine de ansamblu a acestui proces. Începem însă prin a descrie în liniile sale principale organizarea socială a satelor româneşti dinainte de al Doilea Război Mondial, căci satele au fost ţinta procesului de colectivizare şi spaţiul în care activiştii au intervenit cel mai direct în vieţile ţăranilor, de-a lungul campaniei. Vom stabili mai întîi rolul relaţiilor de rudenie şi al inegalităţilor sociale la sate şi vom identifica noţiunile de „persoană" şi de „identitate" asociate acestora, sintetizînd apoi principalele caracteristici ale colectivizării în România, pe care le vom trata pe larg în capitolele următoare.

Organizarea socială a satului românesc înainte de al Doilea Război Mondial

„Ai noştri" şi „străinii"

Spre deosebire de Rusia sovietică, în ale cărei sate, dominate de proprietatea în comun asupra pămîntului, statul rămăsese o prezenţă minoră după revoluţie şi apoi după războiul civil, în România (organizată după model francez), statul îşi făcea limpede simţită prezenţa la sate, iar colectivizarea avea să i-o întărească. Deşi unitatea administrativă de bază din România era, ca şi în Franţa, comuna, unităţile fundamentale ale includerii şi excluderii sociale erau satele, care aveau hotare bine delimitate. În zonele de şes (unde s-a făcut grosul colectivizării), satele căpătaseră acest statut odată cu lichidarea feudalismului, abolit la date diferite, între 1848 şi 1864, în teritoriile care aveau să se unească pentru a forma România. În perioada feudală, unitatea de apartenenţă fusese moşia feudală, delimitată nu prin intermediul satelor, ci al pămînturilor stăpînului, căci iobagii puteau fi mutaţi după dorinţă dintr-un sat în altul, în funcţie de nevoile de forţă de muncă ale acestuia. Abolirea iobăgiei a dat naştere unor localităţi în care trăiau atît ţărani relativ stabili (împroprietăriţi), cît şi lucrători mai mobili, care fie munceau pe proprietăţile extinse ale altora, fie luau pămînt în arendă. În mică măsură, stabilitatea populaţiei rurale era asigurată de sistemul de impozitare şi de legile de moştenire a pămîntului (mai importante în Transilvania), ca şi de relaţiile de dependenţă dintre marii moşieri şi ţărani (mai importante în restul ţării). O reformă agrară majoră din 1921 a încurajat în continuare statornicirea ţăranilor în satele unde locuiau.

Legăturile de rudenie erau şi ele un factor de stabilitate: printre toponimele săteşti din România, o serie întreagă provin de la nume care pot fi considerate denumiri de clanuri sau de linii de descendenţă. De pildă, sufixul „-eşti" (ca în „Bucureşti") se referă la urmaşii unui strămoş (Bucur), avînd însă în acelaşi timp o conotaţie teritorială. (Există multe alte tipuri de toponime, dar cele care indică spaţiul unde s-a instalat un neam sînt cele mai sugestive.) În comparaţie cu satele din zonele de şes, mai diversificate, includerea socială şi spiritul de solidaritate întemeiate pe relaţiile de rudenie erau mult mai accentuate în satele din regiunile de deal, unde economia feudală nu pătrunsese – aşa cum sînt satele centrate pe relaţii de rudenie şi caracterizate de proprietatea comună asupra pămîntului ale căror formare şi funcţionare au fost excepţional analizate de Henri Stahl, specialist în sociologie istorică (1958-1965, 1980). În ambele tipuri de sate, înainte de al Doilea Război Mondial, apărarea pămîntului împotriva influxului de competitori a impus o oarecare

endogamie şi o rezistenţă faţă de „străini" în favoarea localnicilor. Satele nu erau întru totul endogame (în parte, datorită dimensiunilor), dar tindeau să fie.

Socialismul avea să exproprieze şi să reîmpartă spaţiul, pe măsură ce colectivizarea destrăma ţesătura densă a comunităţilor săteşti care definea incluziunea si excluziunea socială pentru o mare parte din populaţie (vezi şi Viola *et al.*, 2005). „Spargerea" acestor comunităţi a însemnat distrugerea unei reţele dese de relaţii care îi legau pe oameni de sate, iar faptul că au fost deposedaţi de pămînt i-a dezrădăcinat şi mai tare. În sate a pătruns o mare varietate de străini. Noile gospodării de stat şi gospodării colective încălcau de multe ori hotarele tradiţionale ale satelor, căci un sat putea avea mai mult de un GAC, putea fi doar o parte dintr-unul sau putea include un colectiv plus o gospodărie de stat – integral sau parţial. Cadrele violau şi ele graniţele satelor: erau nomade, supuse unei politici concepute special pentru a nu-i lăsa să „prindă rădăcini" într-un loc (vezi capitolul 3). Dar, cel mai important, elementul care definea apartenenţa a devenit *clasa socială* sau *condiţia de membru de partid*, şi nu satul. Esenţială în acest scop a fost instigarea la lupta de clasă, formulată în mod expres în termeni de „ai noştri" versus „ai lor". În sate se aflau duşmani care trebuiau îndepărtaţi: în Uniunea Sovietică ei au fost expulzaţi, dar în România au fost în primul rînd persecutaţi, umiliţi, stigmatizaţi şi, într-un final, incluşi în gospodăriile colective. Aşadar, odată cu socialismul, modalităţile de a determina cine e „de-al nostru" şi cine nu au încetat să se mai întemeieze în primul rînd pe factorul teritorial. Excepţie făcea cea mai vastă entitate teritorială, blocul socialist, înconjurat de o cortină de fier.

Rudenie şi ierarhie

Pentru a înţelege tehnicile folosite pentru implementarea colectivizării este nevoie de o imagine a organizării sociale a satului românesc înainte de venirea comuniştilor la putere. Ea varia întru cîtva în funcţie de regiune şi de mediul natural (existau sate în care se practica în primul rînd cultura cerealelor, sate în care se practicau atît cultura cerealelor, cît şi creşterea animalelor, sate predominant de pescari, de oieri, de mineri etc.). Anumite principii erau însă larg răspîndite: rudenia ca principal idiom de structurare a cooperării şi reproducerii sociale; gospodăriile ca unităţi de bază ale producţiei şi consumului; şi ierarhiile de statut bazate pe proprietatea asupra pămîntului (sau a turmelor) ca formă fundamentală a inegalităţii[3]. Ne vom concentra pe scurt asupra lor.

Gospodăriile constau de regulă din familii patrilocale nucleare sau familii lărgite (un cuplu cu copiii lor, plus părinţii unuia dintre soţi); puteau include oameni care nu erau rude apropiate (servitori, rude mai îndepărtate, vecini). Relaţiile dintre membri erau organizate pe criteriul rudeniei, înţeleasă ca un tip de relaţie socială practic, performativ, care presupunea mai mult decît relaţii de sînge sau prin alianţă. Rudenia însemna comportamente şi aşteptări specifice, precum cooperarea în munca agricolă şi în cadrul ritualurilor care marchează ciclul vieţii, ajutor bănesc sau alte favoruri, îngrijirea bătrînilor (care puteau să nu fie părinţi) în schimbul moştenirii pămîntului lor şi aşa mai departe. Socotită bilateral, rudenia îi furniza unui individ o gamă largă şi flexibilă de „rude"

3. Vezi Jowitt, 1978, p. 21. Despre organizarea socială a satului, vezi Kligman şi Verdery, 2006, pe care ne-am bazat de asemenea.

posibile, iar o tendinţă patriliniară organiza, pe baza ei, grupuri flexibile cunoscute drept *neamuri*[4], reţele extinse de familie pe care noi le vom numi „linii de descendenţă". O instituţie bine dezvoltată era cea a năşiei, care unea familii cu averi diferite printr-un tip de patronaj marital sau baptismal. Perechea de tineri – finii – oferea braţe de muncă, respect şi eventual chiar voturi pentru posturile de autoritate din sat, în timp ce cuplul mai în vîrstă – naşii, care erau părinţii spirituali ai finilor – intervenea ca mediator în conflicte şi oferea împrumuturi, protecţie şi favoruri. Relaţiile dintre cele două perechi aveau un puternic fond afectiv.

Satele româneşti nu erau egalitariste. În vîrful ierarhiei sociale, îndeosebi în regiunile estice şi sudice ale României[5], se aflau *boierii*, proprietari a sute, dacă nu mii, de hectare. Ei erau naşii şi protectorii multora dintre ţăranii săraci, complet dependenţi de primii în privinţa accesului la pămînt, pe care-l obţineau în schimbul muncii pe moşia boierului (vezi, de pildă, Eidelberg, 1974 ; Lăţea, 2009 [ed. rom. 2005]). Această interdependenţă este fundamentală dacă vrem să înţelegem atît vulnerabilitatea ţărănimii sărace după lichidarea moşiilor, cît şi revoltele ei (uneori încununate de succes) de la sfîrşitul anilor 1940 împotriva deportării foştilor mari proprietari funciari (vezi Iordachi, 2003, p. 18, pentru Dobrogea, şi Dobrincu, 2002, pentru Bihor şi Arad). Un al doilea grup de oameni pe care sătenii îi considerau superiori din punct de vedere social era „elita intelectuală" a satului, compusă de obicei din preot, învăţător şi notar. Deseori, oamenii aceştia aveau pămînt foarte puţin sau deloc, dar capitalul simbolic pe care îl reprezenta educaţia prevala asupra criteriilor după care ţăranii se ierarhizau ei înşişi. Educaţia superioară conferea un statut foarte înalt şi era uneori poziţia socială cea mai ambiţioasă la care aspirau ţăranii : educarea unuia sau a mai multora dintre copiii lor era una dintre strategiile majore de mobilitate socială.

Dedesubtul acestor grupuri exista universul ierarhic al ţăranilor înşişi. Gospodăriile şi neamurile se deosebeau între ele prin statutul lor social, bazat atît pe averea materială, cît şi pe capitalul simbolic şi social. O expresie importantă a statutului era *vizibilitatea* : unele familii sau membrii anumitor gospodării erau mai „văzuţi" decît alţii. Găsim, pentru cei care aveau un statut de onoare mai mult sau mai puţin însemnat, o sumedenie de termeni. Un ţăran sau un proprietar de turme important în sat era nu numai bine „văzut", ci şi cunoscut drept „gazdă" (proprietar de pămînt şi cap de familie), „bogat/bogătan/ bogătaş" sau „gospodar". Pătura următoare era formată din „oameni de mijloc" sau „mijlocaşi", iar la baza ierarhiei se aflau „săracii", „lipsiţii", ţăranii „fără pămînt" şi aşa mai departe. Aceste categorii aveau şi un substrat moral. În ideologia rurală a statutului social, prosperitatea era considerată un semn de virtute şi de hărnicie : sătenii atribuiau deseori asemenea calităţi celor înstăriţi, chiar dacă aceştia erau de fapt lipsiţi de ele. Sărăcia indica lipsă de caracter, lene sau obiceiuri proaste precum beţia (mai mult decît, să spunem, ghinionul). Se credea că aceste trăsături se moştenesc.

În ciuda etichetelor de „bogat" sau „mijlocaş", dimensiunile terenurilor aflate în proprietatea ţăranilor erau de obicei foarte modeste. Tabelul 2.1 arată distribuţia pămîntului

---

4. „Neamuri" poate denota de asemenea doar rudele cuiva, fără a implica apartenenţa lor la un grup. Un „neam mare", adică o familie extinsă, are conotaţii mai degrabă de statut decît de mărime, la fel cum era şi un neam mic.

5. În perioada interbelică asemenea moşieri erau ceva mai puţin importanţi în Transilvania, unde reforma agrară din 1921 fusese aplicată cu mai multă asprime pentru a afecta elita deţinătorilor de moşii de etnie în cea mai mare parte maghiară.

în toată România în 1930 şi arată că trei pătrimi dintre gospodării aveau mai puţin de cinci hectare. Majoritatea produceau în primul rînd pentru subzistenţă, vînzînd numai atît cît le era necesar pentru a plăti taxele şi pentru alte situaţii în care era nevoie de bani gheaţă – afară de cei care vindeau produse pentru a mai cumpăra pămînt. Cum 92 la sută dintre gospodării aveau mai puţin de zece hectare, este limpede că majoritatea ţăranilor înstăriţi nu aveau cum să folosească pe larg munca altora[6]. (Asta însă nu i-a împiedicat pe comunişti să găsească printre ei „exploatatori", aşa cum vom vedea în capitolul 3.) Lupta pentru mai mult pămînt era un aspect permanent al vieţii ţăranului şi a fost o temă majoră a literaturii române, aşa cum se vede, bunăoară, în faimoasele romane *Ion* de Liviu Rebreanu şi *Crimă pentru pămînt* de Dinu Săraru.

Tabelul 2.1. Distribuţia terenului agricol după dimensiunile gospodăriilor, România, 1930

Categoria de mărime (ha)	*% din toate gospodăriile*	*% din suprafaţa cultivată*
0-5	75,0	35,8
0-1	18,6	2,1
1-3	33,5	14,4
3-5	22,9	19,3
5-10	17,1	24,2
10-20	5,5	13,3
20-50	1,7	7,9
50-100	0,4	4,2
> 100	0,4	14,6

Sursa: Roberts, 1951, p. 370, tabelul xix

Proprietatea asupra pămîntului era temelia prosperităţii şi a statutului social, dar numărul animalelor cu care se lucra cîmpul sau (după caz) dimensiunea turmelor erau şi ele importante. Deşi noi ne referim de obicei la pămînt, discuţia despre deosebirile de statut se aplică şi proprietăţii asupra animalelor. Suprafaţa de pămînt şi numărul animalelor necesare pentru a fi considerat „bogat" difereau de la o comunitate la alta, dar fundamental era ca ţăranul să aibă suficient pămînt pentru a-şi putea controla singur munca şi a nu fi silit să lucreze pentru alţii (vezi mai jos). Evident, acestea erau valorile promovate de membrii gospodăriilor înstărite, dar ele se bucurau de prestigiu, iar ţăranii săraci se străduiau deseori să trăiască ei înşişi conform acestor valori.

În multe regiuni, proprietatea asupra pămîntului şi relaţiile de rudenie se întrepătrundeau – ca rămăşiţe ale unor instituţii de rudenie mai largi din secolele anterioare, aşa cum le-a descris Stahl. O serie întreagă de cuvinte româneşti referitoare la pămînt şi la rude provin de la acelaşi etimon, „moş-". Avem astfel „moaşă" (care poate denumi şi o femeie bătrînă), „moş" („bătrîn", „bunic" sau „persoană mai în vîrstă"), „strămoşi", „moşie", „a moşteni" şi „moştenitor". Ca atare, o singură rădăcină lexicală uneşte cuvinte referitoare la înaintaşi, la pămînt, la liniile de descendenţă şi la naştere, ca şi la reproducerea lor, conectînd patrimoniul material la o unitate de rudenie [*kinship unit*]. (Să observăm că,

6. Stan (2001, p. 96), întemeindu-se pe Roberts (1951), observă că, în 1941, 83% dintre exploatările agricole foloseau în mod exclusiv forţa de muncă a membrilor familiei, 15% utilizau, pe lîngă aceasta, şi forţă de muncă salariată, iar 1,5% angajau numai forţă de muncă salariată.

în această viziune, indivizii fără pămînt nu au istorie şi nici neamuri)[7]. Deşi comodificarea din ce în ce mai accentuată a pămîntului a mai slăbit aceste legături începînd cu sfîrşitul secolului al XIX-lea, vestigiile lor persistă chiar şi în perioada postsocialistă[8]. Asocierea proprietăţii asupra pămîntului cu relaţiile de rudenie a făcut ca „cedarea" pămîntului în procesul de colectivizare să nu fie doar o chestiune strict individuală : unul dintre scopurile acestui proces a fost preluarea pămîntului din mîinile ţăranilor, dar mîinile acelea nu erau individuale, pentru că pămîntul era angrenat în grupuri de rudenie, în gospodării şi în reţele care se reproduceau în timp. Pentru a-l obţine, cadrele au trebuit să rupă aceste legături.

În comunităţile de cultivatori, proprietatea asupra pămîntului determina o serie de aspecte ale evoluţiei unei gospodării. În primul rînd, împreună cu relaţiile de rudenie, ea determina autoritatea politică locală : primarul (ales de săteni) era de regulă membru al uneia dintre familiile mai înstărite şi mai largi şi avea numeroase rude (inclusiv naşi şi fini), care constituiau o bază de „clan" pentru mobilizarea voturilor. Puterea locală se concentra în persoana lui (şi, în anumite regiuni, în sfaturile bătrînilor satului). În al doilea rînd, suprafaţa de pămînt deţinută de o gospodărie influenţa modul în care copiii familiei respective puteau să se căsătorească şi, ca atare, să reproducă, de-a lungul generaţiilor, statutul social al familiei. Fiicele primeau de regulă pămînt ca zestre, dacă se putea, iar fiii îşi împărţeau moştenirea rămasă. Pentru orice gospodărie afară de cele lipsite de pămînt, transferul de pămînt (real sau înscris în testament) era condiţia fundamentală a căsătoriei. O căsătorie într-o familie bună fără a aduce mult pămînt era posibilă, dar dificil de realizat. Ca atare, părinţii exercitau o mare înrîurire asupra copiilor lor, mai ales în gospodăriile înstărite. Întrucît generaţia mai în vîrstă îşi rezerva proprietatea asupra unei părţi din pămînt pînă la moarte, acesta din urmă servea şi ca un soi de pensie. Controlul asupra pămîntului era instrumentul cu ajutorul căruia capul familiei ghida comportamentul copiilor şi se asigura că avea să fie îngrijit la bătrîneţe. Iată cît de bine se vede această stare de fapt în cuvintele pe care unul dintre interlocutorii noştri le atribuia socrului său bolnav în ziua în care ginerele s-a înscris în colectiv :

> Zice socru-meu către mine : „Scrie-te, că nu mai avem încotro. Deci eu nu pot munci, dacă vrea cineva să-mi deie o pîne, să-mi deie, dacă nu, să pot muri". Că el de acolo a trăit... „Mă, de aicea încolo, dacă vreţi să-mi daţi ceva să mănînc, e bine, dacă nu, nu ! Eu nu mai am nimic... Nu mai am dreptul la nimic."[9]

---

7. Rolul fundamental pe care relaţiile de rudenie îl joacă în concepţia despre sine a oamenilor se află la baza unei păreri pe care am auzit-o uneori, aceea că activiştii şi agenţii Securităţii erau oameni „fără mamă, fără tată", adică presupus imuni la genul de obligaţii şi sentimente care îi călăuzesc pe oamenii normali.

8. Smaranda Vultur a descoperit ceva de acest gen în Domaşnea : iată cum răspundea unul dintre cei intervievaţi de ea la întrebarea cum merg lucrurile acum, după ce şi-a recăpătat pămîntul : „Sunt bine ! Avem iar moşie ! ", ilustrînd grăitor legătura dintre individ şi pămîntul posedat (Vultur, 2003a, p. 78). Cercetările lui Katherine Verdery din anii 1990 în localitatea Vlaicu au scos de asemenea la lumină o viziune despre lume bazată pe legătura dintre rudenie şi proprietatea asupra pămîntului, aşa cum se vede din răspunsul unei femei la întrebarea legată de procesul îndelungat în care era implicată ca să-şi recupereze vechiul lot : „Pămînt moştenit de la moşi-strămoşi ! Cum să i-l las lu' [X] pămîntul pe care l-am moştenit din moşi-strămoşi ? ". Mulţi ţărani îşi justificau pretenţiile asupra pămîntului afirmînd că : „E moştenire ! E de la strămoşii mei ! " (151, interviu Verdery).

9. 72, interviu Verdery.

Oamenii în vîrstă fără copii fie adoptau un copil dintr-o familie numeroasă, fie făceau o înţelegere cu cineva care să le poarte de grijă la bătrîneţe în schimbul moştenirii pămîntului.

În al treilea rînd, de proprietatea asupra pămîntului depindea controlul asupra procesului muncii, lucru foarte important pentru ceea ce s-a petrecut în timpul colectivizării. Ţăranii înstăriţi aveau în general prea mult pămînt pentru a-l putea lucra singuri împreună cu membrii familiei lor ; în perioadele de vîrf îşi chemau în ajutor vecinii, rudele şi naşii sau finii. Într-adevăr, un ţăran prosper se definea social prin faptul că nu lucra singur, ci avea resurse suficiente pentru a-i mobiliza pe alţii – prin faptul, deci, că avea o *avuţie în oameni*. O modalitate obişnuită de a face acest lucru era angajarea de lucrători cu ziua sau de servitori ; alta era năşia. Un cuplu care avea suficienţi fini putea să organizeze o clacă, la care finii şi alte familii veneau să-l ajute să strîngă recolta şi apoi toţi erau serviţi cu mîncare şi băutură. Acest gen de aranjamente ale „şefului de clan" este comun multor societăţi din toată lumea. Nu era însă nevoie ca un ţăran să fie bogat pentru a-i chema pe alţii să muncească alături de el, pentru că familiile se asociau una cu alta pentru a face ca treaba – aratul, strînsul recoltei sau îngrijirea turmelor – să meargă mai repede şi mai plăcut. Aceste schimburi simple de forţă de muncă puteau să includă vecini sau rude, fie apropiate, fie nu ; ele însemnau că o familie avea pămînt sau alte mijloace de producţie, putea organiza munca sa şi a altora şi ca atare era formată din oameni cu caracter moral. Şi aceasta era ceea ce conta în astfel de comunităţi.[10]

O sursă suplimentară de forţă de muncă erau satele din zonele de deal, de unde, în fiecare an, mulţi ţărani coborau la şes să ajute la strînsul recoltei. Unii dintre ei se împrieteneau cu anumite familii şi se întorceau an după an. Un număr mic se hotărau să se mute permanent la cîmpie, ca să scape de sărăcia de acasă ; dar, cu toate că furnizau în continuare forţă de muncă, nu mai erau primiţi cu tot atîta căldură. În comunităţile româneşti vechi[11] exista o distincţie foarte clară între „localnici" sau „băştinaşi" şi „străini", „venituri/venetici" etc. „Străinii" erau de mai multe feluri. Evident, erau în primul rînd oamenii care veneau în comunitate dintr-un motiv sau altul şi apoi plecau (perceptori, folclorişti, politicieni care adunau voturi, negustori itineranţi etc.). Apoi erau cei care se căsătoriseră cu un membru al comunităţii, deşi, după ce locuiau acolo timp de cîteva decenii, puteau ajunge să fie consideraţi aproape băştinaşi. Al treilea grup erau muncitorii sezonieri, iar al patrulea – cei care se mutau definitiv în sat ca să aibă de lucru. În economia rurală, bazată în primul rînd pe proprietatea asupra pămîntului, localnicii îi priveau de regulă pe „străini" – inclusiv pe cei care se stabileau acolo prin căsătorie – cu suspiciune (vezi Kligman, 1988, p. 22 [ed. rom. – pp. 21-22], atitudine care corespunde graniţelor teritoriale şi sociale foarte clar delimitate, caracteristice pentru majoritatea comunităţilor agrare.

În această lume guvernată de conexiuni sociale foarte dense, o practică fundamentală era ospitalitatea. Ea unea rude, vecini, prieteni şi chiar străini care pregăteau şi savurau împreună mîncarea şi băutura, stăteau la taclale şi bîrfeau, spuneau poveşti, ţeseau ori împleteau şi îşi petreceau timpul în diverse alte moduri. Ţăranii români sînt extraordinar de ospitalieri şi găsesc o mulţime de motive să socializeze. Menţionăm aici ospitalitatea pentru că a fost esenţială nu numai pentru cercetările noastre, ci şi pentru munca de

10. Vezi Kligman, 1988, capitolul 1 [ed. rom. 1998], şi Verdery, 1983, capitolele 5-6.
11. În opoziţie cu cele formate parţial sau integral prin colonizare în vremuri mai recente, precum Rovine, Mircea, Sîntana, Tomnatic şi Jurilovca, dintre localităţile proiectului nostru.

lămurire pe care au depus-o activiştii de partid încercînd să-i atragă pe săteni în gospodăriile colective. Ţăranii au încercat deseori să-i trateze ca pe nişte oaspeţi pe cei veniţi să-i convingă – chiar şi pe cei care veneau peste ei sau le impuneau să fie trataţi astfel –, modificînd astfel procesul în mod dinamic.

Idealuri de statut social: „persoana" în România precomunistă

Pentru a înţelege colectivizarea, e nevoie să ştim cîte ceva despre relaţia dintre ierarhiile săteşti şi ideile şi practicile referitoare la „persoană" : ce însemna să fii un om „adevărat"[12]. Pentru că asemenea idei sînt deseori legate de ideea de proprietate, ne putem aştepta ca abolirea proprietăţii private să fi afectat felul în care sătenii înţelegeau noţiunea de persoană şi identitatea. Într-adevăr, lipsirea de pămînt a dat o lovitură mortală concepţiei tradiţionale despre persoană a ţăranilor care aspirau la idealul proprietarului de pămînt şi le-a oferit celor care nu-şi permiseseră să viseze la aşa ceva şansa de a modifica acest ideal. Ea făcea parte din programul comunist de creare a unui nou tip de subiect, „omul nou" (vezi Kligman, 1998 [ed. rom. 2000]). Fără a lămuri mai întîi legătura dintre statut şi idealul de persoană, nu putem să ne dăm seama cu adevărat ce influenţă destabilizatoare a avut lupta de clasă asupra unei mari părţi din ţărănime.

Noi nu presupunem că, într-o anumită ordine socială, există un singur ideal de persoană ; s-ar putea foarte bine să existe mai multe, care se concurează unul pe altul, reflectînd diferite poziţii sociale sau diverse moduri de trai. Unul dintre ele poate să devină mai mult sau mai puţin dominant la un moment dat sau acceptat de o parte semnificativă a populaţiei, dar nu de către toţi (de pildă, nu de către cei săraci). Mai mult, conceptul de „persoană" este performativ şi este întotdeauna un concept „în lucru", revizuit mereu pe măsură ce contextele şi idealurile relevante se schimbă. Noţiunile potrivite unei lumi bazate pe proprietate privată se pot transforma treptat în altceva dacă proprietatea este pierdută[13]. În fine, nu presupunem nici că persoana este individul complet integrat, autonom – un construct teoretic multă vreme privilegiat de ideologia occidentală (şi supus analizei critice de la postmodernism încoace). Persoana ideală poate fi caracterizată, tocmai, *nu* prin autonomia sa faţă de ceilalţi, ci prin încadrarea sa în societate. Spre deosebire de „individ", care are o esenţă indivizibilă şi graniţe clare care îl separă de alţii, „persoana ancorată în societate" [*embedded person*] se defineşte tocmai prin conexiunile sale sociale (vezi Dunn, 2004 ; Strathern, 1988). Pentru scopurile noastre în cartea de faţă, această noţiune ni se pare mai potrivită decît cea de „individ".

Limba română are o expresie care denotă ceea ce înţelegem noi prin „persoană" : „a fi om". Ea înseamnă implicit a fi o persoană de sex *masculin*, privilegiată într-o ordine patriarhală – „om", asemenea englezescului *man*, are atît un sens generic, cît şi unul

12. Literatura antropologică include un lung şir de lucrări despre noţiunea de „persoană" (vezi, bunăoară, Carrithers, 1985 ; Geertz, 1973 ; Harris, 1989 ; Mauss, 1954 [ed. rom. 1997] ; Strathern, 1988), referitoare la idei cultural specifice, normative despre trăsăturile omului bun sau adevărat dintr-o comunitate : cum se crede că trebuie să se poarte aceşti oameni, care sînt atributele lor personale, caracteristicile lor materiale şi sociale.
13. Cercetătorii încă dezbat dacă această schimbare este fundamentală şi permanentă. Iván Szelényi (1988), de pildă, afirmă că idealurile burgheziei rurale au fost reproduse pe tot parcursul perioadei comuniste.

marcat după gen. Discuţia noastră priveşte sensul generic, dar fără a-l pierde din vedere pe celălalt. Noi considerăm că, înainte de al Doilea Război Mondial, în majoritatea comunităţilor agrare în care am lucrat a existat o ideologie dominantă a ceea ce însemna să fii „persoană", centrată pe imaginea ţăranului înstărit. Această ideologie avea trei elemente esenţiale : ancorare în relaţiile sociale [*social embeddedness*], posesiune independentă asupra pămîntului şi un caracter puternic, în care se deosebea, ca însuşire centrală, hărnicia[14]. Persoana ideală era ancorată profund în relaţii sociale cu rudele, vecinii şi cu alţii şi deţinea cantităţi semnificative din bunurile cele mai preţuite în comunitate. Acestea o îndreptăţeau la un anumit statut. Preferabil, o astfel de persoană decidea singură cum să-şi organizeze munca (în loc să fie silită să muncească pentru altcineva sau să lucreze pentru sine pe moşia altcuiva) : era „stăpînă" pe sine şi pe pămîntul pe care îl lucra. În sfîrşit, asemenea oameni aveau trăsături morale caracteristice – erau „harnici", „vrednici", „muncitori", aveau „demnitate", nu atrăgeau „batjocura" altora şi erau „cumsecade" şi „ospitalieri"[15]. Calităţile principale ale acestor persoane erau interconectate : concepţia ţărănească asocia noţiunile de „neam", „proprietate asupra pămîntului" şi „persoană" prin ideea de „muncă", care presupune un caracter agentiv şi iniţiativă – dar nu neapărat independenţă şi autonomie, căci şi dreptul asupra pămîntului, şi munca făceau parte dintr-o reţea de relaţii sociale. Deşi mare parte din datele noastre care susţin această concepţie despre persoană provin din interviuri din anii 1970 şi de mai tîrziu, în surse literare şi etnografice găsim dovezi ale faptului că asemenea idei au prevalat şi înainte de perioada comunistă.

Fundamentală pentru noţiunea precomunistă de „persoană" era înrădăcinarea profundă în relaţiile sociale : mai întîi cele de rudenie şi de familie, apoi cele de vecinătate şi prietenie, iar în final, cele comunitare. Persoana era în mod chintesenţial o fiinţă socială, constituită de aceste relaţii. Uneori ideea era exprimată ca un tip de posesiune : oamenii spuneau deseori că „au" pe cineva. „A avea pe cineva" se putea referi la o relaţie preţioasă undeva mai sus în ierarhie – de pildă, un profesor universitar care să dea note la examenul de admitere a copilului la facultate sau activistul care stabilea cotele –, dar putea de asemenea să însemne a avea persoane dependente sau clienţi, într-un sistem clientelar. În general, însemna a avea oameni care te puteau ajuta : despre cineva mai în vîrstă care nu avea copii sau despre cineva fără rude în localitate se putea spune, de exemplu, că „n-are pe nimeni"[16]. Dacă cineva avea multe legături şi mulţi dependenţi, avea o „avuţie în oameni", atribut esenţial al persoanei cu un statut social înalt. Oricine avea o familie mare era avut în oameni, aidoma politicienilor de succes care-şi asigură aliaţi şi clienţi, aşa cum dovedeşte atît de bine Caroline Humphrey în *Karl Marx Collective* (*Colectivul Karl Marx*) (1983). Deşi oamenii de ştiinţă numesc deseori acest gen de avere „capital social", ca atribut al persoanei noi preferăm să-l numim „ancorare în reţele sociale" [*network*

14. Sursele noastre în formularea acestui portret sînt interviurile pe care le-am luat, lucrările literare (precum apreciatul roman *Ion* al lui Rebreanu şi *Moromeţii* lui Marin Preda), materialele de arhivă şi munca noastră de teren anterioară. În interviuri, am încercat să obţinem informaţii despre acest aspect rugîndu-i pe interlocutori să ne spună ce fel de oameni erau părinţii lor, întrucît ştim că, atunci cînd vorbesc despre morţi, oamenii sînt gata să evoce imagini ideale. Într-adevăr, ni s-a răspuns în mod constant că părinţii lor fuseseră „foarte harnici".
15. Acest complex de calităţi caracteriza în particular capii de familie de sex masculin ; ele se aplicau totuşi şi femeilor, care beneficiau şi de alte caracteristici, precum modestia, bunătatea, grija faţă de membrii familiei etc.
16. „A avea pe cineva" era o calitate esenţială în toate ţările socialiste. Vezi, de exemplu, Kenedi, 1981 ; Wedel, 1986.

embeddedness]. Pentru ţăranii români, aşadar, autonomia individuală nu era o valoare absolută; scopul era mai degrabă acela de a fi o fiinţă socială, care să depindă de sau să „aibă" mulţi oameni, îndeosebi rude. Acesta era modul în care persoanele puteau să funcţioneze ca actori sociali autonomi.

Pe lîngă ancorarea în relaţiile sociale, persoana ideală, în concepţia populaţiei rurale din România, *avea* şi *lucruri*. Lucrul cel mai important de avut, aşa cum am menţionat mai sus, depindea, în parte, de mediul natural local: ciobanii transhumanţi aveau turme de oi sau cirezi de vite; populaţiile pescăreşti aveau bărci şi plase de pescuit; ţăranii proprietari aveau pămînt; iar cei care munceau pămîntul altora aveau animale de muncă şi căruţe. Pe scurt, aveau mijloace de producţie, iar statutul lor social depindea de cît de multe deţineau. Deşi pămîntul era fundamental, deţinerea de animale şi de utilaje conta de asemenea mult. Potrivit lui Lăţea, de pildă, în Dobrosloveni (ca şi în alte părţi din sudul României), acolo unde mulţi ţărani, încă în secolul al XX-lea, nu aveau pămînt şi lucrau pentru marii moşieri, ceea ce definea persoana – ceea ce făcea pe cineva „om" – era carul cu boi, cu care lucra pămîntul luat în arendă. A fi lipsit de el însemna a pune în pericol atît supravieţuirea, cît şi identitatea persoanei (Lăţea, 2003, p. 20).

Animalele erau o posesiune de un tip aparte. Amintirile cele mai vii ale unora dintre cei intervievaţi de noi erau legate de pierderea animalelor de povară, pe care le considera-seră aproape nişte membri ai familiei. În timpul colectivizării, unii s-au fotografiat chiar cu animalele lor înainte de a le preda la colectiv. Din acest motiv, pierderea lor era similară cu pierderea unei rude, aşa cum o dovedeşte în mod grăitor următoarea observaţie a unui ţăran din Reviga: „După ce m-am trecut, mi-a tăiat calul de nouă ani. Era ca băiatul nostru, îl aveam de mânz" (Chelcea, 2003b, p. 38). O altă săteancă s-a împotrivit înscrierii în colectiv ca să nu trebuiască să renunţe la cai: „M-am simţit mai rău cînd i-au luat pe ei decît cînd ne-au luat pămîntul!", a spus şi a început să plîngă[17]. În Jurilovca, activiştii „au schimbat, de aici au dus acolo, şi de acolo aici, ca să nu vadă omul, că a deranjat mult, mai ales pe soacră-mea a deranjat-o foarte mult, că a avut un cal frumos, căruţă, şi să nu se întâlnească, să nu se vadă, a luat în altă parte, a dus, şi din altă parte aici a adus" (Iordachi, 2009, p. 129 [ed. rom. – p. 200]). Iar un vlăicean (locuitor al satului Vlaicu) îi povestea lui Katherine Verdery cît suferise mama lui de dorul animalelor, ale căror nechezat şi muget reprezentaseră mediul ei sonor cotidian: „Bătrîna i-o venit să înnebunească... că nu mai aude zgomotul ăsta"[18]. Se pare că animalele împărtăşeau şi ele tristeţea oamenilor: o altă interlocutoare povestea cum, după colectivizare, de fiecare dată cînd văcarul colectivului scotea vacile la păşune, mama ei se chinuia auzind mugetele fostei lor vaci, care li se oprea la poartă şi încerca să intre în curte.

Această digresiune sugerează că ţăranul român nu făcea ceea ce o sensibilitate modernă occidentală ar considera o diferenţiere clară între oameni, pămînt şi animale, fiecare constituit într-o unitate distinctă. Din contră, fiecare dintre ele participa într-o măsură la constituirea celorlalte – la fel cum persoanele erau constituite din relaţiile lor sociale şi nu funcţionau ca actori individuali autonomi. Nu e vorba aici de faptul că oamenii n-ar fi fost capabili să considere obiectele separat de ei; ei vorbeau, de fapt, despre „a avea" lucruri, despre „pămîntul familiei mele" şi aşa mai departe. Noi preferăm să extindem mai degrabă noţiunea de „a avea", estompînd diferenţele categorice dintre oameni şi

---

17. 24, interviu Verdery. Plînsul era legat de fapt de prezent, pentru că femeia respectivă decisese cu puţin timp în urmă (2002) să renunţe la vaca ei, după ce o viaţă ţinuse animale.
18. 7, interviu Verdery.

lucruri (vezi şi Anderson, 1998 ; de Coppet, 1985 ; Stephens, 1986). Pentru acest gen de relaţii de proprietate, termenul de „posesie" [*possession*] ni se pare mai potrivit decît cel de „deţinere" [*ownership*], pentru că, în cazul primului, cele două părţi se întrepătrund, posesorul devine şi el posedat[19]. Date fiind aceste concepte întreţesute, colectivizarea pămîntului avea să producă un tip de violenţă deosebit de cel născut în cazul în care pămîntul şi animalele ar fi fost deja complet separate de persoană.

„Persoana posesoare" descrisă pînă acum se definea nu doar prin deţinerea de obiecte, desigur, ci şi prin numărul sau cantitatea lor, pe care se întemeia statutul ei social. Locul cuiva pe scara posesiunii era parte integrantă a concepţiei sale despre sine. Pentru imaginea de sine a unei familii de ţărani mijlocaşi, de pildă, era esenţial faptul că, întrucît ei erau mai bogaţi decît unii săteni şi mai săraci decît alţii, se puteau aştepta la deferenţă din partea unora şi manifestau ei înşişi respect faţă de alţii, în funcţie de diferenţa de avere. Ţăranii săraci care acceptau aceste valori se cunoşteau prin efortul constant de a munci pentru a ajunge să cumpere pămînt. Acestea fiind spuse, era totuşi perfect posibil să fii un om de condiţie modestă şi să te bucuri totuşi de respect pentru comportamentul moral exemplar, care reprezenta în cel mai înalt grad ideea de „a fi om". Important nu era întotdeauna ceea ce avea cineva, ci modul în care îşi gestiona condiţia mai modestă ca a altora – de pildă, printr-o onestitate şi o demnitate exemplare, care puteau să-i cîştige eticheta de „om bun"[20].

Deşi pămîntul, animalele şi alte mijloace de producţie erau principalele aspecte ale conceptului de „persoană" întemeiat pe posesiune, şi alte elemente mai personale puteau să conteze semnificativ în procesul de colectivizare, de pildă în cazul confiscării de bunuri personale de la cei care nu erau în stare să-şi achite cotele sau impozitele. Acestea puteau fi haine, mobilă, pături, covoarele ţesute şi ştergarele brodate pe care soţiile şi fiicele le produceau ca însemne ale prosperităţii familiei şi care erau expuse, folosite, date ca zestre şi aşa mai departe. Confiscarea şi transportul lor prin sat, în văzul tuturor, erau un act profund umilitor, o experienţă traumatizantă şi dureroasă în plan emoţional[21]. Ele indicau faptul că, în esenţă, capul gospodăriei respective era lipsit de putere, incapabil să-şi protejeze familia de forţele organizate împotriva ei sau să-şi gestioneze treburile cu statul în mod avantajos[22]. Înainte de al Doilea Război Mondial, cei mai expuşi la o asemenea înjosire erau ţăranii săraci înglodaţi în datorii (vezi, de pildă, Preda, 1955, p. 294) ; în anii 1950, din contră, ei erau ţăranii cei mai înstăriţi, cărora le fuseseră stabilite taxe exorbitante. Exproprierea pămîntului, a animalelor şi a altor bunuri a fost aşadar o lovitură fundamentală dată idealului de persoană bazat pe posesiune. Ea a atacat înseşi noţiunile de „casă", „familie" şi „persoană" în cazul *fiecărui* ţăran, dar îndeosebi în cazul celor bogaţi, pentru că posesiunile acestea erau componente esenţiale ale condiţiei de „bun

19. Romanul *Possession* (*Posesie*) de A.S. Byatt prezintă în mod exemplar această situaţie. Relaţia dintre oameni şi pămînt sau animale nu excludea, bineînţeles, alienarea : ameninţaţi de spectrul colectivizării, ţăranii şi-au vîndut nu doar pămîntul, ci şi animalele – sau le-au măcelărit chiar, preferînd să se agaţe de o parte din valoarea lor decît să trebuiască să le dea „pe degeaba". Cum putem împăca ataşamentul lor faţă de animale cu această cruzime ? Ca toate relaţiile personale, şi cele cu animalele erau instrumentalizate ; la fel cum, poate, omul ar fi preferat să fie mort decît să devină comunist, vaca era mai bine moartă decît în grajdurile colectivului, unde ar fi ajuns numai piele şi os.
20. Îi mulţumim lui Puiu Lăţea pentru această formulare.
21. Vezi Kligman (1998, capitolul 2 [ed. rom. 2000]) şi Schneider (1980) despre „trusou ca avere".
22. Vezi, de pildă, ANIC, fond CC al PCR – Secţia Agrară, dosar nr. 28/1952, f. 2.

gospodar", concept decisiv pentru imaginea lor de sine. Într-adevăr, posesia prea multor bunuri a devenit o povară, o sursă de chinuri, un handicap, şi nu un semn de onoare; în cuvintele unui interlocutor, lucrurile stăteau în aşa fel „de-i pierea pofta la om să zică: «Eu am cutare şi cutare»" (interviu Verdery). Erau de asemenea periclitate valorile strîns asociate cu deţinerea de pămînt: munca agricolă şi controlul asupra procesului muncii.

Dacă ancorarea socială şi posesiunile erau două atribute dezirabile ale persoanei ideale, tot atît de importantă era vrednicia. Hotărîtoare pentru a cîştiga respectul altora şi respectul de sine se dovedeau iniţiativa şi hărnicia. La fel de important era să munceşti cît mai mult pentru sine, nu pentru alţii - să deţii controlul asupra procesului muncii. Un ţăran din Reviga se exprima astfel: „Oamenii făceau mai mult ce vroiau, aveau pământ, plug. Nu erau învăţaţi să fie comandaţi. Dacă lucrai azi şi mâine era sărbătoare, puteai să te duci" (Chelcea, 2009, p. 417 [ed. rom. - p. 440]). Vom numi această combinaţie de hărnicie şi iniţiativă „a se conduce singur". Ţăranii care-şi lucrau propriul pămînt îi priveau cu condescendenţă pe muncitorii salariaţi sau pe cei care luau teren în arendă şi care nu-şi organizau ei înşişi munca, asemenea lor. Pentru cei mai înstăriţi, controlul asupra procesului muncii însemna să aibă pe alţii care lucrau pentru ei şi cărora ei le îndrumau munca - semn al celui mai înalt statut social. Întîlnim valori similare în alte cercetări etnografice realizate în Europa de Est. De pildă, Martha Lampland descrie semnificaţia muncii în concepţia de sine a ţărănimii precolectiviste din Ungaria:

> Independenţa relativă în muncă, îndeosebi în cazul bărbaţilor, era importantă în formarea simţului personal al respectabilităţii sociale şi al onoarei... A fi silit să lucrezi pentru alţii era un lucru înjositor şi care îl văduvea pe om de iniţiativă şi integritate... Cu cît îşi controla mai mult munca, cu atît ţăranul se bucura de mai mult prestigiu. Invers, cu cît era mai puţin stăpînul propriei munci, cu atît i se acorda mai puţin respect... Grija principală a sătenilor era să fie proprii lor stăpîni (Lampland, 1995, pp. 35, 41).

Vedem aici un impediment major al înscrierii în colectiv, unde munca membrilor ar fi fost complet controlată de altcineva. Aşa cum afirma unul dintre cei intervievaţi de noi, „[c]înd te-ai băgat în colectiv trebuia să faci o cerere: vă rog să mă primiţi în CAP că nu mai sînt în stare să mă conduc. Cînd m-au chemat pe mine, erau gată-gată să mă bată, dar eu am zis că astă nu o scriu, că eu sînt în stare să mă conduc. Cum să semnez eu aşa ceva?"[23]. Iată şi un exemplu din literatură, modul cum secretarul de partid din *Moromeţii* lui Marin Preda îi explică unui activist de ce colectivizarea este o idee proastă:

> Gospodăria colectivă e bună dacă vreai s-o faci, dar, dacă nu vreai, poate să fie ea cea mai formidabilă ca idee, nu iese, fiindcă omului îi place să nu-i comande nimeni. Cu cîţi n-am vorbit?! „Mai bine mănînc mămăligă cu cenuşă, dar nu mă duc eu să-mi comande mie Marin al lui Usturoi" (Preda, 1967, p. 313).

Cel mai rău era să primeşti comenzi de la un ţăran sărac, un „nimeni", cum este Mărin al lui Usturoi din exemplul de mai sus, sau de la un rom „inferior". A nu-ţi mai putea organiza singur munca era totuna cu a-ţi pierde identitatea. În metafora iobăgiei pe care unii dintre interlocutorii noştri au folosit-o pentru a descrie viaţa în colectiv vedem acelaşi accent pus pe munca făcută din proprie iniţiativă şi acelaşi refuz al anulării ei, căci iobagii

---

23. H.V., interviu Kligman.

reprezentau pentru aceşti oameni instanţa cea mai de jos a lipsei de control asupra condiţiilor de muncă. (Din contră, în anii 1990, interlocutorii noştri îşi exprimau uneori satisfacţia că îşi recăpătaseră dreptul de posesiune asupra pămîntului în felul următor: „acuma eu sunt şeful meu şi fac ce vreau"[24], iar cei care nu primiseră pămînt îşi exprimau resentimentele că acum trebuiau să fie „sclavii" altora (vezi Verdery, 2003, pp. 175-177).

Ideile despre muncă erau atît de importante în concepţia despre persoană şi despre sine a ţăranilor, încît ocupau un loc central în reprezentările despre alte naţionalităţi, îndeosebi despre romi şi germani, care erau consideraţi mai leneşi şi, respectiv, mai muncitori decît românii. În 1951, o notă trimisă autorităţilor raionale discuta problemele legate de un ţăran bogat care le spunea oamenilor că, dacă se înscriu în colectiv alături de romi, „o să lucreze până le ies ochii că ţiganilor nu le place să muncească"[25]. Nemţii, din contră, erau un model de etică a muncii în comunităţile unde trăiau. Un colonist aşezat în Sîntana îşi amintea că, la început, nemţii erau principala forţă de muncă din colectiv şi că exercitau o anumită influenţă asupra altor membri:

> O lucrat nemţii de... numa şi numa!! Şi o câştigat, o văzut că câştigă bine nemţii, cu prunci mici, cu mari, cu tătă lumé. Şi-atuncea românaşii noştri or văzut pă nemţi cum câştigă. Păi futâ-i să-i facă dă nemţi, ii-s mai uoamini ca noi? Noi nu putem să câştigăm? S-or pus şi ii pă treabă[26].

Rezultatul a fost una dintre puţinele gospodării colective de succes dintre cele selectate pentru proiectul nostru. Să observăm expresia „ii-s mai uoamini ca noi?", care sugerează că munca face pe cineva „om", adică persoană. La fel, un fost preşedinte de CAP din anii 1970 spunea: „Cei care au fost săraci s-au făcut *oameni* după ce s-au înscris în colectiv"[27]. Cu alte cuvinte, atunci cînd li s-a dat o şansă de a munci şi a-şi îmbunătăţi condiţia, săracii au devenit şi ei persoane.

A fi, ca atare, persoană în perioada precomunistă însemna a fi profund ancorat în relaţiile sociale, a deţine lucruri de valoare şi a munci din greu, organizîndu-ţi singur munca; însemna a exercita spirit agentiv şi iniţiativă, a te conduce singur. Nu însemna însă independenţă completă, dată fiind valoarea deosebită acordată ancorării sociale şi muncii alături de alţii. Dincolo de aceste elemente fundamentale, persoana ideală era un bun gospodar, „om gazdă", un om modest şi cumpătat (nu un beţiv sau un fustangiu) şi, mai ales, un om cu demnitate. Multe dintre acestea erau, în mod evident, valori masculine. Calităţile potrivite pentru femei erau similare în anumite privinţe, deşi nu întru totul. Şi ele trebuiau să fie bune gospodine şi să ştie cum să-şi crească odraslele, să-şi ştie locul şi să respecte dorinţele soţilor lor, ca şi onoarea familiei, prin modestie, decenţă în relaţiile sociale şi grija de a nu căpăta reputaţie de bîrfitoare. Şi trebuiau să aibă de asemenea simţul propriei demnităţi. (Aşa cum vom vedea în capitolul 6, grija faţă de propria demnitate şi dorinţa de a nu fi ridiculizat au influenţat purtarea cadrelor faţă de ţăranii înstăriţi, care au fost umiliţi fără milă în încercarea de a le nărui respectul de sine şi imaginea publică.) Cu toate acestea, stîlpul „omeniei" unei familii era capul ei masculin.

---

24. N.W., interviu Vultur; vezi Vultur, 2003a, p. 49.
25. DJAN HD, fond Comitetul Regional PMR Hunedoara (de aici încolo CR PMR HD), dosar nr. 103/1951, f. 252.
26. V.B., interviu Goina; vezi Goina, 2003, p. 51.
27. V.S., interviu Chelcea.

***

Din această prezentare a organizării şi valorilor sociale ale satului românesc precomunist extragem şase concluzii. 1. În comunităţile guvernate de ierarhie, în care pînă la una din cinci familii putea fi practic fără pămînt, condiţiile de viaţă erau cîteodată brutale şi opresive pentru unii ţărani, chiar dacă alţii se străduiau să fie persoane respectabile. Cu alte cuvinte, pornind colectivizarea, comuniştii aveau tot dreptul să spere că îşi vor găsi aliaţi în sărăcimea satului tradiţional. 2. Pentru familiile cu pămînt, „cedarea" acestuia către gospodăriile colective reprezenta o ameninţare gravă la adresa strategiilor de viaţă cu care erau obişnuiţi. În formularea lui Lăţea, problemele erau, între altele, „cum se vor căsători copiii mei? cum voi reuşi să le construiesc o casă? cine voi fi eu, în raport cu ceilalţi săteni? şi, dincolo de toate, din ce voi trăi, acum şi mai târziu, când voi fi bătrân?" (Lăţea, 2009, p. 345 [ed. rom. - p. 404]. 3. Pe lîngă pămînt, „cedarea" animalelor putea fi percepută aproape ca înstrăinarea unei persoane iubite, nu a unui simplu animal. 4. În clipa în care un cap de familie semna acordul de înscriere în colectiv, renunţa la mare parte din autoritatea sa, pentru că nu avea să mai aibă de aici încolo nici o modalitate de a-şi controla copiii şi nu putea să mai organizeze el însuşi muncile agricole: de asta avea să se ocupe gospodăria colectivă. A-i cere unui om să semneze din proprie iniţiativă echivala cu a-i cere să-şi anuleze de bunăvoie identitatea. Nu e deci de mirare că munca de lămurire era atît de tensionată şi culmina atît de des cu violenţă. 5. Prejudecata care îi făcea pe săteni să strîngă rîndurile împotriva „străinilor", inclusiv a activiştilor şi a altor agenţi veniţi să-i convingă, nu a făcut decît să înrăutăţească lucrurile. 6. Criteriul principal de etichetare a unor ţărani drept „exploatatori rurali" sau „chiaburi" (ţăranii bogaţi sau „culacii" din colectivizarea sovietică) - şi anume, faptul că exploatau munca altora - se va dovedi extrem de greu de susţinut într-un context în care oamenii lucrau unul pentru altul în virtutea relaţiilor de rudenie. Deşi existau ţărani înstăriţi care plăteau într-adevăr salarii în perioadele de vîrf sau care ţineau servitori, mult mai multe dintre braţele de muncă pe care le mobilizau erau angrenate cu ei în relaţii sociale complexe. Acest lucru este decisiv pentru a înţelege de ce ascuţirea luptei de clasă s-a dovedit atît de dificilă, aşa cum vom arăta în capitolul 6, pentru că inegalitatea se manifesta la sat nu în „clase", ci în reţele de grupuri caracterizate de un anumit statut social, bazat pe relaţii de rudenie.

Aceasta era deci structura socială asupra căreia s-a năpustit tăvălugul colectivizării. Ea trasa principalele cîmpuri de forţă care organizau viaţa socială, întemeiate în primul rînd pe relaţiile de rudenie şi pe inegalitatea de statut. Tehnicile partidului aveau să compromită definitiv, în interiorul acestor cîmpuri de forţă, mecanismele care asigurau reproducerea atît a comunităţii, cît şi a gospodăriilor, ca şi reţelele şi sistemele culturale care le legau pe toate la un loc. Modificarea relaţiilor de rudenie în interesul partidului şi exproprierea pămîntului şi a animalelor aveau să afecteze grav strategiile de reproducere a gospodăriilor. Lupta de clasă avea să distrugă ierarhiile de statut şi să împiedice reproducerea statutului elitelor săteşti, subminînd noţiunea de „persoană" şi motivaţia efortului în viaţă care se baza pe idealul respectiv. Aceste acţiuni aveau să fie susţinute de concepte noi ale conectării, inegalităţii şi rolurilor de gen. Vom aborda acum problema modului în care a fost dezmembrată organizarea socială a satului românesc.

Pregătirea colectivizării: reforma agrară şi cotele

Deşi abia în 1948 s-a stabilit limpede că România urma într-adevăr să colectivizeze agricultura în manieră sovietică, încă din 1945 conducătorii de partid au început să implementeze un număr de politici agrare care aveau să se dovedească apoi precursoare indispensabile ale colectivizării. Acestea au inclus deportarea selectivă a cetăţenilor de etnie germană ai României în 1945, o reformă agrară legiferată în acelaşi an şi rechiziţiile de alimente începute în 1946. Măsurile de mai sus au fost însoţite de elaborarea unui set de categorii sociale ce urmau să fie folosite în aplicarea diferenţiată a politicilor agrare ale regimului asupra populaţiei rurale. În discuţia politicilor şi a politicii prin care a fost înfăptuită colectivizarea, noi vom sublinia dezbaterea constantă, reviziile şi oscilaţiile în aplicarea măsurilor. Întrucît asemenea teme pot face cu uşurinţă obiectul unui volum separat ele însele, vom evita prea multe digresiuni, lăsînd inevitabil la o parte numeroase detalii fascinante şi semnificative[28]. Vom pune acum accentul pe modul de implementare a politicii elaborate la vîrf; în capitolele 4-6 vom vorbi mai pe larg despre modalităţile de negociere şi de contestare de la nivelurile inferioare care au însoţit-o în mod constant.

Politica agrară a regimului a variat în spaţiu şi timp. Spaţial vorbind, regiunile de mare productivitate agricolă sau de importanţă strategică (inclusiv ideologică) au tins să fie ţinte ale colectivizării mai devreme decît regiunile muntoase ori cele lipsite de importanţă strategică. În plan temporal, partidul a fost obligat să adopte ceea ce Goina (2009 [ed. rom. 2005]) numeşte un „mod flexibil de a conduce", care răspundea exigenţelor generate atît de evenimentele externe (precum cererile sovieticilor sau revoluţia din 1956 din Ungaria), cît şi de cele interne (cum au fost rezistenţa ţăranilor şi constrîngerile de infrastructură). Iată, pe scurt, principalele evoluţii. Între 1949 şi 1953 a fost colectivizat 10 la sută din terenul agricol din România (Dobeş *et al.*, 2004); procesul a început lent în 1949, apoi a prins avînt în 1950, s-a relaxat în 1951 şi s-a intensificat din nou în 1952. A urmat o perioadă de relativă stagnare între 1953 şi sfîrşitul lui 1955, după moartea lui Stalin, răgaz în care cadrele şi-au orientat eforturile spre consolidarea colectivelor existente, nu spre formarea altora noi. În aceşti ani a apărut de asemenea o formă nouă, mai puţin radicală, de cooperaţie, cunoscută drept „întovărăşire", care curînd a luat avînt mai mare decît colectivele. La al Doilea Congres al partidului, din 23-28 decembrie 1955, conducerea a decis să reia colectivizarea. Progresul a încetinit puţin după revoluţia din Ungaria din 1956, dar la sfîrşitul lui 1957 a fost lansat „asaltul final". La acea vreme, balanţa confruntării dintre partidul-stat şi ţărănime se înclinase în mod decisiv în defavoarea acesteia din urmă, iar în 1962 conducerea ţării a declarat colectivizarea încheiată.

Aici trebuie să notăm – pe lîngă devotamentul constant al partidului faţă de URSS, despre care am vorbit deja în capitolul 1 – o trăsătură a conducerii PCR din această perioadă care

28. Printre chestiunile pe care, din păcate, trebuie să le lăsăm la o parte se numără o prezentare a legislaţiei colectivizării; îi trimitem pe cititori la sumarul principalelor evenimente din Iordachi şi Dobrincu, 2009, pp. 485-491, ca şi la Iancu *et al.*, 2000. Capitolul acesta se inspiră mult din articolele lui Levy (2009 [ed. rom. 2005]) şi Oprea (2009 [ed. rom. 2005]), ca şi din următoarele volume: Bălan, 2000; Dobeş *et al.*, 2004; Iancu *et al.*, 2000; Jowitt, 1971; Levy, 2001 [ed. rom. 2002] şi din însemnările de arhivă pe care ni le-a furnizat Robert Levy; Montias, 1967; Roske, 2005; Şandru, 2005, şi Tănase, 1998.

a influenţat fluctuaţiile procesului de colectivizare: omniprezentul facţionalism, foarte viu atît înainte ca partidul să preia puterea, cît şi după. Potrivit lui Tismăneanu (2003 [ed. rom. 2014]), au existat trei centre de putere în partid care s-au luptat permanent pentru supremaţie, generînd o instabilitate cronică. Aceasta a fost redresată doar treptat, pe măsură ce secretarul general Gheorghe Gheorghiu-Dej şi-a consolidat poziţia eliminînd „fiefurile" principalilor săi competitori, în jurul anului 1961 (Jowitt, 1971, p. 195)[29]. Liderii de partid menţionaţi cel mai des în această carte, pentru că au jucat rolul central în elaborarea politicii de colectivizare, reprezentau două dintre aceste trei facţiuni (cea de-a treia a fost insignifiantă în dezbaterea despre colectivizare). Dintr-una făceau parte Gheorghe Gheorghiu-Dej (secretarul general), Alexandru Moghioroş şi Iosif Chişinevschi[30], iar din a doua, oponenţii lor cei mai frecvenţi, Ana Pauker, Vasile Luca şi Teohari Georgescu[31]. Le vom numi de acum înainte facţiunea Dej şi facţiunea Pauker. Pauker s-a aflat în fruntea a două organisme esenţiale – Comisia Agrară, înfiinţată în 1949 cu singurul scop de a crea gospodării colective, şi Secţia Agrară a Comitetului Central, care, în ianuarie 1950, a înlocuit Comisia Agrară[32]. În eforturile de consolidare a puterii sale de secretar general, Dej a făcut un pas hotărîtor

29. Istoriografia românească vorbeşte în general de numai două facţiuni, numite, de regulă, partida „naţională" şi cea „moscovită". Acest fapt reflectă tendinţa naţionalistă de a atribui toate „relele" colectivizării comuniştilor pregătiţi în Uniunea Sovietică (în majoritate evrei şi maghiari), în timp ce comuniştii „buni" ar fi fost patrioţi români. O serie de specialişti au demontat această interpretare tendenţioasă, între ei Deletant (1999 [ed. rom. 2001]) şi Tismăneanu (2003 [ed. rom. 2014]).

30. Gheorghe Gheorghiu-Dej (român din Moldova) s-a înscris în Partidul Comunist în 1932, a avansat în ierarhie şi a devenit secretarul general/prim-secretarul partidului între 1945 şi 1965. Alexandru Moghioroş (evreu maghiar din Transilvania), membru al partidului din 1929, a deţinut o serie de posturi superioare, inclusiv pe cel de membru în Biroul Politic şi în Comitetul Central; tot el a fost vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri. Iosif Chişinevschi (evreu din Basarabia) a devenit comunist în 1928 şi a condus Secţia Agitatorică a partidului la nivel naţional; a fost de asemenea membru al Biroului Politic şi al Secretariatului Comitetului Central pînă cînd a fost epurat de Dej în 1957. Pentru notele 30 şi 31, vezi de asemenea Tismăneanu, 2003, pp. 120-127 [ed. rom. – pp. 159-167]; Dobre, 2004.

31. Ana Pauker (evreică română din Moldova) s-a înscris în 1916 în Partidul Socialist, în 1919, în cel Comunist, a petrecut mare parte din perioada „ilegală" a partidului la Moscova şi s-a întors cu Armata Roşie în 1944, servind drept secretar general de facto pînă la (şi chiar după) alegerea lui Dej. Devenind un membru extrem de influent al Biroului Politic, al Secretariatului şi al Comitetului Central, a fost numită ministru de Externe în 1947 şi secretar pentru agricultură în 1948, post din care a inaugurat campania de colectivizare. A fost epurată de Dej în 1952 împreună cu principalii ei doi aliaţi, Vasile Luca şi Teohari Georgescu. Georgescu (român din Moldova, incorect considerat evreu de către români imediat după 1989) s-a înscris în partid în 1929; şi el a devenit membru al Biroului Politic, al Secretariatului şi al Comitetului Central şi a fost ministru de Interne din 1945 pînă în 1952, cînd a fost epurat. Vasile Luca (ungur din Transilvania) a devenit activ în partid în 1919 şi a deţinut o sumă de poziţii înalte, asemenea celor doi aliaţi ai săi; a fost, în plus, ministru de Finanţe (1947-1952) pînă la căderea în dizgraţie.

32. Poziţiile acestor două facţiuni se asemănau cu ale lui Preobrajenski şi, respectiv, Buharin din dezbaterile pe tema dezvoltării economice care avuseseră loc în URSS. Preobrajenski susţinea că agricultura ar trebui prădată ca sursă de acumulare primitivă pentru construirea industriei; Buharin, că ea ar trebui dezvoltată ca să servească drept piaţă de desfacere pentru produsele industriale. Primul demers ar fi dus la sărăcirea ţăranilor, al doilea, la îmbogăţirea lor. Atît în România, cît şi în Uniunea Sovietică a învins prima strategie.

epurînd în 1952 facţiunea Pauker[33]. Odată cu această mişcare, după părerea lui Câmpeanu, „stalinismul antisovietic a triumfat asupra celui sovietic" (Câmpeanu, nedatat, p. 32).

Disputele din rîndurile conducerii de partid erau în mod regulat minate de „sfaturile" consilierilor sovietici discutaţi în capitolul 1. Între 1944, cînd PCR a fost inclus pentru prima oară într-o coaliţie guvernamentală, şi 1947, cînd şi-a consolidat supremaţia silindu-l pe regele ţării să abdice, liderii partidului s-au tot contrazis despre cît era de chibzuit să încerce colectivizarea unei ţărănimi pe care ei o considerau formată din proprietari mai îndărătnici decît cei care existaseră în Rusia presovietică. Deşi unii, în special Dej, au susţinut de la bun început ideea acestei politici[34], alţii considerau că începerea colectivizării ar fi îngreunat consolidarea partidului în mediul rural, care ar fi fost favorizată mai degrabă de o reformă agrară şi de amînarea colectivizării (vezi Levy, 2001, pp. 96-100 [ed. rom. - pp. 82-85]). Mai mult, o parte dintre conducători ştiau foarte bine că avea să fie o misiune extraordinar de grea. Pauker urmase cursurile Şcolii Lenin de la Moscova, iar în martie 1930 fusese trimisă pe Volga să ajute la „corectarea greşelilor" făcute acolo în procesul de colectivizare (*ibid.*, p. 47 [ed. rom. - p. 46]). Avusese ocazia mai mult decît oricare dintre colegii săi să vadă problemele cu care se putea confrunta o versiune sovietică a colectivizării. Aşa cum demonstrează Levy, după ce sovieticii au insistat ca România să înceapă colectivizarea, punînd astfel capăt lungii dezbateri, ea a luptat consecvent pentru o strategie graduală[35]. Vom analiza această chestiune mai jos.

Legiferarea reformei agrare

În martie 1945, comuniştii au iniţiat reforma agrară (înscrisă în programul lor încă din anul anterior), care a expropriat teren de la cei care deţineau mai mult de 50 de hectare şi l-a redistribuit celor săraci şi lipsiţi de pămînt[36]. Menită să aducă partidului aliaţi din rîndurile unei ţărănimi pe care informaţiile despre gospodăriile colective sovietice o făcuseră sceptică în privinţa intenţiilor noului guvern, reforma a fost primul efort semnificativ al regimului de a construi o relaţie cu ţărănimea săracă şi mijlocaşă. Ea a contribuit într-adevăr la scăderea suspiciunii faţă de un partid despre care de multă vreme se credea că era lipsit de rădăcini naţionale (Tismăneanu, 2003, p. 90 [ed. rom. - p. 126]). Reforma, care pretindea, conform declaraţiilor oficiale, să asigure justiţia socială, încerca de asemenea să le-o ia

33. Pauker şi aliaţii ei au fost supranumiţi „facţiunea moscovită" (străină, adică) şi acuzaţi de deviere atît de stînga, cît şi de dreapta. Alianţele dintre ei nu erau fixe, ci se modificau deseori în funcţie de subiectul dezbătut. De pildă, Pauker şi Luca au fost iniţial aliaţi în opinia că burghezia rurală nu trebuia lichidată, dar Luca şi-a schimbat ulterior poziţia (Levy, 2001, pp. 120-123 [ed. rom. - pp. 100-103]).
34. Într-o şedinţă din 10 martie 1948 a Comisiei Ministeriale, Dej a declarat apăsat că procesul colectivizării va începe indiferent de opiniile contrare şi că el l-ar „lua de gât pe chiaburul răspânditor de zvonuri false, ca turburător al ordinei publice" (ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar nr. 5/1948, f. 2 [ARL]).
35. Argumentul lui Levy în această privinţă merită subliniat, dacă ne gîndim la deceniile în care succesorul ei, Gheorghiu-Dej, a denigrat-o pe Ana Pauker, învinuindu-i pe ea şi „facţiunea ei" de toate abuzurile comise în campania de colectivizare pînă în momentul cînd a fost epurată, în 1952. Arhivele de partid pe care Levy le-a consultat după 1989 contrazic ideea că ea s-ar fi aflat în spatele exceselor politicii de colectivizare.
36. Vezi Decretul-Lege nr. 187/1945, citat în Iancu *et al.*, 2000, pp. 1-5.

înainte celorlalte partide politice din România, care aveau ele însele diverse planuri de reforme agrare, şi să consolideze capitalul politic al comuniştilor pentru alegerile din 1946.

Încă înainte de legiferarea reformei, partidul acceptase cererea sovieticilor ca nemţii apţi de muncă, în calitatea lor de reprezentanţi ai naţiunii învinse, să fie deportaţi din România în URSS pentru a presta muncă în contul reparaţiilor de război. În ianuarie 1945, circa 70.000 de cetăţeni români de etnie germană, aproximativ 13 la sută din populaţia de etnie germană a ţării, au fost trimişi în Uniunea Sovietică (Poledna, 2001, p. 82; vezi şi Bălan, 2000, pp. 38-40)[37]. Legea reformei agrare confisca pămîntul a 154.500 de familii germane, fără să le ofere vreo compensaţie (Poledna, 2001, p. 99), creînd o rezervă din care puteau fi împroprietăriţi ţăranii săraci şi veteranii de război. Deşi nemţii constituiau numai 4 la sută din populaţia ţării, pămîntul confiscat de la ei a reprezentat 24 la sută din terenul ce avea să fie redistribuit (Brus, 1986, p. 586), cifră care dovedeşte faptul că ei erau mult mai înstăriţi, colectiv vorbind, decît etnicii români. Primul act al colectivizării, aşadar, avea să fie deportarea germanilor şi confiscarea pămîntului lor (poate drept plată pentru rolul pe care îl jucaseră în timpul războiului, aşa cum s-a întîmplat şi cu alte minorităţi naţionale în alte ţări din regiune)[38].

Comuniştii au început reforma instigîndu-i pe ţărani să anticipeze programele de reformare a agriculturii prin ocuparea moşiilor marilor proprietari, chiar înainte ca partidul să fi preluat controlul asupra guvernului şi înainte ca procedurile reformiste să fie legiferate în martie 1945. Legea reformei agricole a expropriat 1.443.911 hectare de la 143.219 deţinători, distribuind 1.057.674 de hectare la 796.129 de ţărani care aveau în proprietate terenuri sub 5 hectare şi păstrînd 387.565 de hectare ca proprietate a statului (Şandru, 2005, pp. 190-191). O parte din această rezervă avea să formeze baza gospodăriilor de stat, în timp ce alte părţi au fost distribuite unor nou înfiinţate staţiuni agricole experimentale sau, sub formă de parcele mici, muncitorilor din fabrici. Terenul din proprietatea statului a sporit masiv în 1948, odată cu exproprierea a 940.000 de hectare de la o parte dintre marii proprietari rămaşi, de la prizonierii de război, de la „duşmanii poporului" şi de la instituţii precum biserici şi şcoli (Montias, 1967, p. 89, nota de subsol 5). Reforma a expropriat de asemenea toate utilajele agricole de pe proprietăţile respective, asigurînd astfel inventarul gospodăriilor de stat. Faptul că reforma din 1945 nu a fost de proporţii şi mai mari se datorează amplorii reformei anterioare, legiferată în 1921, după Primul Război Mondial, care a fost printre cele mai radicale din Europa la vremea respectivă[39].

37. Vezi Poledna (2001, pp. 75-81) şi explicaţia sa despre motivele cererii sovieticilor. Populaţia de etnie germană a României era în 1930 de 745.421 de persoane; în 1941, cifra era de 542.325, iar în 1956, de 384.708 (*ibid.*, pp. 177, 187, 191). Bălan (2000, pp. 39-40) prezintă diferenţele dintre statisticile bazate pe diferite surse, observînd că ale Ministerului de Interne sînt cele mai credibile.
38. Menţionăm aici o expropriere şi mai timpurie, a terenurilor deţinute de evrei. Deletant (2006, p. 107 [ed. rom. - p. 120]) menţionează 52.500 de hectare confiscate de la evrei pînă în 1942, iar alte surse situează suprafaţa acestor terenuri undeva între 42.000 şi 52.500 de hectare. Încercarea de a evalua influenţa pe care aceste exproprieri au avut-o asupra colectivizării se loveşte de faptul că nu se ştie în ce măsură terenurile au fost returnate proprietarilor înainte de începerea colectivizării. Suprafeţele erau oricum mici în comparaţie cu totalul moşiilor expropriate - după Brus (1986, pp. 590-591), în jur de 2-3 la sută. Îi mulţumim lui Yossi Harpaz că ne-a semnalat această problemă.
39. Reforma din 1921 expropriase peste şase milioane de hectare - mai bine de o treime din suprafaţa agricolă a României -, distribuind 3,9 milioane (celelalte 2,1 milioane constau în păşuni

Ilustraţia 2.1. Titlu de proprietate asupra pămîntului emis ţăranilor săraci şi mijlocaşi după reforma din 1945. Prin amabilitatea *Fototecii online a comunismului românesc*, fotografia #W027, cota 19/1945.

ɽeforma agricolă din 1945 nu a afectat în mod egal toate regiunile ţării. Dimensiunea ie a terenurilor distribuite la nivel de ţară era de 1,3 hectare ; în Transilvania şi Banat – ɩle unde se găseau de departe cei mai mulţi moşieri expropriaţi –, media era de 1,7 şi, ectiv, 2,4 hectare, depăşită numai de Dobrogea, cu 2,9 hectare. În toate celelalte regiuni, elele distribuite au fost de aproximativ un hectar sau mai mici[40]. Aceste discrepanţe importante pentru studiul nostru, întrucît „belşugul" împărţit iniţial i-a adus într-adevăr idului o serie de aliaţi la sate, al căror număr avea să varieze însă de la o regiune la alta iar de la o localitate la alta, în funcţie de cît de mare fusese impactul local al reformei. Venind după redistribuirea pămîntului din 1921, reforma din 1945 a nivelat şi mai t structura proprietăţii, sporind în acelaşi timp fragmentarea terenului agricol, o chestiune

---

şi păduri aflate în proprietatea comună a localităţilor, plus anumite rezerve de teren pentru nevoile generale ; vezi Roberts, 1951, p. 367). Pentru mai multe informaţii despre reforma din 1921, vezi Mitrany, 1930. Efecte similare au avut reformele agricole din statele baltice.

Rezultat calculat după cifrele din Stănescu, 1957, p. 48. Problema nu era că nu ar mai fi fost suficient pămînt de dat : terenurile rezervate statului ocupau între 4 şi 38 la sută din totalul suprafeţelor expropriate. Dată fiind localizarea acestor terenuri, procentajele cele mai mari se referă probabil la suprafeţe forestiere.

spinoasă care fusese deja caracteristică României interbelice. Mai mult, cele care au ajuns să domine acum agricultura ţării erau gospodăriile cu mai puţin de cinci hectare (Iancu *et al.*, 2000, p. xiii). Scopul reformei fusese lichidarea marii proprietăţi funciare, nu consolidarea proprietăţilor mici şi mijlocii (Şandru, 2005) – lucru evident în faptul că mijloacele necesare de producţie nu au fost puse la dispoziţia ţăranilor odată cu parcelele nou dobîndite. Ca atare, reforma a subminat productivitatea agriculturii fără să ofere vreo soluţie alternativă. A contribuit astfel în mare măsură la o criză în agricultură, care a pus probleme mari economiei româneşti, deoarece comuniştii nu puteau nici măcar spera să dezvolte o industrie grea în stil stalinist cu gospodăriile mărunte care predominau deja în agricultură. Şi totuşi, atunci cînd, în 1948, Uniunea Sovietică a insistat asupra colectivizării în tot blocul est-european, problema a devenit irelevantă. Însă ţăranii care primiseră pămînt de pe urma reformei aveau să se dovedească greu de deposedat de terenurile proaspăt cîştigate.

Rechiziţiile de produse agricole şi cotele

Reforma agrară a pus noului guvern o problemă extrem de importantă – aprovizionarea cu alimente a orăşenilor – care avea să genereze nenumărate dezbateri în rîndul conducerii de partid[41]. Eradicînd stratul rural care producea în mod consecvent un surplus comercializabil şi crescînd semnificativ numărul gospodăriilor orientate spre subzistenţă, reforma a pus în pericol livrările de alimente către oraşe (Levy, 2001, p. 97 [ed. rom. – p. 83]). Acest efect s-a adăugat la devastarea potenţialului de producţie al României din timpul războiului (la nivelul din 1938 nu s-a ajuns decît spre sfîrşitul anilor 1940[42]). În plus, termenii armistiţiului au împovărat ţara cu reparaţii masive de război către Uniunea Sovietică – cele mai mari din toată Europa de Est –, care trebuiau, în parte, plătite în grîne. Reparaţiile au absorbit o mare parte din producţia agricolă românească şi, adăugate la spolierea comisă de Armata Roşie în timpul războiului, s-au ridicat, conform unor estimări, pînă la două miliarde de dolari (Montias, 1967, p. 17)[43]. Aceste presiuni asupra producţiei

41. În redactarea acestui subcapitol ne-au fost de un ajutor considerabil raportul de proiect al lui Octavian Roske (2003) şi articolul publicat de el pe baza raportului (2005).
42. În agricultură, producţia globală nu a ajuns la nivelul anului 1938 decît în 1953 (Ronnås, 1984, p. 134).
43. Totalul acesta variază de la o sursă la alta ; noi l-am folosit pe cel din Montias, recunoscînd totodată că, pe lîngă cifrele ceva mai sigure pentru reparaţii, valoarea pierderilor de război este aproape imposibil de cuantificat. Conform armistiţiului, România trebuia să achite Uniunii Sovietice, în bunuri, 300 de milioane de dolari, pe o perioadă de şase ani, din 1946 pînă în 1952. Jumătate urmau să fie produse petroliere, cealaltă jumătate, nave, cherestea şi grîne. Mai mult, România a trebuit să plătească despăgubiri în valoare de 508 milioane de dolari Ucrainei, Basarabiei şi Bucovinei, sub formă de grîne (un milion de tone), 300.000 de capete de vite şi 60.000 de tone de alte produse alimentare. Mărfurile trebuiau livrate la preţurile din 1938, mult mai mici decît cele din 1945. Uniunea Sovietică a extins ulterior termenul de plată de la şase la opt ani şi a înjumătăţit în 1948 cantităţile încă neplătite (date culese din Montias, 1967, pp. 17-18, notele de subsol 40 şi 41). La aceste sume se adăugau însă cele care reflectau valoarea bunurilor şi banilor aduşi de sovietici în România în scop de război înainte de semnarea armistiţiului dintre cele două ţări în 1944. Duţu afirmă că acest din urmă total era de aproximativ 500 de milioane de ruble (la vremea respectivă, aproximativ 2,5 miliarde de dolari la cursul oficial de schimb) şi că el reprezenta o cincime din întregul buget al României pentru anul fiscal 1944-1945 (Duţu, 1994, p. 902).

agricole au fost agravate de efectele secetei intense şi ale foametei din 1946-1947 - pe care le-au agravat la rîndul lor -, efecte atît de severe - îndeosebi în nordul şi nord-estul ţării -, încît o parte din conducere a început să creadă că era nevoie de colectivizare pentru a soluţiona criza alimentară, aşa cum se întîmplase în URSS (Levy, 2001, p. 96 [ed. rom. - p. 82]). Exodul de produse agricole din Maramureş, de exemplu, a diminuat în aşa măsură disponibilul local, încît ţăranii sufereau de foame, exact cum se întîmplase mai înainte în Uniunea Sovietică[44]. Un beneficiu neprevăzut al foametei (din punctul de vedere al partidului) a fost însă slăbirea relaţiilor sociale din interiorul satelor, ca urmare a emigrării în masă din zonele afectate şi a atenuării practicilor de ospitalitate care susţineau relaţiile sociale. Aşadar, foametea a fost preludiul daunelor pe care partidul avea să le pricinuiască ulterior prin tehnicile sale de colectivizare[45].

Nevoile alimentare ale oraşelor, reparaţiile de război, seceta şi foametea au determinat în 1946 guvernul să emită Legea nr. 68/1946, care a impus din nou rechiziţiile de produse agricole (cunoscute drept „cote"). Acestea fuseseră o componentă esenţială a economiei de război cel puţin din 1939, ca supliment la exporturile agricole ale României către Germania (vezi Şandru, 2005, pp. 42-53)[46]. Rechiziţiile aveau să se dovedească parte integrantă a colectivizării după lansarea acesteia ; în plus, ele au lărgit relaţiile cu ţărănimea pe care le iniţiase reforma agrară, dar de data aceasta într-un sens negativ. Măsurile represive luate împotriva ţăranilor care nu-şi achitau cotele puteau fi extreme - de pildă, pe lîngă amenzi exorbitante, vinovaţii de a nu fi livrat cantităţile stabilite puteau primi pedepse de pînă la doisprezece ani de închisoare, iar cei care-şi ascundeau producţia puteau să primească între cinci şi cincisprezece ani de muncă grea şi să fie deposedaţi de toată averea (Roske, 2005, p. 126). Conform unei instrucţiuni emise de Securitate în 1950, dacă un ţăran înstărit stîrnea agitaţie împotriva cotelor, „el poate să fie împuşcat pe loc, ca să ştie toţi cei care ar îndrăzni să nu predea cotele că toţi vor păţi aşa" (Roske, 2003, p. 46). Aceste măsuri au fost extrem de eficiente în scăderea opoziţiei faţă de cote.

Pe parcursul următorilor cîţiva ani, sistemul de rechiziţii a fost îmbunătăţit prin decrete repetate. El presupunea atribuirea către fiecare gospodărie a unor cote de diverse cereale, legume, carne, produse lactate şi lînă[47]. Aşa cum am văzut în capitolul 1, conducerea sovietică le impusese ţăranilor din URSS cote similare - timp de cîţiva ani, începînd din 1929 - ca răspuns la crizele de aprovizionare cu grîne. Sistemul românesc s-a bazat pe cel sovietic. Iniţial, gospodăriile au primit cote fixe în funcţie de productivitatea

44. DJAN MM, fond 53, dosar nr. 123/1946-1947, ff. 1, 5 ; dosar nr. 150/1947, f. 40.

45. Foametea a însoţit începuturile colectivizării în multe alte ţări, de pildă în unele regiuni din China şi Vietnamul de Nord (vezi MacLean, 2005).

46. Rechiziţiile acelea, la rîndul lor, fuseseră inspirate de *Kriegrohstoffabteilung* [Oficiul pentru aprovizionarea cu materii prime pentru război - n.t.], creat de Germania pentru colectarea şi alocarea materiilor prime în timpul Primului Război Mondial şi conceput de economiştii socialişti Ludwig von Mises şi Otto Neurath (vezi Tribe, 1995 ; îi mulţumim lui Thomas Fleischman pentru această informaţie).

47. Conducătorii de partid n-au reuşit să se pună de acord multă vreme dacă aceste cote trebuiau stabilite în funcţie de producţia reală la hectar sau în funcţie de suprafaţa de teren deţinută, ajustată cu rata fertilităţii pămîntului. Cea de-a doua soluţie a ieşit învingătoare, în speranţa de a-i stimula pe ţărani să producă mai mult, căci rechiziţionarea unei cantităţi fixe din recolta reală i-ar fi lipsit de motivaţia de a-şi intensifica munca. Dezbaterile pe această temă se pot vedea în stenogramele şedinţelor conducerii de partid. Îi mulţumim lui Jon Fox că a selectat pentru noi fragmente relevante din aceste documente, furnizate nouă de Robert Levy.

solului (împărţită în şase categorii, după producţia medie). În 1950, fiecare raion fusese deja inclus într-una din cinci categorii, conform fertilităţii generale a solurilor sale. În interiorul fiecărei categorii erau apoi stabilite cote fixe în funcţie de suprafaţa de teren deţinută de gospodării. Cantităţile creşteau odată cu dimensiunile şi cu calitatea terenului (vezi Iancu *et al.*, 2000, pp. 127-140). Legea atribuia cote nu numai gospodăriilor individuale, ci şi (în mai mică măsură) celor colective.

Cu titlu de exemplu, tabelul 2.2 prezintă cifrele cotelor pentru 1950, cu evaluările în kilograme la hectar pentru toate produsele agricole combinate (grîu, orz, ovăz, porumb, seminţe de floarea-soarelui, mazăre, fasole şi linte). Cote separate erau stabilite pentru ceapă, cartofi, fîn, trifoi, lînă şi alte produse specializate. (Vezi ilustraţia 2.2.) La început, statul a plătit pentru mărfurile rechiziţionate la un preţ fix, dar, în 1950, rechiziţiile deveniseră deja o taxă obligatorie în natură[48]. Dacă o gospodărie nu-şi putea preda cota atribuită, datoria era amplificată de amenzi uriaşe, care mergeau de la 3 la sută din valoarea totală a cotei pentru o întîrziere de zece zile pînă la 20 la sută pentru mai mult de o lună întîrziere, sume adăugate la cotele anului următor (Iancu *et al.*, 2000, p. 139). Colecţia de legi şi decrete din această perioadă prezentată de Iancu *et al.* (2000) demonstrează fără putinţă de tăgadă că sistemul colectărilor a fost cel mai frecvent subiect de reglementări legale pe parcursul întregii prime decade de existenţă a noului regim.

Ca să rezumăm, iată, în tabelul 2.3, proporţia fiecărei clase de mărime (după suprafaţa de teren deţinută) în totalul numărului de gospodării din ţară şi procentajul din totalul colectărilor pe care îl dădea fiecare clasă de mărime. Tabelul arată că, deşi ţăranii înstăriţi furnizau cantităţi disproporţionat de mari faţă de numărul lor, ţăranii mijlocaşi erau de fapt cei care livrau grosul cotelor.

Dacă, la început, cotele erau menite pur şi simplu să atenueze foametea şi deficitele de aprovizionare provocate de cauze naturale, rata tot mai crescută a urbanizării a sporit aceste deficite şi a micşorat şi mai mult recoltele ţăranilor. Între 1948 şi 1966, populaţia urbană a crescut cu 2,5 la sută pe an[49]. În plus, din 1949, cotele au început să capete tot mai mult un caracter represiv, devenind o armă esenţială în „lupta de clasă" (vezi capitolul 6). Ele au tins să crească în timp, atît în cantitate, cît şi ca gamă de produse solicitate, pe măsură ce colectivizarea îşi lua avînt, reflectînd o criză persistentă în sistemul de aprovizionare cu alimente. Potrivit lui Roske, o gospodărie care în 1949 dădea 70 de kilograme de porumb la hectar pentru două hectare cultivate trebuia să livreze în 1951, pentru aceeaşi suprafaţă, o cantitate de 180 de kilograme, plus 20 de kilograme de fasole la hectar. Un ţăran înstărit care în 1952 avea cote pe şase produse avea să fie rechiziţionat pentru zece produse doi ani mai tîrziu, cu un procent mai mare[50]. În 1953, un nou decret a mărit cotele ţăranilor

---

48. Vezi Hotărîrea Consiliului de Miniştri nr. 571/1950.
49. Ronnås, 1984, pp. 200, 203. Potrivit lui Ronnås, populaţia rurală a crescut în toate judeţele, mai puţin în patru, datorită ratei sporite a natalităţii, depăşind creşterea populaţiei urbane. În 1966, o treime din cetăţenii României locuiau la oraş.
50. Fusese inclusă ceapa, dar scoasă mazărea şi se adăugaseră de asemenea carnea de vită, carnea de porc, laptele şi lîna – chiar şi pentru cei care nu aveau vaci sau oi (vezi Roske, 2005, pp. 119-120). Planificarea centrală nu stabilea în mod consecvent cotele în funcţie de calitatea suprafeţelor agricole locale, stîrnind negocieri între autorităţile locale, cele regionale şi cele centrale. De pildă, Comitetul Raional Vişeu al partidului scria, pe 2 februarie 1951, că aceia care propuneau cantităţile de colectat o făceau de pe scaunul de la birou, fără să cunoască terenul, că atunci „[c]and s-au facut propunerile pentru predarea cotelor nu s-a tinut cont de teren s-au de posibilitatea oamenilor, s-a facut propunerile din birou fara sa cunoasca terenul si deaceia acuma suferim mari

înstăriţi cu 30 la sută. Pe lîngă povara în natură reprezentată de cote, din 1949 ţăranilor le-a fost impusă şi o taxă agricolă care creştea abrupt în funcţie de suprafaţa de pămînt deţinută[51] ; ca şi cotele, ea contribuia „la îngrădirea puterii economice a chiaburilor şi la limitarea exploatării maselor ţărănimii muncitoare, obligând pe chiaburi a vărsa statului o parte însemnată din veniturile gospodăriei lor, create din exploatarea sărăcimii satelor"[52]. În plus, sfaturile populare locale puteau adăuga o taxă între 20 şi 50 de procente pe veniturile ţăranilor bogaţi care deţineau peste zece hectare de teren (Turnock, 1986, p. 181)[53].

Tabelul 2.2. Cotele atribuite pentru 1950 (totaluri pentru toate produsele agricole), după zone de fertilitate a solului

Mărimea gospodăriei (hectare)	*Zona I (kg/ha)*	*Zona II (kg/ha)*	*Zona III (kg/ha)*	*Zona IV (kg/ha)*	*Zona V (kg/ha)*
0-0,50	—	—	—	—	—
0,51-1	70	50	30	—	—
1,1-2	110	80	50	20	10
2,1-3	150	120	80	35	25
3,1-4	200	160	120	50	40
4,1-5	250	200	160	70	55
5,1-6	300	250	200	100	75
6,1-7	350	300	250	130	95
7,1-8	410	350	300	165	120
8,1-9	470	400	350	210	150
9,1-10	530	450	400	260	180
10,1-12	590	510	450	320	220
12,1-15	655	570	500	380	280
15,1-20	720	640	560	430	320
20,1-25	775	690	600	480	375
25,1-30	820	730	640	530	405
30,1-35	850	755	670	570	420
35,1-40	875	775	690	600	430
Peste 40	890	800	710	620	435

Sursă: Iancu, Ţârău şi Traşcă, 2000, p. 129

greutati. ...deaceia trebuie sa se clarifice situatia raionului Viseu ca pe viitor sa nu se intampine asemenea greutati in legatura cu colectarile" (vezi DJAN MM, fond Comitetul Raional Vişeu - Secţia Economică-Agrară, dosar nr. 8/1951, f. 59). Comitetul Provizoriu din Maramureş, împreună cu cetăţenii cîtorva sate, transmitea Comitetului Central opinia locală în privinţa planurilor de însămînţare primite de la Ministerul Agriculturii, cerînd să li se permită oamenilor să cultive mai mult ovăz şi grîu, în locul orzului care le fusese repartizat şi care nu creştea bine în zona lor din nord (DJAN MM, fond Comitetul Judeţean PMR, dosar nr. 89/1950, f. 31).

51. Vezi *Buletinul oficial* nr. 45 din 14 iulie 1949.
52. Citatul este din cuvîntarea în care Vasile Luca explica noua lege a taxării agrare (Luca, 1949, p. 8 ; citat în Roske, 2003, p. 20).
53. Nivelul taxei a fost stabilit la 7 procente pentru venituri de la 12.000 la 15.000 de lei, crescînd pînă la 37 la sută pentru venituri de 400.000 de lei. Iniţial, aceste taxe au fost stabilite fără a lua în considerare dizabilităţile fizice sau numărul de copii dintr-o gospodărie ; ulterior, ele au fost revizuite luînd în calcul şi aceşti factori (Iancu *et al.*, 2000, pp. 280-285).

Ilustraţia 2.2. Cîntărirea lînii pentru cotă. Prin amabilitatea Fundaţiei Artexpo.

Cotele au fost cele mai împovărătoare între 1950 şi 1953, perioadă în care cantităţil rechiziţionate de la ţărani au fost fără precedent. Un ţăran mijlocaş din regiunea Odorhe caracteriza cu modestie această perioadă: „Eram de acord că ţăranul trebuie să de produse pentru societate. Că şi noi primim produse, ce avem nevoie de la societate. Da ce se cerea atunci de la noi era foarte exagerat"[54]. Expresia obişnuită pe care noi ar auzit-o a fost: „Veneau şi luau *tot*". Iată şi o relatare mai extinsă din Slobozia, di sud-estul ţării:

> Îţi punea datorii ca să nu achiţi niciodată. Ce munceai vara îţi lua tot. „Mai ai să mai dai? „Păi am achitat." Mi-au pus sechestru. Mi-au luat hainele, maşina de cusut. Porumb, mielu cel mai mare, costumul de haine de stofă, haină îmblănită. Am ascuns mielul în casă, ţineam de se uita mielul în oglindă. Ce mi-a luat scoteau la licitaţie în Slobozia, la obo Când veneau cu cotele, dormeau aici, le puneai masă. Ziceau: „Mai ai de dat!". Cân veneau, ziceau: „Taie găina aia de acolo! Scoate o cană de vin". Ăştia care aveau ma ascundeau pe la neamurile mai sărace. Ne mai ajutau. Unii duceau pe la rude şi nu mai lua nimica. Am avut şi groapă de pământ să nu ne ia bucatele. O ardeam cu paie de grâu Încăpeau cam 4-5.000 de kilograme de grâu. Trebuia să lucrezi noaptea, că te pârau vecini (Chelcea, 2003b, p. 27).

După cum se vede deci, ţăranii încercau să se eschiveze de la livrarea cotelor. Sarcin rechiziţionării era atît de neplăcută, încît colectorii ajungeau uneori să uneltească împreun cu ţăranii pentru a le reduce obligaţiile faţă de stat. Cîteodată, cadrele însele nu erau d acord cu politica de cote şi se străduiau s-o îmbunătăţească. De exemplu, un agent d Securitate care raporta în 1951 despre „starea de spirit a populaţiei" menţionează o mar

54. 10, interviu Oláh; vezi Oláh, 2003, p. 64.

agitaţie în legătură cu cotele, adăugînd că „[î]ntr-adevăr cotele sunt prea mari", şi relatează că l-a luat cu el într-un sat pe un reprezentant de la regiune, pentru ca acesta să vadă cît de gravă era problema şi să reducă povara pusă pe umerii ţăranilor[55]. Un activist din Tîrgu Secuiesc raporta despre o şedinţă cu membrii de partid în 1956: „Ei au menţionat... că şi la noi există greşeli în sistemul colectărilor pentru faptul că nu este luat în consideraţie numărul membrilor de familie, şi au propus ca acest lucru să fie luat în consideraţie"[56]. Greutăţile legate de cote sînt menţionate şi în literatură: în al doilea volum al apreciatului roman *Moromeţii* de Marin Preda, de pildă, există o scenă în care ţăranii refuză în masă să-şi livreze cotele, spunîndu-şi unul altuia că, dacă toată lumea refuză, atunci autorităţile n-o să aibă ce face. În cele din urmă, împotrivirea lor sileşte cadrele să diminueze cotele, marcînd astfel o victorie majoră pentru săteni[57].

Tabelul 2.3. Cotele după mărimea terenului, 1951

Mărimea terenului (hectare)	*% din totalul gospodăriilor*	*% din totalul cotelor livrate*
0,5-3 (ţărani săraci)	52	9
4-10 (ţărani mijlocaşi)	35	59
11-20 (ţărani înstăriţi şi chiaburi [culaci] – vezi mai jos)	2,4	24
> 20 (chiaburi)	0,5	8

Sursă: Spulber, 1958, p. 156. *Notă*: 10,1 la sută din gospodăriile rurale erau scutite de taxă. Cifrele din tabel pot fi mici întrucît cel puţin o parte dintre ţăranii înstăriţi se ascundeau ori erau, într-un fel sau altul, incapabili să-şi achite cotele.

Încă din 1952, dar tot mai des din 1955, autorităţile au înlocuit contractele cu ţăranii cu cote obligatorii. Partidul ar fi trebuit să plătească pentru bunurile livrate, dar şedinţele Comitetului Central arată că, deseori, aceasta nu se întîmpla, căci liderii întrebau ce se petrecea cu banii trimişi de la centru pentru plata produselor agricole luate de la ţărani. Apoi, în ianuarie 1957 (probabil ca reacţie la revolta din octombrie 1956 din Ungaria), decretul nr. 728/1957 a desfiinţat cotele[58] – aşa cum s-a întîmplat şi în alte ţări ale blocului estic, aproximativ în acelaşi timp – pentru toate produsele, mai puţin la carne şi lînă, iar sistemul de contracte a fost reconsolidat. Campania de colectivizare cunoştea, concomitent, o intensificare; pînă la încheierea ei, în 1962, gospodăriile colective şi de stat preluaseră deja responsabilitatea hrănirii populaţiei urbane de la ţăranii plătitori de cote.

Cu toate că, în cursul interviurilor pe care le-am luat, mulţi dintre interlocutorii noştri români au confundat cotele cu colectivizarea însăşi, aceste două politici atît de strîns legate sînt totuşi separabile. Cotele au precedat colectivizarea şi au jucat un rol esenţial în desfăşurarea ei. Ceea ce le uneşte este faptul că ambele politici au contribuit la consolidarea controlului de partid asupra aprovizionării cu produse agricole şi asupra ţărănimii ca grup social, exact aşa cum se întîmplase sub Stalin în Uniunea Sovietică (vezi Lewin, 1968). Acest control a fost, la rîndul său, crucial în implementarea politicii de industrializare forţată promovată de comuniştii români şi, respectiv, sovietici. Deşi atît cotele, cît şi colectivizarea au avut funcţii similare, cu toate că le-au îndeplinit în

55. ACNSAS, FD, dosar nr. 5, f. 17.
56. ANIC, fond CC al PCR – Secţia Organizatorică, dosar nr. 43/1956, f. 72.
57. Preda, 1967, pp. 258-261, 288.
58. Decretul a fost publicat abia în 1957, deşi a fost emis în 1956.

moduri diferite care merită menţionate separat, sistemul de cote a satisfăcut anumite nevoi specifice.

Cotele au avut şase funcţii principale: 1. de a colecta forţat surplusul agricol pentru a crea acumularea necesară dezvoltării industriale (conform teoriei lui Preobrajenski despre acumularea primitivă); 2. de a furniza populaţiei urbane alimente la preţuri mici; 3. de a contribui la plata reparaţiilor de război către Uniunea Sovietică; 4. de a-i constrînge pe ţărani să se înscrie în gospodăriile colective; 5. de a-i stimula să producă mai mult în gospodăriile private; 6. de a „ascuţi" lupta de clasă între diferite straturi ale ţărănimii. Primele două funcţii au fost comune politicii de cote şi celei de colectivizare. Cotele au îndeplinit aceste două funcţii între 1946 şi 1957, iar colectivele şi-au asumat treptat îndeplinirea lor ulterior, pe măsură ce tot mai mulţi ţărani se înscriau în ele. A treia funcţie, contribuţia la reparaţiile de război, este de la sine înţeleasă: atît timp cît România trebuia să plătească Uniunii Sovietice reparaţii în produse agricole, rechiziţiile au fost un mijloc esenţial de a le obţine. A patra funcţie este, la fel, evidentă: odată ce cotele impuse gospodăriilor individuale creşteau, iar cele impuse ţăranilor membri în colective se reduceau, ţăranii erau motivaţi să se înscrie. Deja în 1951, cotele stabilite erau atît de mari, încît unii ţărani hotărau să semneze cererile de aderare numai ca să scape de ele. Partidul cunoştea această situaţie şi i s-a opus. Aşa cum obiecta Gheorghiu-Dej la plenara Comitetului Central din 29 februarie - 1 martie 1952: „Nu găsim nici în clasicii marxism-leninismului, nici în altă parte în istorie un exemplu ca vreo clasă să se autodizolve, să se automutileze"[59].

Pentru a explica a cincea şi a şasea funcţie - a cincea, specifică politicii de cote, a şasea, comună cotelor şi colectivizării -, trebuie să prezentăm mai întîi viziunea partidului asupra organizării sociale la sate. Se considera că satele se compuneau din cinci straturi sociale: moşierii, care deţineau mai mult de 50 de hectare de pămînt; ţăranii înstăriţi, care aveau, în medie, între zece şi 40 de hectare; ţăranii mijlocaşi, cu cinci-zece hectare; ţăranii săraci, proprietarii a unu-cinci hectare, şi proletariatul sătesc fără pămînt, ai cărui reprezentanţi aveau mai puţin de un hectar fiecare[60]. Întrucît reforma agrară desfiinţase primul grup prin expropriere şi, în mare măsură, ultimul grup, împroprietărit cu pămîntul luat de la primul, în mediul rural existau în mod real doar trei clase: ţăranii bogaţi, mijlocaşii şi ţăranii săraci. Printre cei înstăriţi (şi cîţiva dintre mijlocaşi) erau o parte pe care partidul îi clasificase drept „chiaburi". Vom discuta rolul lor în procesul colectivizării în capitolul 6, dar aici vom explica pe scurt termenul. Aceştia erau oamenii cunoscuţi în URSS drept „culaci", cuvînt folosit şi el cîteodată în România, mai ales de către elita politică. Deşi înseamnă de obicei „ţăran bogat" sau „înstărit", e mai corect să înţelegem prin el burghezia rurală, care putea să-i includă pe cîrciumari sau negustori, proprietari ai unor suprafeţe relativ mici, dar care aveau capacitatea de a exploata munca altora. Rădăcina cuvîntului „chiabur" este turcescul *kinbar*, care însemna „agricultor priceput", „bogat" sau „nobil"[61]. Nu toţi ţăranii bogaţi erau chiaburi şi nici toţi chiaburii nu erau ţărani înstăriţi, dar cele două categorii coincideau în mare măsură.

59. ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar nr. 13/1952, f. 117. Citat în Levy, 2001, p. 101.
60. Vezi Şandru, 2005, p. 55. Aceste cantităţi nu erau fixe; discuţiile dintre membrii conducerii de partid puteau folosi cifre diferite la momente diferite, mai ales atunci cînd se încerca definirea noţiunii de „chiabur".
61. Uneori, cuvîntul „chiabur" se foloseşte şi la feminin: „chiabură", „chiaburoaică". Pentru uşurinţă, noi vom folosi pluralul masculin, „chiaburi". Etimonul turcesc se referă de asemenea

Ideea care stătea la baza conceptului sovietic de „culac" era desprinsă din teoria luptei de clasă, fundamentală în ideologia leninistă. Etichetarea oamenilor drept „culaci"/ „chiaburi" producea o clasă rurală definită prin exploatarea muncii altora şi aceasta avea să constituie baza ascuţirii luptei de clasă la sat - esenţială în strategia colectivizării. Ca exploatatori, chiaburii erau duşmanii rurali ai socialismului. Identificînd reprezentanţii concreţi ai claselor exploatate şi exploatatoare, era mai uşor să-i ridici pe unii împotriva altora. Definiţia unui ţăran sărac nu era greu de dat: cineva care deţinea puţin pămînt şi trebuia să-şi vîndă forţa de muncă lucrînd pămîntul altuia. Chiaburii însă nu erau la fel de uşor de definit. Uneori, cadrele vorbeau în primul rînd în termeni de suprafaţă de pămînt deţinută, alteori, în termenii altor criterii. În teorie (teoria marxist-leninistă, desigur), chiaburii erau uşor de recunoscut în virtutea anumitor caracteristici şi, într-adevăr, listele de chiaburi din arhivele româneşti exact aşa arată: numele sînt urmate de inventare (suprafaţa de teren şi numărul uneltelor agricole deţinute, numărul membrilor de familie care lucrau pămîntul, servitori sau lucrători cu ziua etc.), cu o justificare sumară a etichetării pe baza acestei înşiruiri. De pildă: „I.S. Membri de familie 3, cap de familie, 65 ani. Posedă 6,83 ha. pământ/fâneţe. In trecut a fost comerciant. Pământul a lucrat în dijmă. In prezent îl lucrează cu zilieri"[62]. Lăsînd la o parte asemenea descrieri foarte limpezi, chiaburii au fost foarte greu de identificat - la fel cum se întîmplase cu culacii din Uniunea Sovietică.

Aproape la fel de greu de definit erau ţăranii mijlocaşi. Graniţa dintre ei şi chiaburi era foarte nesigură şi aici se ascundea o problemă. În viziunea partidului, era în „firea" ţăranilor mijlocaşi să ezite sau să „şovăie" în chestiunea colectivizării şi să devină aliaţii ţăranilor mai bogaţi, nu ai celor mai săraci, aşa cum îşi dorea partidul. Dar ţăranii mijlocaşi erau o masă critică pentru succesul colectivizării, pentru că ar fi adus o mai mare parte din terenul agricol total - şi motivaţia de a-l lucra în mod productiv - decît ţăranii săraci şi cei fără pămînt înscrişi în colective. Mai mult, atît în URSS, cît şi în România, ei erau cei care furnizau grosul producţiei de cereale (Lewin, 1968, p. 77). Ca atare, ţăranii mijlocaşi erau cei care trebuiau cel mai mult disciplinaţi, scop la îndeplinirea căruia a contribuit şi etichetarea chiaburilor[63]. Într-un anumit sens, ei erau cei cu adevărat vizaţi de acest proces: eticheta de „chiabur" era menită să-i sperie pe ţăranii mijlocaşi şi să-i împiedice să mai acumuleze capital, ca nu cumva să fie şi ei clasificaţi drept „chiaburi". Datorită importanţei lor, aşadar, era esenţial ca mijlocaşii să nu fie repartizaţi de cadre în categoria celor din urmă. Existau diferite mijloace de a-i clasifica în mod „corect", în caz că apărea vreo greşeală.

Care este acum legătura dintre toate acestea şi rechiziţiile de produse agricole? În primul rînd, cotele şi taxele agricole erau stabilite în funcţie de categoria socială în care se încadrau sătenii, crescînd treptat odată cu suprafaţa funciară deţinută (vezi tabelul 2.2). Autorităţile

la cineva dintr-o familie bună, cultivată. Conotaţiile acestea rezonează cu semnificaţiile bazate pe statut social ale ţăranului prosper (vezi capitolul 6). Pe de altă parte, modul în care partidul a folosit noţiunea de „chiabur" a transformat sensul etimonului în aşa fel încît să marcheze distincţia de clasă dintre exploatator şi neexploatator. Termenul nu fusese cunoscut în majoritatea satelor pînă cînd l-au introdus comuniştii.

62. ARO, fond Sfatul Popular al Regiunii Stalin, dosar *Despre chiaburii din raza raionului Odorhei 1951*, nr. inventar 38, 42. Prin amabilitatea lui Sándor Oláh.

63. Lewin observă (1968, p. 417) că regimul s-a folosit în mod foarte eficient de exemplul sorţii culacilor pentru a ameninţa restul ţărănimii, exact pentru că mulţi ţărani nu erau în stare să-şi lămurească deosebirile dintre ei şi cei persecutaţi.

exercitau o presiune uriaşă asupra tuturor grupurilor să-şi livreze cotele la timp, ameninţînd cu amenzi împovărătoare în caz contrar. Chiar şi ţăranii săraci şi mijlocaşi considerau cotele oneroase, dar pentru chiaburi ele erau de multe ori doborîtoare. Strategia aceasta, care imita modelul promovat în URSS în anii 1930, se deosebea totuşi de el într-o privinţă importantă, despre care am mai vorbit : în timp ce sovieticii îşi propuseseră *lichidarea* culacilor, în România chiaburii trebuiau numai *îngrădiţi*, împiedicaţi să-şi reproducă poziţia de clasă. România nu a repetat experienţa sovietică a expulzării şi înfometării a milioane de ţărani bogaţi.

Motivul – şi aici revenim la problema generată de reforma agrară – era faptul că producţia agricolă a chiaburilor era decisivă pentru planurile partidului. Ei erau singurul grup de la sate care producea în mod regulat un surplus scos la vînzare pe piaţă, esenţial pentru ridicarea industriei şi a unei clase urbane muncitoreşti. La o şedinţă din 1949 a Secretariatului, Vasile Luca observa : „Nu putem să lichidăm chiaburimea înainte de a asigura pâinea şi să provocăm lupta înainte de am asigurat alianţa hotărâtoare cu ţărănimea săracă şi mijlocaşă" [*sic !*][64]. Moghioroş exprima în 1950 o opinie similară : „Nu mergem la lichidarea chiaburului pentru că nu suntem pregătiţi economiceşte. Chiaburul are încă un rol în privinţa producţiei de mărfuri... Prin urmare lichidarea înainte de vreme, este o lovitură puternică împotriva noastră"[65]. Pentru a-i obliga să furnizeze cantităţi mai mari din produsele necesare, chiaburilor li se stabileau cote menite atît să stoarcă în întregime surplusul pe care îl produceau, cît şi să-i împiedice să-şi extindă operaţiunile (acesta este sensul „îngrădirii" lor), dar şi să-i silească să producă mai mult decît erau deja obişnuiţi, ca să poată să rămînă cu suficientă hrană pentru propriile familii, după ce colectorii le luau cantităţile cerute. Un chiabur inteligent, era raţionamentul, avea să încerce să-şi îmbunătăţească metodele de producţie pentru a putea ţine pasul cu cotele ; statul putea astfel să beneficieze de pe urma lui. Raţionamentul acesta avea logica lui, pentru că productivitatea foarte scăzută a agriculturii româneşti lăsa mult loc de îmbunătăţiri. Chiar şi ţăranii mijlocaşi trebuiau să muncească din greu ca să-şi achite cotele ; acestea îi puteau determina să fie mai harnici pentru a-şi creşte recoltele.

Legătura finală dintre cote şi categoriile de „clasă" ţinea de strategia partidului pentru mediul rural, şi anume sprijinirea pe ţăranii săraci şi fără pămînt ; încercarea de a constitui o alianţă între ei, clasa muncitoare şi ţăranii mijlocaşi ; şi instigarea luptei de clasă dintre acest bloc, pe de o parte, şi chiaburi, pe de alta. Cotele jucau un rol important în această strategie. Sancţiunile enorme pentru întîrzieri sau nepredarea cotelor erau de cele mai multe ori impuse ţăranilor înstăriţi. Întrucît chiaburii erau cei care aveau cel mai mult de dat, cadrele se aşteptau ca ei să fie cei care să încerce să saboteze procesul – să ascundă o parte din grîne şi apoi să se plîngă că nu-şi puteau livra cotele pentru că avuseseră o recoltă slabă, să-şi folosească resursele superioare pentru a-i mitui pe colectori sau să închipuie stratageme pentru a-şi recupera o parte din produse, să apeleze la sătenii săraci care să le stocheze o parte din cereale şi apoi să le returneze etc. Aici cotele îndeplinesc a şasea funcţie despre care vorbeam, de instigare la lupta de clasă la sate, pentru că se prevedea că ţăranii mai săraci – aliaţii partidului – aveau să denunţe aceste acte de sabotaj şi să ajute la descoperirea şi pedepsirea vinovaţilor.

Ana Pauker a subliniat însă problemele pe care le puneau asemenea aşteptări şi cît era totuşi de important să se demareze procesul colectivizării : „Nu-i deajuns că ţăranul sărac ne arată unde sunt ascunse cerealele chiaburului, dar ne roagă să nu afle chiaburul că el a

64. ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 15/1949, f. 8 (ARL).
65. ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 56/1950. Citat în Ionescu-Gură, 2005, p. 506.

spus. Dacă majoritatea ţăranilor va vedea că comuniştii ştiu să descopere pe chiabur, chiar şi săracii vor vedea că sunt mai tari decât chiaburii"[66]. Aşa cum vom arăta mai pe larg în capitolul 6, politica de promovare a luptei de clasă la sate a fost centrală pentru toată perioada din 1948 pînă în 1962. Chiaburul, „duşmanul de clasă" chintesenţial, a fost vînat, ponegrit, umilit şi împins, economic vorbind, aproape la ruină. Dar – şi aceasta este cheia – latura practică a persecutării chiaburilor a fost faptul că ei puteau fi forţaţi mai mult decît alţii să furnizeze alimente pentru campania de industrializare pe care conducerea României era hotărîtă să o lanseze, iar hărţuirea lor a ţinut în frîu şi ţărănimea mijlocaşă.

Şi totuşi, găsirea unui echilibru între marginalizarea chiaburilor şi posibilitatea de a-i folosi în continuare a fost o chestiune de durată. Dacă i-ar fi închis, partidul nu ar mai fi avut cum să beneficieze de pe urma lor, aşa cum observa Ana Pauker într-o şedinţă la nivel înalt: „Trei sute de chiaburi arestaţi. Dar ei seamănă în primăvară?"[67]. În 1952 s-a decis expulzarea chiaburilor care se înscriseseră în colective, dar li s-au oferit pămînt şi diverse modalităţi de asistenţă, întrucît „a nu restitui terenurile [lor] considerăm nejust, deoarece această măsură ar însemna deschiaburirea în masă. Această ar însemna să lipsească statul de cotele şi impozitele ce ar trebui să le predea acest număr mare de chiaburi"[68]. În 1954, în cadrul procesului continuu de ajustare a listei de chiaburi, conducerea de partid a decis să le permită să-şi doneze pămîntul ţăranilor săraci şi să se şteargă astfel de pe listă; numeroşi chiaburi au profitat de această posibilitate, iar consecinţa a fost scăderea rechiziţiilor de produse agricole – în regiunea Constanţa, bunăoară, de la 2.411 gospodării chiabureşti cu cote care totalizau 12.504 tone de cereale în 1954, la 167 de gospodării, în 1955, cu cote de numai 417 tone (Oprea, 2009, p. 54 [ed. rom. – p. 88]). Ca urmare, forurile superioare au decis să anuleze politica aceasta, insistînd ca foştii chiaburi să-şi ia în posesie pămîntul pe care îl dăduseră altora şi să-l lucreze, pentru a-şi putea livra cotele (*ibid.*). Un exemplu remarcabil al aceleiaşi probleme – declinul în aprovizionarea cu produse agricole ca urmare a ştergerii chiaburilor de pe listă – este o decizie din 1952 a Biroului Politic conform căreia sentinţele ţăranilor care trebuiau trimişi la închisoare pentru că nu-şi livraseră cotele urmau să fie suspendate pentru ca ei să poată munci la cîmp înainte de a-şi executa pedeapsa, întrucît era toiul sezonului de recoltări. Această dilemă – faptul că penalităţile pentru neplata corespunzătoare a cotelor puteau reduce şi mai mult livrările – i-a făcut pe lideri să ia în considerare posibilitatea de a-i trimite acasă pe chiaburii din închisori, ca un act de clemenţă, pentru ca aceştia să-şi poată preda cotele[69]! Într-adevăr, Gail Kligman a adunat informaţii din interviuri şi din arhive referitoare la chiaburi care au fost eliberaţi temporar din închisori (cu o mită din partea soţiei) pentru a însămînţa sau a recolta cantităţile necesare pentru plata cotelor, după care au fost trimişi înapoi să-şi ispăşească pedeapsa[70]. Ca atare, logica procurării resurselor de hrană contrazicea logica impunerii cu orice preţ a politicii de colectări.

Conceperea sistemului de cote a ocupat mare parte din timpul conducerii de la vîrful partidului, iar discuţiile din şedinţe cu uşile închise dezvăluie o dezordine considerabilă în ceea ce se făcea şi în modul de operare. Chestiunea era extrem de complexă, căci se lega

66. ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 6/1952, ff. 19-21 (ARL).
67. *Ibid.*, f. 11 (ARL). Acesta a fost răspunsul pe care i l-a dat lui Ceauşescu într-o şedinţă a membrilor Comitetului Central şi ai Consiliului de Miniştri. El i-a răspuns că chiaburii trebuie siliţi să o facă.
68. ANIC, fond CC al PCR, Secţia Agrară, 15 iulie 1952, fără număr de dosar, f. 5, şi dosar nr. 754/1952 despre chiaburii infiltraţi în colective.
69. ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 107/1952, ff. 9-10 (ARL).
70. B.S., interviu Kligman.

strîns de politica de preţuri din agricultură – subiect de mari controverse. Una dintre poziţii, reprezentată de Gheorghiu-Dej, care îl urma îndeaproape pe Stalin, voia să lipsească agricultura de orice investiţii şi să colecteze silit surplusul agricol pentru a susţine dezvoltarea industriei, folosind ca mijloace principale cotele şi colectivizarea. Viziunea contrară (susţinută de cele mai multe ori de Pauker şi Luca) era mai degrabă de a dezvolta cele două ramuri în paralel, astfel încît industria să furnizeze agriculturii bunuri care să absoarbă cîştigurile ţăranilor; colectivizarea, în acest caz, urma să aştepte pînă cînd industria se dezvolta suficient pentru a putea îndeplini această misiune. Cea dintîi teorie susţinea menţinerea preţurilor scăzute la produsele agricole şi a termenilor negativi ai schimbului dintre industrie şi agricultură, cea de-a doua propunea preţuri mai mari în agricultură, ca ţăranii să poată deveni o piaţă internă. Aşa cum afirma Pauker într-o şedinţă a Biroului Politic din 1947, „nu câştigi tu, muncitor, când iei de la ţăran lucrurile cu preţ de nimic. Atunci nici el nu poate cumpăra marfa ta şi rămâi şomer" (citat în Levy, 2001, p. 92 [ed. rom. – pp. 79-80]). Dar această viziune *à la* Buharin nu a avut cîştig de cauză[71].

Mizele erau, de fapt, nici mai mult, nici mai puţin decît încurajarea sau frînarea agriculturii capitaliste şi rolul pe care partidul ar fi trebuit să-l joace în acest proces. Favorizarea liniei Pauker ar fi însemnat preţuri mai mari la produsele agricole, care i-ar fi încurajat pe ţărani să acumuleze capital şi să cumpere bunuri industriale pentru a-şi spori productivitatea în agricultură. Scenariul acesta ar fi funcţionat numai dacă preţurile ar fi fost relativ libere, nu fixe, aşa cum îşi dorea facţiunea opusă. Dej îşi exprima astfel dezacordul faţă de o asemenea politică: „Noi vrem ca, pe seama elementului capitalist de la sate, să facem o acumulare socialistă: să atragem de aici şi să trecem în sectorul industrial" (citat în Levy, 2001, p. 95 [ed. rom. – p. 81]). El prefera să suprime piaţa şi să fixeze preţurile, pentru ca ţăranul să vîndă „cum vrem noi, şi nu cum vrea el... Să umble după el [leul] ţăranul cu limba scoasă. Dacă îl câştigă atât de uşor nu este bine" (*ibid.*). Atunci cînd nici măcar cotele nu au produs suficiente resurse de hrană, a luat naştere o dezbatere similară, dacă ţăranilor trebuia să li se dea voie să-şi vîndă produsele pe piaţă, după ce-şi livraseră cotele şi-şi plătiseră taxele, şi, în caz că da, dacă statul trebuia să controleze preţurile mărfurilor vîndute la liber sau să le lase să fluctueze, cu riscul de a permite apariţia capitalismului la sate.

Această dezbatere a avut implicaţii majore pentru politica de rechiziţii. Atunci cînd preţurile creşteau, ţăranii îşi duceau grînele la piaţă în loc să-şi îndeplinească obligaţiile impuse de cote. Cînd preţurile scădeau, ei înmagazinau produsele, pretinzînd că nu au nimic, pînă cînd preţurile creşteau din nou. Primul scenariu furniza produse agricole centrelor urbane, dar la preţuri pe care muncitorii nu şi le puteau permite; cel de-al doilea genera deficite. Pentru a-i hrăni pe muncitorii de la oraş cu mîncare ieftină, soluţia cea mai lesnicioasă era strîngerea produselor agricole cu forţa – şi exact acesta era scopul cotelor. Pauker însăşi formula succint motivaţia lor: „Până vom reuşi să ridicăm cum trebue productivitatea în agricultură, colectările sunt acelea care dau posibilitatea statului să aibă în mână lui cantităţi de grâne, de lapte, de carne, lucru de o importanţă hotărâtoare pentru economia noastră"[72]. Politica adoptată pînă la urmă avea să fie cea stalinistă: susţinerea agresivă a dezvoltării industriale în dauna industriilor de consum, lipsind ţărănimea de orice stimulent pentru a-şi vinde produsele pe piaţă, fapt care, la rîndul său, făcea necesară folosirea forţei pentru a-i sili pe săteni să-şi livreze produsele către oraşe.

71. Vezi nota de subsol 32 mai sus.
72. ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 6/1952 (ARL).

Şedinţele forurilor centrale ale partidului erau pline de discuţii despre dificultăţile cu care se confrunta politica de colectare, despre planurile neîndeplinite şi despre ce era de făcut. Liderii comentau favorabil o soluţie care funcţionase bine în anumite locuri şi care trebuia folosită mai pe larg: cadrele organizaseră echipe de ţărani care îşi predaseră într-adevăr cotele şi care mergeau din casă în casă şi descopereau recoltele ascunse de consătenii lor[73]. Minutele acestor şedinţe demonstrează o preocupare constantă faţă de cifre, plus suspiciunea că ţăranii care pretind că nu au nimic păcălesc – sau corup – cadrele locale. Într-o discuţie legată de miliţie, se declara că „[s]'a îndreptat atitudinea din partea conducerii dar elemente de jos pactizează cu chiaburii. Aseară am găsit un caz la Roseti, unde miliţianul stă la chiabur. Când dela Secţia Financiară s'a dus tovarăş să pună sechestru chiaburului, soţia miliţianului a spus că sunt lucrurile ei şi de fapt erau ale chiaburului"[74]. Iată, în plus, un comentariu al Anei Pauker:

> Trebue să împlinim planul în primul rând pentrucă avem nevoie de grâne şi în al doilea rând pentruca să înveţe odată pentru totdeauna ţăranii că nu scapă de această datorie a lor. Asta nu înseamnă că peste un an-doi, lucrurile vor merge de la sine. Noi vom învaţa din propriile noastre greşeli ca anul viitor să lucrăm mai bine, dar şi atunci vom avea greutăţi cu ţăranii care nu vor vrea să dea, ci vor descoperi noi metode de a ne păcăli. Insă noi trebue, în primul rând, să înfrânăm această găsire de metode şi în al doilea rând să-l facem să ştie că nu suntem mai proşti decât el şi că suntem hotărâţi să-l descoperim[75].

Ca răspuns la aceste îngrijorări, au fost stabilite penalităţi mai aspre, pe post de avertisment; mii de ţărani au fost daţi în judecată şi trimişi în colonii de muncă sau la închisoare pentru că nu-şi predaseră cotele (vezi Bălan, 2000).

Liderii de la centru erau de asemenea preocupaţi de activitatea cadrelor de la nivelurile inferioare – şi pe drept cuvînt, căci autorităţile locale însărcinate cu colectarea cotelor urau această muncă şi adesea nu respectau legea, de teamă ca ei înşişi să nu-i alieneze pe ţărani sau să nu sufere repercusiuni locale. Făceau în schimb apel către superiorii lor să micşoreze cotele. Existau inclusiv membri de partid şi funcţionari publici care nu-şi dădeau cotele; drept urmare, se plîngeau ţăranii, dacă nici măcar oamenii aceştia nu se achitau de obligaţii, cum s-ar fi putut aştepta cineva ca toţi ceilalţi să o facă?[76] Teohari Georgescu sublinia:

> Dacă ar fi vorba numai de chiaburi, ar fi o problemă uşoară, dar ai aici infractori la lege în tot aparatul de stat. Ce măsuri putem lua pe linie de Miliţie împotriva unor ţărani mijlocaşi sau săraci dacă chiar preşedintele Sfatului, etc. opune rezistenţă la plata cotei... 99% din funcţionari nu şi-au dat cota. Aparatul care trebue să aplice, ei singur nu respectă şi nu dau[77].

73. Moghioroş la o şedinţă a reprezentanţilor CC ai PMR şi ai Consiliului de Miniştri, ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar nr. 6/1952 (ARL).
74. ANIC, fond 1, dosar nr. 99/1951, ff. 7-8 (ARL).
75. ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar nr. 6/1952, f. 2 (ARL). Observăm că, în multe dintre aceste discuţii, vorbitorii subliniază că nu-şi doresc ca ţăranii să-şi bată joc de partid. În acelaşi fel, o temă centrală a discuţiilor cu interlocutorii noştri de la sate a fost faptul că partidul şi-a bătut joc de ei.
76. Un membru al Comisiei Agrare nota în februarie 1951 că, din 306 secretari ai organizaţiilor locale de partid, numai 109 îşi livraseră cotele pe 1950, 86 le dăduseră numai parţial etc. (ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar nr. 10/1951, f. 3 [ARL]).
77. ANIC, fond 1, dosar nr. 3/1951, pp. 8-9 (ARL).

Conducătorii se temeau că inabilitatea statului de a asigura strîngerea cotelor compromitea autoritatea morală a partidului şi se învinuiau pe ei înşişi că nu prelucrează în mod adecvat cadrele de jos[78]. Date fiind dezastrele naturale, recoltele ascunse, autorităţile locale care simpatizau cu ţăranii, membrii de partid care subminau autoritatea statului şi o varietate de alte subterfugii, nu e de mirare că planurile la rechiziţii rămîneau de regulă neîndeplinite. Lucrul acesta se vede în numeroasele documente care înşiră „cantităţi planificate" versus „cantităţi recepţionate", deseori cu diferenţe uriaşe între cele două seturi de cifre[79].

Legislaţia tot mai constrîngătoare şi activităţile colectorilor au fost marcate deseori de abuzuri şi brutalităţi. Persoanele intervievate de noi îşi amintesc în majoritate de vremurile cotelor ca de o perioadă cînd „ne luau tot. Nu ne mai rămînea nimic să mîncăm". Ţăranii bogaţi în particular, îşi amintesc interlocutorii noştri, aveau cote atît de mari, încît erau siliţi să cumpere produse de pe piaţă ca să le dea drept cote. (Trebuie menţionat însă că aceasta era uneori o formă de rezistenţă despre care interlocutorii noştri nu ştiau sau pe care o uitaseră: ţăranii înstăriţi îşi vindeau recoltele pe piaţa neagră la un preţ bun, apoi cumpărau echivalentul la pret de stat, ca să-şi predea din el cotele.) Cei care pretindeau că nu produseseră suficient ca să-şi acopere cotele riscau să le fie confiscată recolta, ca şi lucruri de valoare din casă sau din curte. În perioada recoltei, ofiţerii Securităţii şi ai miliţiei îi însoţeau pe colectori, dovadă limpede a coerciţiei de care era nevoie pentru a strînge produsele agricole de la ţărani. Rapoartele lor sînt relevante pentru cît de îngrijorată era conducerea de partid de sabotajele ţăranilor şi ale cadrelor deopotrivă. Iată un exemplu:

Raport trimis de Direcţia Generală a Securităţii Statului Bacău către Direcţia Generală a Securităţii Statului privind Colectările

11 august 1952

La ordinul Dvs. nr. 254/234419 din 8 august 1952, referitor la colectarea produselor agricole, raportăm:

Pe raza noastră, treierişul a început aproape spre sfârşitul lunii iulie a.c., operaţiunile de colectare până în prezent s-au desfăşurat mulţumitor.

Astfel, până în prezent, din totalul de 12.289,69 tone grâu planificat s-au colectat 344,80 tone, ceea ce reprezintă 28%, la secară au fost planificate 430,17 tone şi s-au realizat 224,5 tone, la ovăz s-au planificat 302,25 tone şi s-au realizat 22, ceea ce reprezintă 1,0%, la orz s-au planificat 220,10 şi s-au realizat 111 tone, ceea ce reprezintă 50,2%, la mazăre s-au planificat 478,46 tone şi s-au realizat 14 tone, ceea ce reprezintă 2,93%.

Greutăţi din partea elementelor duşmănoase care au căutat să ajute ţărănimea să nu-şi predea cotele [...] au fost semnalaţi următorii: [*numele şi localitatea de domiciliu a nouă chiaburi şi ale unui ţăran mijlocaş*], toţi de mai sus au avut manifestări duşmănoase ce au făcut greutăţi operaţiunilor de colectare [...].

Asupra sus-numiţilor s-au luat măsuri, strângându-se probe, şi au fost încadraţi de noi conform ordinului Dvs. în U.M.[†] şi Justiţie.

---

78. Vezi, de pildă, notele de la o şedinţă a Comitetului Central cu preşedinţii sfaturilor populare regionale, ANIC, fond 1, dosar nr. 55/1951 (ARL).
79. Un exemplu luat la întîmplare găsim în ACNSAS, FD, dosar nr. 7, vol. 1, ff. 24-30, în care procentul realizat în comparaţie cu planul variază de la 99 la sută la 24 la sută. Prin amabilitatea Smarandei Vultur.

† Unităţi de muncă, de fapt, colonii de muncă forţată (n.t.).

Ca elemente duşmănoase strecurate în aparatul de colectare ne-a fost semnalat ca element incorect, beţiv şi afemeiat, nu depune muncă în serviciu, nu controla subalternii, directorul C.R.E. [*Centrul Regional de Recepţie*] Stoina Gheorghe, care, în urma semnalărilor făcute la Regiunea P.M.R., a fost schimbat din această muncă.

Starea de spirit a ţărănimii sărace şi mijlocaşe este mulţumitoare, întrucât sunt recolte bune şi au de unde da cote, nu au fost cazuri, până în prezent, de nemulţumire.
[*semnături*][80]

Aşa cum am văzut mai devreme în acest subcapitol, ţăranii nu respectau neapărat cotele care le fuseseră stabilite. Alte rapoarte, ca şi persoanele intervievate de noi vorbesc despre modul cum ţărănimea ascundea grîne, suprafeţe de pămînt sau oi, mituia colectorii acolo unde era posibil şi complota cu ei să-şi recupereze o parte din produse, le vindea înainte de venirea colectorilor şi apoi pretindea că nu are nimic de dat, amesteca în cotele de lînă şi de cereale nisip, pentru a spori greutatea produsului, tăia animalele sau le trimitea în cirezile unor rude, în alte sate şi aşa mai departe. Şi, mai ales după 1949, pe măsură ce cotele deveneau mai degrabă o armă politică decît o simplă reacţie la foamete, ţăranii au recurs la revolte, care au fost înăbuşite cu brutalitate[81].

Pe scurt, cotele au fost prima dintre cele două politici majore ale partidului menite să-i silească pe ţăranii recalcitranţi să producă mai mult, contribuind astfel la plata reparaţiilor de război, asigurînd aprovizionarea cu alimente a oraşelor, generînd un surplus care trebuia transformat în dezvoltare industrială şi încurajînd ţărănimea să se înscrie în colective. În plus, cotele au contribuit la înăsprirea fricţiunilor dintre grupurile sociale din mediul rural, la împiedicarea acumulării de capital în cazul ţăranilor bogaţi şi, în acest fel, la obstrucţionarea dezvoltării capitalismului în zonele rurale. Cotele erau considerate o necesitate tocmai din cauza subdezvoltării capitalismului în agricultură. (În acelaşi timp, silindu-i pe ţărani să vîndă sau să cumpere bunuri pentru cote pe care nu le puteau plăti, sistemul de rechiziţii a încurajat comodificarea şi circulaţia banilor.) Mai mult, pentru că reforma agrară eliminase numeroase gospodării orientate spre piaţă, surplusul nu putea fi generat altfel decît forţîndu-i pe ţărani să producă – şi, în particular, silind grupul care producea cel mai mult să producă şi mai mult.

Menite la început să asigure livrările de alimente către oraşe, cotele au devenit tot mai mult o armă în lupta de clasă şi o componentă esenţială a colectivizării. În toate aceste instanţe, ele au generat rezistenţă din partea ţăranilor şi violenţă din partea cadrelor însărcinate să le colecteze. După ce au fost desfiinţate în 1957, aprovizionarea cu produse alimentare a trebuit să se întemeieze pe contracte. De teamă însă ca ţăranii să nu vadă în această schimbare un semn de slăbiciune din partea partidului, autorităţile i-au arestat din nou pe „duşmanii" care fuseseră eliberaţi din închisori înainte de 1956, ca măsură de precauţie.

Colectivizarea

În pofida îndoielilor pe care le avea o parte a conducerii în privinţa oportunităţii colectivizării complete, hotărîrea Uniunii Sovietice de a o impune a avut cîştig de cauză atunci cînd Cominform a votat în favoarea ei în 1948. Ca urmare, comuniştii români au iniţiat

80. ASRI, fond D, dosar nr. 9404, vol. 14, ff. 78-79. (Vezi Roske, 2003, pp. 62-64.)
81. Vezi numeroase exemple în Roske, 2003; Arhiva Robert Levy, UCLA; numerele revistei *Analele Sighet* şi *Arhivele totalitarismului*; Iordachi şi Dobrincu, 2009 [ed. rom. 2005].

formarea gospodăriilor colective ; decizia a fost anunţată la plenara Comitetului Central din 3-5 martie 1949. Ea avea să anuleze independenţa economică şi politică a marii majorităţi a populaţiei româneşti, din care 77 la sută trăia, la vremea respectivă, în mediul rural, şi să atragă după sine de departe cel mai intens exerciţiu al forţei împotriva ţărănimii din istoria modernă a României. În măsura în care ţărănimea reprezenta – aşa cum credeau mulţi români – depozitarul identităţii naţionale, aceasta avea şi ea să fie pusă sub semnul întrebării (Negrici, 2003, p. 8). În ciuda diferenţelor semnificative dintre viaţa la sat din URSS şi cea din România, modelul folosit avea să fie cel sovietic, cu unele variaţii (de pildă, chestiunea lichidării culacilor, menţionată mai sus, şi faptul că România poseda relativ mai puţine echipamente agricole la începutul campaniei).

Nu înseamnă însă că partidul a avut o voinţă monolitică în această chestiune. Stenogramele şedinţelor Comitetului Central, ale Biroului Politic şi ale altor foruri de conducere conţin numeroase dovezi ale unor viziuni divergente de genul celor pe care le-am discutat deja cu privire la cote, la termenii schimbului dintre industrie şi agricultură şi aşa mai departe[82]. Se dezbătea frecvent, de pildă, ritmul colectivizării : trebuia oare să fie mai lent sau forţat ? Susţinătorii celei dintîi păreri – facţiunea Pauker – se temeau că un proces prea rapid i-ar fi alienat definitiv pe ţărani, compromiţînd atît aprovizionarea cu produse agricole, cît şi dezvoltarea economică a ţării, în timp ce adepţii celei de-a doua argumentau că gradualismul avea să întărească autonomia ţărănimii şi să îngrădească libertatea de manevră a partidului. Pînă cînd Pauker a fost eliminată din cursă, cele două păreri şi-au disputat întîietatea, producînd deseori schimbări ale politicii care au făcut ca procesul să înainteze neuniform. Se discuta de asemenea în contradictoriu dacă chiaburilor era mai bine să li se dea voie să se înscrie în colective sau să fie lăsaţi pe dinafară ori chiar alungaţi din sate, aşa cum se întîmplase în Uniunea Sovietică. Mai mult, conducătorii erau în dezacord în privinţa însuşi statutului clasei „chiaburilor" : era ea oare o realitate imuabilă ? Cei care fuseseră etichetaţi drept „duşmani de clasă" rămîneau pe veci aşa ? Se putea oare vorbi despre un „fost chiabur" ? Puteau oamenii să scape de statutul de chiabur ? Lucru important de ştiut, atîta vreme cît politica partidului era să-i împiedice pe chiaburi să se înscrie în colective, pe care exista temerea că aveau să le saboteze.

O altă serie de controverse viza iniţiativa formării colectivelor : trebuia ea oare să aparţină partidului sau ţăranilor ? Dacă înfiinţarea gospodăriilor colective era lăsată în seama ţăranilor, atunci partidul n-ar mai fi avut rolul conducător în cadrul procesului ; era mai bine ca el să modeleze iniţiativa ţărănimii prin muncă de propagandă. Linia corectă a fost formulată la o şedinţă a Comitetului Central din 1950 în felul următor : „Transformarea socialistă a agriculturii nu merge de la sine, această sarcină revine partidului, proletariatului. Iniţiativa de a merge spre socialism nu le aparţine ţăranilor" (citat în Levy, 2001, p. 103 [ed. rom. – p. 87]). Se discuta de asemenea care dintre formele posibile de cooperare trebuia încurajată (pe lîngă gospodăriile de stat, aflate deja în proces de constituire pe terenurile confiscate) : avea să existe una singură, artelul sau colhozul sovietic, sau era preferabil să fie încurajate şi alte forme de asociere pentru muncile agricole ori pentru vînzarea produselor ?[83] La început, accentul a fost pus pe colhozul de tip sovietic ; la mijlocul anilor 1950 au apărut alte forme de organizare, la care însă ulterior s-a renunţat, aşa încît spre sfîrşitul campaniei rămăsese din nou o singură variantă.

82. Pentru o discuţie mai amănunţită a dezbaterilor intrapartinice, vezi Levy, 2001 [ed. rom. 2002], şi Tismăneanu, 2003 [ed. rom. 2014]. Aceste controverse au contribuit în mod hotărîtor la căderea Anei Pauker.

83. Vezi Stănescu, 1957, capitolul 2, pentru o discuţie a diferitelor posibilităţi.

În discuţia despre începuturile colectivizării, trebuie să distingem între gospodăriile de stat şi cele colective, pentru că, atît în procesul formării, cît şi în funcţionarea lor, acestea s-au deosebit foarte mult (vezi Verdery, 2003, pp. 52-55)[84]. Bazele creării gospodăriilor de stat (cunoscute iniţial ca GAS-uri) au fost puse încă de la reforma agrară din 1945, cînd statul a obţinut pămînt prin confiscarea şi naţionalizarea proprietăţii funciare a „duşmanilor poporului" şi a marilor moşieri. Gospodăriile de stat erau de regulă înfiinţate pe suprafeţe mari expropriate; munca angajaţilor era plătită cu salariu fix; pămîntul era proprietate de stat, a „întregului popor"; GAS-urile beneficiau de semnificativ mai multe investiţii decît colectivele şi lucrau cu propriile utilaje. Spre deosebire de acestea, gospodăriile colective (numite la început GAC-uri) constau din parcele mărunte care nu fuseseră confiscate, ci „donate voluntar" de către săteni pentru a forma un fond comun, ai cărui proprietari erau nu „întregul popor", ci numai membrii colectivului laolaltă. Plata într-un GAC nu era un salariu fix, ci o combinaţie de bani şi bunuri în natură care remunera numărul de zile lucrate de fiecare membru al familiilor asociate[85]. Dacă exceptăm o serie de investiţii majore făcute la începutul colectivizării, gospodăriile colective beneficiau de investiţii mult mai plăpînde decît cele de stat şi nu aveau propriile utilaje, ci se foloseau de parcuri de utilaje ale statului cunoscute drept SMT-uri (mai tîrziu, SMA-uri)[86]. Pe parcursul întregii perioade comuniste, pămîntul a fost trecut în mod constant din administrarea gospodăriilor de stat în proprietatea celor colective şi invers. Procesul pe care îl discutăm în această carte priveşte în primul rînd formarea colectivelor şi modul cum cadrele de partid i-au silit pe membrii gospodăriilor ţărăneşti să-şi „doneze" pămîntul şi să devină o forţă de muncă prost plătită şi subapreciată.

Aşa cum se stabilise iniţial la nivel de partid şi urmînd principiile leniniste, o gospodărie colectivă trebuia creată prin „liberul consimţămînt" al oamenilor care-şi cedau pămîntul, în scris, către o formă de posesiune şi conducere comună. Liderii considerau principiul liberului consimţămînt crucial pentru stabilirea legitimităţii partidului şi a legalităţii acţiunilor sale, fie şi numai de faţadă; liberul consimţămînt trebuia să fie o dovadă performativă a faptului că populaţia sprijinea noul regim. Aşadar, pe tot parcursul campaniei de colectivizare a României, liderii s-au interesat frecvent dacă principiul liberului consimţămînt fusese sau nu încălcat (el fusese, desigur)[87]. Anticipînd poate că

84. Gospodăriile de stat, modelate după sovhozul sovietic, s-au numit iniţial gospodării agricole de stat (GAS-uri) şi apoi întreprinderi agricole de stat (IAS-uri). Gospodăriile colective, modelate după colhozul sovietic, erau cunoscute la început drept gospodării agricole colective (GAC-uri), apoi drept cooperative agricole de producţie (CAP-uri). Forma cea mai obişnuită a asociaţiilor mai simple se numea „întovărăşire", era modelată după sovieticul TOZ [acronim de la *tovarişcestvo po obrabotke zemli*, „întovărăşire pentru prelucrarea pămîntului" - n.t.] şi îşi deriva denumirea de la cuvîntul de origine slavă „tovarăş". Vezi Miller, 2009, pentru o discuţie a diferitelor forme legale de asociere a ţărănimii şi a diferenţelor dintre ele în timp.

85. Vezi Kideckel, 1993, pentru o descriere a variaţiilor în modul cum erau plătiţi membrii colectivelor.

86. Staţiuni de maşini şi tractoare şi, respectiv, staţiuni de maşini agricole.

87. Abuzurile suferite de ţăranii al căror „liber consimţămînt" trebuia obţinut sînt detaliate în numeroase memorii şi lucrări de specialitate care au apărut după 1989, prea numeroase pentru a le cita aici. Iată cu cîtă abilitate răspundea Dej plîngerii unor ţărani din regiunea Hunedoara despre abuzuri: „În gospodăria colectivă trebuie să intre numai acei care sunt convinşi că gospodăria colectivă este mai bună decât mica gospodărie individuală. Încet, încet, se vor convinge şi ceilalţi ţărani şi vor veni de bunăvoie, nu silit. Cu sila nu se poate face gospodărie colectivă... Metodele de constrângere sunt străine de noi şi fac mult rău partidului nostru". Vezi ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar nr. 23/1951, f. 5 (citat în Anghelache, 1999, p. 615).

iniţiativa sătenilor avea probabil să lipsească, cadrele au început campania vizîndu-i pe ţăranii care aveau arme de foc, rămase abundent după război. În unele regiuni, acestea erau folosite în rezistenţa anticomunistă, iar autorităţile se temeau că vor putea fi folosite şi împotriva colectivizării. Securitatea întrebuinţa diferite mijloace de a afla cine avea arme şi mergea apoi să le ceară. În multe sate, agenţii Securităţii intrau în case şi îi luau cu ei pe o parte dintre cei suspectaţi că ar fi ascuns arme, îi băteau crunt şi îi ameninţau cu închisoarea ca să-i convingă să le predea. Sau oamenilor li se spunea că, dacă predau armele imediat şi se înscriu în colectiv, nu vor mai avea de suportat nici o consecinţă. Relativ des, ofiţerii înşişi introduceau arme în casa vreunui ţăran recalcitrant, le „găseau" şi apoi îl arestau pe presupusul proprietar[88]. În acest fel, sătenii potenţial periculoşi deveneau inofensivi.

Ilustraţia 2 3. O gospodărie de stat model. Unul dintre sloganuri este „Trăiască Partidul Muncitoresc Român, avantgarda clasei muncitoare ! ". Prin amabilitatea Fundaţiei Artexpo.

După plenara din martie 1949, Comitetul Central a invitat fiecare judeţ să propună un mic număr de localităţi în care se puteau înfiinţa primele colective. Aceste localităţi trebuiau selectate cu grijă, ca să îndeplinească anumite condiţii, de pildă un număr minim de locuitori şi suficient pămînt de bună calitate, pentru a obţine în GAC o suprafaţă minimă care să asigure rezultate bune. Din primele 60 de propuneri înaintate în 1949, Comitetul Central a aprobat numai 21 ; din cele 1.350 de propuneri primite pînă în primele luni ale lui 1950, a aprobat numai 120 (Levy, 2001, p. 102 [ed. rom. – p. 87]). Scopul era înfiinţarea unor colective şi gospodării de stat model ale căror rezultate să fie mult superioare rezultatelor gospodăriilor individuale, pentru a-i atrage şi pe alţi ţărani să se înscrie sau să formeze

88. De pildă, Iordachi (2003, p. 25) vorbeşte despre folosirea pe scară largă a acestei tehnici în două raioane din regiunea Constanţa şi într-unul din regiunea Bucureşti. Vezi de asemenea OSA RFE, nr. inventar 2569/1958, „Constanţa, greutăţi ale vieţii de ţăran", p. 8.

singuri noi GAC-uri (vezi Goina, 2009 [ed. rom. 2005]). Cei care s-au înscris însă în primele colective tindeau să provină în mod disproporţionat din rîndurile ţărănimii sărace sau fără pămînt, care avea prea puţin de pierdut şi foarte mult de cîştigat în cazul în care gospodăria colectivă se bucura de succes. Pentru că aceştia nu puteau să aducă suficient pămînt, statul le furniza terenuri suplimentare provenite de la gospodăriile de stat sau din alte surse pentru a mări terenul agricol al unui nou colectiv pînă la o sută sau două sute de hectare.

Ilustraţia 2.4. Satul Romos după colectivizare (încheiată în 1962). A se observa contrastul dintre cîmpurile largi, neîngrădite ale colectivului, în stînga jos, formate prin aratul loturilor de pămînt ale ţăranilor (ale căror vagi graniţe se mai văd pe alocuri), şi parcelele individuale, clar delimitate, din dreapta sus, sau grădinile de pe lîngă gospodării. Prin amabilitatea ICFCOT, Siebenbürgen Institut, Gundelsheim, Germania.

Calitatea solului şi concentrarea investiţiilor de stat au făcut ca productivitatea din GAC-urile timpurii (în proiectul nostru, Sîntana şi Pechea) să fie mult superioară celei din gospodăriile individuale, dar luptele pentru putere din interiorul conducerii de partid au schimbat curînd cursul evenimentelor. Începînd cu vara lui 1950, prima dintr-o lungă serie de răsturnări de natură politică a forţat o creştere a ritmului de formare a colectivelor, întrucît, după retragerea Anei Pauker din Secţia Agrară din motive medicale, centrul a cedat autorităţilor locale controlul asupra procesului. Moghioroş, înlocuitorul lui Pauker, a aderat îndeaproape la modelul sovietic – lucru pe care Pauker nu-l făcuse – şi a început să insiste asupra formării a o mie de noi gospodării colective. A repartizat fiecărei regiuni un număr fix de GAC-uri care trebuiau înfiinţate şi a încurajat cadrele locale să-l depăşească. Vara violentă care a urmat la sate a fost rezultatul activităţii acestor cadre, care s-au apucat cu zel să-şi îndeplinească misiunea, permiţînd numeroase abateri de la reguli. Judeţele au încercat să se depăşească unul pe altul în „întreceri socialiste”, pentru a vedea cine poate forma mai multe colective; „liberul consimţămînt” a fost abandonat

la nivel local şi, deşi centrul susţinea încă principiul, rapoartele despre măsurile coercitive au devenit o practică obişnuită. La fel s-a întîmplat şi cu rezistenţa violentă, pentru că ţăranii s-au revoltat împotriva încercărilor de a-i sili să se înscrie în colective (vezi Bălan, 2000 ; Iordachi şi Dobrincu, 2009 [ed. rom. 2005] ; Mungiu-Pippidi, 2010). Recunoscînd că cedase în prea mare măsură controlul cadrelor locale, conducerea superioară a inversat din nou cursul politicii, restaurînd autoritatea centrală asupra procesului de colectivizare şi oprind formarea de gospodării colective şi, prin urmare, răzmeriţele ţărăneşti. În 1951 nu au mai fost create GAC-uri noi în afara celor aprobate în anul precedent, iar sătenii care fuseseră obligaţi să se înscrie au avut voie să se retragă. Motivele acestei schimbări includeau probleme în aprovizionarea cu produse alimentare şi întoarcerea lui Pauker la post în Secţia Agrară. Tănase (1998, p. 141) sugerează un motiv mai general :

> După doi ani de asalt generalizat asupra ţărănimii şi proprietăţii individuale, elita a înregistrat, în comparaţie cu celelalte elite comuniste locale, cele mai puţine progrese. Ea a fost obligată să întrerupă campania de colectivizare în 1951. 80% din suprafaţa arabilă a rămas în sectorul privat. Cauza principală a primului eşec de proporţii al elitei comuniste româneşti a fost raportul de forţe dintre ţărănime şi elita comunistă, raport favorabil ţărănimii[89].

În restul anului 1951 (şi mai tîrziu), s-a pus mai mult accentul pe întărirea colectivelor existente decît pe formarea unora noi. Ca atare, au fost consolidate procesul de comasare a terenurilor şi schimburile de pămînt dintre membrii GAC-urilor şi cei care refuzaseră să se înscrie – schimburi în urma cărora pămînturile fertile, amplasate central, mergeau de obicei la colectiv, în timp ce proprietarii primeau loturi marginale de calitate slabă. Aceste schimburi ar fi trebuit înregistrate, cu tot cu semnăturile ţăranilor cărora pămînturile le erau practic confiscate astfel, dar, deseori, operaţiunea nu se mai efectua[90]. O altă modificare a strategiei din această perioadă a fost faptul că partidul a început să introducă o formă de cooperaţie numită „întovărăşire" (sau TOZ), care le permitea ţăranilor să-şi păstreze pămîntul şi uneltele, dar le cerea să-l cultive în comun[91]. Ţăranii cunoşteau aceste forme de pe vremea mişcării de cooperaţie interbelice şi s-au înscris în ele mai repede decît în colective. În fine, pe lîngă aceste schimbări, Pauker a anunţat pedepse severe pentru cadrele care-i sileau pe ţărani să se înscrie în gospodăriile colective şi care puteau fi deferite justiţiei sau chiar excluse din partid. Iată părerile ei exprimate pe scurt într-o şedinţă a Secţiei Agrare a Comitetului Central din 1951 : „Numai un inconştient, numai un aventurier, numai un om nelegat de mase, nelegat de partidul nostru... poate să creadă că este posibil să faci o gospodărie colectivă silindu-i pe oameni, că este în folosul cuiva o astfel de gospodărie colectivă" (Levy, 2001, p. 109 [ed. rom. – pp. 91-92]). Cu o asemenea

89. Această evoluţie a urmat modelul sovietic, pe care îl găsim descris în lucrarea lui Viola (1996).
90. Decretul nr. 151/1950 specifica faptul că schimburile erau „obligatorii pentru toţi proprietarii ale căror pământuri sunt supuse comasării" (Republica Populară Romînia, 1956, p. 101 ; vezi Verdery, 1994, pp. 1090-1093, pentru mai multe detalii). Comasarea terenurilor nu a fost niciodată populară printre ţărani şi a generat o împotrivire acerbă.
91. Aşa cum observau cu sagacitate unii ţărani, TOZ-ul era „logodna" [logodnica] colhozului ! (Vezi Dobrincu, 2009, p. 288 [ed. rom. – p. 331].) Tănase notează că întovărăşirile reprezentau un compromis între elite şi ţărănime – cele dintîi „nu a[u] fost în stare să impună colectivizarea de tip sovietic ; clasa ţărănească nu a putut să păstreze ce obţinuse prin reformele agrare din 1921 şi 1945" (Tănase, 1998, p. 164).

abordare, nu e de mirare că, în 1952, România colectivizase cel mai mic procent din terenul agricol dintre toate ţările blocului estic (*ibid.*, p. 111 [ed. rom. – p. 93])[92]. La fel de puţin surprinzător este faptul că liderilor de partid le era de multe ori greu să înghesuie România în patul procustian al modelului sovietic[93].

Adepţii colectivizării accelerate au recuperat terenul pierdut în 1952, fapt care a dus la apariţia mai multor colective, la mai multe încălcări ale regulii „liberului consimţămînt", la mai multe revolte ţărăneşti şi la mai multe represalii. Evoluţia aceasta se datora probabil, în parte, intervenţiei mai energice a sovieticilor, aflată în legătură cu rolul pe care aceştia l-au jucat în promovarea unei reforme monetare în anul respectiv, cînd ei s-au plîns că rechiziţiile de alimente nu avansau suficient de repede şi că progresul era prea lent (Levy, 2001, p. 116 [ed. rom. – p. 97]). Cotele au fost mărite, iar ţăranii s-au repezit să se înscrie în colective ca să scape de ele. După epurarea Anei Pauker ceva mai tîrziu în acelaşi an, violenţa şi coerciţia s-au intensificat; centrul a lăsat din nou în seama oficialilor locali autoritatea – centralizată pînă atunci de Pauker – de a forma colective, iar ca urmare, abuzurile s-au înmulţit. Aşa cum afirmă Levy, „dinamica bine cunoscută a periferiei care conduce centrul a prevalat" (2001, p. 129 [ed. rom. – p. 106]). O nouă ofensivă împotriva chiaburilor a generat violenţe sporite, arestări în masă şi procese intentate unui număr de peste 100.000 de ţărani mijlocaşi „demascaţi" drept chiaburi. Cadrele le rădeau în cap pe femeile din familiile de chiaburi care nu-şi predau cotele de cereale, îi puneau pe chiaburi să stea în picioare cîte o noapte întreagă sau să se urce în copaci, înscenau procese publice în masă în care îi calomniau şi-i umileau şi care se soldau cu pedepse în ani grei de închisoare. În şase luni de la plecarea Anei Pauker, în România au avut loc 8.000 de procese împotriva chiaburilor (Levy, 2001, p. 132 [ed. rom. – p. 109]).

Moartea lui Stalin în martie 1953 a precipitat o altă răsturnare de situaţie. Taxele şi unele cote au fost reduse şi, pe lîngă acestea din urmă, au început să apară contracte plătite. Între 1953 şi 1956 – o perioadă de relativă relaxare –, în întovărăşiri s-au înscris mult mai mulţi ţărani decît în colective. Vedem acest lucru în tabelul 2.4, care arată progresul colectivizării pînă în momentul în care colectivele şi întovărăşirile au fost asimilate. Tabelul ne demonstrează că, atunci cînd aveau de ales, ţăranii optau pentru forma mai puţin radicală de cooperaţie. Întrucît creşterea populaţiei urbane depăşea capacitatea colectivelor de a satisface cererea de produse alimentare, în 1955 piaţa a fost liberalizată, iar presiunea Securităţii asupra sătenilor a scăzut; ambele politici au fost legate de acceptarea României în ONU (Oprea, 2009, p. 54 [ed. rom. – p. 87]).

Această perioadă de relaxare a luat sfîrşit odată cu al Doilea Congres al partidului, din decembrie 1955, care, în ciuda destalinizării ce cuprinsese tot restul blocului estic, a decis să proclame colectivizarea una dintre priorităţile următorului plan cincinal. Cotele au crescut din nou, pieţele au fost închise şi încă mai mulţi ţărani s-au înscris în întovărăşiri ca să scape de rechiziţii. Armate de activişti, inclusiv 25.000 trimişi de însuşi Comitetul

92. Potrivit lui Roske (2000, p. 31), colectivizarea pămîntului pînă la această dată reprezenta: 3 la sută în România, 3,5 la sută în Polonia (unde colectivizarea a fost ulterior abandonată), 8,1 la sută în Ungaria, 19 la sută în Cehoslovacia şi 51 la sută în Bulgaria.

93. Vezi, de exemplu, discuţiile din cursul şedinţelor de partid din 14 februarie 1952 (ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 2/1952, f. 253) şi 22 mai 1952 (for neidentificat, f. 296). În prima, Vasile Luca observa că situaţia României diferă de a Uniunii Sovietice, pentru că România are milioane de gospodării individuale care trebuie împiedicate să acumuleze capital; în cea de-a doua, se afirma că modelul sovietic nu se aplică bine în România pentru că SMT-urile lucrează în mod dezorganizat şi ară pămîntul tuturor categoriilor de ţărani pentru a-şi îndeplini planul.

Central, s-au îndreptat spre sate pentru a intensifica propaganda. Oprea afirmă însă că, deşi conducerea a recunoscut nevoia de a mări ritmul colectivizării, nu exista nici un plan logistic pentru ea:

> Aceste prime şedinţe ale conducerii de partid pun în evidenţă un fapt: deşi se enunţase necesitatea accelerării „trecerii la transformarea socialistă a agriculturii", strategia acţiunii nu fusese conturată şi nici instituţiile care trebuiau să preia sarcina de coordonare a acesteia nu se dovedeau pregătite. Eforturile de reorganizare şi mobilizare a aparatului birocratic din agricultură, reactivarea reţelelor de activişti care gestionaseră anterior operaţiunile de colectivizare nu erau încă însoţite de o strategie clară în domeniu. Funcţionarii şi activiştii ştiau şi înţelegeau ce trebuie să facă – şi anume, să crească numărul de gospodării agricole şi întovărăşiri nou înfiinţate. În lipsa componentei represive, a cărei utilizare în primii trei ani de colectivizare fusese cu puţin timp înainte viguros criticată, nu ştiau însă cum să procedeze (Oprea, 2009, p. 59 [ed. rom. – p. 93]).

Modelul, sugerează el, avea să reiasă curînd din experimentul Galaţi, o încercare de a accelera ritmul colectivizării într-o regiune din estul ţării. Experimentul, ale cărui metode s-au dovedit atît de eficiente, încît au fost apoi preluate peste tot în ţară, a constat în a-i convinge pe membrii de partid care locuiau deja în mediul rural – peste zece mii la număr – să se înscrie în colectivele din localităţile lor, lucru pe care mulţi nu doriseră pînă atunci să-l facă. Ei au exercitat apoi presiuni în favoarea colectivizării din „interiorul" comunităţilor săteşti (vezi capitolul 3). Mai mult, majoritatea instructorilor teritoriali (ceea ce vom numi mai tîrziu cadrele „din afară") s-au mutat acum cu familiile în satele pe ai căror locuitori încercau să-i atragă în colective. Această mişcare a fost considerată o îmbunătăţire semnificativă faţă de metoda anterioară de a trimite „echipe de la centru", care lucrau peste capul organizaţiilor locale de partid şi le subminau autoritatea[94]. Instructorii teritoriali lucrau cu un întreg arsenal de filme, postere, expoziţii cu produse de calitate superioară din alte colective şi aşa mai departe. Mai mult, instructorii şi propagandiştii trimişi astfel erau mult mai bine adaptaţi la condiţiile locale. Se organizau pe grupuri de case, pe care le asaltau cu metode de persuasiune care nu se bazau întotdeauna pe „liberul consimţămînt" (vezi Oprea, 2009, p. 61 [ed. rom. – pp. 95-96]). La o şedinţă din iunie 1956, conducerea de partid a proclamat că modelul gălăţean trebuia implementat pentru colectivizarea completă a ţării, ignorînd în mod convenabil faptul că membrii colectivelor veneau rareori la muncă.

Datele transmise din provincii în capitală dezvăluie numărul mare de oameni pe care „metoda Galaţi" i-a mobilizat şi i-a trimis la sate pentru îndeplinirea sarcinii. De pildă, regiunea Baia Mare raporta Comitetului Central că, pentru a-şi încheia campania în martie 1962, ceruse 369 de activişti, 131 de elevi de la şcoala de partid, 2.126 de alţi activişti, 422 de ingineri şi tehnicieni folosiţi în munca politică, plus agitatori locali – adică un total de 19.714 oameni, plus 3.561 de angajaţi ai sfaturilor populare locale. În total, fusese nevoie de peste 26.000 de oameni (Dobeş *et al.*, 2004, p. 55), într-o regiune a cărei

94. În acest fel, ţăranii au fost lipsiţi de capacitatea de a amîna înscrierea în colectiv pentru că aşteptau pe „cineva mai de sus" care ar fi putut să anuleze deciziile agenţilor de colectivizare comunali sau raionali. Márton relatează cum, în timpul retragerilor în masă din colectivele din regiunea Mureş, în 1950-1951, delegaţii Comitetului Central au mers într-un sat să aplaneze situaţia; după aceea, ţăranii au refuzat să mai stea de vorbă cu cineva de la vreun nivel ierarhic inferior, spunînd că aceştia „erau prea mărunţi" în comparaţie cu reprezentanţii CC (Márton, 2005, p. 52).

populaţie era de aproximativ 500.000 de oameni la vremea respectivă. Asta înseamnă cam un activist la fiecare patru gospodării[95].

Evenimentele din octombrie 1956 din Ungaria au încetinit însă din nou campania, căci liderii României au căutat să se regrupeze în speranţa de a stăvili posibile evenimente asemănătoare şi în ţară. În zonele predominant maghiare ale Transilvaniei multietnice, unele colective au fost abandonate şi s-au reconstituit numai cu mare greutate ; chiar şi în satele româneşti, ţăranii au fost auziţi îndemnîndu-şi consătenii să sprijine o contrarevoluţie similară[96]. Un pădurar din regiunea Stalin observa că, „dacă în Ungaria s-a cîştigat o libertate, peste 3-4 zile vom cîştiga şi la noi libertatea legionară romînă"[97]. Pentru a le potoli tulburarea, partidul a adoptat măsuri de precauţie suplimentare care includeau arestarea din nou a deţinuţilor politici deja eliberaţi. A făcut de asemenea concesii majore, dintre care cea mai importantă a fost eliminarea sistemului de cote obligatorii, înlocuite acum complet cu contracte plătite. Relaxarea a fost însă de scurtă durată. O ofensivă-fulger în regiunea Constanţa, similară cu cea din Galaţi, a mobilizat 30.000 de activişti (la o populaţie de 635.950) ; dacă-i excludem pe orăşeni, pe ţăranii deja colectivizaţi, pe copii şi pe bătrîni, obţinem un activist la trei ţărani (Tismăneanu *et al.*, 2007, pp. 246-247). Aceştia au reuşit să colectivizeze complet regiunea Constanţa pînă în octombrie 1957, prima din ţară şi un model pentru alte regiuni (vezi Iordachi, 2009 [ed. rom. 2005]). Unul dintre motivele acestui succes a fost faptul că terenurile de aici, colonizate înainte de Primul Război Mondial, erau cele mai întinse din toată România, dar aveau o productivitate scăzută ; ca atare, investiţiile masive ale statului în mecanizare au atras numeroşi localnici, cărora noile colective puteau să le ofere o viaţă mai bună decît dacă ar fi continuat să lucreze pămîntul pe cont propriu (Iordachi, 2009 [ed. rom. 2005] ; Şandru, 2005, p. 45). (Vezi ilustraţia 2.5.)

În 1957 deci, campania de colectivizare şi-a luat din nou avînt, cu tehnici copiate de la o regiune la alta şi cu o armată de activişti care se deplasau în teritoriu de la o zonă „rezolvată" la alta. Încercau să formeze atît colective, cît şi întovărăşiri, care aveau să fie ulterior transformate în GAC-uri. Tacticile folosite, pe care le vom discuta pe larg în capitolele 4-6, includeau false promisiuni, ameninţări şi chiar violenţă directă. Pe măsură ce presiunea exercitată de ei a sporit, au crescut şi numărul şi intensitatea revoltelor ţărăneşti, raportate într-un număr tot mai mare de comunităţi şi înăbuşite cu brutalitate :

---

95. Conform recensămîntului din 1966 (cel mai apropiat în timp de acela pentru cele 26.000 de cadre) pentru Maramureş, în mediul rural erau 498.882 de locuitori. (Deşi colective s-au format şi în oraşe, majoritatea eforturilor de colectivizare au fost făcute la sate ; de aceea, pentru a estima densitatea activiştilor, luăm în calcul numai populaţia rurală.) Dacă acceptăm o medie de 5 persoane pe gospodărie – mai degrabă minimul în Maramureş –, obţinem 99.776 de gospodării sau 3,8 gospodării pe activist. Dacă presupunem un număr mai mare de membri într-o gospodărie, rezultatul e şi mai mic.

96. Bunăoară, arhivele din 1957 din regiunea Hunedoara conţin un dosar masiv despre cercetarea penală a dezmembrării în 1956 a colectivelor din Jeledinţi, un sat în mare parte maghiar, şi din alte două sate parţial sau integral româneşti din apropiere (DJAN HD, fond CR PMR [Secţia Agrară], dosar nr. 2431/1957). Investigaţiile Securităţii din 1956 şi 1957 vorbesc de asemenea despre ţărani care i-ar fi încurajat pe alţii să urmeze exemplul ungurilor (vezi, de pildă, ACNSAS, FI, dosarele nr. 3936, vol. 2, şi 13933, şi FP, dosar nr. 1362).

97. ANIC, fond CC al PCR – Secţia Organizatorică, dosar nr. 43/1956, f. 17. Acelaşi dosar menţionează tulburări studenţeşti în 1956 în diferite oraşe universitare ; despre ele, vezi şi Tismăneanu *et al.*, 2007, pp. 681-693.

sute de ţărani au fost împuşcaţi (100 numai într-un singur sat, Vulturu, din raionul Focşani, unde au apărut şi alte revolte) ; alţii au primit pedepse cu închisoarea de pînă la 20 sau 25 de ani, similare cu sentinţele împărţite la sfîrşitul anilor 1940 celor care se revoltaseră atunci. Una dintre răzmeriţele cele mai dramatice s-a produs în 1957 în Vadu Roşca, în regiunea Galaţi ; cu reprimarea ei a fost însărcinat Nicolae Ceauşescu, pe atunci membru al Biroului Politic (Bălan, 2000, p. 285 ; Stoica, 2009, pp. 423-424 [ed. rom. – pp. 445-446]) ; alta a avut loc în Nucşoara, regiunea Argeş (Mungiu-Pippidi, 2010 ; Liiceanu, 2003), iar multe altele, de amploare considerabilă, s-au înregistrat în alte părţi ale ţării, pînă în 1962 şi chiar după[98]. Numai rareori rebelii au avut succes, de pildă atunci cînd celor din Focşani li s-a dat voie să-şi retragă pămîntul şi uneltele din colectivul în care fuseseră siliţi să se înscrie fără să-şi fi dat „liberul consimţămînt" (Stoica, 2009 [ed. rom. 2005]).

Ilustraţia 2.5. Ţărani folosind o treierătoare mecanizată (1952). Prin amabilitatea *Fototecii online a comunismului românesc*, fotografia #W078, cota 5/1952

În toamna lui 1958, partidul şi-a anunţat intenţia de a forţa încheierea colectivizării în 1962, cu trei ani înaintea termenului stabilit iniţial. Echilibrul de forţe era acum foarte diferit de cel din anii de început ai campaniei. Din cauza fluctuaţiilor de preţ nefavorabile agriculturii, satele care fuseseră cîndva relativ independente de centru deveniseră mult mai dependente, întrucît ţăranii îşi suplimentau veniturile din agricultură cu munca în industrie şi cea sezonieră. Pe de altă parte, centrul era acum mai puţin dependent de ţărani, pentru că beneficia deja de avantajul unei resurse alternative : dezvoltarea industrială. După cum afirmă Tănase, „[î]n 1958, elita va lansa al doilea asalt generalizat asupra clasei ţărăneşti, hotărînd încheierea colectivizării în următorii ani. Ţărănimea era slăbită... Plenara CC al PMR din 26-28 noiembrie 1958 a dat semnalul acestei noi

98. Pentru exemple suplimentare, vezi, de pildă, Cătănuş şi Roske, 2004 ; Roske, 1992. Bălan notează că revolte la scara celor din 1949-1950 nu s-au mai înregistrat pînă în 1958, după care ele au continuat să apară pînă în 1962 (Bălan, 2000, pp. 284-288). Nu există date credibile privind numărul celor ucişi în asemenea acţiuni.

campanii de aducere sub control a ţărănimii, încheiată în 1962 cu înfrîngerea acesteia" (Tănase, 1998, p. 143). Ca şi în cazul tentativelor anterioare de a accelera ritmul colectivizării, autoritatea formării de noi GAC-uri a fost descentralizată : pentru a ratifica înfiinţarea unui nou colectiv, era nevoie numai de aprobarea sfatului popular regional, nu şi de cea a Consiliului de Miniştri de la Bucureşti (Dobeş *et al.*, 2004, p. 49). Această situaţie a înlesnit transformarea întovărăşirilor în colective : cadrele locale aranjau ca o serie de membri ai TOZ-ului să „voteze" pentru schimbare în şedinţe neanunţate, la care participau numai oameni de încredere ; a doua zi, ţăranii care se considerau încă proprietari ai pămînturilor şi ai inventarului agricol descopereau că trebuiau să le „doneze" proaspăt înfiinţatului colectiv (Şandru, 2005, p. 57).

Printre armele tradiţionale ale asaltului final s-au numărat sancţiunile tot mai grele pentru „ameninţări la adresa ordinii publice" şi pentru alte infracţiuni, aduse pe larg la cunoştinţa cadrelor de partid de o reţea de informatori ai Securităţii. S-au folosit de asemenea numeroase mijloace de intimidare, printre care şi unele care exploatau relaţiile de rudenie : muncitorii industriali originari de la sate erau trimişi acasă să-şi convingă familiile să se înscrie, ca să nu-şi piardă slujbele ; familiile erau ameninţate cu exmatricularea copiilor ; cadrele didactice îi umileau pe fiii sau fiicele ţăranilor necolectivizaţi, punîndu-i să stea în picioare şi bătîndu-şi joc de ei, ca ei să-şi convingă apoi părinţii să se înscrie şi aşa mai departe. De data aceasta însă au existat mai multe stimulente şi de altă natură. Activiştii le promiteau ţăranilor care se înscriau bani, daruri sau chiar înţelegeri speciale, de pildă că nu trebuiau să-şi aducă tot pămîntul sau toate animalele în colectiv sau că puteau să reţină pentru ei recolta de pe pămîntul lor în primul an ori să retragă un hectar din GAC la măritişul fetei. Multe dintre aceste condiţii apar pe spatele cererilor de înscriere (vezi capitolul 5)[99]. (Aceste promisiuni erau ilegale, iar condiţiile formulate de ţărani au fost ulterior anulate.)

Decretul nr. 115 din 1959 interzicea orice formă de arendare a pămîntului sau de muncă salariată în agricultură, obligîndu-i pe ţărani să lase asemenea aranjamente în seama colectivelor. Pînă la sfîrşitul lui 1959, 71 la sută din suprafaţa arabilă a României şi 73 la sută din gospodăriile ţărăneşti făceau parte din organizaţii socialiste (Şandru, 2005, p. 58). Campania a cunoscut o scurtă perioadă de relaxare în 1960, apoi s-a reluat în luna decembrie a aceluiaşi an cu preţul mai multor revolte ţărăneşti. Echipe de 25 sau 30 de activişti exercitau presiuni constante asupra ţăranilor care nu semnaseră încă, ignorînd, în hotărîrea lor de a încheia procesul pînă în 1962, principiul „liberului consimţămînt".

> În afară de activiştii de partid, echipele cuprindeau şi salariaţi de la diferite instituţii şi întreprinderi (contabili, inspectori colectori, tractorişti, felceri, moaşe etc.) nepregătiţi, fără experienţa muncii la sate, printre ei nemembri de partid, unii dintre ei foşti legionari, elemente dubioase care s-au dedat la provocări. (Oprea, 2009, p. 72 [ed. rom. – p. 105])

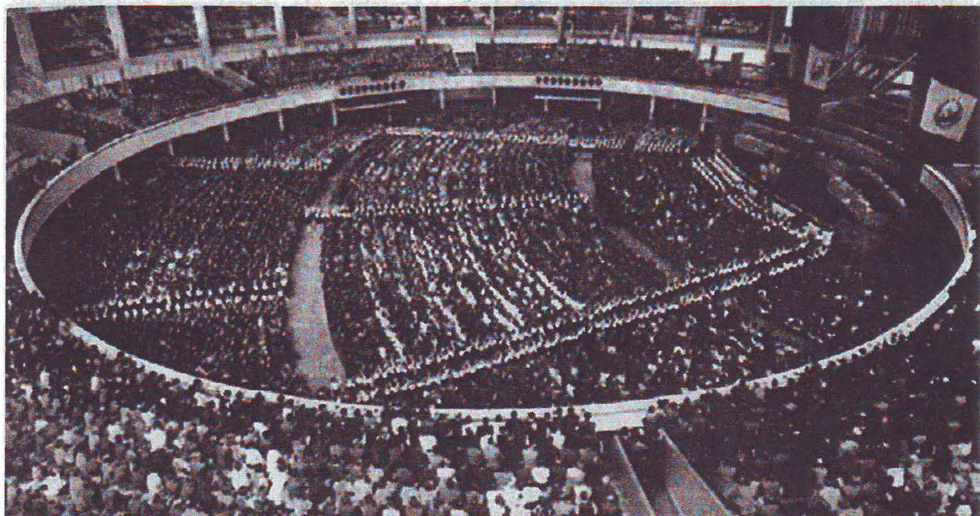
Cînd liderii comunişti ai României au mers în Uniunea Sovietică în septembrie 1961, pentru consiliere în problema colectivizării, s-au întors cu instrucţiuni referitoare la o linie şi mai dură (*ibid.*, p. 73 [ed. rom. – p. 106]).

La începutul lui 1962, organizaţiile regionale şi raionale ale partidului trimiteau echipe de activişti cărora li se cerea să nu se întoarcă acasă pînă nu-i convingeau pe ţărani să se înscrie în colective. „La Ruginoasa, raionul Paşcani, de exemplu, unde ţăranii au fost

---

99. Pentru o discuţie fascinantă a unor situaţii de acest gen, vezi Lăţea, 2009 [ed. rom. 2005].

ultimii din regiunea Iaşi care au intrat în gospodăria colectivă, delegaţii au stat circa două luni, urmărind pe sătenii care se ascunseseră pentru a nu depune cereri de înscriere şi folosind împotriva celor descoperiţi forţa fizică pentru a-i obliga să adere la asociaţie." (Şandru, 2005, p. 59) În unele zone activiştii au stat mult mai mult. Avansînd cu fermitate către colectivizarea completă, în ciuda tulburărilor ţărăneşti în desfăşurare, comuniştii români au declarat triumfători încheierea campaniei de colectivizare la plenara Comitetului Central din 23-25 aprilie 1962. România era ultima ţară est-europeană care termina procesul. (Vezi ilustraţiile 2.6 şi 2.7.) Oficial, numai 3,5 la sută din terenul arabil rămînea în proprietate privată, deşi în realitate erau încă multe familii care nu semnaseră actul de înscriere[100]. Dar rebeliunile au continuat şi în 1963 şi 1964, cînd ţăranii căutau să se retragă din colectivele pe care nu le găseau satisfăcătoare[101]. Tabelul 2.4 arată traiectoria colectivizării la nivel naţional pînă în 1962, conform cifrelor oficiale; vedem aici preferinţa ţăranilor pentru întovărăşiri în dauna colectivelor, atunci cînd cele dintîi au fost posibile, şi de asemenea efectele „asaltului final" început în 1957.

Ilustraţia 2.6. Sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naţionale din aprilie 1962 la care Gheorghiu-Dej a declarat încheierea colectivizării.
Prin amabilitatea MNIR/www.comunismulinromania.ro.

Rezultatul a fost, la sfîrşit, un peisaj variabil, complet diferit de cel din anii 1930. Existau trei regimuri foarte diferite de proprietate (gospodării private individuale, gospodării de stat care aparţineau „întregului popor" şi colective care aparţineau în comun membrilor), ca şi alte forme de proprietate mixtă şi de stat asupra anumitor resurse precum pădurile, păşunile şi zăcămintele minerale. În timp, sistemul de contracte avea să integreze gospodăriile individuale în economia planificată, compromiţîndu-le astfel statutul de

100. În plus, autorităţile locale de partid imitau tacticile ţărăneşti, „ascunzînd" datele, astfel încît colectivizarea să poată fi declarată completă. Bunăoară, în două raioane din Maramureş, regiunile muntoase au fost pur şi simplu eliminate din rapoartele oficiale, pentru ca procentul de teren colectivizat să se apropie de 100 la sută (vezi Dobeş *et al.*, 2004, p. 59).

101. Vezi, de pildă, Vultur, 2003a, despre comunitatea din Domaşnea.

proprietate privată. Diviziunea muncii trebuia să cuprindă toate aceste forme, generînd un sistem unic, în care echilibrul dintre elementele componente era în permanenţă ajustat în mod experimental.

Discuţie

Acest sumar al colectivizării în România dovedeşte că procesul nu a fost liniar, ci marcat de frecvente reveniri şi modificări. Formele pe care le-a luat au depins atît de neînţelegerile dintre conducătorii partidului, cît şi de împotrivirea constantă a ţărănimii, ca şi de probleme practice precum nevoile alimentare ale populaţiei urbane în creştere[102]. Pe lîngă cursul sinuos al campaniei, subliniem alte şase trăsături ale ei: dezagregarea proprietăţii private; dialectica dintre centralizare şi descentralizare; dificultăţile organizatorice; aparenta preocupare a partidului faţă de legalitate; diferenţierea pe regiuni; şi folosirea violenţei, în paralel cu împotriviri şi rebeliuni constante ale populaţiei, îndeosebi ale femeilor (ca şi în cazul Uniunii Sovietice). Întrucît ele vor reapărea în capitolele următoare, pe unele le vom trata aici mai puţin amănunţit.

Ilustraţia 2.7. Ţărani în straie de sărbătoare citesc cu satisfacţie articolul din *Scînteia* despre sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naţionale care a proclamat încheierea colectivizării. Prin amabilitatea MNIR/www.comunismulinromania.ro.

102. Aici, PCR a beneficiat de pe urma ritmului lent al colectivizării, căci experienţa altor ţări est-europene arătase deja că această politică tindea să reducă producţia de alimente (Tănase, 1998, p. 77).

Dezagregarea proprietăţii private

Politicile prezentate în acest capitol reflectă dezmembrarea unui regim de proprietate şi instalarea altuia. Urmînd-o pe Salameh (1997)[103], începem cu cele trei atribute de bază ale proprietăţii private din dreptul roman: dreptul de a deţine şi de a folosi un bun particular (*usus*), inclusiv dreptul de a obţine şi de a folosi materiile prime necesare producerii lui şi de a controla procesul de producţie; dreptul de a-şi însuşi roadele bunului sau veniturile de pe urma lui (*fructus*); şi dreptul de a-l înstrăina (*abusus*) prin transfer, vînzare, moştenire şi aşa mai departe. În perioada precomunistă, aceste drepturi erau legate într-o anumită configuraţie; în socialism, ele aveau să ajungă să se conecteze altfel. Partidul-stat deţinea drepturile principale şi aloca, în josul ierarhiei, fie unor reprezentanţi ai săi care conduceau întreprinderi de stat sau cooperative/colective, fie unor indivizi, anumite drepturi care puteau fi exercitate de aceştia. În timp ce modul de organizare a proprietăţii de dinainte de comunism presupunea în primul rînd dreptul de „a deţine", în perioada socialistă, drepturile relevante de proprietate erau, mai degrabă, de administrare (vezi Verdery, 2003, capitolul 1). Pentru ca partidul-stat să dispună însă de aceste drepturi, a trebuit să le smulgă din mîinile altor posibili deţinători, devenind un soi de coproprietar şi transformînd concomitent drepturile respective[104].

Tabelul 2.4. Evoluţia tipurilor de gospodării agricole în perioada 1950-1962

	Procentul de pămînt înscris[a]			
Anul	Gospodării colective[b]	Întovărăşiri	Gospodării de stat	Gospodării private individuale
1950	2,8	—	5,9	88,0
1951	2,9	—	6,7	86,4
1952	7,0	2,0	6,9	80,0
1953	7,7	2,5	7,0	75,3
1954	7,9	3,3	7,2	75,1
1955	8,2	4,0	7,2	74,1
1956	9,7	7,8	7,9	69,2
1957	14,5	20,2	9,3	52,0
1958	17,5	24,3	10,4	44,7
1959	27,3	30,3	12,9	26,0
1960	41,8	25,3	13,7	15,7
1961	53,5	13,9	15,9	13,1
1962	77,4	1,5	13,9	3,5

Sursă: Ronnås, 1984, p. 56, folosind date oficiale
[a] Suma nu este 100% pentru că nu au fost incluse aici alte forme de proprietate de stat asupra pămîntului.
[b] Include suprafeţele din loturile date spre folosinţă membrilor colectivului.

Procesul a început odată cu reforma agrară din 1945 şi exproprierile asociate, care au dovedit tuturor că partidul avea puterea să eradicheze dreptul de a deţine ceva pentru unii

103. Analiza lui Salameh despre Polonia se bazează pe cercetările ei asupra tranziţiei de la socialism la societatea postsocialistă în această ţară, dar noi considerăm că are o valabilitate mai largă, contribuind la studiul general al transformărilor proprietăţii.
104. Pentru o discuţie a formării proprietăţii socialiste, vezi Miller, 2009.

şi să-l creeze pentru alţii, la alegerea sa. Aşadar, înainte ca măcar o singură familie să se fi înscris în vreun colectiv, reforma le-a demonstrat ţăranilor că partidul monopolizase controlul asupra înseşi condiţiilor în care dreptul de proprietate putea fi garantat, atribuit, exercitat şi anulat : el nu mai era considerat inviolabil[105]. Au urmat cotele, care au căpătat un rol fundamental în procesul de dezagregare a proprietăţii private. Prin intermediul lor, partidul a pătruns în domeniul *fructus*, pretinzînd o parte din producţie şi determinîndu-i „preţul" în avantajul propriu. Cotele au influenţat de asemenea *usus*, afectînd profilul producţiei (ţăranii trebuiau să producă acele bunuri pentru care erau repartizate cote) ; în felul acesta, partidul şi-a afirmat co-pretenţia la controlul asupra scopului producţiei. Mai mult, el a limitat *abusus*, dreptul de dispoziţie, împiedicîndu-i pe ţăranii bogaţi să-şi vîndă pămîntul pentru a-şi reduce cotele. Ca atare, încă înainte de a lansa colectivizarea, conducerea de partid începuse să erodeze dreptul la proprietate privată în favoarea unor drepturi administrative gestionate de stat.

După lansarea campaniei de colectivizare, văzînd că ţăranii refuzau să se înscrie în colective – sau că se înscriau, dar apoi se retrăgeau –, cadrele de partid au introdus ideea întovărăşirilor, care au avut mai multe variante. Fiecare prevedea un anumit grad de socializare a mijloacelor şi proceselor de producţie, fără a înstrăina însă dreptul de proprietate asupra pămîntului şi a uneltelor. Întovărăşirile au jucat un rol foarte important : ele au continuat reconfigurarea graduală a drepturilor – căci elementele componente ale dreptului de proprietate erau la început separate, apoi slăbite şi parţial redistribuite către alţii –, dar într-o formă mai puţin vizibilă decît colectivizarea directă. Prin intermediul acestei forme, ţăranii se puteau deprinde cu pierderea încetul cu încetul.

Colectivizarea completă nu a făcut decît să adîncească tendinţele deja existente, în timp ce partidul se insinua tot mai mult în rolul de coproprietar. Cotele tot mai mari au continuat să erodeze drepturile de posesie şi folosinţă (*usus* şi *fructus*) pînă cînd acestea aproape au dispărut (loturile în folosinţă date de gospodăria colectivă reprezentau ultima lor rămăşiţă). Teoretic, membrii unui colectiv deţineau în comun pămîntul şi decideau laolaltă utilizarea sa, dar de fapt toate deciziile erau luate de o conducere care nu era aleasă, după un plan stabilit de sus, nu de adunările locale ale GAC-urilor. Cît despre dreptul de dispoziţie (*abusus*), acesta era anulat dintr-o trăsătură de condei atunci cînd ţăranii se înscriau în colectiv, într-un ultim gest de înstrăinare a propriului pămînt. Într-un număr considerabil de cazuri, li se refuza pînă şi această ultimă afirmare a caracterului agentiv : mulţi dintre cei care se înscriseseră în forma intermediară a întovărăşirilor aveau să descopere, în urma unui vot la care nu fuseseră chemaţi, că erau acum membri ai unui colectiv.

Am putea continua această analiză examinînd modul cum accesul oamenilor la rezultatele producţiei a devenit tot mai precar – mai ales în cazul chiaburilor – chiar în timp ce taxele creşteau, dar ideea este limpede : procedura partidului a fost să transforme ceea ce însemna dreptul de proprietate şi să exercite tot mai multă presiune asupra fiecărui aspect pînă cînd munca la cîmp devenea atît de greu de suportat, încît ţăranii renunţau la proprietate „de bunăvoie şi nesiliţi de nimeni". În acest moment, bunurile în chestiune intrau în noile forme de proprietate socialiste. Presiunile presupuneau atît constrîngeri asupra materiilor

105. Se poate argumenta că procesul a început încă înainte de venirea la putere a comuniştilor, întrucît sistemul de rechiziţii fusese conceput înaintea şi în timpul războiului pentru a asigura exporturile de război către Germania.

prime, producţiei, veniturilor şi dreptului de înstrăinare, aşa cum am discutat mai sus, cît şi atacarea relaţiilor sociale şi de rudenie care susţineau atît procesul muncii, cît şi viaţa din sat, aşa cum vom arăta în capitolele 5 şi 6. În măsura în care ideea de „proprietate" include relaţiile sociale în care sînt integrate articolele de valoare, iar acestea, la rîndul lor, implică noţiunea de „persoană", vedem aici temeiul nu numai al formării reţelelor larg ramificate caracteristice pentru socialism la toate nivelurile (vezi Verdery, 2003, capitolul 1), ci şi al creării unor persoane de un tip nemaiîntîlnit pînă atunci : „oamenii noi", la care ne vom întoarce în capitolul 8.

Dialectica centralizării şi descentralizării

James Hughes scria despre colectivizarea sovietică : „Politicile nu erau întotdeauna direcţionate «de sus» în manieră pur totalitară, ci se năşteau de multe ori din interacţiunea birocratică complexă dintre centru şi nivelurile regionale şi locale ale guvernului" (Hughes, 1996, p. 207 ; vezi şi Easter, 2000). Această perspectivă se aplică deopotrivă şi României. Pe toată perioada procesului de colectivizare, responsabilitatea primară a oscilat între actorii centrali şi cei de la nivelurile inferioare. În 1949, nici un colectiv nu putea fi format fără aprobarea Secţiei Agrare şi a Comitetului Central ; în timpul primului puseu de viteză, centrul a încredinţat, în iunie 1950, această sarcină comitetelor judeţene ; la începutul lui 1951, centrul îşi reluase misiunea de supervizare a procesului, numai ca s-o cedeze din nou în 1952 (vezi Levy, 2001, p. 105 [ed. rom. – p. 88]). În general, atunci cînd ritmul colectivizării se intensifica, responsabilitatea tindea să coboare pe scara ierarhică, pentru că în acest fel cererile de înfiinţare puteau fi cercetate şi aprobate mai repede. Cînd treburile scăpau de sub control la nivel local sau cînd centrul îşi relua rolul de supervizor, lucrurile încetineau inevitabil şi acesta era, în parte, un mod de a păstra controlul asupra cadrelor locale. În plus, abuzurile erau mai probabile atunci cînd liderii de la Bucureşti descentralizau procesul, căci competiţia şi carierismul ajungeau să primeze printre cadrele de jos şi fiecare căuta să se afirme înfiinţînd mai multe colective. Uneori centralizarea era reluată exact pentru a ţine în frîu asemenea abuzuri.

Unul dintre efectele acestei dialectici a fost faptul că, la nivel local, cadrele nu ştiau niciodată cît timp vor avea iniţiativa. S-ar putea ca acest fapt să fi favorizat, la rîndul său, abuzurile săvîrşite de cadre cît timp aveau puterea, prin care ele dădeau expresie atît propriilor impresii despre cum trebuia gestionat procesul, cît şi posibilelor dorinţe de răzbunare personală. Un alt efect al dialecticii sus-menţionate a fost poate faptul că, din cauza schimbărilor frecvente şi a situaţiilor în care deciziile cadrelor locale erau anulate de deciziile nivelurilor superioare, autoritatea acestor localnici putea fi compromisă în ochii ţăranilor pe care încercau să-i convingă. Aceasta, la urma urmelor, a constituit principala inovaţie a „experimentului Galaţi" din 1956 : renunţarea la echipele de oameni veniţi din afară care operau peste capul oficialilor locali. Aceşti străini erau totuşi necesari uneori pentru a-i ţine pe localnici sub control, aşa cum vom vedea în capitolul 3.

Dialectica centralizării şi descentralizării nu este uşor de urmărit, pentru că nu poate fi citită direct din documentele de partid. Chiar şi atunci cînd ei înşişi adoptau hotărîri care afectau sursa responsabilităţii (precum hotărîrea din iunie 1950 care transfera autorităţilor locale ultimul cuvînt în înfiinţarea colectivelor), liderii partidului se disculpau insistînd că dacă lucrurile nu mergeau bine era vina cadrelor de jos. Stalin stabilise acest

precedent în cuvîntarea sa *Ameţeala de pe urma succeselor*, iar Dej i s-a dovedit un ucenic foarte capabil. Iată, de pildă, cum dădea vina pentru răzmeriţele din Galaţi pe conducerea regională : „Acolo a fost o aventură. Am putea să spunem că nu avem nici o vină cu acea aventură, pentru că Consiliul Regional a căutat să ocolească Comitetul Central" (citat în Oprea, 2009, p. 70 [ed. rom. - p. 104]). Oprea afirmă că, după mai multe tulburări violente în cîteva zone, în iarna lui 1961 autorităţile au reuşit să restabilească ordinea „victimizând din nou activul de partid local" (*ibid.*, p. 72 [ed. rom. - p. 106]).

Dificultăţile de planificare şi organizare

Stenogramele şedinţelor Biroului Politic, Secretariatului şi Comitetului Central sînt elocvente în această privinţă, aşa cum au indicat deja unele dintre exemplele noastre. Analiza pe care Marius Oprea o face cu privire la problemele organizatorice ale colectivizării din perioada 1953-1962 este îndeosebi revelatoare ; iată aici un citat extins :

> La mai puţin de o săptămână de la reorganizarea sa, Ministerul Agriculturii părea luat prin surprindere de noua decizie politică şi de rolul atribuit în relansarea colectivizării, pentru care se dovedeşte a nu fi deloc pregătit. La şedinţă, funcţionarii ministerului au fost criticaţi că nu se implică în colectivizare şi nici în activitatea gospodăriilor agricole colective. Alexe Eugen de la Secţia Agrară a Comitetului Central dezvăluia : „Este adevărat că ei nu se preocupă de problemele unităţilor socialiste cooperatiste. S-a făcut afirmaţia de către direcţia care se ocupă de treaba asta în minister că problema gospodăriilor agricole este o treabă a guvernului şi partidului, şi mai puţin a lor". Tovarăşul Alexe este pus să repete fraza, de parcă restul participanţilor nu ar fi auzit bine. O face, insistând chiar cu exemple din deplasările sale în teritoriu, pe parcursul cărora unii preşedinţi de GAC-uri i-au atras atenţia asupra dezinteresului funcţionarilor ministerului faţă de problemele colectiviştilor : ei „merg în urma acţiunilor pe care le ia partidul şi guvernul, dânşii înregistrează fapte sau acţiuni şi de foarte puţine ori ajung ca dânşii să iniţieze acţiuni". [...] Alexandru Drăghici i se asociază cu promptitudine, arătând că oamenii din minister „s-au cam obişnuit ca diferite campanii să fie duse în spate de către partid". Starea de „demobilizare", care a dus la neîndeplinirea planului în agricultură, era asociată de ministrul de interne cu o lipsă de răspundere, ambele drept rezultate ale faptului că „mai sunt multe elemente duşmănoase la Ministerul Agriculturii, elemente cu trecut dubios" (Oprea, 2009, pp. 57-58 [ed. rom. - p. 92]).

Mai mult, Oprea citează un activist al Secţiei Agrare a Comitetului Central care critică astfel Ministerul Agriculturii : „Noi ţinem această şedinţă după Congresul Partidului. Spiritul Congresului, lupta pentru transformarea socialistă a agriculturii trebuie să se oglindească în fiecare act pe care îl facem. Conducerea ministerului să nu creadă că este numai datoria organizaţiilor de partid, ci este şi o datorie a ministerului să se ocupe de aceste probleme" (*ibid.*, p. 58 [ed. rom. - p. 92]). Pentru această campanie, spunea el, „toate forţele trebuiesc folosite pentru organizarea gospodăriilor agricole colective şi întovărăşirilor. Oamenii care merg [la sate] pe linie de partid şi de stat trebuie instruiţi în problema aceasta, pentru ducerea muncii politice, pentru lămurirea ţăranilor. [...] Tot ce este viu în Ministerul Agriculturii trebuie să fie pe teren" (*ibid.*, p. 58 [ed. rom. - pp. 92-93]). Aceste pasaje ilustrează problemele organizatorice existente nu numai în

Ministerul Agriculturii însuşi, ci şi între organele de partid şi cele de stat, aşa cum spuneam în capitolul 1. Deşi pasajele privesc şedinţe şi probleme dintr-un an anume (1956), familiarizarea noastră cu corpusul mai larg al arhivelor de partid ne arată că aceste concluzii pot fi generalizate.

Preocuparea aparentă a partidului faţă de legalitate

Strîns legată de dificultatea de a controla cadrele era dorinţa aparentă a partidului ca toate măsurile luate să fie conforme cu legile şi decretele care fuseseră adoptate şi cu directivele date cadrelor. Documente din anii de început ai colectivizării arată în mod frecvent preocuparea conducerii faţă de legalitatea măsurilor. Într-o şedinţă din 1951 a Secretariatului, de pildă, Luca insista că ar fi mai bine să nu se facă legi decît ca ele să nu fie respectate, ceea ce ar duce la „moartea oricărui stat". Chişinevschi adăuga: „Mai periculos decât orice este nerespectarea hotărârilor, a legilor... Pentru călcarea oricărei legi, hotărâri, dispoziţiuni de către Sfat, acest Sfat nu mai are drept de a funcţiona mai departe"[106]. Un alt exemplu vine dintr-o lungă şedinţă a Comitetului Central din 1952 pe problemele colectării, în care un membru raporta că activiştii merseseră din casă în casă căutînd grînele ascunse, la care un altul răspundea: „Aţi intrat în casa ţăranilor săraci şi mijlocaşi. Dar pe temeiul cărei legi aţi avut autoritate să faceţi asemenea percheziţii? Există Constituţia, legile ţării care interzic aşa ceva"[107]. E greu de crezut că numeroasele comentarii de acest gen, făcute în şedinţe de partid cu uşile închise, erau doar de faţadă. Autorităţile centrale par cu adevărat deranjate de abuzarea legii – îndeosebi Pauker pare realmente îngrijorată de încălcarea regulii liberului consimţămînt.

Ce se poate spune despre această preocupare faţă de legalitate? Shearer, discutînd realitatea similară din Uniunea Sovietică a anilor 1930, nu este de acord cu cei care văd în ea o reorientare către moderaţia politică şi principiile universale; ea „semnalizează politizarea legală a infracţiunilor «obişnuite»" (Shearer, 1998, p. 143), este un semn al incapacităţii regimului de a controla societatea sovietică. Cu toate că şi în România întîlnim aceeaşi situaţie, o posibilă explicaţie alternativă este că referirile la lege sînt dovezile luptei intrapartinice, în care „legea" putea fi un instrument împotriva rivalilor[108]. Dej, de pildă, îi acuza deseori pe alţii că nu au respectat legea, ca să-i pedepsească ori să-i excludă, mai ales în primii ani. Începea de obicei prin a afirma autoritatea supremă a partidului, întrebînd: „Cine a autorizat aceste metode?". Într-o şedinţă din 1950 a Secretariatului, îşi dojenea colegii: „Cu ce metode s-a lucrat? Cu schingiuiri, revolvere etc. Toate metodele care au fost folosite în toate părţile, de unde vin aceste metode? Nu cumva

---

106. ANIC, fond CC al PCR, dosar nr. 3/1951, ff. 6, 10 (ARL). Luca a continuat: cînd legile nu sînt respectate, „[s]tatul nu mai poate îndeplini funcţia sa de a apăra societatea şi se descompune" (f. 6).

107. ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 6/1952, f. 16 (ARL). Un alt exemplu provine dintr-o şedinţă a Biroului Politic din 1952, în care, chestionîndu-i pe procurorul general şi pe ministrul de Justiţie, Dej observa: „Noi construim socialismul, nu construim închisori" şi întreba: „[S]-a procedat just, s-a respectat legea? Era necesar să avem aşa o populaţie în închisori?" (ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 107/1952, f. 7 [ARL]).

108. Le mulţumim lui Dorin Dobrincu şi Constantin Iordachi pentru această sugestie.

aceste metode au fost sugerate de dv? Dacă ele există în vreun material. Eu n-am citit în nici un material să se spună: «prindeţi, judecaţi, deschiaburiţi, luaţi pământul»"[109]. Este posibil ca insistenţa liderilor asupra legii să fi servit în primul rînd la stabilirea regulilor jocului, pentru că fiecare conducător al partidului a schimbat Constituţia şi, cu ea, cadrul legislativ.

Rivalităţi similare la nivelurile inferioare ale ierarhiei s-ar putea afla de asemenea la baza următorului exemplu: în comuna Bistra din regiunea Turda, cîţiva agenţi locali ai Securităţii şi-au depăşit atribuţiile într-o acţiune în care trei chiaburi au fost împuşcaţi mortal. Direcţia Generală de Securitate a trimis un ofiţer să investigheze situaţia. Nemulţumit de relatările biroului local, el a descoperit că acesta fabricase informaţii pentru a-şi ascunde acţiunile, sprijinit fiind de Direcţia Regională din Cluj. Conchizînd că „D.R.S. Cluj a dat dovadă de indisciplină faţă de organele superioare, căutând să le inducă în eroare şi necerând aprobările necesare în astfel de situaţii", ofiţerul a propus măsuri disciplinare împotriva Direcţiei Regionale şi a subliniat că asemenea comportamente greşite erau „străine instituţiei noastre şi pot duce la situaţii şi mai grave, creând în jurul organelor de securitate o atmosferă de îndepărtare a sătenilor şi creând o atmosferă de teroare în sânul populaţiei" (Cătănuş şi Roske, 2004, pp. 223-228).

Indiferent care ar fi explicaţia accentului pus pe legalitate, el furniza un instrument pe care alţii îl puteau folosi în mod diferit. În primul rînd, cei care au profitat de el au fost ţăranii. În cazurile, de pildă, în care pămîntul le fusese schimbat, unii dintre ei au cerut în scris autorităţilor superioare să le furnizeze documentele legale aplicabile. Numărul mare al cererilor în care se afirma că oamenii nu primiseră nici documentele, nici pămîntul propriu-zis sugerează neglijenţa oficialităţilor în realizarea acestor schimburi; în consecinţă, ţăranii încercau să le *silească* să respecte cadrul legal[110]. În al doilea rînd, unii oficiali s-ar putea să fi pus accent pe legalitate dintr-o dorinţă sinceră de a consolida moralitatea comunistă, în timp ce alţii – îndeosebi cei din administraţia de stat, eventual preluaţi din epoca burgheză – se poate să o fi făcut pentru a proteja procesul colectivizării de tendinţele cadrelor prea zeloase. Dovezi de arhivă, datînd din anii 1950, în sprijinul acestei posibilităţi găsim în satul Vlaicu. Un ţăran, C.I., apărea frecvent în dosarele de supraveghere ale Securităţii. Pe 7 martie 1959, a fost arestat pentru „complot împotriva ordinii sociale" şi condamnat la închisoare. În dosarul său penal se află declaraţii din partea a trei săteni, care afirmau că omul le spunea altora că americanii aveau să vină curînd (vezi capitolul 7), făcea afirmaţii împotriva colectivizării şi-i lăuda pe rebelii maghiari din 1956. Anchetatorul a cerut însă permisiunea să prelungească mandatul original de arestare ca să poată aduce martori noi; conform raportului său ulterior, martorii anteriori îşi retrăseseră depoziţiile, spunînd că nu-şi imaginaseră niciodată că acestea aveau să ducă la arestarea lui C.I. şi recunoscînd că inventaseră totul pentru a se răzbuna pe el din motive personale. Anchetatorul a închis dosarul şi a declarat că, dată fiind lipsa dovezilor, C.I. este eliberat, iar bunurile care-i fuseseră sechestrate i se returnează, urmînd ca statul să achite cheltuielile de judecată[111]. Acest dosar, cu aparentul

109. Din stenograma întîlnirii, disponibilă în Cătănuş şi Roske, 2000, p. 184 (sursă: ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar nr. 59/1950, pp. 7-8).

110. Vezi, de pildă, cererile din DJAN HD, fond Sfatul Popular al raionului Orăştie, dosar nr. 139/1959.

111. ACNSAS, FP, dosar nr. 1369, vol. 3, ff. 8 bis, 8 bis verso, 10-12.

său respect pentru dovezi şi procedurile legale, nu este unicat în arhivele Securităţii pe care le-am consultat.

Diferenţierea în spaţiu

Uriaşa variaţie din teritoriu a colectivizării satelor s-a datorat în parte, fără îndoială, caracterului laborios al efortului de a-i convinge pe ţărani să-şi cedeze pămîntul „de bunăvoie". Mulţi indicatori cu distribuţie spaţială ar putea să dezvăluie această variaţie: noi am ales să o ilustrăm prin diferenţele în timp în ceea ce priveşte gradul de colectivizare a regiunilor României[112]. Tabelul 2.5 arată inegalitatea teritorială a rezultatelor colectivizării: din tot terenul care putea fi colectivizat, procentul suprafeţelor intrate cu adevărat în GAC-uri în 1958 (exact înainte de asaltul final) varia între 90 la sută în regiunea Constanţa şi 3 la sută în regiunea Suceava. Vedem de asemenea că, pînă la sfîrşitul campaniei, nu tot terenul arabil din fiecare regiune a fost colectivizat în întregime – în regiunea Hunedoara, ultima, numai 74 la sută aparţinea gospodăriilor colective şi celor de stat[113]. Tabelul ne permite să ne imaginăm posibila mobilitate a unora dintre activiştii care au supervizat campania: valurile celor care generaseră ritmuri susţinute ale colectivizării în Dobrogea, Galaţi şi Banat (toate, regiuni mari producătoare de grîne) pînă în 1958 au luat cu asalt alte regiuni între 1958 şi 1960, iar apoi încă altele pînă în 1962.

Deşi nu putem explica toate aceste variaţii, putem face cîteva sugestii. Primele regiuni care au încheiat colectivizarea – Constanţa şi Galaţi – erau amîndouă zone de mare productivitate agricolă, amplasate strategic lîngă graniţa sovietică şi înconjurînd Delta Dunării. Se ştie că, încă de la început, consilierii sovietici au sugerat insistent colectivizarea timpurie a regiunii Constanţa, care includea cel mai mare oraş-port al României, aflat la o distanţă relativ mică de complexul metalurgic din Galaţi şi crucial pentru economia românească[114]. Ocupată de o forţă militară sovietică semnificativă (nouă mii de soldaţi), zona aceasta era decisivă pentru întărirea controlului sovietic asupra Dunării de Jos şi a Balcanilor (Iordachi, 2009 [ed. rom. 2005]). Printre alte zone unde procesul s-a încheiat relativ devreme se numără cea din jurul Bucureştiului, care facilita astfel controlul aprovizionării cu alimente a capitalei, oraşul de departe cel mai mare din România. O importanţă deopotrivă strategică o avea regiunea Banatului, nu numai una dintre regiunile cele mai fertile din România, ci şi poziţionată la graniţa ţării cu Ungaria suspectă şi cu Iugoslavia „titoistă". Mai mult, din această zonă fuseseră deportaţi numeroşi etnici germani, iar vastele lor proprietăţi fuseseră confiscate şi utilizate apoi pentru înfiinţarea gospodăriilor de stat (vezi Iancu şi Ţârău, 2000, p. 162; Vultur, 1997, 2009a).

---

112. Un alt posibil indicator al variaţiei din teritoriu a colectivizării ar putea fi datele sugestive înregistrate într-un document al Securităţii, care împarte arestările din 1951-1952 după regiune şi categorie socială (vezi ASRI, fond D, dosar nr. 7778, vol. 27, ff. 1-10). Ele dezvăluie variaţii teritoriale mari în numărul de arestaţi, ca şi în grupurile sociale pe care aceştia le reprezentau. Şubrezenia categorizării pe clase ne face însă sceptice că aceste cifre ar dovedi mai mult decît atît.

113. Cifrele însele s-ar putea să nu fie exacte, dar noi credem că ele reflectă ratele relative ale colectivizării.

114. Regiunea includea de asemenea teribilul Canal Dunăre – Marea Neagră, care, în anii 1950, a servit drept gulag al României.

Tabelul 2.5. Procentul de teren arabil colectivizat în fiecare regiune, 1958, 1960, 1962

Regiune	1958	1960	1962
Argeş	4	36	91
Bacău	*3*	*12*	*95*
Banat	**42**	**76**	89
Braşov	**22**	38	94
Bucureşti	16	**95**	**100**
Cluj	*8*	*37*	*87*
Constanţa	**90**	**97**	**100**
Crişana	8	*29*	*89*
Galaţi	**52**	**72**	97
Hunedoara	*7*	*33*	*74*
Iaşi	8	38	**100**
Maramureş	*9*	*35*	*87*
Regiunea Autonomă Maghiară	12	33	93
Oltenia	7	33	94
Ploieşti	7	19	94
Suceava	3	14	**96**
Total în România	**20**	**50**	**94**

Sursă : Montias, 1967, p. 94, după statistici româneşti (am rotunjit cifrele). *Note* : Aceste cifre nu includ suprafeţele din unităţile de stat. Primele patru cifre din fiecare an sînt redate cu aldine, iar cifrele pentru regiunile montane, cu italice.

Regiunile montane au tins să fie colectivizate tîrziu, din mai multe motive. În primul rînd, ele au fost mai greu de pacificat – aici au avut loc numeroase revolte – şi deseori au rezistat mai mulţi ani colectivizării, pentru că sătenii se ascundeau în păduri, împotrivindu-se autorităţilor. Astfel, atunci cînd Gheorghiu-Dej se plîngea în 1958 de regiuni rămase în urmă precum Maramureş, Hunedoara, Bacău şi Cluj, unul dintre motive era poate opoziţia partizanilor pe un teren dificil (Dobeş *et al.*, 2004, p. 47 ; Kligman, 2009 [ed. rom. 2005]). În al doilea rînd, pentru că zonele deluroase şi montane au fost mai greu de colectivizat şi prezentau soluri de calitate mai slabă, ele aveau şanse mici să formeze GAC-uri de succes. Ca atare, în perioada de început, formarea colectivelor în aceste zone nu a fost, de regulă, aprobată, căci ele n-ar fi furnizat decît modele negative. Mai mult, colectivizarea lor n-ar fi contribuit mult la producţia totală de alimente şi, atîta vreme cît aceasta a rămas o preocupare urgentă, zonele mai productive au avut întîietate. Aceste considerente ar putea explica măcar în parte faptul că Transilvania (partea cea mai deluroasă a ţării) a înaintat puţine cereri de formare a colectivelor, aşa cum observa Pauker la o şedinţă din 4 februarie 1952 a membrilor Comitetului Central. Montias sugerează că zonele cu o minoritate maghiară considerabilă tindeau şi ele să fie colectivizate mai lent. Pentru unele dintre judeţele cu relief montan, cifrele finale reflectă decizia conducerii de a scădea terenurile din zona montană din totalul suprafeţelor colectivizabile, mărind astfel procentul proprietăţilor colectivizate prin scăderea numitorului de calcul (vezi mai sus nota de subsol 100). Aceasta face ca cifrele din 1962 să fie foarte discutabile.

Violenţă şi rezistenţă

Citînd vederile lui Hannah Arendt asupra relaţiei dintre folosirea terorii şi existenţa unui mare surplus de populaţie, Tănase (1998, p. 25) sugerează că, întrucît România dispunea de rezerve mari de populaţie în zonele rurale, partidul putea să exercite teroare asupra acestora fără să pericliteze forţa de muncă necesară industriilor urbane. Pentru a obţine controlul complet asupra aprovizionării cu hrană, regimul putea folosi represiunea chiar cu preţul vieţii sătenilor. Deşi colectivizarea din România nu a înregistrat nici pe departe nivelul de violenţă şi de distrugere caracteristic procesului similar din Uniunea Sovietică (cu rezervele sale umane şi mai vaste), recursul la violenţă rămîne totuşi o trăsătură fundamentală a politicii româneşti de colectivizare[115]. De fiecare dată cînd violenţa se atenua, ritmul înfiinţării gospodăriilor colective încetinea, şi totuşi, acolo unde violenţa era limitată, oamenii acceptau mai uşor să se înscrie (vezi Goina, 2009 [ed. rom. 2005] ; Bodó, 2009 [ed. rom. 2005]). Doar la început, în 1949, colectivele s-au creat fără violenţă. Formele ei mergeau de la ameninţări şi amenzi la bătăi, arestări, procese publice, deportări, sentinţe de închisoare şi chiar omoruri. Ne vom întoarce la subiectul acesta în capitolele 3 şi 4, dar vrem să rezumăm aici ceea ce a reieşit din prezentarea noastră de pînă acum.

Remarcabil în rapoartele despre revoltele ţărăneşti este faptul că femeile erau foarte des instigatoarele acestor rebeliuni, aşa cum am menţionat în capitolul 1, cînd vorbeam despre rezistenţa ţăranilor sovietici la colectivizare. Un raport referitor la o astfel de răzmeriţă afirmă că „cele mai atroce in această bătae au fost femeile"[116]. În satul Micfalău din judeţul Trei Scaune, o rebeliune de trei zile a fost condusă de o văduvă cu opt copii[117]. În localitatea Gruiu din judeţul Ilfov, „[u]n grup de femei s-au năpustit asupra mecanicului pe care l-a tras jos după maşină, l-au bătut, rupându-i hainele depe el. Printre acei care agitau pe femei, se găseau şi membrii de partid... treerişul a fost oprit"[118]. Au existat scene în care femei şi copii s-au aruncat în faţa tractoarelor ca să le oprească (Dobeş *et al.*, 2004, p. 69). Şi tot femeile au fost conducătoarele ultimei revolte ţărăneşti din satul Mărceşti din regiunea Dîmboviţa, soldată cu 150 de arestări[119]. Cînd încetau să se mai revolte, femeile puteau totuşi să-şi exprime sentimentele în privinţa înscrierii în colectiv făcîndu-şi apariţia la semnarea cererii în haine de doliu[120]. Documente emise de Comitetul

115. Dintre numeroasele surse despre folosirea violenţei, menţionăm Cătănuş şi Roske, 2000 şi 2004 ; Cesereanu, 2006 ; Ionescu-Gură, 2005 ; Iordachi şi Dobrincu, 2009 [ed. rom. 2005] ; Levy, 2001 [ed. rom. 2002] ; Roske, 2001, şi Tismăneanu *et al.*, 2007.

116. „Peasants' uprising in 1957" („Răscoală ţărănească în 1957"). OSA RFE, nr. inventar 5181/1959. (Informaţie obţinută prin amabilitatea Oanei Mateescu.)

117. Vezi ANIC ; fond CC al PCR - Cancelarie, dosar nr. 59/1950, f. 57 (ARL).

118. Vezi ASRI, fond D, dosar nr. 4640, ff. 162-163 (ARL). Rebeliunea a escaladat la sosirea a trei activişti de partid de la PRM Ilfov. „In momentul intrării acestora în comună, s-au tras clopotele şi în scurt timp peste 300 de femei şi bărbaţi au înconjurat maşină Judeţenei pe care au răsturnat-o, iar tovarăşii activişti au fost crunt bătuţi, luaţi din maşină şi blocaţi în două case ţărăneşti. In acelas timp, un număr de cc. 1000 oameni au înconjurat sediul Comitetului Provizoriu, blocând funcţionarii şi Miliţienii pe care i-a ameninţat să părăsească localul. In urma acestei situaţii s-au deplasat la faţa locului două plutoane de Securitate."

119. Vezi Bălan, 2000, p. 287. Merită poate să notăm afirmaţia lui Kate Brown că, la graniţa dintre Polonia şi Ucraina, unde femeile erau de asemenea în avangarda violenţei, situaţia aceasta era îndeosebi probabilă în regiunile dominate de baptişti şi alte secte protestante, care erau egalitariste în privinţa sexelor şi aveau predicatori femei (Brown, 2004, p. 106).

120. *Ibid.* ; vezi şi Dumitrescu, 1960 (informaţie obţinută prin amabilitatea Oanei Mateescu).

Central afirmă în mod expres faptul că femeile sînt marii duşmani ai colectivizării (vezi Kligman, 2009 [ed. rom. 2005]).

Cu cît era folosită mai multă violenţă, cu atît ea întîmpina mai multă împotrivire. În localitate după localitate, echipele de activişti care veneau să-i convingă pe ţărani erau aşteptaţi cu furci, seceri, săpăligi şi arme. A fi activist la vremea respectivă era o ocupaţie potenţial letală : ţăranii îi băteau deseori măr, le ameninţau familiile, produceau stricăciuni pe proprietăţile lor sau chiar îi omorau, inclusiv pe preşedinţii nou-formatelor gospodării colective[121]. Conducătorii erau foarte conştienţi de risc : pentru a preveni revoltele la şedinţele de înfiinţare a GAC-urilor, de pildă, Gheorghiu-Dej avertiza că suporterii colectivizării trebuie să fie majoritari : „Trebuie să fim siguri când mergem în adunare că sunt pregătiţi toţi ţăranii, ca să nu plecăm dintr-o astfel de adunare bătuţi. Aceasta ar fi un eşec politic. Dacă suntem numai 10-20, poate lua [*sic !*] măsuri împotriva noastră, dar, dacă suntem majoritatea, nu au ce face" (Oprea, 2009, p. 70 [ed. rom. - p. 104]).

Este important să subliniem amploarea acestei rezistenţe, dată fiind reputaţia românilor de victime pasive ale exceselor comunismului. În 1949-1950,

> în unele regiuni au avut loc lungi asedii, şi, cu ajutorul unor „grupuri de partizani", ţăranii au dus bătălii grele împotriva forţelor guvernamentale. Regiunile Dolj, Argeş, Bihor, Bucureşti, Timişoara, Vlaşca, Hunedoara şi o parte a vestului Transilvaniei, populată de moţi, au fost scenele unor astfel de evenimente (Ionescu, 1964, p. 200 [ed. rom. - p. 233] ; vezi şi Kligman, 2009 [ed. rom. 2005])[122].

În general, ţăranii care s-au opus regimului prin forţă au sfîrşit în închisori sau chiar morţi, dar oamenii puteau fi închişi pentru mult mai puţin, de pildă pur şi simplu pentru că refuzau să se înscrie în colectivele „constituite voluntar", pentru că-l înjurau pe preşedintele colectivului, pentru că nu respectau ordinul de a ara miriştea terenurilor proaspăt recoltate într-un interval de timp care nu putea fi respectat, pentru că îi îndemnau pe alţii să se retragă din colectiv sau împrăştiau zvonuri că regimul avea să cadă în curînd fiindcă veneau americanii. Date de la Ministerul de Interne arată că, în anii 1951-1952, au fost arestaţi 34.738 de ţărani şi au avut loc 439 de procese publice[123]. O cifră mult mai mare ne furnizează un raport al lui Nicolae Ceauşescu de la o plenară din 1961, care afirmă că, în vara lui 1950 şi numai în a doua jumătate a lui 1952, fuseseră arestaţi 89.000 de ţărani[124]. Nici unul dintre seturile acestea de cifre nu este de încredere, dar ele indică cel puţin limita de jos a numărului real al arestaţilor[125]. Deşi, din cele 14 localităţi în care s-au desfăşurat cercetările pentru

121. Bunăoară, mai mulţi tovarăşi au fost grav bătuţi în localitatea Biharia din regiunea Bihor. În Uileacul de Munte, tot din această regiune, a fost atacat secretarul celulei de partid (ASRI, fond D, dosar nr. 4638, f. 74).
122. Revoltele din anii de început au fost în egală măsură împotriva impunerii comunismului şi împotriva cotelor sau a colectivizării. (Vezi şi Bălan, 2000, pp. 258-293.) În „asaltul final" însă, revoltele au fost în mod limpede împotriva colectivizării, căci partidul era consolidat deja la sfîrşitul anilor 1950, iar cotele fuseseră eliminate.
123. ASRI, fond D, dosar nr. 7778, vol. 27, ff. 1-10. Cifrele pe straturi sociale sînt : chiaburi 22.008 (63 la sută), ţărani mijlocaşi 7.226 (21 la sută), ţărani săraci 5.504 (16 la sută) (vezi şi ACNSAS, FD, dosar nr. 53, f. 21).
124. 55.000 (62 la sută) dintre ei erau presupuşi chiaburi (ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar nr. 53/1961, vol. I, f. 222, citat în Cătănuş şi Roske, 2000, pp. 31-32).
125. Deşi ne-am fi dorit să putem furniza aici un număr estimativ al revoltelor ţărăneşti din perioada colectivizării (inclusiv revoltele împotriva cotelor şi a comuniştilor în general), este imposibil

proiectul nostru, revolte şi represiuni ample au avut loc într-una singură (Vadu Roşca; vezi Stoica, 2009 [ed. rom. 2005]), acţiuni la scară mai mică au apărut în mai multe, iar documentele indică limpede intensitatea lor. Îl rugăm pe cititor să reţină proporţiile acestei opoziţii violente, pentru că, în capitolele următoare, nu vom mai atrage în mod deosebit atenţia asupra ei şi ne vom concentra asupra altor forme de rezistenţă.

Tulburările ţărăneşti au fost suficient de însemnate pentru a mobiliza trupe serioase de miliţie şi de Securitate, aşa cum ne sugerează o serie de cifre dintr-un raport al Securităţii despre revoltele larg răspîndite din Bihor şi Arad din 1949. Agenţii au ocupat cele douăsprezece sate care se revoltaseră şi au arestat o mulţime de ţărani, pe unii dintre ei executîndu-i[126]. Presupunînd o influenţă venită din Iugoslavia „rebelă" a lui Tito, ei au organizat deportări preventive din zona de frontieră, care au afectat 40.320 de persoane[127]. Deportaţii au fost trimişi temporar în lagăre de muncă, în stepele din Bărăgan sau la temutul Canal Dunăre - Marea Neagră[128] (vezi Bălan, 2000; Deletant, 1999 [ed. rom. 2001]; Vultur, 1997 şi 2009a). Pentru această misiune, 315 agenţi de miliţie şi 65 de agenţi de Securitate au fost trimişi în fiecare localitate şi organizaţi în echipe şi fiecăreia i s-au repartizat una sau două locuinţe ai căror locatari trebuiau deportaţi[129]. Aceeaşi sursă indică de asemenea tipurile de pedepse împărţite pentru nepredarea cotelor sau pentru alte infracţiuni legate de colectivizare: arestări, procese publice, închisoare, internare în colonii de muncă, domiciliu obligatoriu la locul de muncă şi aşa mai departe.

Frecvenţa arestărilor şi formele de brutalitate se înmulţeau şi scădeau în funcţie de modul cum se intensifica ori se relaxa procesul de colectivizare. Odată cu asaltul final, începînd de la sfîrşitul lui 1958, numărul ţăranilor arestaţi şi al celor trimişi în coloniile de muncă forţată şi în închisori a crescut vertiginos, căci regimul echivala orice acţiune ostilă colectivizării cu o încercare de subminare a sistemului politic. Pedepse aspre erau date pentru delicte precum instigarea ţăranilor împotriva înscrierii în colectiv sau pentru retragerea din ele, ameninţarea funcţionarilor însărcinaţi cu implementarea colectivizării, redactarea de petiţii pentru cei care voiau să se retragă din GAC, criticarea gospodăriilor colective sau participarea la acţiuni îndreptate împotriva lor (Roske, 2003, pp. 104-129).

În concluzie, fără forţă, colectivizarea României nu ar fi fost posibilă. Şi totuşi, la fel ca în Uniunea Sovietică, folosirea forţei a generat un cerc vicios: rolul ei major confirma

---

să formulăm o statistică plauzibilă. Anumite zone au fost studiate mai bine decît altele, mai ales cele în care revoltele au fost mai de amploare şi au necesitat forţe de represiune în masă (de pildă, Argeş, Bihor, Vrancea etc.). Va fi nevoie de încă mulţi ani de cercetări în arhivele partidului şi ale Securităţii ca să putem începe să ne formăm o imagine mai limpede asupra dimensiunii rezistenţei ţărăneşti din România. Vezi şi nota de subsol 98.

126. Vezi Bălan, 2000, pp. 281-282; Cătănuş şi Roske, 2004; Dobrincu, 2002 şi 2002-2003; Roske, 2003, pp. 129 şi următoarele.

127. Vezi Deletant (1999, pp. 142-145 [ed. rom. - pp. 109-110]), de unde am preluat aceste informaţii. Acţiunea a început în 1951 şi a fost nevoie de 2.656 de vagoane şi de 6.211 camioane pentru a-i transporta pe cei evacuaţi. Deletant notează că Securitatea i-a clasificat pe deportaţi în următoarele grupuri: cetăţeni străini, basarabeni, macedoneni, persoane care colaboraseră cu armata germană, nemţi, „titoişti", oameni cu rude în străinătate, oameni care sprijiniseră rezistenţa anticomunistă, „duşmani" ai ordinii socialiste, culaci şi cîrciumari, foşti moşieri şi industriaşi şi infractori condamnaţi. Pentru mai multe informaţii despre această deportare, vezi Bălan, 2000, pp. 132-174, şi Vultur, 2003a.

128. Despre propaganda oficială a Canalului, vezi Ilie, 2001. Deşi a fost trîmbiţat drept „una dintre marile izbînzi ale socialismului", majoritatea populaţiei îl asocia cu teroarea şi moartea. Vezi şi Bălan, 2000, pp. 132-174.

129. ASRI, fond D, dosar nr. 4638, pp. 35-42.

incapacitatea regimului de a-i atrage pe ţărani în gospodăriile colective, dar era în egală măsură un motiv al acestei incapacităţi. Violenţa a intrat de asemenea într-un proces schismogenic (Bateson, 1936), în care împotrivirea a dat naştere la mai multă forţă, iar forţa, la mai multă împotrivire. Sîntem, aşadar, de acord cu evaluarea pe care Viola o face colectivizării sovietice: refuzul constant al ţăranilor a silit regimul la un comportament şi mai brutal (Viola, 1996, pp. 69, 130), care i-a scos la iveală slăbiciunea fundamentală. Tot în privinţa colectivizării sovietice, Kate Brown scrie: „Violenţa stalinistă din anii 1930 expune un stat ineficient, care încearcă disperat să-şi păstreze puterea prin eforturi de ultimă instanţă – ameninţări, coerciţie şi violenţă" (Brown, 2004, p. 53). Tristul paradox, dacă James Scott (1985) are dreptate, este că efectul general al revoltelor ţărăneşti a fost întărirea centralizării şi a capacităţii represive a statului. S-ar putea spune aşadar că împotrivirea curajoasă a ţăranilor români faţă de modelul sovietic a contribuit exact la crearea capacităţii statului de a-i sili în cele din urmă să-i accepte jugul.

Concluzii

În capitolul de faţă am descris organizarea socială a satului românesc pe care colectivele urmau s-o înlocuiască şi procesul colectivizării în România, de la reforma agrară din 1945 pînă la marea sărbătoare finală din aprilie 1962. La începutul procesului au existat şi săteni cu totul lipsiţi de pămînt, dar majoritatea ţărănimii avea cel puţin un hectar (rezultatul reformelor agrare din 1921 şi 1945), cei mai mulţi lucrau pămîntul cu membrii familiei (poate suplimentînd munca pe lotul lor cu munca pe proprietăţile celor mai înstăriţi) şi majoritatea o făceau pentru subzistenţă şi doar în plan secundar pentru a vinde pe piaţa liberă. Ţăranii şi consătenii lor se considerau oameni buni şi valoroşi dacă munceau din greu şi îşi organizau singuri munca, fără să trebuiască să lucreze pentru alţii. Pînă la sfîrşitul colectivizării, aproape nici un ţăran român nu mai deţinea pămînt; parcela pe care sătenii o lucrau pentru ei înşişi le era acordată numai condiţionat, nu în proprietate permanentă; puteau să vîndă foarte puţin sau deloc; iar cei care munceau din greu în GAC erau mai puţin admiraţi decît cei care leneveau şi furau din colectiv pentru familiile lor.

Aşa cum am arătat pe larg în capitolul 1, la originea acestui proces s-a aflat influenţa sovietică. Politica de colectivizare a fost impusă în ciuda ezitărilor cîtorva dintre conducătorii României, iar la vremea încheierii campaniei, modelul sovietic al colhozului şi sovhozului era deja predominant. Gradul de implicare a Uniunii Sovietice în campanie a fost practic fără egal în blocul estic. Acest fapt este fără îndoială relevant pentru asemănările dintre colectivizarea românească şi cea sovietică, precum şi pentru cursul diferit pe care România l-a urmat în comparaţie cu Iugoslavia, Polonia şi Ungaria, aliaţi mai recalcitranţi ai Uniunii Sovietice în anii 1950. Situaţia avea să se schimbe încet-încet, căci mai întîi Gheorghiu-Dej şi apoi şi Nicolae Ceauşescu au afirmat treptat o mai mare independenţă politică, al cărei punct culminant a fost condamnarea de către Ceauşescu a invaziei sovietice a Cehoslovaciei din 1968. Dar, la vremea aceea, colectivele erau implantate solid în pămîntul României. Odată cu ele însă a apărut şi revolta permanentă a ţărănimii româneşti, care a învăţat repede să acorde colectivelor numai atenţia minim necesară. În acest sens, sîntem de acord cu opinia lui Ionescu (1964, p. 300 [ed. rom. – p. 337]): „România nu s-a dovedit a fi deloc o excepţie de la regula după care agricultura a reprezentat cel mai mare eşec al comunismului".

Capitolul 3

Formarea cadrelor

Să dea Dumnezeu să ridicăm cât mai multe cadre!

Ana Pauker[1]

Secretarul Sfatului [Romos] nu corespunde politici si sarcinilor de Democratie Populara in Tara noastra, este in rubedenie apropiate cu chiaburi si cauta sa satisfaca toate marsaviile chiaburilor, intentionat cauta sa atraga si pe noul Presedinte tov Rotea in marsaviile lui.

Dintr-o notă informativă compusă de organele de partid din raionul Orăştie[2]

Activiştii? Îmi vine să rîd şi acuma. De la Bucureşti au venit la Orăştie la raion. Şi de la raion au venit la Vlaicu. Şi l-am poftit în casă... Soacră-mea a scos ceapa şi a făcut funie. Dar între poveşti zic către el – Nestor, că ţin minte numele şi acum. „Cu ce ocazie pe aicea?" „Îndrumător", zice, „cu agricultura. Îndrumător". „Păi", zic, „chiar îi nevoie de aşa ceva pe aici pe la noi". Să fiu în rînd cu el. Şi a văzut funia de ceapă agăţată sus. „Dom'le", zice, „aşa se face asta?". „Da", zic, „prinzi de coadă şi...". Nici aia n-o ştiut...

Fost morar din localitatea Aurel Vlaicu, intervievat de K. Verdery

În capitolele anterioare am prezentat pe scurt crearea partidului-stat comunist în România şi metodele cu ajutorul cărora acesta a preluat controlul asupra resurselor de hrană, după modelul sovietic. Am arătat că, întrucît Partidul Comunist Român nu era o structură complet formată la vremea cînd a început să pună în aplicare aceste politici, colectivizarea însăşi avea să servească drept proces generativ pentru multe dintre practicile ulterioare ale partidului. Majoritatea organizaţiilor nu se formează mai întîi pe deplin şi abia apoi îşi formulează sarcinile şi îşi selectează personalul: ele sînt modelate de însăşi îndeplinirea acestor sarcini şi de comportamentul propriului personal, evoluînd în paralel cu politicile implementate şi cu formarea cadrelor active. Ca atare, nu putem spune că

1. ANIC, fond CC al PCR – Secţia Agrară, dosar nr. 60/1949, f. 37.
2. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 888/1953, f. 67.

partidul a luat mai întîi ființă și apoi a colectivizat: acțiunea însăși a colectivizării a contribuit la crearea simultană a partidului-stat care o desfășura.

Acest proces generativ a început cu personajele cele mai însemnate ale întregului program: cadrele de partid și de Securitate. Formarea lor – marcată de numeroase dificultăți, după cum se va vedea în acest capitol – a avut o importanță fundamentală în cadrul procesului de creare a partidului însuși. Cadrele au fost cele care au primit sarcina de a transpune în viață proiectul de inginerie socială importat de la sovietici; lor le-au fost încredințate puterea de a construi o nouă ordine socială și formele de putere care să o susțină. Ele aveau să fie „avangarda", îndrumătorii și exemplele morale ale partidului. Soarta modelului sovietic s-a aflat în mîinile lor. Cine au fost deci aceste cadre și cum au acționat ele?

Deși datele adunate în timpul proiectului nostru nu sînt foarte numeroase, în capitolul de față sperăm să putem aduce o perspectivă nouă asupra procesului de colectivizare: pe aceea a cadrelor de rang inferior, în contrast cu perspectiva conducerii superioare despre care se discută în majoritatea istoriilor partidului (de exemplu, Jowitt, 1971; King, 1980; Tănase, 1998; Tismăneanu, 2003 [ed. rom. 2014]). O asemenea inițiativă nu e nici foarte la modă, nici tocmai ușoară, pentru că, în general, cadrele de partid au fost atît de demonizate în imaginarul popular (de multe ori în mod justificat), încît cu greu pot fi recuperate ca ființe umane. Foarte puține încercări au fost făcute în acest sens – printre ele, lucrările lui Jochen Hellbeck (2006) și Andreas Glaeser (2011). În literatura de specialitate din România, în afară de un volum de documente despre cadrele de Securitate (Oprea, 2002) și unul de interviuri cu foști activiști (Rostás și Momoc, 2007)[3], numeroasele lucrări despre victimele comunismului au dat prea puțină atenție celor care i-au transformat pe oameni în victime. Pentru a înțelege însă mai bine funcționarea regimului și modul în care el s-a îndepărtat de modelul sovietic, e necesar să încercăm să privim lucrurile prin ochii cadrelor sale, descoperind poate pe parcurs, așa cum sugerează Getty și Naumov (1999, p. 16), că, pînă și în timp ce manifestau un comportament uneori barbar față de țărani, oamenii aceștia erau ei înșiși foarte speriați. Cum era viața lor? În ce relație se aflau cu regimul pe care îl slujeau? Cum a modelat comportamentul lor forma specifică pe care a luat-o Partidul Comunist Român?

Unul dintre motivele pentru care vrem să examinăm îndeaproape viața cadrelor este legat de chestiunea legitimității noului regim. Deși legitimitatea este de regulă tratată în termenii relației „consensuale" dintre mase și conducătorii lor, în cazul României comuniste (în care poziția liderilor era garantată de Uniunea Sovietică) ni se pare mai important să cercetăm relațiile dintre conducători și cadrele subordonate lor și, de asemenea, relațiile dintre cadrele însele. Întrucît Partidul Comunist Român a venit la putere cu un personal prea puțin pregătit și lipsit de angajament ideologic, primul său test de legitimitate l-a avut de dat în fața propriilor cadre. Dacă nu susțineau ei înșiși programul transformator al partidului, oamenilor acestora nu li se putea încredința sarcina de a-l pune în practică în mod corespunzător. Este de aceea relevant să ne întrebăm cum au încercat liderii de partid să formeze cadre noi, să stabilească relații între acestea și să instituie moduri de a le supraveghea și disciplina, astfel încît să poată fi siguri că ele promovau cu adevărat obiectivele superiorilor lor, inclusiv pe ale liderilor din Uniunea Sovietică. Demersul nostru se îngemănează de asemenea cu discursul de inspirație weberiană al lui Ken Jowitt

3. Pentru o analiză a cadrelor din Uniunea Sovietică, vezi Siegelbaum și Sokolov, 2004; Hooper, 2006.

(1992 [ed. rom. 2012]) despre „neotradiţionalism". Jowitt sugerează că, în timp, regimul sovietic, caracterizat printr-un „impersonalism charismatic", a deviat, prin rutinare, în direcţia tipului de autoritate tradiţională, printr-un proces pe care el îl numeşte „corupţia regimului". Fundamentală pentru neotradiţionalismul charismatic care a rezultat astfel a fost „incapacitatea Partidului de a-şi susţine impersonalitatea printre cadre", pe măsură ce acestea se transformau tot mai mult în „patroni de tip tradiţional" şi în „oameni mari" (Jowitt, 1992, pp. 126-127 [ed. rom. - pp. 157-159]). Deşi noi evităm termenul „corupere" folosit de Jowitt, conceptele cu care lucrează ni se par un mod util de a organiza o parte din materialele noastre referitoare la apariţia reţelelor personale formate de cadre, care au modificat „impersonalismul" ce ar fi trebuit să rămînă specific partidelor leniniste. Vrem să arătăm că personalismul care a rezultat astfel, atît de caracteristic partidelor comuniste de tip sovietic, s-a datorat în parte eforturilor depuse de cadre pentru a se proteja de tehnicile de guvernare, de inspiraţie sovietică, aplicate asupra lor.

Acestor concepte de inspiraţie weberiană le vom adăuga o serie de noţiuni împrumutate de la Foucault, pentru care o problemă crucială este relaţia dintre putere şi supunere - puterea emanînd din mai multe centre şi nefiind concentrată „la vîrf". În procesul de instalare a puterii comuniste, cei dintîi subiecţi ce au trebuit formaţi au fost chiar cadrele, care aveau apoi să instituie pe larg noul sistem de dominaţie şi supunere. Pînă la urmă, controlul asupra cadrelor de rang inferior s-a dovedit imposibil de realizat pentru şefii de partid şi acest fapt, la rîndul său, a dat naştere unei relaţii specifice între stat şi subiecţii lui, ca şi anumitor deprinderi comportamentale specifice. Examinînd aceste chestiuni, vom scoate la iveală nu numai ceea ce exerciţiul puterii a reprimat, ci şi ceea ce a produs. Vrem să sugerăm că rezistenţa la transformarea în subiecţi obedienţi, rezistenţă care a devenit o trăsătură specifică a socialismului, era larg răspîndită printre cadrele care se eschivau de la ordinele primite, le reinterpretau sau exagerau în executarea lor, la fel cum se întîmpla şi printre ţărani. Vrem să conturăm imaginea unui regim care a încercat să pătrundă în toate domeniile vieţii, dar care, în acelaşi timp, a generat rezistenţă în rîndurile propriilor cadre: la fel ca Michael Mann în cartea sa *The Dark Side of Democracy* (*Faţa întunecată a democraţiei*), descoperim o „faţă întunecată a socialismului", care şi-a împins propriii oameni să se opună idealurilor sale utopice. Deşi nu avem suficient material ca să aducem argumente cu adevărat convingătoare în acest sens, sperăm cel puţin să lansăm cîteva provocări în domeniul reflecţiei ştiinţifice pe această temă.

Ce erau cadrele?

Ce anume înţelegem prin „cadre"? Lewin afirmă că, în cazul Uniunii Sovietice, „toţi cei care nu erau membri simpli ai partidului erau «cadre» - cu alte cuvinte, lucrau într-un aparat în care fiecare persoană deţinea o poziţie anume într-o ierarhie de funcţionari disciplinaţi" (Lewin, 2005, p. 38). În acest capitol, noi vom folosi termenul într-un sens larg, ce are în vedere orice persoană angajată direct de către partidul-stat într-o funcţie oficială şi a cărei muncă presupunea servirea aparatului de partid, de stat sau al Securităţii la oricare nivel al ierarhiei politice. Vom vedea că termenul „cadre" este rareori folosit de săteni în interviurile pe care le-am luat - ei vorbesc mai degrabă de „activişti" sau eventual de „ei", „oamenii lor" şi aşa mai departe. „Cadrele" şi „activiştii" apar însă în mod regulat în vorbirea şi scrierea celor pe care îi numim „cadre".

Înţelesul acesta larg ignoră o serie de distincţii pe care ar trebui să le facem, dar la care trebuie să renunţăm din lipsă de spaţiu. Unii analişti (şi de asemenea unele dintre persoanele intervievate de noi) şi-ar dori probabil să facem distincţie între angajaţii „de la partid" şi cei „de la stat" ; acolo unde diferenţa ni se pare importantă, vom folosi cuvîntul „funcţionari" pentru a-i denumi pe aceştia din urmă. Identităţile respective sînt totuşi instabile, pentru că angajaţilor „de la stat" li se cerea de multe ori să facă munca activiştilor de partid sau ei înşişi puteau trece pe poziţii de conducere în cadrul partidului. Ca angajaţi ai statului, ei erau obligaţi să facă tot ceea ce le cerea partidul, pentru că nu aveau o sursă independentă de venit (vezi Oláh, 2003, p. 57). Ca atare, căpătau statutul de „activişti" sau renunţau la el după cum era nevoie. Aşadar, aceşti termeni şi alţii înrudiţi nu se referă la indivizi, ci la roluri şi funcţii, pe care oamenii şi le puteau asuma şi le puteau schimba. Am putea distinge în plus între cadrele de pe teren şi cele care făceau muncă de birou (distincţie paralelă cu cea anterioară) sau între cele din vîrful ierarhiei partidului-stat – nomenclatura – şi cadrele de rang inferior de la nivel de raion, de comună sau de sat.

De ce fel de oameni a avut nevoie procesul de colectivizare la nivelul cel mai de jos? În documentele noastre găsim o sumedenie: secretari de partid şi secretari administrativi la nivel naţional, regional, raional şi comunal, ca şi la locurile de muncă; membri ai comisiilor de colectivizare şi ai comitetelor executive sau ai birourilor politice de la nivel regional, raional şi comunal; tot soiul de tehnicieni (de cadastru, veterinari, agronomi etc.); preşedinţi şi vicepreşedinţi de sfaturi populare regionale şi raionale; preşedinţi, brigadieri şi membri în consiliile de conducere din gospodăriile colective; directori ai gospodăriilor de stat; primari; deputaţi de la sate; delegaţi în sfaturile populare din comune, delegaţi de batoză şi colectori de cote; membri ai comitetelor provizorii şi ai comitetelor de iniţiativă şi aşa mai departe. Printre numeroasele tipuri de lucrători de partid deosebim activiştii, termen general referitor la oamenii angajaţi pentru îndeplinirea unor sarcini politice sau detaşaţi pentru o vreme de la locurile lor de muncă din fabrici, mine, din agricultură sau instituţii socialiste; agitatorii, a căror misiune era să stîrnească entuziasmul ţăranilor de a se înscrie în partid, de a-şi livra cotele sau de a intra în colectiv; diferitele tipuri de instructori, care făceau muncă de educare sau de lămurire, sfătuiau, trimiteau organelor superioare informaţii culese la nivel local şi făceau sugestii; şi propagandiştii, care creau filme, afişe, sloganuri şi alte metode de popularizare a gospodăriilor colective. Existau de asemenea oameni care trebuiau să conceapă planurile de muncă şi de activităţi; să scrie rapoarte, procese-verbale ale întîlnirilor, note informative; să disemineze mijloacele de propagandă şi să-i convingă pe ţărani. Pe scurt, colectivizarea necesita un corp considerabil şi bine pregătit de cadre – ceea ce Horváth şi Szakolczai numesc o „armată permanentă" (1992, p. 80).

Şi totuşi, exact de aceştia ducea lipsă România nou comunizată. Aşa cum am explicat în capitolul 1, Partidul Muncitoresc Român avea în 1944 aproximativ 1.000 de membri, majoritatea la oraşe, deşi numărul lor a crescut rapid după ce formaţiunea a intrat la guvernare în 1945. Pînă în iunie 1946 ajunsese la aproape 750.000 de membri, iar în februarie 1948 avea deja peste 1.000.000 (King, 1980, p. 64)[4]. Dar influxul acesta rapid i-a făcut pe lideri să se teamă constant că „duşmanii de clasă" s-ar putea infiltra în partid şi i-ar putea submina activitatea din interior. După „campania de verificare" din anii 1948-1950,

4. Pentru comparaţie, partidul comunist al Poloniei avea 20.000 de membri în 1944 şi 1.500.000 în 1948, adică de numai 75 de ori mai mulţi, în timp ce în România creşterea fusese de o mie de ori (Stoica, 2006, tabelul 1).

care a redus numărul membrilor la ceva mai puţin de 600.000, partidul avea un activ (corp de cadre active) de circa 100.000 de persoane, din care o bună parte au fost angrenate în procesul de colectivizare. Campania de verificare a statornicit foarte devreme o atmosferă de suspiciune şi duplicitate, ca şi o luptă pentru influenţă care avea să continue pe toată durata existenţei partidului.

Cine erau cadrele? Iniţial, multe erau neştiutoare de carte. Bună parte dintre ele erau oameni prea puţin devotaţi idealurilor şi practicilor comunismului de tip sovietic, care se înscriseseră în partid pentru a avansa social sau a se proteja, şi nu din convingere[5]. Erau ei înşişi membri ai unor familii, vecini, participanţi la sisteme locale de statut social; mulţi făceau parte integrantă din sate similare cu cele pe care le luau acum cu asalt. Veneau cu bagajul lor de obiceiuri, de nevoi, de loialităţi faţă de neamuri şi poate de resentimente la adresa unor membri mai respectaţi ai comunităţii. În calitatea lor de presupuse exemple ale „omului nou socialist", trebuiau să navigheze printre directive de partid, relaţii sociale locale şi situaţii în permanentă schimbare – şi înseşi acţiunile lor jucau un rol fundamental în perpetuarea acestei schimbări. Misiunea lor a fost să dea practic peste cap viaţa a douăsprezece milioane de locuitori ai satelor. Cum au devenit ei oamenii capabili de o asemenea faptă?

În subcapitolele următoare vom analiza modul cum s-au format aceste cadre şi cum au făcut faţă misiunii lor atît de solicitante. Care au fost metodele pedagogice folosite de partid pentru pregătirea lor, paralele cu cele pe care ele însele aveau să le folosească ulterior cu ţărănimea? (Pe acestea le vom discuta în partea a II-a a cărţii.) Ce tipuri de muncă au făcut? Cu ce probleme s-au confruntat? Studiul formării cadrelor ne ajută să înţelegem cum şi-a construit partidul autoritatea printre cei care aveau să i-o exercite. Misiunea a fost dificilă, pentru că din documentele oficiale ne dăm seama că grosul cadrelor erau complet nepregătite să se ocupe de înfăptuirea uriaşului proiect pe care trebuiau să-l ducă la bun sfîrşit. Şi totuşi, oamenii aceştia au fost nevoiţi să participe la nenumărate şedinţe interminabile, să scrie în mod frecvent rapoarte lungi şi să călătorească permanent (întorcîndu-se acasă uneori abia după multe luni), cu sarcina de a-i „lămuri" pe ţărani să facă un lucru pe care mulţi nu îl înţelegeau nici ei înşişi şi în care nu credeau cu adevărat.

Demersul nostru are anumite limite în timp, în spaţiu şi ca localizare socială. În chestiunea formării cadrelor, perioada cuprinsă între 1949 (cînd a început colectivizarea) şi mijlocul anilor 1950 este crucială. Cea mai mare parte a materialelor de arhivă pe care le vom prezenta provin din această perioadă. Ele acoperă, pe de o parte, încercarea iniţială din 1949 de a înfiinţa gospodării agricole colective model, care să atragă „în mod natural" alţi ţărani, avîntul brusc din 1950, cînd numeroase gospodării noi au fost create prin forţă, şi apoi efortul din 1951 de a curăţa „mizeria" rezultată; şi, pe de altă parte, cea de-a doua perioadă de mobilizare intensă şi apoi relaxarea care a început odată cu moartea lui Stalin în 1953. Datele culese de noi nu sînt egal răspîndite în spaţiu: cele mai bine

---

5. Tănase (1998, pp. 46-47) observă că printre noii membri de partid se găseau oportunişti de toate culorile, lucrători în agricultură, membri ai unor minorităţi naţionale nemulţumite, prizonieri de război întorşi din Uniunea Sovietică şi foşti membri ai Gărzii de Fier şi ai altor partide fasciste, mai ales dintre cei care fuseseră compromişi. Existau, pe lîngă aceştia, şi oameni cu un statut social mai înalt, generali şi ofiţeri, o serie de episcopi ortodocşi, şefi ai poliţiei secrete interbelice, scriitori, jurnalişti, profesori universitari, antreprenori, bancheri şi mari industriaşi – care voiau cu toţii să-şi cumpere, în noua ordine socială, un loc similar cu cel deţinut în ordinea veche. Ca atare, elita comunistă era foarte eterogenă ca structură.

reprezentate sînt raionul Orăştie din regiunea Hunedoara şi raionul Odorhei din regiunea Stalin (ulterior Regiunea Autonomă Maghiară), comuna Dobrosloveni din regiunea Craiova şi raioanele Sighet, Vişeu şi Rodna din regiunile Baia Mare, Maramureş şi, respectiv, Rodna. Vom folosi şi materiale provenite din celelalte sate care au făcut parte din proiectul nostru, dar ne vom concentra asupra celor enumerate, fapt care va oferi Transilvaniei o pondere specială în analiza noastră[6]. În privinţa localizării sociale, considerăm nivelurile raional şi comunal esenţiale pentru investigarea formării cadrelor. La aceste niveluri de jos, mai numeroase, existau mai multe cadre, iar ele erau angrenate cel mai intens în misiunea cotidiană de a întemeia gospodării colective şi a le face să funcţioneze. Vom utiliza şi anumite materiale din arhivele Comitetului Central al partidului şi ale altor organe centrale, dar, în cea mai mare măsură, datele noastre vor proveni de la nivelurile joase şi mijlocii ale aparatului de partid.

Vom începe prin a discuta structurile birocratice unde activau majoritatea cadrelor, ale căror rapoarte şi instrucţiuni urmau anumite circuite ce asigurau coerenţa întregului aparat. Apoi vom cerceta calificările cadrelor şi munca pe care trebuiau să o depună – şi de aici discuţia se va îndrepta în mod firesc spre problema deficitului de cadre pe tot parcursul etapei timpurii a colectivizării. Vom descrie apoi problemele cauzate de modul de recrutare practicat la începuturile colectivizării şi de supravegherea care a fost menită să depisteze şi să elimine personalul nepotrivit. Ne vom concentra asupra micilor lor păcate, a deprinderilor de muncă, a relaţiilor sociale în care erau angrenate şi a abuzului lor de putere. În acest sens, capitolul de faţă este „în oglindă" faţă de capitolul 6 : acolo accentul va cădea pe metodele de descoperire şi izolare a „duşmanului de clasă" aflat *în afara* partidului, în timp ce aici ne concentrăm asupra tehnicilor de descoperire a celui *dinăuntru*.

Birocraţia partidului-stat

Schema organizatorică a birocraţiei de partid, de stat şi de Securitate din România, la diferite niveluri, o urma pe cea din Uniunea Sovietică, inclusiv în privinţa sistemului nomenclaturist, esenţial pentru a asigura întrepătrunderea dintre partid şi stat. În nomenclatură intrau deţinătorii celor mai importante poziţii din ierarhia politică, şi anume cadrele cele mai importante din aparatul de partid, de stat şi de Securitate la nivel naţional, regional şi raional, ca şi conducătorii întreprinderilor de stat, ai principalelor sindicate şi ai Uniunii Tineretului Muncitoresc. Pentru o imagine de ansamblu asupra componenţei acestui grup de cadre, cele mai influente din partid, la nivel regional, acolo unde erau elaborate sarcinile zilnice ale procesului de colectivizare, prezentăm mai jos tabelul 3.1. Cifrele cuprinse în el caracterizează nomenclatura din Comitetul Central şi din comitetele regionale, raionale şi municipale de partid din anul 1957 după ocupaţie, ocupaţia părinţilor, naţionalitate, stagiu în partid, nivel de educaţie şi sex[7]. Este vorba despre un corp de cadre puţin mai mic decît necesar (după standardele proprii ale partidului), format în proporţie de 78 la sută din muncitori, în proporţie de 92 la sută din oameni cu origine proletară sau ţărănească, în proporţie de 80 la sută din cetăţeni de naţionalitate română şi predominant

6. Din ceea ce ştim despre alte regiuni ale ţării, procesele acestea n-ar trebui să fi cunoscut variaţii mari în alte părţi.
7. Membrii Securităţii şi ai miliţiei nu sînt incluşi în această listă.

(în proporţie de 90 la sută) masculin. Aproximativ o cincime dintre ei nu au nici un fel de şcoală de partid şi ceva mai puţin de două treimi au absolvit între patru şi şapte clase, acesta fiind singurul nivel de educaţie larg reprezentat. Majoritatea au un stagiu de numai un an sau doi în postul pe care îl ocupă, dovadă a rapidităţii cu care se lărgeau rîndurile activului. Din acest tabel aflăm de asemenea cum erau numite şi clasificate posturile politice din acest segment al birocraţiei. Ne lipseşte însă un foarte important tip de informaţie ce apare în alte tabele: vîrsta cadrelor. Un document similar din Hunedoara din 1959 arată că, în aparatul regional, 13 la sută dintre cadre aveau între 26 şi 30 de ani, 64 la sută între treizeci şi unu şi patruzeci de ani şi 23 la sută peste patruzeci de ani. Relativa tinereţe a cadrelor în comparaţie cu vîrsta populaţiei ţărăneşti pe care o colectivizau a influenţat cu siguranţă şansele de reuşită ale campaniei[8].

Pe lîngă faptul că îndeplinea sarcinile fundamentale ale colectivizării, birocraţia impunea disciplina şi controlul asupra cadrelor şi a funcţionarilor de stat, inculca moralitatea proletară, pedepsea comportamentele negative şi instruia cadrele şi alţi membri de partid să devină buni comunişti. Angajaţii uriaşului aparat birocratic scriau rapoarte interminabile, atribuiau vinovăţii, „demascau" elementele duşmănoase şi acţionau mecanismele de autocritică cu ajutorul cărora era menţinută disciplina de partid şi erau implementate politicile acestuia. Întrucît analfabetismul cadrelor şi lipsa lor de familiarizare cu principiile comuniste au reprezentat la început probleme majore, printre sarcinile birocraţiei se numărau şi programele de şcolarizare, ca şi alte activităţi pe care le putem considera de natură pedagogică. Acestea includeau disciplina raportării regulate, participarea la şedinţele de partid[9] şi aplicarea publică a diverselor sancţiuni, care includeau mustrarea, votul de blam cu avertisment sau - pedeapsa supremă - excluderea din partid, din Comitetul Central sau dintr-un alt organ semnificativ.

În timp, aparatul a crescut în dimensiuni. În primii ani, principala sa sarcină au fost rechiziţiile de produse agricole. Atunci cînd dominantă a devenit promovarea luptei de clasă, pentru desfăşurarea acestei activităţi a fost nevoie de mai multe cadre, îndeosebi pe măsură ce procesul a luat amploare şi verificarea chiaburilor s-a intensificat. Treptat, cu cît planurile de creare de noi gospodării colective au fost mai ambiţioase, cu atît a fost nevoie de mai multe cadre pentru a-i convinge şi a-i organiza pe ţărani. Apoi, pe măsură ce se formau GAC-urile, pe lîngă această continuă activitate de „lămurire" şi de organizare, tot mai multe cadre au devenit necesare pentru a completa schemele de personal şi a menţine gospodăriile colective în stare de funcţionare. Coeziunea întregului aparat birocratic era asigurată de teancurile de evidenţe documentare despre care am vorbit în introducere. Fiecare nivel ierarhic trebuia să compună rapoarte regulate către nivelurile superioare, pe o diversitate de teme, precum cantitatea de produse alimentare colectată, progresul campaniei de însămînţare sau de recoltare, problemele întîlnite în cursul procesului de colectivizare şi aşa mai departe. De sus veneau instrucţiuni, decrete, cereri de informaţii; fiecare secţie din organele administrative şi de partid îşi documenta munca prin rapoarte; celulele de partid de toate rangurile concepeau planuri de muncă pentru angajaţii lor şi scriau procese-verbale ale fiecărei şedinţe. În plus, birocraţia trebuia să răspundă şi la petiţiile cetăţenilor (despre care vom discuta în capitolul 4).

8. DJAN HD, fond CC al PMR, dosar nr. 39/1959, ff. 8-12. Nu avem motive să credem că în Hunedoara exista un aparat mai tînăr decît în alte regiuni.

9. Vezi Horváth şi Szakolczai (1992), pentru o discuţie a efectului de socializare al şedinţelor de partid.

Tabelul 3.1. Componenţa activului de cadre din aparatul Comitetului Central al Partidului şi din comitetele regionale, raionale şi municipale la data de 1 aprilie 1957

		A. Aparatul Comitetului Central	B. Comitete de partid de nivel inferior	Total	
				Nr.	%
1. Nr. de cadre	a. necesar	432	9.406	9.389	100
	b. actual	415	9.000[a]	415	96
2. Ocupaţie	a. muncitori	240	7.107	7.347	78
	b. ţărani activi	0	504	504	5
	c. intelectuali	102	433	88	0,9
	d. funcţionari	64	886	45	0,7
	e. mici meşteşugari	0	70	70	0,7
3. Ocupaţia părinţilor	a. muncitori	193	4.196	4.389	47
	b. ţărani activi	11	4.117	4.228	45
	c. intelectuali	0	0	0	0
	d. funcţionari	48	348	396	4
	e. meşteşugari/negustori	50	291	341	4
4. Naţionalitate	a. români	303	7.274	7.577	80
	b. maghiari	35	1.228	1.263	13
	c. evrei	52	248	300	3
	d. ruşi/ucraineni	9	138	147	2
	e. germani	2	26	28	0,3
	f. sîrbi	2	34	36	0,4
5. Anul înscrierii în partid	a. ≤ 1944	38	137	175	2
	b. 1945-1946	257	5.177	5.434	58
	c. 1947-1948	96	2.551	2.647	28
	d. ≥ 1953	16	1.091	2.007	21
	e. candidaţi şi utemişti	0	42	42	0,4
6 Stagiu în postul actual	a. 6-10 ani	satisfăcător	548		[6]
	b. 3-5 ani		1.926		[2]
	c. 1-2 ani		2.590		[2]
	d. < 1 an		3.946		[4]
7. Şcolarizare în instituţii de stat	a. 4-7 clase primare	78	5.852	5.930	63
	b. 4 clase de ucenici	89	1.671	1.760	19
	c. 1-4 clase de şcoală gimnazială	55	591	646	7
	d. 5-10 clase de educaţie secundară	68	548	616	7
	e. educaţie superioară	111	338	339	4
8. Şcolarizare la şcoli de partid	a. Şcoala Superioară de Partid	98	500	598	6
	b. 1 an	85	2.736	2.821	30
	c. 3-6 luni	46	3.823	3.869	41
	d. cursuri serale de marxism-leninism	78	349	427	5
	e. fără şcoală de partid	100	1.592	1.692	18
9. Sex[b]	a. masculin	[364]	[8.118]	8.482	90
	b. feminin	[51]	[882]	933	10

Sursă : Ionescu-Gură, 2006, pp. 369-375, din ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar nr. 63/1957, f. 18-22. *Notă* : Pentru că cifrele din tabelul-sursă sînt numai parţiale, totalurile din coloanele A şi B nu sînt întotdeauna egale cu totalurile de pe rîndul 1-b.

[a] Dintre aceştia, 4.129, adică 46%, fuseseră confirmaţi pe post.

[b] Sursa nu dă numere, ci numai procente, pe baza cărora noi am calculat numerele folosind efectivul real de 415 şi, respectiv, 9.000 de persoane pentru cele două coloane.

În opinia noastră, acest şir nesfîrşit de documente a jucat un rol esenţial în formarea noului aparat birocratic ca agent corporativ[10]. Birocraţiile sînt colectivităţi sociale intens materiale : modul lor de manifestare cel mai concret sînt dosarele, care conferă birocraţiilor calitatea de agent corporativ în virtutea faptului că la funcţionarea lor participă o diversitate de actori a căror activitate este constant documentată. Deşi actele dintr-un dosar au autori individuali, ei nu sînt întotdeauna indicaţi în mod precis ; forma şi circulaţia ritualizate ale acestor documente îi transformă pe autorii lor într-un organism colectiv. În acelaşi sens acţionează limbajul lor, care estompează ideea de autor chiar şi atunci cînd semnătura există, prin mecanisme precum folosirea pe larg a construcţiilor pasive şi participiale şi a formei de plural a pronumelor : creatorii dosarelor desemnează în mod obişnuit partidul prin „noi" sau „organele noastre"[11]. Matthew Hull, de la care împrumutăm anumite idei, sugerează că artefactele grafice nu sînt doar instrumente ale unei organizaţii sociale existente : ele contribuie mai curînd la „precipitarea" acestei organizaţii, creînd reţele şi grupuri prin traseele pe care le parcurg (Hull, 2003, p. 291).

Aşadar, documentaţia birocratică extensivă pe care o găsim în arhivele de partid a contribuit la consolidarea capacităţii partidului de a guverna. O funcţie similară o are extraordinara multiplicare a efortului căreia îi stau mărturie aceste arhive, cu numeroasele lor rapoarte scrise de oameni diferiţi despre aceleaşi evenimente, în formulări uşor diferite sau chiar identice – cîte GAC-uri au luat fiinţă, cu ce inventar şi cum a fost acesta reparat şi aşa mai departe[12]. Întrezărim în aceste documente o birocraţie „grafomană" aflată în procesul constituirii de sine ca agent corporativ. Grafomania îi lega de asemenea între ei pe oamenii care produceau şi citeau aceste rapoarte[13]. Poate că multiplicarea aceasta aparent inutilă a eforturilor trădează de fapt o finalitate pedagogică : ideea nu era (doar) de a obţine informaţii, ci şi de a antrena numeroase persoane în practica producerii lor. Sau poate că aici funcţionează pur şi simplu mentalitatea hiperproductivă a oricărei planificări centrale.

Din discuţia de pînă acum se desprind două întrebări importante. Mai întîi, toată această grafomanie necesita un corp de cadre alfabetizate, dar noi ştim deja că, la început, acesta nu a existat. Cum a fost el creat ? În al doilea rînd, dată fiind nevoia semnificativă de dublare a efortului, existau suficiente cadre care s-o satisfacă ? Aceste întrebări ne determină să ne aplecăm mai atent asupra problemei calificării cadrelor şi a insuficienţei lor cronice.

---

10. Analiza noastră aici este similară cu cea a lui Hull (2003), dar, după cum se poate observa din formulările noastre, nu aderăm întru totul la teoria actor-reţea [*actor-network*] utilizată de el. (Îi mulţumim lui Puiu Lăţea pentru această lămurire.) Vezi şi Stoler (2009, p. 28), care sugerează că arhivele coloniale erau tehnologii de reproducere a statelor, şi Trouillot (1995).
11. Vezi introducerea, nota de subsol 42, despre „limba de lemn".
12. Vezi, de pildă, DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 2429/1957.
13. Şi specialiştii care studiază Uniunea Sovietică au făcut comentarii similare pe marginea artefactelor grafice din birocraţiile de tip sovietic, faimoase nu doar pentru caracterul anonim al înregistrărilor, ci şi pentru multiplele instanţe de control şi pentru evidentul, din acest motiv, efect de multiplicare a efortului.

„Te duci bou şi te-ntorci vacă": politicile de personal şi calificarea cadrelor

Politicile de personal ale partidului implicau cîteva contradicţii grave între ortodoxia lor ideologică şi consecinţele lor empirice. Ideologia afirma, bunăoară, că grupurile etnonaţionale trebuie reprezentate mai mult sau mai puţin proporţional, dar minorităţile precum evreii şi maghiarii tindeau să fie suprareprezentate. Într-o listă din 1952 cu 546 de posturi de rang mijlociu şi mijlociu-superior din Comitetul Central, de pildă, jumătate dintre şefii şi adjuncţii de secţie şi 40 la sută dintre toţi şefii de sectoare, adjuncţii şi instructorii aparţineau minorităţilor etnice (Ionescu-Gură, 2005, p. 234) – şi aceasta într-o ţară în care românii constituiau 86 la sută din populaţie –, dînd astfel apă la moară credinţei populare conform căreia comunismul fusese impus de „alţii"[14]. Un român intervievat de noi îşi amintea de numeroşii maghiari din posturile politice ale administraţiei raionului Orăştie din anii 1950: procurorul-şef, şeful poliţiei, prim-secretarul şi secretarul adjunct ai Comitetului Raional de partid şi soţia unui al treilea secretar. „La un moment dat, mergeam la adunările cadrelor de partid, şi nu se auzea vorbindu-se decît limba maghiară – şi la raion, şi la regiune."[15] Acest tip de experienţă nu le cădea bine românilor, care, în mod previzibil, erau mai puţin receptivi la activitatea cadrelor de altă etnie decît a lor. Lucrul era cu atît mai adevărat în cazul romilor, care apar în mod frecvent printre cadre în amintirile interlocutorilor noştri şi uneori şi în documente (vezi Kristó, 1999, p. 91)[16]. Stigmatul ataşat identităţii rome era atît de puternic, încît majoritatea românilor nu-i considerau în nici un fel convingători pe reprezentanţii ei şi nici nu-i acceptau de bunăvoie drept superiori politici. Din motive similare, femeile aveau şanse mai mici să devină cadre de succes decît bărbaţii şi erau slab reprezentate în birocraţie, în ciuda obiectivului declarat al partidului de a promova egalitatea dintre sexe.

Romii erau frecvent recrutaţi şi dintr-un alt motiv: cadrele trebuiau să aibă origini sociale „sănătoase", adică să provină dintr-un mediu muncitoresc sau de ţărani săraci ori cel mult mijlocaşi. Într-adevăr, documentele arată că, la nivel comunal şi raional, cadrele erau deseori originare din familii modeste de ţărani sau erau mineri, lucrători feroviari ori alte tipuri de muncitori calificaţi sau necalificaţi. Ţăranii care intrau în serviciul partidului tindeau şi ei să provină din grupuri marginale: erau nu doar romi, ci şi alţi ţărani săraci sau fără pămînt ori oameni care se căsătoriseră sau se mutaseră în comunitatea lor (care nu erau deci născuţi acolo) – handicap social important din punctul de vedere al statutului în sat,

14. Lucrul acesta a fost cu precădere adevărat în Transilvania, din cauza realităţilor discriminatorii din perioada interbelică. Tratatele de pace de după Primul Război Mondial au dat naştere „României Mari", o ţară cu un teritoriu şi o populaţie dublate prin alipirea unor teritorii cu populaţie majoritar românească din statele vecine. Politicienii noii Românii au depus toate eforturile pentru a uni acest set disparat de provincii într-un „stat naţional unitar", călcînd inevitabil pe bătături minorităţile nonromâneşti. Principalul grup etnic care nu figura la loc de cinste printre cadrele de partid erau nemţii, pe care comuniştii României – urmînd exemplul lui Stalin – îi considerau duşmani de clasă irevocabil burghezi.
15. A.D.T., interviu Verdery.
16. Este posibil ca aceste afirmaţii să reflecte resentimentele faţă de transformările umilitoare pe care au trebuit să le sufere interlocutorii noştri, şi nu neapărat proporţia de romi aflaţi în slujba partidului.

aşa cum am văzut în capitolul 2. În 1951, de exemplu, patruzeci şi doi dintre cei cincizeci şi trei de deputaţi şi salariaţi din satul Poiana erau înregistraţi drept „ţărani săraci"[17]. Un oier din satul acela îşi amintea într-un interviu de cadrele de atunci: „Şi ăştia care erau mai analfabeţi, ăştia... Păi, cum era atunci Sfatul Popular, preşedinte o ţigancă din Cernavodă... Aia nu ştia decît una bună: «Trăiască tov. Ana Pauker, iubita noastră conducătoare, care a dat drepturi la femeile din lumea întreagă!». Şi ce prostii o făcut!..."[18].

Această politică punea două probleme. Una era faptul că, aşa cum am sugerat, alegerea drept cadre a unor persoane stigmatizate în comunităţile locale – aşa cum erau majoritatea celor cu origini „sănătoase" – le compromitea eficienţa pe teren. Stewart şi Stan afirmă că recrutarea unor asemenea oameni a provocat o slăbiciune structurală în nou formatele organe comuniste.

> Una din principalele dificultăţi ale autorităţilor comuniste din acea vreme s-a datorat faptului că noţiunea de „gazde" (buni gospodari) conţinea reprezentările unui comportament adecvat, înţelept şi de succes. Retorica exploatării, prin care autorităţile sperau să dezvolte o atitudine negativă a ţăranilor săraci faţă de cei etichetaţi drept „exploatatori", şi-a găsit un sol foarte infertil în condiţiile în care averea nu era considerată, în mod curent, un produs al unei activităţi necinstite şi antisociale, ci, mai degrabă, rezultatul hărniciei, al unui comportament adecvat şi chiar exemplar în gospodărie şi în comunitate. (Stewart şi Stan, 2009, p. 256 [ed. rom. – p. 304])

Ca atare, din perspectiva statutului local, oamenii cu origini „nesănătoase" ar fi avut mult mai mult succes printre consătenii lor decît cei cu origini „sănătoase". Vom reveni la această chestiune în capitolul 6.

A doua problemă era probabilitatea foarte scăzută ca oamenii cu origini sănătoase să posede aptitudinile cerute de noua muncă[19]. Majoritatea erau analfabeţi sau aveau foarte puţină şcoală, abia dacă ştiau să scrie şi cu atît mai puţin ar fi putut să stăpînească regulile de stil ale numeroaselor tipuri de rapoarte pe care li le cereau superiorii. În plus, aveau experienţă foarte puţină sau de nici un fel în materie de conducere a unui birou sau a unei organizaţii. Cei angajaţi în gospodăriile colective trebuiau să aibă şi aptitudini matematice, aşa cum aflăm de la un ţăran din Ieud care ne-a explicat cine putea deveni brigadier: „Cei ce-o ştiut matematica. Să scrie nume die om. O ştiut româna şi matematica mai binie, no, aia-i. Da' n-o putut să sie oricine. Şi cel ce nu s-o ocupat die băut, că, dacă s-o ocupat die băut, apăi o făcut afaceri, o pus norme-n plus la unii şi die la unii-o furat norme şi le-o pus la celalalt pă băutură"[20]. Evident, abilitatea de a socoti avea inconvenientele ei dacă era exersată de oamenii nepotriviţi.

---

17. Stewart şi Stan (2009, p. 256 [ed. rom. – p. 303]), după Arhiva Sfatului Popular al comunei Poiana Sibiului, dosar nr. 46/1951.
18. A.Ţ., interviu Stan pentru M. Stewart.
19. Probleme similare au marcat instaurarea Partidului Comunist şi în alte părţi. MacLean scrie, de pildă, despre Vietnam că, după excluderea a peste o sută de mii de cadre în timpul verificării şi epurării din anii 1945-1951, partidul a promovat cadre noi, „mai curate", care erau în majoritate analfabete şi lipsite de experienţă administrativă. „Aceşti indivizi profund necalificaţi au format în mod colectiv prima generaţie de «birocraţi ai ţărănimii»." (MacLean, 2005, pp. 85-86)
20. În cadrul interviului, Gail Kligman a aflat de la acest fost brigadier din Ieud modul complex în care se calcula plata membrilor colectivului şi pentru care erau evident necesare cunoştinţe matematice (P.V., interviu Kligman).

Documentele de arhivă – referitoare la diferite posturi, de la cele mai înalte pînă la cele mai de jos – şi relatările celor intervievaţi de noi fac frecvent referire la lipsa de calificare a cadrelor. Într-o şedinţă a Secretariatului, de pildă, din 1951, numeroşi participanţi au detaliat neajunsurile politicii de recrutare de cadre noi în regiunea Teleorman, care dovedea o „lipsă totală de vigilenţă" şi introducea „elemente duşmănoase" în lucrarea partidului[21]. Cît despre experienţa managerială, în 1955 preşedintele şi secretarul de partid ai gospodăriei colective din Lueta şi-au dat demisia, pretinzînd că aveau formaţie de negustori şi voiau să se întoarcă la meseriile lor : „Fiind originar de la oraş, [preşedintele] nu prea se pricepe la munca administrativă", iar secretarul „nu prea a avut experienţă în rezolvarea noilor sarcini" (Oláh, 2003, p. 49). Din studierea altor arhive ale raionului Odorhei, este limpede că „[p]rimul semn al instalării cadrelor noi în structurile locale de stat şi de partid a fost scăderea bruscă a nivelului calitativ în practica întocmirii actelor, documentelor. Acest fenomen se poate constata atît în ortografie, cît şi în modul de expresie" (*ibid.*, p. 53). În Maramureş, celula de partid a primului GAC consta din patru membri, dintre care numai doi ştiau carte[22]. Autorităţile regionale atrăgeau atenţia asupra acestei probleme într-o notă din 1950 către mai-marii de la Bucureşti : „Cu procesele verbale ale org. de baza satesti, intampinam greutati fiind avem catva secretari org. de baza cari abea stiu sa scrie numele, si chiar si restul tovarasilor cari sunt in birou org. de baza inca nu stiu sa scie numai putin, dar iei fac dupa capacitatile lor, numai putin putem sa intelegem din aceste procese verbale"[23].

Amintirile interlocutorilor noştri confirmă impresia unei conduceri iniţial prost pregătite : „Era membru de partid, dar el nu ştia nici măcar să citească tăbliţa [cu numele satului] ! " (Stoica, 2009, p. 429 [ed. rom. – p. 445]). Un funcţionar al Sfatului Popular din Orăştie îl descria astfel pe primul său secretar de partid, un fost miner : „Preşedinte am avut pe unul, Borodea. Miner o fost. Şi-a ajuns la raion în Orăştie. Vă închipuiţi că omul ăsta nu ştia absolut nimic de administraţie. Dar nici nu s-a străduit să înveţe... Ei, şi cînd făcea şedinţele – mie îmi zicea «Guruţa». «Hai, Guruţa, încoace, lîngă mine ! » Şi eu îi spuneam absolut tot : ce să spună, cum să spună, cum să conducă şedinţa, *tot*"[24]. Un ţăran sărac din Ieud făcea o observaţie plastică despre un activist : „Să vă spun, oameni slab pregătiţi, ş-alea şapte clase de copil mic nu le-o avut. Şi el acuma i-o băgat în cap prea multe materii şi l-o zăpăcit de cap. O primit foc la cap ! "[25]. Un fost chiabur povestea că un consătean, activist, încercase să-i convingă pe el şi pe alţii să intre în partid, aparent ca să nu trebuiască să recurgă la serviciile unor „oameni proşti" (Kligman, 2009, p. 177 [ed. rom. – p. 240]). În fine, următorul fragment din discursul unui sătean de naţionalitate germană din Aurel Vlaicu pune în lumină în mod remarcabil compromisurile pe care partidul a trebuit să le facă la început atunci cînd a vrut reprezentanţi oficiali calificaţi. Interlocutorul relata cum, după război, autorităţile militare române i-au vînat şi i-au trimis în minele de cărbuni pe toţi germanii din România care, asemenea lui, luptaseră în armata lui Hitler pe vremea cînd România şi Germania fuseseră aliate ; el se ascunsese, dar pînă la urmă fusese găsit.

21. ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 118/1951, ff. 1-24, aici f. 6.
22. Vezi DJAN MM, fond Comitetul Raional PRC Vişeu, dosar nr. 33/1952, f. 31. Gospodăria colectivă din Ieud a fost creată în martie 1950. În Săliştea vecină erau de asemenea patru membri, din care doi analfabeţi – proporţie obişnuită în regiune.
23. DJAN MM, fond Comitetul Judeţean PMR, dosar nr. 89/1950, f. 77.
24. C.D., interviu Verdery.
25. P.V., interviu Kligman ; vezi Dobrincu şi Iordachi, 2005, p. 240.

> Cînd am stat în faţa comisiei militare... se ridică un căpitan – Ivan îl chema – care a fost ginerele celui mai bogat om din Deva pe vremea aceea. Zice : „Domnule colonel, întrebaţi-l pe F. ăsta ce pregătire are sau uitaţi-vă cum ştie să scrie ! ". Eu aşa tremuram. „Ce vrei, măi Ioane ? ", face. „Vă rog, vreţi să luaţi unul cu patru clase primare care să ţină evidenţa aici la centrul teritorial din Deva ?" „No, bine zici, măi Ivane ! ", zice. „No, hai, scrie-mi aicea ! " Zic : „Ce să scriu ? ". „Ce meserie ai ? " Şi atunci am scris acolo : „Am fost comerciant". Şi Ivan ia şi îi arată. „Domnule colonel, uitaţi-vă la scrisul ăsta ! Mai vreţi ceva ? " „Bine zici, măi Ivane ! Lasă-l aici la centru ! "[26]

Astfel, mulţumită caligrafiei sale neobişnuit de frumoase, acest duşman neîmpăcat, „burghez" al poporului a fost pus în slujba partidului[27].

Trebuie să fim conştienţi de faptul că s-ar putea ca, în multe dintre amintirile lor, oamenii cu care am stat de vorbă să vrea să se distanţeze de cadrele despre care povestesc, mai ales dacă ei înşişi sînt oameni cu o educaţie mai bună. Şi totuşi, statisticile oficiale confirmă realitatea despre care vorbesc ei. În 1944, rata de analfabetism a populaţiei rurale din România era estimată la 49 la sută ; în 1948, după introducerea unei campanii de alfabetizare, procentul pentru întreaga populaţie ajunsese, aparent, la 23,1 la sută[28]. Dar cei cu puţină şcoală sau complet analfabeţi erau, cel mai probabil, oamenii mai săraci, care au fost preferaţi de comunişti pe post de cadre. Este aşadar corect să spunem că întregul corp de cadre al Partidului Comunist Român avea un serios deficit de educaţie (vezi de asemenea tabelul 3.1). În particular, cunoştinţele de agricultură ale cadrelor erau deseori rudimentare, dacă nu total absente. Şi, din cauza modului dezorganizat de recrutare, angajamentul lor ideologic era de asemenea instabil, după cum se vede din comentariul unui fost activist : „N-am fost comunist, am fost membru de partid. Aşa spuneam atunci. Nu comunist : membru de partid"[29]. O consecinţă gravă a lipsei de calificări şi de convingeri ideologice o reprezenta faptul că asemenea oameni erau prost pregătiţi să desfăşoare munca de lămurire esenţială pentru bunul mers al colectivizării fără a recurge la forţă, aşa cum vom arăta în capitolul 5.

O parte dintre sursele noastre au sugerat că partidul cultiva în mod intenţionat oamenii needucaţi, nu numai pentru a inversa ordinea socială de la sate, ci şi pentru a-şi asigura relativa obedienţă şi loialitate a celor pe care îi promova. Un fost gardian de la închisoarea de tristă faimă Sighet, unde au murit în anii 1950 mulţi dintre intelectualii României, observa : „Pe timpul comunismului îi punea directori pe cei ce avea 2-3 clase primare, ca ei să-i înveţe pe ceilalţi după priceperea lor. Ăia de aveau liceu sau 7 clase nu ascultau de ei"[30]. Un absolvent de liceu din Timişoara exprima aceleaşi sentimente, observînd că o persoană needucată (pe care el o asemăna cu un animal) putea fi ghidată „să vadă numai

---

26. 258, interviu Verdery.
27. A reieşit că o prietenă a acestui sătean de naţionalitate germană (K.F.) avea o amică al cărei iubit era dintr-un sat vecin şi lucra în serviciile secrete de la Deva ; acesta era prieten cu căpitanul Ivan şi îi spusese să-l păstreze pe K.F. K.F. nu doar că avea un scris extraordinar de frumos, dar era de asemenea extrem de priceput la calcule şi un om deosebit de inteligent, o adevărată mină de aur pentru un ofiţer care avea nevoie de ajutoare pricepute.
28. Vezi Tismăneanu *et al.*, 2007, p. 296, şi Diac, 2004, p. 22. Pentru 1948 nu se menţionează nici o rată pentru mediul rural.
29. 197, interviu Verdery.
30. P.S., interviu Kligman.

«duşmanul clasei» [...] ca un cal ce merge şi neînhămat după ce l-ai învăţat să-i pui hamuri" (Vultur, 2003a, p. 44)[31]. În ciuda acestor păreri, este neîndoielnic că partidul era preocupat de creşterea gradului de educaţie nu doar al populaţiei în general – şi aceasta a fost una dintre autenticele sale realizări[32] –, ci şi al propriilor cadre, fie şi numai pînă la niveluri elementare. De exemplu, în comuna Pechea, unde în august 1949 a fost inaugurat unul dintre primele colective-model, patru dintre membrii acestuia au fost imediat trimişi la Bucureşti să facă un scurt curs (de patruzeci şi cinci de zile) de specializare în producţia de cereale ; după ce s-au întors, au fost numiţi în diferite posturi de conducere în GAC (Şandru, 2003, p. 9). La fel, în Sîntana (o altă gospodărie-model), aşa cum îşi aminteşte unul dintre interlocutorii noştri :

> În '53 toamna, ne-o chemat la el la biro pă vro 4 inşi. „Uite pentru ce v-am chemat : întrucât comuna Sântana e aproape complet colectivizată [...] şi avem nevoie de cadre. Să vă duceţi şi să faceţi o şcoală de brigadieri, la Arad, de 5 luni de zile." [...] Eram cazaţi : masă, cazare, tăt-tăt-tăt... condiţii mai bune nu să putea. Şi am avut nişte profesori din toate domeniile : agricultură, zootehnie, mecanizare, economie politică, [...] geografie, limba română, mă rog, tăte problemele[33].

Activiştii puteau face o varietate de cursuri, pe perioade de la cîteva săptămîni la trei ani[34]. Cursurile scurte mai ales erau preferate de potenţialele cadre din sate şi comune, care, în marea lor majoritate, nu se puteau rupe de munca din gospodărie pe perioade mai lungi. Un raport lung din raionul Orăştie din 1953 consemna că toţi preşedinţii şi secretarii făcuseră cursuri de douăsprezece zile, dar că unii refuzaseră să meargă la cursuri mai lungi, de trei sau şase luni[35]. Uneori, persoanele recrutate ca agitatori nu voiau să meargă nici măcar la cursurile foarte scurte. De pildă, în perioada în care campania de formare a gospodăriilor colective a luat avînt în comuna Romos din Hunedoara, o brigadă permanentă de cadre raionale s-a mutat aici, creînd un grup de douăzeci şi unu de agitatori din populaţia locală care să-i ajute să recruteze membri noi pentru GAC. Secretarul de partid organiza pe atunci întîlniri săptămînale de instructaj, dar la ele se prezentau numai 55 la sută dintre agitatorii locali[36].

Chiar şi oamenii care participau la asemenea cursuri de pregătire erau uneori dezamăgiţi. Un inspector din Secţia de Agitaţie şi Propagandă a Comitetului Regional de Partid Baia Mare se arăta foarte critic în privinţa şcolilor de partid pe care le vizitase : problemele nu erau analizate, nu se trăgeau nici un fel de concluzii, lecţiile erau pur şi simplu descrieri mecanice. Unele erau pline de erori şi de confuzii. Motivele pe care le enumera inspectorul erau că secţiile de propagandă şi comitetul de partid nu controlau cursurile, unii participanţi

31. Vezi de asemenea Tănase (2005, p. 142), care afirmă : „Moscova a promovat cu precădere în ierarhia PCdR lideri care proveneau din zone periferice. A fost o tactică cu scopul de a avea PCdR sub control, cu lideri nereprezentativi, izolaţi, marginali din punct de vedere etnic şi social, inferiori ca nivel de educaţie".
32. În 1956 rata de alfabetizare ajunsese, conform declaraţiilor oficiale, la 90 la sută, deşi era cea mai joasă în regiunile rurale şi în rîndul femeilor.
33. M.M., interviu Goina ; vezi Goina, 2003, p. 60.
34. Despre şcolile de partid şi educaţia politică a membrilor de partid şi a candidaţilor, vezi Năstase şi Olaru, 2002.
35. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 888/1953, f. 148.
36. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 103/1951, ff. 288-289.

lipseau de la ore, dar erau protejaţi de tovarăşi sus-puşi, iar unii instructori neglijau să predea precepte comuniste de bază şi erau foarte prost pregătiţi[37]. Încă în 1955, un raport al Comitetului Central nota despre comitetele regional şi raional din Constanţa:

Pentru comitetul regional şi cele raionale de partid din regiunea Constanţa, nu există o preocupare permanentă privind buna instruire a aparatului de partid. De multe ori instructajul se face superficial, în cîteva minute, iar în unele cazuri activiştii sînt trimişi pe teren fără nici o instruire. Rare ori activiştilor li se indică material documentar privind problemele cu care pleacă pe teren, şi nu se verifică în ce măsură sînt competenţi de a îndruma şi controla organele şi organizaţiile de partid în problemele respective, iar la întoarcerea lor nu se analizează felul cum şi-au îndeplinit sarcinile primite. Activiştii astfel pregătiţi pentru munca de teren nu întotdeauna pot da un ajutor calificat şi multilateral organizaţiilor de partid[38].

Un fost preşedinte al unei gospodării agricole colective îşi amintea de participarea sa la şcolile de partid – prima oară în 1960, înainte de a deveni preşedinte. Fusese trimis din nou la mijlocul anilor 1980, în momentul cînd fusese propus pentru un post mai înalt. Întrebat ce învăţase acolo, bărbatul a menţionat idei despre socialism şi capitalism, folosirea cuvîntului „tovarăş", întocmirea rapoartelor – „[t]rebuia să începi cu cîteva fraze anume, cum ar fi «datorită realizărilor frumoase ale partidului nostru» şi alte expresii formulaice precum «avem onoarea să raportăm», «avem onoarea să solicităm» şi aşa mai departe". Învăţase de asemenea să dactilografieze, lucru care avea să facă rapoartele sale infinit mai lizibile pentru cei care le primeau, şi aceasta într-un timp mult mai scurt. După interviu, soţia lui a adăugat pe furiş că ea se supărase foarte tare atunci cînd bărbatul îi plecase la şcoala de partid, pentru că avea o gospodărie întreagă care necesita foarte multă muncă, iar el urma să lipsească timp de şase luni. Protestase atunci: „Tu pleci bou şi te-ntorci vacă!". Cînd se întorsese cu note maxime pe diplomă, el replicase: „Vezi că n-am plecat bou, nici vacă nu m-am întors"[39].

Frecventarea şcolilor de partid era unul dintre cele cîteva moduri în care puteau fi pregătite cadrele. Un alt mijloc foarte important era compunerea unei note autobiografice pentru propriul dosar, notă care nu numai că reprezenta un „rit de iniţiere", ci îi şi învăţa pe viitorii activişti categoriile în termenii cărora trebuiau să gîndească (vezi Cîrstocea, 2002, p. 52). Alte mijloace de formare erau: instructajul continuu, prin memorii trimise de la nivelurile superioare către cele inferioare, care detaliau felul cum trebuia completat un raport sau rezolvată o problemă şi care erau urmate de vizite ale superiorilor[40]; standardizarea formularelor de raport; instruirea oferită de instructorii trimişi de la

37. DJAN MM, fond Comitetul Regional PMR, Baia Mare, Secţia Propagandă şi Agitaţie, dosar nr. 38/1956, f. 83.
38. Fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 130/1955, f. 9.
39. 186, interviu Verdery. Întrebat ce a vrut să spună soţia prin expresia „Pleci bou şi te-ntorci vacă", bărbatul a răspuns că era o vorbă cu cel puţin două sensuri: 1. pleci prost şi te întorci şi mai prost şi 2. pleci o persoană cu autoritate şi, cînd te întorci, toată lumea îşi bate joc de tine.
40. Vezi, de pildă, Arhiva Primăriei Şibot (judeţul Alba), dosar nr. I/1/1953, f. 4. Este vorba despre un chestionar trimis de la raion cu instrucţiuni despre cum se scriu procesele-verbale ale şedinţelor – ce informaţii trebuie să conţină, în ce ordine – şi o notă că un delegat de la raion avea să se asigure că şedinţele se desfăşurau săptămînal şi să le verifice procesele-verbale. „Abaterile de la cele dispuse mai sus nu mai pot fi tolerate. Nerespectarea indicaţiilor de mai sus vor fi considerate ca delăsare ori neglijenţă în serviciu şi care se vor sancţiona ca atare."

regiune sau de la raion; şi munca împreună cu alte cadre. În 1950, Biroul Organizatoric a trimis în judeţe un set de instrucţiuni intitulate *Cum trebuie compuse procesele-verbale ale şedinţelor*, cu exact toate rubricile care trebuiau incluse, cu exemple negative şi sfaturi generale referitoare la forma documentului – care trebuia să fie scurt şi concis, să acopere numai chestiunile esenţiale şi să menţioneze hotărîrile care fuseseră luate şi persoanele desemnate să le pună în aplicare etc.[41]. Vom furniza un al doilea exemplu în capitolul 6, o lungă admonestare pe care cadrele din raionul Odorhei au primit-o în vara lui 1953 de la regiune şi care îi mustra că nu rezolvaseră la timp sarcina de a verifica dacă persoanele etichetate drept „chiaburi" nu erau cumva ţărani mijlocaşi sau chiar săraci. Documentul continuă cu directive foarte concrete despre cum trebuie procedat în cazul unei cereri de verificare de acest fel: o comisie din care fac parte anumiţi oficiali trebuie să scrie un raport care oferă următoarele tipuri de informaţii (urmează o listă lungă) şi să anexeze anumite tipuri de dovezi, iar copii ale raportului trebuie să ajungă la birourile comunal, raional şi regional de partid[42]. Un ultim exemplu de instrucţiuni primite de sus îl are drept protagonist pe un maior de Securitate care primise un lung raport despre un interogatoriu, scris de un anume căpitan C. La final, maiorul notează: „Şi după toate acestea mă aşteptam să citesc propunerile Dvs. tov. C. dar văd că nu ştiţi să apreciaţi materialele. Ce părere aveţi? ? ? ". În capul primei pagini, maiorul adaugă o notă pentru autorităţile raionale, spunînd: „În termen de 10 zile să faceţi propuneri concrete. Altădată să nu se mai trimită materiale din care nu rezultă poziţia raionului. [Dacă] raionul este apolitic, nu poate aprecia situaţia pentru a face propuneri"[43].

O altă metodă pedagogică folosită în privinţa cadrelor era standardizarea formularelor de raport, fie prin instrucţiuni transmise de la centru, fie prin furnizarea unor formulare care trebuiau doar completate[44]. Cerînd completarea unor formulare standardizate în locul redactării de rapoarte prost concepute (deseori scrise de mînă) cu un conţinut extrem de divers, partidul îşi învăţa cadrele căror chestiuni trebuiau să le acorde atenţie şi ce era neesenţial. O parte dintre colaboratorii noştri au observat în documentele cu care au lucrat o formalizare tot mai accentuată în timp, pe măsură ce rapoartele îşi pierdeau caracterul specific şi ajungeau să fie compuse într-un stil uniform, ritualizat, din care lipsea tot mai mult informaţia locală. Cadrele răspundeau unor rubrici fixe sau completau chestionare în loc să înregistreze ceea ce li se părea semnificativ în localitatea lor. În acelaşi timp,

41. ANIC, fond CC al PCR – Secţia Organelor Conducătoare de Partid, Sindicale şi de UTM, dosar nr. 90/1950, ff. 41-43. Vezi şi ANIC, fond CC al PCR – Secţia Organizatorică, dosar nr. 36/1954, vol. 3-10, pentru instrucţiuni despre cum trebuiau organizate dosarele nomenclaturii etc.
42. Vezi ARO, fond Sfatul Popular al Regiunii Stalin, *Dosar despre chiaburi din raza raionului Odorhei*, nr. inventar 38, 31 iulie 1953, pp. 68-69. Prin amabilitatea lui Sándor Oláh. Documentul afirmă că: „Nu se admite sub nici un motiv comunicarea hotărârii adusă de raion, petiţionarului sau comunei până când nu veţi primi rezultatul hotărârii definitive a Comisiei Regionale pentru verificarea chiaburilor", indicînd posibile probleme provocate de colaborarea dintre cadre şi chiaburi.
43. ACNSAS, FI, dosar nr. 3936, vol. 2, ff. 6, 19.
44. Scott (1998) susţine că statul modern are nevoie de lizibilitate pentru a-şi gestiona populaţia, lizibilitate pe care o produc cadrele capabile să compună rapoarte lizibile. Printre metodele de a atinge acest obiectiv se numără standardizarea şi scurtarea rapoartelor, aşa cum arată MacLean pentru Vietnam (2005, pp. 200-209; vezi şi Caplan şi Torpey, 2001). Vezi şi nota de subsol 19 din acest capitol.

statisticile şi procentele au devenit din ce în ce mai frecvente, transformînd realităţile locale în formule mai abstracte şi mai uşor de transmis - şi de falsificat. Aceste practici au scurtat, se pare, timpul necesar lecturii şi scrierii rapoartelor, permiţîndu-le astfel cadrelor să se dedice mai repede îndeplinirii altor sarcini. Specialiştii care au studiat procesul de colectivizare din Uniunea Sovietică şi Vietnam au observat şi acolo o trecere similară de la rapoarte diversificate şi idiosincrasice la formulare tot mai standardizate[45].

Remarcăm astfel una dintre contradicţiile majore ale procesului recrutării de cadre : deşi „revoluţia" avea nevoie de oameni educaţi, capabili să organizeze şi să conducă, ideologia partidului pretindea să fie folosiţi cei săraci şi oprimaţi - cei care aveau prea puţină şcoală şi experienţă de conducere şi care nu se bucurau practic de nici un fel de autoritate în comunităţile lor din pricina originii umile. În acelaşi timp, sătenii înstăriţi şi funcţionarii de la stat (care erau educaţi şi aveau autoritate pe plan local) şi fasciştii (care se pricepeau să organizeze) trebuiau persecutaţi. Din lipsă de „materie primă" mai bună, partidul a trebuit totuşi să se folosească de serviciile acestor din urmă categorii, trezind astfel spectrul luptei de clasă şi al contaminării ideologice în interiorul propriului aparat. Acest lucru, la rîndul lui, a generat nevoia supravegherii interne, care - în contextul verificărilor şi excluderilor - a ascuţit competiţia acerbă dintre cadre. Îndeosebi după epurarea aparent intangibilei Ana Pauker în 1952, acestea nu aveau niciodată cum să ştie cine mai urma să cadă în dizgraţie. Revenim mai jos la chestiunea supravegherii şi a competiţiei interne.

Deficitul de cadre competente

Discuţia despre nevoia de a forma cadrele ne conduce la o problemă mai cuprinzătoare, şi anume : existau pur şi simplu suficiente cadre ? Din stenogramele timpurii ale şedinţelor Comitetului Central, Secretariatului şi Biroului Politic, vedem limpede preocuparea centrului faţă de această problemă, iar ea este vizibilă şi în numeroase comunicări venite de la nivelurile inferioare. În tabelul 3.1, prima linie demonstrează grija conducerii faţă de diferenţa dintre numărul real şi cel necesar, manifestată aici într-un deficit de 4 la sută. La o şedinţă din 1950, Ana Pauker observa că întemeierea formelor agricole socialiste avea să necesite mari eforturi din cauza lipsei de cadre. L-a întrebat atunci pe un participant dacă poate mobiliza 350 de oameni pentru o anumită misiune, iar acesta i-a răspuns : „Într-adevăr avem mari lipsuri de cadre", menţionînd că plănuia să trimită cîţiva muncitori la şcoală în acest scop[46]. Din interviurile noastre, un agronom din Săpînţa care lucrase la începutul anilor 1950 în Comitetul de Stat pentru Planificare pe problemele colectivizării observa, în privinţa tehnicienilor din agricultură : „Erau puţini. [...] Făceau patru clase primare şi patru clase la o şcoală medie de agricultură. Şi de aceste cadre imperfecte s-au folosit... regimul pentru pornirea colectivizării"[47]. Acelaşi interlocutor sugera că strategia iniţială de înfiinţare a unui număr mic de colective-model (mai degrabă decît forţarea unei campanii de amploare) a fost motivată în parte de lipsa cadrelor calificate care ar fi putut să conducă asemenea gospodării. La fel de sugestivă în chestiunea lipsei cadrelor

45. Viola, comunicare personală ; MacLean, 2005.
46. ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar nr. 38/1950, ff. 16-18, 32-33. Document obţinut prin amabilitatea lui O. Roske.
47. D.H., interviu Kligman.

este povestea unei femei provenite dintr-una din cele mai bogate şi mai influente familii aristocratice româneşti, familia Sturza. Împotriva dorinţei părinţilor săi, tînăra a urmat facultatea de agronomie, în parte pentru a putea administra moşia familiei (întinsă pe mii de hectare), dar, după ce proprietatea a fost confiscată de stat, femeia – duşmanul de clasă arhetipal – a fost trimisă într-un sat pentru a ajuta la formarea unei gospodării colective[48].

Din documente aflăm că partidul se baza masiv pe agitatori care nu erau membri de partid – dovadă limpede a problemelor de recrutare, dar şi a existenţei activiştilor neangajaţi ideologic. Deşi majoritatea exemplelor noastre în acest sens provin din arhivele regiunii Hunedoara, formularele folosite erau aceleaşi pentru toate regiunile şi nu avem nici un motiv să credem că Hunedoara era în vreun fel atipică. De pildă, un raport lunar din aprilie 1951 despre numărul de agitatori din raionul Orăştie pe tip de unitate (întreprindere de stat, gospodărie de stat sau colectivă, instituţie, sat, comună etc.) arăta că, în aproape toate categoriile, agitatorii *nemembri* de partid erau mai mulţi decît cei *membri* (vezi tabelul 3.2). Agitatorii erau de regulă ţărani din colective deja formate, trimişi să le povestească celorlalţi săteni despre succesele lor. Un raport mai timpuriu indică faptul că problema nu consta numai în numărul agitatorilor, ci şi în conştiinciozitatea lor : două coloane pe partea dreaptă a foii arată „Nr. agit. care muncesc" (79 la sută) şi „Nr. agit. care muncesc mai putin" (12 la sută)[49].

Alte probleme transpar dintr-un document în care se arată că o organizaţie de bază nu a reuşit să recruteze agitatori dintre ţăranii care *fuseseră de acord* cu colectivizarea şi se înscriseseră în GAC, aşa încît aceştia să poată servi drept exemplu celor pe care încercau să-i convingă[50]. Tot despre utilizarea unor „înlocuitori" este vorba şi într-o relatare neaşteptată dintr-un raport al Biroului Organizatoric al Securităţii din data de 14 martie 1949, care afirmă : „Numărul miliţienilor a fost insuficient pentru a asigura însoţirea tuturor comisiilor. Spre a putea face faţă acestei situaţii, s-a recurs la diverse soluţiuni de expedient (în Jud. Sălaj, au fost îmbrăcaţi 100 de ţărani săraci în haine de militari şi au fost folosiţi ca atare)"[51].

Tabelul 3.2. Membri şi nemembri de partid în rîndul agitatorilor, raionul Orăştie, 1951

	Situatia agitatorilor			
	Câţi agitatori sunt în raion			*Câţi agitatori au şcoli s'au cursuri de Partid s'au cursuri de agit.*
	M.d.P. [membri de partid]	*Fără de Partid*	*Total*	
În intreprinderi	219	146	365	331
În instituţii	82	105	187	108
S.M.T.	5	20	25	25
G.A.S.	2	16	18	18
G.A.C.	17	51	68	60
În sat	352	396	746	364
În cartier	35	10	45	35
Total :	712	742	1454	941 (65%)

Sursă : DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 200/1951, f. 69

48. Prietenă personală a autoarelor, născută în 1916.
49. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 200/1951, f. 60.
50. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 20/1952, f. 82.
51. ASRI, fond D, dosar nr. 9916, număr de filă ilizibil.

Criza de cadre a persistat[52]. Un raport din 1953 al Secției Agrare a Comitetului Central observa că secția funcționează prost pentru că nu are suficient personal, iar cadre noi sînt aduse nu pe criteriul competenței, ci la întîmplare[53]. Un raport din 1956 din regiunea Hunedoara preciza cît i-ar fi luat fiecărui raion local să atingă o rată de colectivizare de 65 la sută pînă în 1960 (așa cum cereau obiectivele partidului), dacă s-ar fi păstrat ritmul de atunci; cifrele variau între 27 și 152 de ani[54]. Numărul gospodăriilor țărănești colectivizabile care reveneau unui activist oscila între 75 și 181, la un efectiv total de 1.016 activiști - să-l comparăm cu cele 26.000-30.000 de cadre (unu la fiecare 3-4 gospodării) care au fost necesare pentru a încheia colectivizarea în Maramureș și în Constanța (vezi capitolul 2)[55]. Doi ani mai tîrziu, un alt raport regional furniza numărul cadrelor din mediul rural; o secțiune a lui se intitula „Cîți sînt cuprinși în total în activul fără de partid" : 20.594, din care 11.182 (54 la sută) activau în agricultură[56].

O consecință evidentă a acestui deficit era faptul că o parte semnificativă din munca de cadre rămînea nefăcută sau era făcută prost. Iată mai jos cîteva documente din arhivele raionale sau regionale din Hunedoara care exemplifică un sentiment de urgență provocat de întîrzierile masive, întrucît sarcinile care trebuiau îndeplinite nu erau duse la bun sfîrșit. Un raport privește erorile comise de un agent agricol, tovarășul Ș., în Turdaș (Hunedoara), „care este în legătură cu cheaburi, și le mai lucrează și pământ în parte, fiindcă este agient agricol. Toate acieste manefastări prevăzute mai sus până în prezent nu sau luat nici o măsură din partea Biroulio Comitetului de Partid findcă au fost munca prea aglomerată..."[57]. Un țăran din satul Dîncu Mare scria în 1954 Secției Agrare a raionului în care locuia, plîngîndu-se că suprafața de pămînt pe care trebuia să o aibă îi fusese falsificată de cadre și că nu putea să facă față taxelor care-i fuseseră stabilite. Iată răspunsul raionului la această plîngere (și la altele similare) : „Vă vom trimite un tehnician să vă măsoare toată suprafața de îndată ce avem timp. Pînă atunci cererea dumneavoastră rămîne la dosar"[58]. Motivele „lipsei de timp" erau cît se poate de evidente : raionul avea 105 sate cu 13.752 de gospodării țărănești, dintre care multe își doreau poate ca un tehnician cadastral să vină să le măsoare pămîntul, dar Sfatul Popular nu avea decît doi astfel de specialiști. O impresie la fel de puternică de suprasolicitare ne produce un dosar intitulat *Informări și situații cu rezolvarea scrisorilor oamenilor muncii*[59]. Găsim aici rapoarte despre cît de important este să se răspundă la solicitările cetățenilor, cu statistici despre numărul de scrisori primite, dacă acestea au venit de la Comitetul Central sau direct din regiune, cîte dintre ele au fost soluționate, cîte dintre acestea din urmă au fost soluționate în termenul prevăzut și așa mai departe. Un raport din 1953 menționează că, dintr-un total de 1.404 scrisori primite pînă la ora aceea, numai 596 (42 la sută) și-au găsit

52. Despre deficitul de cadre în colectivizarea din Uniunea Sovietică, vezi, de pildă, Viola, 1987, pp. 14, 150.
53. ANIC, fond CC al PCR - Secția Agrară, dosar nr. 70/1953, f. 170.
54. Situația ne amintește de o glumă din anii 1980 : „O să îndeplinim planul cincinal în patru ani și jumătate chiar dacă ne ia un deceniu".
55. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 2106/1956, ff. 29-30.
56. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 83/1958, f. 128.
57. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 93/1951, f. 116.
58. DJAN HD, fond Sfat Popular al Raionului Orăștie, dosar nr. 134/1954, f. 405 (*).
59. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 16/1959. Dosarul este datat 1959, dar conține și documente din 1952-1953.

soluţionare. Secretara care se ocupa de rezolvarea lor a fost admonestată pentru că nu mersese pe teren să cerceteze situaţiile semnalate în scrisori (dacă în fiecare an soseau cel puţin 1.000 de astfel de scrisori, nu e greu de înţeles de ce) şi a fost demisă[60].

Efectele deficitului de cadre puteau fi mult mai grave, aşa cum se poate vedea din rapoartele care descriu modul cum guvernul făcea faţă situaţiilor de criză, precum retragerile în masă ale ţăranilor care se înscriseseră în colective (vezi capitolul 2). László Márton (2005, pp. 55-56) discută pe larg reacţia partidului la ieşirile masive ale ţăranilor din gospodăriile colective, care au afectat toată regiunea Mureş în 1951. Împărţind colectivele cu probleme în trei categorii în funcţie de seriozitatea situaţiei, conducerea regională a trimis cîte un activist şi un organizator de partid la cele care aveau problemele cele mai puţin severe şi cîte trei activişti la cele care o duceau ceva mai rău. În cazurile cele mai grave (optsprezece la număr) au fost trimişi cîte un membru al Biroului Comitetului Raional de Partid, care ar fi trebuit să plece o dată la două zile în satele unde era repartizat şi să rămînă o zi sau două dacă era nevoie, precum şi zece agitatori bine pregătiţi dintre activiştii şi funcţionarii cei mai buni ai Sfatului Popular, care trebuiau să meargă şi în localităţile învecinate. De fapt, au fost mobilizaţi întregul aparat de partid, tot personalul Sfatului Popular, ca şi activişti regionali şi raionali, ba chiar membri ai Comitetului Central şi ai Ministerului Agriculturii; biroul regional ţinea şedinţe la fiecare două zile[61]. Márton conchide: „Acţiunile de rezistenţă din toamna anilor 1950 şi 1951, prin necesitatea concentrării unui număr mare de activişti, au scăpat multe localităţi de colectivizare, chiar dacă numai pentru o perioadă scurtă" (Márton, 2005, p. 66). Un alt incident asemănător s-a produs în satele Jeledinţi, Mărtineşti şi Turmaş (Hunedoara), unde aproape toţi cei înscrişi s-au retras din colective la începutul anului 1957 şi şi-au recuperat inventarul adus atunci, vînzînd chiar o parte dintre animale. Administraţia regională a „scos din intrepr. inst. 60 agitatori buni" şi i-a instruit cum să rezolve problema[62]. Un raport final explica retragerile prin „munc[a] brută, negîndită, nejudecată [care]... a îngreunat ritmul transformării socialiste a agriculturii, concentrîndu-se în aceste comune o seamă de activişti de partid şi de stat cari puteau da alte randamente societăţii la locul lor de muncă"[63].

„Satul gîfîia de cadre": tipuri de cadre şi munca lor

Lipsa de cadre se datora mai multor factori, inclusiv numărului mare de tipuri de cadre necesare şi volumului imens de muncă pe care acestea ar fi trebuit să-l presteze[64]. Chiar şi la nivelurile cele mai de jos – comună şi sat –, poziţiile proliferau. În Dobrosloveni, de pildă, în anii 1950, existau colectori, delegaţi de batoză, responsabili de arie, delegaţi de convoi, membri în comisia sau brigada de inventariere, membri în Comisia pentru efectuarea controlului asupra materiei supuse taxelor, în Comisia pentru stabilirea veniturilor

60. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 16/1959, ff. 8-11, 12-15, 20.
61. Călătoriile de acest tip întreprinse de membrii celui mai înalt for de partid nu erau neobişnuite. De pildă, în timpul unei revolte în Vadu Roşca (vezi capitolul 2), Nicolae Ceauşescu însuşi, viitorul prim-secretar, pe atunci numai membru în Comitetul Central, a venit la faţa locului ca s-o înăbuşe.
62. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 2431/1957, f. 103.
63. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 2426/1957, f. 44.
64. În titlul acestui subcapitol ne-am inspirat din Lăţea (2003, p. 73).

agricole, în Comisia sau Subcomisia pentru completarea Registrului Agricol, în Comisia de verificare a sincerităţii declaraţiilor de vin şi rachiu. Existau membri în serviciul de pază obştească de zi sau de noapte, îngrijitori la staţiunea de montă artificială, zootehnişti, directori de Cămin Cultural, conferenţiari şi şoferi la Căminul Cultural, îngrijitori reproducători, paznici de cîmp, membri ai gărzii de pază fixe, la punctele de control şi mobile, la ieşirile din comună şi sate, pompieri voluntari şi alţii (Lăţea, 2009, pp. 334-335 [ed. rom. - p. 397])[65]. Pentru deceniul al şaselea, Lăţea a identificat în această comunitate cel puţin optzeci de poziţii (fără paznicii şi pompierii voluntari, căci, dacă i-ar fi adăugat, ar fi însemnat să înşire aproape întregul sat). Nu toţi ocupanţii acestor poziţii puteau fi consideraţi „cadre", dar enumerarea indică registrul amplu de activităţi care trebuiau desfăşurate. Denumirile se refereau nu atît la ocupaţii fixe, cît la sarcinile pe care o persoană putea să le aibă la un moment dat - şi care, la rîndul lor, difereau de la o localitate la alta[66].

Lucrul cel mai semnificativ care poate fi dedus din asemenea liste este numărul de oameni care erau atraşi în serviciul partidului şi care, „cel puţin pentru o vară, au trebuit să se supună sau să pretindă că se supun regulilor oficiale, să-şi asume responsabilităţi şi să acţioneze, de multe ori, împotriva propriilor principii şi împotriva unor persoane apropiate" (Lăţea, 2009, p. 335 [ed. rom. - p. 397]). Astfel, devenind angajaţii partidului, oamenii erau tot mai mult transformaţi în complicii lui. Situaţia aceasta reprezenta poate răspunsul autorităţilor superioare la slăbiciunea bazei de partid din mediul rural : cadrele trebuiau create implicîndu-i pe oameni în acţiuni care le îngreunau o posibilă viitoare împotrivire, căci plasa altora, care ştiau prea multe despre ceea ce făceau angajaţii partidului, se strîngea treptat în jurul lor.

În mod cert, date fiind atît de multe tipuri diferite de slujbe, baza de selecţie a cadrelor trebuia să fie largă. La aceeaşi concluzie ajungem dacă ne gîndim la diversitatea sarcinilor pe care trebuiau să le ducă la îndeplinire cadrele. Organizarea activităţii lor era o misiune esenţială a comitetelor de partid regionale şi raionale, care concepeau „planuri de lucru" detaliate pentru diferite grupuri sau doar pentru indivizi separaţi. Planurile prevedeau cine unde se ducea, în ce scop şi la ce dată. Cadrele individuale îşi compuneau de asemenea singure planurile de acţiune, ca şi rapoartele de activitate după încheierea treburilor. Uneori, sarcinile sînt consemnate pînă în cel mai mic detaliu. În vara lui 1953, Sfaturile Populare din comunele Sînpaul şi Lueta au primit de la raion, pe lîngă sarcinile obişnuite legate de organizarea treieratului, următoarele instrucţiuni : „La arii, în cele patru colţuri, trebuie legaţi cu câte un lanţ lung câini dintre cei mai arţăgoşi din sat. Anunţaţi chiaburii că după lăsarea serii n-au ce căuta pe câmp, şi nici la vecini" (Oláh, 2003, p. 54)[67].

Activităţile pe care le desfăşurau cadrele includeau o categorie pe care o vom discuta pe larg în capitolul 5, munca de lămurire. Cadrele erau însărcinate să-i convingă pe

65. DJAN Olt, fond Prefectura Romanaţi, dosar nr. 97/1941, *Fişa comunei Dobrosloveni, Romanaţi, pe 1941* ; Arhiva Primăriei Dobrosloveni, dosar nr. 5/1944, *Decizii ale primăriei comunei Dobrosloveni 1942-1944* ; Arhiva Primăriei Dobrosloveni, *Registru decizii 1944-1962*.
66. De pildă, două sate, Corund şi Armăşeni (din raionul Odorhei) se deosebeau prin faptul că, într-unul, cadrele didactice, personalul Sfatului Popular şi cel al cooperativei locale de consum - cu alte cuvinte, angajaţii la stat - trebuiau să desfăşoare muncă de activişti, în timp ce, în celălalt, angajaţii statului primeau numai sarcini minore, fără legătură cu formarea colectivului, de care se ocupau de obicei organizatori din afară (Bodó, 2003, pp. 59-60).
67. ARO, dosar nr. 56/1953, p. 83.

oameni să devină membri de partid, să iasă la însămînţările de primăvară sau la recoltat vara şi toamna, să-şi livreze cotele şi să se înscrie în colective şi în întovărăşiri – iar dacă ulterior se retrăgeau, să se înscrie din nou. În acest scop, cadrele organizau şi participau la nenumărate întîlniri şi seminare – ele între ele, cu funcţionarii de rang inferior şi cu cetăţeni – pentru a convinge, a informa sau a instrui pe cele mai variate teme, de la moralitatea socialistă la exterminarea gîndacilor de Colorado. Analizau şi discutau noile legi, decrete, ordine, instrucţiuni şi decizii comunicate de sus, clarificîndu-le pentru ele însele şi apoi pentru cetăţenii obişnuiţi. Ţineau cursuri educative, în special de alfabetizare, şi îndemnau alte cadre să se înscrie la şcolile de partid. Conduceau cercuri de lectură la sate, organizau adunări generale săteşti, proiecţii de film, spectacole şi dezbateri în oraşele mici şi la sate, compuneau gazete de perete şi mobilizau Tineretul Comunist sau organizaţiile de femei din sate şi comune. Fiecare activist scria rapoarte frecvente, deseori lungi, şi citea rapoartele subordonaţilor săi – sarcini la îndeplinirea cărora a contribuit, la începutul anilor 1950, răspîndirea maşinilor de scris, care au înlocuit mîzgălelile aproape ilizibile obişnuite pînă atunci. Tot cadrele se ocupau de cereri şi de contestaţii (majoritatea referitoare la statutul de chiabur sau la cote), care erau o sarcină deosebit de laborioasă: de pildă, între 1 mai 1952 şi 15 mai 1953, numărul total al acestor tipuri de solicitări în regiunea Hunedoara a fost de 24.807[68]! Şi tot ce am înşiruit pînă acum reprezintă doar o mică parte din tipurile de activităţi care apar în documente.

Pentru a le îndeplini, cadrele călătoreau continuu: instructori, activişti şi secretari de partid mergeau din reşedinţele de regiune în raioane ca să rezolve problemele de acolo, cadrele raionale se duceau în sate şi comune ca să „lămurească", să verifice contestaţiile, să mobilizeze ţăranii pentru vreuna dintre nenumăratele campanii care se succedau neîncetat, iar oficialii comunali se deplasau în alte comune şi în sate ca să ajute la munca de lămurire şi să monitorizeze progresele făcute. La munca de lămurire se ieşea în fiecare duminică, pentru că atunci erau ţăranii acasă. Chiar şi membri ai Comitetului Central călătoreau în asemenea scopuri, mai ales atunci cînd izbucneau tulburări. Pentru a comasa terenurile pentru gospodăriile colective, tehnicienii cadastrali şi alţii parcurgeau distanţe lungi, supraveghind schimburile de parcele dintre membrii colectivelor şi ţăranii care nu voiau să se înscrie şi furnizînd documentele necesare. Stoica observă că, după spusele intervievaţilor săi, conducerea de la nivel de regiune includea mai ales activişti din alte regiuni. O „posibil[ă] explicaţi[e] pentru acest fapt ar fi numărul scăzut de activişti de încredere ori de nădejde la nivel naţional (în anii 1950), ceea ce implica folosirea lor prin rotaţie în diferite regiuni" – adică iarăşi călătorii (Stoica, 2009, p. 430 [ed. rom. – p. 451]). O consecinţă a acestor circuite, dacă acceptăm ideile lui Benedict Anderson (1983 [ed. rom. 2001]), ar fi posibilitatea de a trezi în cadre sentimentul apartenenţei la o unitate vastă şi la o cauză de amploare.

Problema acestor permanente călătorii era infrastructura inadecvată: reţeaua de transport lega toate părţile ţării de Bucureşti, dar la ţară putea fi foarte dificil să ajungi dintr-o comună sau o margine de raion pînă la reşedinţa regională sau raională. După cum afirma un fost activist descriindu-şi munca, „[a]m fugit foarte mult, zile în şir la gări ca să ajung unde trebuia"[69]. Mai mult, după ore întregi petrecute în trenuri şi autobuze, cadrele erau uneori nevoite să parcurgă restul drumului în cîte o căruţă trasă de boi, zguduite prin toate hîrtoapele drumului de ţară. Dificultatea acestor călătorii poate fi unul

68. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 1082/1953, f. 145.
69. 197, interviu Verdery.

dintre motivele pentru care cadrele trimise în teritoriu preferau uneori să nu se ducă. Un alt motiv era acela că nu exista nici o formă de cazare pentru ele : un raport despre munca de cadre într-o zonă greu accesibilă din Vrancea, Moldova, de pildă, consemna că era absolut necesară crearea de locuri de cazare pentru activişti şi tehnicieni, pentru că „[m]ulţi dintre ei dorm pe mese în incinta instituţiilor, veşnic departe de familii. Din acest motiv mulţi dintre tehnicieni refuză să meargă în acest raion”[70]. Asemenea greutăţi legate de infrastructură înrăutăţeau deficitul de forţă de muncă, pentru că, dacă cineva avea nevoie de aproape o zi întreagă ca să meargă pînă în satul unde fusese repartizat şi înapoi, era foarte probabil să nu mai poată face nimic altceva[71].

Misiunea cadrelor putea fi periculoasă : sătenii înfuriaţi le băteau deseori, cîteodată pricinuindu-le moartea. Într-o zi din 1950, preşedintele şi cîţiva lucrători din gospodăria colectivă din Ieud s-au dus după lemne şi s-au întors noaptea tîrziu. La marginea satului, au fost atacaţi de patru chiaburi şi un ţăran sărac ; preşedintele a fost bătut atît de rău, că n-a mai putut vorbi[72]. Un raport din 1951 indică faptul că membrii de partid şi mai ales activiştii mai săraci din regiunea Hunedoara umblau prin sate înspăimîntaţi, căci erau pretutindeni atacaţi cu violenţă[73]. Un fost activist din satul Vlaicu descria astfel încercarea sa de a lua caii şi căruţa unui chiabur proaspăt înscris la sfîrşitul anilor 1950 : „Cosma era să bage furcoi în mine cînd m-am dus să-i iau caii ! L-am văzut că l-a luat în mînă, i-am strigat să-l dea jos, şi l-a dat jos” (186, interviu Verdery). Tot el relata înainte cum nu reuşise să găsească pe nimeni care să se ducă să confişte aceleaşi lucruri de la un alt chiabur, bine-cunoscut pentru firea sa agresivă. Întrucît violenţa împotriva cadrelor se întîlnea peste tot în ţară, munca era extrem de stresantă. Aşa cum povestea văduva unui funcţionar raional, atunci cînd verificarea chiaburilor era în toi şi oamenii veneau la ei zi şi noapte, „[d]upă o vreme spunea : «Gata ! Nu mai pot ! ». Suferea mult cu munca asta”[74].

Volumul de muncă era absolut copleşitor, iar suprasolicitarea era o problemă foarte serioasă, agravată de cerinţele tot mai mari ale birocraţiei. În 1951, Secţia Organelor Conducătoare de Partid a Comitetului Central a emis un raport de 28 de pagini intitulat „Metode birocratice şi superficialitate în munca de partid”, condamnînd cerinţele exagerate ale birocraţiei, care făceau zile negre oficialităţilor[75]. „Avalanşa de chestionare, instrucţiuni telefonice sau scrise”, care cereau în cel mai scurt timp statistici despre practic orice, cauzase o muncă superficială, pentru că erau pur şi simplu prea multe de făcut ; dezorganizarea creştea de la o zi la alta. Introducerea acestor forme de colectare a informaţiilor

70. ANIC, fond CC al PCR – Secţia Agrară, dosar nr. 70/1953, f. 157.
71. Mai mult, rapoartele pe care cadrele trebuiau să le scrie săptămînal conţineau deseori informaţii atît de confidenţiale, încît ne îndoim că erau expediate cu poşta ; cel mai probabil, o unitate de nivel inferior le trimitea prin curier, pe drumuri teribile şi în călătorii lungi cu trenul. În arhive se găsesc numeroase telegrame lungi, trimise, de pildă, de către birourile rurale de Securitate la Bucureşti, ceea ce sugerează din nou probleme cu serviciile poştale. O parte din activitatea partidului se desfăşura prin telefon (în antetul anumitor documente apare scris „notă telefonică”), dar, dacă putem considera relevantă calitatea serviciilor telefonice pe care le-am folosit noi înşine la începutul anilor 1970, telefoanele în deceniul al şaselea erau un mijloc de comunicare cu totul nesatisfăcător.
72. DJAN MM, fond Comitetul Judeţean Maramureş, dosar nr. 95/1950, f. 11.
73. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 305/1951, ff. 26-27.
74. A.D.T., interviu Verdery.
75. ANIC, fond CC al PCR – Secţia Organelor Conducătoare de Partid, Sindicale şi de UTM, Sectorul documentării de partid, dosar nr. 26/1951, ff. 2-32.

„a format dela secţiile Comitetului Central şi până la Comitetul raional [...] un lanţ neîntrerupt de tovarăşi, care trebuiau să alimenteze această birocraţie". Raportul dădea numeroase exemple de cereri de informaţii care ţinuseră cadrele în picioare toată noaptea, solicitînd la telefon date altor cadre – şi producînd, în ultimă instanţă, o supraîncărcare informaţională[76]. În termeni locali, secretarul de partid din Ieud, de pildă, propunea ca „sa fiu inlocuit din postul de secretar al organizatiei de baza pe motivul ca... am sarcini de productie supra incarcate unde ar trebui sa muncesc si noaptea si nu pot sama tin de toate, daca maocup de una mai serios ceia lalta munca ramane in urma si asa nu poate sa mearga lucrurile"[77].

Munca nu era doar excesivă, ci şi extraordinar de variabilă. Cadrele nu puteau niciodată anticipa ce avea să urmeze, pentru că, în orice clipă, Bucureştiul putea să emită un nou decret şi să le ceară să-l traducă în viaţă imediat, indiferent de ceea ce mai făceau la ora respectivă. În plus, fiecare cadru verifica activitatea tuturor celorlalte, furnizînd informaţii care puteau să le aducă apoi colegilor avertismente, voturi de blam, demiteri din funcţie, arestări sau excluderea din partid. Era o viaţă extrem de stresantă, care cerea o vigilenţă constantă.

Date fiind pericolul, stresul, suprasolicitarea, de ce ar fi vrut cineva să devină cadru de partid? Existau cîteva motive posibile. Unii sperau să avanseze social sau să li se recunoască în sfîrşit meritele, alţii îşi doreau un venit bun şi regulat, o altă categorie îşi dorea să fie în miezul problemelor pentru a nu lăsa iniţiativa în seama celor mai puţin capabili. Un fost chiabur din Ieud relata în memoriile sale o discuţie dintre preotul greco-catolic cel mai recalcitrant al satului şi un activist de partid (provenit dintr-o familie de chiaburi din Ieud), în cursul căreia cel din urmă ar fi spus: „Eu aşi dori să să înscrie în partid oameni mai cu cap să nu fiu nevoit să iau în partid ţigani sau oameni proşti că pînă la urmă partidul trebuie format ori cum ori şi cu ce fel de oameni dar eu nu dispreţuiesc pe ţigani fiind şi ei oameni caşi noi dar încă nau cultură ei nu ştiu fiind că nau fost crescuţi să conducă şi vă spun că va fi vai şi amar de capul vostru cînd ar fi ei conducători"[78]. Unii nu ştiau (sau se temeau) să spună „nu" atunci cînd activiştii de partid îi strîngeau cu uşa. Unii deveneau cadre ca să-şi ajute familiile persecutate pentru chiaburie sau din alte motive; alţii voiau să şteargă diferite pete negre ale propriului trecut, de pildă faptul că făcuseră parte din vreo grupare fascistă. Un număr considerabil de oameni care deveneau cadre sperau să-şi păstreze măcar o urmă din statutul lor social în contextul noului regim. În fine, cîţiva erau devotaţi idealurilor comuniste şi se bucurau că au ocazia să le transpună în practică[79].

76. Martin relatează că liderii sovietici considerau această situaţie o problemă serioasă. În 1926, Molotov se plîngea că este pur şi simplu prea multă informaţie. „Secretarii Comitetului Central abia dacă o citesc, pentru că le ia prea mult" (Martin, nedatat, pp. 64-65).

77. Fond Comitetul Raional PCR (PMR) Vişeu – Organizaţia de bază Ieud, dosar nr. 157/1956, vol. V, f. 68.

78. B.S., *Cum s-o colectivizat Ieudul*, fără dată sau număr de pagină. La fel, un bărbat care dobîndise o poziţie înaltă în aparatul administrativ al raionului Orăştie avea dubii inclusiv dacă să se înscrie sau nu în partid, dar şeful său de la fabrică îi spusese: „Trebuie să ne înscriem în partid, pentru că toţi proştii ăştia – ţiganii, alţii – se înscriu. Vrem ca EI să ne conducă ţara? Ţiganii?" (A.D.T., interviu Verdery).

79. Asemenea atitudini transpar cu claritate din interviurile din Rostás şi Momoc, 2007. Unii dintre interlocutorii lor îşi proclamă pe faţă credinţa în ideologia comunistă, chiar şi în interviuri luate în perioada 2004-2005, cînd genul acesta de declaraţii nu era nici pe departe popular.

Foamea de cadre şi natura sistemului comunist

De ce, ne-am putea întreba, era atît de mult de lucru? Întrebarea aceasta ne sileşte să luăm în considerare natura sistemului care genera această muncă, chestiune tratată de cercetători precum Jowitt în cartea sa despre „breşele revoluţionare" din România (1971) şi despre „neotradiţionalismul" din sistemele comuniste mai general (1983), de Gross în cercetările sale despre „statul spoliator" în Polonia (1988), de sociologii maghiari Horváth şi Szakolczai în fascinantul lor studiu despre cadrele de nivel mediu din Ungaria (1992) şi de Stark şi Bruszt în discuţia lor despre reţelele din Ungaria postcomunistă (1998). Şi ei, şi alţii au subliniat caracterul esenţialmente mobilizator al regimurilor de tip bolşevic, care au recunoscut importanţa colonizării elementelor de rutină ale comportamentului şi au încercat să pătrundă în viaţa cotidiană mai mult decît orice alt regim politic modern anterior. Activiştii de partid considerau că ei înşişi îndeplinesc misiunea istorică a partidului – de a atinge fericirea deplină prin satisfacerea tuturor nevoilor sociale ale omului –, viziune care făcea politica omniprezentă (vezi Rév, 1987). Toate aceste regimuri se întemeiau pe ideea că

> [p]uterea era legată de sursa vieţii şi a mişcării, dar era o forţă malefică, periculoasă, care trebuia supravegheată şi reglementată în permanenţă – şi pe resuscitarea conceptului grec de putere ca *arkhe*, ca iniţiativă, opusă ideii că puterea este doar un set de reguli sau o poziţie. Urmarea a fost că bolşevismul a încercat să influenţeze şi să supervizeze toate deciziile, toate mişcările, toate iniţiativele... A încercat în acelaşi timp să distrugă şi apoi să înlocuiască, să stimuleze şi să instige la toate activităţile (Horváth şi Szakolczai, 1992, p. 226).

De aici accentul constant pus pe campanii, pe participarea silită la activităţi, pe celebrarea continuă, ca şi preocuparea pentru „starea de spirit" a populaţiei – toate menite să menţină oamenii mobilizaţi, stimulaţi, cu privirile aţintite către viitor. Cei doi autori sintetizează raţionalitatea sistemului astfel: 1. partidul trebuie să fie peste tot pentru ca lucrurile să meargă conform planului; 2. toate resursele posibile trebuie smulse din mîinile altora pentru a fi concentrate sub controlul partidului; 3. partidul trebuie să civilizeze întreaga populaţie, inculcîndu-şi valorile prin educaţie (Horváth şi Szakolczai, 1992, pp. 79-80).

Buni avangardişti ai partidului, cadrele presupuneau că oamenii n-aveau să lucreze din proprie iniţiativă, că aveau nevoie să fie supravegheaţi într-un fel sau altul şi că exact cadrele erau cei care îi puteau supraveghea cel mai bine. Această atitudine infantilizantă a avut ca efect crearea, în timp, a unui volum şi mai mare de muncă, pînă cînd nevoia de a interveni în orice a fost complet încorporată în viziunea pe care cadrele o aveau asupra lucrurilor (vezi Horváth şi Szakolczai, 1992, pp. 50-58). Pe scurt, comuniştii au implementat o strategie de modernizare care a creat un edificiu birocratic uriaş şi l-a folosit apoi pentru a controla în amănunt viaţa de zi cu zi, fără vreo limită perceptibilă pînă la care era posibilă intruziunea. Deşi deplina înflorire a acestei concepţii a fost un proces de durată şi e puţin probabil să fi exacerbat deficitul de cadre din anii 1950, sesizarea tendinţei ne ajută să înţelegem apetitul vorace al partidului pentru cadre.

Am afirmat pînă acum că PCR suferea de un deficit de forţă de muncă, despre care ne-am aştepta să le fi fost favorabil cadrelor, oferindu-le un anumit avantaj structural (vezi, de pildă, Burawoy, 1985). Mai mult, el ar fi trebuit să atenueze competiţia dintre ele, pentru că existau posturi mai mult decît suficiente pentru a satisface cererea. Un deficit

structural de forţă de muncă nu înseamnă însă că cei implicaţi îl şi percep ca atare. Cadrele îşi considerau de fapt poziţia precară, şi aceasta din cauza verificărilor, denunţurilor şi supravegherii care reflectau obsesia conducerii superioare de a descoperi „duşmanul dinăuntru". *Oricine* putea fi demascat ca duşman intern, chiar şi liderii cei mai influenţi, aşa cum s-a întîmplat în 1948 (cu Lucreţiu Pătrăşcanu) şi în 1952 (cu Ana Pauker, Teohari Georgescu şi Vasile Luca, membri ai Secretariatului). Această situaţie ne îndeamnă să explorăm mai departe natura supravegherii şi a disciplinării cadrelor.

Disciplina şi pedeapsa

> Lichelele se făcuseră comunişti. I.L. [înscris în PCR în 1945] a purtat cămaşa verde, a fost legionar. S-a băgat unde a văzut că e ciolan de ros. [Mai era] D.C., ţigan mai spălat, mă-sa româncă, ta-su lăutar. Treceau de la unii la alţii, de la legionari la comunişti. Au mai fost legionari, făceau şedinţe. [...] Şi M.M. [un oficial de la primărie din anii 1950] a fost legionar, şi comunist, şi de toate culorile.
>
> Ţărancă din satul Mircea, în Chelcea, 2003b, p. 20, referitor la cadrele din Reviga

Foamea de cadre a împins partidul să ia anumite măsuri de recrutare cu urmări importante. În capitolul 1 am menţionat organizaţia fascistă Garda de Fier (sau Legiunea), o mişcare bine structurată din perioada interbelică, care a fost interzisă în 1940 după o tentativă de lovitură de stat. Însăşi existenţa ei le punea însă probleme comuniştilor, mai ales pentru că atît reprezentarea lor în teritoriu, cît şi abilităţile lor organizatorice erau mai slabe decît ale legionarilor. În 1945, cu aprobarea celorlalţi lideri şi a Moscovei, Ana Pauker i-a invitat în mod expres pe membrii fostei Gărzi să se înscrie în partid. King explică această invitaţie prin nevoia urgentă a partidului de a avea un nucleu de cadre disciplinate care să respecte instrucţiunile primite şi să ia iniţiativa de a consolida poziţia partidului.

> Legionarii nu numai că posedau anumite abilităţi şi atribute de care comuniştii aveau nevoie, ci erau şi nerăbdători să-şi dovedească loialitatea faţă de noua conducere, fiind astfel mai dispuşi să îndeplinească exact instrucţiunile de partid... [Ei] furnizau o bază mai de nădejde decît membrii recrutaţi din rîndurile clasei muncitoare şi ale ţărănimii datorită angajamentului lor ideologic şi unor consideraţii socio-economice. (King, 1980, p. 66)

Diverse documente care au devenit recent disponibile nuanţează această imagine. Pauker însăşi explica în 1953 această decizie ca pe o tactică menită să submineze opoziţia şi să-i împiedice pe ţărani şi pe muncitori să se lase ademeniţi de dreapta politică. Ea pretindea că partidul încheiase o înţelegere conform căreia liderii legionari trebuiau să le spună adepţilor că, sub actualul regim, „calea spre reabilitare le este deschisă prin participarea activă la lupta împotriva şefilor lor de ieri şi a politicii lor, precum şi împotriva celorlalţi reacţionari şi a politicii lor"[80].

80. Vezi rezumatul în Ionescu-Gură, 2005, pp. 211-212.

Recunoscînd ulterior că făcuseră o greşeală, forurile superioare comuniste au încercat să-şi epureze o parte dintre aliaţii de pînă atunci (în primul rînd pe foştii conducători legionari); campania de verificare din 1948-1952 a fost în parte îndreptată împotriva lor[81]. Însă faptul că ei fuseseră numeroşi şi deţinuseră poziţii semnificative în partid a contribuit la apariţia obsesiei „elementelor duşmănoase" infiltrate în aparatul de partid. O practică fundamentală în toate sistemele comuniste a constat în identificarea şi epurarea „duşmanului dinăuntru" ; în România, printre principalii duşmani - în afară de chiaburi - se numărau legionarii. A acuza pe cineva că era legionar sau a-i atribui acte de sabotaj şi opoziţie au devenit un instrument principal de demonizare şi învinovăţire, activităţi pe care liderii de partid le practicau în mod constant. Iată aici un exemplu tipic: „In unele locuri, in activul de Partid de jos, fără îndoială că s,au strecurat şi elemente duşmane, pentrucă metodele huliganice deadreptul fasciste, care au fost intrebuinţate, nu pot să provină decât dela duşmani, care au impins pe această linie şi elemente cinstite, dar cu nivel scăzut din aparatul de Partid"[82]. Subliniind temeiul real al îngrijorării pe care o stîrneau foştii fascişti, nu vrem să sugerăm că afirmaţiile acuzatoare la adresa lor erau întotdeauna corecte - imboldul de a învinovăţi era sistemic şi se putea aplica, simbolic, oricui (vezi capitolul 4). Şi totuşi, experienţa reală oferea anumitor simboluri, precum cadrele legionare, o rezonanţă aparte.

Duşmanul dinăuntru

Tismăneanu observă: „Detectarea duşmanilor «din rândurile noastre» era chiar mai importantă decât descoperirea duşmanilor de clasă definiţi cu claritate, deoarece primii erau mult mai dificil de demascat. [...] Însă adevăraţii stalinişti se distingeau prin faptul că îl recunoşteau pe trădătorul invizibil, care pretindea că este «unul dintre ai noştri», dar în realitate submina marile realizări ale partidului" (Tismăneanu, 2003, p. 95 [ed. rom. - p. 131]). Pentru a putea face asta, organizaţiile de partid duceau o luptă permanentă de curăţare a efectivului de elementele duşmănoase. Periodic, partidul se întorcea împotriva propriilor membri - „procesele-spectacol" din Uniunea Sovietică a anilor 1930 şi din Europa de Est a anilor 1950 sînt exemplele extreme -, destituindu-i din posturile deţinute sau excluzîndu-i din partid, ba chiar asasinîndu-i. Alte metode includeau denunţurile, interogatoriile, campaniile de verificare şi faimoasele şedinţe de „critică şi autocritică" ale sovieticilor, folosite şi în Europa de Est, la care cadrele puteau să se instruiască unele pe altele sau să-i demaşte pe duşmanii de clasă din rîndurile lor.

Detaliile pe care le cunoaştem despre procesele-spectacol ne sugerează că epurarea era un fel de sacrificiu ritual. În practica sovietică, potrivit lui Hellbeck, sacrificiul deriva din concepţia de sine a partidului, care se considera înconjurat şi împînzit de duşmani, o teamă născută în anii timpurii ai revoluţiei; epurările periodice păstrau „puritatea" partidului (Hellbeck, 2006, p. 34). Hellbeck şi alţi cercetători ai stalinismului precum Getty şi Naumov (1999) fac aluzie la aspectul ritual al sacrificiului, ca atunci cînd Hellbeck observă că regimul „practica scenarii de expulzare rituale, retezînd indivizi din corpul colectiv printr-o operaţiune sîngeroasă" (Hellbeck, 2006, p. 361). Ceea ce ne face să

81. În pofida verificării membrilor de partid din 1948-1950, aproape 12 la sută dintre cei rămaşi în partid aveau un trecut legionar sau „reacţionar" (Ionescu-Gură, 2005, p. 214).
82. ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar nr. 59/1950, p. 78 (ARL).

etichetăm aceste epurări drept „sacrificii rituale" este caracterul lor orchestrat dinainte, aşa încît majoritatea victimelor înţelegeau limpede că au de jucat un rol anume: pentru binele partidului, ele trebuiau să admită învinuirile care li se aduceau, să-şi mărturisească public erorile şi să-şi accepte soarta. Exista, adică, o formulă rituală acceptată de comportament pentru persoanele care preluau acest rol, chiar dacă nu toţi cei vizaţi de epurare îl interpretau în mod corect[83]. Buharin, de pildă, şi-a înfuriat colegii atunci cînd a refuzat „să slujească partidul şi ritualul interpretînd rolul care-i era atribuit... şi a contestat astfel întregul spaţiu ritual" (Getty şi Naumov, 1999, pp. 406-407). Getty şi Naumov descriu aceste ritualuri cu sagacitate, observînd că momentele de sacrificiu ritual (expresia este a noastră, nu a lor) contribuiau de multe ori la metamorfozarea semnificaţiei simbolurilor, umplîndu-le cu un conţinut nou[84]. După asemenea ritualuri, „duşmanul" începea să însemne altceva decît ceea ce însemnase pînă atunci şi luau naştere noi tipuri de alianţe. Procesele-spectacol erau orchestrate pentru cadre deosebit de vizibile, dar epurarea la scară mai mică a rămas o trăsătură esenţială a vieţii cadrelor, prin supravegherea permanentă şi teama pe care aceasta o trezea.

În literatura despre viaţa sub regimul comunist, s-a scris mult despre supravegherea populaţiei, dar, în opinia noastră, supravegherea pe care aparatul a exercitat-o chiar asupra membrilor săi a fost cel puţin la fel de importantă[85]. Privirea scrutătoare a partidului menţinea cadrele într-o stare permanentă de nelinişte, contribuind la climatul plin de anxietate în care acestea lucrau şi îmboldindu-le să se străduiască să-şi întreacă rivalii la funcţii mai bune prin manifestarea unui zel excesiv în muncă. Cadrele erau monitorizate şi denunţate de cetăţeni obişnuiţi, de alte cadre şi de Securitate, pierzîndu-şi uneori postul din această cauză. Motivele puteau fi preocuparea altor activişti de a avea un colectiv bun şi muncitor, dorinţa ca partidul să nu fie compromis de proasta comportare a propriilor cadre sau vendetele personale – exact aşa cum vom vedea că au stat lucrurile în cazul denunţurilor din motive de „luptă de clasă", în capitolele 4 şi 6. La fel ca educaţia şi verificarea, supravegherea şi disciplina erau o formă de pedagogie. Întîlnim aici o nouă contradicţie în politica partidului: deşi avea nevoie disperată de cadre competente, reuşea să se descotorosească mereu de ele.

Obiecte ale supravegherii

În România, partidul comunist avea toate motivele să-şi monitorizeze cadrele îndeaproape, nu numai din cauza pactului încheiat în perioada timpurie cu legionarii, ci şi pentru că, iniţial, trebuise să recruteze un număr însemnat de cadre din administraţia vechiului regim

83. Despre autorul jurnalului de revoluţionar sovietic pe care l-a studiat, Hellbeck (2006, p. 337) afirmă că „[i]eşise din purgatoriul acela de nouă luni mai bun şi mai pur" şi îi era recunoscător lui Stalin că îl pusese la încercare, iar NKVD-ului îi mulţumea pentru operaţiunea de purificare, cu ajutorul căreia vedea acum că viaţa lui căpătase o semnificaţie istorică. După ce fusese reabilitat, continuase să susţină campania de epurări.
84. Vezi şi apendicele II de la finalul cărţii.
85. Igal Halfin (2007) a scris despre „hermeneutica comunistă" cu ajutorul căreia cadrele şi membrii Partidului Comunist puteau fi împărţiţi în revoluţionari şi impostori. Preponderenţa practicilor verbale îl face să observe că bolşevicii considerau cuvintele o oglindă a naturii morale a unei persoane. Fundamentale în acest sens sînt autobiografiile cadrelor – o formă pe care, din păcate, nu avem spaţiu să o comentăm aici.

(vezi capitolul 1), oameni care aveau, cel mai probabil, un trecut burghez. Partidul permisese astfel unor „elemente duşmane periculoase" să se infiltreze în propriul aparat[86]. Aceste compromisuri strategice au stat la baza procesului neobosit de căutare a cadrelor care nu erau „de nădejde", căutare pe care o descoperim în toate domeniile de activitate ale societăţii. De pildă, în dosarele secrete ale Sfatului Popular Dobrosloveni există un document din 1954, venit de la sediul raional, care solicită informaţii despre cine şi-a livrat cotele şi cine nu (aşa cum vom sublinia mai jos, mulţi nu le livraseră). Datele sînt solicitate în mod expres „pe categorii, ca membri de partid, membri UTM, deputaţi raionali şi comunali, delegata de femei, sindicalişti, unde înglobează funcţionari pe ramură sau raion". Este limpede, aşadar, că majoritatea celor care deţineau puterea la nivel local erau supravegheaţi îndeaproape de nivelul ierarhic imediat superior (Lăţea, 2003, pp. 28-29). Documente din dosarele Comitetului de Stat pentru Colectarea Produselor Agricole consemnau în mod regulat – separat de alţi oameni – cîţi membri de partid predaseră cantităţile cerute. Un raport al Securităţii despre o revoltă în Bihor recomanda supravegherea îndeaproape a cadrelor şi „verificarea şi îndepărtarea din aparatul de stat a tuturor elementelor duşmănoase care s-au pus în slujba duşmanului de clasă, participând la acţiunile contrarevoluţionare chiabureşti" (Roske, 2003, p. 142)[87]. Acest tip de supraveghere, întîlnit la tot pasul în documentele consultate de noi, crea un mediu foarte instabil, unde fiecare cadru se simţea constant urmărit, era gata să denunţe şi să demaşte nu numai chiaburi, ci şi pe alţi tovarăşi, şi urmărea cu atenţie cine intra în graţiile partidului şi cine cădea în dizgraţie.

Cum se putea recunoaşte un cadru sau un membru de partid „nevrednic"? Ce fel de „devieri" trezeau suspiciuni în privinţa „adevăratei" naturi a unui cadru? Aşa cum vedem nu numai din stenogramele şedinţelor de Secretariat şi Birou Politic, ci şi din nenumărate rapoarte ale comitetelor de partid raionale şi regionale, existau numeroase cauze de îngrijorare. Vom grupa plîngerile depuse împotriva cadrelor în patru categorii care se suprapun parţial: 1. lacune morale şi defecte de caracter nepotrivite pentru un conducător de partid; 2. obiceiuri proaste de muncă şi neîndeplinirea sarcinilor trasate; 3. problema „personalismului" şi 4. abuzul de funcţie şi denaturarea liniei partidului. Oricare dintre ele putea să dezvăluie „adevărata" fire a unui cadru – de „chiabur", „legionar" sau „burghez", termeni care au devenit sinonimi cu „duşman". Vom furniza mai jos cîteva exemple pentru fiecare tip de situaţie[88].

LACUNE MORALE ŞI DEFECTE DE CARACTER

Lenin a spus că acela care slăbeşte vigilenţa ajută burghezia, iar duşmanul de clasă caută slăbiciunile membrilor de Partid pentru a putea să-i atragă, astfel duşmanul de clasă se foloseşte de membri de Partid şi de activişti, cum e cazul lui Tov. Sasu Dumitru primul secretar la raionul Orăştie, care s'a compromis punând pe Popa Rozalia secretară la

86. Cu aceeaşi problemă – angajarea personalului rămas de la fostul regim din cauza deficitului de cadre – s-au confruntat şi China, şi Vietnam (vezi Shue, 1988; MacLean, 2005). Situaţia se regăseşte în multe alte ţări socialiste şi în numeroase alte situaţii revoluţionare.
87. ASRI, fond D, dosar nr. 4638, f. 90.
88. Materialele pe această temă obţinute din arhive şi din interviuri sînt foarte numeroase şi a trebuit să renunţăm cu mare părere de rău la multe detalii fascinante, rezumînd mai des decît am putut să exemplificăm.

U.F.D.R. care nu corespunde ducând-o de mai multe ori in sediul raionului de Partid, unde a avut legături sexuale [...] in felul acesta compromiţând partidul, nu mai vorbim că făcea beţii, in felul acesta nu mai putea avea autoritatea pe care trebuia s'o aibă un prim secretar de raion. Nu intâmplător a fost faptul că Hot. Partidului nu le-a pus in aplicare deoarece lipsurile lui au dus la inactivitatea intregului aparat raional. [...] Face[m] critică instructorilor Regionali, care nu au luat măsuri, deşi au văzut cum aceşti tovarăşi cad din greşeli in greşeli...

Din minutele unei şedinţe de comitet regional de partid[89]

Partidul Comunist, avangarda unui viitor utopic, s-a proclamat purtătorul celor mai înalte valori morale, etice şi de comportament. Deşi aceste standarde trebuiau respectate de către orice membru de partid, ele se aplicau în primul rînd cadrelor, care, se presupunea, erau un exemplu pentru alţii[90]. Ele trebuiau să devină noii „sfinţi" într-o cultură care venera sfinţii ca model de acţiune. Purtarea lor trebuia să reflecte credinţa interioară în idealul comunist, dar această credinţă putea fi coruptă ; ca atare, cadrele erau foarte atente la semnele contaminării în comportamentul propriilor tovarăşi, semne care puteau afecta munca tuturor şi periclita obiectivele partidului. Volumul de material pe această temă este enorm, căci arhivele sînt pline de dovezi că mulţi dintre cei care serviseră drept lideri la diferite niveluri nu asimilaseră principiile moralei şi eticii socialiste, în ciuda faptului că proveneau din clasele „sănătoase" - muncitorime sau ţărănime. Neajunsurile lor puteau fi de ordinul trăsăturilor elementare de personalitate : „e băiat bun, dar are nevoie de ajutor", „promite, dar nu se ţine de cuvînt", „e uşor de influenţat de către chiaburi", „nu ia niciodată iniţiativa", „e prea moale", „e nehotărîtă", „nu e un bun organizator" şi aşa mai departe[91]. Existau apoi defecte precum susceptibilitatea la mită. Deşi asemenea trăsături erau probleme serioase, trei domenii aveau o importanţă aparte din perspectiva moralităţii impuse de partid : comportamentul sexual, furtul şi băutura[92]. Toate trei, să notăm, sînt forme de reciprocitate (fie pozitivă, fie negativă), adică de schimb direct. Poate că un regim care-şi deriva legitimitatea din redistribuire (o formă verticală) era în mod special deranjat de schimburile orizontale în care nu putea interveni[93].

Dintre numeroasele influenţe corupătoare posibile, licenţa sexuală era considerată îndeosebi periculoasă pentru noii „sfinţi", întrucît cadrele trebuiau să aibă familia ideală, să ducă o viaţă monogamă şi să se abţină de la divorţ. Aşa cum vedem din citatul de mai

89. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 442/1952, ff. 1-2. Nu am marcat cuvintele omise din citat.
90. Kharkhordin (1995) consideră că aici avem de-a face cu un aspect al unei transformări mai profunde a sinelui care a însoţit comunizarea societăţii sovietice. În timp ce cetăţenii ruşi presovietici fuseseră practic lăsaţi în pace să-şi practice ritualurile religioase, fără să fie chestionaţi cu privire la conţinutul credinţei lor, credinţa a ajuns să prezinte un mare interes pentru noua putere sovietică. „Credinţa interioară autentică a fost postulată drept esenţa noului individ sovietic, care - asemenea unui sfînt laic - trebuia să ştie pe de rost conţinutul discursiv al doctrinei comuniste şi să dovedească în mod consecvent sfinţenie în toate acţiunile sale" (Kharkhordin, 1995, p. 212). Aşadar, scopul partidului era să transforme modul de constituire a subiecţilor în relaţia lor cu statul prin crearea de noi credincioşi şi reglementarea comportamentului lor în aşa fel încît să fie conform cu noua lor credinţă.
91. Vezi, de pildă, DJAN HD, fond CR, PMR, dosar nr. 305/1951, şi alte dosare referitoare la cadre.
92. Pentru că multe dintre aceste „păcate" sînt atît de larg răspîndite, citām puţine surse.
93. Îi datorăm această observaţie lui Puiu Lăţea.

sus, tovarăşii se criticau unul pe altul pentru cele mai mici păcate sexuale, iar cetăţenii obişnuiţi (mai ales femeile) puteau să denunţe cadrele care le făceau avansuri sau le solicitau favoruri sexuale[94]. Şi persoanele intervievate de noi îşi amintesc de activiştii de partid ca de nişte afemeiaţi. Acest comportament le putea crea probleme în satele unde lucrau. În Vlaicu, de pildă, activistul C.F. a fost snopit în bătaie după o seară de dans, pentru că dăduse prea multă atenţie prietenei altcuiva[95]. O altă consecinţă previzibilă a relaţiilor sexuale ale cadrelor cu sătenii era faptul că femeile care acceptau aşa ceva puteau primi favoruri care compromiteau ţelurile partidului. În Vadu Roşca, frumoasa fiică a singurului chiabur din sat s-a culcat cu unul dintre colectorii de cote, care l-a sfătuit pe tatăl ei cum să scape de statutul de chiabur (Stoica, 2009, p. 434 [ed. rom. - p. 454]). Într-o întorsătură neaşteptată a poveştilor obişnuite despre membrii de partid care ocupau poziţii de autoritate şi profitau sexual de femei, un membru al Secţiei de Agitaţie şi Propagandă a raionului Vişeu a fost criticat pentru că ceruse ca soţia lui să se întoarcă acasă de la şcoala de partid cînd îşi dăduse seama că, activistă fiind, femeia nu avea să mai aibă timp să facă ordine şi curăţenie în casă. El şi-a recunoscut greşeala şi s-a angajat să-şi îmbunătăţească purtarea şi modul de gîndire[96]. Asemenea situaţii riscante reprezentau exact motivul pentru care era foarte important pentru cadre să nu calce strîmb dacă voiau să-şi îndeplinească sarcinile în mod corespunzător[97]. „Viaţa personală devine astfel un fel de carte de identitate a membrilor de partid" (Oprea, 2002, p. 51).

Furtul proprietăţii colective (sau individuale) de către cadre era un alt tip de comportament ce apare în mod regulat în interviurile noastre şi în documentele de partid de pe parcursul întregii perioade comuniste. Deşi majoritatea menţiunilor despre furtul de bunuri din gospodăriile colective se referă la ţărani, o serie de documente, dar şi interviurile noastre arată că, la toate nivelurile ierarhice, furtul era practicat şi de cadre, de la modeştii brigadieri pînă la nomenclatura de la vîrf.

> Numitul Marton Denes fost contabil la Sfat. Popular al comunei Talisoara a comis o serie de infractiune si anume in cursul anului 1955 in timp ce era sef de convoaie a insusit diferite sume de bai [*sic !*] primit pentru c[e]reale. A insusit suma de 133 lei ce reprezinta salariul controlorului de batoza, A insusit suma de 145 lei provenit din Bonurilor de vanzare a lemnelor din padure. A furat un demijan de rachiu din uiumul ce forma proprietatea sfatului popular. [...] A primit diferite sume dela cetateni sub pretextul ca va intervine [pentru ei].[98]

---

94. De exemplu, DJAN MM, fond Comitetul Raional PMR Sighet, dosar nr. 51/1952/S., f. 38; DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 333/1951, nepaginat.
95. ACNSAS, FI, dosar nr. 3936, vol. 1, ff. 10 şi urm., şi interviuri Verdery.
96. Fond Comitetul Raional PMR Vişeu, *Procese verbale de la şedinţele Biroului Raional*, dosar nr. 1/1959, vol. V, f. 24.
97. Atitudinea faţă de femei era o problemă deosebit de spinoasă a moralităţii proletare într-o cultură patriarhală. De exemplu, preşedinţii unei staţiuni de tractoare şi mulţi tractorişti au creat o situaţie nesănătoasă în regiunea Constanţa prin relaţiile sexuale pe care le-au avut cu diferite femei. (Vezi ASRI, fond D, dosar nr. 4504/1950, f. 168.) Sau, în Maramureş, un tovarăş preşedinte i-a făcut avansuri unei tovarăşe care fusese trimisă în sat, propunîndu-i să-şi petreacă noaptea în camera lui (vezi Dobeş *et al.*, 2004, p. 38).
98. ARO, dosar *Cercetarea cauzelor şi măsurilor luată* [*sic !*] *pe anul 1956*, nr. inventar 133-140, f. 69. Prin amabilitatea lui Sándor Oláh. (Contabilul a petrecut trei luni la închisoare.)

Un ţăran din Săpînţa relata cum furau brigadierii din colectiv : „Cu pixu' fura de numa' ! În loc să treacă trei sute de ore, trecea o sută şi două sute rămâneu în plus"[99]. Activiştii care instigau la lupta de clasă confiscau şi-şi însuşeau obiecte din casele chiaburilor : „rupea poarta, se ducea la gard, rupea uşa, lua cîte o căruţă care o vedea pe drum şi încărca haine"[100]. „...[A]m avut vreo 3000-4000 de dolari şi vreo 2000 de franci de aur, cocoşei din ăştia, ăştia a fost ultimul ce a luat că restul a fost luat înainte, că era uşor de luat unde s-a cumulat de 250 de ani, zeci de generaţii s-a luat în 24 de ore."[101] Responsabilii din gospodăriile colective fie luau la ei acasă, fie le trimiteau superiorilor politici produse sau animale din colectivele pe care le conduceau. Ţărani care se ocupaseră de organizarea transportului în colective ne-au spus că şefii lor le cereau cîteodată să ducă o căruţă de porumb sau de cartofi unuia sau altuia dintre conducătorii de partid. Asemenea încălcări nu numai ale noii moralităţi comuniste, ci şi ale celei vechi a satului i-au alienat şi mai mult pe ţărani de întregul proiect, convingîndu-i că, în realitate, colectivizarea era un uriaş furt în care ei aveau să fie păgubaşii. Aceste furturi au produs de asemenea, prin exemplul lor grăitor, deceniile în care ţăranii au furat la rîndul lor din colective.

Lacuna morală ce apare însă cel mai des în interviurile noastre şi în documente este beţia. Preocuparea faţă de ea este evidentă în rapoartele emise de toată ierarhia de partid, de la Comitetul Central, comitetele regionale, raionale şi comunale şi pînă la consiliile de conducere ale colectivelor. Imaginea dominantă a sătenilor despre cadre este de asemenea cea a unor beţivani şi haimanale. Discuţiile din şedinţele Comitetului Central indică existenţa unor probleme serioase cu cadrele băutoare, care trebuiau demise[102]. Pe lîngă cele două cazuri prezentate în citatul de la începutul acestui subcapitol, iată încă trei[103]. Un raport din judeţul Maramureş din 1948 observă că administraţia financiară este foarte slabă, „fiindca toti agentii şi perceptorii in judetul nostru sunt betivi". Prim-secretarul de partid de la Vişeu îşi întreabă un tovarăş şi pe colegul său despre beţiile lor repetate, iar aceştia îi spun că beau „ca nu le place muncadepartid si vreau sa le dea drumul acasa..."[104]. Numeroase însemnări din raionul Sînnicolau Mare (Arad) descriu cazuri de furt, fraudă şi beţie printre cadrele din satul Tomnatic (Vultur, 2003a, p. 47). Cît despre amintirile ţăranilor, cîţiva săteni unguri, rememorîndu-şi trecutul, scriau în 1996-1997 unui ziar : „Un miliţian şi un membru beat din Sfatul Popular [loveau uşa cu piciorul, răcnind]" ; „Tata şi alţi culaci erau deseori chemaţi la Sfatul Popular noaptea, şi nişte activişti beţi ţipau la ei" ; sau : „Mulţi dintre ei proveneau din clasa cea mai de jos a

99. Fürtös şi Bârlea, 2009, p. 336.
100. B.L., interviu Stan pentru M. Stewart ; vezi Stewart şi Stan, 2003, p. 33.
101. N.W., interviu Vultur.
102. De exemplu, ANIC, fond 1, dosar nr. 55/1951, f. 31 (ARL).
103. Am cules o sumedenie de anecdote amuzante referitoare la beţia cadrelor, dar ne vom mărgini la încă una. Un activist din Maramureş care era incapabil să se stăpînească mergea întruna la crîşma din sat, unde bea de stingea. După o asemenea beţie cumplită, s-a dus la sediul celulei de partid şi s-a întins pe o bancă, dar, făcîndu-i-se rău, s-a rostogolit pe podea, unde a fost găsit a doua zi dimineaţă. Întrebat de prim-secretarul din sat de ce bea atît, a răspuns că n-avea de gînd să se oprească. După ce s-a trezit, nu şi-a făcut autocritica, ci s-a întors la birt. Pentru obrăznicia aceasta încăpăţînată, a fost mustrat formal şi toţi membrii activi de partid au votat să-i dea un avertisment şi să nu i se mai încredinţeze nici o sarcină de partid (DJAN MM, fond 10 Comitetul Raional PMR Vişeu, dosar nr. 2/1950, f. 9).
104. DJAN MM, fond Comitetul Judeţean PMR Sighet, dosar nr. 43/1948, f. 68 ; DJAN MM, fond Comitetul Raional Vişeu, dosar nr. 2/1950, f. 9.

satului : erau nişte pierde-vară care nu voiau să muncească, alcoolici şi analfabeţi" (Kristó, 1999, pp. 10, 58, 64). După ce ţăranii din Reviga au aflat că secretarului de partid îi plăcea să tragă la măsea, au început să-i ofere ţuică, ca să-i ajute cu una sau cu alta (Chelcea, 2009, p. 407 [ed. rom. - p. 433]). În Vadu Roşca, persoanele intervievate îşi aminteau de fostul colector de cote ca de un „codoş, sărac şi beţiv" (Stoica, 2009, p. 433 [ed. rom. - p. 453]).

Evaluînd acest tip de dovezi, nu trebuie să uităm că, adeseori, cadrele erau în competiţie unele cu altele pentru a avansa în ierarhie şi că o acuză de beţie la adresa unui rival îi putea aduce acestuia o bilă neagră la dosar. Printre interlocutorii noştri de la sat, beţia era probabil simbolul prin excelenţă al turpitudinii morale şi un loc comun în rememorarea relelor din perioada comunistă. Şi totuşi, frecvenţa plîngerilor despre alcoolism, mai ales în documente, ne face să credem că acesta a reprezentat cu adevărat o problemă. De ce beau cadrele şi de ce erau oficialii de partid atît de îngrijoraţi din această cauză ?

Existau mai multe posibile motive pentru care un cadru ajungea să bea. Nu că n-ar fi avut nevoie din cînd în cînd de cîte o tărie : după cum am văzut, cadrele duceau o viaţă foarte obositoare, căci în fiecare zi trebuiau să aibă de-a face cu ţărani furioşi care îi urau pentru ceea ce făceau, care se puteau uni împotriva lor şi puteau chiar să încerce să-i omoare. Un activist din regiunea Timişoara se temea atît de tare să nu fie bătut de chiaburi, încît a încercat să se spînzure[105]. Cadrele din Ucraina erau admonestate că beau „ca să prindă curaj" în timpul colectivizării (Brown, 2004, p. 103). Cele din România trebuie să fi avut motive similare. Unele beau pentru că le plăcea să bea, altele (îndeosebi cele cu legături locale) beau pentru că le displăcea ce li se cerea să le facă vecinilor, rudelor şi prietenilor lor ; pentru multe dintre ele, faptul că erau obligate să folosească forţa era împotriva firii lor şi le provoca adevărate crize de conştiinţă[106]. Un motiv în plus de beţie era poate faptul că şi cadrele aveau nevoie să socializeze, iar conform normelor vieţii satului, băutura era un mijloc esenţial pentru atingerea acestui scop. Chiar şi cele care nu aveau nevoie decît de o tărie beau cel mai probabil împreună cu alţii. (Vom reveni asupra acestui punct puţin mai departe în acest capitol.) Unele beau pentru că sătenii le ofereau întotdeauna ceva de băut, probabil ca să-i mai „înmoaie". Un asemenea gest rezonează atît de bine cu normele şi strategiile ţărăneşti, încît romanul lui Jean Băileşteanu *Drum în tăcere* îl consemnează într-o relatare despre munca de lămurire.

> Pitrache şi Piliuţă o luau singuri prin sat pentru lămurirea oamenilor, dar degeaba. Oamenii nu voiau în nici un chip. Raportară la raion situaţia, iar tovarăşul Gae, după un timp, o lăsă şi el mai încet. Le spuse într-o zi că măcar douăzeci, treizeci de familii să atragă şi să închege gospodăria experimental. În cîteva rînduri mai făcură şi ei cîte un chef pe la cîte unul mai darnic care, de teama colectivului, mai scotea cîte-o oală de vin cu gîndul că astfel se pune bine cu comisia şi l-o lăsa în pace. (Băileşteanu, 1987, p. 201)

De ce le păsa autorităţilor atît de mult de cadrele beţive ? Întîi de toate, aşa cum am spus, alcoolismul ca defect de caracter indica o persoană în care nu se putea avea încredere că-şi va îndeplini atribuţiile în mod corespunzător şi care aşadar trebuia urmărită

105. ANIC, fond CC al PCR - Secţia Agrară, dosar nr. 40/1950, f. 189.
106. Ivo Banac (comunicare personală) relatează că, în Iugoslavia, cadrele însărcinate cu colectivizarea au avut teribile crize de conştiinţă pentru că li s-a ordonat să-i execute pe cei care refuzau să se înscrie în colective ; această situaţie a contribuit la inversarea politicii în 1948.

îndeaproape. În al doilea rînd, după cum arată o parte dintre exemplele noastre, un bărbat înclinat spre băutură era susceptibil de a fi mituit cu alcool, lucru care risca să-i afecteze modul de lucru: colectorii puteau să rechiziţioneze mai puţin, activiştii, să renunţe la munca de lămurire şi să recruteze mai puţini oameni pentru colectiv, funcţionarii, să-i ajute pe chiaburi să-şi piardă urma în ţărănimea mijlocaşă, secretarii, să acorde unui lucrător puncte în plus de muncă şi aşa mai departe. Pe scurt, beţivii erau coruptibili, iar partidul avea dreptate să-şi facă griji pentru ei. Vom reveni la aceste chestiuni mai jos.

OBICEIURILE PROASTE DE MUNCĂ ŞI NEÎNDEPLINIREA SARCINILOR

> Sîntem în urmă cu colectările deoarece colectorul comunei nu munceşte destul şi nu are nici un plan. Nu face nimic în privinţa chiaburilor datornici... Şi de asemenea deoarece unii tovarăşi adjuncţi nu şi-au predat nici cotele *lor*, de aceea nu pot face muncă de lămurire.
>
> Dintr-un raport asupra colectărilor din Darabani, 1957[107]

> ca să te dea afară pentru o treabă înseamnă că... în loc să te duci să vezi şi tu şi să ajuţi cu ceva... activitatea în domeniu' în care eşti plătit... tu te-ai dus la... discotecă, te-ai dus la... beţii şi-aşa, ca sistemu' informaţional funcţiona foarte bine... Ştia secretarul... era şi între noi invidie.
>
> Interviu cu un fost activist, în Rostás şi Momoc, 2007, pp. 36, 40

Un al doilea grup de „devieri" care puteau dezvălui „adevărata" fire a unui cadru era reprezentat de faptul că-şi făcea prost treaba, stîrnind suspiciuni că poate îşi dorea ca partidul să eşueze în misiunea asumată. Conform indiciilor din numeroase documente, este limpede că multe cadre aveau obiceiuri proaste de muncă[108]. Nu-şi pregăteau munca şi nici nu lucrau după vreun plan; foloseau metode dictatoriale; ieşeau şi le spuneau altora să facă agitaţie, iar ei înşişi plecau şi nimeni nu le putea ţine socoteala muncii; ţineau adunări generale cu tot satul în loc să facă muncă de lămurire din casă în casă ori de la om la om, aşa cum fuseseră instruiţi; mergeau la birou pentru cîteva ore şi apoi se întorceau acasă să-şi are pămîntul; nu se deplasau niciodată pe teren să cerceteze situaţiile pe care le aveau de rezolvat; veneau în sate cu maşina, dar nu coborau niciodată să analizeze ce se petrecea; nu răspundeau la scrisori şi nu rezolvau contestaţiile în termenele prevăzute şi, ca atare, ţăranii care îşi contestau cotele nu livrau nimic, aşteptînd o hotărîre; ţineau o proastă evidenţă a ceea ce făceau. Multe dintre aceste aspecte puneau probleme specifice, pentru că, aşa cum scria Comitetul de Partid al Regiunii Baia Mare către

107. DJAN BT, fond Sfatul Popular Comuna Darabani, dosar nr. 8/1956 [*sic!*], ff. 220-222. (Documentul este datat 1957.) (*)

108. Vizitele consilierilor sovietici puteau să se dovedească din acest motiv stînjenitoare: de pildă, şeful Secţiei de Agitaţie şi Propagandă a Comitetului Central, Leonte Răutu, povestea despre un tovarăş sovietic care vizitase un colectiv lîngă Bucureşti, unde îl găsise pe preşedintele „colhozului" jucînd şah cu contabilul şi cu un miliţian. Cînd oaspetele îi întrebase dacă nu aveau nimic de făcut, ei spuseseră că nu, toată munca fusese încheiată. Tovarăşul sovietic îi luase atunci pe cîmp şi îi întrebase de ce nu strîngeau zăpada s-o împrăştie apoi pe cîmp pentru o mai bună irigare. Comentariul lui Răutu era că organizaţia de partid nu făcea suficientă agitaţie în favoarea folosirii metodelor înaintate (ANIC, fond CC al PCR – Secţia Propagandă şi Agitaţie, dosar nr. 3/1950, f. 110).

subordonații săi, „[a] muncii superficial înseamnă a induce în eroare organele de conducere ale Partidului" și astfel a compromite regimul[109].

Strîns legat de aceste proaste obiceiuri de muncă era faptul că unele cadre nu-și făceau pur și simplu treaba care le fusese repartizată sau că o sabotau de-a dreptul. Aceasta era o preocupare frecventă a liderilor de la vîrful partidului, ca și a oficialilor de la nivel de regiune, raion și comună. Aceștia erau îngrijorați în primul rînd de faptul că funcționarii considerau formarea colectivelor o corvoadă și așteptau să fie împinși de la spate sau siliți să se ocupe de ea și de faptul că, la nivelurile cele mai de jos, cadrele refuzau să colecteze produse, să se înscrie în colective în satele lor sau să livreze ei înșiși cotele. Nu aveau grijă de boii pe care îi confiscaseră de la chiaburi, așa că animalele slăbeau prea mult, provocînd „bătaia de joc" a „forțelor reacționare", în loc să-i atragă pe țărani să se înscrie[110]. Nu-și dădeau interesul să organizeze campania de însămînțări din primăvară sau pe cea de recoltări din vară ; procurau semințe prea tîrziu ca să le mai poată semăna ; nu reușeau să instige la lupta de clasă ; aveau atitudini injuste față de minoritățile naționale (un raport din 1953 consemna purtarea ostilă a cadrelor față de minoritatea germană din regiunile Timișoara, Arad, Stalin, Cluj, Hunedoara, Baia Mare și din Regiunea Autonomă Maghiară, ai cărei membri fuseseră expropriați în mod incorect, iar casele lor fuseseră grav avariate)[111] ; și multe altele.

Chiar și numai a determina cadrele să-și facă apariția la locul de muncă era o problemă. (Ele, la rîndul lor, întîmpinau greutăți în a-i face pe colectiviști să vină la muncă, așa cum vom vedea.) De exemplu, D.D., un sătean din localitatea Vlaicu, provenit dintr-o familie săracă, a fost convins să devină cadru de partid, trimis la școala de partid timp de o lună, după care s-a întors în raion ca activist. Sarcina lui era să meargă în satele care-i fuseseră alocate și să încerce să-i convingă pe oameni să se înscrie în colectiv, dar lui munca aceasta i-a displăcut. Își amintea că le spunea superiorilor săi : „Cum să-i tot mințim pe oameni să se înscrie, că avem tractoare, cînd știu că nu le avem de-ajuns ? ", dar ei îi răspundeau : „Trebuie s-o faci". Detesta într-atît această muncă, pretindea el, încît, în loc să meargă s-o îndeplinească, așa cum i se ceruse, se ascundea în podul cu fîn și scria rapoarte după model, pretinzînd că fusese acolo unde ar fi trebuit să se ducă. Descoperit în cele din urmă, a fost mutat într-o slujbă de birou la oraș[112].

Uneori era foarte dificil pentru cadre să ajungă acolo unde fuseseră trimise, mai ales dacă trebuiau să călătorească. Populațiile de oieri erau cu deosebire problematice, pentru că de multe ori, cînd erau întrebați cîte oi au, pretindeau că îngrijesc și animalele altora, pe lîngă turma proprie. Pentru a le repartiza cote, deci, sau a verifica statutul unui cioban, era nevoie ca doi sau mai mulți oieri să fie verificați în același timp, lucru imposibil, date fiind lipsa cadrelor și dificultatea călătoriilor. Numai drumul pînă în sat lua aproape o zi întreagă, pe drumuri rele, iar acolo, de regulă, capii de familie nu erau găsiți acasă, căci petreceau doar cîteva nopți pe an în propria locuință. Se aflau de obicei în adăposturi construite pe dealuri, pînă la care era și mai greu de ajuns (Stewart și Stan, 2009, pp. 262-263 [ed. rom. - p. 309]). Un sătean din Poiana, întrebat dacă inspectorii verificau cifrele declarate de oieri, spunea : „Dacă le făcea numărătoarea, da. Da' cine pleca din primărie să facă numărătoare ? Că trebuia să te duci două luni să stai

109. DJAN MM, fond Comitetul Regional PMR Baia Mare, dosar nr. 65/1949, f. 51.
110. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 93/1951, f. 147.
111. ANIC, fond CC al PCR - Secția Agrară, dosar nr. 79/1953, ff. 165-167.
112. 197, interviu Verdery.

cu ei pînă să iei toate colectivele de rînd. Apăi, aci trebuia să fie în primărie"[113]. Chiar şi în circumstanţe mai puţin extreme decît acestea, cadrele trimise la distanţe mari plecau fără să-şi fi făcut treaba, stîrnind reacţii precum cea de mai jos, sosită, în ianuarie 1953, de la Comitetul de Partid al Regiunii Autonome Maghiare la sfaturile populare din raioanele componente:

> Am constatat că membrii comitetelor executive raionale şi comunale părăsesc în cazuri nejustificate teritoriul raionului sau al comunei unde lucrează. Pentru înlăturarea acestor lipsuri dăm următoarele instrucţiuni:
>
> Membrilor comitetelor executive raionale nu le este permis să părăsească teritoriul raionului, numai cu aprobarea prealabilă primită de la Comitetul Executiv al Sfatului Popular Regional.
>
> Membrii comitetelor executive comunale nu au voie să părăsească teritoriul comunelor unde lucrează, numai cu aprobarea Comitetului Executiv al Sfatului Popular Raional (Oláh, 2003, p. 50).

Aşadar, atunci cînd unele cadre nu-şi îndeplineau sarcinile repartizate, motivul putea fi faptul că, în esenţă, le era imposibil să şi le îndeplinească. Starea jalnică a infrastructurii de transport contribuia la absenţa lor de pe teren; sătenii din Reviga, de pildă, pretindeau că, întrucît localitatea lor se afla la cincisprezece kilometri de cea mai apropiată cale ferată, nu existau cadre de rang mai înalt decît cele locale care să fi fost interesate să vină la ei pentru a duce muncă de lămurire (Chelcea, 2003b, p. 2). Cu asemenea oameni, programele partidului n-ar fi dat niciodată roade. Fie că pur şi simplu nu erau la înălţimea slujbei, fie că se împotriveau în mod conştient ordinelor primite (precum cei care nu voiau să se înscrie în colective), ei împiedicau progresul şi trebuiau descoperiţi şi sancţionaţi.

Supravegherea cadrelor putea scoate la iveală asemenea deprinderi lacunare, dar putea de asemenea să se dovedească o capcană pentru cei care-şi făceau treaba cu conştiinciozitate. Un activist care deţinuse numeroase poziţii importante în centrul minier Petroşani i-a explicat unui intervievator cum ajunsese să fie sancţionat pentru că dusese la bun sfîrşit proiectul unui stadion pentru recreerea minerilor, iniţiat de un predecesor. Pentru că el decisese să-i mărească dimensiunile, construcţia iniţială din lemn nu mai era potrivită, aşa că îl construise în cele din urmă din metal. Un denunţ anonim îi adusese o mustrare oficială, pentru că „s-a consumat metal şi metalu' nu era voie să se consume, să se folosească la lucrări neproductive... eu am crezut că fac o treabă bună... [turnătorii] o făceau din răzbunare, din răutate". Interlocutorul observa că oricine putea să meargă la Securitate şi să spună: „Uite, mă, şi la inginerul' ăsta şef al meu. Toacă-l... din cauza funcţiei". Dar, dacă-i cereai securistului să-ţi arate denunţul, el nu era de acord, aşa că nu ştiai niciodată exact cum stăteai (vezi Rostás şi Momoc, 2007, pp. 49-51, 56-59). Acest caz corespunde observaţiei lui Rév că, întrucît nu putea nici să se acuze pe sine, nici să învinuiască sistemul, partidul trebuia să dispună de modalităţi de a genera în permanenţă părţi vinovate şi devieri, care puteau fi apoi epurate. Drept urmare, cadrele nu ştiau niciodată cum să îndeplinească cerinţele care li se impuneau fără să rişte să devină deviaţionişti în cursul următoarei campanii. Rezultatul era un climat de teamă constantă (Rév, 1987, p. 340). Aşadar, chiar în timp ce inspirau teamă, cadrele însele trăiau cu frica în sîn.

113. B.L., interviu Stan pentru M. Stewart; vezi Stewart şi Stan, 2003, p. 41.

PROBLEMA „PERSONALISMULUI" ŞI VIAŢA SOCIALĂ A CADRELOR

Tov. Secretar este si presedintele G.A.C.-ului, acesti tovarasi se ocupa mai mult de interese personale, de betie, tinand stransa legaturi cu un frate al sau, care a fost detinut politic, si cu alte elemente dusmanoase din comuna [...] favorizand numai pe unii rudenii, sau pretenii din cadrul conducerii a acestui gospodarie.

Dintr-o notă informativă despre munca celulei locale de partid pentru consolidarea gospodăriei colective[114]

Ideea de „birocraţie" aşa cum am moştenit-o de la Max Weber presupune înlocuirea legăturilor personale cu o administraţie impersonală, procedurală, guvernată de un set de reguli. Acest tip de birocraţie nu a existat în ţările din blocul est-european (chiar şi presupunînd că a existat cu adevărat în Vest). Vedem aici în schimb una dintre trăsăturile cele mai caracteristice ale sistemului sovietic: faptul că el se baza pe reţele personale. Acestea nu făceau, desigur, parte din gîndirea bolşevică, în care „sentimentele personale puternice apăreau drept «nesocialiste»" (Alexopoulos, 2008, p. 95). Ele au fost mai degrabă un efect al felului cum a evoluat sistemul, de la „impersonalism charismatic" la „neotradiţionalism", în termenii lui Jowitt.

Aşa cum am arătat în capitolul 2, România precomunistă a fost o societate profund marcată de personalism, în care relaţiile sociale erau o formă majoră de avuţie. Politica oficială a fost să le manipuleze şi în acelaşi timp să le distrugă pe cele preexistente şi apoi să construiască altele noi, întemeiate pe loialitatea faţă de partid. Pe scurt, partidul îşi propunea să reconfigureze cu totul relaţiile sociale. În acest scop, supravegherea şi pedepsele aplicate cadrelor au fost menite să reglementeze raporturile sociale ale acestora cu cei asupra cărora acţionau. „Familia" oricărui cadru trebuiau să devină celelalte cadre, tovarăşii de muncă, nu propria familie din era „burgheză". Dar, pentru că erau atît de frecvent mutaţi dintr-un loc în altul, activiştilor le venea greu să întărească relaţiile cu alţi activişti, îndeosebi în climatul de competiţie pe care l-am descris deja. Puteau să aibă amici pe care să-i vadă ocazional la şedinţele de partid[115], dar asemenea interacţiuni nu le erau suficiente din punct de vedere sufletesc. Mai ales pentru cadrele de etnie română, reprezentanţi ai unei naţionalităţi care se consideră (şi este) printre cele mai primitoare din lume, restricţiile pe care partidul le impunea vieţii lor sociale produceau o tensiune constantă între datoria de a-şi îndeplini sarcinile şi nevoia de a se angrena în nişte relaţii sociale care ar fi putut să le compromită eficienţa muncii. Pentru a avea companie, cadrele socializau între ele, dar şi cu cei pe care-i colectivizau. Iar această realitate era un nou obiect de supraveghere.

Primul tip de angrenaj social pe care îl viza partidul erau relaţiile de rudenie şi de familie, care au fost instrumentalizate şi atacate. Alexopoulos (2008) a descris modul cum s-a realizat acest lucru în regimul lui Stalin. Cadrelor din România care făceau muncă de lămurire li se cerea de multe ori să înceapă cu propria familie şi cu rudele, aşa cum vom vedea în capitolul 5. Conducerea superioară ducea o luptă constantă cu cadrele care încercau să-şi protejeze familiile. Un activist din Teleorman a recunoscut, de pildă, că îşi plasase membri ai familiei în posturi bune în locul celor care fuseseră iniţial repartizaţi

114. DJAN MM, fond Comitetul Raional PMR Vişeu, dosar nr. D33/1952, vol. V, f. 31.
115. Aşa cum i-a relatat lui Katherine Verdery un fost activist din Orăştie (C.D.).

şi care proveneau din clasa muncitoare[116]. Alţii îşi ajutau rudele să-şi ascundă abuzurile şi incompetenţa (Ionescu-Gură, 2005, p. 272). O îngrijorare deosebită stîrneau cadrele care aveau rude chiaburi. Un membru al Comitetului de Partid din regiunea Hunedoara a fost chemat la ordine pentru că, lipsind la o şedinţă, nu aflase că soţia sa ar fi trebuit clasificată drept chiabură. El însuşi a fost criticat pentru că îşi permitea să lipsească de la şedinţe, dar, lucru mai important, alţi tovarăşi au pus la îndoială capacitatea lui de a aplica în teritoriu regulile partidului dacă el nu-şi putuse da seama că propria soţie făcea parte dintre chiaburi. Activiştii au discutat apoi cazul unui alt membru care, spre deosebire de el, divorţase la trei zile după ce aflase că soţia sa provenea dintr-o familie de chiaburi[117]. Un alt exemplu ni-l oferă M.H., care a deţinut o slujbă în cadrul sfatului popular şi al cărui tată fusese etichetat drept „chiabur" :

> Unde era treaba cea mai grea, pe mine şi pe [S.H.] ne trimitea preşedintele. Că ştia că rezolvăm în favoarea oamenilor... [*Cît ai stat acolo, ai avut motivaţie să-i ajuţi pe oameni, chiar dacă nu a fost în linia legii oficiale ?*] Da, pentru că m-am gîndit la tatăl meu care a pierdut tot pămîntul. Toată averea a pierdut-o. Şi după ce am venit, după ce eu am ajuns la secţia agricolă, am ajuns să-i dau pămîntul înapoi[118].

Aşadar, faptul că se trăgea dintr-o familie de chiaburi l-a făcut pe M.H. nu numai să-şi favorizeze rudele, ci şi să-i privească pe alţi chiaburi cu simpatie. O funcţie vitală a procesului de supraveghere a cadrelor era exact depistarea unor astfel de „duşmani de clasă" infiltraţi în aparatul de partid.

Un al doilea tip de personalism primejdios era fraternizarea cu localnicii sau chiar situaţiile în care cadrele le luau partea. Partidul îi considera „duşmani" pe cei care se aliau cu ţăranii bogaţi (deşi, după cum observă Rév, fără asemenea alianţe un cadru risca deseori să nu obţină nici un fel de rezultate [Rév, 1987, p. 339]). Uneori, ca urmare a unor asemenea relaţii, activiştii puteau ajunge să-i sfătuiască pe ţărani cum să suporte cît mai avantajos colectivizarea (în detrimentul nou-createlor gospodării colective). Descriind scena în care familia lui a fost copleşită de activişti şi a decis într-un final să se înscrie în colectiv, un ţăran spunea : „A venit primarul din Şibot, Haţeganu', şi mi-a şoptit ca să nu audă ceilalţi : «Să vinzi unu' din cai ! Vindeţi-l ! » ca să avem bani pentru tata, care era bolnav"[119]. Alţii povesteau că fuseseră sfătuiţi să-şi vîndă vitele bune şi să cumpere altele mai ieftine pe care să le dea la colectiv, păstrînd restul de bani.

Un alt posibil efect al relaţiilor dintre cadre şi săteni era reducerea cotelor. În interviurile noastre, am pus de mai multe ori întrebarea cum se descurcau oamenii în perioada cotelor şi, în particular, dacă putuseră să capete vreun răgaz împrietenindu-se cu colectorii sau cu delegaţii de batoză, aşa cum credeau autorităţile. Răspunsurile au variat. Colectorii proveneau deseori din alte localităţi, nu dintr-a lor ; delegaţii de batoză puteau fi localnici, dar erau de cele mai multe ori însoţiţi de un alt delegat de la raion. Un fost delegat din satul Reviga a negat posibilitatea vreunei înţelegeri cu ţăranii, afirmînd că se temea să favorizeze pe cineva pentru că risca să dea de necaz. Deşi aproape toţi sătenii intervievaţi din Reviga au fost de acord că o asemenea înţelegere nu ar fi fost cu putinţă,

116. ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar nr. 118/1951, f. 6.
117. DJAN HD, fond 16, dosar nr. 442/1952, f. 26.
118. M.H., interviu Verdery.
119. 72, interviu Verdery.

doi dintre ei au povestit că reuşiseră să obţină nişte amînări şi chiar se tîrguiseră cu colectorii (Chelcea, 2003b, pp. 26-27). În Vlaicu, un fost delegat de batoză ne declara că, la rechiziţionare, îi ajuta pe localnici să-şi ia înapoi o parte dintre produse. După treierat, mergea acasă să mănînce, lăsînd sacii cu grîne pe cîmp, şi nu se grăbea să se întoarcă, ştiind că oamenii aveau să vină înapoi să ia cîţiva saci din grămadă; apoi se prefăcea a nu fi observat nimic. „Ţineam două caiete de evidenţe şi îi arătam lu' Kiss unu' din ele, dar n-a fost cel adevărat. Kiss mă întreba: «Mă, nu mă minţi?». «Nu, domnule procuror, nu vă mint.»"[120]

O infracţiune deosebit de serioasă era fraternizarea cu chiaburii, iar arhivele conţin numeroase exemple, precum cel menţionat la începutul acestui subcapitol. Preşedinţii colectivelor nou-înfiinţate, poliţiştii, secretarii de partid, colectorii şi alţii sînt criticaţi în mod repetat pentru că au petrecut toată noaptea cu chiaburii şi alţi reacţionari. Cadrele puteau într-adevăr să vrea să petreacă împreună cu chiaburii (care reprezentau încă elita, în ochii sătenilor) ca să arate că erau capabili să ţină companie acestei elite. Pentru chiaburi, miza era foarte mare şi aveau toate motivele să îi distreze pe activiştii de partid acasă la ei în schimbul vreunei promisiuni de ajutor. Dar acesta este şi motivul pentru care dictatele de partid interziceau asemenea contacte. I.Ş., din localitatea Vlaicu, care era fiul unui chiabur şi nepotul altuia, relata că familia lui fusese deschiaburită (scoasă de pe lista chiaburilor) cu ajutorul a doi prieteni pe care şi-i făcuse el: doi mineri unguri care veniseră în sat ca primar şi viceprimar de comună ca să implementeze politica de colectivizare. Erau amîndoi oameni de condiţie simplă şi toată viaţa lor nu mîncaseră decît pîine neagră; el le dăduse de mai multe ori făină albă şi deveniseră prieteni. „Partidul le-a spus: «Să nu mîncaţi cu chiaburii!». Dar de unde să facă rost de mîncare? De la cei săraci? ? Săracii n-aveau ce mînca, dar noi am avut. Veneau să ducă oamenii la cărat pietre, noi ne-am dus, şi după aia le dădeam mîncare, băutură. După aia au trecut la problema chiaburilor. Cînd au aflat că sîntem chiaburi, ne-au scos – şi pe unchiul, şi pe tata."[121] Într-un al doilea exemplu, un bărbat din Romoşel (Hunedoara) primise un post foarte bun la raion, dar fusese demis atunci cînd reieşise că, anterior, în loc să-şi fi îndeplinit sarcinile de instructor regional de partid, băuse deseori împreună cu un chiabur, pe care reuşise să-l scoată de pe listă, punînd în schimb pe cineva care-i era antipatic. Raportul continua astfel:

> în aciesta sat cam greu se poate îndrepta lucrurile findcă reacţiunea este văzută bine de elementele care noi ne punem în posturi de conducere în loc să fie demascaţ mergie şi chefuieşte cu eii, şi ne mirăm de-ce mergie munca slabă la toate organizaţile din sat, findcă cetăţeni văd cum se comportă ei faţă de cheaburi, şi permanischi spunea căci nu trăbuie casă poartă rău cu cheaburi poate mâine poi-mâine se va întoarce roata şi atunci va fi rău de ei...[122].

Deosebit de interesantă aici este evaluarea pe care activistul o face stabilităţii regimului şi strategiilor sale în caz că regimul ar fi căzut.

Pentru a continua discuţia despre „personalism", trebuie să facem o distincţie, pe care am întâlnit-o des în interviurile noastre, între două tipuri de cadre. Le vom numi cadre

---

120. 186, interviu Verdery.
121. 59, interviu Verdery.
122. DJAN HD, fond CR PMR, dosar nr. 93/1951, f. 144.

„dinăuntru" și cadre „din afară", după cum locuiau sau nu în satul unde-și desfășurau munca sau unde fuseseră trimiși de la raion ori de la regiune[123]. Chiar și acest mod de a pune problema simplifică prea mult lucrurile, așa cum vom vedea din următorul fragment de interviu din Dobrosloveni. Interlocutorul tocmai povestea cum întrebase un milițian venit din afara satului de unde era:

El a spus:
— Sînt din Zănoaga!
— Păi, în Zănoaga am și eu o soră măritată!
— Cum se iscălește? [cum o cheamă?]
— Păi... așa...
— Aaaa! Păi, de ce, domne, nu spuseși, că îți mai lăsam și dumitale ce mai rămînea! Rămîi muritor de foame! Știi ce faci? Dacă ai pe cineva mai apropiat, uite, vecina asta, colea, duci și dumneata, trimit gardianul ăsta să mănînce, îi spun că rămîn eu în locul lui...
Și l-a trimis pe-ăla, pe Braică, să mănînce, și atuncea am dus și noi 10 bănicioare de porumb la femeia asta. Atîta am... Zice: „Dacă spuneai, duceai mai mult!".

În acest caz, numai pentru că interlocutorul nostru avea o soră în satul de baștină al milițianului, cel „din afară" îl ajută pe localnic să păstreze o parte din porumb trimițîndu-l de acolo pe Braică, cadrul „dinăuntru". Incidentul acesta ne dovedește că „străin" și „localnic" nu sînt concepte spațiale, ci se referă la relații personale, la cunoscut versus necunoscut, la „noi" în opoziție cu „ei"[124].

Am discutat pentru prima oară diferența dintre cadrele „dinăuntru" și cele „din afară" cînd am vorbit despre „experimentul Galați" din 1956 (capitolul 2) și o vom discuta din nou în legătură cu „munca de lămurire" (capitolul 5). Aici ne interesează implicațiile acestei deosebiri pentru relațiile sociale întreținute de cadre. Raportul dintre cadrele străine și cele locale era în parte o chestiune de eficiență a strategiei: echipele care duceau muncă de lămurire păreau să funcționeze cel mai bine, de exemplu, cînd erau mixte. În această privință, satele au variat mult: de pildă, în Sîntana, posturile importante erau deținute de localnici, care se descurcau foarte bine (Goina, 2003), dar, în Darabani, în toate funcțiile principale fuseseră numiți oameni veniți din afara localității – unii chiar de la distanțe mari: cîțiva erau din alte comune din raion, dar alții veneau din Banat, din București, din Iași, iar trei de peste granița sovietică (Dobrincu, 2003a, p. 68).

Cadrele „dinăuntru" aveau șanse mult mai mari să fie deja angrenate în relații sociale cu localnicii, în timp ce cadrele externe aveau puține astfel de legături. Angrenajul cel mai vizibil care afecta comportamentul unui cadru erau relațiile de rudenie și de prietenie, pe care le-am discutat deja. La fel de relevant era statutul mai larg de membru al comunității. O activistă din Poiana povestea astfel de ce refuzase cînd șeful miliției locale o rugase să-l ajute să-i identifice pe exploatatori și să le confiște proprietățile:

Șefu' de post o vrut să mă ia și pe mine [...], da' io n-am vrut să mă duc. „Mie nu-mi trebe să mă bată feciorii lor." Da' ce gîndești tu? I-am zis: „Domnu' șef, dumneata mai stai un an de zile, mai stai doi, mai stai cinci, te duci de aci. Că așa-i serviciu. Da' io rămîi aici. Io trebe să rămîi aici". [...] I-am spus lu' șefu': „Io să descui poarta la oameni

123. Vezi Bodó, 2003, și Stoica, 2009 [ed. rom. 2005], pentru o discuție utilă a cadrelor „dinăuntru" și a celor „din afară".
124. Îi mulțumim lui Puiu Lățea pentru idee și pentru exemplul din însemnările sale de pe teren.

nu mă duc". Da' păi io să mă duc să fac aşa ceva? N-am vrut să mă duc. Doar nu-s nebună! Să iau haine de la om! „Ia-le tu, că tu eşti şefu'! Eşti împuternicit." (Stewart şi Stan, 2009, p. 259 [varianta românească în Stewart şi Stan, 2003, p. 33])

Cadrele locale trebuiau să găsească o cale de a continua să trăiască în comunităţile lor în timp ce desfăşurau o muncă pe care majoritatea consătenilor o detestau. Integrarea lor în reţelele sociale ale satului le făcea în mod special vulnerabile la supravegherea prin denunţ, ca în cazul activistului D.D. menţionat mai sus. Cînd a fost chemat să dea raportul despre slabele sale performanţe, i s-a spus că se primiseră multe denunţuri împotriva lui din sat. El părea să ştie cine le scrisese, spunînd: „Prietenii mei. Mi-au făcut multe reclamaţii, pentru că am devenit om mare, şi nu le-a plăcut. Mă reclamau că au văzut unde am ajuns, că-s om mare, au vrut să mă doboare. Membru de partid! Erai cineva! Te sabotau"[125].

Identitatea locală constrîngea şi în alte moduri, aşa cum vedem, de pildă, din felul cum Lăţea discută nuanţele relaţiilor sociale locale în care erau implicate şi cadrele. Activiştii care erau în principal localnici riscau să fie nevoiţi să se conformeze normelor locale de comportament politicos. Primarul din Dobrosloveni a venit la un moment dat să-l convingă să se înscrie în colectiv pe un anume I.B., care a decis să recurgă la ospitalitate pentru a-i înfrîna zelul, amintindu-i că era în primul rînd localnic şi numai apoi primar:

— Bă, B., tu ce faci, nu te treci la colectiv?
— Hai, bă, ce dracu', veniraţi la mine cu prostii? Tu venişi la mine să bem un pahar de vin!
Cu secretarul, trei inşi erau. Tăiai un pui, femeia puse mâna şi-l fripse, prăjit... Taină-taină, taină-taină... Puserăm vinul pe masă, mâncarăm friptura, pe urmă:
— Bă, tu ce zici, bă? Trece-te, bă, la colectiv, că mă dă ăştia afară de la primărie!
— Lasă, bă, să te dea afară! Nu mă trec la colectivă... Nu mă trec! Fii atent aici: astăzi nu mă trec! Dar, ţine minte, colectivul, în sat la noi, nu se face fără mine! Fără mine, nu se face colectivul!
— Trece-te acuma!
— Nu mă trec! (Lăţea, 2009, p. 340 [ed. rom. – p. 401])

Deosebit de interesante aici sînt nu numai felul în care I.B. foloseşte ritualul ospitalităţii pentru a amîna „lămurirea", în încercarea de a redefini întrevederea ca pe un eveniment social, ci şi felul cum primarul semnalizează atît constrîngerile impuse autorităţii sale – era supravegheat şi controlat de mai sus – şi încercarea de a obţine acceptul lui I.B., cerîndu-i să-l ajute să-şi păstreze slujba; şi el avea nevoie să-şi întreţină familia, ca toată lumea[126]. După 1957, pe măsură ce eforturile de a colectiviza Dobrosloveniul s-au înmulţit, în sat au venit mai mulţi activişti din afară, „despre care se presupunea că sunt mai greu de recuperat în canoanele reciprocităţii locale" (Lăţea, 2003, p. 36).

Adevărat, poate, dar asta nu însemna că toate cadrele venite din altă parte se aflau complet în afara relaţiilor locale; sătenii puteau încerca să şi-i facă prieteni, eventual „înmuindu-i" cu dovezile lor de ospitalitate şi cu mită, şi să profite de situaţie – aidoma lui I.Ş. de mai sus, cu făina lui albă. Cadrele din afară nu stăteau în general suficient de mult în nici o localitate pentru a stabili relaţii mai profunde cu sătenii, dar situaţia se

125. 197, interviu Verdery.
126. În acelaşi spirit, un preşedinte de gospodărie colectivă din Dobrosloveni replica unei plîngeri: „Mă, tanti T., păi vrei să ne dea afară? Apasă pe noi, şi apăsăm şi noi pe lume! Dacă eu vorbesc şi mă dă afară, rămîn pe drumuri!" (Lăţea, 2003, p. 29).

schimba uneori dacă activiştii veneau în mod repetat în acelaşi sat sau dacă rămîneau acolo o perioadă mai lungă, aşa cum se întîmpla cînd o zonă fusese destinată „asaltului final". Îndeosebi în regiuni recalcitrante sau izolate precum Maramureş şi Vrancea, activiştii puteau să stea şi pînă la doi ani în acelaşi loc, caz în care formarea unor relaţii cu localnicii era inevitabilă.

Din toate aceste motive, partidul avea politici foarte explicite de gestionare a cadrelor. În general, şi mai ales la început, cadrelor le erau repartizate alte localităţi decît cele natale. Oficialii raionali le urmăreau îndeaproape, cerîndu-le să nu ajungă în termeni prea familiari cu localnicii, căci asemenea relaţii personale riscau să devină un obstacol în calea unei munci de partid eficiente : activiştii n-ar fi reuşit să convingă, n-ar mai fi fost „combativi" şi ar fi putut să-i ajute pe săteni (Oláh, 2003, p. 48). Pentru a fi eficient, un cadru bun trebuia să renunţe la legăturile sale sociale obişnuite şi să încerce să nu devină popular printre cei cărora încerca să le schimbe radical viaţa. Într-o şedinţă din 1953 a comitetului executiv din Lueta, delegatul raional îl critica pe preşedinte astfel : „Rugăm pe tovarăşul preşedinte să-şi schimbe comportarea, să acorde atenţie în primul rând directivelor de partid, în primul rând să le execute pe acestea, în loc să caute simpatia oamenilor... Sarcina lui este îndrumarea politică a comunei, nu căutarea încrederii oamenilor. Trebuie să-şi facă datoria conform intereselor întregii clase muncitoare" (*ibid.*)[127]. La fel de important era ca toate cadrele să fie mutate des (vezi, de pildă, Nelson, 1980). Un activist povestea cum, odată ce devenise instructor al Tineretului Comunist, fusese mutat foarte frecvent, „că nu te ţinea mult, vreo 3 luni şi te schimba..." (Rostás şi Momoc, 2007, p. 34). Sătenii intervievaţi considerau că această politică era menită să-i împiedice pe activişti să devină prea familiari cu sătenii sau să înceapă să uneltească împreună cu alţi oficiali locali ca să-şi apere familia ori prietenii, ba chiar să se opună colectivizării[128]. Un activist maramureşean descria astfel politica de rotaţie a cadrelor :

> eu am fost dus la centru, ş-am luat parte la şedinţe. Ei, au venit indicaţii de la Moscova că trebuie schimbat. [...] S-a spus categoric : mişcarea tuturor cadrelor de pe întregul cuprins al ţării – c-aici a fost succesul colectivizării în masă care s-a făcut – a luat notarii de la comune... care nu erau pentru colectivizare, erau oameni totuşi cu carte, nu era cu studii universitare, dar aveau liceul la bază sau cel puţin o şcoală medie şi-aşa mai departe, deci erau oameni care-şi dădeau seama de treaba asta, e, şi pe toţi i-a dislocat. Şi s-a-ntîmplat în agricultură, de ezemplu pă mine m-a luat şi m-a transferat de-aici la Dej, colegul de la Dej l-a transferat în locul meu[129].

Aşadar, scopul elitei politice era să creeze un aparat de cadre relativ imun la chemările societăţii din jur – un aparat de eunuci, de fapt (Oláh, 2003, p. 50 ; vezi şi Stoica, 2009, pp. 431-433 [ed. rom. – pp. 451-453], pentru zona Vrancea). Împotriva acestei stări de lucruri lucrau sătenii, disperaţi să-şi netezească drumul „îmblînzind" pe unul sau pe altul dintre cadre prin intermediul mitei, al năşiei, al băuturii şi al altor mijloace.

Politica aceasta de rotaţie a avut o serie de efecte negative, inclusiv un moral scăzut al cadrelor din cauza dezrădăcinării repetate şi a eficienţei diminuate în anumite aspecte

127. DJAN HA ; fond 164, dosar nr. 5/1952, f. 115.
128. Vezi MacLean, 2005, p. 89, pentru o discuţie a aceleiaşi probleme în Vietnam. Practica nu este specifică regimurilor comuniste ; Departamentul de Stat american îşi roteşte diplomaţii din motive similare.
129. H.D., interviu Kligman.

ale muncii lor. Activistul maramureşean citat mai sus observa: „Acuma, dumneavoastră ştiţi, cînd te duci la un loc de muncă nou, îţi trebuie o perioadă de acomodare, de studiere a programului de activitate, ce trebuie să faci, cum, nu e o chestie aşa de simplă"[130]. Comentariul lui indică sărăcia artificială de cadre competente pe care o risca politica de partid. Paradoxal, rotaţia cadrelor dintr-un loc în altul le-a făcut să se sprijine *mai mult* pe localnici ca să capete cunoştinţele care lor le lipseau şi le-a implicat fără voie în conflicte locale pe care le înţelegeau prea puţin ca să le poată evita[131]. Le-a expus de asemenea la singurătate, care putea să le facă mai vulnerabile la stratagemele sătenilor şi să le aducă mustrări pentru că fraternizau cu ţăranii şi beau prea mult alături de ei.

Am observat mai sus că beţia era neajunsul moral ce apare cel mai des în sursele noastre şi am oferit cîteva posibile explicaţii pentru ea. Vrem acum să sugerăm că ea reprezenta un mijloc vital prin care cadrele, trimise în sat din afară sau rotite în mod frecvent dintr-un loc în altul, puteau să creeze legături sociale şi să reducă astfel stresul şi izolarea muncii lor. Cu toate că ar fi trebuit să se dăruiască trup şi suflet partidului, erau şi ele fiinţe umane şi aveau nevoie să socializeze. Înainte, conexiunile principale din viaţa lor fuseseră cele stabilite cu rudele şi vecinii, de care munca de partid risca acum să le îndepărteze. Pentru companie şi relaxare, cadrele ar fi trebuit să-şi creeze noi relaţii, atît cu sătenii, cît şi, mai important, cu alte cadre. Băutura era principalul mijloc de asociere cu sătenii, care nu aveau reguli clar stabilite pentru a lua contact cu oameni precum cadrele, dar pentru care alcoolul, cu un rol tradiţional major în menţinerea relaţiilor sociale, era o soluţie la îndemînă. Dar, în ciuda tuturor motivelor pe care le-am cercetat deja, fraternizarea cu sătenii avea capcanele ei. Problema era că, în ciuda politicilor de izolare ale partidului, cadrele nu erau – şi nu puteau fi – complet private de relaţii sociale, fără de care nu-şi puteau de fapt îndeplini misiunea. Faptul acesta dădea naştere unei probleme foarte dificile: cum putea partidul să creeze o pătură socială separată, investită cu autoritate şi eficienţă, din moment ce cadrele se îmbătau împreună cu oamenii pe care trebuiau să-i „atace" în eforturile de colectivizare? Deşi era de departe preferabil să se sprijine în primul rînd pe alte cadre, activiştii trimişi în sate nu se cunoşteau neapărat unul pe altul dinainte. Mai mult, într-un mediu foarte nesigur, saturat de supraveghere şi competitivitate, ei trebuiau să fie tot timpul cu ochii în patru. Trebuiau de asemenea să-şi creeze aliaţi care puteau să-i ajute să se păzească, iar consumul de alcool în comun era, din nou, un mijloc cît se poate de potrivit pentru atingerea acestui scop[132].

Ajungem astfel la chestiunea relaţiilor nu dintre cadre şi săteni, ci dintre cadrele însele. Dovezile noastre în această privinţă sînt modeste, dar sugestive, iar băutura joacă aici un rol fundamental. Începem cu romanul *Drum în tăcere* al lui Băileşteanu, unde practic nici o întîlnire dintre cadre, activişti şi săteni nu începe fără „o ţuică" sau „o sticlă de vin"; cititorul găseşte o astfel de întîlnire cam o dată la cinci pagini. O dovadă în plus avem de la un fost crîşmar, care ne-a explicat de unde a ştiut că vine colectivizarea:

> Atuncea eram gestionar la bufetul ăsta aici unde îi băcănia asta... Ce să-mi mai dau seama, că la mine la bufet veneau. Acolo erau toată noaptea, bomboneau, cum se zice. Beam cu

130. H.D., interviu Kligman.
131. În privinţa practicilor similare în anumite mişcări religioase, vezi, bunăoară, Mack (2008) despre biserica metodistă timpurie.
132. O întrebare rămasă fără răspuns este cine beneficia de pe urma vînzării tuturor acestor cantităţi de alcool.

> ăştia, cu instructorii de partid. La Popa ăsta de aici erau... Acolo aveau sediul instructorii ăştia. Păi mai mergeau noaptea şi beau [la mine], se duceau. Noaptea la unu mă sculau să mă duc să le dau băutură... Trebuia să te scoli... Da' aveam bine cu ei, nu-i vorbă[133].

Iar un oficial al gospodăriei colective din Vlaicu îşi aminteşte de relaţia sa cu unul dintre inspectorii raionali :

> Petruţea, om cumsecade, a fost inspector la sfat la raion. Bărbat bine! Zicea: „Am venit să vă ajut, dar mai întîi să mergem la bufet să bem 200 de rom!". Zic eu: „Nu pot, e zi de muncă"... Insista. „Vii cu mine!" Deci mă duceam cu el, beam 200 de rom cu el. Atunci îmi spunea: „Aveţi treabă. Mă duc acasă şi vin înapoi către seară să văd cum merge". N-or fost oameni aşa răi, numai cîţiva[134].

Aceasta, evident, înseamnă că inspectorul nu-şi făcea treaba cum trebuia, dar observaţia este revelatoare pentru că ne sugerează cum se formau alianţele.

Aşa cum Kideckel a aflat în cursul cercetărilor sale pe valea Jiului, alcoolul este considerat esenţial pentru legătura şi camaraderia dintre bărbaţi, ca şi pentru afirmarea masculinităţii (Kideckel, 2008, p. 201 [ed. rom. – pp. 212-213]). Este logic deci să fi îndeplinit aceste funcţii şi printre cadre, care erau în majoritate bărbaţi (vezi şi Glaeser, 2011, p. 288, pentru Germania Democrată). Ca atare, modelul alianţelor formate cu ajutorul băuturii era în mod distinctiv dependent de gen, căci puţinele cadre femei erau subiectul unor aşteptări sexuale şi sociale diferite din partea bărbaţilor. Deşi cultura românească le permite femeilor să bea, ea nu le permite să se alăture grupurilor de bărbaţi ameţiţi de băutură. Cadrele femei trebuiau deci să se poarte cu castitate şi modestie, dar din documente şi din interviurile noastre aflăm că lucrurile nu stăteau întotdeauna aşa. Mai mult, sătenii afirmau deseori că activistele îşi croiau cariera trecînd prin paturile superiorilor (opţiune inaccesibilă bărbaţilor). Indiferent dacă era sau nu aşa, aceste afirmaţii ne semnalează insistent faptul că aceste femei aveau prea puţin acces la ritualurile de asociere colegială pe care le-am descris. Poate că unele şi-au cîştigat într-adevăr funcţiile prin favoruri sexuale, dar unul dintre motivele acestei eventuale stări de lucruri putea să fie faptul că excluderea lor de la ritualurile masculine le reducea semnificativ posibilităţile de a forma reţele de protecţie, aşa că ele trebuiau să găsească alternative[135]. În sate, căsătoria le îndepărta pe femei de familia în care crescuseră ; în mod similar, legăturile create între colegii lor bărbaţi le alienau pe ele în „familia" mai cuprinzătoare a partidului.

Informaţii în plus despre comportamentul social al cadrelor între ele am căpătat de la doi bărbaţi, C.D. şi M.H., care au deţinut funcţii relativ importante în administraţia raionului Orăştie (au fost, adică, reprezentanţi ai „statului", nu ai „partidului"). M.H., agronom de meserie, a început prin a vorbi despre doi minunaţi prieteni care îl ajutaseră şi-l protejaseră atunci cînd, la sfîrşitul anilor 1950, făcuse o depresie nervoasă[136]. Amîndoi îi fuseseră colegi la primărie şi deveniseră toţi trei prieteni buni, tutuindu-se, năşindu-se unii pe alţii şi întîlnindu-se regulat să-şi petreacă timpul liber. Lucrurile au continuat şi

133. 154, interviu Verdery.
134. 186, interviu Verdery.
135. Pentru idei similare despre femei care acceptă să se culce cu şefii lor, vezi Fitzpatrick, 2005, p. 252.
136. Motivul era faptul că pierduse o posibilă promovare, „înjunghiat pe la spate" de un alt cadru care-i cunoştea originea nesănătoasă.

după ce fiecare a migrat către o altă slujbă. Cu o altă ocazie, soţia lui M.H. a descris pe larg petrecerile pe care le făceau, ca şi legăturile pe care şi le creaseră cu mai mulţi şefi de Securitate.

Oamenii nu se cunoşteau la început, dar s-au împrietenit. Ne simţeam întotdeauna bine cu cei de la Securitate, ştiam că ne apără. Ce ne-am mai distrat la petrecerile alea! Ne duceam sus la Băi, şi una-două apăreau mîncare şi băutură – puteam să stăm acolo zile în şir şi nu plăteam nici un leu! Era mare lucru, pentru că la început noi am fost foarte săraci în comparaţie cu ei. Îmi amintesc, P.M. [şeful departamentului de Securitate] vorbea într-o zi de mobilă, şi i-am spus că n-aveam deloc. M-a întrebat dacă-mi plăcea a lui, şi, a doua zi, m-am trezit cu mobila la uşă (*).

Cel de-al doilea bărbat intervievat, C.D., sugerează că totuşi între cadre existau diferenţe în modul cum socializau. Rugat să-şi numească prietenii cei mai buni, el a menţionat în general alţi angajaţi în administraţia de stat (ca el însuşi) şi pe cîţiva specialişti (un doctor, un director de şcoală). Apoi a observat:

Atunci era o concepţie: activiştii de partid nu prea se întîlneau cu cei de la administraţie. [*De ce ?*] Nu ştiu. Aşa era concepţia lor. [*Concepţia lor... personală sau a partidului chiar ?*] Şi a partidului. Şi linia era. Ei făceau anumite petreceri la care nu... [ne invitau]. Făceam şi noi ieşiri cu salariaţii noştri. Pe rîu, la pădure, la... Aşa, din cînd în cînd. Să se mai destindă. Şi ei, securiştii cu partidul, făceau împreună[137].

A continuat descriind relaţiile excelente pe care le avusese cu preşedintele şi vicepreşedintele administraţiei regionale – din nou, funcţionari de stat –, care îl apăraseră la nevoie. Pe amîndoi îi cunoscuse în timpul slujbei şi deveniseră în fiecare caz prieteni. Relaţia cu preşedintele, D.R., fusese deosebit de strînsă, chiar de la prima întîlnire, cînd D.R. venise să-i inspecteze munca şi discutaseră amîndoi ore întregi despre tot felul de lucruri, legate sau nu de activitatea administrativă. Apoi, relata el, D.R. venea în oraş şi se oprea nu la preşedinte sau la primar, ci la el. Interlocutorul ne-a descris apoi cum D.R. îl susţinuse într-un conflict cu prim-secretarul şi secretarul adjunct de partid raionali, împiedicîndu-i să se debaraseze de el; altă dată, nimerise într-o situaţie extrem de neplăcută, iar D.R. sunase pe cineva „de sus" ca să-l scoată din încurcătură.

Am inclus aici aceste detalii ca să demonstrăm un proces extrem de important: apariţia unor reţele care îi legau pe membrii aparatului unul de altul, ba poate chiar a unor noi ierarhii şi grupuri de statut printre cadre – adică exact printre oamenii care distrugeau vechile grupuri de statut de la sat[138]. Aceste reţele şi grupuri de statut nu fuseseră dispuse de sus: ele erau rezultatul încercărilor cadrelor de a-şi crea o viaţă relativ normală în limitele constrîngerilor care le erau impuse şi ale viziunii lor despre propriul statut social. Aceste reţele puteau ajuta o persoană să-şi păstreze slujba în ciuda duşmanilor invidioşi pe talentele sale (aşa cum s-a întîmplat şi cu C.D., şi cu M.H.), puteau să-i furnizeze informaţii utile care altfel nu i-ar fi fost accesibile, s-o ajute să-şi procure materiale, s-o scoată dintr-o încurcătură cu un simplu telefon. Lipsa unei bune reţele de relaţii făcea ca

137. C.D., interviu Verdery.

138. Cu toate că nu avem de unde şti cît de răspîndită era această deosebire dintre cadrele de partid şi cele de stat în viaţa lor de zi cu zi, simpla ei posibilitate adaugă o nuanţă neaşteptată funcţionării partidului-stat, ale cărui ierarhii ar fi trebuit să fie unite prin legături transversale.

abuzul
faptul

Pe baza documentelor consultate şi a interviurilor pe care le-am luat, n vrea să nuanţăm acest argument, care . se pare uşor strident prin accentul prea mare pe care îl pune pe deciziile luate la Bucureşti. Această vedere „de la vîrf" sugerează o coerenţă care, bănuim noi, lipsea de fapt din realitate: conducătorii partidului acţionau fără a înţelege pe deplin sistemul pe care îl creaseră. Noi credem că, la vremea aceea, partidul nu era suficient de consolidat pentru a gestiona fără ezitare procesul, aşa încît preferăm o viziune mai dialogică, în care esenţială este interacţiunea centrului cu forurile inferioare[143]. Liderii de partid învinuiau de multe ori cadrele de jos în timpul discuţiilor – la fel cum făcuse Stalin într-un context similar (vezi capitolul V,-Unele dintre ele chiar se confesau – ceea ce nu înseamnă, bineînţeles, că se şi făcuseră vinovate. În şedinţa din octombrie vpeţmdoi oficiali din judeţul Trei Scaune, tovarăşii Toth şi Nagy, au fost dojeniţi pentru folosirea pe larg a metodelor coercitive în raionul lor. Ei hotărîseră să formeze trei colective în perioada aceea şi reuşiseră numai cu mare dificultate, spunea Toth, dar apoi Nagy se întorsese de la Bucureşti cu instrucţiuni să înfiinţeze mult mai multe.

> „Cum credeţi, noi punem în plan . gospodării, pe când Odorhei face 24, Tg. Mureş .ţad c ă4Atunci am făcut şi noi plan şi lângă celelalte . am pus încă 15. De aici ne-am pierdut capul. mD4De aici, am făcut greşeala că în iulie p inaugurat 15 gospodării colective. Era un număr prea mare, nu-l puteam cuprinde, nu puteam evita să nu se strecoare chiaburi şi să nu se ia măsuri de forţare. c..4 Fără măsuri din acestea nu puteam face nici o gospodărie colectivă din Trei Scaune.[144]

În acest schimb de replici, Toth invocă faimoasele „întreceri socialiste" (vezi capitolul frÎM în care cadrele regionale şi raionale se luptau să se depăşească unele pe altele în climatul competitiv descris de noi mai devreme. Omiţînd numele celui care îi dăduse lui Nagy instrucţiuni să mărească numărul gospodăriilor colective înfiinţate, el a împărţit vina între conducătorii tuturor celorlalte raioane, care se întreceau să formeze tot mai multe colective şi care îl siliseră, sub ameninţarea ruşinii, să facă şi el acelaşi lucru. Abuzurile erau ca atare produsul colectiv al unor contradicţii sistemice.

Deşi este cert că, sub presiunea sovieticilor, centrul trebuie să fi ordonat folosirea forţei, există dovezi suficiente că reacţia din teritoriu a depăşit intenţiile iniţiale şi că autorităţile de la Bucureşti au întîmpinat dificultăţi cînd au încercat să ţină situaţia sub control. Aşa cum explicam în capitolul dMolitica a oscilat, pe parcursul întregului proces, între centralizare şi descentralizare: atunci cînd liderii voiau să controleze ceea ce se întîmpla, încercau să centralizeze procesul, încetinindu-i inevitabil ritmul. Cînd voiau să crească viteza, trebuiau să-l descentralizeze, iar asta însemna că pierdeau controlul asupra lui şi lăsau loc abuzurilor locale de putere, căci cadrele se întreceau să înscrie în colective cît mai mulţi săteni[145]. După prima descentralizare majoră, care avusese loc chiar în anul acela, oponent al acestei politici (Teohari Georgescu) remarca: „Mie mi-a fost teamă că secretarii de partid, în dorinţa de a realiza planul, merg şi presează. De aici trebuie conduse lucrurile,

---

[143] [illegible]

[144] [illegible]

[145] [illegible]

nu de acolo" (citat în Levy, mzzhpu.nhmmpi:ni rom. – p. hzfi–ţ'm.Tovarăşa Pauker rezuma problema în mod succint la şedinţa Biroului Organizatoric din fi iunie htnizni.ni

> In primăvara acestui an, formele de organizare a muncii noastre au fost întru câtva schimbate. Dacă în anul trecut în munca de organizare a primelor gospodării colective centrul de greutate a muncii a căzut pe aparatul C.C. şi al Ministerului, apoi în primăvara acestui an, organele judeţene de Partid şi de Stat au fost antrenate mai activ în această muncă. Această experienţă a dat un rezultat pozitiv şi ea trebuie folosită în munca noastră de mai departe, adică ananteec :nbte:mţ-c :nănteltearltllnentn,r[sublinierea noastră]⁴]fl,t

Levy scrie că, după ce conducerea i-a informat în ,t nizpi secretarii de judeţ că puteau confisca proprietăţile a unu sau doi dintre chiaburii cei mai duşmănoşi din fiecare sat, „[c]urând, operaţia de confiscare a proprietăţilor aparţinând chiaburimii a început pretutindeni în ţară, însă foarte rapid s-au depăşit parametrii preconizaţi de autorităţile centrale" (Levy, mzzupi,mnpi:d. rom. – p. ,z,–ţ]Cît despre cadrele de la nivelul de jos, Iordachi descrie „trupele de şoc" organizate de primăria din comuna Jurilovca din ţărani săraci şi fără pămînt: „Deoarece colectivizarea depindea în primul rând de forţa lor de intimidare, aceste trupe de şoc au primit şi arme, pe care le-au folosit împotriva elementelor mai rezistente. Cu timpul, aceste trupe menite să asigure colectivizarea şi apărarea comunei au scăpat de sub control, organizând furturi şi abuzuri pe larg descrise de intervievaţi" (Iordachi, mzzpupi ptţ]în fine, Stoica explică revolta sîngeroasă din Vadu Roşca din ,r--ni în parte prin zelul excesiv al autorităţilor regionale şi raionale şi al echipelor trimise în localităţile învecinate. Ele urmaseră îndemnul prim-secretarului regiunii Galaţi, care obţinuse „succese remarcabile" în colectivizarea Dobrogei prin folosirea unor metode extrem de violente (Stoica, mzztupifififţpd. rom. – p. fin,i'ţ)Pare deci potrivit să conchidem, aşa cum face Márton la sfîrşitul discuţiei sale despre retragerile în masă din colective din regiunea Mureş în htniz-ţni,uci „puterea nu deţine controlul" (Márton, mzzupi fifioe

E uşor de văzut, totuşi, că directivele centrului puteau fi lesne interpretate greşit. Aşa cum am menţionat în capitolul mudefiniţia termenului „chiabur" era departe de a fi clară, iar măsurile care trebuiau luate împotriva reprezentanţilor acestei categorii rămîneau la discreţia celor care le aplicau. Afirmaţia lui Pauker, „[c]ontra persoanelor care manifestă atitudine duşmănoasă contra gosp. colective, să fie luate măsuri severe de pedepsire"[148], lasă loc mai mult decît suficient unei interpretări oricît de liberale a severităţii măsurilor. La fel, cînd Moghioroş proclama, la o şedinţă din iunie ,t nizuanie luase decizia înfiinţării a încă o mie de colective în anul acela şi spunea: „Să se prevadă sarcinile org. de partid. [...] Probabil va trebui sa punem mai multa fermitate, in ritm mai viu in munca de pregatire a creerii de gosp. colective", subordonaţii atenţi care-i cunoşteau ideile ar fi putut să presupună că el îndemna la folosirea forţei[149]. Mai mult, aşa cum relatează Oprea, Dej „făcea presiuni uriaşe asupra liderilor locali de partid, cerându-le constant să crească ritmul colectivizării şi să fie invitat la ceremoniile de inaugurare a cooperativizării complete a raioanelor" (Oprea, mzztupi,zţ niCadrele raionale nu aveau nevoie de un ordin direct, în aceste circumstanţe, pentru a începe să utilizeze ci împotriva ţăranilor.

---

bg-ie Viola descrie tP rezultat similar ăiP;it colectivizarea sovietică mbii,tepp. pr'p,Ce
bgie ofev;t Pn;; al „; fu Cancelarie, dosar l-t girbisî "pD,îe Co,bu„
bg,be:ul! teîa,gemÎ--Cbe
bgbe:ulAte. psemÎ--CSe

A existat, după toate probabilităţile, un proces constant de instruire reciprocă la toate nivelurile ierarhiei. Centrul dădea un ordin, cadrele inferioare încercau să-şi dea seama cum să-l implementeze, preferabil prin modalităţi care puteau să le asigure consolidarea carierei, şi uneori îşi depăşeau obiectivele pe parcurs. Apoi ţăranii se împotriveau, cadrele erau poate sancţionate şi trebuiau să se adapteze la situaţie, să găsească soluţii pe care conducerea de partid le lua apoi în considerare la următoarea rundă de decizii[150]. Pe scurt, liderii partidului se angrenau într-un proces de „adaptare flexibilă" (vezi capitolul 2) la cadrele de nivel inferior. Raportul, menţionat deja, al şedinţei din octombrie itnizni Secretariatului prezintă, de pildă, o imagine a cadrelor de jos care o iau constant înaintea ordinelor, au propriile idei şi trebuie restricţionate de către forurile centrale, care recunoşteau că nu dăduseră instrucţiuni adecvate[151]. La un moment dat, liderii partidului discutaseră criteriile de înfiinţare a noilor colective, pentru care se stabilise iniţial un minimum de sznie familii, fiecare cu un lot mediu de trei hectare. Dar, la nivel local, cadrele care formau gospodării colective noi nu reuşeau să convingă mai mult de nouă-zece familii, majoritatea cu foarte puţin pămînt. Întrucît, din acest motiv, GAC-urile rezultate nu aveau cum să devină modele de urmat, centrul reluase ideea iniţială, cerînd un minimum de snidi familii şi o suprafaţă totală nu de trei hectare de familie, ci de treizeci şi cinci de ori mai mare decît media satului. Rezultatul a fost o înmulţire a cazurilor de încălcare a „liberului consimţămînt", care determina acum centrul să-şi reformuleze planurile. Un participant observa: „Cred că aci în fixarea acestui număr de snisie o parte din rădăcinile pornirii presiuni pentru a forţa pe ţărani să intre în gospodării. Cu un minimum de snini era o treabă mai grea într'un timp aşa scurt. De aci au început presiunile şi asupra ţăranilor săraci şi mijlocaşi de a intra în gospodării colective", folosind „tot felul de bestialităţi" ca să se atingă sau să se depăşească cifra[152].

Partea finală a raportului explică starea de lucruri ca pe o luptă între autorităţile raionale riłele comunale: „La inceputul verii, multe Comitete Judeţene lucrau direct, ocolind Comitetul de Plasă, la organizarea gospodăriilor colective. Când s'a subliniat că trebue instruite comitetele de Plasă să facă acest lucru, unele comitete judeţene, au slăbit controlul muncii de jos, şi am avut după aceea cele mai multe abateri"[153]. Această discuţie şi altele între membrii conducerii partidului insistau să atribuie problemele procesului de colectivizare Sh htnizmiei combinaţii de planificare şi acţiune inadecvate la vîrf şi de încălcare constantă a ordinelor de către cadrele inferioare, al căror carierism era considerat principala problemă. Într-adevăr, construirea carierei era un motiv serios pentru ca aceşti oameni să manifeste exces de zel în îndeplinirea directivelor, cu speranţa de a face impresie bună. Şi aceasta pentru că, de fiecare dată cînd îndemna la intensificarea ritmului colectivizării, conducerea superioară dădea limpede de înţeles că voia rezultate şi că scopurile puteau să scuze mijloacele. Activiştii din localităţi, comune, raioane şi regiuni se concurau unul

---

isîsèoPmneO-ıPındeledmdimiincni PrlinePGiecneReidPm tmPencisî ",ėmrbimPtţiiimOe itumrdrhriimzaePmrertuăcnederemierrcniimdi nmriPdit nenimtPmzdiidcdrBe rtndci mmtOtiePlmditnidii e PniPditnle -Priiri le dePeP fă-t lecnPdinieOmtrPrdiăcefrm ielătPl nmeiirdelini riPdirmnii iinotrăclemedi iilăirdmdPrc nedeenePdiiedciett rmniinini ecl mtţeledlcntdeemiimtrcPlePlmtdciededeni ltăiiemiirPrăce-PăielePdm rcnirdeleOeĊe„mrbimPtîis "ăănit,aiţcCSė

)siizobfec;t hPn ;; mn;, ;mPrinmieiiClmi.t simisî "ėfiaţmcie"crtriPd cmdePădeP mrmmenedmteimclniA

ispizėul-!"aha i,mė "ae,m,i"ımeriţ'is"rtSė

is,-ė0ul-s",ė,î !ė

pe altul în înfiinţarea cît mai multor gospodării colective, iar cei care aveau rezultatele cele mai bune erau promovaţi, indiferent de metodele folosite. Liderii se plîngeau că, de îndată ce formulau un plan specific, cadrele acţionau ca şi cum îndeplinirea lui era mai importantă decît respectarea liniei partidului sau folosirea metodelor corecte. „[I]n goană după realizarea planului cifric, au făcut tot soiul de abateri grave."[154] În mod clar, centrul era incapabil să controleze procesul cel puţin o parte din timp, iar asta dădea mînă liberă cadrelor de la nivelurile inferioare. Faptul că toată lumea voia să învinovăţească pe toată lumea dovedeşte atît o structură în care responsabilitatea nu era limpede localizată, cît şi un centru care nu deţinea controlul deplin asupra situaţiei. Lucrurile aveau să se schimbe spre sfîrşitul deceniului, cînd Gheorghiu-Dej şi-a consolidat ferm puterea, devenind cel mai devotat discipol post-mortem al lui Stalin, şi a îndemnat la colectivizarea completă cu orice preţ.

Instituţionalizarea nesigură a guvernării ca explicaţie generală a violenţei de care făceau cadrele permite totuşi şi alte posibile interpretări. Poate că, din cauza deficitului de cadre, autorităţile nu se grăbeau să-i pedepsească pe vinovaţii de nerespectarea ordinelor de teamă ca insuficienţa aceasta să nu se agraveze. În mod cert, prin controlul pe care îl exercita asupra Securităţii, Uniunea Sovietică tulbura apele periodic, forţînd lucrurile atunci cînd liderii nu reuşeau să ajungă la un consens. Poate că angajamentul ideologic fragil al cadrelor faţă de proiectul colectivizării le afecta capacitatea verbală de a-i convinge pe ţărani şi le silea să folosească forţa, mai ales dacă aveau ambiţii carieriste. Această situaţie trezea cu siguranţă împotrivirea ţăranilor, care trebuia înăbuşită cu şi mai multă violenţă, dînd naştere unei spirale a escaladării conflictului. Dezbaterile pe tema celor mai bune metode şi răsturnările constante de situaţie (ca să mai vorbim de epurări şi de sancţiuni) creau un mediu complet nesigur, în care cadrele trebuiau să aleagă între o atitudine de expectativă şi calcule pe termen scurt care nu aveau cum să excludă utilizarea forţei. Poate că aceia care alegeau varianta a doua erau cei cu bile negre la dosar, de care sperau să scape demonstrînd fervoare revoluţionară : oameni din categorii sociale defavorizate de partid, cadre care fuseseră deja criticate că nu-şi făceau munca bine sau foşti legionari. Într-un caz, organizaţia locală de partid din Pechea criticase un activist pentru delăsare în muncă ; ulterior, omul avea să devină unul dintre cei mai bătăuşi agenţi trimişi în Pechea (Şandru, 2003, p. î, ,aÎntr-un alt caz, conducerea de partid a regiunii Constanţa a fost criticată pentru comportamentul unei echipe de activişti care, terorizîndu-i pe chiaburi mult peste limitele stabilite de partid, „pornesc de la o metodă, care sunt legionare, dacă verifici să vezi că sunt legionari printre ei" (Iordachi, 2003, p. îi,ţua

În loc să detaliem aceste posibilităţi, am vrea să investigăm reprezentările culturale şi relaţiile sociale în care erau angrenaţi activiştii. În primul rînd, în privinţa reprezentărilor : aşa cum vom vedea în capitolele 4 şi ăţ propaganda de partid îi prezenta pe chiaburi (ţintele preferate ale violenţei) nu numai ca „exploatatori", „terorişti" şi „trădători", ci şi numindu-i „porci", „şerpi", „paraziţi" şi „demoni" – adică identificîndu-i drept fiinţe neomeneşti. Mai mult, ca şi în cazul sovietic, majoritatea cadrelor care înfiinţau colective erau muncitori industriali şi alţi locuitori de la oraşe, pentru care ţărănimea era o formă de viaţă inferioară, subumană, un soi de fiară. Viola sugerează că, în colectivizarea din URSS, imaginile acestea i-au ajutat pe activişti să lase deoparte orice scrupule şi să-i

---

gfă ăţuba
gfafaă ivt. mimim.roe– uaiztst. ia setiţeii ztuitioeva tieiiaot ie istvazio ţoe
ăt,ermizeşiz iieivei izioa it tozoezeiz d ozt.eeuastiema emieotmoeiuo ăt,erniz Lfr
ua ţotiz,a uoe,.ioeă(

atace pe săteni cu o cruzime dezlănţuită : pentru că atît culacii, cît şi ţăranii erau fiinţe subumane, ei puteau fi trataţi cu brutalitate (Viola, 1996, pp. t"7 t9 b ţPerspectiva aceasta vu se pare corectă şi în cazul României.

Un al doilea argument referitor la comportamentul abuziv al cadrelor ne întoarce la discuţia despre relaţiile sociale dintre acestea. Noi bănuim că în spatele unora dintre excese se aflau ritualuri de concurenţă şi de asociere masculină – un aspect subestimat al procesului de construire a partidului, la care am făcut deja referire cînd am vorbit despre cadrele care beau. Aşa cum violenţa masculină împotriva femeii este un produs nu (numai) al relaţiei dintre bărbat şi femeie, ci (şi) al competiţiei dintre bărbaţi (Collier şi Rosaldo, 1981 ; Pateman, 1988 ; Smuts, 1992), exerciţiul violenţei împotriva ţărănimii poate să fi servit ca mijloc prin care cadrele fie se întreceau unele pe altele în construirea propriei cariere, fie stabileau legături între ele participînd împreună la violenţe[156]. Posibilitatea aceasta, sugerată şi de Schnell pentru Uniunea Sovietică (Schnell, 2009, p. tbr este foarte mare deoarece, chiar înainte de colectivizare, în satele româneşti violenţa fizică dintre bărbaţi, mai ales tineri, era o modalitate obişnuită de a deosebi duşmanii de aliaţi. Era normal ca evenimente precum petrecerile şi adunările săteşti să dea naştere unor încăierări. Majoritatea cadrelor erau bărbaţi tineri ; în 1952, 80 la sută dintre cei care ocupau poziţii inferioare îI conducere aveau sub 40 de ani, iar 43 la sută aveau între 30 şi 40 de ani (Ionescu-Gură, 2005, p. 234). Cadrele de rînd, care erau probabil în mai mare măsură implicate direct în colectivizare, tindeau să fie mai tinere[157]. Bărbaţi fiind, ei luptaseră probabil şi în al Doilea Război Mondial. Din toate aceste motive, ni se pare şi mai plauzibil ca tinerele cadre să fi urmat modelele locale de relaţionare masculină caracterizate prin agresivitate.

Vom face o ultimă observaţie despre violenţă inspirîndu-ne din studiile asupra efectelor biologice ale anxietăţii şi stresului, care dovedesc că, la niveluri ridicate, acestea se asociază deseori cu un comportament violent[158]. Dacă vieţile cadrelor erau atît de obositoare şi de pline de nesiguranţă cum le-am înfăţişat noi, atunci avem aici încă o sursă a violenţei din perioada colect. izării. Şi tot aici putem adăuga anumite detalii biografice particulare, de pildă, faptul că membrii minorităţilor naţionale sau foştii săteni cei mai săraci au profitat de prilejul de a se răzbuna pentru formele anterioare de discriminare.

Din toate aceste posibile motive, violenţa se conturează ca un element fundamental al identităţii cadrelor pe teren. Care putea fi efectul psihologic al exercitării ei ? În această privinţă nu avem informaţii, dar îl citām pe Buharin, care vorbea pe această temă despre Uniunea Sovietică. El era de părere că tragedia colectivizării consta nu atît în suferinţa cumplită a ţărănimii, cît în „schimbările profunde din profilul psihologic al comuniştilor care au participat la campanie şi care, în loc să înnebunească, au devenit birocraţi profesionişti, pentru care teroarea a fost de atunci o metodă normală de administrare... indicînd t veritabilă dezumanizare a oamenilor care lucrau în aparatul sovietic. «Ei nu mai sînt fiinţe umane»" (vezi Nikolaevsky, 1965, pp. 18-19)[159]. Conquest (1986, p. 343) vorbeşte de

---

e-) ,t fuţmrdbrmţm drţ finot et ocsnc Ecc ours cacn prbaoncnuanpcs-eaa4

e-r ,t 6a uţ alame drdea pcncţpcţusa unoa d.nm enc mnţ eanoamac nuapcune-ced,

e-Pbt6a uţre a e-aesi neoauţncrdutmeaceţr rmdrţ Îne dpâPş 0u unoa[udre eaputeao-oţeapeoa papz pr,toetcnoa ptuţndsăţ alucada dto9fuţmrdbrmţm drţ finotd et ocsnc eaccor nuanpcsco-mţcaoa5

e-r,t "onbmacOrdeotnţ ae-c oadncnoadr- Aţâtdnanpâ P rres t pao-aea ţccaonţroţ drpca drţ UrSnoţc ,c m r„) 7tuţcnOrdccaoc utcbţca uSţnourn-ccada drţ U Sno-cniao-cs ps oamnousmn-uţ enondadn eţccoa ptnocndrţ UrSnoţc ăţ uan n ccaţ)nrâao rnunoaăţrn etoţc oautdnnoa bonerndeot,damaţ utdauc-nţuoţţ46a uţ uneţctdrd ş,

asemenea despre un oficial care afirma: „Aceia dintre comunişti care am fost implicaţi direct şi masiv ororile colectivizării am rămas nişte oameni marcaţi. d purtat sechelele" (vezi Kravchenko, 1946, p. 107). Colectivizarea a fost un proces formativ şi pentru cadre, nu doar pentru partid, iar pentru multe dintre ele a reprezentat o experienţă cumplită.

p6czj DR..p

În capitolul de faţă am căutat să expunem complexitatea lumii cadrelor pe umerii cărora a căzut sarcina colectivizării. Situaţia lor era în bună măsură contradictorie. Supravegherea exercitată asupra lor a fost cel puţin la fel de generalizată ca şi asupra restului societăţii. Deficitul de cadre bine pregătite a înlesnit abuzurile de putere asupra ţărănimii, deşi, pe de altă parte, cadrele îşi percepeau poziţia drept precară, fapt care le îndemna să ia constant iniţiativa de a anticipa sau de a depăşi ordinele primite. În contrast cu mult lăudata solidaritate a partidului vedem politici care izolau cadrele între ele şi de cei pe care trebuiau să-i colectivizeze. Deşi se presupunea că ar trebui să fie dedicate trup şi suflet partidului, cadrele erau şi ele oameni şi aveau nevoie de un mediu social. Mai important, într-un mediu extrem de instabil, trebuiau să fie permanent în gardă şi să formeze alianţe cu alţii care puteau să le ajute să se simtă mai în siguranţă. Toate acestea au fost consecinţe ale modului în care .m fost instituţionalizată puterea. Astfel au luat naştere carierismul, nerespectarea ordinelor, angrenarea în relaţii sociale şi clientelismul care au ajuns să definească societatea comunistă românească şi care au compromis „impersonalismul birocratic" intenţionat de partid.

La rădăcina acestor realităţi s-au aflat numărul mic de membri de la începuturile partidului şi magnitudinea sarcinii de a colectiviza o ţară predominant agrară. Ca urmare, conducerea a trebuit să atragă în îndeplinirea acestei sarcini cît mai mulţi oameni, inclusiv personaje pe care propriul trecut le făcea cu totul nepotrivite pentru o asemenea muncă. Preocuparea faţă de ceea ce făceau cu adevărat aceşti oameni – teama, aşadar, ca politica iniţială de cooptare de membri să nu fi dat prea multă putere tocmai „duşmanului", care trebuia deci epurat – a generat verificări ale membrilor şi ale cadrelor, ca şi o supraveghere constantă a acestora, mai ales din partea Securităţii. Întrucît la început Securitatea cm raportat direct Uniunii Sovietice, e posibil ca neîncrederea sovieticilor faţă de partidul românesc să fi intensificat supravegherea la care erau supuse cadrele. Implicarea sovieticilor, la rîndul ei, a contribuit la slăbiciunea relativă a partidului şi la inconsecvenţa politicilor de colectivizare de-a lungul timpului, căci, în orice luptă între facţiuni, invocarea exemplului sovietic putea să încline balanţa şi să suprime orice politică mai bine adaptată la situaţia din ţară.

Un factor agravant al slăbiciunii centrului a fost şi concepţia avangardistă, care a înmulţit sarcinile dincolo de capacitatea cadrelor de a-şi duce munca la bun sfîrşit. În acelaşi timp, supravegherea şi politica inconsecventă au creat un mediu în care cadrele nu ştiau niciodată la ce să se aştepte şi care încuraja astfel competiţia şi rivalitatea pentru succes în carieră. Ca urmare, conducerea partidului a pierdut în mod repetat controlul asupra a ceea ce se petrecea în mediul rural şi a fost incapabilă să pună capăt abuzurilor cadrelor de jos, fapt care, la rîndul său, a accentuat împotrivirea ţăranilor şi a făcut necesară şi mai multă forţă. Violenţa colectivizării apare astfel nu ca o aberaţie, ci ca un produs al modelării socioculturale şi al problemelor profunde care au însoţit implementarea

tiparului sovietic în România. Astfel de probleme erau obiectivele care nu puteau fi atinse cu resursele inadecvate aflate la dispoziţia partidului, noua formă de organizare politică (partidul-stat) care nu-şi controla întru totul propriile organe de represiune, administratorii incompetenţi confruntaţi cu proiecte masive de inginerie socială şi idealul „liberului consimţămînt", contrazis de oroarea pe care o resimţea mare parte din ţărănime. Spre deosebire de ţăranii ruşi, din satele lor cu proprietate comunală, micii proprietari funciari români, profund ancoraţi în colectivităţile lor, s-au agăţat cu toată puterea de pămînt, dacă l-au avut. Acceptarea colectivizării a trebuit să le fie impusă. În locul unui proces gradat şi integrat de trecere de la o formă de societate la alta, societatea românească a fost complet restructurată, proces în care violenţa s-a dovedit inevitabilă.

Ce putem spune în încheiere despre rolul jucat de cadre în modelarea noului partid-stat? ”-Fprimul rînd, construirea, ca mod de adaptare la situaţie, a reţelelor orizontale şi clientelare care le protejau într-o oarecare măsură de surprizele politice a contribuit la transformarea aparatului într-un teren propice pentru competiţia dintre fiefuri şi pentru alianţe schimbătoare (vezi Verdery, 1995). Reţelele de acest fel, odraslele neotradiţionalismului charismatic, au erodat resursele mobilizate în societate pînă cînd au secătuit de sevă orice obiectiv coerent pe care l-ar mai fi putut proclama liderii partidului. Între timp, aceste reţele păstrau cadrele incompetente pe poziţii, diminuînd eficienţa exemplului personal şi subminînd orice interes pe care ţăranii l-ar fi putut manifesta faţă de gospodăriile colective. Forţa şi tenacitatea acestor reţele le-au permis să reziste multă vreme după prăbuşirea partidului şi să etaleze apoi elemente competitive de „corupţie".

sFal doilea rînd, cadrele care au încălcat în mod constant regula „liberului consimţămînt" pentru a-i sili pe fua să se înscrie în colective şi-au păstrat şi după încheierea colectivizării năravul căpătat de a trata „masele" cu dispreţ. Comportamentul lor nechibzuit a compromis autoritatea partidului în ochii sătenilor. Mai mult, siguranţa partidului că numai o avangardă putea să-i îndeplinească bine misiunea a înăbuşit spiritul de iniţiativă în toată societatea, pe măsură ce „centralismul democratic" se dovedea mult mai mult „centralism" şi mult mai puţin „democratic". Cadrele au clădit autoritatea partidului într-un mod patriarhal, în timp ce se străduiau ele însele să urce în ierarhie ca să aibă spaţiu mai mare de manevră pentru exercitarea liberei iniţiative. împiedicat în acest fel apariţia acelei relaţii stat-subiect postulate de idealurile comuniste, care i-ar fi stimulat şi i-ar fi mobilizat pe oameni să creeze viitorul luminos.

În fine, o trăsătură foarte evidentă a comunismului românesc a fost faptul că, indiferent de tehnicile folosite, ideologia nu a „prins" niciodată complet. „Omul nou" nu a fost creat; guvernamentalitatea specifică viitorului luminos nu şi-a găsit aici teren propice. Aserţiunea aceasta este valabilă nu numai pentru masele de români care nu erau membri de partid, ci şi pentru numeroase cadre. Circumstanţele în care lucrau şi cerinţele contradictorii care le erau formulate au favorizat strategii de supravieţuire care sacrificau ţelurile ideologice în avantajul eficienţei pragmatice şi al creării unor plase protectoare de relaţii sociale. În cea mai mare parte, cadrele au fost oameni interesaţi de oportunitatea de a exercita iniţiativă şi Iutere, pentru care calitatea de membru de partid nu era decît un mijloc pentru a accede la scop. Angajamentul profund faţă de ideologie nu era obligatoriu.

Ca atare, răspunsul la una dintre întrebările pe care le-am pus la început – cum s-a creat legitimitatea regimului comunist în ochii cadrelor – este că, pentru multe dintre ele, ea nu s-a creat niciodată. Într-un anumit sens, întreaga chestiune a „legitimităţii" este, aşa cum Benedict Anderson (1990) a argumentat elocvent pentru Java, o „pistă falsă" în

acest caz, pentru că se sprijină pe ipoteza etnocentrică potrivit căreia puterea ar trebui să aibă ceva de-a face cu consimţămîntul. Atîta vreme cît puterea a fost însă susţinută de Armata Roşie şi de întregul aparat al Uniunii Sovietice, „consimţămîntul" - altul decît cel decisiv al liderilor sovietici – n-a fost aproape niciodată om considerent în supravieţuirea partidului comunist din România. A fost perfect posibilă crearea unui întreg aparat numai pe baza deţinerii în comun a puterii de a guverna, guvernanţii „fiind preocupaţi mai mult de veneraţia publică decât de legitimitatea publică" (Jowitt, 1992, p. 136 [ed. rom. - p. 169]). În aceste împrejurări, nu e de mirare că, în strădania lor de a-i convinge pe ţărani să intre în colective (vezi capitolul 1bmcadrele nu au reuşit să le inculce convingerile comuniste, căci multe nu posedau asemenea convingeri ele însele; au recurs aşadar la forţă. În măsura în care aderarea la modelul sovietic a presupus forme noi de supunere a subiecţilor faţă de stat, putem spune deci că primele care s-au opus acestor forme au fost înseşi cadrele.

Cele trei capitole anterioare au pregătit terenul pentru descrierea experienţei colectivizării aşa cum a fost ea trăită de ţărănime în viaţa de zi cu zi. Prin intermediul acestui uriaş proiect de inginerie socială, tînărul regim şi-a transpus în realitate obiectivele transformatoare, creînd socialismul real în şi prin practica activităţii zilnice. Amploarea acestei misiuni e greu de supraestimat. Partidul Comunist Român, călăuzit de mentorii săi sovietici, trebuia să „vîndă” colectivizarea populaţiei ţării – lucru deloc uşor de realizat. Dar, ca membri ai unui partid revoluţionar de factură leninistă, conducătorii credeau că deţin cheia unui viitor mai bun, socialist, şi că dispun de cunoştinţele necesare şi de mijloacele potrivite pentru a-şi atinge ţelul. Ei erau deci cei care trebuiau să-i lumineze pe oameni.

În următoarele trei capitole, vom analiza felul în care liderii de partid au creat o serie de instrumente organizatorice şi culturale şi au încercat să-şi impună cu ajutorul lor scopurile proprii. Vom încerca aici să elucidăm ce a însemnat pentru românii de toate categoriile sociale confruntarea cu cea mai profundă restructurare a vieţii lor şi cum au trăit-o pe viu. Cum au reacţionat în faţa acestui eveniment haotic ? Cum au încercat să-şi imagineze viitorul, care le era prezentat ca un complex derutant de oportunităţi şi constrîngeri ? Ce lecţii de viaţă a primit fiecare dintre cei implicaţi în acest proces, în contextul în care cadrele încercau diferite metode de a-i face pe proaspeţii membri de partid să adere la linia oficială, iar pe ţărani să se înscrie în gospodăriile colective ? Şi, E primul rînd, cum au trecut ţăranii de la împotrivirea înverşunată faţă de gospodăriile colective la acceptarea inevitabilităţii lor, cedînd după ani de luptă ?

Răspunsul la această ultimă întrebare este unul dintre scopurile majore ale celor trei capitole care urmează. Vom descrie diverse tehnici prin care autorităţile comuniste au căutat să înfăţişeze procesul de colectivizare drept inevitabil – tehnici care presupuneau un atac la adresa relaţiilor sociale din interiorul comunităţii rurale şi, concomitent, practici cu scop instructiv, prec ?m propaganda şi învăţarea prin exemplu, menite să educe populaţia şi s-o convingă de înţelepciunea partidului. Vom împărţi aceste tehnici în două grupuri largi, pe care le vom numi „pedagogii” şi, respectiv, „breşă organizaţională” icterageuacrezL ytieşut tcovt, b„Pedagogiile” şi-au avut originea în propensiunea avangardistă a partidului de a „lumina” populaţia despre cum putea realiza în practică promisiunile socialismului. Pentru a educa şi a convinge „masele”, activiştii foloseau un complex de instrumente de reprezentare şi participare care transmiteau viziunea partidului şi, în acelaşi timp, educau

şi disciplinau. „Breşa organizaţională” se referă la reconfigurarea organizării comunităţilor săteşti şi este o paralelă socială la „breşa revoluţionară” futinzouacreÎltieşuttcovt„La lui Jowitt, prin care el înţelegea „alterarea decisivă sau distrugerea valorilor, structurilor şi comportamentelor'despre care o elită revoluţionară crede că alcătuiesc sau contribuie la puterea curentă sau la posibila existenţă a unor centre alternative de putere” (Jowitt, 1971, p. 7). Deşi această definiţie vizează în primul rînd reorganizarea statului ca entitate naţională, conceptul este relevant şi pentru relaţiile sociale locale, aşa cum ne confirmă însăşi analiza pe care Jowitt a făcut-o procesului de colectivizare (1978). Iar lucrurile stau astfel pentru că puterea nu este organizată doar „la vîrf”, ci impregnează relaţiile de numeroase tipuri dintre membrii societăţii, inclusiv pe acelea care îi leagă pe săteni unul de altul în moduri specifice, în viaţa de zi cu zi.

Ideea de „pedagogii” este limpede, dar cea de „breşă organizaţională” s-ar putea să aibă nevoie de unele clarificări. Crearea agriculturii socialiste a schimbat în mod fundamental relaţiile din interiorul comunităţilor rurale. Ea a sfîşiat ţesătura unui anumit tip de organizare socială – comunităţile descrise de noi în capitolul 2 : dense, structurate teritorial, ierarhizate după statut şi a căror celulă de bază era gospodăria individuală – şi a înlocuit-o cu două tipuri de organizare formală : gospodăriile colective şi cele de stat, bazate pe o anumită ideologie a egalităţii de clasă. După cum am explicat deja, satele tradiţionale erau organizate în jurul relaţiilor personale de rudenie şi de statut ; poziţiile politice erau puţine, majoritatea alese de către săteni. Satele se deosebeau mult în materie de solidaritate internă şi omogenitate.

Spre deosebire de sate, gospodăriile colective şi cele de stat aveau o ierarhie de poziţii formale pentru care oamenii puteau fi recrutaţi din sat sau din afara lui. Primarii erau impuşi de sus, nu aleşi. Forţa de muncă a gospodăriilor de stat putea proveni din oricare dintre satele din jur sau chiar de mai departe ; directorii lor puteau fi aduşi de oriunde. Limitele gospodăriilor agricole de stat nu erau fixe, ci flexibile : depăşeau limitele satului, iar unele loturi de pămînt puteau fi foarte uşor transferate unei alte unităţi similare. Organizarea colectivelor era intermediară între cea a satelor precomuniste şi cea a gospodăriilor de stat. Cu excepţia perioadei de început, cînd puteau fi aduşi din exterior, preşedinţii lor au fost în general localnici, la fel cum era şi majoritatea personalului (contabili, brigadieri, lucrători etc.). Teoretic, munca în colectiv era organizată pe echipe şi brigăzi recrutate independent de alte relaţii sociale şi era efectuată individual de membrii colectivului şi remunerată tot individual ; în practică însă, ea era organizată şi remunerată după criteriul gospodăriilor individuale. Graniţele GAC-urilor erau întru cîtva mai puţin fixe decît ale satelor, pentru că anumite suprafeţe de teren puteau fi mutate în alte unităţi economice, iar limitele lor nu coincideau neapărat cu ale satului : un colectiv putea cuprinde mai mult de un sat, iar un sat – mai mult de un colectiv.

Trecerea de la comunitatea tradiţională sătească la acest tip nou de organizare formală a presupus schimbări uriaşe în vieţile oamenilor. A necesitat ruperea diferitelor legături de solidaritate care împiedicau crearea şi funcţionarea gospodăriilor colective şi de stat, deprinderea oamenilor cu noile norme de muncă şi plată, estomparea graniţelor satului şi a legăturii dintre gospodăriile individuale şi dintre acestea şi loturile de teren aferente. A necesitat de asemenea distrugerea ierarhiei sociale a comunităţii şi înlocuirea ei .fea ierarhia claselor sociale, pentru că altfel „lupta de clasă” ar fi rămas un concept gol, în loc să devină un instrument de eliminare a exploatării. Acestea sînt tipurile de schimbări pe care le avem în vedere atunci cînd vorbim despre „breşa organizaţională” : crearea unei rupturi în relaţiile de familie şi subminarea procesului de recrutare a elitei săteşti,

ca preliminarii la birocratizarea societății rurale. În acest sens, viziunea noastră diferă mult de concepția colectivizării ca proces de colonizare internă a țărănimii pe care o adopta Viola (1996)[1].

Într-o țară predominant agrară, tehnologia fundamentală, cea mai cuprinzătoare și mai durabilă de implementare atît a pedagogiilor, cît și a breșei organizaționale a fost colectivizarea însăși. Cu același scop au fost utilizate o sumedenie de alte tehnici cu o arie de aplicare mai mică, prin intermediul cărora partidul a căutat să-i convingă sau să-i constrîngă pe săteni să participe la îndeplinirea obiectivelor sale (însămînțîndu-și bine cîmpul, de pildă, producînd recolte bune, livrîndu-și cotele integral și la timp, aderînd la întovărășiri sau la GAC-uri, denunțîndu-și vecinii sau rudele care se opuneau politicilor de partid, persecutîndu-i pe chiaburi și așa mai departe). Aceste tehnici diverse puteau fi aplicate distinct sau se puteau suprapune. De exemplu, cotele au fost o politică în sine, dar ele au coincis de asemenea cu perioada colectivizării, devenind de multe ori picătura care i-a determinat pe oameni să se înscrie în GAC. Pentru că pedagogiile și breșa organizațională s-au întrepătruns, nu le putem descrie izolat pe fiecare în parte, în capitole separate. Vom organiza totuși următoarele trei capitole într-un singur flux, discutînd mai întîi pedagogiile (capitolele 4-5) și apoi instrumentele specifice breșei organizaționale (capitolele 5-6). Utilizarea acestor tehnici pe parcursul unui deceniu a dus în cele din urmă la includerea a 95 la sută din suprafața agricolă a României în gospodăriile colective, dar nu întotdeauna în formula dorită de partid.

Obiectivele noastre în partea a II-a sînt de două feluri. Mai întîi vom prezenta practicile cncăror implementare a creat partidul-stat, l-a învestit cu autoritate și a modelat tipurile de relaționare politică dintre stat și subiecții săi. Ce tip de guvernare a țării instaura comunismul și ce fel de legături instituia între partid și „popor" ? Cum își învăța cetățenii să se raporteze la el și care au fost reacțiile lor ? În al doilea rînd, vrem să sugerăm că, V ciuda metodelor coercitive folosite pe larg și a efectelor lor incontestabile asupra relațiilor și practicilor sociale din mediul sătesc, tenacitatea organizării sociale țărănești cnimpus limitări severe proiectelor partidului și l-a silit să-și modifice planurile. Eforturile cadrelor de a crea breșe în organizarea comunităților sătești au avut succes numai prin recursul la multe dintre principiile organizatoare ale acestor comunități, fapt care, la rîndul său, a compromis tipul de organizare formală preconizat de programul partidului.

---

hi (aăi or p"ocamla sutll ur niuiroas dri 6itdsoaurotsăfeamusj ,ioa"obadaputdauciniuslas it rţUfŭĭbcl.slanslz "o esocazt utdtoiusla iocaas z săs urm t ltn alaăca skoisbis dri Îcsdio "opr ăi us bslsotas etsca k a Ndtpic 7 us t utdtoia lio mtmaoc ua d.ÎÎ or s assuuap ds utdtoii .l asda7 snaui 6itdsz şcc. z ek,am(sl utdauciniusoass "opamosăi sdcuansn s "opaiosc s ro sormic cie la roicsca psad ăfasCd "o turit paoiala mtlroi la tlbsoiusla Nfosdaj pclrucrlsca lres eoubii ăi ltdrli Nslca lillica la uadapeauikua roai utmroicsbi lrlsda clslibitosdaz usla "o mtl d-mealaor aos ro mtl la tlbs sla Nlmsd ?Uiltuosciusoasptuiacsbii pscaăci apldaics la utdtoiuslas ps iocaas snaui ăi 5t iccn hr.mafe

Întrucît puterea comunistă a fost impusă în România din afară, şi nu în urma unui proces revoluţionar intern, partidul a avut de-a face cu o populaţie foarte puţin receptivă

”a o. fetot c” î niclpu ”,ş,Oe” „ făe
p!e ofev.î „sni .. pn,., mi ,ucăpzpsmieozedpieaîclpu şâaţnnaë aap Ve
,faesR Nipr Cu:prmpCSlrg g rC,S r SCgNv!cdălSC SptudCfRCc:p,Slpnmiedtupiatdpdiasdufu
nedaupdtue ,cnedreâzdeâţn ,Opa a” nVe

la ideile sale. El a trebuit să construiască o societate revoluţionară şi, concomitent, să ridice nivelul de conştiinţă al oamenilor, transformînd structurile de clasă chiar în timp ce îşi învăţa cetăţenii care erau noile forme de expresie cuvenite şi noile categorii conceptuale prin prisma cărora era necesar să gîndească. Ideea că partidul trebuie să educe masele – noţiunea leninistă că el era „avangarda" societăţii – îşi avea sursa directă în experienţa sovietică, la fel ca multe dintre mijloacele prin care s-a făcut această educaţie[4]. Noi am numit mijloacele respective „pedagogii". Ele constituiau un arsenal masiv, folosit pentru a produce tipuri noi de adevăruri şi de cunoştinţe, multe dintre ele complet antitetice celor pe care le cunoşteau în mod tradiţional ţăranii. Pedagogiile reprezentau cuvinte şi categorii noi, un întreg limbaj nou, dar şi modalităţi noi de a disciplina şi de a dispune de trupurile oamenilor.

Principalele pedagogii pe care le vom discuta în cele ce urmează sînt următoarele: [illegible]instrumentele de [illegible]precum ziarele de partid, gazetele de perete, artele (literatura, teatrul, muzica, filmele etc.); 2) [illegible]care puneau în competiţie muncitori, brigăzi, gospodării colective, sate întregi şi care stimulau de asemenea producţia; 3) [illegible] sau [illegible]realizată într-o varietate de moduri, de pildă prin organizarea de vizite ale ţăranilor în Uniunea Sovietică sau în gospodării colective model din România (pentru a-i convinge să se înscrie apoi în GAC în satul lor), ca şi prin tehnici disciplinare exemplare precum umilirile publice, deportările, arestările şi execuţiile, menite să-i sperie pe oameni pentru a-i sili să se supună; [illegible] fie publice, fie private, menite să-i dea pe faţă pe duşmanii comunismului şi să-i coopteze pe „oamenii noi" în mecanismul represiv al partidului; 5) întocmirea de [illegible]modalitate importantă prin care ţăranii învăţau noul limbaj şi categoriile socialismului şi erau introduşi în practicile noului regim; şi 6) o serie de tehnici grupate sub numele de [illegible]sau „de convingere", deşi trebuie să reţinem că toate tehnicile folosite de partid erau persuasive, atît în formă, cît şi ca obiective. Acest arsenal de metode a fost folosit nu numai în timpul colectivizării, ci şi, mai larg, pe toată durata procesului de transformare comunistă a societăţii. Vom discuta primele cinci pedagogii în capitolul de faţă, iar pe a şasea, în cel următor.

O parte dintre aceste instrumente presupuneau o implicare mai activă a individului decît altele, iar acest lucru se va vedea în ordinea în care le prezentăm aici. De pildă, în cazul propagandei, oamenii nu trebuiau neapărat să facă altceva decît să confirme recepţionarea mesajului ei – în cel mai bun caz. Mimesisul furniza atît modele pozitive, care trebuiau emulate (gospodării agricole socialiste de succes şi comportamente adecvate „omului nou"), cît şi exemple negative, de evitat (de pildă, oameni bătuţi). În schimb, prin intermediul denunţurilor, al demascărilor şi al cererilor, cetăţenii participau activ la învestirea normelor şi valorilor socialiste pe care le învăţau cu autoritate, întrucît îşi formulau afirmaţiile în termenii partidului. Diferite pedagogii presupuneau grade diferite de consimţămînt, fie silit, fie benevol, şi, pe parcurs, îi făceau deseori pe cetăţeni complici la mecanismul represiv al partidului. Dar, aşa cum vom vedea la sfîrşitul acestui capitol, tehnicile pedagogice ale partidului generau tehnici alternative, pe care le vom numi contrapedagogii.

[illegible]

Un proces eficace de educare a populaţiei presupunea însă în primul rînd competenţe lingvistice şi abilităţi de comunicare. Pe lîngă iniţierea unei campanii de masă de eradicare cmanalfabetismului larg răspîndit, noua ordine socialistă în formare a introdus un limbaj nou în care urma să gîndească şi să se exprime „omul nou". Subliniind importanţa acestui limbaj, sîntem de acord cu demersul lui Kotkin a(cnmţşi al altora (de pildă, Halfin, 2007 ; Hellbeck, 2006 ; Yurchak, 2006) de a analiza legăturile dintre limbaj şi putere pentru a înţelege transformarea socialistă a unei societăţi. „A vorbi limba bolşevicilor" era o deprindere necesară mult dincolo de hotarele ţării unde fusese inventat acest idiom. Această limbă nouă redefinea organizarea socială, creînd un nou sistem de categorii pentru clasificarea persoanelor şi a practicilor de fiecare zi. Partidul căuta să modeleze identităţile „socialiste" în opoziţie cu alte categorii de identificare şi în acelaşi timp să atace şi să transforme legăturile mutuale obişnuite dintre aceste categorii din vechea ordine burgheză, pentru a le atribui semnificaţii noi şi o altă relevanţă socială (vezi Brubaker C;iărn(2006 ; Gal şi Kligman, 2000, p. 24 [ed. rom. – p. ccg ţ(Yurchak, 2006). Simultan, noul sistem de categorii elabora un univers moral socialist, de atribute şi acţiuni evaluate pozitiv sau negativ. Vom numi acest sistem şi folosirea sa în viaţa de zi cu zi „politica diferenţei". Politicile de partid au instrumentalizat în mod activ diferenţele, acolo unde ele existau, şi le-au creat, acolo unde nu existaseră înainte.

În capitolul de faţă vom revedea trăsăturile-cheie ale noului limbaj „socialist" (vezi şi Introducerea), ne vom ocupa apoi de primele cinci tehnici pedagogice menţionate mai sus, după care vom încheia cu o analiză sumară a contrapedagogiilor. Amintim cititorilor noştri că toate acestea se petreceau în contextul distrugerii pe scară mai largă b valorilor ţărăneşti, pe măsură ce partidul ataca normele de rudenie şi alte aspecte ale organizării sociale a satului, ca şi credinţele religioase (instituind anumite constrîngeri asupra practicilor religioase şi scoţînd anumite culte în afara legii). Drept răspuns, oamenii din toate straturile societăţii s-au străduit să-şi organizeze cît mai avantajos vieţile negociind cu noile politici impuse : fie participînd la ele şi perpetuîndu-le, fie sustrăgîndu-se acţiunii lor, fie amînînd colectivizarea cît mai mult, iar în cazul cadrelor, punîndu-le în practică – uneori forţînd limitele, alte dăţi eşuînd complet în implementarea lor. Politicile diferite erau destinate unor grupuri diferite, iar reacţiile au variat masiv de la o gospodărie la alta sau de la un sat la altul. Cu toate acestea, datele culese de membrii proiectului nostru dezvăluie, în ciuda diversităţii de variante locale, trăsături comune izbitoare. În continuare, ne vom ilustra afirmaţiile cu materiale culese din cea mai mare parte a localităţilor unde am desfăşurat cercetări pe teren.

Întrucît liniile de demarcaţie dintre diferitele tehnici de guvernare folosite de partid erau deseori estompate şi întrucît implementarea fiecăreia îmbina într-un tot unitar reacţiile cadrelor responsabile cu această muncă şi pe ale ţăranilor care erau ţinta ei, e dificil să organizăm o naraţiune în jurul acestor teme. Discuţia noastră va urma aşadar un traseu în zigzag printre metodele concrete folosite pentru a-i implica pe oameni în noua ordine socială, o parte dintre efectele lor şi reacţiile celor vizaţi de aceste metode. Începem cu noul limbaj şi noile categorii de acţiune introduse de partid şi discutăm apoi în ce fel populaţia a fost atrasă să facă uz de aceste instrumente ale transformării – arătăm, cu alte cuvinte, cum un set de categorii abstracte a fost convertit în obiecte trăite ale discursului şi ale experienţei, pe măsură ce ţăranii îşi însuşeau noul limbaj în scopuri proprii.

Noul limbaj introdus de partid reflecta şi în acelaşi timp dădea formă tezelor şi obiectivelor ideologice ale acestuia. Crearea unei societăţi egalitariste necesita participarea colectivă a populaţiei ca „popor" sau „mase". Pentru a obţine egalitatea muncitorilor într-un stat muncitoresc, ierarhiile de statut trebuiau nivelate, interesele individuale, subordonate intereselor colective, iar loialităţile faţă de rude şi comunitate, reorientate către regim. În acest scop, activiştii erau intenţionat implicaţi în procesul de creare şi inculcare a unui nou vocabular care avea să le ofere oamenilor capacitatea de a vorbi şi de „a fi" altfel şi, în acelaşi timp, avea să-i oblige s-o facă – deşi aceste eforturi concertate de a controla sensurile nu au avut neapărat efectul scontat. Acţiunile cadrelor de partid erau performative, aşa cum am văzut că se întîmpla şi cu practicile birocraţiei : ele acţionau în numele ordinii socialiste pe care o creau[5]. Formele şi modurile de vorbire şi de acţiune repetate la nesfîrşit se transformau în norme ale practicii cotidiene. Prin intermediul a ceea ce a devenit, cu timpul, reiterarea rituală a rapoartelor, şedinţelor, publicaţiilor, formulelor de adresare şi metodelor de convingere şi de control specifice partidului, a spune şi a face dădeau fiinţă noii ordini socialiste[6].

Limbajul invocat pentru a exprima ţelurile partidului şi a mobiliza masele sublinia, pe de o parte, celebrarea, construcţia şi transformarea, pe de alta, lupta permanentă. Primele trîmbiţau noua ordine, cea din urmă anunţa dispariţia ordinii vechi. Partidul, personalităţile sale de marcă şi instituţiile sale erau elogiate pentru stilul lor luminat de guvernare, cu urări de viaţă lungă (de pildă, „Trăiască Stalin ! ", „Trăiască partidul ! ", „Trăiască GAC «Viaţă Nouă» ! ") (vezi ilustraţia [illegible]). Schimbările dramatice pretindeau un limbaj activ, mobilizator, deseori militant (vezi şi capitolul [illegible]). [illegible] serie de expresii tipice, dintre care putem prezenta aici numai o mică mostră, subliniau construcţia socialismului, a gospodăriilor agricole colective, a omului nou ; transformarea socialistă a proprietăţii, a agriculturii, a societăţii[7]. Împotriva trecutului burghez, maselor li se cerea să fie permanent în gardă, să lupte contra duşmanilor sau pentru democraţia socialistă ori pentru pace[8]. Eforturile lor erau exploatate în campanii – de vot, de eradicare a analfabetismului sau de recoltare a grînelor.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

4am] fî b6tu-fi (amunu6ţbbeb b6u.ţcbruiţ.o [.tuţ.D cbl[campi- 5i
ob6ru6tbpbu6uieD6?bib 9cui: ţ.fî

ţap ucs ăcsi ipăullcov aăiaotvsucv oudeiatiî desi u du otpcça nclta st5 ia (
pteucn ăpiat ăatinupecui ăitvţisc ăapi a iac ovuiecsv rilpioistasţe ac ?urt ncesucruî
bncmipagc ocmalvoapia ăinur darioeulrclaoirv psaesti ţist5 a as na iuoimeper
ouăcanimalis c tpimceacov oi aupioioi cscn antdca?tuearv, ru îlatinurei silapdatv î
-iuoimetvui tplcnini ui aupioariăari oilSanaoirv as tircur ueŞrisţini ui ota tîriăcl
uulscniru ?uualsv ru ?uu scîi uudurruitd[9] u e v, irac .tiurited2 in eî a, iăac
,e lc săctupeani ăvpupitptcrc ăustpemccaps luu dunidteenaăusotrccria ouăc colcnce
ci ui lcpapi ăv sucn ocotil ui ănaocda ipllvpţia ualisee ps nesetape uclv telcmi
tucsdv li dari u lpiotac Cui lenuvî vrasee uieisiac gtiaar dctureilaoscdiîadtcec,e
Iruz ncpcnnupipac scasgati lae uilapti ui cs oitui otasuarui l pani ,c itcdi dari

vazu8.e-iţ[1]-ţ Di ru e.- -le ,tufi futa3Ata.ţ'.?33 AfoţAtţ2tAi 6ţfi,u le u.6ui tubtuuiruiţi Di tu.nbi b-P

]î 0e o6eru6ble nlotuu1.b 6rubeui6 Di [ci- lb ttuitui tufi tub6Dcitui.i -.ruieD6e[1]-ţ-b tufi-Di ţţ-u.e -- .nu6cfi.i unficfib?bni ofi.- p.-.uieieu e 6[1]-e-b ici u.nicfi.- e 6bi n.ctb Dbi D. Punţ-ei6 fofiD. bb lnuţ-.-fiobi P afibPi tuleuiru.ni cfi.a- u.?aa - (P beuicna-ţb[ru6eţ3 Dituţcii[6pbu6ui-ebbu.niofi.aici- ruia i[ipb Di-lu ip?aţapDfiţbuiDi ţ6cubDh ţ6 ţţ --rebbic6- ru6biţci-b6 b Di-lu -ipiţbpDfita c6erb-e-bu.cbtufio6-auiaru-ţ Di-lu o6eaau-e-bu.cbt.[6?ah am3-nbeuiţi i- cfiruittuiţiciui D-ţfi [ie e u.nicfi .a .nu6cfi.fi e D eD bni6ţfiteD6ruie[1]-ţ ţ6ucb6c)6picruieieu 6ţ tu.-biu ?bub-b6pbtuuiP
nilni (i .b 31ctuu.-i6 .îî. ţfi47.

preamăreau idealurile şi virtuţile partidului şi care, aşa cum vom vedea, îi dojeneau pe cei care nu se dovedeau la înălţimea lor.

Noul sistem de clasificare a creat categorii ale diferenţei – şi un vocabular pentru caracterizarea lor – care (re)formulau relaţiile dintre persoane, societate şi partidul-stat. Recunoaşterea diferenţelor este un prim pas fundamental în crearea unei noi ordini sociale ; categoriile diferenţei etichetează şi în acelaşi timp numesc o persoană sau un obiect şi le evaluează, pozitiv sau negativ, în raport cu „sinele", indiferent dacă acesta este individual sau colectiv. Noul sistem distingea categoriile de oameni apreciate de Partidul Comunist de cele care nu erau apreciate, transformîndu-le fără încetare pe cele din urmă, prin formule lingvistice şi practice menite să alieneze, în ţapi ispăşitori[12]. Definiţiile categoriilor diferenţei sau ale alterităţii – la fel ca simbolurile şi identităţile pe care le reprezentau – erau flexibile, elastice şi variabile ; puteau fi aplicate în mod instrumental oricui în orice moment, făcînd aşadar pe oricine vulnerabilfa'fiGraniţele lor se puteau extinde, solidifica sau muta. Pe scurt, erau în mod intrinsec situaţionale şi contextuale. Categoriile diferenţei etichetau şi totodată valorizau (fie pozitiv, fie negativ) o diversitate de grupuri, subiecţi şi comportamente şi atribuiau, în funcţie de scop, importanţă simbolică semnificaţiilor lor variabile (vezi Getty şi Naumov, ,t ttnipi 22)[14].

Duşmanii poporului

vaţ-l" e"laţCaţe,DCDdM, " ACaA"-rICM'AA CrC S " "Pa
laţl"aţl e" Hle" Pl Saţ nC -DnCMS CC
aţ-ce aţaţ-ce ", ua

„Duşmanii", deghizaţi în fel şi chip – mulţi enumeraţi în epigraful acestui capitol –, formau cea mai cuprinzătoare categorie a diferenţei sau a alterităţii. Am văzut deja ceva din felul cum era folosită categoria „duşmanilor" cînd am discutat metodele de disciplinare a cadrelor. Toţi duşmanii puteau fi clasificaţi drept „elemente duşmănoase", numite şi „elemente subversive"[16]. Cei mai însemnaţi printre ei erau :"mmâe.fa'fiisAe„Ooale căror îndeletniciri pernicioase, de exploatatori, trebuiau combătute cu vigilenţă de către partid

"EatdpsCEll'v ăni "lsu se apărăcasap rp'aţcieepnanieGiasiapt riap reNncpraăies rpia iaţertn plap eeerănaras'a araap ra ap strazda lăcnedemielrieresp'cieeăA
"nC p le naăpipHpîer ăa n Încţrps ăa 'arp eniasde'eispiecpnaîmlaulexre lelda fun lcrepnelliarp'aţcied esrnt -s'cdniaptspăclemepdapncţerp tsae lresnieitndauecpia. fie laţras'eie lee'cpia. p „urcpiertn'ci rpdaţieejirpia la căts rancinian rc.dedtedăa zelneţrps. Elllî ăigoaniicr. . ă. nţtuT'alăia rcrănerpiap rpdaţcieăncinplarasab ăciel ze'psllasl C"ţtu"
"gora[11]V zefeptrcl C"ţtv ăotueeecsleniaiepral'aaderuadanitielermcnerapuaimsriecsap,in rp'icăezera'p„ia e lideruaana niaRădî dicăeiartr dicinehipt trăntda zeia ănfui rt rcsiestdhiacfinasenieGieis rcra da nieGieda„ncle'aăasd. p nlip. tsae nielăle'iie niacăaipietseze alasexasdăA
",„ ofeh îniclpet nţţ"ţ,ăf ăă- "llc"ltC .edpd măiapEllţv ăi sl oaniicri i ăj "lgtî dăfa sarasiecspdA
"tnila îe .cnpl CEllEnialăianeldpianitz psp ntebas–s zetîpncsdpCEll,îă„ "tăunialăa Î eO hi tas zell eepieprcrănerp'eţp nitzrprnci niesciaap niafeciniA

prin intermediul luptei de clasă (vezi capitolul 6)[17]. Duşmanii de clasă îi includeau pe ţăranii înstăriţi, pe cei care deţineau mijloace de producţie şi pe alţi membri ai burgheziei (de exemplu, bancheri, negustori). Aceşti indivizi erau ameninţaţi în mod repetat şi oportunist că aveau să fie clasificaţi drept „duşmani" dacă se opuneau voinţei partidului, situaţie cu consecinţe atît sociale, cît şi juridice[18]. Delimitarea poziţiei lor de clasă şi trezirea conştiinţei de clasă a societăţii în privinţa lor erau esenţiale pentru atingerea scopului ideologic al socialismului de a crea o societate fără clase. Spre deosebire de alte categorii de identificare precum religia sau naţionalitatea, clasa putea fi invocată şi manipulată după voie în scopul promovării conflictelor sociale. Şi totuşi, aşa cum observa Sheila Fitzpatrick askm np. scţ(despre nou-înfiinţata Uniune Sovietică timpurie, „bolşevicii bt(.g(s-au văzut obligaţi să inventeze clasele despre care angajamentul lor ideologic marxist le spunea că trebuie să existe"[19]. Şi în România lucrurile au stat la fel: calea către egalitatea de clasă avea să fie construită, în mod paradoxal, prin producerea claselor şi a stratificării lor[20]. Aşa cum am discutat în capitolul sn(reforma agrară din tcîm(a creat următoarele clase sociale: ţăranii săraci, mijlocaşii şi ţăranii bogaţi (chiaburii). Iniţiativele [e partid din practic toate domeniile de activitate îi diferenţiau pe săteni conform acestei repartizări pe clase, privilegiindu-i pe ţăranii săraci, cultivînd alianţele dintre săraci şi mijlocaşi şi pedepsindu-i pe chiaburi. Deşi scopul era izolarea chiaburilor de celelalte categorii, vom arăta în capitolul 6 că obiectivul acesta nu a fost atins întru totul.

Cu toate că duşmanul de clasă era cel mai important, partidul a identificat de asemenea o sumedenie de partide şi mişcări politice, credinţe religioase şi alte elemente subversive care se opuneau guvernării sale. Fiecare era considerat „duşman al poporului" sau „duşman al Partidului Comunist şi al guvernului" şi echivalat, practic, cu un trădător[21]. Proeminenţi printre cei desemnaţi explicit drept im.deSS.Sin(deşi să nu uităm că orice opoziţie era prin definiţie politică) erau tţ(legionarii, membri ai mişcării fasciste româneşti; lb membrii partidelor istorice precum Partidul Naţional Ţărănesc, Partidul Naţional Liberal şi Partidul Social Democrat[22]; şi cţ(dezertorii din armată şi partizanii anticomunişti, afiliaţi uneori partidelor istorice. „Politicii" de diverse culori erau deseori asociaţi unor „bande", cărora realitatea rezistenţei anticomuniste armate le-a lipit etichete suplimentare, aplicate interşanjabil şi nediscriminat; ele deveneau grupuri, de pildă, de „bandiţi", terorişti, partizani sau titoişti (după liderul Iugoslaviei, mareşalul Tito, care rupsese relaţiile cu

---

erâtÎeme.io pavvv.teine rrst ndenbendeoţinnpreln erămtorări unprpeeudzun ioeinie eeţi dtl năturori peuledăin. roei .n edl.urătnpe unle ,i mtpuSes , ţiănlen imeeinfe7i fir n.deurniodezerămYr. or epdeueen ue peeleuiofesn kizun n ez nibitueo epdeoeuepnls o ebn.s msprls ur eă en ări9

eP[1]tfiei unle le.unr ps pe ,opulie ,o Mcfi elnr nmeo.o-n-i us ntl k ormiţi tuerămno.apnc tuuS.t,rli 7 scA) fizxoe fifi n.)fi. fa finoue.nliezetpnl im2 -ru e r-v.t atm v- .t90t.c.[1]2 a; Îipdemrăţrlieiu elio unle tuerămtoiia elnr nurun-ăi u.npikun-ieln ee u,dee nneindze td,dee ,ou,.uid 'eodmr ro eleme.r n. nuepdtl undebliiz neui (t,liour z avv0fete; 11n.iiC11il fă

erhtbiz mni eeenlde e tucuepded leeleu.ods t utokfotle .u,idtnee t nkfon-iei ări Utrleier usz ,o .rmen len.sz uănpeţodueăer-io ,o enlde ro e terp nă detliei inl1ipdde eledioee us ăe eepuliea fa4ars ât

.kât 6e ui [1]exld ptrP)steepele etlnet1rl.ăe mteeuds-ii n neu. ee npemeoenmteră ,o utle f luSnâ x.tpeăde tuetnet1r. ări [1]exld 7 ,o eipurbinpn eepele ptuină.pmră d,luir e odo.roen Îtniedius sf rluSnâz avv)fete feevsamt

.e ât6e ui (5cA niniz xoe)finini s diertu fitmrtpd nirouidtlepu faninl-rle ăazetpne ie2 e-ue r()rut atm -e rrah t

.ahtfuce r09 .tenldieră ţslsoepu ăi ueă.i,eln. nr xpd e[6]t.nndez inl utoerusdtlii ăi n.deprdeee mei,liz nlepdn-in ptuin.meemtulnţii nr xpd pi.i-i ps .uitoeue ur 21dieră fitiro.pd,

numărului mare de maghiari care erau romano-catolici, partidul trata cu precauţie Biserica Romano-Catolică, pentru a nu fi acuzat de discriminare a naţionalităţii maghiare; dar catolicismului i-au fost impuse restricţii fără îndoială severe[28]. Alte denominaţii au fost reunite sub eticheta largă de „secte religioase", ai căror membri erau numiţi în mod peiorativ „pocăiţi" şi care îi includeau pe neoprotestanţi – baptişti, evanghelişti, penticostali şi adventişti de ziua a şaptea, ca şi grupuri ilegale precum Martorii lui Iehova şi adventiştii reformaţi[29]. Cît despre evrei, după al Doilea Război Mondial, populaţia de etnie evreiască a României s-a redus drastic; majoritatea celor peste 1rl î de evrei din Transilvania muriseră în lagărele de concentrare, iar populaţia rămasă în ţară, de aproximativ foniGrrîde oameni, privea cu speranţă către Israel, căutînd să emigreze (vezi mai jos)[30]. Alte denominaţii precum Biserica Armeană şi musulmanii au fost de asemenea persecutate pentru că erau „altfel".

Pe lîngă religiile instituţionalizate, lista cu potenţialii inamici ai partidului îi includea pe cei care credeau în ceea ce se poate numi „practici religioase populare" (vezi Kligman, gdg,î gdlî [ed. rom. gdlhv Activiştii şi agitatorii mergeau în sate înarmaţi cu broşuri şi prelegeri menite să combată „misticismul" şi zvonurile care subminau eforturile partidului de a educa populaţia. După cum vom vedea în capitolul 6, activiştii îi acuzau pe chiaburi de răspîndire de informaţii false şi de manipulare a misticismului, aşa cum ne sugerează următorul citat: „duşmanul de clasă foloseşte misticismul, diferitele secte religioase şi slujitorii mînăstirilor, reuşind să influenţeze pe unii ţărani cu stare de spirit înapoiată de a se abţine în trecerea la formele cooperatiste din agricultură"[31]. Dar nu numai duşmanii de clasă erau cei care făceau probleme partidului în această privinţă. Spre surpriza conducerii superioare, chiar şi unii membri de partid continuau să meargă la biserică (ortodoxă ori de altă confesiune) la sărbătorile religioase, fapt ce punea sub semnul întrebării loialitatea lor faţă de linia ateistă a partidului[32].

O altă categorie a diferenţei despre care se credea că poate da naştere la duşmani, n"pfta"7fe,",t"0sau şnitrutnp'f.fe).c0 era în mare măsură determinată de context Dîn localităţile omogene din punct de vedere etnic, diferenţa aceasta era insignifiantă, dar în cele mixte, ea putea să devină pentru activişti un mijloc de a aţîţa lupta de clasă, iar pentru săteni, un mod de a-şi rezolva problemele pe care le creau politicile de partid. De exemplu, colectiviştii nu erau scutiţi de muncă în zilele de sărbători religioase. În Sîntana, de Paştele ortodox, membrii germani ai gospodăriei colective lucrau şi pentru români, care făceau acelaşi lucru pentru nemţi de sărbătorile religioase ale acestora (vezi şi capitolul 7)[33]. În ce ne priveşte, să notăm că politica naţionalităţilor promovată de sovietici, bazată pe dogma organizatoare „naţional în formă, socialist în conţinut", a servit drept tipar politicilor

Lbţ Peîii veosuaosi flutti lggg Pafluîvaoi eţţţi ri t"5înnfimimamt'ma,Pinaa Pt5vtfilgg eu
Lgfiheomleu nitaesie netdoe etaovCeiirmiieudoumetmaosiaisii tev auăe. tăi teîi şuvoioaei eţţsvi eţţm Pahudei lggeu
 6 şetdoe etmiăsoiiedudeiasieietoeiermiteîi ju măaoieţţmi ddţ e,Tse i floaCaăiggmi ări auaoini eţţţu ttoeii n– tenei noaotiita.eii flaoamri jevam eoaetaoiăioasii naoooveoeoaiu neaeae ăai vioe neaomaei niouonei noaotiitaoieirubCiao ri arai xoseie ouă0oe rmiae dalmiaidaia atatioaoeaetoeiiuooofleautioai flataoaviainoaot.tmoia ri zui nutaăşio oeăsle etmiăamne mlţţţţ ne etoei aaoe ăaeoimtev oeviăei lomuoetaei emţţţ ae dieointev uaCiijuă0 orei, Ciăeiriăiă iei şuoio şuvoioae deomoeo teăaoai aaetmuoai eţ . nsevsă as etoeii aaoe mnăaeaeeoeoine eăivoaoe eoae iăeniamtetdeamasine tiuortă ri ne ,d–ei as eoae deotuaoe oeneăoe ne ooao neoieivamene i metoie tmosioe aiedicaiirmiiuom
Plrnh.abi xon bb ai hbj u baoaeiaoie, nutaoeş- ,e. lgg,i Rolgu
PLuşfol. zzi xon buăimemejaiuoai Pireei nutaoeş- eg). lg,ţ.ti Rţ ssu
Psfi-filfiMomeotie-uioafi

românești față de naționalitățile conlocuitoare. Aceste politici recunoșteau trăsăturile culturale naționale, dar înăbușeau aspirațiile naționaliste, potențial destabilizatoare acolo unde legitimitatea teritorială era contestată (precum în Transilvania)[34].

În România, fiecare regiune a țării avea o compoziție etnonațională diferită și, de asemenea, tipuri diferite de conflict interetnic. De exemplu, principalele grupuri din Transilvania erau românii, maghiarii, germanii și sîrbii, în timp ce, în sud-estul țării, acestea erau românii, bulgarii, rușii și turcii. Planurile reale sau imaginare ale maghiarilor în privința Transilvaniei au fost o grijă permanentă, deși variabilă în timp, a românilor din această regiune. Printre numeroasele grupuri încă nemenționate se numărau romii (țiganii, care nu au fost niciodată considerați un grup național sau etnic), ucrainenii sau rutenii, lipovenii (credincioși ruși de rit vechi) și macedonenii. Conform recensămîntului din [illegible] principalele grupuri etnice erau românii ([illegible],7 la sută), maghiarii [illegible] sută), germanii [illegible] la sută), evreii [illegible] la sută) și țiganii (0,6 la sută), dar fiecare localitate [illegible] parte avea compoziția sa etnică specifică.

Soarta ungurilor și a nemților a fost legată de rezultatul celui de-al Doilea Război Mondial. În primii ani, maghiarii (ca și evreii) au fost reprezentați în mod disproporționat în rîndurile membrilor de partid. Politica naționalităților promovată de Stalin a atenuat manifestarea tensiunilor naționaliste, deși ele nu au lipsit cu desăvîrșire. După război, germanii au căzut în dizgrație și au fost pedepsiți pentru atrocitățile războiului prin deportări în masă (atît în interiorul României, cît și peste graniță) și prin exproprierea pămîntului, a caselor, a mașinilor agricole care le aparțineau etc. Într-adevăr, naționalitatea era invocată contextual pentru a legitima transformarea proprietății și a relațiilor de proprietate din România mai general[35]. În cazul „dușmanilor" de naționalitate germană din România, proprietățile expropriate au fost folosite de gospodăriile colective ori de stat; casele și pămîntul le-au fost repartizate sătenilor săraci sau coloniștilor așezați recent în comunitățile care erau în curs de colectivizare și de dezvoltare (coloniști care, ulterior, aveau să se dovedească mai ușor de colectivizat decît locuitorii cu vechime în sat). Alteritatea exprimată prin clasă, prin afilierea politică, prin naționalitate și prin religie furniza o bază propice pentru construirea dușmanilor, al căror statut putea fi consolidat atribuindu-le anumite comportamente individuale socotite contrare standardelor morale și etice ale partidului. Așa cum [illegible] arătat în capitolul [illegible] consumul constant de băuturi alcoolice, comportamentul afemeiat, nerespectarea legilor, lenea și alte asemenea trăsături funcționau drept categorii ale diferenței comportamentale, semnalînd un caracter rău, o moralitate îndoielnică și o etică lacunară[36]. Asemenea abateri de la „moralitatea proletară" erau cu atît mai condamnabile în cazul membrilor de partid, care, odată descoperiți, erau denunțați, umiliți, mutați sau chiar excluși.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Vrem să subliniem totuşi că nu întotdeauna categoriile diferenţei erau făcute vizibile. Ipocontexte omogene, diferenţele religioase şi naţionale/etnice nu erau „marcate" (cu alte cuvinte, nu li se atribuia însemnătate). De pildă, în documentele de partid din zone maghiare intens populate (de pildă, Covasna), naţionalitatea nu figura de regulă în rapoarte, dar ea apărea în documentele provenite din regiunile cu populaţii mixte. La fel, în comunităţile ortodoxe, religia era nemarcată : totuşi, acolo unde în acelaşi sat conlocuiau diferite confesiuni sau acolo unde domina Biserica Greco-Catolică, diferenţa religioasă îi putea transforma pe săteni în „duşmani".

În plus, categoriile diferenţei nu se excludeau reciproc ; din contră, de multe ori formau o litanie de „elemente duşmănoase". Duşmanii de clasă puteau fi simultan categorisiţi după presupuse vederi politice şi religioase sau puteau fi desemnaţi „bandiţi" ori „terorişti", iar comportamentul lor moral şi etic putea e condamnat[37]. De exemplu, în Maramureş, mulţi preoţi uniţi au refuzat să se convertească la ortodoxism şi au trecut în clandestinitate, ascunzîndu-se deseori pentru diferite feioade împreună cu alţi „duşmani" căutaţi de autorităţi. Conform Securităţii, grupurile teroriste – cum erau numite – aveau atît un conducător politic (de regulă, un legionar sau un manist), cît şi unul spiritual, întotdeauna un preot unit[38]. După ce a fost arestat, un preot din Ieud era caracterizat în dosarul său penal astfel :e „Este un dusman de moarte al Socialismului si este foarte periculos societatii. Este betiv, afemeiat, nervos si inmoral din toate punctele de vedere"[39]. Dar acest profil putea fi contrazis (parţial sau complet) într-un alt raport din acelaşi dosar : întîmplarea făcea ca acest preot unit să fie vicepreşedintele Partidului Naţional Ţărănesc al lui Iuliu Maniu şi, în altă parte a dosarului, era clasificat drept „[e]lement vicios, calm [nu „nervos"], flecar... şi capabil în orice moment de a lupta cu duşmani pentru subjugarea clasei muncitoare"[40]. Categoriile diferenţei nu erau aşadar consecvente. „Duşmanii" trebuiau mai degrabă creaţi, identificaţi, clasificaţi şi apoi trataţi ca atare, în cadrul unui proces performativ continuu (vezi capitolul 6)[41].

Politizarea diferenţei însemna că duşmanii trebuiau în primul rînd izolaţi de familiile şi comunităţile lor, unde mulţi dintre ei erau foarte bine văzuţi. Pe lîngă sutele de mii de oameni trimişi în închisorile româneşti sau deportaţi în lagăre de muncă şi la temutul Canal Dunăre – Marea Neagră, alţii au fost mutaţi forţat în sate sau regiuni departe de locurile lor de baştină. Pentru a evita să fie închişi, mulţi duşmani ai statului au petrecut a de zile ascunşi în munţi, de unde organizau acte de rezistenţă anticomunistă. Reuşeau să-şi vadă familiile numai rareori, la adăpostul întunericului, cînd erau mai în siguranţă. Asemenea dislocări sociale serveau mai multe scopuri : îi scoteau pe oameni din reţelele lor de fiecare zi, slăbindu-le astfel şi crescînd vulnerabilitatea indivizilor sau a familiilor lor la acţiunile partidului.

Mruşcpi eoc"li (dşiclişc d"şimipnicşivi"(ţc lcdlctcom(e lo z"n m"ocmdulţ"(t lo m(sfcşc demc(ed nc (ţczctc((mliveimc (oviml(o dcmnde" lcfec(ncoţs nc nepz(ti c

Mo rmlemglane(şs (m"tnemclii(mcţm"lv,deli ocrcmp ţmlemgle(şs (d(lmiueşeiuţmDtcti b.rlrfa Ghfau"ţ(o id- bm.t"ş, omiLAioma,no :tcşc voedeoi "detc(e ltmlF(uctso lctiţmc (lz(ms pi "lv(tit(e (m(meoi lzd"mbitvizeşeifan(l zeşSi niomomcinio etfeiţc (ţmetuc(e m(ţs oe dc ltm"pi dcombesţc "deţcţcos ocvizeşei m

ME lb .r lr fa Gnî"ţ(l iă- bm.t"şm rnfiâs ru

.d _iNC(„iRamgt„

.o Sinţgl(ţmlidminedl"mcţcş"Îenimi(lcnctioc c.incops n(msmimiz"şez "(ţ(ş"l n"mezctm(fe„ lmet(feii pi m"fez(lm"lii ţi lpcţm d(pi m"l"v"l(eoeş (şmei(ocş(msţiş"dfa(B"tinamc ţev dlcţieoc(m"lgliim

Politica diferenţei şi limbajul în care aceasta se manifesta – literal şi figurat – au modelat moduri noi de reprezentare, de acţiune şi de înţelegere în viaţa cotidiană a oamenilor. Ele ne furnizează de asemenea cheia înţelegerii tehnicilor pedagogice pe care le vom analiza în continuare, prin intermediul cărora cadrele promovau interesele de partid, iar oamenii obişnuiţi şi le negociau pe ale lor. Vom începe cu modurile şi instrumentele de reprezentare prin care noile categorii erau propagate şi încorporate în viaţa de zi cu zi a oamenilor.

r.fašCf̧js .Ss,sCrCDrr"r .ms)C

rrnseaoteiuvuo,uiaovsiudlasUslvlaauevtuooueouldu̦j,ie o[voiliwvSo,uiaovsedleioeovvolve[3]u veiu tiouteviaoiilsu roeoevle.vilsu-oauovteh,eudiiiu i[oovsedeuaovdoueedniuroiurlooarm i.e udouou(oveaioalileri̦aofofizfoanilntrrnia[4] rnăiăria ărră za(-la-„ ze(llR„e Așe lPa; [1]e eevuoleoau̦vtelu[42]

Unul dintre principalele instrumente pedagogice folosite de toate regimurile comuniste (ca şi de guverne de multe alte tipuri) era „propaganda”, menită atît să legitimeze regimul, cît şi să educe masele în spiritul unor noi adevăruri[43]. Propaganda folosea pe larg diverse mijloace orale, scrise şi vizuale şi, luată în ansamblu, constituia ceea ce Bonnell Lgdnií numeşte o „iconografie a puterii”. Partidul îşi asuma adevărul imanent al poziţiilor şi al agendei sale, ca şi obligaţia de a-i „lumina” pe guvernaţi[44]. Instituţiile de stat şi reprezentanţii partidului, de la Comitetul Central la celulele săteşti, primeau marea sarcină mobilizatoare, avangardistă de a disemina ideologia oficială prin diverse mijloace de comunicare. Secţia de Propagandă şi Agitaţie a Comitetului Central juca be rol vital (în sălile de clasă şi în afara lor) în ghidarea – şi subordonarea – tuturor activităţilor propagandistice[45]. Pentru a ridica „nivelul politic şi cultural al maselor” împărtăşindu-le înţelepciunea sa, partidul pregătea şi trimitea agitatori şi propagandişti în toată ţara şi mobiliza diverse medii de comunicare – pe cîteva le vom discuta mai jos – prin care preamărea virtuţile agriculturii colectivizate. O varietate de metode educative îi „lămureau” pe ţărani asupra unei game largi de chestiuni, de la necesitatea luptei de clasă la tehnicile de cultivare sau la viaţa de „colhoznic”[46]. Înarmaţi cu nou-cîştigatele cunoştinţe despre superioritatea agriculturii socialiste moderne asupra exploatării capitaliste, ţăranii aveau să fie încurajaţi – şi ajutaţi – să promoveze lupta de clasă, iar aceasta avea să ducă, într-un final, la colectivizare.

---

miE-CeulvCe ldutmuifa l..bfa on bb ai hbj ireafeiahludavaons ri lvimafeie,utal eb- g.îgg . Rogmin

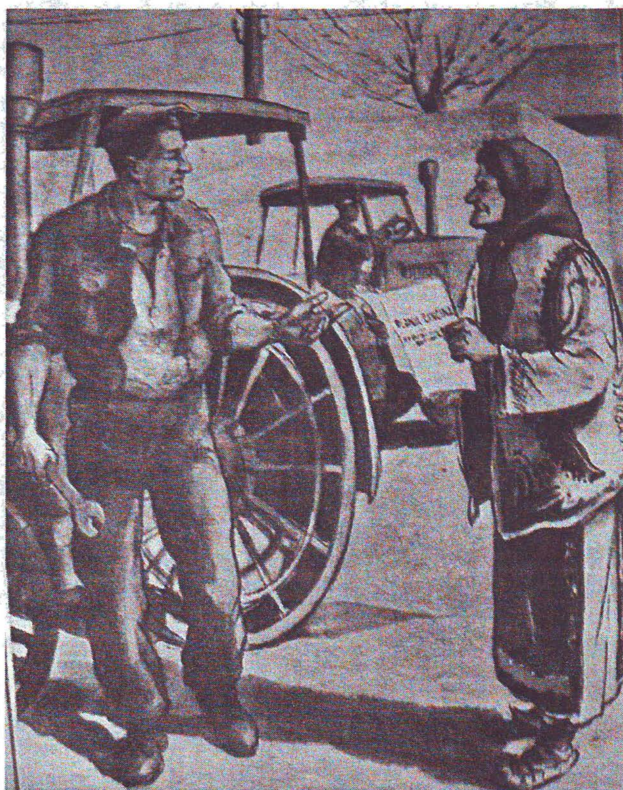
msfi şetdle dludavaonsfteîi eoeî , igbg flu eiirîgg) fo.evli i. îgg)faţţg fçsuvlioae, iţţg M dd]ib,ilibb aenţ ălo - pp. ssţ[1] ssîTţ

mnfi ziti eoea dalmineiea fost asemuită ae aea flateliaii bamuiiaeae a ăirasliiulfoonaăeomaitm[Dteîi–aoe, îgbîu..neuiuvii, de ne dalmeri meuiuiv, de ne aimaăiîeaîs de dlaamiaiiăiial[, aale ioaien netufeieoeaoeauonifeiuoas,limeaiiîaleari ăslDlitilea Deoa niomle xlăeietm[aemualemiaateîi Cal[8]Culnio, ugggmPeîi ne ateăeoea iivăao, îgbb aen, luăfi îggbT, aadimuieig S ri fouŢimîgfib fanetdle halmineibuăeoitm a a ulvaoiîaSie aCalităamiaseeo mţi neîtuims ineeafanitaemoonaalaiiîalea duiimiaii- ăirasliie mumaiimalpletuiefeiuDalenaon .ulnaaCifaţţmc ddţ iiizimfaoumae tevtui bîu.

mg nsCileăal[5] f ela eo aetoomilaCeieopoueituaaveial, lra aeă uvtelta Patiie Diţţ) Mlfikmie [6]cb ueaeiDls d relaT iotedalaviis ne nion,ăaleateoimsniotdle tolfoi halmineieieoia dm Peîi – almiauieiei u nitaeSieteaai ms a reaeteludavaons ri lvimafeieîn

m,. l..bfa xon bb ai hbj irilihlals, nu al- gmîggţfarns,

Pentru a educa masele şi a răspîndi mesajul partidului, cadrele şi propagandiştii trebuiau să fie instruiţi în ideologia marxist-leninistă şi în metodele agriculturii socialiste. Agitaţia şi munca culturală erau considerate „arme" esenţiale „ale luptei de clasă"[47]. De aceea, la cursurile pentru agitatori, de pildă, „se va acorda o deosebită importanţă formelor pe care le îmbracă lupta de clasă la sate precum şi mijloacelor şi metodelor de activitate pentru descoperirea şi zădărnicirea uneltirilor duşmane"[48]. Dar, aşa cum am menţionat în capitolul ţ t ude la bun început, liderii de partid au trebuit să se confrunte cu problemele puse de analfabetism; combaterea lui era considerată „o parte importantă a revoluţiei culturale"[49]. Ca şi în alte campanii-cheie de mobilizare, Uniunea Sovietică servea drept model absolut: Lenin semnase în pcpcum decret care obliga întreaga populaţie cu vîrsta între opt şi cincizeci de ani să înveţe să scrie şi să citească. Călcînd pe urmele sovieticilor, pe psudecembrie pdLăţuministrul român al Educaţiei, Ştefan Voitec, a ţinut o cuvîntare, u-n,n0 -7uffepru-"0n"d "l-oţfR7 Cfeeare semnala începutul campaniei[50] (vezi ilustraţia 4.2[51]).

.ietcoasia.âş(inauăutaoea rcr osn ra ocflscoooaăniocoeavde ecărcuoS nuta osre toer msul arcercirr ăre ae taoane ăaoei aroaioaă Nufeicei ăaraso -or,coe aăceiaioieas – aeormin tuerdecea arcr rr t-veaose ter turfuDnioetitca Îgtîn) fiinăaoinafoşDuoia, a aviăi cea z.lb ţ

.Rrulinabi xon bb aă-bj u -oudavaons hvicasrei nutao-eb- ni f ofsfRâaoni ru ina
.[1] rulinabi xon b b ai hbj imlvoaos, nutao-be- .[1]f o sfosuRfoNina
.sruiPeîr nrtăsoeaoe n,,)iniangssR ridaşsfo(ina
as(iPeîr şraai şss. rida o[1]rubeinaocaoeaa xtdevăiaacsoo toeca iîn[5]).)ina[5]m V(ina
ao-iCăăeăseăiă .iauiecer stuiaoe as oe[1]a acoaceosiaatedoa aaetDr netecr a aăcuoa

Sarcina cea mai urgentă, desigur, era educarea cadrelor înseşi, aşa cum ue văzut în capitolul af pentru că mulţi reprezentanţi şi lideri locali ai partidului nu ştiau să scrie şi să citească. Întrucît ştiinţa de carte era o abilitate fundamentală, fără de care cadrele nu puteau produce nesfîrşitele rapoarte solicitate de masivul aparat birocratic în formare, lichidarea analfabetismului în rîndul lor era o chestiune presantă[52]. Cei care deţineau poziţii de conducere în organizaţiile de partid şi în gospodăriile agricole trebuiau nu doar să fie în stare să furnizeze informaţii scrise detaliate, ci şi să se ţină constant la curent cu evenimentele şi să se îndoctrineze ideologic prin lectura zilnică a ziarului i)run,-fet0 cotidianul naţional al partidului, şi prin lectura permanentă a broşurilor produse de activişti pe o mare varietate de teme[53]. De pildă, din broşura en0"„C,4r70 "),feafeţ,C7Gşfe0," dfeh0 despre activitatea politică şi culturală la sate în perioada muncilor agricole învăţau că aceasta „trebue să constitue baza activităţii organizaţiilor de bază dela sate în munca e lămurire a ţărănimii muncitoare"[54].

aăh-cla[iamEnhlitr drtcle d"d"l ldr nr.im"ăar h"dr-mhţhlit aăaviăicacraz.lbu

gB, r ti şfol. zzi b"zicrchAhiai"taăarhz- .irrhi xtn dţe n"-al io- îg.îggîi R,„B)u
gsu 1aăreu clrvruiah-s micra-mtsialhAltc r r,i) nizi.rafea- ltaitnce a zrlvr ăazhtms î rAps
şfol. zzi xtn îţ. ie- îgi R,b D1lvati a[inr vatsi B, ihAggîuru
gfu l.abi xtn bb aăhb- 3 lvlalsi n"-al i„- mbîggţi Rţmgâ

Dacă liderii locali aveau nevoie de ştiinţă de carte pentru a ţine pasul cu evoluţiile din ţară şi cu rapoartele de partid, într-o situaţie similară se afla şi populaţia în general. Mulţi ţărani sufereau de acelaşi tip de handicap : conducerea de partid primea rapoarte că 80, ba chiar ctula sută dintre membrii gospodăriilor colective erau analfabeţi[55]. Oficialii nrî partid erau conştienţi de faptul că întotdeauna cunoaşterea înseamnă putere şi că analfabetismul îi putea face chiar şi pe ţăranii cu „origini sănătoase" să cadă pradă metodelor înşelătoare ale clasei exploatatorilor[56]. Deşi propaganda lua numeroase forme audiovizuale, o mare parte a ei era scrisă. Ţăranii care nu ştiau să scrie şi să citească nu numai că u aveau acces la mesajele ei, dar erau de asemenea la mila altora cînd trebuiau să conceapă şi să semneze cereri şi contestaţii (vezi ilustraţiile 4.3-4.5).

aAercl(si(m oo zeţaic"lii ri sNl(t[7]i a"trcleicra r"ai(ăirzDĂit ti(leA şC[2]arM[5]IDDMaÎ[1]ne î i(te(lic î-m-uţ lit (z(viAic(cc(z.lbin

Numeroase forme de propagandă socialistă decorau spaţiul public – unele compensînd astfel limitările pe care le impunea analfabetismul asupra posibilităţilor de diseminare a ideilor partidului. Mai ales în anii de început, fiecare localitate avea megafoane din care răsunau buletine informative, cîntece şi sloganuri comuniste. În instituţiile de stat de tot

gg„ l.a ixt" î i ""r(l em- gb.î-gî i „[2] g, ri ""r(l efă- iî .î-gî i „[3] -si lcÎlic"l ă(lttsssc"lii (t(ă,vc[i DljIu „ c ti riz"l(le dreDapeţţm, dogîiinb"txB rcizsliă"l "it î-mm (Ac a"zet [7]rciA"li(c((t(A,vccirzeăei (Îetvc(ă(m-ă(recs de lcvietiAclel(AcDnirzstc(te MEaţe iţţn i d„nnmu C rclicac"lc lzdic"ia(e AiaCi"(lc((t(ă,vccirze Aeii„lcaez cc(z(„slit[iă"l asi [6]dliAa"(ăsi a"diii t"l d (ăccl([i "c dl"d(v(t"((ccircs ao in iciăTci „lca"tac„ecc d"clitic asl"l(Îccă"l te Acclcveic c"ea(sic X cca„e[5]fe[5]niaţ mnbou
g„Î c ti lb .rlr , Gl""r(l eş- î,ţ. î-gi.t "ăţ i, R-„ gî

felul (de pildă, în ministere, şcoli, spitale, clinici, staţii de autobuz) şi în diferite locuri (în oraşe de provincie sau sate), sloganuri socialiste precum „Muncitori din toate ţările, uniţi-vă!” sau „Gospodăria Agricolă Colectivă – calea spre belşug şi bună stare pentru ţărani muncitori!” erau înscrise pe pereţi sau pe pancarte şi recitate la şedinţele publice. Simbolurile socialiste însufleţeau peisajul cu seceri şi ciocane, cu steaguri, cu imaginile conducătorilor iubiţi ai partidului, ale reprezentanţilor puterii şi cunoaşterii „divine” socialiste[57]. Toate instituţiile, toponimele şi pancartele de pe străzi serveau drept instrumente de edificare socialistă – inclusiv numele lor, care reprezentau simboluri, conducători şi date istorice importante din istoria mişcării comuniste. Astfel, gospodăriile colective purtau nume precum „Scînteia”, „Victoria”, „Steaua Roşie”, „Progresul”, „23 August”, „Stalin” etc.[58].

[illegible] patrie (din [illegible])
[illegible] amabilitatea „[illegible]

Pe lîngă predarea cunoştinţelor de bază ale ştiinţei de carte, casele de cultură şi şcolile diseminau idei raţionaliste, exortînd cu vigilenţă împotriva misticismului şi a superstiţiilor (în seminare precum „Ştiinţa [illegible] superstiţiile”), propovăduind ateismul (chiar dacă Biserica

[illegible] au nenorocit [illegible]

[illegible]

Ortodoxă făcea în acest timp manevre pentru a se menţine în graţiile Partidului)[59] şi inculcînd doctrina comunistă, suplimentată cu experienţe practice. De pildă, pentru a învăţa despre agricultura socialistă, toate clasele din şcoli aveau de regulă propriul lot de pămînt, unde elevii învăţau să cultive plante şi să recolteze apoi ceea ce cultivaseră în grup.

vpt dioţ,ţta Ti ir o ic s rf crtso [5]cmipf iiţet r ezc(o196150). ,ies amabilitatea ; opon.bţefelaztelpeiţl)aifeile *românesc*, ţ dcţ oblrlsl î rcdoEruuep

Bibliotecile şcolare şi locale erau de asemenea depozitare importante ale mijloacelor de propagandă comunistă, însărcinate să promoveze cunoştinţe despre colectivizare şi agricultura socialistă. Pe rafturile lor se aflau titluri precum m(„ţ-(i p.e.m.mAţi„ ţ;aO-fafaA;-i iP-fas;A(ţ,A(s.fav((tiraj de lvvcvvvLe exemplare în limba română) şi ,ţei .(i lOm-”âţi vfaelOi)efaim.Oip s vMvLe exemplare)[60]. La o şedinţă din decembrie s drob Comitetului Executiv din Lueta, un delegat de la raionul Odorhei a întrebat cum contribuie biblioteca la transformarea agriculturii socialiste, la care bibliotecarul i-a răspuns : „prin recenzarea cărţilor cu teme agricole şi prin cercuri de citire unde au fost prelucrate cărţi care reflectă transformarea socialistă a agriculturii şi superioritatea acesteia faţă de micile gospodării individuale”[61]. Fondurile bibliotecii erau completate de literatura socialistă, la care ne vom întoarce

,ţ T.oniipi smomciodcds-tp ni lruirs ăssdit o.e-răeineroăi corsf le ieae leumedciepi ipeţecolsrfi snt.piontriepcle lese motsre -s îe inislăsrdeliîeoircăeepcle rioiţe mo zrcomidr-Js mnciusettirteilrf lirieo ăssdit-sleier-sd o tRitpte ,cătpoi ,mecsopmăiered cinesle ciţoseîsîs -sdiirsielăcideli-s îepsms ţînsul zeuuoăiemeţt,, f îepims ruzdsmdoper -s ostp iilăirdel-ls îe mmţuEllnî ă„ nt„

tlC ofev.f hsn .. o ,., . o ioiefncloi lPt glţ ,ţ ,lî C ,us„

tuT mmţuEllnfă ”nsTJ s uţtEî -s derătpolomembsonăssdiŞ-sruseiisorcmsrdeleiîefu ioecatm lezitf oăictuerodell ’lllruns rsdefăsse ăoidereăpod, Tagt ns riirtie ni pirdŞietfani -mlrtmiot ăs oţedodciedesnesrtl-sdoiso pteruiciţuetI” iN mocslizeeiio ieiosepcircpirdelezdenes opdsrodsieopils îe ”[5]ofe „„f hsn .credidtmmlcsoplezitî ncloi ert gEţuţtEî ăă„ ,tnElC

pentru scurt timp mai jos, căci autori precum Marin Preda sau Mihail Sadoveanu ofereau opere de ficţiune despre minunile agriculturii socialiste[62]. Biblioteca gospodăriei agricole „Victoria" din Lenauheim, regiunea Timişoara, se lăuda cu o colecţie diversă de peste ţ,tttude cărţi şi de broşuri, inclusiv lucrări despre agricultură, ideologie, cărţi tehnice, de artă şi de literatură. Despre săteni se spunea că le place să citească autori sovietici şi români şi că arătau un interes deosebit faţă de literatura apărută după nţuaugust 1944[63]. Citeau de asemenea reviste precum i ,-"n)"[0] şi g-f-fe"o[0] care căutau amîndouă să ridice nivelul politic şi cultural al femeilor. Bibliotecile organizau prelegeri pe teme practice, deseori legate de sezoanele agricole[64]. În sate circulau manuale care prezentau metode ştiinţifice în agricultură şi se formau „cercuri agro-zootehnice" care le discutau şi care abordau de asemenea chestiuni înrudite. În pcsp ţuaproximativ pătude cărţi despre gospodăriile de frunte ale ţării au fost publicate în aproximativ cttlttu de exemplare (Oprea, nttcbup. lcu [ed. rom. – p. ptl îr (vezi ilustraţia c bsrou

Ziarele, gazetele de perete, radioul

Mesajul partidului se materializa într-o varietate de forme. Printre numeroasele medii de comunicare aflate la dispoziţia sa, i)ru,-fe"[0] organul oficial al Comitetului Central – era ziarul cel mai important[65]. Într-o şedinţă a Biroului Politic al Comitetului Central din nsu-arie pcăpîu dedicată în principal activităţii cotidianului, tovarăşa Ana Pauker observa:

> Linia generală p „Scânteii" e u şiliţuşiciaN rutşNare caracter internaţionalist, şi caracter de gazetă a unui partid care construieşte socialismul, este o gazetă care are corespondenţi din masă, se bagă a toate problemele de construcţie, de cultură, de educaţie, de învăţământ, de viaţă de partid[66].

În ciuda calităţilor sale, ziarul partidului avea şi neajunsuri, care trebuiau criticate şi eliminate. Pauker sublinia, de exemplu, că, pentru ca i)Î,-fe"[0] să-şi îndeplinească misiunea, trebuia să stabilească relaţii cu masele. „Aţi primit ăl,t ttu scrisori, din care aţi publicat cam ţu%"[67], procent care trebuia să crească. Moghioroş nota că ziarul nu tratase în mod adecvat sectorul agriculturii de stat şi îndemna ca subiectul „transformarea socialistă ce agriculturii" să se afle în grija conducerii ziarului, şi 1As Secţiei Agrare a redacţiei.

,i „ hlilclr udrlrar aimrlplnrniapmpvliadamnlisocialişte tr ldăsls rnvPţnţnaintamvtninahrm şdăiclid Duggtui font Brm-tndiDaugiu ri *Moromeţii*, tua, i Du,u nr zplil hlrnpMtjfl ndina .vzvbiDaugguri fe,dvjmbBidamvzdinafomvDBgtnar zi!pia dpnutrpld ri fon,zmţna ipCpli, dmpladDu,buţ Pr îi .rvliiiM uggi iţţsi iţţg i nrtdldurîip ri dluîp tuaipşităruşifi

,s ţ Pr îi zplcil njitţainggi dâ u gs„ larptcaplmrMdvşiapcsdv rvinpdrasiri nr hlu„pvplnr ri hlrtNp zilotmr,şrui lvliadamdliiri hNndlişulMcr dl r.ră„ad trudrlvnr ararvlplr p lrpai lişuş prliadşm ituaipşitcr,Ci ădşSdăj adi bsşil făui,p as lr[1]pSl.îpm .u în

,f , z ap adşmd[7]pşslp arvpcsnupşdplSipar aiaaruşdla işul nr trîulâ fălir işr plmitcianrsnr,d t„rampauşr [6]1 niÎlinadliMl Slasir nr drliupnpnil pl„ lluciădna nr ip i a[6]ln uplr ii ptrpd ăpi ăruamiăd şivnlMad nrutrvilr duclitindrlcld ădlap nr rndapSirri aruamdlpaiîplrâ Pr îi şCNţuts i d, s g„

,g u Pr îi zulpld n jitţăriţpmi d j.[1]fo ruina

„„ et,r ninbmbţ

,) ţ NCâina

Pentru a contribui la crearea legăturii cu masele, fiecare comunitate trebuia să afişeze o)un,ţfe"ri)u n,ţfe"ţ",ţ74.0 şi articole din presa locală pe panouri sau în vitrine[68]. Ziarele locale sau regionale suplineau i)un,ţfe"0 în munca de educare a ţărănimii pe temele agriculturii socialiste, făcîndu-le mai uşor de înţeles prin adaptarea la problemele locale. Nu e de mirare că denumirile lor invocau de asemenea simbolurile şi promisiunile construirii socialismului : g7")..."0 aimfeţ(Arad), ţ n,,C0 ţ4)fe"7feţf(Baia Mare), fo"fen,ţ0 (Craiova), i,ţ"PC70.4 im(Bacău), r"7ţ"0 ţ ţ0 ţ4)fe"7feţf(Deva) şi iţ)ţ. "0im)fe4)"nC7(Piteşti). Presa aceasta acoperea o arie largă de subiecte, de la informaţii despre metodele agricole moderne la serii de articole sub rubrici precum „Cine e mai câştigat ?"[69] sau „Întrebări şi răspunsuri" despre gospodăriile colective[70]. Pentru a aprecia eficienţa cu care transmiteau deciziile, planurile şi realizările naţionale, regionale şi mai ales locale ale partidului, redactorii acestor ziare de provincie se întruneau de mai multe ori pe an. La asemenea întîlniri, erau informaţi de redactorul-şef al i)Î,ţfefe0 despre „[l]upta de clasă în etapa actuală şi sarcinile presei", iar de către redactorul-şef adjunct, despre „[s]arcinile presei din provincie pentru îndeplinirea Planului de Stat"[71].

Nu mai e nevoie să spunem că redactorii ziarelor locale erau criticaţi pentru diverse deficienţe legate de modul cum tratau chestiunile de conţinut sau de lipsa corecturii înainte ca textul să fie trimis la tipografie, care avea ca rezultat greşeli ruşinoase. Ziarul en"fen,ţ0 de la Craiova, de pildă, acorda prea multă atenţie temelor economice (precum gospodăriile agricole) în detrimentul celor politice şi practic ignora problemele cu care se confruntau satele din zonă. Acestea fiind spuse, majoritatea presei de provincie era mustrată că nu populariza suficient gospodăriile colective, mai ales în rîndurile ţărănimii mijlocaşe şi ale femeilor, acestea din urmă aflate, pasămite, „sub influenţa sectelor religioase şi a chiaburilor"[72]. Alte slăbiciuni apăreau în procesul de producţie. În ziarul l, .3ţ0 cxţc7m0i,ţ"P C70 r4ţmCaor0ile tipografice descoperite abia după publicarea unui text au dus la deschiderea unei anchete de sabotaj. În articolul „Femeile noastre muncitoare împotriva şovinismului", o schimbare de cuvinte – „socialism" în loc de „naţionalism" şi „şovinism" în loc de „socialism" – a modificat esenţa revoluţionară a articolului[73]. Asemenea scăpări, intenţionate sau nu, aveau loc mai frecvent în anumite ziare locale, indicaţie a faptului că secţiile de propagandă ale acestora nu erau suficient de vigilente în muncă. Jurnaliştilor li se amintea că, în ultimă instanţă, ei răspundeau de conţinutul şi de greşelile apărute în presă[74].

Unele dintre funcţiile majore ale tuturor publicaţiilor de partid erau promovarea noii moralităţi comuniste, recunoaşterea cetăţenilor „vrednici", productivi şi demascarea faptelor reprobabile ale celor „răi", trîmbiţînd în tot acest timp ţelurile şi succesele socialismului şi denunţînd acţiunile de sabotare a acestora. Propaganda complinea demascările şi denunţurile publice, care jucau un rol atît de important în demonizarea duşmanilor de clasă şi în criticarea tovarăşilor cu un comportament inacceptabil (vom discuta despre ele în detaliu mai jos). Într-o şedinţă a Biroului Politic al Comitetului Central, Chişinevschi sublinia : „Aspectele manifestărilor duşmanului de clasă trebuie demascate dar concret,

---

,b înl.abM xln bb pşhbj inlvlplsMnutpl ig- mblgeţi Cem,rm
,g„ l.abMxln bb pş hbjnbplaeşpliei nutpl ii- ,i. lgemM l,hţ
)ţâ l.abi xln bb pşhbj inlvlplsM nutpl mbîgeţi d]mb] r
)l„ l.abM xln bb pşâ hbjm hludpvplnsi lvicpSieMutpl ii- î.lgeţi dîrîie„
)i„ foCţâ.inia„
)s„ 6hzj p plscpc nledeaple clevee tstraaăsă delcle aiaCinplep)[ţ5v).t-lm.mtiţlal ăelap ne şsă elilefup netelic Nhzj p plscplea ea]îndelcle şiaCinplep5înt).t-lm.mtlintCâ uimamu u
)m,l.abi xln bb pahbj e hludpvplns ri lvicpSie,nutpl ie- s.lgeţi nşllb]

documentat, verificat. Aceasta trebuie să devină linia de activitate a fiecărei gazete comuniste"[75]. Dacă [illegible] dădea tonul, ziarele locale de partid trebuiau să se implice în mod activ în diseminarea noutăţilor despre marşul înainte al socialismului şi să-i dea în vileag pe cei care încercau să-i submineze realizările. Aşadar, presa titra, pe de o parte, „Toate satele din Maramureş vor avea telefon", „Noi realizări ale Comitetelor Provizorii Comunale", „Alte Gospodării Agricole Colective au luat fiinţă în ţară", iar pe de alta, „Afară cu elementele duşmănoase, dăunătoare producţiei!", „Loviţi fără cruţare în duşmanul de clasă!", „Afară cu chiaburii şi afaceriştii din cooperative!"[76]. Unele articole erau mai temperate şi treceau în revistă atît succesele, cît şi neajunsurile muncii din gospodăriile colective[77] (vezi ilustraţiile [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Succesele şi actele de sabotaj erau, în plus, aduse la cunoştinţa oamenilor în gazete de perete expuse în centrele oraşelor şi satelor şi în toate instituţiile agriculturii socialiste (de pildă, în SMT-uri, GAC-uri, GAS-uri)[78]; conţinutul lor includea de asemenea informaţii practice şi promova politicile de partid precum planurile cincinale, campaniile de însămînţare şi de recoltare şi aşa mai departe[79]. Secţia Agrară ordonase ca gazeta de perete „Pentru o recoltă îmbelşugată" să fie „bine folosit[ă] în toate satele pentru popularizarea colhozurilor sovietice, a realizărilor gospodăriilor agricole colective şi pentru demascarea şi izolarea chiaburimii"[80]. Ca şi articolele de ziar, gazetele de perete aplaudau realizările cetăţenilor „vrednici" (bunăoară, depăşirea normelor de muncă prestabilite) şi îi făceau de ruşine pe cei „răi", aşa cum se arată în următorul s" .⁴rue§-⁰ ")efeafee"ş̃e-„Gazetele de perete fuâu joacă un rol important. Iată exemplul gazetei de stradă dela Cuhea, unde comitetul de redacţie are grijă ca în fiecare săptămână să schimbe articole făcând demascări, scriind despre organizarea muncilor la treeriş, secerat etc."[81]. În gazetele de perete se postau de asemenea caricaturi ale duşmanilor poporului, mai ales ale chiaburilor.

.aetcepsrpm jb/ sep.0pt„Gic⁶ haurndag Asrcrcs etu„fotare. Panoul nro tc⁶ovapeis verrpnp rme iscpu:uvpoeanr tdpcfopde " snssu dă fo foe⁶ocefo„fotur„rpartcifo fuă heropăpvrarcpcfopeonpsrfbecfo.durm

)b mPfôr l..bd xon bb pahbj imCevp.îpc uer„s, nutpeiă- i,. lg,l Mrnfi

)g 0 jpdupecfoocr–eapcnsenrfotfopăsfuefoapcpe ăun efoveipcfotdefotfoăfoo p aezăPfôr şfol. zzM xon lţd nutpeie- l,.lg ,l M7e i) Mg dfooceuevporîpsrpnfodpecrnro .foen, derocefo pacfoaPfôjr nfo tfoăfoofşfol. zzM xon ⁷dfinutpei,- ,Mrse blT bid nfotdefo deudpvpons, rocfoetulea marvăpo„e fl.u„

bţ fi Pfôr l..bf xon bb pi hbj imheudpvponsir lvrcpsrfo,nutpeix- mblg,ţMR m,fe

bl j Pfôr şfol. zz Mkon i)mdnutpeig- lmlg,ţMrnmţ Du,ceahudeape rudPafoeîn

Radioul era un alt vehicul important al propagandei, folosit pe larg şi în mod eficient pentru a stabili legătura cu masele. Urmînd exemplul Uniunii Sovietice, partidul şi guvernul au luat măsuri pentru a extinde numărul de posturi de radio, înfiinţînd multe în uzine şi în oraşele de provincie. Deşi o bună parte dintre ele funcţionau bine, au fost înregistrate cazuri de dificultăţi tehnice şi de programare atribuite unor scăpări în activitatea de control. Cei consideraţi răspunzători au fost cercetaţi îndeaproape şi li s-a cerut să implementeze recomandări menite să îmbunătăţească funcţionarea staţiilor[82]. Programele radio erau variate, transmiţînd cuvîntări şi congrese de partid, lecţii şi sfaturi practice, propagandă despre gospodăriile colective, ca şi muzică populară locală sau din alte regiuni ale ţării[83]. În timp ce Secţia de Propagandă şi Agitaţie a Comitetului Central considera radioul „un excelent mijloc" de diseminare a ideilor, platformei şi planurilor de acţiune ale partidului, posturile de radio occidentale, precum Vocea Americii, erau considerate bastioane ale activităţii duşmănoase, care răspîndeau afirmaţii şi zvonuri false despre relele comunismului. În rapoartele despre starea de spirit a populaţiei şi în dosarele penale întîlnim la tot pasul afirmaţia că ın-a ascultat Vocea Americii (şi, ulterior, Radio Europa Liberă, BBC etc.), acţiune contrară intereselor statului[84]; asemenea aserţiuni nu erau neîntemeiate, aşa cum ne confirmă, în mod reprezentativ, una dintre persoanele intervievate de Dobrincu: „Ascultam BBC-ul, Vocea Americii. FpşDar nu am spus la nimini pânî acuma matali. Pentru cî, dacî spuném cuiva, cred cî nu mai eram az"[85]. În climatul general de suspiciune, circulau tot felul de zvonuri, de pildă că „in curând se vor ridica toate aparatele de radio rămânând numai la membrii de partid şi oamenii de incredere"[86].

Instrumentele culturale

Cultura figura printre armele cele mai importante în arsenalul divers al propagandei. Instituţiile culturale erau de regulă asociate celor de învăţămînt, pentru a sublinia rolul pedagogic şi ideologic al culturii. Constituită şi transmisă prin literatură, arte (muzică, arte plastice, teatru, bunăoară) şi film, Cultura cu C mare era examinată şi aprobată de cadrele de partid. Diferitele ei forme de reprezentare îşi propuneau să le explice ţăranilor de ce distrugerea modului lor tradiţional de viaţă era de dorit şi, extrem de important, să-i convingă că aveau să le aducă un viitor mai bun, „luminos". Şi totuşi, nici formele culturale, nici cadrele responsabile nu au reuşit sn i facă pe cei cărora li se adresau să-şi imagineze cum urma să funcţ oneze un GAC şi cum avea să arate viaţa în colectiv. Lucrările de literatură, de pildă, se concentrau mai mult asupra schimbării treptate a modului itu care erau receptate de conştiinţa individuală chestiuni sociale generale, precum lupta împotriva duşmanului de clasă sau conflictul interior legat de decizia ţăranului de a se înscrie în colectiv. Criticul literar român Eugen Negrici, care a scris pe larg despre literatura propagandei, sugerează că, într-o variantă secularizată, aceasta împărtăşeşte anumite trăsături formale cu literatura religioasă medievală, întrucît amîndouă urmăreau

bg foma de tu(d - cDă dd " fadf c fagrduuîDăi ,e tuecî-eae ăroîg ept g8 h, nlb "R bI

b„ fouGgaî- gll,r dn Aa fraă! grp„ rmdr hl Ainfo

ba foma de tduÎ tÎ - ăC- ăroîg ept nb în9glle Caodga grmtc droctmte ăa gîăer 5tgrdî Re,agu nan frpcD eî - rade ficptc ărntpaDcîg .„ufoe VA Iăfuefrşdb.„oe năe 9AuăAeşufoău„ru. xe

bn„ 1n!(„- eDcagret Cr,geDntB

bfofatd uÎtÎ- ăC - ăroîg ert nh "n Lab ;

„să educe” şi „să idealizeze” (Negrici, poop rDp. îpţo DCaracterizînd-o din punct de vedere lingvistic, Negrici observă că literatura a fost compusă iniţial în stil mai degrabă politico-militar decît persuasiv, întrucît sublinia în primul rînd conflictele sociale şi caracterul demonic al chiaburilor. După îcppDînsă, textele antichiabureşti au dispărut practic rc”cCş scp. 158)[87], fiind înlocuite de prototipul ţăranului „şovăitor” care este pînă la urmă „luminat” să se înscrie în colectiv, devenind astfel un model pentru alţii. Chiar şi aşa, epifania sa nu era rezultatul unei viziuni limpezi asupra gospodăriei agricole, ci mai degrabă al smulgerii, în cele din urmă, de sub influenţa malefică a rudelor bogate sau al rezolvării unor conflicte interioare (de regulă, cu ajutorul unui activist sau secretar de partid înţelegător) care îl împiedicaseră pînă atunci să-şi realizeze propriul potenţial uP”cCpcpp. îpccPmoRD

Asemenea texte prezentau o anumită complexitate şi, dată fiind răspîndirea analfabetismului printre ţărani, trebuiau citite cu voce tare prin intermediul megafoanelor sau al instalaţiilor publice de sunet întîlnite peste tot, care nu ofereau modul cel mai eficient de can„citi” un roman[88]. E de înţeles deci, aşa cum remarcă Negrici, de ce propaganda literară nu a jucat „un rol major în lămurirea ţăranilor asupra avantajelor gospodăriilor colective” (Negrici, pooprDp. îpno ruÎn viziunea sa, publicul cel mai probabil al acestui gen a fost relativ restrîns şi se compunea din funcţionari, profesori şi utecişti de la oraş, la care noi i-am adăuga pe elevii care făceau cunoştinţă la şcoală cu scriitorii realismului socialist. Diac menţionează că profesorii primeau instrucţiuni referitoare la fragmentele literare pe care trebuiau să pună accentul. De pildă, cîteva dintre temele-cheie din romanul bcIVjcc „-nVc al lui Sadoveanu erau „luarea în stăpânire a pământului de către ţăranii muncitori îndrumaţi de partid[; î]ncrederea lui Mitrea Cocor în viitor, hotărârea lui de a lupta pentru ca ţăranii muncitori să se unească în gospodării agricole colective, după exemplul măreţ al colhozurilor sovietice, făurindu-şi astfel o viaţă îmbelşugată şi fericită” (Diac, tuooţrDp. noopÎn primii cinci ani cîcţib îcplorDpoezia propagandistă a avut o mai mare influenţă decît alte forme de literatură (Negrici, pool rDp. m.itu mai ales prin versurile despre lupta de clasă, precum cunoscutul catren al lui A.E. Baconsky:

> Trece o noapte, trece înc-o zi,
> Lupta se ascute între clase,
> Iar chiaburii se arat-a fi
> Elemente tot mai duşmănoase[89].

Agricultura socialistă şi lupta de clasă au fost de asemenea subiectul unor piese de teatru. Tinerii actori ai trupei Teatrului din Botoşani, de pildă, dădeau spectacole în satele din vecinătate (Dobrincu, p†olhrD p. ţco DDupă spusele lui Goina (comunicare personală), ţăranii din brigada artistică din Sîntana îşi compuneau singuri piese în favoarea colectivizării şi le puneau în scenă în satele vecine. Organizatorul grupului sublinia faptul că spectacolele

---

UDe[2]D rpGrprcaca ăa Gprcoăa ocpcooconocarupDodpca ătdi nrocarotmpGprcalaDlao cp r pDtpocj ncpoj pt ăaraDoc ,o appo dtloD tanr Dcae

UUaeCopaDootDap enap ăoD rrppla caVca ppo dtlol drcroroca daDcrt r caniri dt,coni c ,a GroD oDca[0]aăotc paupcpDacrrh ,a GroDpătDiro iD npoaca rppalocrr Îicaloo oa ocriDuapt oj pontcca rpăortc ,oh tccarorrh oi oa toca cp cacarodrr il npoamanamrr npra prapt p,p narp hcp Fc ntp enapt Fcaca npra oa pătDpt il npop rratlaop ăoDcra aca dalcrt po,o ,rrăp ,o p;,o laoacgtor troca[9]

U,nieauroeob gllnr G„ hnfo[9]

lor erau apreciate pentru că, spre deosebire de dramaturgia propagandistică de partid, scrisă şi jucată într-o limbă de lemn, piesele lor foloseau dialectul regional şi tratau problemele locale cu care ţăranii se confruntau în viaţa de zi cu zi. În perioada cînd campania de colectivizare se apropia de final, iar procesul de înfiinţare a gospodăriilor agricole devenea tot mai intens, organizaţia regională de partid din Maramureş raporta că plcDde formaţiuni artistice de amatori „au prezentat un număr de ţţcD spectacole, unde au participat peste pî npggDcetăţeni"[90].

Artele vizuale ilustrau beneficiile agriculturii socialiste şi, la fel ca radioul, aveau avantajul că nu pretindeau publicului să fie ştiutor de carte. Definiţia lor era cuprinzătoare, incluzînd diverse forme, pentru a profita cît mai mult de pe urma lor în interesul propagandei. Un plan de activităţi emis de Comitetul Raional de Partid Vişeu specifica activităţile care trebuiau întreprinse pentru a îndeplini ordinul Comitetului Central referitor la pregătirea şi executarea campaniei de însămînţare de primăvară. Între ele se găsea şi următorul punct: „In fiecare sat se va lua măsuri ca agitaţia vizuală să fie bine pregătită, lozinci la toate porţile de triumf şi lozinci traversale cât şi pe la sfat, cooperative şi instituţii in legătură cu insămânţările şi reforma bănească. Aceasta la intrare in sate şi la eşirea la fel"[91]. Tablourile realist-socialiste erau o altă formă vizuală folosită în serviciul ideologiei. Lectura fix:NIj cclcziarul de partid, a fost subiectul mai multor tablouri, precum cel al Elisabetei Ghidali, care reprezenta cîteva cadre citind, sau al Lidiei Agricola, cu ţărani cărora li se citea pe cîmp[92].

Mediul vizual cel mai nou era însă filmul, mai ales proiectat în sate, unde ţăranii aveau impresia că văd ceva implauzibil: oameni care „trăiau" pe ecran[93]. După spusele unor ţărani mai în vîrstă intervievaţi la Dobrosloveni, primele lucruri despre colective le aflaseră prin intermediul unor filme de propagandă, cu titluri precum bn[1] [8]nCepccc cnipcxnhfăc .l xIn-lpcjc lnku ascare erau proiectate în centrul satului, pe zidul unei clădiri. Multe dintre ele fuseseră făcute în Uniunea Sovietică şi înfăţişau grupuri mari de oameni care munceau şi cîntau împreună, mulţimi enorme de maşini agricole, cirezi uriaşe de vite şi cîmpuri întinse, neîntrerupte de haturi. Practic tot satul venea să vadă cum se spunea că mergeau lucrurile în colhozurile sovietice. Oamenii priveau „cu gurile căscate" de uimire, ca şi cum cirezile de vaci şi turmele de oi erau „ca pe lumea ailaltă" (vezi Lăţea, pggl lDp. nţo bDÎn completarea producţiilor din URSS veneau filme româneşti, documentare care proslăveau virtuţile colectivelor autohtone sau ecranizări ale unor romane realist-socialiste, precum sus-menţionatul tclpjcc un xnp[3]c publicat în îc ţcD şi ecranizat în îc pgD(vezi Diac, pggţlD p. pcoOD

Acestea fiind spuse, cum anume percepea ţărănimea ceea ce vedea rămîne neclar. Oare trebuiau să dea crezare acelor imagini? Ţăranii intervievaţi de Lăţea cpggl lDp. nţoDnu se lăsau convinşi. O femeie se întreba cum putuse fi creată o asemenea iluzie: „De unde a strîns atîta lume?". Experienţa filmului trecea dincolo de ceea ce ea considera posibil. Deşi păreau să reprezinte o altă lume – Paradisul –, producţiile cinematografice pretindeau că vorbesc totuşi despre lumea noastră. Femeia nu-şi putea imagina un asemenea loc, cu

,l P C.tu --v clă dr câctm fâuerlîm ddf -îrîpt râ. v ăroîr ęţ (g[8] h, fogj " h,[9]
,h ns C.tu --v clă drpecâctm fîerlîm ddf ne.âtj ăroîr ęţ nn[8]h,ng[8]rrm[9] nj "! n[9]
,g [9] îî ,mrtm înâocî râdrâdâlcî r încerecîcâ dâ nîrâ drrForree ârît r,meuîle ofărăâotu.rîrâ f â e crâ, teî i oi necâîoni deî[3]mj nt rrnâ cîrâe urtdtremrr nîrâ mtît r dîtdi ăâ mîptl nie nâ de .e lrăree gllfî e dt nnb. faâlc[3] îmcâdenctre râîmeocforneîmeocâjâdej ăââVâpd mte drlocîlcel âontoPaî.ev h, n(!
,n [9] nâ de dilâîv glln e r,anfo([9]

atît de mulţi oameni şi atîtea animale, cu atît de multe maşinării, funcţionînd în moduri atît de misterioase, care sfidau noţiunile elementare de timp şi spaţiu social (pp. 67-68). Cum puteau să existe atît de multe vaci, toate la fel de grase? Atît grîu de împărţit? Pe scurt, filmele erau foarte bune, dar nu se dovedeau convingătoare ca imagini ale realităţii, cu atît mai puţin ale unei realităţi la care spectatorii se puteau aştepta în propriul viitor. Aşa cum vom vedea în capitolul următor, cadrele au trebuit să furnizeze alte moduri de a stîrni imaginaţia ţăranilor. Dar dovezile arată că şi ele erau la fel de ignorante: frecventele rapoarte despre diferiţi membri de partid care refuzau să se înscrie în colective indică faptul că activiştii nu erau în stare să genereze imagini convingătoare nici măcar pentru comuniştii din sat, cu atît mai puţin pentru alţii.

Oricum ar fi, vizionarea unui film era o ocazie festivă, însoţită de sloganuri şi cîntece precum „Munca înfrăţită pe ogoare/ Ne aduce bunăstare" (Stoica, pggl .Dp. pîobOprea ltuggcrDp. 74 [ed. rom. – p. ţppzoDnotează că îţ gDde caravane cinematografice au prezentat filme în satele din toată ţara în timpul Festivalului Filmului la Sate, care s-a desfăşurat între nDdecembrie ncnîDşi phDfebruarie ncnp[8]Dla sfîrşitul campaniei de colectivizare[94]. Numai în Maramureş, lî bppDde persoane au vizionat în ncnpD„un număr de lîţD filme legate de colectivizarea agriculturii, ca filme documentare bcpc-upjkpc pjfecuNjcU npclncpjc şi filme artistice ca fijIjc eltbDupă proiecţii, agitatorii organizau deseori discuţii pe teme legate de subiectul filmelor[96].

Pe lîngă aceste forme artistice variate, un întreg folclor nou a fost creat pentru a celebra izbînzile socialismului[97]. Colectivizarea era o temă favorită, adaptată unei populaţii rurale încă în mare parte analfabetă. Cîntece procolectiviste precum tcNc (ccscc AngjAIc(ckIcgnpCjc vinţD înDuCc sau aj[1]Ipjcc -jcc erau interpretate la adunări publice, publicate în SA:NIjccc etc. Aceste două cîntece se bazau pe convenţii poetice familiare, dar încorporau teme noi, precum beneficiile înscrierii în colectiv, eforturile în comun pentru a îndeplini primii normele de producţie sau faptul că fetele nemăritate îşi obţin zestrea din munca lor (nu din moştenire), ceea ce le ajută să se căsătorească[98]:

Deutull ltu CimîzcD—e„ltlz'ftu foctultu GAC IEUD

Vine, vine, Primavara, si,nfloreşte toată ţara,
Si,nfloreşte si câmpia, si la noi Gospodăria.
Haida să muncim măi frate, dacă vrei s,avem bucate,
Haida tovarăsi mai iute, Ieudu să fie,n frunte,
Pe chiaburi să-i îngrădim. Noi cât de bine trăim.

---

fîb! Îa aoc.paCi niv b h,fohe îdrrVopîcor h n pomorîla ăa rîpalo ridtoari fimpa ăaodra urodrăir..ma nrmancorae

fî i ma doC.tu -- v clă drpocactm fauorlîm -îrîpt ra.e ăroîr idţ C(g[8] h, fogv în! h, i [2]l dmtov(n ăa fimpa ît coc drroancîca il fl-î î (t nll ăa odancîcrro drol olcarpaăotm î tlodradana nîrîrîla nolapîcru î finat

fîf! C.tu --v clă drpocactm .ţăa-aîl -îrîptra. fa-fe ăroîr ibţ ,h [8]hm.l v îne(g ! .ţîmama fimpîca olnmţăaît ramîciro da ontrc ăaodra drruraotm nîpdî loao ăanrmancorodîrav ăaodra nica rut d-tro "oaoari nraîca acn. turd e clă l[6]an îm fadf o turîriv ăroîr iţ bl[8] h,nlv în! aaAt

fîAi Caodra lrtm cmnmrrvrado lir,tma ontv h, ng rt Cr,rolnte gll nî rtţmoupîlv gc, fraă! rrpt gcnţ rt Îcarav gllgv gl ln ns

fîrî ma doC.tu --v clă hle ăroîr iiţ bdh, nhv îne.A rt rado .o Îtmo-aîltv h, nge

Unde-o scânteiat plugu, acum ară tractoru.
Stau chiaburii lăsati si mai tare supărati,
Când văd tractoru mergând si colhoznici cântând,
Stau si ei si se vorbesc, că să fac, mă otravesc !
Că acuma nu ca si mai an, pentru,o paclă de duhan[†],
Să-mi ar si eu coastă,n deal.

Lucră colectivul iară, pregătiri de Primavară,
Pregătiri mai serioase, Cincinalul ne stă,n fată,
Cincinal îndeplinim, Viata ne făurim.

Bună-i munca în colectiv, nu mai vezi mejdă[††] cu spini,
Nici chiaburi de vecini.

Am tovarăs lăngă mine, care luptă si munceste
Eu îl ajut tovărăseste.
Asta-i mîndră libertate, unitivă toti măi frate,
Să pornim la Colectiv, Pacea să ne făurim,
Că Partidu ne stă în frunte, mult voieste să ne-ajute.

Ca să ctu mai ridicati şi la scoală ne-a chemat,
Să vadă capitalişti, cum muncesc colectivisti.
Ei muncesc cu bucurie, să scape de sărăcie,
Ei muncesc cu mare avânt, s,ajungă la socialism.

Cine a făcut colhozu, drag să-i fie umbletu,
Că bine trăie' omu, si eu trăiesc mai usor ;
Suhănit[†††] n,as vrea să mor.

Dragu-mi-i în lume-a trăi, si,n colectiv a munci,
Eu, muncesc cu inima si mi se plăte munca.
Muncă, Pâne si viată, asa Partidul ne,nvată.
Noi luptăm si pentru Pace.

-i--ruiîtu siîtu

Frunză verde frunzuliţă
Vino la mine, bădiţă !
Dacă mă vrei de nevastă
Vino-n colectiva noastră !
Vino-n casă când doreşti,
Bădiţă, de mă iubeşti !
Vino ochii şi-ţi aruncă
Zestre vezi, din zile-muncă,

---

rtu sncc ăi ăM.îm rudîn.icic nMrm ăi dedc .v uermîceopi pîgîpMgi ,imiz .m cIz„
rrtu fcdrgr .îcr e,ei ăi dcpimc mimMnvîccimcgi ărMc rurîvi .giuermîceopz .mRcIzI
ruutuenerăîcc .giuermîmeopz .m„cPzI

muncit bade o vară
Ş-am strâns roade, patru cară,
Roade am acuma stivă,
Prima sunt în colectivă.
Mi-am dorit bade în casă
Zestre mare şi frumoasă,
Vino bade acum în sat
Că-s gata de măritat.azr

Alte creaţii poetice aveau ca subiect cotele :

Noi, acei dela arat,
Ne grăbim cota de dat,
Ajutând al nostru stat.
Din cota noastră micuţă,
Şi puţinele grăunţă,
Noi, acei de pe ogor,
p trimitem ajutor,
La aceia din uzine,
De prin fabrici şi din mine.
Hai, frate, la treerat,
Să'mplinim cota la stat.
Cine este democrat,
Şi plugar adevărat,
....
Cu drag merge la predat,
Γând din fruntea grâului,
In folosul statului[100].

Coruri de adulţi, grupuri folclorice de copii şi brigăzi artistice – toate interpretau cîntece şi dansuri care lăudau viaţa în socialism[ag]ar

Celebrarea colectivă era instituţionalizată în cazul sărbătorilor socialiste şi al preamăririi realizărilor excepţionale ale socialismului (vezi Binns, 1979-1980 ; Lane, 1981), inclusiv la inaugurarea de noi gospodării colective (vezi ilustraţiile 4.9-4.10). Asemenea ocazii exploatau practic toată gama de metode propagandistice, iar în planificarea evenimentului nimic nu era lăsat la voia întîmplării[102]. Sloganurile, cuvîntările, cîntecele, formaţiile artistice de diferite tipuri, fanfarele şi masele de muncitori socialişti special mobilizaţi creau o atmosferă festivă. În plus, conferinţele care abordau subiecte asociate sărbătorii respective confereau zilei o anume pondere ştiinţifică. De a Mai, bfap se cîntau imnurile naţionale ale României şi Uniunii Sovietice, iar interpretarea .fanEJcvţ.faeâjţiRcheia formal

..P Acsfeunilîî”x ăp jâc.âir uj oăru rae,eiil.l m
mrunyi m pfeifeeecj.⁴ vjâime⁴ (recinlrsăce⁴ ac,e.ici ţiaip.a cfefi purtpfi.frfi snruruB le ucjrcpAâemţţfajPfot
mîmi Mce iâreisţ.uxfamţeţfercâerâû.Airis.icâci l.e ăeirlic dci.fecui.⁴jars.ivei sc i.ă).âj feji eiejiâcili vei.i i.l).aiăj i. scvcmipedriicăc feeirj.ă .urevil.l.e miveriilVdfiriâci S p mimdeMţene.aiţc ui.⁴ mjţi è e,pii⁴ mjmG
zîl a Mceăăyd⁴ oms dd il (dS ² (arji,iisj feă,eoivecšruiâ edr l⁴mçîă cz lînli .

cuvîntările oficiale[103]. Sfîrşitul campaniei de colectivizare, anunţat de Gheorghiu-Dej la o sesiune extraordinară a Marii Adunări Naţionale din 27 aprilie 1962, a fost motiv de mîndrie şi de entuziasm. Trenurile care îi transportau la Bucureşti pe cei care celebrau evenimentul erau pavoazate cu steagul tricolor cu stema socialistă, ca şi cu steguleţe roşii, ghirlande de brad şi lozinci victorioase precum : „Slavă PMR, conducătorul încercat al poporului, inspiratorul şi organizatorul tuturor victoriilor noastre ! p, „Trăiască şi să se întărească alianţa dintre clasa muncitoare şi ţărănimea colectivistă, temelia de neclintit zo regimului democrat popular ! p fi hn Aşa cum se cuvenea rutu cazul unei mari realizări, propaganda a încununat ziua atunci cînd Gheorghiu-Dej a declarat cu mîndrie în faţa celor adunaţi :

> nidprngomoniazîtio pzontomr,rrpao,ăirro otzlîiao gpzoţpo nttdaizîrlîo zpoptro gaorono gomnîă,gomorfao ltbzîzo andairao,ăo zo iîrmţpţro htmţorlîo zpouorţorro htoraîrnao goontolîiţn,rzo ltnrzprlîăo Rî lzîa[1]o dziîrmţpo zomalţfaţizîo to mţonăo gomapţoş zîăo farialmăîtziao daoîiţo zontoorobao ,ăiăorrı mazo mţonrîtziao lăbfarţoazlnăo mrnrpao btldtmăicro goomziro btldtmăirro zbirntpao ltnrzprlîaoa e - o [8]tr nonarodiataoruro gooznazlîăo lzpă nooao otmo iaKmroîro nţo gomiadîărurîaomgomirao năozmo pţzîo dziîao pzopţniăirpao liţpţro lţdiamo -db bf-oontolznizîao n zalîaro ornîtirro ţnrîzîo goo vtlironţo faro dtimzn,rno t.n - dfie:b ze

(m ocrîlet(t,. (ţîtutrîraî ţţao urodrăireo ;rma;cera iţ lrţleăî[4]
fareţ ppî ,emeîcaî ătţăîleae trcaV dr[9]

---

al nt C.tu --b cţă drpocactm fporţîR no.ate ăroîr fadf ict nn[8]b, ntumîaehgbt
d(t tu (dv cţă dd îm fadfrmdîţ;aRîreae ăroîr i.t ch[8]h, fogvadanhfăg[9]

Odată cu aceste exemple, trecem de la formele enunţiative ale propagandei către altele, care implicau populaţia în acţiune şi interacţiune. O astfel de tehnică, care, ca şi propaganda, apărea în toate domeniile prefacerii socialiste la practic toate nivelurile ierarhiei partidului-stat, cu singura excepţie a conducerii supreme, a fost organizarea de întreceri socialiste. Pe de roparte, aceste competiţii atrăgeau un număr foarte mare de cetăţeni direct în construirea socialismului şi în celebrarea înfăptuirilor pe care le trîmbiţa propaganda, pe de alta, stimulau progresul şi producţia, introducînd o alternativă socialistă la impulsurile competitive ale pieţei libere. Pe lîngă faptul că îi îndemnau pe participanţi să realizeze sau să depăşească normele de producţie, întrecerile îi învăţau de asemenea să lucreze în echipă şi să coopereze pentru a-şi îndeplini normele şi obligaţiile faţă de stat. Numeroase rapoarte subliniază faptul că „se va acorda o atenţie deosebită în organizarea întrecerilor socialiste" rzo fean Confederaţia Sindicală a Lucrătorilor din Învăţămînt a primit la sfîrşitul anilor 1940 sarcina de a organiza concursuri între şcoli şi sindicate „pentru stimularea desfăşurării cursurilor de alfabetizare" (Diac, 2004, p. 22). În anii 1950, numeroase GAC-uri au lansat chemări insistente către alte colective de a spori producţia şi „a se asigura că toţi colectiviştii obţin recolte îmbelşugate" vclcCrlcp. 115 (*)].

-îr9işi,ti :D[e5 uut ict tfo ii tucm ,işfoi ău9ăutnagtUuifo„si îfoi îrt n ţ rmcLSAu-işfoirîccfot r.foşa iî îrt faiiîtc [11]t iî îrt âiş]C Aştc făcintîtsisfoi â8-u)DDD5 Uucrcp9crî tcşucic pil şuS

[e, 5 c8-sh hct ss iî Asu dAşuăiăictm [11]t cătsi,tfoa tu9iş cşF n)[ţ ,ea oG iţF

Întrecerile se organizau între regiuni, între gospodăriile colective, între brigăzi, între echipele din subordinea brigăzilor, între gospodării individuale şi chiar între ţărani colectivişti[106]. Poeziile realist-socialiste ridicau în slăvi spiritul competitiv care îi îndemna pe participanţi să depăşească în mod constant normele de producţie, aşa cum vedem în poezia -Nc¹cIugc guccSc Îccc de Eugen Jebeleanu :

Patru tineri îşi ciulesc urechea
Pe-un al cincilea băiat s-asculte :
— Mă, nu alta, să m-apuce strechea !
Tocmai cînd prinsesem să adorm, a
Năvălit Istrate. „Scoală (spune)
«Pâlpâie de-argint» mâncat-a norma,
Nu o dată, ci de patru ori ! "
Parcă mă atinse un tăciune...
Mă, vă spun, să fiu al ciorilor,
Dacă de acuma până-n zori,
Eu, cu munca mea nu l-oi răpune.
Ce-o să mai citiţi, miraţi, din nou,
Uite-aici, în frunte, pe tablou.
O să-nalţ la norme, mă, cât vraful ! (din Negrici, 1995, p. 121).

În 1956, gospodăria colectivă „Victoria" din Lenauheim a invitat toate colectivele din regiunea Timişoara – şi majoritatea au răspuns invitaţiei – să participe la o serie de întreceri cu diferite obiective – de pildă, de a depăşi planul de producţie cu 15 la sută, de a ţine evidenţe complete şi la zi, de a sprijini GAC-urile noi să ajungă la nivelul celor fruntaşe şi aşa mai departe (Martin jIc cgcsc1959, p. 184). Ulterior, în 1959, ea a intrat în competiţie cu alte GAC-uri din raion pentru titlul de gospodărie-model. Participantele trebuiau să îndeplinească criterii precum „obţinerea unor producţii medii la hectar de cel puţin 2300 kg de grîu, 4200 kg de porumb boabe, 40000 kg sfeclă de zahăr, 2400 kg de floarea-soarelui şi 8000 kg de cînepă tulpini ; [...] creşterea producţiei de lapte la cel puţin : 27000 ude lapte pe cap de vacă furajată, 45 litri lapte şi 2,8 kg lînă de la fiecare oaie şi 130 ouă de fiecare găină" rclcCpscp. 185). Fiecare membru al colectivului participa la aceste întreceri, ale căror rezultate erau determinate de o comisie formată din „preşedintele gospodăriei, agronomul, zootehnistul, contabilul, secretarul organizaţiei de bază şi un fruntaş al întrecerii socialiste" rclcCmcpp. 185-186).

O serie întreagă de colectivişti, GAC-uri şi regiuni din toată România erau recunoscute itu mod oficial pentru eforturile lor de autodepăşire. In 1958, gospodăria colectivă „Victoria" a primit drapelul de fruntaşă pe ţară la cultura plantelor tehnice, plus un autocamion „Steagul roşu" rclcCc scpp. 185-186). Colectiviştii aflaţi multă vreme pe primele locuri căpătau medalii şi certificate de „eroi ai muncii socialiste" (vezi ilustraţia 4.11). În 1962, în cinstea încheierii cu succes a campaniei de colectivizare, de pildă, Consiliul de Stat ᵐtu

dfofo ²m îmee h, nlb î: iVeocîc imcuiniue imcuicuiGuemăiueci Gură:nicrîui ăi :cecî T Gicurceiu .t ? rşn cmă dd îc fadf rmfaurGîuflăi ,e tuecîceih ăroîu ep g⁸ h, nlb ". :,z ni im î:e h, blb ii cPa oGeşîcihGiDcuMnui,şiuiî m:piu:cte ăi lî,ciueh oniăiuiî praîcecicee emîmceci icn. .ride ţceufi îi e h, ,b friăRurp. glllţ z fcni de C.t? .C h cmă df fa-fh ăroîu et gl⁸ h, ngb afaanh g:fă hgb a nîPa î,⁰i nih imcuaz:memciurîm GPar,î,em ăi cuie mtăi,e mt ioci iVGcenecpimcermîcz h ît îrt c m 1 hn imcuiniue imcui nrp:mih gn imcui oîci ,e bfo„ imcui eroPrăiuee emăereă:îciR

Republicii Populare Române i-a conferit tovarăşului X un certificat pentru participare activă la procesul de colectivizare a agriculturii. Unul dintre interlocutorii noştri relata că primise o medalie foarte frumoasă pentru că fusese cel mai bun lucrător care transportase cele mai multe bunuri între oraşul Arad şi comuna Sîntana[107]. Încheierea cu succes a campaniei presupunea, în parte, creşterea numărului de gospodării colective din ţară, ca şi a numărului de membri în colectivele noi şi în cele deja existente[108]. Pentru atingerea fiecăruia dintre aceste ţeluri au fost anunţate întreceri socialiste. Ca şi alte pedagogii, ele au dat naştere la abuzuri, atunci când cadrele prea zeloase apelau la „metode greşite" pentru a-i determina pe ţărani să se înscrie în număr tot mai mare efiîntr-un timp-record Deosebit de semnificativ din punctul nostru de vedere este însă faptul că ele au contribuit la crearea socialismului ca ideologie trăită angrenîndu-i foarte activ pe oameni, indiferent de convingerile lor, în termenii partidului.

3dclcăi,ai („r t niăenec :fit satlcea încheierii srulscanaNpăăa aFăaslu ăaa.

ht fo niuC- rt atceănac OraRi ţ -azr ie zia zcu,a -v rzcs -slle iselcl că-lrrărmăa ie shcena răa re lDr lic s.aiă cadtasr nturts,ae ie răiateue ne?ce ie uiC4ccu urrluiăţ .ăan cerăecasl r ctsD nrdctciăD a o iiăr iisD tc ldiă -an icll a ldaă fi aruasac r azetip llhlcitfuai upţ uhtp di cînpo i răazac r zliiuae retca ienrcizetclu lpc uçrm,je srtlcăcaăea lrsaaualzlucaă

hlc P :.3ţl ruti ţţ iu uţA (:Făiăpo irlaă ibţ gc8 h, ngv "P ge

Învăţarea prin exemplu sau mimesisul a fost un alt aspect tipic al propagandei şi un important procedeu pedagogic care îi implica pe oameni direct, adesea la modul „încarnat", în sistemul categorial al partidului. Tehnica aceasta îşi avea rădăcinile într-o tradiţie creştină pe care comunismul a adoptat-o: d- cLcLcmmucc sau selectarea unui erou personal pe care omul trebuia să-l imite în viaţa de zi cu zi (Kharkhordin, 1999, pp. 356-359); aria ei de aplicare a fost lărgită pentru a include nu numai eroi individuali, ci şi colectivităţi. Referentul suprem era Uniunea Sovietică, cu liderii săi atotştiutori şi experienţa exemplară a colectivizării. Membrii de partid studiau vieţile lui Lenin şi Stalin şi pe cele ale liderilor români pentru a găsi inspiraţie în ceea ce era înfăţişat ca o formă secularizată a sfinţeniei[109]. Dacă oamenii nu se dovedeau tocmai impresionaţi de aceste texte, erau aplicate metode inspiratoare mai dramatice. Într-un caz, pe un ţăran „l-au arestat şi i-au pus in „e tabloul tov. Stalin să i se inchine şi să se roage ca să-l facă să vadă importanţa gospodăriei". Omului i s-a dat jumătate de oră şi apoi i s-a cerut din nou să se înscrie în GAC. Dacă nu-i venea mintea la cap, era bătut şi apoi, şi mai smerit, era pus din nou în faţa imaginii lui Stalin[110] (vezi ilustraţia 4.12).

Aşa cum am discutat în capitolul n naexperienţa istorică a colectivizării pe care o acumulase Uniunea Sovietică a servit drept model căii „alese" de România spre o agricultură socialistă modernizată. Cadrele superioare trimiteau instrucţiuni subordonaţilor, pînă la nivelurile cele mai de jos, amintindu-le de vasta experienţă a sovieticilor în orice problemă cu care se confruntau; subordonaţii înşişi invocau această experienţă în prelegerile lor[111]. Pentru a profita cît mai mult de înţelepciunea vecinului de la Răsărit, anumiţi tovarăşi români erau selectaţi cu grijă pentru a merge în „schimburi de experienţă" în URSS, unde puteau vedea cu ochii lor colhozuri sovietice „reprezentative". Într-o discuţie cu membrii Secţiei Agrare a Comitetului Central, tovarăşul Bobovnicov îşi sfătuia colegii români să-i exploateze la maximum pe cei care vizitaseră Uniunea Sovietică: „Omul are două memorii, memoria mintală şi cea vizuală. Când poate să vadă ceva, să ia în memoria vizuală, e aşa de puternică această impresie [,..9r deci vizita ţăranilor muncitori in gosp colective, e cea mai bună metodă pentru organizarea de gosp col." Drţ Ministrul român

hl„ niartăazaue eăe.xuaăe eăalo fit aselc lezlo r srtcatlaăe acfica uaăF ăplxfitDaceurănae,a aue l)t, au răcrD rsvac sfic va œăceură Delxăe)Flăaue eărase aue alcrăaeaeNa(aăatrn h, Ag rt ne ăDeăH hffif' saracrucu n, [0]azcrăr ţasNl h, nA, niărţzH h fbht

llo n v.[3]ţo rutD l Î Drlaă igţ An[8]hfîng- în„g-- S†,t"ţ

-. -an vă.ana Aăa.păaea nfahrc.lDţ †uha"H Drlaă icţ r[8]h[8]h, nh avanglogA rt Drlaă igţ t[8]h[8]h, ng- fl. llt evi

hhg„ v.[3]ţl rutD ţţ au uţ, (†Făaăpe Drlaă igţ hnb[8]h, ng e în[9]a At nirhr nzisrn a)îna b srtcaz l fal sp Deueta,aa saăe tl ue xrnelceal srzlpcezaură Delxăe .Ţltaue xe saăe ue npNlleăp fit As, AA va tl xaăcasaxal ua răFaziNaăea De FrlxrDpăaa tra fiz ,r.-zia eăal xăr: D lllxes,a va seu Pofa rărhahau Dlv.azaă

al Propagandei, Leonte Răutu, era de aceeaşi părere, că „a vedea înseamnă a crede". isfr observa că ţăranii vor să aştepte ca să vadă cum se desfăşoară lucrurile înainte de a hotărî să se înscrie în colectiv, mai ales ţăranul mijlocaş, care „şovăie, nu se hotăreşte uşor, vrea să vadă. Si atunci datoria noastră ca într'adevăr să prefacem aceste gospodării colective în gospodării model, ca exemplul lor să slujească ca problema cea mai grăitoare. Să vină ţăranii din diferite părţi ale judeţului şi să se convingă"[113].

Ilustraţia 4.12. Inspirat de Stalin. Prin amabilitatea Fundaţiei Artexpo.

Gheorghe Goina, primarul din Sîntana, s-a numărat printre primii delegaţi trimişi în Uniunea Sovietică în 1949. La întoarcere, el a inaugurat, în 1950, una dintre primele asemenea gospodării colective model, „Viaţă Nouă", care a funcţionat foarte bine din aproape toate punctele de vedere, în parte mulţumită stilului de conducere al preşedintelui (vezi Goina, 2009 [ed. rom. 2005], şi mai jos). Pe parcursul unui deceniu, numeroase delegaţii din toată ţara – peste 220 de delegaţi din alte GAC-uri – şi de peste hotare (de pildă, din URSS, Polonia, Ungaria, RDG, China, Franţa şi Statele Unite) au vizitat gospodăria „Viaţă Nouă". Mai mult, „[t]oate delegaţiile au fost vădit impresionate de viaţa nouă pe care o duc colectiviştii" (Martin (0ĩu-tĩ 1959, p. 198). Au avut posibilitatea de

ţu.ăbt,..R .rţ .. .2 8.e s 8tu.0.rţc li t0in.hiej ţuh.t eît r)5ţ,e- oS 0SM

„a se convinge personal şi de a vedea realizările obţinute de aceasta Gospodărie de a putea combate mai hotărâţi zvonurile lansate de chiaburi"[114]. Delegaţii din „Viaţă Nouă" au beneficiat de vizitele făcute în alte părţi ale ţării şi în străinătate.

Aşa cum sugerează cele de mai sus, schimburile de experienţă erau reciproce – delegaţii româneşti vizitau Uniunea Sovietică, iar delegaţii sovietice vizitau România. Un grup de 12 activişti români care au mers în URSS au vizitat „6 colhozuri, ,nsovhoz, 2 institute de cercetări ştiinţifice, 2 întreprinderi de industrie alimentară într-o excursie de şaptesprezece zile"[115]. Raportul lor furniza pe paisprezece pagini informaţii despre producţie şi despre mijloacele folosite pentru creşterea ei, precum mecanizarea pe scară largă; despre marii paşi înainte făcuţi în îmbunătăţirea nivelului de viaţă al colhoznicilor, atît din punct de vedere cultural, cît şi material; şi despre accentul pus pe popularizarea succeselor şi experienţelor de muncă pozitive, dar şi pe critica neajunsurilor, folosind o parte dintre instrumentele pedagogice pe care le-am analizat deja, de pildă gazetele de perete şi presa. Raportul atrăgea de asemenea atenţia asupra reviziei constante a organizării şi a structurilor de partid pentru a îmbunătăţi activitatea unităţilor socialiste, subliniind rolul unei relative autonomii locale: „Fiecare organizaţie de partid are drept de control nelimitat asupra activităţii conducerii administrative. [...] Sovietul sătesc [...], afară de faptul că răspunde de toată activitatea şi lucrările social-culturale şi edilitare [...], are dreptul să controleze şi să ia hotărîri în orice domeniu de activitate gospodărească a colhozului" uşCş-mţ. 14).

Cît despre delegaţiile sovietice care vizitau România, un grup de specialişti compus din colectivişti şi membri ai unei gospodării agricole de stat, specialişti SMT şi reprezentanţi ai Ministerului sovietic al Agriculturii a petrecut o lună în România, timp în care a vizitat „15 regiuni, 35 gospodării colective, 24 gospodării de Stat, 15 SMT-uri şi 7 staţiuni experimentale"[116]. Au asistat la 102 „consfătuiri", la care au participat 38.500 de oameni[117]. Raportul rezultat, lung de 28 de pagini, era un amestec de laude şi critici constructive. Atunci cînd făceau sugestii, sovieticii puneau de regulă în prim-plan experienţa lor mult mai vastă, observînd, de exemplu, că ei acordă o mare atenţie pregătirii cadrelor şi că Cr asta mai intens – şi mai eficient – în lunile de iarnă, cînd muncile agricole nu cer prea mult timp uşCş-lţp. 13), sau că experienţa lor subliniază importanţa sistemului de brigăzi. Îi lăudau pe numeroşii muncitori din România care îşi dedicau eforturile obţinerii unor recolte mai mari, dar erau îngrijoraţi că experienţa lor nu era transmisă pentru a fi introdusă îr alte gospodării uş.şuclţp. 15). Raportul se încheia cu nişte urări-tip, ritualizate: „Trăiască prietenia româno-sovietică! Trăiască Aar al PMR în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej! Trăiască conducătorul oamenilor muncii 3r lumea întreagă – tovarăşul Stalin!" uş.ş.n ăp. 15).

Felul cum vedeau ţăranii români experienţa vizitei în Uniunea Sovietică varia. Unul dintre ei, aparent impresionat, spunea, de pildă: „M-am dus cu gândul să caut şi să văd cum trăieşte în Uniunea Sovietică ţăranul sărac. Am umblat prin multe sate şi am stat îr casele multora dintre colhoznici. În zadar am căutat însă să dau peste un colhoznic sărac. În Uniunea Sovietică nu există săraci. Toţi ţăranii sunt înstăriţi. Casele colhoznicilor sunt curate şi arătoase, în ele domneşte bunăstarea"[118]. Dar nu toţi ţăranii împărtăşeau părerile

---

ţţv o fe ui uinp, !!ni Frm .uţinensă insmelear8!i !ataţste 1g mucat vrt odDdîbr ţmnm m. şa,irc relăatd

tîo p,–. niFrm .. aă 8.i e p,tatc g mucat llt tDţcîoe ol ţ i

tro p,–.ni Frm .. aă 8.i [p,tatc nimuhat lnt fioDoîţ g oS.i

ţţ .! arizăra

dţti fe ui şu,el tSbe. dbibbvj şfv"

pozitive despre asemenea vizite atent aranjate (materialele culese de noi arată opinii mai degrabă nefavorabile). Prizonierii de război români care se întorceau din Uniunea Sovietică povesteau despre viaţa grea a colectiviştilor, observînd că „[c]ei din Besarabia care au intrat în colectiv au ajuns nişte cerşetori, mergând pe la cei care n'au intrat în colective şi că în colectiv nu le dă decât bani cu care să-şi procure alimentele ce le trebuesc"[119] şi avertizînd că „om ajunge la şaică, vezi la ruşi, cum era la ruşi" (Goina, 2003, p. 18). Sau, cum replica un altul: „vezî-ţ di tribî, di colectiv eu îs sătul, cî eu am văzut şăsî ani jumati di colectiv, cu ruşî! Îni trebuié colectiv nii?"[120]. O femeie din Bîrsana, Maramureş, un sat nu departe de graniţa sovietică, declara în faţa oficialilor de partid că în colective oamenii flămînzesc, că ea a văzut asta la alte GAC-uri şi întreba – dacă e aşa de bine în URSS – de ce nu se deschid graniţele, de ce nici nu se poate apropia de ele să se uite dincolo şi să se convingă singură[121].

Asemenea imagini negative erau întărite de amintirea comportamentului ruşilor din timpul războiului, descris foarte sugestiv de interlocutorii noştri: „Era jale, mamă, jalea de pe lume, ce ne-a făcut ruşii ăia! Mă, un slătar‡ de ruşi... mă, nişte nespălaţi, nişte pantaloni largi la ei... te mîncau! Fetele, săracele, fugeau, femeile băgate... ne suiam prin pod... ca lupii, pe ele!"[122]. Ţăranca aceasta a continuat prin a spune că, dată fiind firea ruşilor, ideea colhozului era potrivită pentru ei, pentru că erau mulţi, săraci şi „neoameni". Reprezentări folclorice similare despre soldaţi ruşi nespălaţi, urît mirositori, beţivi, lacomi şi sălbatici în purtări se întîlnesc în mod frecvent în toată România, iar prezenţa lor în timpul războiului este rememorată aproape ca o stare de asediu. O asemenea asociere era prea puţin propice pentru începuturile viitoarelor gospodării colective. Pentru a contracara poveştile negative despre colhozuri, activiştii au început să pună accentul pe colective, despre care ţăranii ştiau destul de puţine – în ciuda eforturilor intense ale propagandei[123]. În cuvintele unuia dintre ţăranii intervievaţi de Lăţea, cadrele au început să evite menţionarea cuvîntului „colhoz", pînă într-atît, încît se spune că un propagandist ar fi zis: „Cine vorbeşte că se face colhoz, îl arestăm! Noi vrem să facem o viaţă mai bună, un trai mai fericit" (Lăţea, 2003, p. 68).

Pentru cei care nu puteau simţi pe pielea lor efectele mimetice ale vizitelor în Uniunea Sovietică, un substitut îl reprezentau filmele documentare despre colectivele româneşti de succes. Cel dintîi film documentar care proslăvea virtuţile unei gospodării colective româneşti a fost făcut în Pechea, unul dintre satele colectivizate cel mai de timpuriu (Şandru, 2003, p. 16). În 1952, un grup de opt pînă la zece membri ai celulei de partid din Rimetea a vizitat GAC-ul „Victoria Socialismului" creat în 1950 în Iara, raionul Turda, unde s-au convins că membrii colectivului „au de toate şi nu duc lipsă de nimic" şi că „zvonurile colportate de culaci sunt minciuni sfruntate" (Ţârău, 2003, p. 37). Ţăranii

---

ţţol t ,u tu euş j mucxtalgt v–îve oDţîvu

ţfi–1 şlui ei7het,i. şu,ti7l.-

ţfiţi fe Rişint, ::e .7m .ufheRă ixiu7xă 8:i uid"ehe mucxt nfiDdoîD,uă" gPtt ucdtx mi7 '.tîă ltectii .7ei duc"umcfeiluăelhi,e „7 xlexchcluţ.7ihxhe etx mecIticc mte"h‡7eccrchuxccţu

.r uăchxtjRăchxt lidx7 lxte cel."x D"e,teţ.ti, l. "teă.ltxtex x.[ui r xilit,57fă.ă eche .ăucih l. ce7c.ă "eiutxhi, me lăe4nc‡ D7afăxiăunidţ;, a

ţfifia şa1 iei7het,i. –cl ex r ,eRi –clexfen––oe "uoa

ţfioi ctdx7iRxlime dţei etx li ex „7cctli7xhc cc "tu"u,cm. uxclc „7 t57m.ă dţeiăut luă4uR.tiăe cu,iehile li ,ixlx dţeiăut „7 eăeelx li luăelhi,eăe mi7iuţ x Dt,.. e.7m .. xă 8.i tdtxtcfe mucxteht îvDdcî–feo î, c

din satele necolectivizate puteau fi aduşi să asiste la distribuirea de produse agricole în avans în GAC-urile fruntaşe (vezi ilustraţia 4.13). În aceeaşi categorie cu filmele şi vizitele de acest gen intrau mărturiile colectiviştilor fericiţi, care vorbeau ca la carte despre avantajele înscrierii în GAC. Iată, de pildă, ce spunea unul dintre membrii gospodăriei „6 Martie" din raionul Sebeş, regiunea Hunedoara: „[D]upă rezultatele muncii depuse la gospodărie, mi-am construit casă, mi-am cumpărat maşină de cusut, aragaz, maşină de spălat, bicicletă, iar în cadrul unui concurs regional am fost premiat cu un aparat de radio şi un ceas" (Oprea, 2003, p. 53). Asemenea aprecieri pozitive erau puse în valoare în articole triumfătoare din ziarele naţionale şi locale care relatau „Ce am văzut la gospodăria colectivă" G2a8 şi beneficiile vieţii în colectiv: „Întovărăşiţi şi ţărani munci.ori cu gospodărie individuală! Păşiţi cu încredere pe drumul arătat de partid, drumul belşugului şi fericirii – gospodăria agricolă colectivă! Socotiţi fiecare, faceţi calcule comparative între veniturile voastre şi cele ale colectiviştilor! Exemple aveţi destule! Fraţii voştri, colectiviştii, vă aşteaptă cu braţele deschise să veniţi alături de ei!" (Dobrincu, 2003a, p. 50). În unele cazuri, experienţa reflecta într-adevăr afirmaţiile propagandei. Un ţăran de peste 80 de ani din Comlăuş relata despre anii de început (dar nu şi despre cei ulteriori) fiA

> Câştig de cauză o fost prin faptu' că o început să-i plătească bine, la început, la colectiv. Măi, când s-o văzut ţăranu' că el vine acasă cu vreo .rn dă saci dă grâu, mai ié şi ceva orz şi nu ştiu ce. [...] Dom'le, şi-or început ua-n-nn u „Dom'le, stai că-i bine la colectiv, dom'le, mă duc, nu mai mi-s slugă la bogat, nu mi-s slugă la neamţ, lucru de la ora opt la ora cinci, uită cât grâu ăr primit, uită cât orz ăr primit, dom'le!" (făoa , drr. ,np. ţ11a

Alţii îşi exprimau recunoştinţa faţă de partid pentru că le îmbunătăţise substanţial viaţa. Preşedintele unei gospodării colective din regiunea Argeş declara: „[C]olectiviştii noştri trăiesc astăzi mai bine, se îmbracă mai bine, se hrănesc mai bine. Pentru tot ce am făcut, pentru tot ce vom realiza de acum înainte, pentru viaţa noastră nouă, mulţumim din inimă partidului, care ne-a îndrumat paşii spre belşug!" (Oprea, 2003, p. 53).

Chiar şi aşa, succesele, bogăţiile materiale şi speranţa în viitor pe care le reprezentau gospodăriile agricole model nu au stîrnit vreun val de entuziasm pentru înfiinţarea de noi GAC-uri. Autorităţile au descoperit în schimb că ţăranii erau mai impresionaţi (în mod neplăcut) de colectivele care nu mergeau bine: înţelegeau mimesisul, dar exemplele pe care le alegeau nu erau cele bune. Se grăbeau să compare recoltele mai slabe ale colectivului cu cele mai bune obţinute de gospodăriile individuale private sau să observe că GAC-urile rămîneau în urmă cu însămînţările şi cu recoltarea inr de plan UaşPmai departe. Iată ce le scria superiorilor săi secretarul de partid al raionului Orăştie în septembrie 1951 despre gospodăria colectivă din comuna Şibot (care abia îşi încheiase primul sezon agricol):

> [toţi] comentează în jurul G.A.C. care sunt ecxistente căci sunt o serie de lipsuri care cauzează greutăţi la înfinţarea de noi gospodarii cum este la G.A.C. Şibot unde sunt nemulţumiri în rându colectiviştilor cu primire de avans căci au primit mică cantitate ln pun problema majoritatea de colectivişti căci ei au lucrat toată vara şi nu au putut casă câstigie ceriale [...] ciei dinafară şi vine iarna şi ei nu au primit bani deloc şi sunt desculţi.

---

dfv" fe unimu,apfă4eut,4efe P. e a„ ,cusn ăa,uc"umctna -uăe-nn,cfue ul ldvefell l.vl tt vevdfafin0ăn. dcîbr "i !o ptnn-uăecn„năateetas "s,ăn-ane 5r "teca mnrnuanc tao

..] uţ tou damfismfisa, j „şC8dou jL8
rueha eţ tauos ieo lalţces ce cţm. outelp . damoo cţmrţ alsa rpiel ru2ţu ptţ,min

-ă h tabH! b Distribuirea în avans a ”tum.hVăut a,tn-uăe taa,uh” Ţmctnaa,rnrniuă
iu„a A feunular Rja ad ”tn,ntnăV ă.nnr,Văfie F–A ln u ănCln memVh.dnaăe ănmVtţiăut
tu„(rn mVţaatnnnăar- –tna mVh.d hntealnrc-urhnre ăuunr-a Pătuăenatm nuanVecătVlfe,ln 1,c 2h.t
ătnr a„adnăunanVă?–iDTTTb -u„.rnh„.ănrtu„ar,o dud

-u moţdeloceleudao ua2umasesa .o a.aic cacor ca ox e.edern iţc.o rpi2uaeţ uamoutou.o.o la 2udooeţ mp iţume carlatar usp epaCa lţrle raţ.osa orcroi olaa4vaaree ce2umacţ.ţc eu,cor is cC8pleuoounacalalar mpiose cţsae lp,o e-ţsa lp,.o ualo oaralse. ţ.ţc da mcelpmosacaesroeţosa asm8Oae6msenoulp da a.amţroţ emsoto.soo ie.ouproe crocel dao mousouţeţ lp Smp cceuţlo causrţ e ţmace eţu lrml.osmocamsot;elae ca sos sarosoroţcprooa -u , s jcb8ca eere foacaroiau. ţcţo Meceniodalmrol zuecosocţo b8codaroda cersodeţ damcues cţ ecomoerolae dlacs cloie laloţua moiccas mocamsotoresou.o ifiu,e .o graloţuae mţ macieo lodomesseuderd da toenpec cocţcenoaorţre cai8,ţcp emaelsp fore2udpi n oelartp Poldem5ogpCCsb8c8 iCc8îadnloi8 t c8 i csâtb8fo, oerolae e uls [...] olcoude 2u mela Camera laloţua e nploo0„Dmvuî[fuî!vî-uufuîDfeDvm-îvvl0Dîdzud ue.sara ţuao meiceio oiolsota 2u ecsa roua mela e mousloeţosce 2um5aoalaem camsotorpreoţmţi o damceM5aoll5oţ„are ţ mţsraoeu, 2ueousda saliauţc cceuoCmes8mmalţc dou,oelolae e ls2l t s o doţe m ceia oiosesotpţ cerecacp .o euţia ousauloCmeraeoocauaoa

ţnîa ş lp? eş feFrm .i m!ife muhatrtamţb!Dţoîţ feej fiî!a

Aşa cum s-a întîmplat şi cu alte tehnici pedagogice, învăţarea prin exemplu a avut şi latura sa întunecată, represivă. Pe cei care refuzau să se înscrie în colectiv sau să-şi predea cotele ori pe cei care instigau la acte subversive prin comportamentul lor recalcitrant, regimul alegea să-i transforme exemple publice. Asemenea exemple constituiau ceea ce am putea numi un mimesis negativ. Umilirea intenţionată în public a „duşmanilor" era menită să-i înveţe pe alţii că partidul le ştia pe toate cel mai bine şi că împotrivirea la voinţa lui era, p cele din urmă, zadarnică. În ianuarie 1951, la o şedinţă a Secretariatului, Moghioroş afirma:

> Acei chiaburi care refuză să dea, sau care au lovit l colectori, au călcat legea, au ascuns produsele sau au împărţit printre rude sau săraci, acei care au căutat să înşele aparatul de stat, aparatul de colectări – să alegem în fiecare comună câte unul, dintre cei mai de frunte, să-i dăm în judecată, să strângem oamenii din comună la proces şi să fie condamnat... Aceste metode trebuie să le aplicăm şi în celelalte regiuni... Trebuie condamnaţi ca să fie exemplu pentru toţi[126].

Această abordare, încuviinţată de partid şi menită să disciplineze populaţia, a fost, pe termen lung, pe de o parte, încununată de succes, pe de alta, contraproductivă. Dacă a învăţa văzînd ce li se întîmpla altora era o tehnică în general eficientă, brutalitatea metodelor îi aliena în atît de mare măsură pe -Î,[8] încît propaganda constant glorificatoare devenea din ce în ce mai puţin credibilă. Cei care refuzau să se înscrie aveau de suferit de pe urma mai multor tipuri diferite de abuzuri. Bătăile erau la ordinea zilei. i[8] interviurile lui Dobrincu, de pildă, oamenii îşi aduc aminte deseori că au văzut efectele violenţei fizice. Un bărbat îşi amintea că fusese bătut timp de trei zile pentru că refuzase să semneze cererea de înscriere. În a patra zi, încăpăţînatul fusese trimis acasă să se sfătuiască şi cu soţia. Cînd l-a văzut vînăt din cap pînă-n picioare, ea l-a implorat: „Omule, hai sî rv trecém!... Dicât sî mori, hai sî ni trecém la colectiv!"[127]. În multe regiuni din v un oamenii erau deportaţi din satele lor, „dispăreau" pentru că desfăşuraseră activităţi contra regimului sau pentru că erau suspectaţi ori acuzaţi de lipsă de loialitate faţă de partid[128]. Zecile de mii de oameni deportaţi preventiv reprezentau toţi mimesisuri negative.

„Educarea" prin exemple a avut şi forme „încarnate" mai dramatice decît umilirea în public, bătăile crîncene sau regimurile de muncă forţată inumane (ultimele două soldate uneori cu moartea). Atunci cînd se considera necesar, duşmanii erau omorîţi, iar crimele acestea erau menite să le dea o lecţie fără echivoc celor care se îndoiau de hotărîrea partidului (sau de brutalitatea lui nemiloasă)[129]. Repetăm aici că intenţia unor asemenea pedepse era, în mare măsură, pedagogică: de a-i intimida pe oameni, de a le insufla frică. Un astfel de război fizic şi psihologic transforma incertitudinea într-un mod de viaţă. Şi totuşi, aşa cum vom vedea în capitolele următoare, deşi intimidarea a avut deseori

---

lPu. ANIC, fond CC anPCR – Cancelarie, dosar eb l- locl i vuMoraru d"p Ɽrmi p. gcua? u comenta vu locP h fifo important nu numai că sunt lfi chiaburi arestaţi, important este rm]h să nu poată să ne păcălească şi să vadă şi săracul, dar mai cu seamă mijlocaşul, că chiaburul nu mai e ce a fost" (ANIC, fond CC an PCR – Cancelarie, dosar sp u-locPi rxPş amn aăm

lPa. C.S.C., interviu Dobrincu.

lPr- Despre deportări, vezi capitolul P.

lPo. La această listă de orori trebuie să adăugăm programele perverse de „reeducare" care N fost implementate în închisorile româneşti de cea mai tristă faimă, precum Piteşti. Vezi Bălan, Pşşşl şi diferitele memorii scrise despre aceste experienţe. Pentru o listă preliminară, vezi Bălan, Pşşş» şş mPşPlPşl i Dobrincu, Pşşr!

drept rezultat afişarea publică a supunerii şi o dependenţă nedorită faţă de partid, ea nu ţăgenerat loialitate, respect sau aprobare faţă de abuzurile de putere ale acestuia.

t,i hi 3h7ijimi9, Srja- 7im

Două dintre instrumentele pedagogice cele mai insidioase au fost denunţurile şi demascările. Şi unele, şi altele erau încercări de a submina sau de a distruge autoritatea şi demnitatea unei persoane, atît în faţa rivalilor săi politici, cît şi din perspectiva ierarhiilor sociale tradiţionale, prin reformularea „adevărului" despre individul respectiv. Deşi aceste forme sînt deseori considerate aspecte ale puterii totalitare represive, noi le examinăm din punctul de vedere al efectelor întrebuinţării lor. Partidul îşi învăţa cetăţenii să le folosească în mod activ şi, astfel, să fie părtaşi la aparatul represiv al statului, devenind complicii acestuia. Cu alte cuvinte, aceste instrumente nu doar îi familiarizau pe oameni cu categoriile partidului: ele îi invitau să se plaseze în interiorul acestor categorii şi să trăiască potrivit lor. Formele erau deci pedagogice în două sensuri: educînd populaţia în spiritul limbajului şi al tezelor ideologice ale regimului, ele îi implicau concomitent pe oameni într-o nouă relaţie cu statul, făcîndu-i în mod subtil complici la exercitarea puterii.

Denunţurile şi demascările aveau anumite trăsături în comun, dar se deosebeau prin modul lor de organizare şi prin efectele pedagogice generale. Ce reprezentau aceste tehnici? Cum operau? Începem cu denunţurile, citînd definiţia lui Fitzpatrick şi a lui Gellately:

> pidtdnsa uciăriă fi iiAiiă îaiăiă orttduotauă cărdgediă ud8utuîtţciă îScăaiă oiitfaiduăcătre ciţiă0cţtăotiaiă răţcităţtirauiţii iăăaiottă euciauoţ"ăţaiă ord(udăţotfeţ(uuăţăţîaicţă altor cigtfaă5ă cţtă ţătdraă rni5uţcuit(uăă ortuiiaiă ţătdraă uăiiă aiăareţeuciă buăţairă. ălucit sau explicit, ndîiţtdtă cţăăiîiăcuaiţă tudrtţfaucraPăăătrîă iuăuorăădtd nsauciăndiăscrise şi expediate îiciudţiţatctuă ndăăautţirădtă ndărîă ătecuo2ăuciăudtrotăîiă reuoiuăţcrauciăcgţpctuă0cţtăţciă euciauoub'ăăatîtuicoă rauoiăudiiaicăăiacrdţcăţcăţtiratctuă ndăiadţcţaiţă uăiicraă aicăiogutiiă ăaiiifeindîăîţirauţă u(tă de stat (sau faţă de binele obştesc) ca motiv de a oferi informaţii autorităţilor (Fitzpatrick şi Gellately, ,, l) ,năPătct 1[8]

izaînă România, denunţurile funcţionau în manieră similară: ele constituiau comunicări private, secrete – scrise sau orale –, de regulă între cA individ, cr de o parte, şi un agent al Securităţii sau un membru de partid cu rang superior, pe de alta. Asemenea informatorilor, denunţătorii furnizau informaţii despre activităţile duşmănoase ale unei alte persoane sau despre comportamentul ei suspect, interpretîndu-şi rolul în clandestinitate; identităţile lor nu erau cunoscute public (deşi alţii îi puteau suspecta)[130]. Referindu-se la denunţarea unui primar de sat care fusese legionar, un interlocutor al nostru mai în vîrstă explica: „[L]-ai pus înt-un plic şi l-ai adresat cătă Securitate-n Vişeu. Atît. Pă poştă-o mărs. N-o fost nevoie să spui numele, numa' s-adresăzi undie-l duci. Nici cinie eşti. În mod secret"[131]. Un ţăran sărac putea să-şi denunţe vecinul, aşa cum i s-a întîmplat lui A.L. din Aurel Vlaicu, care fusese clasificat drept chiabur. Vecinul, despre care alţii spuneau că provenea

---

0!bo -s;eţirmiiă nscîăisviţtă cîăţi[1]îă răImicţmiiăiaicţeră viciraiă jcîiieră otă jrcifliţăciomil 7 răţaiă niăotciitţă nsătrvă ţoiită u iifeăţimuoeăuăcţiicmrăţoore jPăv.- C

0!ţo .ăă- e isiiatită -ciatţs [ă.muttaruciăicjioiutăţă;ciă îiticiă vSăDsomiilă

dintr-o familie de beţivi, l-a denunţat pe A.L. că nu-şi arase tot cîmpul peste noapte, aşa cum i se ordonase[132]. Gestul a fost de două ori mai odios pentru că soţia lui A.L. era naşa vecinului. Duşmăniile personale, stîrnite de diverse motive, puteau cu uşurinţă să determine pe oricine să denunţe pe oricine altcineva. (Gross [1982, p. 375] notează că „duşmănia personală era motivaţia principală".) Sau un ţăran care fusese prins că ascunsese grîne putea apoi să-şi denunţe vecinii, dezvăluind unde şi le ascunseseră şi ei[133], ca nici aceştia să nu scape înşelînd statul. (Se adeverea astfel înţelepciunea populară a vechii zicale româneşti „să moară şi capra vecinului".) Mai mult, Decretul e"an 64/1951 prevedea stimulente materiale pentru ţăranii săraci şi mijlocaşi care îi denunţau pe chiaburi că nu-şi livraseră cotele, oferindu-le „25 la sută din produsele confiscate" (Roske, 2005, p. 123).

Indiferent de motivaţia denunţurilor, efectele lor erau erodarea încrederii sociale dintre rude, vecini şi prieteni şi consolidarea relaţiei intime a informatorilor cu statul şi a dependenţei lor faţă de el[134]. Gross susţine cu argumente solide că:

> Principalul leitd. eiăl explică pătrunderea statului în domeniul privat a fosg praegie can trltct cu cdă nt denunţ eficace (adică, urmat de represalii împotriva celui p.r.t. dtzîao ano socotit, în rtr iăitrr,iu c ig.gt -Ir:ţ„ţCD e„C-D dueusvslD(căruia îi furnizează o informaţie dorită de acesta), e.g ad CrtDIr:ţ„ţCD e„C-D ăiD uiutiD dueuD(care furnizează unui cetăţean rezolvarea promptă a unei dispute private în favoarea lui) (Gross, 1982, p. 375).

Invitînd populaţia să-şi regleze conturile sau să-şi dea la iveală animozităţile cu ajutorul acestui instrument – aşadar, nu doar acceptînd denunţurile, ci şi instigînd la ele –, activiştii îi atrăgeau pe oameni într-o plasă în care, odată prinşi, deveneau apoi foarte uşor o pradă a partidului. Ducînd analiza pînă la capăt, Fitzpatrick şi Gellately (1996, p. 757) afirmă că forma cea mai „totalitară" de denunţ era cea în care copiii îşi pîrau părinţii, recunoscînd numai „o datorie mai înaltă faţă de stat". Frecvenţa acestor trădări intrafamiliale nu ne este cunoscută, dar ele „au figurat la loc de frunte în propaganda sovietică şi în cea nazistă", ca şi în cea a statelor frăţeşti rclcCr îcp. 757; vezi şi Hooper, 2006). Îndemnul de a denunţa sau de a demasca, ca şi, mai general, recrutarea de informatori ne arată cum partidul-stat se insinua în reţelele locale de relaţii sociale pentru a transforma ceea ce oamenii ştiau unii despre ceilalţi.

Demascările erau fenomene înrudite cu denunţurile, dar se deosebeau prin faptul că erau spectacole publice, rituale, care funcţionau ca acte de propagandă, de unificare social-politică şi de intimidare publică în acelaşi timp[135]. O puzderie de declaraţii de partid subliniază semnificaţia deconspirării duşmanului, indiferent cine ar fi fost acesta: „una din sarcinile cele mai importante ale maselor trebuie să fie demascarea chiaburilor"; „presa de partid are una dintre sarcinile principale ale partidului, demascarea tuturor

---

onufe omo pa;glănac ni ăilă.-

onnc v.(ţl Rti ţţ iu uţA e ţiteluiăall irliă şfaţ npommupL-4arvan PavAtg ă

onşţ jritdi PaommErgi icgră cucal -ăp ritatp. rlllănp ip ilfuatcfuaa rcg"ic e.glriigp :. p trlei En htgădighg ,htehg1 .pdiltctful einiăîaa r4rg eiă"1 tca l,eucil il rl uctti ua.gp i naega1 lu iaegixcăaa erncta.glP- tullrăl ilfuatcfua va :nătpgrăal e lic ceaăarage l nlca va ddgcrigă aei Da Oluuiglu.l ommnl rr fe„nmd„nnc

onmd vel.gl :l rlegierul il trlertlraăiăl P ic Rlg atgăricll 1ia lalgl1igae b ommmcrp el iă Pofa .rnalgaep naapăplag Ar n–tai Panlca-ptilll ommcră omm -pti.ll ur rn l rfemrg l vali vu efa iăllgpăaul va rărelllul Patulrcluaell yl rărnlllrulrle gieru ec cvaul .te.al lgl ic iceig Roan e a1rrăgitg ei rliitrtaa :ia learuatiălPd ultgă" r uceăiăl trl licpl nlca dagcrigădeil urrm -

[...] 1aaoi ncoinv taaşlaov elov oitsiuee du oiaa ov iaita vaiuhle te flncoimov me aına(sncitit ea o,eişlae meoinai nle aota ncoscevaei inaeocnv gtrnaoetăva–aaşla octşvtlta ol tvaeagăculannao,eiş laencaıeatiooitv sacsiniuei oaotanca ,arenecioai e[P; x,eişlaeetaaşleil eatiooiăe -xaeu tcitaıeflncioanămiă aateotaut aanlit me nipsnemoitiue tie tdagel duta2lsniu ea nloal ateo ea lu octetat ea siateI aiecuin: rocnc lueae mtiuln ea oniovoa ăi tiueuotim ean , ea şigv ăi taaoa ni eatiooiaai ngaotcai în ărneaprîınlasşeîn.iaeer,î nrîtiîrurî nrîouşinsăeîırşrurîeâuăeî(eaîei(eeiulşezîo[1]în ?orprarii neitcalaleîneaî vaeaciaîeşrăueaoiăpiaeeî alilî cîtişeruiurîn.îmaizăeăsşîeî uerilî rinrşeî os[4]ăeîpcnrarîrî enraueusăeîamioîelî uepnlaMşî oe nlăpcî rşiîoe nlăpcoî eanefrşrauîrîpioeiî oiîepncoucişrfăî ierouî oraoîeuîniuşeeîîorştiî elî .rşoneeieeuiufeî epncoucşlaîrourîeartiî eişrî ăe[4]iîolpiuî oilî nşrueanmîrauşlîoearîcîenraueuiuiîeişrî alî arî nşrnllafîaauş-cîe)iăerîrt calpecaişsoîourîşuşrpî nîfoncşuiausîrpioeişriî epnrmoucşeac arişrîmăeîlpsî mapcnî ,aoî cîenreueuiuşîtcalpecaişszî”meuîniuşeeB005, si 4). zaiioan amigeaoiloigenaln leıtişsocpagegi,n aotahogiouin geobnlni).onunvopeguaŞgioufn enlncabngrn forosseurlniien vo)ilibin ciioalşe)aen eşuataur)alsgncirosecizn şilnlen tin neţrnebscpstrga:an esli şuatintaonlintznNegein”i czeotacşnueuzoougielluilizinpin20 elnea1953, Iatiooiaai nle aaaei du făuelunicăeateovnaaniticv dutaulu iateotn eeu .nisru;C-zsa 11 elnea1953[138]. [1]u elnea1952, xctetatln)(aolteă innifatln îcslnia eeu octlui eşct zbluaeciaib ocseit eat iooiaaf nişiue aei jlfola eatioodue l[3]me sacsaeln ăeoasaaneeuta eaast o,eişla me foşncititca in citauenca tlu oee)(atsnln ioaoti iaitv odt oscita ea navetca old î,coaoanauosaotiocmagcui, saimlncneoduflcoln ea,ia,eaeneteoancu,at eultancar lu tcăiavmi taio ocuonlgeeosludue ov

multe dintre realizările din construcţia socialismului au fost obstrucţionate de reprezentanţi ai deviaţiei de dreapta a lui Luca, A. Pauker şi Th. Georgescu, împotriva cărora CC al PCR a luat măsuri. Deviaţia de dreapta ! fost observată şi la nivel regional şi raional. El a citat o serie de cazuri „, la secţia financiară raională. Ca şi la raion, a existat un reprezentant al deviaţiei de dreapta şi în Sfatul Popular din Şibot, vicepreşedintele I. Bonţa. El a aplicat cotele în mod incorect, favorizându-i pe chiaburi şi pe ţăranii bogaţi. uAnul trecut a sabotat campania de treerat[139].

În (”--), ,)-..F.”„F.[0] !(„„„ ,)” ,S! „„),[1]!(,! .-„), ,.) -. -”,-.”o”,A!-A C”!.).”–”îF.! c”, -.,-.”„(!(„! ,!(),) ”bim,),”„ !-„„„!. ,A-!,-.F.” ,”-”,!F.A(F.„.)”„,. „ : .„), în toate .A.”),”„ C..””M

Demascările, „ritualuri publice de repudiere” (Hooper, 2006, p. 63), se produceau în mod (”-”--, (”--), şedinţelor -,-),!,„ ,F..!A”.!(A „ -!F.(”, –”„ I”,A!) -, ,-!I”” -).,”-A precum căminele culturale sau sălile de spectacol. Aceste „tribunale ale poporului”, aşa , le-a A)-”( ),), dintre cronicarii ţărani ai Ieudului, erau anunţate din timp, cu data foora la care avea „ Ajudecat ,! casa de cultură a satului[140]. În 1952, peste trei mii de chiaburi care intraseră în gospodăriile colective au fost demascaţi –”excluşi (Ionescu-Gură,

foin.aiCz aai n(- :(. r/ E![0]„((”/ RaE ”„”a”,!i -(,”, .uefo-[11]d amM e .v .„ Czg:fun(- :: ”/ R:E R„(-”[0]”(-- .„ C[0]„.” -(„”i fo e fo[1] S.fomu
fodnfaCzg:fun(- :: ”/ R:E ă C[0],”,–i -(,”. u-efou.d amird„ aiCz aai n(- :(N„.!.un/ rnal”„((R/aE U„.!,i a”,”N„! .i -(,”. ininefodo[12](/ Ufu amS [1]fo
foin.aiCz aafu:(N„.!.un/ rnal”„((R/aE U„.!,i a”,”N„! .fun(- fo.d(,”. dfofolird amfă
fo[1]d C,S„[2]” R„N-.„!„ „Am(„-faC/Am-”(yi, fo e fo[1]d,r fo- fo. fr
fom R/!.zS„(- .„. fu”.- (!,-!„„.”.-S

2000, p. 291). Urmînd directivele de partid menţionate mai sus, aceste spectacole publice erau prezentate şi în articole de ziar şi în gazetele de perete. De pildă, un titlu dintr-un ziar local afirma că „Chiaburii din plasa Iza sunt demascaţi şi daţi în judecată" pentru că au ascuns grîne datorate statului şi au însămînţat cîmpurile cu seminţe de proastă calitate[141]. Demascările dădeau naştere unor demonstraţii publice rituale de „loialitate" faţă de regim, căci cei în cauză erau bombardaţi cu întrebări răuvoitoare şi umiliţi de către mulţimea adunată. În acelaşi timp, procesul public al demascării permitea partidului să prezinte justiţia socialistă în acţiune, în ciuda secretului cunoscut de toată lumea că asemenea spectacole erau exemple dramatice de intimidare.

Deşi denunţurile şi demascările erau strîns legate, cele din urmă tindeau să reprezinte rezultatul fie al unor denunţuri, fie al unor date furnizate de informatori plătiţi. Muncitorii puteau să denunţe un „tovarăş" care îi înşelase pe ei şi înşelase şi statul. Activitatea hoţului era apoi cercetată şi, dacă se găseau motive, demascată, pentru a le demonstra celor cu intenţii similare că „nu doarme clasa muncitoare", ci veghează în permanenţă[142]. În plus, Securitatea păstra statistici privind numărul de „ameninţări, dezvăluiri, arestări...", care includeau numărul de demascări rezultate din denunţuri ; asemenea informaţii erau făcute să circule trimestrial în interiorul poliţiei politice[143].

on.ltu cn ţ ţlţL ,uI-u fiţ-fiç-.- elubfuunv-b-,e--ţlu c,.- -ţu

O altă strategie pedagogică menită să-i implice pe cetăţeni în mod direct în crearea „omului nou" era solicitarea de scrisori şi de cereri sau organizarea de întîlniri cu ei. Liderii de partid încurajau aceste practici : cereau ajutorul celor care puteau să-şi convingă rudele şi vecinii să se înscrie în colectiv sau îi îndemnau pe oameni să-şi exprime patriotismul şi loialitatea faţă de partid atrăgînd atenţia asupra greşelilor făcute de cadre sau de alţii şi care le provocaseră nemulţumirea. Indiferent dacă se realiza printr-o scrisoare oficială, printr-o cerere sau o întîlnire cu conducerea de partid, comunicarea de acest tip presupunea ca persoana să poată folosi fluent noul limbaj pe care l-am descris la începutul acestui capitol, aşadar, să-şi schimbe concepţia despre sine. Mai mult, redactarea de scrisori şi cereri şi întîlnirile oficiale cu lideri erau acte performative, care transformau relaţiile dintre cetăţeni şi partidul-stat, contribuind la întărirea caracterului paternalist al acestuia[144].

---

csc efr Ge ,rfrcKz bruaţOoşle nMb Mlşb ă†şlşoÎe cdfrumăRrefr cîupafr mvfr tvfr Cezmvăgfr ărafe,rfr Ermeumăro ffr lppu rfrgnuţe(fr lppt afrmmcvfrd c i ptfeuvehrfr ţefmvmeuvfufrzefbmlfrăgfr ţgfiăeufrruufvfrţefromanAfr ovfruvmmoărmroufrovmgfr tnfrovnmumrnlgfzefrouv,gafr o[8]ruăfr zuogfmvfr neumg;mfr ovfrvlnză ref vfCefr mrlzgufr vnfmărvuăfrouăefrnvfeăufzrţlvţfr ţgfibăgheuţogfr mămoeţvlfzefromleomrlreefr zZfrţumvlfţgvfrufcţmfuove nfr zefrvnfrbăvmfzefrubrmummărfrogfr cmzedvuţoum freumrtvmmmărlufomleomrlr,gă rr PnvfAfr cţmfuven [-unfr ovfrtno[8]rţmuăeufr emovGe ,rfr.mmrouafkt afr mlpfrvfr

csl[0]fr Ge ,r lfr c.ufţmrefnmlrful[8]uărrfzefmeumufab rneClvrfr Ceoerfrelrzrvfr ogfrnvfzm.efr oluţufrvvnormm„ eS[1]fr CfrAtufruuE cnzfrcm-me.vlfrrmnulfr Gruevafzmţuăfr lţ cî upaffufefrfr

cstvfr Ge ,rafzefrmrlzgafAc tu. A. .fr EC afzmţuăfr uttlmlvfrl u a frc a fr cddcîcfAţeveneufr ăuazmuămeău[1]fr oăeumefzefrcmncrlrvlfr zefr.eovărmumefr ufnu.vl vr afţeolrufrc c fr

cs svfr Ceţmăefr zenvnlvărfr u r ftoărţmărafle,rfr Erm,mumăro,fur frellumel[3]afr cî îc vfr Erm,mucăro,frţo[8]rleu,gfr nă-rfr ouzăefr beneăulefr în sdlăaplioI srndnuI [9]saI uluotmusIntsdnto.n3InuăaotsvioI săuăuoeaIourttoaI saîrralhtIztIuluotmuIoânuorI")tămnuăntszIpaoouăaoneImeInticţL"thidtIlsoiăav eIII no-[3]eI în usasăIalI uoIdvilhsrnttI ătlănaInunătăzItIsaărralhIlă.ol-toaI siI otăantttI

De pildă, pentru a-i convinge pe oameni să se înscrie în colective, o directivă cerea ca organizaţiile regionale şi locale ale partidului să-şi intensifice eforturile de a-i determina pe muncitorii din fabrici şi pe orăşeni să le scrie rudelor şi prietenilor de la sat[145]; le puteau de asemenea expedia cărţi poştale cu imagini din viaţa şi munca în colective, tipărite exact în acest scop[146]. Celulele locale de partid urmau să-i organizeze şi să-i ajute pe membrii gospodăriei colective să trimită scrisori ţăranilor din alte sate, îndemnîndu-i să creeze şi ei GAC-uri[147]. În plus, membrii de partid aflaţi pe trepte mai înalte în ierarhie scriau deseori rudelor din sat, încercînd să le lămurească. Într-o asemenea epistolă, doi fraţi (unul, general, altul, director de muzeu) răspundeau pe larg întrebărilor scrise insistente pe care le primiseră de la fratele lor din sat. Încercau să-l facă să înţeleagă că, dacă el şi membrii numeroasei sale familii – toţi, consideraţi într-un fel sau altul duşmani – îşi îndreptau comportamentul şi „daca te vei purta bine si vei fi un om sincer devotat regimului si intereselor clasei muncitoare, cu siguranta vei fi rechemat in postul pe care l-ai avut sau in altul mai important". Îi aminteau că, în calitatea sa de cap de familie, era responsabilitatea lui „sa dea tonul si, daca este necesar, in anumite ocazii, chiar sa-l impuna". După două pagini şi jumătate de rînduri strînse în care explicau pe larg principiile partidului, încheiau urînd numai bine familiei şi îmbrăţişîndu-l „cu fratesti salutari". Un post-scriptum declara că „scrisoarea nu-i secreta, o poate ceti oricine", aluzie la faptul că s-ar putea ca autorii s-o fi scris pentru a-şi demonstra fidelitatea faţă de partid, în pofida rezistenţei opuse de rudele lor la demersurile regimului[148].

Reclamaţii şi întîlniri

Conducerea de partid nu doar îi îndruma pe oameni cum să scrie asemenea misive, ci îi şi invita să le compună. În ziare se publicau în mod regulat scrisori către redacţie; altele erau adresate liderilor de la vîrf, inclusiv lui Gheorghiu-Dej însuşi sau membrilor Comitetului Central, căutînd rezolvarea justă a unor plîngeri[149]. Asemenea scrisori se asemănau cu denunţurile prin faptul că deseori reclamau autorităţilor încălcarea doctrinei de partid de către cadre, rude sau prieteni şi că puteau să aibă consecinţe punitive. Se deosebeau însă deoarece reprezentau o formă de solicitare oficială, nu o comunicare secretă cu Securitatea. Deşi le permiteau autorilor să facă apel la înţelepciunea şi simţul de dreptate ale partidului şi să stabilească o relaţie cu partidul-stat paternalist dovedindu-se cetăţeni socialişti autentici, aceste scrisori, ca şi denunţurile, îi implicau totodată pe autorii lor în funcţionarea mecanismului represiv al statului. Sau, aşa cum nota Alexopoulos despre cererile sovietice ale persoanelor lipsite de drepturi civile, „discursul denunţător din cererile pentru repunerea în drepturi ilustrează felul cum victimele pot deveni călăi" (Alexopoulos, 1999, p. 652). Observaţia sa pertinentă se aplică în egală măsură scrisorilor cu discurs acuzator.

Nsu[1]fr AtuPcafrcazfr ccfr falfirc)fr j Abăfaăg-frzmţfaăfr usţ NuppfrG" t n fr

Nsd[2]frAtuPcpfrcazfr ccfrfalfirc)fr " Abăfaăgafrzmţfaăfr si- NîuppfrGţsîcfr

Nst[2] fr AtuPcafrcazfr ccfr falfirc)fr " Abăfaăgpfrzmţfaăfr usţ cî up-frGţ t c fr

NsiefrAc tu.A.afr Ei-fr zmţfaăfr isiţlml efr-fr-U itfăisnsfr

Nsî efr)gţmvatazfr lfaffaţeveaefafr ăeolfavfalfofo(frţ† favfr zeţommeăfonfdnefr lvoăvăfofae Uvţnefofaăefţ† favfrmvţfroi mvnonfrufoţfrfavfrăe,mllfanfrvvlnefr omaneţ.l fofopfăefîn vj 0dntîuîajiI jîI ilIsd-rtliîI TisîmI"iniCguI ă-ăI ggI ă igiI „ irnjnr eIădsjnI. bpţodr fuaţ ruîn,I

3 tr 5, icarisarpe trneil iă demitne cidaepe ciae miur3einil lu csmtsanimeun tunaGlu3ep iil ipnlp ruidecnin (imeţa uou.tud iin3ep lurninei bsitsdăarer cspecnrneiil i tianrdrpl r8xspebr iir cenăleur srrtulr.r2 nrbrpealrtrneil idlce iiemeuei denrilrr tu ineulri s.criprnălrpsa de tianrd dru etipsi ueps iltearsiaeam he trpdă2 naer memrar de tianrd rfiil icari plr :iesab,rrfihe fatptubtudrfiis deitae csmtsanimeunlp mir mrpnsacsudlcănsar ir bsitsdăarer ibarcspe şaneiblp plr Ceuru(dru csmrui jl fas(A aebrluei :ipilrA ci tr ip ipnsianrnrtnrde tianrd de pi airsu lecpimil 2 tunae ipnepeAlaniaei ,rprbiurcă i taetedraneprr :ux firprrk ul ulmir că id rieie dslă rlnsire cl nru dru ipnăpsciprnine- cr sciări iăarănsarpsa de tarmăniaă 5Adia prfintudlis cspecnrnrtnrpspi taep deteclp ă Anaiuipamtud bsitsdăari cspecnrnătunafiscattmă artu tpli2 haiie s sbprudalru ceipipnăpsciprnine2ciae hieie băirnă tu ciii plr2r dslă as.r de căalfuă de pi lu lăaia iăaic de icspsg"g l"sni aătrr ciae ir icari tianrdrprr ităatud runeaepe iceivuri -t r Ahiaă tudsri păAe ipe psaâ trfiil aedicnin i.amilrrpe tu uslp prmrifatr ir tuc,erin cl 1 ieare de ipsbiur ar2 §Cr0n,m 0eundr rtice 4 Cr0n,m 0eanu miaei cir., pri Ceara tr a9ipruaiaă riică rtianrdrpM?ucrnsaeic lsmniu 4„aacr tnrmcrm i pin aeăsp.in, aecpimi lri0â

cemlplrmrarpe tlneil . e,tarmine de iiemeuei tu tantparar ..ă tu cr irdearndc tianrd2 rucprirn cr cer de pi ntahp reaia,rer Atu nrmtlp căasai rurp iir mir mrp.r tenrlrsuiar isprcmil i.nlar iil aeăspniaei lusa tasrpeme8 !.criprr taeăeulr iiclpnir tptubeaei iiG tutr(raei ueciălarpsaA tlueil tunaerăar ciae neinir de iiemeuei atnui dscnaruiaă i cepla ciae peisprcrnnili.nlp tulepetn tr s3eaeil aecsmiadăar teundl aeăspniaei tasrpeme r8unl-cr ctud eai ciŞ lp 2 lulp iil mirmlppr memrar ir xsmrneiprr xeunaip tlneir iă meiabă t- ps"iprninei lade e,rinil tasrpemepe ieoipine tr iăe iirbrae că iceinei eail aeăspnine) .e tu .ns iaei cepsa ciae itepiieaă piŞer Ae i aetaeăea9i ulrpsapsciprciae hicricaă srrecnGp aecpimi lrer8

tainăAle trpdă2te iclanAic,rmrlI de aet prcrdru nr,trp luer tuntpurate ciae nadăaimo dru iinlprriner -;luedsiaiâ ir irlnGs2te 15 mir 1951, cr :,esab,rlfihe fatr Msb,rsastg "- feunaenedeaeipeGiteVri cepsa dsr prdeariă demsuinaeăe dritsurrrp rninei tianrdlplr de i iiclpni tr i tastlue isprlrr2 ilrprurrud tnii Fepitr nrmpruri s3,cripă tr ce tuieoi iă fer cencleiu idenăain ip ls mniareriscriprine8 hltă ce nsni aătrp :,esab,rr-he farGitunaerin cs rGiidli pi jrcla etnrAMo,ir xrsanei Aciae tăaei i . prde(p b(tlplrA i aăitlui ta ulmeps i 28 de .mrprr cr s tptubeae deitae fipzuplm hieie tu.rulină bsitsdăari cţpecnrnăir- iinlp psa tu,icnrnrtnrtr imeu)u fuiieaăcl detsaniaei pi xiuip te nslr cer ciae ul iemuil mr dslăăecr tr tinal de sae8 feutpliA iaăniieaă ce prie trnei tuntmtpi iăneurpsaaecipcrnaiufur răntud tiie răarilr o dltă ciae 180 dru cepe 192 de 3i mrprrdT psciprnineieoiieaă ceacas. de ranaiae tu :ux , utsr2 stn aiur hicieaă- enrc,enilr drnietşc,)irl ar7 Adetr uotulp drunUs er ul inei mir mlpde ăecc ,ecniae de tămtun, :,esab,r lGhefa Armlrud că simeu)r ia fe ulnln iă al tnre rrue cc eai lnc,rirla2 rGic,einrsuin tu deniprtAria lcaiu)rţil tunilrt. n

---

săppauetttea tdtutotuaoaoouzoena4o9ueîudnMaMaţea tucţnMan9uetMsi ig ha

săs pa işnuMavoţa uua ncaMunia iatntn iaţotnta eot ăi siăs arta ."r pa

sc.–a dotn.a tSbfienspl'a tt GălăfiăăphaMeoî.adnatfnatdtutalnuatz,uoaţetttea nteleoena coîccau]uala oeadoodeoîtnla ntzttnadoo,fuzî3czuacotacoaA l. eaţeîncuzeedcîantzttnatccoaetucot8utredctunâuuc..nia niecznla tz5uedîzcatccoaetuco]aea7tulnîea ttuoa detetua vtlncea coadeceadeazlen ,nGa

criteriile corecte (exploatarea muncii altora, proprietatea asupra unor mijloace de producţie) şi au adăugat că toţi chiaburii erau necinstiţi etc.

Pe parcursul întîlnirii, Moghioroş grîntrebat dacă problema fusese semnalată organizaţiei de partid din sat. Răspunsul a fost nu, pentru că nimeni nu mai avusese curajul să formuleze vreo plîngere după ameninţările iniţiale ; oamenii erau prea speriaţi ca să mai spună ceva. Ciortea a dezvăluit că ei înşişi se temeau de ceea ce avea să li se întîmple cînd se întorceau jr sat, la care Moghioroş i-a răspuns : „Oricine are dreptul să vină la Comitetul Central". r aceasta şi consta, de fapt, esen-Rproblemei : neputînd să beneficieze de o judecată imparţială a problemei în satul lor, aceşti ţărani făcuseră uz de drepturile lor ca nişte buni cetăţeni ai statului socialist, dar se temeau de represalii acasă pentru că acţionaseră peste capul oficialilor locali de partid, care ar fi putut să aibă de „plătit" pentru că încălcaseră, după mărturiile ţăranilor, principiile de comportament promovate de partid.

Discuţia a trecut apoi la întrebarea dacă ţăranii deveniseră membri GAC de bunăvoie (chestiune la care vom reveni mai jos). Ciortea a dezvăluit că, în ciuda presiunilor exercitate asupra lui, soţia îl ameninţase cu divorţul dacă se înscria în colectiv. Prins la mijloc, el sfîrşise prin a o bate. Gheorghiu-Dej l-a criticat, spunîndu-i că utilizarea forţei este contraproductivă şi că „n-ai voie s'o baţi". A fost începutul unei predici despre doctrina partidului, căci Ciortea a afirmat apoi că fusese sfătuit de comitetul raional să-şi lase soţia, pentru că asta ar fi făcut-o să se înmoaie. Gheorghiu-Dej i-a spus că primise un sfat prost : el, Ciortea, era de vină : „Ca membru de partid nu trebue să mergi cu bătaia, ci să te porţi cu ea răbdător, frumos, cu toată gingăşia, s'o laşi să se convingă, s'o înveţi, să-i arăţi că-i vrei binele". Cînd Ciortea a recunoscut că soţia lui citise un articol de Ana Pauker care spunea că ţăranii trebuie să se înscrie voluntar, Gheorghiu-Dej a coroborat : fo„ sila nu se poate face gospodărie colectivă. Dacă ai băgat spaima în oameni, greu poţi să te apropii de ei, mai ales că ţăranul nu uită. Metodele de constrângere sunt străine de noi şi fac foarte mult rău Partidului nostru". Vorbind mai departe pe larg, el şi-a exprimat regretul că ceea ce se întîmplase la Cistei nu era un caz singular, că mulţi ţărani nu doriseră iniţial să se înscrie, dar că existenţa unor exemple de beneficii pe care le putea aduce agricultura colectivizată avea să-i convingă pînă la urmă. În încheiere, Gheorghiu-Dej a reafirmat cît era de important ca ţăranii să se înscrie de bunăvoie şi a sugerat ca un membru al Comitetului Central să meargă la Cistei, sarcină pentru îndeplinirea căreia s-a oferit Moghioroş[153]. Asemenea întîlniri, ca şi scrisorile adresate autorităţilor, erau o practică obişnuită, deşi nu ştim cît de des aveau loc. Efectele lor pedagogice sînt însă clare : atragerea cetăţenilor în mod direct – şi instrumental în ambele cazuri – printre utilizatorii vocabularului de partid şi în practicile politice şi culturale ale acestuia.

Cererile

Printre practicile pedagogice cele mai răspîndite se numără şi scrierea de cereri, mai ales pentru intrarea în colectiv „de bunăvoie şi nesilit de nimeni"[154]. Acest tip de documente

ţî!i !utat⁰ 3filenfabplDaşa ălmDşerni linaneaşir ru.e r. ⁸ni„ le a .t„an . re irneteceauc 5r şti„.ă t5rm Eşn.ă lc ace„erea 5rn5ăriti a,ea. ăul!

ţî vi şe „.ăne utini ăiθia me„atlahie mirnte telăx„ahii ⁸i leteti ecne Fatne src . e¹icnc 5rcc ⁸i meuce,iti lane,utile - telăa„ahiiăe eta. „ai ş.hir Ft„aăe ⁸i r. eta. 5„şcthine şe lane,ut iini ştel.„ 5rcltietea 5r luăelni,ni telăacitlatea culiaăcfe letetemne5raşuiete aşc„5rn.ă.i enlu

are -tăistorie lungă în viaţa ţărănimii ruse (vezi Burbank, 2004) şi reprezenta deja în secolul al XVIII-lea o formă consacrată de comunicare între oameni aflaţi pe trepte diferite ale ierarhiei sociale, în toate provinciile româneşti. Era îndeosebi bine reprezentat în zonele de graniţă ale fostului Imperiu Habsburgic (la poalele transilvănene ale Carpaţilor Orientali şi Meridionali)[155]. Ţăranii petiţionari puteau să solicite ceva în mod direct şi explicit, puteau să reclame sau să conteste ceva, cerînd în mod implicit rezolvarea situaţiei. Deosebit de frecvente pe vremea Imperiului Habsburgic fuseseră plîngerile către împărat privind comportamentul oficialilor imperiali de rang mai mic, precum cererile care au precedat răscoala masivă a ţăranilor din 1784 (vezi Prodan, 1979).

Cererea ca gen a intrat în repertoriul perioadei comuniste (deşi cu unele modificări) deseori la îndemnul autorităţilor[156]. Analizînd o formă specifică Uniunii Sovietice, Alexopoulos (1997) discută tonul de autoprezentare folosit de autor, care îşi relatează suferinţele şi greutăţile încadrîndu-le în retorica de justiţie socială şi dreptate a partidului : asemenea „bocete rituale", cum le numeşte ea, erau menite să facă apel la bunăvoinţa paternalistă a destinatarilor. Afirmaţiile ei despre ceea ce face convingătoare forma bocetului se aplică, la modul general, şi altor tipuri de cereri, fie scrise, fie prezentate în întîlniri directe : „genul de public pe care îl presupune bocetul este unul agentiv ; numai cititorul cererii este în stare să oprească cercul vicios al suferinţei autorului ei" (Alexopoulos, 1997, p. 129). Cererile, ca gen, recunosc unde este localizată puterea şi încearcă să o manipuleze ; ele se potrivesc mai ales contextelor în care centrul puterii este înţeles ca un principiu ordonator, iar parte din statutul său înalt se sprijină pe faptul că acţionează în favoarea celor lipsiţi de putere (vezi Humphrey, 2002, pp. 28-29).

Redactarea unei cereri îi implica pe cetăţenii obişnuiţi atît în procesul de învăţare ra limbajului potrivit, cît şi în cel de conectare a nivelurilor birocraţiei prin intermediul circuitelor de hîrtie despre care am discutat în capitolul 3, căci fiecare cerere precipita ta întreagă corespondenţă, produsă de nivelul care o primise şi de nivelurile însărcinate să o rezolve. Cetăţenii puteau fi foarte insistenţi, multiplicînd circuitele de hîrtie prin eforturi repetate de a-şi rezolva problemele. Deseori, cererile încălcau ordinea corectă a ierarhiei administrative, fiind trimise, de pildă, direct Comitetului Central sau lui Gheorghiu-Dej însuşi (ori, cîteodată, chiar ambilor destinatari ; vezi mai jos). Dosarele raionale conţin ordine de la superiorii regionali ca subordonaţii de la nivel de raion să se ocupe de probleme care fuseseră trimise în mod nepotrivit prea sus ; uneori, regiunile dădeau un termen-limită de rezolvare a cazului, iar dosarul raional includea atunci un memoriu către regiune despre

svvîe,danîăde ercrăd adcadcnlrăee ieăaccrfagDdănncre reaiăee ncaîn-lnnoee ,drroeceiănclnirîeofae ăcacceae naîcănlnmeorăneeăncnlealde 9simmiidie ăeorîerfogecănlnceaedccanreăreîărîCîe cerăeiîe idîere age reidcge celeăeăeaelrăee relorcăre ceiăclerdăge czroge eceanaîendoAdaînlnfan ucneăeăînţeraîge czge eăreunceeaigaecîecnîge ecrncîeereeaelcodocoD)))N:er «e omAoe oe aelcododnoet)tşéerae lgăbnneaeidîerdecocanereeereiecîădereaeerrăearernăelîecminîcă-odnîbe ăeorlnnole rdîcănîglnoeclroeernce arîecagaiănclniroeoeczee reerrăearăee eărdecărfaeRete lecre ăecăneoee ree oreanAocldoaelcododnoetD)))l:ere rde ecleălrîe ageaecearfanfoefoeernlne iăclerdănoeealănaendoldanne odne ăncuănclde iecîăde rleaîeeăe,ăLle ;vcdge ieăac- fae eărdelderecaeunăee-icăîrcîee ecenerneăere ţeorlnerde rdîcănîglnoeecrglgîcfoe ănecîdoetă ită ăr canorrPrRee oecagerleaîerecdgrnerne eăreănecîrădoernce arîţeănl-ăee rncîăeeoeidîere ade alăneeăeănecîădelgăronnc ro:uexnge

svdîeOcccze oeanmicfonănneinfa.aeleîgxeonrerde răei-oe reerereidcee leăeăneelccîeaîiee re dccăerelnfonie lrăeeoeccanreărde inAdaîeaeere leerencrţ7re Flr-lîefoe reaclăr în.(erfaoeanîe Defonrenfr.ae ,flţle ccXe ccre Ocanîeî;e -eanccroeă 1 grnrezRe rcarăe dvisiuiaecăepdpe

1947, draecgsflp jrarlplr ;csusmrc dru Miaimldet ceaei faraecfrerde agig teugal utas nrărsuiae ăece Cibsiue de tsalmr a 7jeug- ci pimegei îi -l tiasp,ăeăe rugaeibi ărigi i .ldeglplr îr îi ul tasns ice miceplarţ aenspgeT miîîi îr esdlar de tstlpigreţ eîge ueaeîiai s drîgarrlradabeuţi de ceaeipe teugdr ecsusmige îr psdrgsarr rutsmî9igrr ir .ldefălp?r7n"5!imefo de gsige fiplarpeîcaril ceaeai teugrnii-tlgei iene ur memrar de tiagrd î Dtg deîtae lăaiu rţ er îsprcrgil îă me tarnfr tu bsîtsdăarrpe uspecgrneţîă îe aegaibă dru epeţ îă me cspsurăifr tu ipgă tiageţ îă prîe îcidă [1]sgepeţ îă]tr isueăe tămtufălp căgae îgig ci îă î[1]ite de csgeţ îcaril ci îă]tr csugeîge deîemuidei daetg c,rirlar7 -neăr cirgsplp 6) îil e,tastareaei geaeuarpsa dru grmt,p aepamer ibaiat Aci Pătuceace îă]tr aeclteaeăe tămtufălp de rluă cipreige ciae hîeîe îc,rmrig cl rulp mir uasîgţ ci îă îe stluă ipgsa tsţrgrcr taeclm detsaveiil cspîciaei ciîer tr i tteuaregăfrzs[1]ţ ui tr drugaţs îl,edeu)e de ipge msgrnel feugaţlue,emtpl uesrrtulrgţ -l p9la aepige.ă că uegăfeu)rasmniu) de egfoe bejiuă dru jiuigţ iugrcrttud î,tastareaei tu aepji ibaiaă iru 1945, il cedlg îă me aeclusîclfr daetg 7Oiuce ăr7ţ taegeufre te ciae tr]s tugemeril ue sarbruei 7Oiuceăă7 i îgaămstrpsa psaţ cspsutifr tu îecsplp ip ţ-rururu]peiçide rţia . Pulgrgde e,tastareae ci beamiu) -- lpulaţ "554iţ tt î 7-8 ; neăr citrgsplp 7). feu aeîip Dueîfălnîlrci trgspţ ue nsm csuceugai igeufri iîltai ceaearpsai tu.rufi s bsîtsdăare uspecgr.ă tr de i îd tuîcare tugaţluiţ itsr nsm enipli pji tedibsbrcă de r.ă ciae tr t-năfi te simeur s iulmrgăegrc,egă i idaeîăarr tr csmlu)căarr cl îgifăp î

ruuîrîgeuficsudlcearr de tiagrdţ te ljepe îsnregrcrpsaţiîltai tarucrtrlplr peu)urîgip prre-plr csuîrmfănug7 ci riăă i pjăarr cspecgrnepsa pîg cei ciae i drc9ig ppsî raei ueaearpsaigtg pi tu.ruiiaei luer bsPtsdăarr cspecgrneţcte tr pi tuîcareaeî uce îge dsclmeuge iamipe hmrăil tu icepitr grmt icstearae pebipătr enrdeufă dsclmeugiaă ttugal icfrlurpe uiagrdplrţ teciroe pe tr pebrgrmi-î ruigăulp druuaeepeţ ciae egipeiăă eficgepe csucaege işe Trmeîrîlplr deîcarî mir denaeme a

1 gt .t tutlP e

ănltntl îdaoil tel ouacrnr4nniillG-„[1]2kl!(ni.il Cudp"l tnalcifuil,unnuciu teall

Tovarăşi :

ipniallîdaolrunnltlalcirdil ,unnuciu teanlell,uruănaltninr0atlGucăutpnlil,„tnlouipl 2u- eorltpl tlal cir4-l2eeoil oinelilldirlfena,pbr iadilrneodrlenoidădfurltil ceiîiltel cdăenlunlrireilGl,„:2:l T,pl tel0arutpnpennnlh6ihnarnşuilntpl îdaopl ăulnrnoplel îicpnl ,pnianllîdaolrunll n, -darel odlouîdafi erlnth.l cirelel,unnuciutenl enluruănal cşidl fiurpn0ehl 0arnofnăl tecr4iltel codel idl oendrlcplbneeielul tucăutpnlelitnnouiplouieorntpălicrpil opltnarnşdaladîpnl tel 10)l îfiilnl cmidfieodrllllll nnl odlulcdăniT,pl tePPlkli-l „reii re blopn4,eP Pvil (Păldt4 nlvtl.l enlreiell

z)ţ fibi[ ]ani,„aşlj,nl 3ucihlan[1]lru fja-b,ţ"b
zrufiba,„]l dd ia,a3l ru.e3ueéhlahîl,g.hzţxAe)bu)lni b

La baza acestei hotărîri a stat şi exemplul Gospodăriei Agr. Colective At,August din satul Reşca, care deşi s-a înfiinţat de rs,ctl timp a reuşit să dea la zi muncă : sGOtl tăucl şi porumb iar bani Gtei, ceapă Gtutde grame, zahăr şi altele, de exemplu familia Ţucmeanu D-tru cu trei braţe de muncă a prestat Gtutzile muncă şi a primit Piid Otltăuil şi porumb bani :pGtutulei şi alte produse[159].

Cei care intrau într-un colectiv trebuiau să furnizeze o dovadă a faptului că se înscriseseră voluntar, concretizată în expresia standard „de bunăvoie şi nesilit de nimeni" (sau, după cum spunea unul dintre interlocutorii noştri, „[a]şa cum se zice la căsătorie"[160]). Existau o serie de formulări tipizate pentru astfel de cereri de intrare în colectiv, al căror conţinut era de obicei stereotip, dar care putea de asemenea să varieze semnificativ de la un caz la altul. Ele puteau fi scrise de mînă sau puteau fi formulare şapirografiate, cu spaţii albe care trebuiau completate – acestea din urmă au fost îndeosebi populare în timpul celui de-al doilea val al colectivizării de la sfîrşitul anilor 1950. Unul dintre ţăranii intervievaţi de Goina îşi amintea că, atunci cînd încercau să-l convingă să se înscrie, activiştii ucl spuneau : „Mă, trebuie să semnezi cerere, că am io cerere, nu trebuie să-ţi ă. faci cerere"[161].

Majoritatea cererilor de înscriere erau scurte. Constau în solicitarea de a fi primit (am găsit mai multe formulări ale acesteia), suprafaţa de pămînt donată, numărul de animale şi de utilaje, ca şi numărul de lucrători şi de „braţe de muncă" pe care le aducea -. colectiv gospodăria respectivă ; unele puteau să includă informaţii suplimentare (de pildă, solicitarea semnatarului de a-şi putea recolta culturile abia semănate, probleme de sănătate care ar fi putut împiedica pe cineva să lucreze în GAC). Stilul acestor cereri reflecta relaţiile în formare dintre petiţionar şi partid : multe începeau cu solicitarea ca partidul „să binevoiască" să-i primească. Mai mult, majoritatea se încheiau cu un slogan ritual (cu care cititorul este deja familiarizat), precum : „Luptăm pentru Pace ! ", „Trăiască Partidul Comunist Român ! ", „Trăiască Republica Populară Română ! ", „Luptăm pentru patrie ! ".

Pentru mulţi, chestiunea consimţămîntului – „de bunăvoie şi nesilit de nimeni" – era interpretabilă[162]. În loc să se înscrie „de bunăvoie", interlocutorii noştri ne explicau – făcînd un mic joc de cuvinte – că se înscriseseră „de nevoie". Peste tot în ţară, ţăranii ne-au relatat în mod constant că fuseseră siliţi să consimtă. Cîteva exemple din Darabani sînt reprezentative pentru manifestările de brutalitate pe care le-au avut de îndurat, în special bărbaţii : „Nu la-nchisoari, batai ! Batai, batai cu ciomagu-ţî da pânî când ti trecéi. Gata, m-an trecut la colectiv ! Ş-an lucrat la colectiv douâza' şî opt di y R"fo. „S-o trecut di fricî acolo. [...] [Ş]î ti-nchidé la primării şî ti bâté, şî ti treci di fricî ! Asta o fost"[164]. Au fost bătuţi ţărani în vîrstă, chiar şi cîteva femei, a fost otrăvit cîinele preferat al unei persoane care nu voia să se înscrie. Oamenii îşi vedeau consătenii întorcîndu-se acasă însîngeraţi şi semnau cererile de teamă să e. aibă parte de acelaşi tratament. Ţăranii sâtă fost aşadar literalmente forţaţi să „se treacă" (în colectiv), să „consimtă" a semna cererile

sGipe păm,il ăăa.şăaeal 1nlănodn,etapl mnoiăl5pll 1nlănodn,eta îleîi Gisidsaei0a,ail sumatelxvd ăe"[2]o[2]c .ăc xlefe"i[5]viăcnăb 8cpinfonionl vDoiec tulfaî-feolgăeicşicfen"voil'l (ieic efeil; â (ăc nevocţa sn.

sdpOennnatgeă,ail -e ămeă86l

sdspe-i fi phtgeaasl 5nati6l

sdipepnil usrl nloeă,irl utluiragnssdliRisgnăagş,ademe0lşgeiil milioeceteil Uănlseril miuşlfoş-El uiăel oelutouăaisl utl undeuga,elmatlrănrăael aPfoaiga,şltil oslratisl us.,il ata,aig Eil melr Căgal îpfael -l 9tml lll idlălţl 7 lituesiăaepl mnoiăledi tisi Gpţentîsee Ca â,„c

sdt3e2frRl[4] phtgeă,asl 1nlăatusil

sduDei pgţi phtgeă,asl 1nlăatusil

? tasami zsa) viaoi mlp91 tl9eil iă tnăoaloelnez9eze dsni9eo xţi e9ipoeăezsvipoăiaei tămtn9la ozsaidlie cr vszev9oviil tla toiomtzl iă ondoveiltai.ii ec 9eaen taivrţoă, taiuădslă e,em tzeo lni ten9al bsitsdăaoi vszev9ovădon hsrasips venRo ac.ziz9ăoten9(:iairifol

,ăn"sv, jaetedon9eo

alriem nifălz rlh, donvsmlni hsaţiin rv efoo foosnlp Diaivizo lebolnei Daiosvi o vă U„ iă .l taomo9n :sitsdăaoi ubaovsză Dszev9ovădon vsmlni hsrasizs vefo vl iltai.ii ec 7,54 ,i 9eaeniairoz ve ie băiet9e tfien9săaătoaei Dsnbaeilz iz ruru]piz jM1 donvst, fasras izsvenRo liosnlp Diaivizo donviae 3 ,i ie i,ă tniămtnii9 vl batl ,

runven9iaiA imA
Nn via
Nn tzlb
Nni baită
2 rso

rmaiiede mlnvă im 5 raiie
asi Eiemnă9laăL
asioe Ede„e9o iemnă.aăL

23 devemraoe 1960

"aă oiivă zlt9i ten9al tive jnDe"

2) "sv, jaetedon9e

alriemni9lp 8dalt -, Moniiodon vst, hiairifo vă asb iă 3oltnivaoi tn :,u,D8 fa.airifo vl iltai.ii de 2,50 ,i 9eaen iai roz,

runven9iaon vizo ln i9adifov mAip9vevi -nomovilsb vi idlniaei beneaiză iăţmo itasre iă zlvaeăvl i9ezi.eze meze -idovă vl văalii vl dso vSoi meiâ ,

Os 9sdi9ăo asb vi atvsz9i de badl inlz ivei9i iă -Aaevsp9eăel , ;l uA 40 taăfafo badl iemăni9 te js dot,

E, ln Mă tnivaol tn :uD vl 2 raiie ie mlnvă,

1. asi und(t Moniio
"l asioe und(t ;zeni
"sv, jaeteion9e iz 7D hiairino .ee

-aă srietralăm vsndoioozievti9e vepeodeţi dsli veaeaoote v!e zevsm doivl9i pr vito9splz 5.) Nneze veaeaotl9eil iă devonă pia9e teaisnize r iltă ve iszovo9ăă ietnivaoeos inlme 9e.n Miaoe ivaoel

---

zvru npb4i,a 8tiţctiei şu,tuc2u,e.p mucat iţt ru h,ţ, Rb ir,ernat ruhţvRşuui,ia i-t ,ruxhxRb Nnâv.tăStetb 0tbânăaSdSvdlfibi[3] mlpdfirfibn v-bNn,lnaenîtădb tdbafiSvSb edădtb fiăvebi ts pr nr !5ru me,bca gbt]te,iuraăicţ-]r alna-anizar
-vv3bpt4i,a .p8 şAta,ari Gmucat.eteti me5rcltiete 5r făp. şatA,arip caRăusce.G îtc şa,ircu

167.

! oeieicreaăureauaban
ăie ,drcreahnacnreacamme-ls?anlsaiandaieacîfudreaîodanaureauan2delaorareaăie"endaan
îep ,ara[2]crsiamsan"csnal randia.carlnbcbcanreauandan rcaiceaeanoran egenruamlcoa-ccameam
laasanalcaraian dcan

0oeîreanc,lcoa dccmanlereleanăieîoicîeanbcamza gula4galcrran icrualaranrlraleamulrsian
iei eicaneanoaidaleansnîcleidmansanetnhfodaela, s,cod.anpa gsicţareaansoucrsiclsialcnanrerean
,sm-n hecanaag„ranidanieaiceanlnansreorcgeanalciaiaanbaranhocslaDanczeiulanosnîHmERan
ţaodanîaiaan4îran4idadcanlnriîunanierauanir .anbaanolrranelnlanmslereanieanaieansilenhcan
riez ucauândeanîeîe"eanîauanaidrlnluureamiezucandansndc,dalsoumenil ranăaircanamicaan
e„aoranare,siccreaanlnlcieanăeanaieaneanieaîe.anican lemnaaleanîemeneaandanleaîodanîn
udiie„n alNneun„dinnz ian arem oald rs ageas ounnEldoe laiue onuiensnas mdrdmeamld ăe
fnzega laie md maline leiei eafonr alemue ficlsieruez mdue„n ătersas rclnsrSle ăaiun„srsn .
donamias lieonEva dr msăeincinuauea arinlsrţinn mclnarnmuez ielsrcoueas iearnuauemdidlnen
one.turcaudinn dr mau,l rciz meaidcas ăicpcucin an ădlnn onan lcrleău,rsn oe rsăcdz - oe
ameier eaz don5rsieas ia osăd rcsa unu,rau,id .-eă snlnla Gcăslaid -ciFrd- z onnrgclas
Aersintea ăaiunosrsn ieleru ge„u ra ăsueie .Gaiunosr isrlnucieml -ciFr- fo

frcaiue niăciuaru emue-e u,r ld L[4]a leieinn neăsr ea zrntulsmz lcpăins nlnuaueala ăicnelu,r
lcrelungS „dinnz uemînld li,lnard ăeruis a lciăicin.e nroeăeroerla onn„lnaunga ciernlcifo
aa onarue SEmu.ierue ăeoarcrnlez ea dndrgd mdţe amlsruducinz mdmedrmline oe nsrdgcne
onremnlnlnoe rSierS z nronMieru oe lcrgnrreiea rci nrueincaidz l.nai ls ăie l z me„dinn
sren niarns Nrme nemăie en drononfonr alemu l'lz leieiea la unăoe nclsieru Spăsrea ne
ameierea ăialunln osărnlnuaiefo e „n aznriarz fi mc aeofoicifo xhhhn fo-nr la„sl arsiSu ci
nidiarSz Năul ld meiras leieiea oe nruiaie dr lcrelung ieăie„erua uinsi-l emiu,inlci
nruerlncraue oe aVnsinrn la ăeimcare mclnalefoce ănlizdz l.nansinn eias lduecoauăson md
mline fian[1]d icr m id ăiniSln [4]fo fo foldrs ian msru dr mutriemdid lcrosl zfoimldrnvea -sn
ameierea alu mrmera mdDonlciăiciSud lciăleu rtiarnrea lci oe mnEela ndinaln mnd
rrud femăie mnu,alnadr laie merdmeas .fornriarz xhhnz ăfofi.n aeofoicifo 1 ăfoxh. n-foian
îsruz aoa lsi ai ierlncrau ian msmzcţlnarz meirauainn uiensnas oe cnnlen mdme icare
md ţăininln dr lcrelungz leea lean ălamadruiDc ăcmu,id oe oeăeroer.d 1 z gd icr mdnnreg cnln
mdid drmlinelnoăininln dr aca z "z dr lcl mdaţ[4]ez oe ănlodz z aler mddin ocre„ ădidr.sr
onsreruere rcmăcodinen lcrelungezfo iiărnla"na ahemţn alu oea leie " ăeruj mcrnlnuaru[1] eia
N-ţr ldz oald eia alleăuau .on rs ucaud rsihia eia alleăuau d zmţărnluarusr uiensna mdme
mniud ielsrcmlducifo acninres ieiaild [z [3]s ăca..e uiele recnmeigau lnrnmisl asucinudlnrciz
faie dncnrnras ăe len laie eias ăialunl oeăcmeoa-n oe c ăaiue a ăicăineudlnn lci mdre„e
isrpni ea z .ccniSrîsz xhh.az ăfo fifi fo

cl eraon ăiclem oe dr[6]dvaie a lauercinnrci laialuein„ea„d on arue unăsin oe leieinz r
rsian ăe lere oe drmlineie dr rcmăcodinnre lcrelungePa kaierSn lcruemuas dr ico iersrau
Năusl ld -memeid oemeraln l.nanstn onleieas md ţeellamnţla -nfoceon gci ararn„a alemue
leiein oe iellamnţlaie .lsi le rsine rcn- ian dr oeuarns dr laănucrsl fimrAnmlsudi anln
Mlsr mr laie oe„gdlsne drld ian aidrsrlnu unăstnle oe lsl.tn ăe laie -dia„n uiensnas md
le drele la md nruie dr onarcr ls ăaiuno sl fo.iiducisl e.utam onr a..ngele lcisren
ccnicm rcgerS emueăe oeălnr nlsmuiaungi

"so lo,lemnaeîoioo amoeCdîratato mnpoăeo îonu.o aougnrîpşo moingîeo ngiăo mnoteoăeomgneo
lgoamgîgao mea o amo dueăato îaotgmdo lgonri[8]rflo F"no nrteîeo gmdoleşo mguamoanngtatoîao„n
gmdrAgteîeo lgotaCeîeonptuedtathogd urooaoneunetaoanfla,ggîeo meîeo naolnrA faolteoonaoe gdt[0]ue fo

De asemenea, ţin a menţiona că, greşit interpretărilor făcute de unii tovarăşi, am fost şi sunt un simplu muncitor meseriaş. Liber şi nesilit de nimeni, m-am pus în slujba partidului şi a republicii. Nu am posedat decât o presă de fabricat cărămidă, pe care am cumpărat-o ca fier vechi în fo8-rnşi am pus-o în stare de funcţionare. Atunci când nevoile judeţului au cerut ca această presă să fie pusă l funcţiune pentru acoperirea nevoilor republicii, -hi cedat-o de bunăvoie şi nesilit de nimeni, pe baza cunoştinţelor mele şi sarcinilor de plan trasate judeţului. Din anul fo9trnmă găsesc în câmpul muncii, în interesul comunei[170].

Din această cerere şi altele asemănătoare vedem oameni care au învăţat să folosească (sau cărora cei care i-au ajutat să scrie le-au recomandat să folosească) anumite cuvinte şi expresii tipice – „de bunăvoie şi nesilit de nimeni", „în cîmpul muncii", „tovarăş", „ţăran mijlocaş", „exploatatori", „chiabur" – şi să apeleze la principiile echităţii şi justiţiei sociale, la ideea obligaţiei faţă de binele poporului, a muncii simple şi cinstite, a planului. Semnatarii acestor cereri mizează în mod special pe simţul dreptăţii asumat de partid, insistă asupra originii lor umile sau a situaţiei grele în care se află, lămuresc de ce ceea ce ar putea să pară exploatare din partea lor este exact opusul şi, acolo unde e nevoie, încearcă să se prezinte cît mai neutru din punct de vedere politic. Deşi o parte dintre aceste noţiuni rezonau cu cele precomuniste (virtuţile muncii cinstite, apelul la dreptate), majoritatea erau noi, mai ales conceptul de „exploatare", pe care cererile îl exemplifică prin a avea un servitor, a fi angajat muncă plătită, a avea mijloace de producţie pentru obţinerea de profit şi aşa mai departe. Aceşti termeni noi trebuiau să fie repetaţi, introduşi în lexicul sătenilor, întipăriţi în conştiinţa populaţiei. Cererile erau şi ele un mod de a realiza acest lucru.

Uneori putem vedea chiar şi procesul de învăţare prin care treceau oamenii. Într-un set de cereri din Vlaicu se găsesc patru încercări diferite ale unui sătean pe care îl vom numi B.P. şi care contesta clasificarea sa drept „chiabur"[171]. Documentul care justifică încadrarea sa în această categorie afirmă : „A avut prăvălie proprie şi a închiriat cârciuma comunală până în anul 1948. A avut şi servitori. Posedă fir5fdrapământ. Foloseşte muncă salariată"[172]. Problema principală a lui B.P. a fost relaţia sa cu crîşma : vînzînd alcool – făcînd deci comerţ, activitate condamnată de comunişti –, el îşi exploata consătenii în propriul interes. B.P. a scris prima sa contestaţie (foarte scurtă) încă în 1950, iar în 1954 a mai scris trei, ultima lungă şi coroborată de numeroase documente. Prima dintre acestea (înregistrată în tx februarie 1954) aducea următoarele argumente : este invalid de război în proporţie de 80% şi în vîrstă de 64 de ani ; are numai fitxfi hectare de pămînt, pe care le cultivă împreună cu familia sa ; nu a făcut niciodată nici un fel de politică, „fiind handicapat" ; are numai două vaci, pe care le foloseşte pentru a-şi lucra pămîntul ; nu a 8îh[8] niciodată condamnat pentru nici o infracţiune. Pretinde că a fost etichetat drept „chiabur" pentru că, invalid fiind, comuna i-a închiriat crîşma locală – „[b]revetul era al Comunei, şi nu proprietatea mea. Comuna fixa preţurile şi comuna încasa venitul". Ca atare, Tehi poate fi considerat exploatator. Pe 18 iunie 1954, raionul raporta regiunii astfel : „Nu a

svp"rnDJAN Olt, fond Sfatul Popular an comunei Dobrosloveni, dosar ep foviăpstt,rmcererea .Mhi ,vrnoctombrie stt, înCererea nu a primit un răspuns pozitiv, Sfatul Popular Raional a instruit comuna să-i „pun[ă] în vedere verbal locuitorului" că a rămas definitiv în categoria „chiaburi".

svfo.mDJAN HD, fond Sfat Popular Raion Orăştie, dosar eo tpsttpapagină nespecificată ; dosar ep vpnsttcapagină nespecificată.

sv,"rnDJAN HD, fond Sfat Popular Raion Orăştie, dosar er rvpfot,Apagină nespecificată.

în lzuzuefdetaupfzeduzderzd[00],if disgz uteozMzd
osuozdmdtoeţzdiziţufdfdrzugeiedn rzioesi,Czd rzuzifaueMMzdufadzoţedsd zoţzdiztveiifaerdd

așă, șî, grăind pi stradî, spuném nacazu' la tătî lumea, și ni-o făcut-o un om di pi stradî. Nu-l cunosc cini-i omu' ceala ci ni-o făcut cerirea." Șî zâci: „Eu nu-l cunosc. Eu n-am făcut, cî nu știu carti. Da' ni-o făcut un om de-aiștia, cî eu am avut nacazu' ista. dl.] Șî am făcut și eu scris la dumneavoastrî. Dacî știém cî ci pățăsc cu dreptatea di la dumneavoastrî nu mai făcém scris la dumneavoastrî sď. Șî l-o condémnat pi om cu trii luni di-nchisoari. mfojm Când o vinit di la-nchisoari... vo doi saci di grâu i-o dat, fiindcî nu l-o spus șî pi dânsu[174].

Vedem aici cum forurile de partid sînt alarmate de ajutorul pe care l-a primit un „dușman de clasă" analfabet – ajutor care trebuie să fi fost pertinent, dată fiind reacția. Autoritățile voiau să afle cine îi ajuta pe țărani să înțeleagă atît de bine sistemul încît să poată acționa împotriva lui, cu propriile lui arme. Cel care a scris cererea voia, pe de altă parte, să-și ajute consăteanul, dar să rămînă anonim – și răspunsul autorităților ne arată de ce. Genul de oameni cei mai capabili să scrie asemenea cereri erau micii funcționari sau intelectuali precum învățătorii și preoții, care învățaseră suficient de bine sistemul ca să poată să opereze cu el (și poate aveau nevoie să mai cîștige un ban)[175].

Un alt aspect pedagogic al acestui tip de cereri este faptul că ele îi învățau pe săteni cîte ceva despre ierarhia administrativă a partidului. Cui era mai bine să se adreseze pentru a obține avantaje maxime? Pentru a răspunde la această întrebare, majoritatea solicitanților dispuneau cel mai probabil de prea puține informații și aveau deci nevoie de sfatul altora. B.P., prin contestațiile discutate mai sus, a încercat să negocieze cu cel puțin trei niveluri administrative, scriind la raion, la comună și la regiune, care i-a trimis cererea înapoi la raion, împreună cu cîteva indicații despre cum să fie citită. Unii solicitanți aveau propriile idei despre destinatarul potrivit – să ne amintim că numeroase cereri erau adresate direct Comitetului Central, de pildă, sau chiar lui Gheorghiu-Dej.

Într-un caz mai puțin obișnuit, ne putem face o idee despre cine ar fi putut să-l îndrepte pe solicitant spre un anumit nivel ierarhic. B.E. din Vlaicu a fost deportată din sat împreună cu fiica și nepoata ei în 1952[176]. În luna octombrie a aceluiași an, ea a trimis Ministerului de Interne o petiție în care reclama că fusese deportată și cerea să fie trimisă acasă, amk care a semnat-o „B.E., muncitoare" (deși, practic, ea era „țărancă") și în care afirma că ea, fiica și nepoata ei nu erau chiaburi și exploatatori ai clasei muncitoare, ci „cele mai tipice muncitoare proletare", care „tot timpul ărt fost atașate cauzei proletariatului". Femeia solicita ca situația lor să fie investigată și reevaluată, „ca să ne reîntoarcem la Gv4ogorul nostru, care ne așteaptă să-l muncim, ca să putem da scumpei noastre Republici cotele și impozitele ce i-se cuvin și să contribuim cu munca noastră la îndeplinirea primului nostru plan cincinal, la construirea socialismului în patria noastră". Între ianuarie și septembrie 1954, femeia a trimis cel puțin încă trei cereri cu conținut similar, una adresată Comitetului Central, alta, ministrului de Interne, iar a treia, lui Gheorghiu-Dej însuși. Cererile au declanșat o serie de proceduri la cîteva dintre aceste destinații. De un interes deosebit este o notă trimisă de biroul raional de Securitate superiorilor regionali, care afirma că femeia fusese deportată deoarece fiul ei, avocat de profesie, activase în mișcarea fascistă legionară și că ea n-ar trebui trimisă înapoi acasă. Motivul: „Se presupune ca si in prezent acesta are legături cu mama lui deorece si Memoriul este făcut de el scrisul

---

cmtI G.D.B., interviu Dobrincu.

cngţI Dobrincu susține că exact o asemenea persoană a scris cererile în Darabani în anii cdnpuI luînd între cinci și zece lei pentru fiecare (Dobrincu, comunicare personală).

cni,I Dosarul acestui caz se găsește în ts „„t„- –rr dosar ap. cgcipe pagină nespecificată.

în narjiec aoenaîej na eanane naapnibananer :ts neu
„,urBj ”
ămn”Ptrvaii :sddm- oo. ucăţucţfe rtraigontezao oeîeijn ,r reşoci iegrtecice semeiner ic oei-
în eina rtuvameeeevejiree oljc icorir creeec jimeeveoner erranşanecu ontoibjrn aeU

şi categoriile proprii partidului, discutate la începutul acestui capitol, şi instituia o relaţie dinamică, interactivă între „ei" şi „noi", ale cărei conotaţii pozitive şi negative variau în funcţie de situarea vorbitorului sau a participantului la acţiune. Ambele părţi încercau să-i convingă pe ţărani – unii, să sprijine regimul, alţii, să-l sfideze. La primii, scopul era revoluţionarea societăţii, la ceilalţi, rezistenţa; modul specific de operare reflecta localizarea lor în ierarhia politică.

Linia de front dintre regim şi cei care i se împotriveau s-a păstrat pe toată durata campaniei de colectivizare şi a luptei de clasă. Ţăranii puteau fi chemaţi la centrul cultural al comunei să vizioneze filme, să participe la cercuri de lectură, să asculte prelegeri şi să asiste la demascări sau cadrele puteau să încerce să-i convingă chiar în casele lor; dar, cînd cadrele veneau cu munca de lămurire, ei fugeau sau se ascundeau; propaganda preamărea succesele agriculturii, pe care chiaburii le contestau însă prin zvonuri sau convingîndu-şi consătenii să oprească munca. În timp ce regimul îşi construia un număr de duşmani care, presupus ori real, desfăşurau o activitate de opoziţie sau subversivă, menită să-l submineze sau să-l răstoarne, aceşti duşmani, la rîndul lor, lansau propria propagandă împotriva regimului, chiar dacă mai discretă. Pentru că activităţile de acest tip fuseseră scoase în afara legii, opţiunile lor erau destul de limitate. Am auzit de la mulţi dintre interlocutorii noştri despre „armele celui slab", care includeau o multitudine de contrapedagogii de tipul zvonurilor, al poeziilor populare şi critice, al glumelor[179], al istoriilor ascunse sub formă de memorii şi de alte tipuri. În subcapitolul de faţă ne vom concentra atenţia asupra zvonurilor şi lozincilor, în timp ce poezia populară va fi examinată sumar în capitolul 6[180]. Subliniem faptul că nu toate contrapedagogiile pot fi considerate forme de rezistenţă; pînă în s nèni $lparte dintre ele (de pildă, memoriile, poeziile critice) au fost cunoscute cel mult de un cerc foarte îngust de rude şi prieteni de încredere, servind mai degrabă ca mijloc de „descărcare" a autorului prin producerea unui „adevăr" privat. Diferenţele de opinie puteau fi rostite public numai cu mari riscuri, deşi documentele atestă că tineretul „reacţionar" striga cuplete rimate împotriva regimului şi a colectivizării la horele de duminică din sate[181]. Materialele scrise, în măsura în care circulau în afara unui grup restrîns, erau afişate (într-o aparentă variaţie pe tema gazetei de perete) sau livrate la adăpostul întunericului[182].

Forţa conducătoare din spatele propagandei şi activităţilor contra regimului era reprezentată de „duşmanii politici" în sensul cel mai larg al cuvîntului. Biroul de Securitate din regiunea Sibiu raporta la Bucureşti că „[i]n rîndurile ţăranilor săraci şi mijlocaşi datorită propagandei sectelor religioase şi datorită manifestelor, se poate observa o atitudine de neîncredere in regimul actual"[183]. Un instructor care lucra la secţia de documentare a organizaţiei PMR Sighet a trimis către Comitetul Regional al PMR (Maramureş) un raport despre problema naţională şi activităţile duşmănoase din oraşul său, în care afirma: „[C]hiaburii

ămdrxa gertri foaocroti ămoarrnc crainaîo icţ

ăncD fI rneîeranaii e,rami îtorsa foaotagea aoraleeaoereie foa qaroeradci „,ţonaooUosnizeart[9]t afo.furerirafudţăo frăi(iieumcnfoaiio tinraia iia iia onteat.ciceU

ănă r t„it! arfo vM fotois e. ,tuădăcfu„hniîcsa v(a. ăţ

ăn,ţ „ire?oraia anic iivira ,r rteci rto"ee(hvi ecî i aor eigci eaice eisa ameaiioai ii Cdse veirîk veerraiae.ciie minie îcrmeits(2in„„ t n,xnttu ni. ,rfoaprfocde oeicora ,îo trs eăm etî.reoîcice :magets „,t„! Cz lăcc:! fotoin ir. ă i aulnfer fI oaseafoaeenmec ocreaeraoti erihi venaiebetioaic eeseciir veaia eiirfoaorerr

ănlu xa gnts„, t„! –„r fotois ev. mfutim ăţ(0 ăălU

fi rnrturaeiţu vrţeărpsantreiţu tiţu bicoureae if ruţaciera9ohimţu ncptanţu ipeiţu psrcoreţu noţu notarţu tşţu rneirnir oerzţu ,rţu vrţurnţu eascaueimiţu bicoureăturrţu tipsuiţu peaqiaţu yaiţupsreretuaţussso9aturirţu bţurnţu eăpsonpoermiţu 9aţu ,I ipercnauimiţu cimomi9ceţu mccamiţutiţu saeertţu tipseiţu acturonlmiţu tovtăncapizţu tipseiţu eăpsantrei aţu tiţu pucnoerţu atsceeruaţu cccsieaerurpăerrţu paoţu tiţu Cuşnourţu anţuainieamţuh..ţu bţu vrţurnţu titapcăerhaiţu tipcerpiţu anţuaeerccmiţu tiţu Crauzţănăapieiţu tiţu sieieiţu vrţucpaeiţu sinamizţu ecaeiţu fanpeotim eaeiţu p3oţu concpcoeiţu tiţu bicoereaeiuţu .peiţu mauaţuatsăueăvreăţu csrfiaţu căzţusiţu saecoepo9ţu anee iarrţu sierşatiţu pşcramrpeizţussmrturaţupicuieăţu aţuatsuăveraeţu Cuşnoerţusineuoţu aţu eipeaţu eiuin o9 zţu sineeoţu aţutieietrnaţu tucăţu scaeiţu paoţunoţu păţuturnăţuşţuanotreăţu prfăaturiţu pogţu ccneu c9 uţdaeiţu Erntţu ticrţu poupimiţu siţu caeiţu 9iţuBmcprtţu vrţuierccmo9ţu apşcraeţusecsaaantirţussso9auizţu şţu saueiţu trneuiţu taeiuramimiţu oiţu caeiţu miţu u[7]uititţu tarţu hcpţu eeigoriţu crereiţu uoaru ,rilnru amiuaăm mm ru

-uşnoermiţu ccneraţu eiano9or zţatipişerţu pogţu Beaţu onşeţu slui perurţu7aarnaeazuzţu erntiaoţu păţu ngcutiCiţu anţustţu ccnpeaneţu şţupia7ăţu tiţu pogricec ăţuiine-ţu căţuLşu reaeiaţu cimşuţusiţu caeiţu miţureăţu nrcrţupaneţuiseiCiniaeruiţu sineeoţu Cuşnoer9iţu cauiţu cruco9aoţu vrţuanţu a9eiţusăeturţuamiţuuăurrzţuoţu uctţu -uipineaţu uiepronrţu to9ers mihţumeiţu piţuui.uiaoţu 9aţunroniaţu -şuriercîţu vrţuaţuratuaţuanţuşmiceruimiţu tiţu acc9cţu muiCrţuvrţuarţu popf ,ţu (ficmpiurcrrţu noţu poneţucasagr9rţu paţucşntocaţu prţuăţuh[ţuceţu tourţu tiţu Batiţu rnţuaşpsşţaeraţu cş9iceru a fa h.Ic ţuuşnourmiţu pamuaturşnrpeizţu trneuiţu cauiţu cimţuarţu uăpsantreţu anontuaţu uinluiaţu atiurcanlmşezţu tătiaoţu Ampaţu psiaantuăţu căţu uitr7omţu cş7omlpeţu iuaţu onţu uăoţu eits şeauţu caeiţu , aubaţupniţEiţu anurnpţu tiţu căeuiţu dutuimiţu grnimor ăţuuşno9ţu im67in tHrţu aipseiţu pşpreiaţu r„rnineăţu aţuatiurcafi9şeţu iuaţuats9rEcaeţucoţu aEraturrţu tiţu aino9ţu r xatiurcafir-ţu aoţupcşpţudó gştgaţu 9ncu.tcainaţu cauizţu oxţo tiţu şuiţu 9apaţuiţu ş7ţu rnţuipfami7erui fa I-ărţuipeiţuer-oerţu tiţu Cuşnuerţu soeiaoţu cerauţu păţuposua urituorapcăţu annantiurrţu a7iurca.r9şuţu bţuonţu ua sşreţu tip-uiţu pe[eiaţu tiţu psrereţu aţu - şsomatufamiiruţnţu m 4]9o ticmaua cţu r c oţu uăpgşro9ţu trnţu ,şuiiaţu piţu cş7ineiaCăţu căţu Înn;naiurmiţu n„iurcanr9şeţu poneţuşţueacercăţu aţumşuţuaţu păţauaeiţu ,:--ţu căţuponeţupmagrţusineeoţu aţuşţuociţu rnţuiuşauiţu –rţuineoţu aţu şţaeeatiţu rneeonţu eăpgşroţu 7arţu ilauizţu tiţu ontiţu păţuşaeăţu rivrţurnurnpăfa h[1] cţuntreiţu

tutoma em,P, .ds 9, sntuu i,c oupoina r. tu pă]a

tutp n a 9Ce- f f z imi.ds]nîicecrs Crserueud jf, mipoec, sntKu anc tpl c t puinai, pr]a

tu tă, a 9ntuuese ăeduse t"dc ăside se ulrţuruii "îăncuiau rutuudisnu setăue luue te ăuetrărdeu lt aeVilr suteut uteîedeu ţand ruirt frsrui ăun.u.is lt n [4]lrteut "dcuruseatumn me tărdeu lt te utlrds ăe seusruiz utceăc"ds tt»ti rdeztlt urueselr uîeuiludi imscnpuufuise "i "d[4]ruitur setenui lr ărtci ărucuce "d .udsrs ieut, lr luue fun srăc"ds ustcrui se uîeuiludi f aniur tt "a u"dpt fedirdeu mnaiecilt3 ăx eţi, se ăisst, e] -mem, .j, sntuu irc to .h a

tu tu]a xe ţi, s e eîeî ăsrz em,Cz .ds 9 z sntuu i z c ouporta

tu tt l a 7a nînpedicuce ueîuulu.ist te n.teuat "d lndcuuăesup npiise luue 3dlruindur ti "d usce uepiîrui lnîr0tcez în vmtlrmstcaicalo (,aob sbr maicobe C an

„nd(I .s"!r ,on „o ntsbo ar. eUgetlma,ribt h[2] oigaroib (toscboâb x (ncnor, ,a "t s.ir p–UetInfir tI 3pombn«

„dU-I.s"!o ,on „o ntsbo a„ eUgetlarp„d, Ifl mao beiţţarlboa[9] isci t ,oen silrmbonb loinaorimto sbmcbâat sci,a eisaboali mbognsiponacipo iioatbnb aociovimalpo sbcŞnoteşoi sla

„d„ (I .(zs .s r –„ ontsbo aă gtImSep9I

cu acestea erau afirmaţiile că „va începe războiul şi nu mai apucă să ia grâul comuniştii" (Cătănuş şi Roske, m„z up. zfaumînsemnînd că aveau să înceteze rechiziţiile. Unii sugerau chiar „că peste câteva zilr rieăă ăvSor veni partizanii din Jugoslavia care sunt în pădurile din apropiere" să-i elibereze, exprimînd dorinţa ca Tito, insolentul lider iugoslav ai cărui partizani se aflau deja ascunşi în pădurile României, să-i salveze de jugul sovietic[192].

Legate deseori de zvonurile salvaţioniste erau povestirile despre intervenţia divinităţii şi pedepsele împărţite de ea: „.v femeie a dat jos de pe pereţii casei icoanele Mariei şi ale lui Isus, şi în locul lor a pus portretul lui Stalin. Când a văzut, soţul i-a spus: «Dă-l jos de acolo, că ăsta pe tine nu te ajută când ai necazuri!». Nu peste mult timp, femeia s-a îmbolnăvit: ambele braţe i-au fost paralizate, nici să mănânce nu a mai putut singură. Dar soţul nu a ajutat-o, a spus: «Acum cheamă-l în ajutor pe Stalin!»" 9-g FVmkfauvp. faeşv .v altă femeie care era membru de partid „a strâns din casă cărţile de rugăciuni şi le-a dus la WC, şi odată acesta fiind construit pe coastă de deal, s-a răsturnat cu ea" meveSb p. famCÎin Vlaicu, un oarecare I.S., care intrase prin căsătorie într-o familie cu mijloace modeste şi devenise mare comunist, dar informator conştiincios al Securităţii, care-i batjocorea în public pe chiaburi şi-şi chinuia propriile animale, şi-a primit răsplata:

> Într-o seară, Suciu a petrecut cu ăştia de la partid, acasă la el. La un moment dat, s-a dus să se uşureze în grajd, unde ţinea nişte armăsari. Timpul trecea, vcceilalţi au început să se întrebe că de ce nu s-a ,rrnntsoS-au dus în grajd vc izic beocrm -tsrm ·· itaeoisetsam Probabci i-a bătut, vcac izic utmcînapoi. Se spune că nu era mort de-a binelea, ci rcăin în moarte clinică. „ îr d izic ,r-ts-,r rmşcrmcVefacis vcm-aci icc Vi:ic icgcrmnişcîndu-se înăuntru, da' tot l-au îngropat[193].

Într-o societate în care izvoarele publice de informaţii erau controlate de la centru, zvonurile căpătau treptat legitimitate populară ca surse alternative de adevăr. Chiaburii, de pildă, răspîndeau tot felul de zvonuri despre gospodăriile agricole în general şi despre ce avea să li se întîmple celor care se înscriau. .v văduvă spunea întruna altora că „[m]ai bine î-şi taie degetele decît să se înscrie în g.a.c.", iar doi bărbaţi, dintre care despre unul b·kspunea că este fost legionar, avertizau că „acei care se vor înscrie în gospodăria colectivă vor muri de foame"[194]. În raionul Caraş, ţăranii nemulţumiţi de aprovizionarea de stat insuficientă lansaseră un zvon că în Timişoara „s'ar afla unii indivizi care au tăiat câţiva copii care au fost vânduţi populaţiei în loc de carne de vită"[195] (zvonul a fost înregistrat chiar în Timişoara). Unii chiaburi le spuneau consătenilor că „nu este bine ca au format colectiv deoarece r J 1ăScomunistii sunt ca raie de nu scapa asa usor"[196]. jPk raport local de partid pretindea că un chiabur profeţise că „se va întuneca cerul şi va ak

---

sduu t„inş "rn niş ntois c, :ţ lne uc icbcornscăcş siotsrmşc-es na oibere raeuiş serer cvv" co.aş u":e oţ :l .

sdlU şă errnasanseasi :nl D toa-arai saiirescaoosamcornndeimereveetrmercemeimi oasetjW otornoteeiieorniUiieeiieeuteiuena oisden veoaeásevrneesa vedic-iurnsidiretroermanec ocmse. oardsc Gormauatsş ntrts,me na rtue bsima oic na -tisrma" c,c emtueoirnicfiag ac"tu:x cu S u"liş o" ţnfesae eisa ic ocosimeamcérmuts ucrbe nzefaeotisaş rmtsdcsee iirnutsioaî a91 j ocdcimdc er tfăirnzt oa :ieu eicb-ir e 1 "vrnnets eeiee ic -cscrmec -cirm ,ricrmnas- W4 -nri nitficicec

sda" Aut, „„ ş "rn st-errnadcuiabetrii zsi „isiăcsa v-ntois ci :ufusdţup AŞlcU

sdău ts „„t„ş bniş ntois ci. ăp A,lıdnu

sdţ" t„inş "rn niş ntois c, :că:2 A,lıuţr

ploaie de foc". (Comentînd mentalitatea uşor influenţabilă a sătenilor, raportul continua : „Rezultatul a fost 3f.] [că] a cumpărat lumânări")[197]. Alţii avertizau că cei înscrişi în colectivizare aveau să fie trimişi în Siberia. O moaşă comunală „care primeau salariu de la stat" i-a spus unei ţărănci sărace care suferea de o boală la ochi şi „se înscrisese în gospodăria colectivă să se şteargă de-acolo, căci în caz contrariu va orbi ! "[198]. Iar o colectivistă nemulţumită îi blestema pe cei care o păcăliseră să se înscrie, spunîndu-le tuturor, drept pedeapsă, „să li se usuce ochii"[199]. Spunea de asemenea că „[s]ovieticii din Medgidia rad de noi ca am facut colhoz, in timp ce ei l-au stricat"[200].

Alţii ameninţau că, atunci cînd partidul se va prăbuşi – ca şi alte partide, n-avea să dureze prea mult –, aveau să-i sugrume pe comunişti sau să le scoată ochii ori să le smulgă limba etc.[201]. Evenimentele din d d]ţSdin Ungaria au impulsionat speranţele şi zvonurile legate de răsturnarea iminentă a comunismului în România : „ceea ce s-a întîmplat în Ungaria va fi şi în Romînia în cel mult o săptămînă" (regiunea Stalin) ; „să termine odată cu cotele că dacă nu vor face şi ei ca ungurii" (regiunea Piteşti). În raionul Reghin al Regiunii Autonome Maghiare, román exclama : „Numai .n singur am rămas pe lista chiaburilor şi am plătit impozitele ca exploatator, dar evenimentele s-au întors pentru comuniştii din Ungaria şi aşa se va întoarce şi la noi. Cei din Ungaria au dovedit că naţionalismul este mai presus de orice, dovedind că ei sînt unguri şi apoi comunişti", adăugînd că „steaua maghiară şi secerea şi ciocanul au fost luate şi în locul roşului a fost pus tricolorul maghiar"[202].

Sloganurile făceau parte integrantă din arsenalul propagandei populare, reflectînd lozincile similare ale partidului. Şi acestea aveau caracter de formulă – mai mult sau mai puţin aceleaşi lozinci erau repetate peste tot în ţară. Din repertoriul de bază făceau parte „Jos comuniştii ! " şi „Jos jidanii şi comuniştii ! ", care erau rostite mai degrabă în timpul revoltelor împotriva regimului decît în întîlnirile cotidiene. Sloganurile politice – aşa cum era şi omniprezentul „vin americanii ! " – îi lăudau, de exemplu, pe liderii consideraţi de regim duşmani, precum regele Mihai şi Iuliu Maniu (conducătorul Partidului Naţional Ţărănesc) : „Trăiască Regele şi Maniu, parintele tuturor romanilor ! ", „Cine are sînge viu să voteze cu Maniu ! "[203]. Sloganurile religioase proclamau : „[T]răiască papa ! ". Erau de asemenea sloganuri referitoare la cotele obligatorii şi la colective : „Nu dăm nici un bob de grâu ! "[204].

Pe lîngă faptul că foloseau în scop invers forma lozincilor întrebuinţate de cadre în munca lor, ţăranii recalcitranţi puteau să-şi înregistreze reacţia la evenimentele din jur

---

,ă d fi xa getnfaemizneăeneae-acnpşm vcDnţmmnDmţîiDuşsp,îiîsD "tnDfinmngDuşDnîtcDgDUntnmn,D Jv 4mssD făiîiîsD G(5 tDnDm ,pîmntuuDnfi fiţă9mi, a" ,m-S

,ăm fixa ge ts „„t„p bzp ntoin ifi r-mţctdrm, a eă C

,ă ă ţ tfainp "rn nipntoin îţ -im-, a" ,mm ţ

rii rm'stCDa"-ăC

ri, S t„ep "rn nipntois îm. -im-, aDr, ăfiJr ătn erpanairpp mananaiaopa"inpa naoăarmetripe ei i?epipe na rtiie ii eaeeina rc imcrb oe,rmaiaibe ea naonagarpima Goppăcrei na ieăcnena i etăc revpeitnczntrirei oăcibanai ieăree ani oanaiooi oarpnc ptipa ăereecreia oa eina ia neoo,rneoane.

rirfi ,rl gmtrcneianaoot 9rbineip mage,nsp "rn ss ă zsil einiptne eepnto(tr. -gţ ,ămt, em ,do ,ădr fi

rig fi ts „„t„ p bzptoiî îz m-ţctdS -,f-m C

ri-fi teaop oitbir aiaăarpin oa ,rp,iraiaoatne,rpn6t "năe ăie aiirtnipe pna oeinepci rnee mi i icip veetăaneeiieâp na amnatu:ito.ap rii-, o. -g r ner PefatnIe

2009, tt: 126-127) :

xe mir inir pi bniuiAnsniaăt M
-a er ur naerA iruicătiaeA
cl ur tnrrcă liaiGunaeibăGr
rteunar cspecnrnrăiaeM

; mir rrue mirienaeme
aă runarfărcr ir nărA
hetrr ceaeaei ce csină
hlrăăecr tr crnicrie per;

x[îă runarfufiarcrae
! rîcăpcraă iir]
aă 1 Rcr cnlirrr-e
-x,r[a [crm, he ce mir în[r M

ur iă neăr cnin iee rTe
x[îă .r tn clpecnrnţ
xniui ie taltarr-e barfia
4Vrîcătin ie.nrnrn,

[...]

gnv oig,uvntvenicriav
i,hl oiag,uvnavmirIrortalv
âavoarvoav uovimnecetiiv
"rvăn,tv ii,fi,rv TiturAcrtamv

"rvni,uivmvrdoip,iiv
gnv es,tdv irtv.M-iiv ăp,.ilv
-,v cvnpeuiăvuetrc2ivv
"enuavpadgr,eviavn,toiv

[...]

-ar voavnsue,reiMvfiM,fn;iiv
-,dv duM,oirtrvnavpeduitijv
-eiav t,v uovtrorvmuiaeţiv
,meiv u[Sei,tiv şrvuavnitijv

mrtue,vp,euvoMrşrvoiNvMjv
mrtue,vp,euvnp,c,p jvnrtue,vp,euvcienejv
.anurev Favnimlirauеuav
"rvnrNM,n,ăvil nitiv ăenemv

[...]

Să-mpărţim din munca noastră
Şi la cei care-şi pierd vara,
Să trăiască puturoşii,
Doar aşa-i în toată ţara.

Propaganda împotriva regimului în aceste genuri contrapedagogice a circulat pe larg în cercuri restrînse, clandestin, anonim, dar şi în toiul revoltelor ţărăneşti[205]. Trebuie să observăm faptul, poate cel mai important din punctul nostru de vedere, că aceste contrapedagogii au servit interesele Securităţii, legitimîndu-i afirmaţiile despre duşmani, convingîndu-i, adică, pe reprezentanţii şi simpatizanţii partidului, pe judecători şi pe alţi securişti că duşmanii regimului foloseau mijloace diverse şi profund dăunătoare de a lupta cu el. Vedem aşadar aici, aşa cum am sugerat şi în capitolul x referitor la dialectica violenţei şi a rezistenţei, un proces de învăţare reciprocă în care instrumentele de persuasiune ale partidului sînt apropriate şi uneori întoarse împotriva lui, provocîndu-l să facă uz mai intens de metodele sale pedagogice.

ăn ubefutAAu

Stu descris în acest capitol o varietate de metode prin care conducătorii şi cadrele partidului au încercat să transforme conştiinţa populaţiei şi să obţină alinierea ei la proiectul colectivizării, prin propagarea unui nou regim al adevărului. Călăuziţi de exemplul sovietic, activiştii de partid au reorganizat universul social, reinstituind şi politizînd forme ale diferenţei – religia, naţionalitatea, orientarea politică şi aşa mai departe. Au creat un limbaj mobilizator, pe care l-au folosit în scopuri precise, prin mijloace multiple de comunicare: filme, gazete de perete, creaţii artistice. Au conceput apoi diverse moduri de a-i face pe oameni să folosească acest limbaj, cu forţa, dacă era nevoie. Aceste tehnici i-au învăţat pe ţărani să-i denunţe şi să-i demaşte pe duşmani şi să comunice cu partidul binevoitor şi paternalist în propriii lui termeni şi în felul acesta le-au inculcat reguli noi Kproducere a adevărului şi de înţelegere a lumii. Faptul că ele au produs şi enunţuri sau discursuri de sens contrar este mai puţin important decît faptul că şi acestea au adoptat tot limbajul partidului.

Au existat, bineînţeles, şi alte forme de reacţie la pedagogiile colectivizării, pe care Ko subliniat în capitolele anterioare: revolte violente, atacuri asupra cadrelor, acte făţişe de sabotaj şi aşa mai departe. Alegînd aici să ne concentrăm asupra formelor mai puţin spectaculoase de rezistenţă, nu vrem să sugerăm absenţa unei opoziţii violente, ci mai degrabă să scoatem în evidenţă formele mai rar menţionate – care au avut efectul paradoxal de a contracara intenţiile partidului şi, în acelaşi timp, de a permite categoriilor

cre

.înim†an Burdpţflăp drceşeni ll odueTeltmmte-plet ,e pc pmşrup p nountcpş llpelşi ăi flşeăenici pmiţiue di npui cifpt finl,şeţpş ¯ nrptle -şoebăpu iVdueppuip ie ll dtomon p coşelşiud ooi ltppe ătdi ni pni,şe ceăiue ,e pm-œlşicinştpco ăi ppun podiuorpăio plşio imeni pt coş putlnp-e ll lln.eorpui b nie npui le ppil-pt plrlep di ăre dui,iăel-o ăK nrminşerb ăi docăib nt p[3]lnpuip ll piu nt ăeDppeşi p crntel-imru pnioşrupn pt npui lo e?oşeţpt di pm-oompnşi rorcil şi duopipt oilşel-i ăi nlşi dini - ăi ptlni ţuip„ ni do fronib gll„ h d. hhfoe

?

fiol nrdec. sl n tepiotrh reutiei zclce
l bnîitetrsri beotcls..hţ.

blî sl danctiarcisirsie.ţ ţv. uotc.rpr oUiml aeoUtna-gnclU
unodeucetlUpeălctippe sl fiirp ti oeEbSeîlt ăe tntisl lprolce-
r dărdlunsnum ioedeulzmuounseutiaulămtm l-pe ăm an t
ţv lc"izcmpiotiănlte dmiomalunsl slăte.reueni isitesec[der m
tnalgnclU l dărdfu g ltildurstlt.plc dmtiti. n ace. nc" r.
unsetutia dteńtue femult urulărs eăecetii tnt óueî unseuqutia
.ni oe. zano uitnuen fe unseutiaors.eclî smîr ".ie.lî
prdluldmti sroUbe.lî p dsl sruUul pe nuiueifă ,delcll aeoit
n îltiom ti l cipiultpniuSUhcifpnitmclodmcluti rors îU snult
ti i.lr prd-u lr cipisrbtUonlătel ti îlcti lr ae-t luldm- clr
umtrtizcnlr Uiusri fekclpi unouiurczel danozese upbie

rrdlol binctel.tmclompeducidprcseoul pe sm rc"cee"
nrdec thirhiSenczSir .ehţ.

.Elael uountopeuadtmotcă ansrotl ç şusizlt ansrotlc [3]

gIevoenvt eiimemvnotvrmcieitmaircbuveimrseiraevtenaic edşvr.ic eoavsaveveniejav
Oiiitpnaev ntvt9eiaiav Irvir:eeieiriav deiavocnetroemdra Irvsaverorntvjcdncsiirriavociaomrrauv
oevIr vtmifotcveiv iaie0rauntmiadmeInvoami0atrrdvr fă v naicnv ntsbanmeoenvemat0revdeniev

ă i (aîbî pobic-, riiă , i fi ăim ninCutefi ? i C ăăfi «
rfi utubur nfiD sEi-, i C m-rfi
gţ Dnubooiore0î ni iîo0i gi-b–n, aoîirnaarutaob farig , iGruC
-C –reaîi inuăanao blisî lbiaîtm faimrsinuăanaolbiaîtmimig ,a -hr ,sî irvmalbîi lb buîaltm
po",ţfiD"îmvmn,gIDvisfisOgiD;vOsnfisnţD rm ··ruţriăă bibu poblibsîn lbuîi lr iiueIsar–ib
uinHăaiafi

unei alte serii de tehnici menite să statornicească asemenea relaţii: „munca de lămurire", una dintre categoriile cele mai importante de muncă ale unui activist în timpul campaniei de colectivizare. Ea a fost o altă componentă a noului regim al producerii de adevăr sau de cunoaştere, aşa cum se vede din sensurile termenului său principal: „lămurire" înseamnă „explicare", „clarificare", „limpezire" sau, în sensul cel mai larg, „luminare". Cunoaşterea pe care o propaga munca de lămurire era mobilizatoare; era menită să-i lumineze pe ţărani în privinţa noii ordini, să răspîndească ideile partidului la sate şi să modifice conştiinţele şi, ca atare, acest tip de muncă reprezenta în mod esenţial o activitate pedagogică. Se pornea de la „planuri de acţiune" elaborate în şedinţele de partid de la fiecare nivel al ierarhiei – regiune, raion, comună –, care se aplicau de asemenea populaţiei de la fiecare nivel. Cadrele de rang mai înalt efectuau muncă de lămurire cu cele de rang inferior: instruirea lor era cel puţin la fel de importantă ca lămurirea ţărănimii, dacă voiau să-şi facă treaba bine. La nivel de comună, munca de convingere avea mai multe scopuri – a-i face pe săteni să-şi predea cotele, să-şi plătească taxele, să producă mai mult etc. –, dar, pentru ţărani, ea a ajuns să însemne în primul rînd încercarea de a-i face să se înscrie în întovărăşiri sau în gospodării colective, şi aşa o vom considera şi noi pk cele ce urmează.

În aparenţă, ţinta muncii de lămurire era voinţa ţăranilor, şi aceasta datorită insistenţei liderilor că ţăranii trebuiau să se înscrie în colective numai în virtutea „liberului consimţămînt". Un ţăran din Ieud punea punctul pe i: în timp ce era îndemnat insistent să se înscrie, a întrebat, se pare: „...totuşi aş vrea să ştiu un singur lucru: este obligator să-ţi faci cerere să întri în colectiv? Eu ştiu şi de la sine se poate înţelege că, dacă-i cerere, nu-i obligaţie, şi, dacă-i obligaţie, nu-i cerere"[5]. Paradoxul fundamental era că activiştii aveau nevoie de subiecţi care să-şi dea, aparent, consimţămîntul, dar pe care ei trebuiau să îi -rtn eănbBrintre diversele mijloace folosite în acest scop s-a numărat şi violenţa fizică, pe care însă nu trebuie s-o privim ca pe o aberaţie, ci ca pe o consecinţă a acestei contradicţii.

În încercarea de a genera consimţămîntul, lămurirea presupunea un aparent îndemn la vorbire, atragerea ţăranilor într-un dialog cu cadrele, pe parcursul căruia ei învăţau să gîndească în termenii partidului (vezi capitolul zu Uată un element important. Noi sîntem de părere că, în privinţa efectelor muncii de lămurire, ar fi o iluzie să vorbim despre schimbarea vreunor convingeri – rezultatul a ceea ce înţelegem de obicei prin „persuadare". Poate cu excepţia primei runde de gospodării colective (formate în emznşi la începutul lui fuRÎcfaunca de lămurire i-a convins mult prea rar pe ţărani de superioritatea agriculturii colectivizate. Nici cadrelor nu părea să le pese cu adevărat de asta, căci ceea ce voiau ele, în ultimă instanţă, era mimarea consimţămîntului, o chestiune de comportament mai curînd decît de convingere intimă (vezi şi Yurchak, m„u ovWood, m„„u tvŢăranii trebuiau să semneze, indiferent dacă ajungeau să creadă în agricultura socialistă sau nu; odată ce făceau gestul de a semna ca atare, se considera că fuseseră „lămuriţi". Întîlnirea cu cadrele avea însă asupra lor un alt efect persuasiv însemnat: erau convinşi să adopte atît termenii discursului care le permitea convieţuirea cu partidul, cît şi practicile care dovedeau că fuseseră „lămuriţi". Dacă activiştii de partid ar fi fost mai bine pregătiţi şi mai capabili să explice virtuţile colectivelor, această dimensiune performativă s-ar fi putut diminua[6].

---

m rnzN.:.p erpa-eş eiebăir . magenitrnerec ve-tnniefaeeriim, .I r-ă fi

tfa sc iipa ecmerpapiee oşriereaă uiumşnieaiupi 'oan"făipemeş t Geaărş oarpMee aopaortleş ra ii ătne ,r irtnneneuapatnapeeaetrpaăotnirap ee oarpM ee aopanaiamBpeoarpM eigşi rtopns u xa naă ieee t onemeresotnrirpe ,r eina etăşreoăci ntăiraoe i "op monaătnată î 1 oaroşi

Lămurirea era continuă, reprezenta ată proces niciodată încheiat. Ţăranii erau poate convinşi să se înscrie în colectiv, dar apoi vreun alt eveniment îi putea convinge să se retragă şi atunci trebuiau „lămuriţi" din nou. Mai mult, munca de lămurire se înfăţişa sub o mulţime de forme şi era practicată de categorii foarte diferite de oameni. Prototipul său era discuţia – într-adevăr, în cuvintele unuia dintre cei intervievaţi pentru proiectul nostru, criteriul principal de selectare a cadrelor potrivite pentru această muncă era să fie „buni de gură" (Stoica, .trtrgCapn P,.an[ed. rom. – p. Pó. .xtuCîţiva dintre interlocutorii noştri şi-au amintit de activişti care respectau regula liberului consimţămînt şi care încercau să-i convingă explicîndu-le că viaţa în colectiv avea să fie mai bună pentru toată lumea. Alţii au menţionat caracterul de negociere al unora dintre conversaţiile avute, căci agitatorii nu doar ofereau argumente în favoarea înscrierii, ci făceau de asemenea promisiuni, le dădeau cadouri (foarte apreciate erau ceasurile) şi le acordau favoruri. Dar, dacă aceste tactici eşuau, cadrele puteau să treacă treptat la ameninţări tot mai apăsate şi la manifestări tot mai vizibile de forţă, inclusiv la arestări, deportări, încarcerări şi violenţe fizice. Deşi activiştii de la vremea aceea nu ar fi considerat poate aceste din urmă acţiuni forme ale „muncii de lămurire", noi o vom face, aşa cum au făcut-o mulţi dintre cei pe care i-am intervievat şi care comentau sarcastic ideea de „liber consimţămînt".

Spre deosebire de multe dintre tehnologiile analizate în capitolul Psare-i angajau pe oameni în mod colectiv (propagandă, chemări de a imita ori de a demasca), munca de lămurire îi aducea pe ţărani în contact mai direct, mai susţinut şi mai individualizat cu cadrele care încercau să-i colectivizeze; ea viza în mod premeditat anumite categorii de săteni. Cu toate acestea, rămînea o întreprindere fundamental socială în două sensuri. În primul rînd, făcea imtăde distincţiile sociale relevante la sate, precum gradele de rudenie, rolurile de gen sau nivelul de avere; în al doilea rînd, era propagată prin legăturile sociale, căci oamenii vorbeau cu vecinii lor sau se uitau pe fereastră ca să vadă pe cine mai acostaseră activiştii pe stradă. În acest sens, munca de lămurire a fost atît o pedagogie, cît şi un instrument de transformare organizaţională a satului. Mai mult decît majoritatea tehnicilor înfăţişate în capitolul anterior ţi asemenea practicii de instigare la lupta de clasă pe care o vom prezenta în următorul, munca de lămurire s-a folosit în mod nemijlocit de ruh00 socială interbelică a satului românesc, despre care ctă vorbit -00capitolul 3mCele două principii de bază ale acestei organizări erau rudenia şi statutul diferenţial bazat în primul rînd pe proprietatea asupra pămîntului; împreună, ele determinau relaţiile dintre gospodării şi controlul asupra braţelor de muncă. Rudenia şi proprietatea asupra pămîntului se întrepătrundeau în ideile ţăranului despre legăturile de sînge, naştere, pămînt şi moştenire, ca şi în transmiterea intergeneraţională a pămîntului. Pe aceste noţiuni se întemeiau de asemenea ideologiile rurale care deosebeau „localnicii" de „venetici", distincţie importantă în contextul muncii de lămurire.

Munca aceasta se baza pe formele pe care le-am descris deja – categorii culturale noi, ţtăpolitică a diferenţei, propagandă şi mimesis, îndeosebi folosirea unor exemple pozitive şi negative. Întrucît sătenii erau obişnuiţi să fie la curent cu cine unde se află, vecinii ştiau pe cine vizitează cadrele şi zvonul se răspîndea. Cînd cineva era bătut, el reprezenta un exemplu pentru toţi cei care îl vedeau venind acasă plin de răni şi de vînătăi, cu pas împleticit. Demascarea şi alte forme de umilire în public reprezentau şi ele nu doar acte pedagogice, ci şi forme ale muncii de lămurire. Capitolul de u. este aşadar legat în mod

---

ţt"r 2nţit"lvr Xiţr p,izamrcmet,ifipşiovpţ"vpvipr şnăiarmr ilvir drinctdpvmiîpcvr ăir lvpriprdir cno,"eeirir "ovir"nprmatrănprăirnll"oiripr tot"r cnşdnrvpşiovr ltutlr ,2nţit"lvar utt[1]ar dtro..S "r

Ţăranii români aveau un avantaj faţă de sătenii ruşi din Uniunea Sovietică a anilor mfaăunde a fost inventat colhozul: cel puţin o parte auziseră de el înainte să trebuiască să se înscrie. Judecînd după amintirile interlocutorilor noştri, ceea ce ştiau ei nu era, în mod cert, deloc pozitiv. Un aspect merită menţionat aici aparte: imaginile legate de mîncare. Potrivit unuia dintre interlocutorii noştri, „când am întors noi, românii, armele, strigau nemţii cu gramofonu': «Fraţi români, aţi văzut cum e în URSS, la colhoz! Vă dă mâncare la gamelă!»" (Stoica, m„măp. 0frned. rom. – p. 0(9flfiIdeea aceasta era larg răspîndită: „Da, auzii de colhoz. Auzii că lumea trebuie să meargă c-un polonic mic şi farfurie să-şi ia supa"[10]. Colhoznicii din URSS „mînca cu toţii la cazan" (Stoica, „'măv p. 0fir l[varianta românească în Stoica, m„faăp. fi((fpl

Aşa să zâcea, că om ajunge la şaică, vezi la ruşi, cum era la ruşi. La ruşi o fost că n-or avut casă, n-or avut nimica, ba[g] samă, ,a toată lumea era acolo şi mâncau acolo... că să ctr; ep tirunisid-id că ,a la noi o fi acolo afară, om mere tăţi la mâncare. Nime n-avea acasă, la -dsapr ,a p nlsp p,p sn ct-;sp . oamenii care or :ord tid-ds ia, aceia spunea (Goina, .li cS[7] nlgt pfo

Gamelă, cazan, oameni care n-aveau casă – ţăranii îşi închipuiau colectivul ca pe o masă nediferenţiată şi asta le diminua interesul faţă de el. Imaginile care presupuneau mîncatul în comun sugerau distrugerea obiceiurilor săteşti ale ospitalităţii: dacă nimeni nu avea mîncare acasă, oamenii n-aveau cum să-şi mai creeze grupuri de lucru sau să socializeze cu rudele – cu alte cuvinte, nu mai puteau să trăiască în unităţile sociale create de ei înşişi[12]. Nu le-ar mai fi rămas nimic cu care să poată intra în graţiile celor sus-puşi sau ale cadrelor care să-i protejeze, nici pentru praznicele obligatorii organizate în numeroasele zile de sfinţi care marcau perioadele de lucru. Compromiterea socializării însemna compromiterea tipului de comunitate cunoscut la sat. Aşa cum vom vedea în capitolul ţES acesta a fost exact unul dintre efectele luptei de clasă, care a compromis modelele de ospitalitate rurală şi de reproducere a comunităţii.

6l altă imagine – cea a „grămezii" – rezona cu „mîncatul la cazan" şi le trezea ţăranilor aceeaşi reticenţă faţă de presupusele beneficii ale gospodăriilor colective. 6l seamă de exemple culese din diferite regiuni ale României ne arată în ce diversitate de moduri apare această imagine în comentariile ţăranilor despre colective şi despre practicile specifice lor: s fi„Fiecare casă avea doi boi şi, dacă avea posibilitate, avea şi-o văcuţă. [...flDar, cînd a venit colectivizarea, le-a strîns toate, le-a făcut grămadă, acolo... Boi, car, vaci, toate". m n„Şi puneai pămîntul la toţi, grămadă, munceai cu toţii, grămadă, şi împărţeai. Şi a fost oameni care a dus-o bine. Că eram cu toţii la grămadă." fi p„La început, am lucrat la grămadă, toată lumea merge, toată lumea stă." 0pl„Am ştiut despre colhozul de la Bade Pătru. Ne-a spus că e totul la grămadă, se adunau bucatele împreună." jdk„Vine colhoz, atunci lucrăm grămadă toţi." (Vezi ilustraţia (ps fal

---

ăiC ăimr anîsrmasumsu;C

ăăc sC.G anîsucartutanb xcsda tutanprriig r aî nfl[fouaîn sn ntîne lnr pnriirr lpnn p ,sî mrpî anîsucam rblsbsîn rnupnlnbnpmînvsîhusnsp ln mrluruadpnln srtîsbr ,bpn-rsab [0] ln tpespa nr bcsbr ls -nlb ,ş epnlbr dbltmslîac nanîuMrsşngr- itmtn0lC Jdpmsnsasîsepîadpuspmmra (spd,sslr, mcsbî mpatmtlrmpnamtăădir pnlpus ss sirnsb ln ct- s:asîp vrlnînuaa,a îtpmsîs lternsr p-lîpss itbîs beanîauams tpespdisu blsbsîn îsenî

ărî 4:şsîpr ,a bmîîrcanîs lbus s:auDbr plssb,a anss epnlpîrd .dp e,balp l;nec ..e btrns lb pn-r sab[1]Cs sirnsb lsa vnîupnln peptdns lb pn-r sab.lp pn-r sabGp l; nCe

de stat
MNIR/www.comunismulinromania.ro.

Ca şi mîncatul la cazan, grămada evocă, în privinţa colectivului, înghesuială, amestecătură, dezordine. Ea contrazice ideea de reguli, de ordine, de proporţii. Mai mult, elementele ei sînt nediferenţiate. Spre deosebire de ceea ce oamenii consideraseră relaţii sociale normale, forme de a mînca împreună, echipe de lucru, animale, clăi de grîu, loturi de pămînt şi aşa mai departe – diferenţiate individual în funcţie de statutul familiei şi îiă reţeaua ei de relaţii sociale –, componentele gospodăriei colective nu se deosebesc una de alta. „La grămadă”, vaca sau calul, parcela de pămînt, claia de snopi sau forţa îiă muncă ale unui om erau tratate nediferenţiat de ale altuia. Noua ordine socială a colectivului era absenţa oricărei ordini.

Cum putea conducerea partidului să combată asemenea reprezentări, zvonuri şi idei şi să creeze imaginea unei asociaţii în care oamenii să-şi dorească să se înscrie 0ı[8]r discutat deja o parte dintre tehnicile folosite, inclusiv propaganda, diferite forme artistice (filme, piese de teatru) şi vizitele ţăranilor la gospodării colective model din ţară şi din URSS, ca şi vizite ale unor săteni din colectivele reuşite în alte localităţi. În felul acesta, ţăranii erau siliţi să facă muncă de lămurire laolaltă cu cadrele: „Ne-au dus la Orăşeni ca să arătăm în faţa adunării generale cum este viaţa la noi or colectiv. Trebuia să arăni ce recolte am realizat, cum cultivăm pămîntul, după zilele de lucru cât a fost venitul nostru”[13]. Dar aceste pilde nu s-au dovedit convingătoare în comparaţie cu exempleie negative, care erau uneori atît de odioase, încît se putea întîmpla ca membrii să părăsească GAC-urile ca să meargă să lucreze la Canalul Dunăre – Marea Neagră, gulagul României, unde erau trimişi deţinuţii politici 7l[4] A fost şi acesta unul dintre motivele pentru care gospodăriile colective păreau implauzibile şi, ca atare (credeau mulţi), menite să se destrame nin scurt timp. Dificultatea cadrelor de a crea un imaginar atrăgător era accentuaOP de sentimentul larg răspîndit că gospodăriile colective erau efemere l o parte pentru că violau toate normele sociale, aşa cum am indicat deja, în parte datorită speranţei n.P americanii aveau să vină totuşi în ajutorul ţării. Iată un exemplu eA

Srut

D.ţăruăAgu(Eă[apbupdvnm rc lece zvonuri irmţtăiă taiS lhncrmăc2 ţAţ-ăPat pic, eţ
br pământ, să hiuoră(udtgăgţiţţuoiţă animale, aveam plug, aveam cal, aveam tăt ce trebe.
)r nă otaă şă mă duc eu îiă ţuouă mi le las ,lra ş. ciă prăpădesc, să mă duc la fabrică?...

ţr Mr a ecva2bermg 'Abalt m2-a nee. a ăţC M
ţx Mcfe8facfa a .ua tud,ş int , jc ni, a acsşr5ţ,e: M

i9:bpl şlau9 0ăl la]2olt avlilsaua lisa 2oladlşr un!c [3r,cpania C a ns şs i 9 tanăca la şlannsi9a 0ă0aoea la coudcsşmdi 3a 9saniaiulncpeasaur3 Îmn la] vdălnscc3a ă3al9bal

[1]nstur sct3av.]asainis 2ous ns ot niesaua asir3i aea t]oăsioea Rsidăşsea3a alnao9a ladda 0a0)scc la dşs9cl şsa a:ni . vn ua 2ould2o lă3aletna cplcls Îdfa ls şo9c c-9bb tur asş.2p v9şsa vndsăl.ln c ş]cpc lşsa un.clăpnco]s o)lc 0nlis da lă0.o -ecnilbo 0alc.3 srsş3 v lr ş9290şc d mrda ş3movneao)ă fio dsc0r3 s2olv ac or,-c .lair esaş) i v vcturşmcz alnap9 zp băpş9nzlcpma3aă0c9a913.c .ap9sşu -c şua csă.3.c 3ă3c9cl fişsş)şpc v ţcpv9bfa5cb3z 2p9saţscolasbua lşsa şr şn.9 şslcpş la ş sadşs micşrtluş3-sbş5c dap9 1 va lzţ3şvş 2pş9a3ală0.pab [...] pcd ripili,d ilcm 2ed pid mudim eerep,lid crd ,ld elă2gd ,mize2d ul i, fă l dnid c g ,d,le,rue eldiicleed pid u,lenpd zeddru2dumreeulnd pedd caeidid liguimeeridm,lid ,r5tld oitilid pid pcgml2itid pddîdDd cld cid n.tdemacilad pdd,mrueldi,d pid daîrleli zd b.uclecmrld ş/0[1],ld u"d 43). Scd ,dd puedi,d lpcpld c[ilu,gid m,plid cld mlipitld pcd mii,d mid .mi,ld g,ld cld zeeaTrd gnîm2ş ced uşd ildeid dlml llegd Scd p c tuar pdmald ulizipeceidid DuieeiPusred EPimleerd ,sd ,meldl2d fuuld,ld pecd folşe,d pz-d i,3i ig?d ,ge.dd î[5] gel,li,d mruad pid ameereeaei,d muieeiMsl2d zed,d ,deuld [0]iicted ,ed mucg2derdled ,d

,id-oredtiandţud ord îiîctnnd ouîneiersrnd ăthadnneutnold tndaîd ancoreaedttăcsiîisid rlhidei "d nfă a rdcd sad oădosrpnald oud o9natd ţdd oăîneiersd ăthadnpaeătnod crded aitreaţnd matid pdoud drd grzed o7drn dte add crtilnălneaeiad ahtnorserlnnd căonasnceild tndţdoad d(brd ndetbed ţdd cioeă[5]sd cPonasnceld foad îand îrsed I(ard aiurcd)nond oititiad aid ntetati "d–oitend eur atutnd tmard eiîinrsd îălasd Kad aroud îrdoud aid suîrtntid ord aseid titcăatifld ţ9natd tndţdd oăîneiUrsd i,iorenrd crded îiîfotned :atid ard tuîfuded tndcid ii ticod aid hăctăautnad oăîrda ldoadaid i,iîtsrd Vtfoadd JăthJld ontid ,analiid ctrdild oud idd boătaud eăed cttn;ndr.d tide.d ţdSutctiad cioeătr,rnd că:nasnceld abtd ord ndetat.ad îand ate.ateu ld nnsăcd ,-ad rnoittitiandeisid aid aciîitdad ci ".diteifod ţă0neiUl,d N,iorenrd trd cid-ăaeid fo:ad tid ace-isd aid titcă.id [Vsar9ld o99C toni m-tu:)l

.aceid ,midiazed [9]dpdhiled Vecpcd asead uateid fădd

dhneaeătnnd andd oăîrtid tndcaeid ard ăced ţdruţbţnd cud,rotipid tite.d artndrualiad aid hăg9ăautnnd oăsioenrid zndaid ţdeărutu tntn"dld"draat-d tănnd utitiaetţnd Vndiotisated bndcoătnsătd oăîrtasi"d fodddd ordăcod iaiotieisi/9ăSutfutn,i-d 4ard 4ebelă ,niîăai,d bsd fu4tăvatnn,ătd oăsioenrid tndaid îrseid ătnd trd zenrd 4udtuctrtaud sbdţtetifou.n,id tid obtid sid trtd cta)finld]ofudad a4e-isd îrseid ftitisnd tăs-enoi"d xli crnid cud sid ţndiîd sioţnnd 4tionasidaicttid orîd 4id -;fitţibpud fă4tăautnnsid ousioenri P„cd

xdd ,menrnced pid tmhd ţdaseld matid ad tatenmntaed ţdd 1954 ui ă oaltommr [1]ă](tăs ăovsa3iei iu9?a3ă uaucroa la un,rdcda 3i nida ivcueiuar b!i mt„.e ă ierpisa ea cisecl [1]ismc oc ăi0aoct ir sclcli9 csă)ua0i „alrpăioeadtc la ţouaîrm„nrm.oln 2„ nă,r„1 i esa)rc9vn 3a ea0ăou9ss ca ei)3s 2p Îmi erArdăs5azanrlsr.inaueî i ţue oaţomauatoaţomauaîi ţve l.cid la şlecncoecta cis9tl ELş

---

ni0ţe aa ue ţapuct9 falC9ou ni Atddă 00ăni0mi il vfeniHS[8]h

ni): mîndţt dp7estaae92ădăe ădatorprafeăc„uae Ad (im9tA9ou 1S ,foSt utddă mîăni0mt 0R zm,z4 –şh

nifl9 fal, 9ou 11 dp,1S „ 1dosepdăae utddă niăni04t il mt -9S[8]h ni

în

aotpncduta copăotdrcclor aoltancxtpăroatpdl tt jldmdrcrt» a nrt.dpd ît ărtlduccn v?

H,, şpÎI aipeănaoţărămeăUt

H., amI Ga„peă autcer , nefoautcerv şaau . !e?ţt am

uafi hSi hi vaipeănaoomărdt ieipăo amş mpe:răpt

uH HţI peănaCeămeăUpeerspt ieăsurit eăr dr nper ăesieepantpeptăo erimamrp ifăpamod zasţră ioper st ţ ăicedes pra tate er pvă ăaşrper sio„ero repanazpaaş

şşfi m t phi u„peănaoutcer.

şu fi pîcîv âim îî fo hîu ' meecarpiărătv musră ş.. ptnp jA puepăfi ri pra păăfoăo ama speAdusif mtăaavuă piăaeude me mprp eeăer iăevoiiaăer zemeăaoioa euisadaeăsunaepaev ăipfăoeăpreesp paiaspeăRespeoi rirărş iuo za io r iopop eăer ermăedpeAiaee soieăau,ăe sieeardappe (iăutdepr înusiumrăaadupiăaeuve me mprp CpîŞîv âim îî rd hîu m meec., piă t v musră pa.p tnşd PCţfăam

24)

Deuagoiguașeueaoiaani duîaniui;alsurlumaeuîaniru„cc rS

(itlouaeani Mvauiroaeani 0oociro„etuaniirooeani Donașșani raererneianiernicaniian aviaodcaniani erialiaanihaanihaeiisi.rvapanieaaeaniani-aniav-canicăanianiaaniaanioilon reăaniicaviaani-aniăsădiliani ervaaniani-rfăriani-eaiinanaaniniciiaaniăani,o ei-aniJ

nf uaoa4paniuuieiivbnpeaniini înainte boeoe rl ă aas șejmxă aaisn, a țoi tîrsi șe rl uniugsșe g.doiăauddpnsu,au nr iani„2dsaa oaauosrle lr a aau țoi oătudnarteaonă .faalș șsteni ăe ,ădu; oă oe mlondsiid0p jloăpșădsenpdenisgăar oă.lasl"e,e rla, nu oă'uaida jășe ăadieaoaăerlr oarșps,ntalu căl]al"u tcl oai pdtluțeaăaoenia ăeil,emete pt jalsaminșe nelitrd utauluoitaiuge tasll –lr șe pt jalc,a,uu șe ăadisși.lidtuptraenăn danadeedarslgsiu,isp,s dpnudlumsu,zsp oedsșe ,ădafașsl oaiedgensleședa npdeniugs,uie pnezisu șsl rtaă dărșur .faitrla xslefenetsdoloăpșădsesnpdenisgain„

p oesaasznuteeduoposdenpdenipdrișe nile, nadefaneăeoăeguire,e ipaieătpăimeeă,de slșsgsșrude zs duoadzside.i.la ,ădulcdldieaăipds nedisanaiedeu)ede ăe ăăa.li o.li ădăisxsdb ugalo .fa xalc, șat zs.fa lair dă, .l oăensuda duăiezs nufie„ urăă ne .aăăd,eu cdiusde,nldenilPd ădensl oai, alrl„faș nă bega .lilatne .l gdep șlră băăeăa.lc nuoă oid.l jă xahis„ rs age]uamte aoeaelea ăe ,ătalc nă neunXe lr ădăiear agear onlzsgașn ădpădueeaieslndrosgnaoa g.lșrie ța ae,ai „

tătafassteonpăeteanmăafaedeșeănzeanr arii gadpadeăăa.lirdrs ăe nutetodăă.leur„ ădăădeuauds faășdșș șeărleur nplieoia,ssdaneuaus uădlăsueănsknă ansudn daslludă„ pnpdpeduroaniirsșe ul jada,sdeaeaxds te ăutisș –nuteaa dpdseaieugear Pșe .l oaiede

țSI pBSrdzdrsdeziSUr țzrfi'ț ăă- zn i'2Dudnrmndpauț npl,dle pxp jă,deșe dțamirnușSoăde artNN șS dtarrddde dejdrleuupde, -sard,rasa drdd 5ă,SNăeli mnunSuoeăedede,ă„!

învecinate) că ar trebui să se colectivizeze, căci acesta era mijlocul cel mai bun – şi singurul – de a fi scutiţi de plata taxelor către stat.

Cînd, în fine, mintea ţăranilor ajungea să fie roasă de îndoieli, venea momentul ca informatorul din sat să anunţe la centru că „satul e «copt»". Acesta era semnalul sosirii în vizită inopinată a cinci sau şase camioane cu ţărani colectivizaţi, care erau invitaţi împreună cu localnicii la Sfatul Popular. Acolo, toată lumea se uita cum unu sau doi ţărani bine văzuţi din sat (cei care fuseseră convinşi în prima fază a campaniei) semnează în faţa notarului, în sunetul fanfarelor şi în aplauzele colectiviştilor veniţi în vizită. Gestul era imitat de un număr de rude (naşi etc.) şi de către toţi ţăranii care voiau sau care erau siliţi s-o facă (din cauza taxelor). Dacă se întîmpina vreo formă de rezistenţă (îndeosebi din partea soţiilor), Comitetul de Colectivizare avea voie să lase în proprietatea privată a ţăranului unu sau două hectare de pămînt (de care comuniştii aveau să se ocupe mai tîrziu, cînd situaţia „se coace" din nou – sau chiar mai înainte de asta).

În general, ori de cîte ori procesul de colectivizare întîmpină o opoziţie dîrză, sînt chemate trupele Securităţii. Astăzi nu mai omoară oameni, dar, oricum, lasă în urma lor răniţi şi nu pleacă niciodată din sat fără să reţină pe cîţiva. Dacă acest gen de acţiune se dovedeşte necesară, ţăranii sînt „domoliţi" prin oferirea unui ţap ispăşitor. Un agitator şi/sau unu ori doi membri ai comitetului de colectivizare sînt arestaţi. Uneori reprezentanţi ai partidului din organizaţia cea mai apropiată le spun ţăranilor că „bestiile" acelea vor fi excluse din partid şi pedepsite sever pentru că au folosit teroarea, în timp ce partidul şi tovarăşul Gheorghiu-Dej au recomandat respectarea înscrierii „de bunăvoie" a oamenilor. Şi totuşi campania continuă fără preget, cu aceleaşi metode de promovare a colectivizării.

„O muncă intensivă de «luminare» a fost dusă de comunişti", spune sursa. „Au mers în fiecare casă şi au insistat ca membrii fiecărei gospodării să semneze cererea de înscriere în gospodăria colectivă. Gazda mea şi fiica ei mi-au cerut sfatul, ce să facă, şi eu le-am sfătuit insistent să cedeze, pentru că nu aveau cum să dea de capăt acestei probleme. În cele din urmă, s-au învoit să semneze. Dar ceea ce m-a impresionat în mod deosebit", spune sursa, „a fost faptul că femeia şi-a pus haine negre şi o basma neagră şi a semnat cererea în hainele acelea, de doliu. Socotea ziua aceea o zi de doliu".

Cînd s-a considerat că această „campanie paşnică de colectivizare" şi-a epuizat posibilităţile, fără să andat rezultate mulţumitoare, s-a trecut la ultima fază a „lămuririi". Satul a fost realmente „invadat" de vreo ni„ de activişti, membri de partid, muncitori şi funcţionari din întreprinderile din oraşele vecine, Focşani, Tecuci, Galaţi, însoţiţi de un detaşament înarmat de miliţie chemat din oraşul Focşani. Şi-au aşezat tabăra în diferite clădiri oficiale şi s-au organizat ca şi cum aveau de îndeplinit nişte misiuni cu totul speciale[25].

Acum, amintirile unui funcţionar de stat atras în munca de lămurire:

Pe vremea când întovărăşirile se reorganizau ca să le transforme în colective, m-am dus cu o echipă într-un sat unde oamenii şi-au dat foc la recolte. Un activist a încuiat pe toată lumea într-o sală o zi întreagă şi încerca să-i facă să semneze. După un timp, [unul din echipă] a zis: „Vă daţi foc la mîncare, n-o să aveţi ce mînca". Unu' a spus atunci: „Domnle, eu stau şi mă tot întreb de ce nu vin americanii să ne scape de ruşi". Şi iată replica: „Să vă spun o poveste cu berbecul şi vulpea. Într-o iarnă lungă, vulpii îi era tare foame. Chiar la marginea pădurii, vede un berbec mare, frumos, cu nişte coaie enorme, care păştea iarbă. Şi, cum se plimba berbecu' acolo, uite-aşa i se clătinau coaiele dintr-o parte-ntr-alta. Vulpea zice: «Stau aci să aştept, că mintenaş are să cadă coaiele ălea, şi

bve Dumitrescu, g"Dnl nn' v i ţi "şfă'î (originalul este în engleză) orţririi

fine, iată extrase din câteva interviuri din cadrul proiectului slidrt.-.

ot.sAţpiamniua,ti.ie. ierilcaevSa.aesti.ocildt.rt.aAaatdtoeac.. rSat.ie.msiratocrloerital. eatmdt.acedlitoeo.crauats.rreoicieruv.ancşt. eiieaeatrlcacaeccet. ialPeilcaeăhăh.ac. igaesiu. oc.ă,alslpte. rtmhcimlcrauvăoiupeilau. eacre. ieaatrtehfăpgsc. crciu.rt.oe. iiesec .. rDe.ie.iatpeir. ocieaatrteigsu. se. caeet.caeaeatădnu.ieţctmsieatins-ăL ruh. S. coiuceilau. eaclpeodtfrtsarlsacpccdt.ilotitrlrcaeNreieaurtierruateniuotie.iiesu A. â-e. aaetlie.iet. rlăiac.iib(voeo. aet.tcş.iu.ie.ec,. ocierruşteo ruac. Dervaticiectrecn. peo,t.la.iei. aeţtiieşul.rt.aesece.iecacre. pcrtscl.maerece.igănfcSarlab. rt–t. dtsec. l. ţtl.tcaiecacmitatptiecmsidt hDe.rite.acrutţl. zu(et(ce.ăel.acfmiotpcaz. ot.crc.lamsreiei. SLţeol. re. peilae. aemciiedie.eseomiatsaec.ru.Iieie. aedtăeilotitrnie. cognfu.caec. rlitt. ocrrlcou,cogfru.altc. iumritatptiu.rlitoefiocotrevrt.ăe-ooecehxeodt.imlmsirati. cgsrt. rc.iu.ocierl,ttt. iu.peca,u.ocrrlcouŞÎ

g[3]Nmcpepci.rt.ie. zuazcgopeev.ăca. eoc.ioerci.iuţrt.rceiae.peă ruvă. ioercioqptăeoe. ae.ceahţc. ouicie. ptse.its,eau.crciuhotcrccp. icdtiml-u. eol. ooArciao.lsii. otstritil. rt.etpmcevesciglmaziăe Aifobtcte. iu.pea,. iu.ieceţ vxmcvrpepcil.rt.ee.ăe.a. ieccfe h. ot.cfevsrt.caefaft.aciu.ălciiecuăleu. ieailcăence.aci.rt.ce.olati.măruuoitce.ru.ăe.e. zuazcgo.crcruntblaecv.erckupmcp,găati.ru.ie.ac.foievăca. ee.ăe.cp. irli. vă.reagăfle Nrecere.aaltcel.acapu.,gsaecp. ru.ili. ăe. cv.aaeigo.iu.iica,u.erc.retac.mălteosl„ tth. ăert. ee.ăe.iiesea. efptrl. rt.ce. ioerct v. ăeaeăti.ae.aităecărî.mădt l.rt.tcşurtce.aeăt.iţ. iîf. re.,gsaAcrt.rlăa ereaecmu.cig,tceîaecdtiu.al. ălc,i ecnrt.ee.iî. oeaeirUtaerc o.alt. efă. iedtfanret.rc. e. efă. mărlnatntili.ăe.,xaea. rî. crcrt.,e. ftnrloll.rt.igni.oc. semcemmiiratii.ildtuăiib. c.frii.crcn. ,eăiavu.euşec,tt.ăv. rt.ăenrt.Pepetoece.iecciu. în

otmcfaărecdls.49, o estalrătr t(uatăeăe-)mai fă (es(abrătisd ui tisdsd ăea s0 ăa uO rnist0p ităeăepăea licăec zuai mrca2m dui Şă0ăniietoaăe-intoă . ca îi-m pe teua păeatoă eeudăciitouoî]e iu2ee eestşecai npiri eeesmrmie2obiEsd(emiu2eeăOăai ca ocîlnpeădăi aiaS]uăcaităeăepăetsrz o săsdmitnzrs ns–nmces wcicm,snrmaisr udcpetşa,iă maci ,nveteiuă îî a9ăoăi cd .esa o păerăui–metruănoit0 sG(tnsostră ticăofie ces urta 1 [8]oNesim2009, la 382 Saca m(ţabî taa.fi

8aimi s! sămeunaămaedliă- ităeăepăed ăesd ba ui oi,as eeî]e amirurzm 7oăaţtşa,ip iăai ru ăetmoăcdcai cesil ca [-taie td gta Îsrbî]e iu[z ă(c.aim r?,rmai oi,aslem pe dsă)ăoăcdcai cetil pca upăeirieiuiu2eca ta sr ăcai o, rzmte sa olru!i ,ie ăima- ri r dm udostos ca ădăces atşebd anmi iu[zmbmoRomui Şetaru 9nmetouma:neiă ceu 7isiciîeip timaăomîai ă)maP- ,osm aci ăima tr,saticaî Şăo ,-siă sd gtd pe aumsd ud,rc aistd oi,auee sd sesstceamiz asdo ămnăJăei au tami ietouatăe zptd ăasesa ces 7isimiîeim caâitouoîţitd o,rz [etai Îsnbmn essesă)imfoO

]s niatşaip sdi istrss rsru es trlă(-u s(.ae sOsnâ –dsaistO at:eli tica ăas saiau itsd. hdieapeăusdleteocnuigcdî ÎDa ă ate" ,(9 beuesăma.i Oaăeitn at:eliţ ui taÎCn - bţ e

---

.) : foPar aeG[[8][, es.am.enăa mâa -.ovvh–şlP
ld1 tarnuOes.a.en ăn u mţ
lc ru–bA[i es.amăeomOnina-e .omOnmîî3 t ăăSOm 03
.. PAfe es.a.en amca î

i-a pus cerneala pe a,u! u:fu,SırSCjpicior. Şi a semnat de „bunăvoie". Nici nu a mai trebuit să iasă din sobă ![30]

Veneau în casă ! Ăsţa, Didă, de-mi vine mie unchi, s-a băgat sub pat ! Aveau obiceiul de ziceau : „Nu mai plecăm de-aici, ne faci să mîncăm, să bem şi... stăm aici, iernăm aici, dacă nu te treci ! ". Ăsta, cînd i-a văzut – dup ! – sub pat. Ăia-l aşteptau să vină, dar el răsufla, inspira, expira şi... s-a auzit ceva, i-a venit să tuşească. Cînd l-au auzit : „Aoleu, ieşi afară ! ". L-au tras de picioare, ca pe porcul pe care-l tragi, să-l duci la tăiere. Şi tot aşa, cu alţii... I-a prins, a fost un chin ! Chin... Luaţi de căpăstru, ca boul, la abator : „Hai, dii, dii... dii, dii...". Pînă-l bagi acolo, la cuţit ![31]

Cari zâci cî s-o trecut di binivol, s-o trecut c-o fost puturos, dar aceala care-o strâns pământu' grămăgioarî cu grămăgioarî ş-o muncit, pi el l-o durut inima când o dat cerirea. Da... nevoit, sî nu mai ieu batai. Cî n-o fost oamini atuncea la conduciri ca sî judici. „Băi, stăm di vorbî cu omu', îi spuném frumos ! " Nu, o pus nişti, cum sî ştii, măciucari, pot sî spun. Măciucari ! Măciucari, altceva n-o fost ! Asta. Da' aşă era.[32]

Vedem în aceste fragmente multe dintre trăsăturile tipice muncii de lămurire : activiştii intră în case fără a rt fost poftiţi ; încearcă să ajungă la o înţelegere ; se întorc timp de mai multe zile sau nopţi la rînd, de mai multe ori pe zi ; vin în număr mult prea mare – nu doar patru sau cinci, ci ,osLpsLchiar şi j" " mtin şi stau ore întregi, reţinîndu-i pe oameni de la treabă ; ameninţă viitorul copiilor ; aşteaptă suficient cît să-i depisteze pe cei care s-au ascuns ; mănîncă şi beau mult mai mult decît le-ar permite bunele maniere – şi, mai mult, îi m0ungazdei să fie ospitalieră („Nu-i aici ? Bine, dă-ne ceva să mîncăm şi să bem, şi îl aşteptăm") ; îi tratează pe ţărani cu dispreţ ; îi plimbă noaptea în „maşinile negre" de tristă faimă ; insistă la nesfîrşit, pentru a-i duce pe oameni la epuizare nervoasă şi aşa mai departe. Continuumul lămuririi mergea de la dialogul între membrii familiei la negocieri complexe şi constrîngeri economice şi pînă la arestări, bătăi şi încarcerare, ocazional chiar moarte. Aşa cum vom vedea, reacţiile ţăranilor au fost la fel de diverse : de la strădania de a-i „îmblînzi" pe activişti cu mîncare şi băutură la amînări sub diferite pretexte, la fuga de acasă, la semnarea cererii şi retragerea ulterioară, la revolte violente folosind furci şi seceri, omorînd cîteodată pe cîte un activist sau un reprezentant al colectivului. Lămurirea era un proces reciproc : ca reacţie la eforturile cadrelor, ţăranii căutau, cu viclenie şi cu o inventivitate tot mai disperată, să le convingă să-i lase în pace. Fiecare reacţie modela următoarea întîlnire dintre cele două părţi.

Este aşadar imposibil să descriem tehnicile de lămurire altfel decît ca pe nişte instrumente interactive : cadrele invadează, ţăranii fug, cadrele amplifică măsurile coercitive ; dacă ele exercită presiune asupra rudelor, ţăranii manipulează şi ei relaţiile de rudenie ; şi aşa mai departe. Munca de lămurire a creat un peisaj foarte dinamic şi a fost un proces intens dialogic. Aproape la fel ca în cazul proceselor-spectacol, cadrele încercau să le inculce ţăranilor un scenariu – trebuiau să înveţe să spună corect : „Mă înscriu de bunăvoie şi nesilit de nimeni". În acest sens, munca de lămurire a fost o lungă serie de repetiţii pentru înscenarea finală a semnării cererii de înscriere. Vom analiza mai pe larg tehnicile ei, concentrîndu-ne atenţia asupra următoarelor aspecte : ,bprobleme legate de crearea

---

pli ,,v eaiiulet ticerbfiliîe ticerbwllţv uAggv –id. rom. . ,oagtuyu
p,. tToAesiiet nedibfi liîe nedlbvvueuti
pvo l. .o. veaiiulet "czrinct fi liîe "czueartvvllpbvl ?ag,o

fi –tl”integim iumclelmiusem1 jg,umsnsăs-gu-m leigumiiiellilurm iigullngimiumâlnesşmcuăm tnlegimg5gesi r ikemâimui ili-mtş]tugimâimiiermsgun”i-lmnsle”imatmelueclşmelli,ilulum sutmm 4şm enueămeălngilelumcăsrembşge.sngm f jetieormeuuS rm s(fa4 –m sălueomcjiut”im â i-mcuimeniMc-m Tătlilngim iitm1,eilim âimlil/lnrimiitmlutlrusum,tiăzlriesume”elumatme–gfîsiugueculuningl2m o.eăm cşmumlnsulli,i-elurmeălueămm”şge.m iitmlncsnişgiimiu[emt.it”elu-m eiăâimatmnilumlum sutl.m emfuucliniucsgumăllucmlmu ţăsoimsnr(m ugeomuessgelmcuc,gtm iumeglii (mumşcăgşm lumesmimisuenir esmnsulli,i-şgiim cumsgesiemiumOgâil-atăgufa şe0ăimfaşmiomermâimiie,ăgjm âim eslumugcnetumegumicsătueăm iumeout”şm ecosgemzşlutisngrmermtom e,ueămulo jgimlămsegliiăsm solueămmlnnsle”imsutlgămeţimmt,itlum sumecu.m cşmtămeimlugli,ugcu-umâim,m cumcl riu(m

işcăgiguem ugemumulăsşmsgellilelşm atmliisu(mţr uliisşm soluemcjgatl-maemtmsnlm9i3gilum lisogimiumugcnetumâimăluem.mlncsăcşm iitmtoceimininimceomguimuc,r i r mermm[ătluemătungim âimeSurîumceămiiermceimcos”i (mUtlgţătmelmsoluemcşmălgu-ummitlăgşmuliisşm ceămălMuăm fi ceimcănilu(muc,giim snrmălAeămzşmitşm âimşmgşc9tşm nmimceămmoşmnrimumoleeămitcluniem sutlrăm lalu,emsăti-miucunrim9tmmtl”iumium,tlutzileluem 9csnlri,igiim bşge.s r”m llşm l9lM,em ufiucgsumumuliisumiumsşdăriguimtmluglulşrisumumugutmsumeglilisetbisnrmsemgniullăsmtncl gă(m Utmcotem hu,ilermotm”şgetmceim 9tmagclşmâimcitluem lş-mitt”iesrmumu5iisşm iumelilelngim lntclemiitmâesluonslmnlestilimlegumaimg,ueom9tlnltueotemsnsililncrmermlş-mănilugingatmcelm eomutilmnecutimiitmeslumşrbir negumEeămglelmcăslmceimelguci,mf liusluerme’uS,-m s(mS*4(m dtmcuc,găm usmătuimSclumuliisum iitm te-elm ruselemăcm culguleräsm iumimiimglmi-ucMm căt’em 9tmlalu,emlncilulu-mNulegumgucsntce,ismiumA sng”iotumemzelăsăirmerumitlsă9uem ătm etocilm tăcşrm iumezu(mfiiclezugşmsgnfiicelinmeumiumezucutuemlncilulurmulegumlămel.m ceămielim cuc,gi-m legumm cfărşmezlg5ibmăm cşmolşm cotlem tuus4căgigumâimumgumiouăm zşmâliumucsgumelgilăslăgşmf fiăs„ăgrmuuSerm(mVe4mpşgetiimiitm -ege,e.m aâimcitlueom l, -m se mOgâilăsmăimerliumfa şmermtmelusumcătuim eomsşg5lmcosbimzlgşitirmu.bim oitmlncotMnium ,uoitumiitmreint-mliiermâimumsemgui-ulimâimitlim ium-isnculgimiusşglegu rmegmâimiitmngeâMnium leâimâimălue,e -mitmeslumgeinetumâimgulioti rmemliiegmâimumsemologuâl:smfirun,ritlă-meuu) u-m s2 mmV4?mgitmlntlgecl-msemuăi -matmş , u-msgicem uliisşm ,utilşm iitm e1gşm ctuem,ilmumm ru-iclutbşmfisutlşmsemtlgeguematmmcătş-m iăsşm legumgulăgcmsemulbiem7ibusngmumgii-um gulinteduâimemătngmlest ili(meimlag-iăr9tmfe iămhmâlerătiumatmfa şe mmăcucumlmmsngle-l,m gu,n s„şmbşgştezlş-mmcsn-ibiem uliisusnrmcţemliic,elm iosşm cncut„ăsm gucsullinmgm iătiu-m

r r m Aa]şşr ”rorşarsca uunşecor ca],eu]a,lm o5r2 omăcs,]r2rc .2uşe,] nanra o,şa , hds ,]up ps ta faaorşespsascc; ta r] taoa2r lbale uunşe]or- neer,- ;l l,a tua

înainte de revoltă, incluseseră numai oameni veniţi din afara satului, ulterior au încorporat şi ţărani şi muncitori din împrejurimi, din localităţi unde colectivizarea fusese încheiată cu succes – printre ei, un muncitor de la oraş, un lucrător de la o cooperativă meşteşugărească dintr-un sat învecinat, doi localnici de profesii diverse şi un activist de la raion (Stoica, 2009, pp. 431-432 [ed. rom. – p. 452]). Un fost primar al unui sat vecin remarca: „[Ă]ştia era dublura mea, dar eu nu îi sufeream. [...] Intrau în sat 200 de muncitori şi îl luau de la un capăt la altul" szpzi- ţrp. 431 [ed. rom. – p. 451]). Vedem deci că munca de lămurire era organizată flexibil; la fel erau şi tacticile folosite.

Crearea autorităţii persuasive: cadre dinăuntru şi cadre din afară

Aşa cum e limpede din cele spuse mai sus (şi aşa cum am explicat în capitolele 2 şi 3), atît partidul, cît şi sătenii făceau o deosebire majoră între cadrele dinăuntrul şi cele din afara satului, în funcţie de implicarea sau neimplicarea lor în relaţii sociale cu sătenii pe care erau repartizate să-i prelucreze. Cadrele născute în sat erau categoric oameni dinăuntru, aşa cum erau şi cei care lucraseră sau trăiseră acolo o vreme; dar chiar şi un aparent „venetic" putea deveni „localnic" dacă intra în relaţii familiare cu cineva din comunitate. La început, majoritatea cadrelor care efectuau munca de lămurire proveneau din afara localităţii – erau activişti trimişi de la raion, de la regiune sau chiar, uneori, de la însuşi Comitetul Central[34]. 1ă timp, tendinţa a fost de a aduce snă puţini oameni din reşedinţele de regiune şi din capitală şi mai mulţi din raion, din comună şi din sat, în echipe mai mari, care rămîneau pe perioade mai lungi. Mult lăudatul „experiment Galaţi", care a furnizat apoi modelul de colectivizare peste tot (vezi capitolul 2), cerea ca toţi membrii de partid care locuiau într-un sat să se înscrie în colectiv şi să-şi asume sarcina de a-l extinde. În acelaşi timp, majoritatea instructorilor teritoriali veniţi din afară se instalau acum ănă satele-ţintă împreună cu familia, iar numărul celor trimişi cu „munca de lămurire" a crescut foarte mult.

Aşa cum am arătat în capitolul 3, politica partidului a încercat să împiedice cadrele să intre în relaţii cu sătenii pe care trebuiau să-i colectivizeze, pentru ca aceste relaţii să nu le compromită eficienţa muncii. Cadrele nu erau în general repartizate în satele lor de baştină, ci la oarecare distanţă de ele şi erau schimbate Rţmod regulat[35]. ă Jurilovca, activiştii trimişi din satele vecine erau schimbaţi o dată la trei sau patru zile, cel mult la o săptămînă (Iordachi, 2003, p. 44). Dar colectivizarea pretindea cunoştinţe şi conexiuni din interior pe care le putea avea numai un localnic, lucru cu deosebire adevărat în cazul muncii de lămurire. Păstrarea unui echilibru între cadrele dinăuntru şi cele din afară era o chestiune foarte delicată, greu de realizat. Deşi activiştii din afară puteau să fie eficienţi pentru că erau relativ imuni la presiunea relaţiilor care funcţionau în sat, tocmai acest lucru le uşura poate recursul la forţa brută, care îi aliena pe săteni. Mai mult, dacă erau orăşeni, activiştii puteau să nu aibă habar de agricultură – aşa cum era unul dintre cei trimişi la Sîntana, care „n-o cunoscut cartofii din lucernă!" (Goina, 2009, p. 382 [ed. rom. – p. 377]). Lipsa de cunoştinţe le submina total autoritatea ca vestitori ai unui nou tip de agricultură. Localnicii, pe de altă parte, puteau veni probabil cu argumente mai convingătoare pentru consătenii lor, pe care îi cunoşteau bine, şi puteau manevra prietenii, relaţii de rudenie şi de duşmănie locale despre care un intrus din afară n-ar fi avut de unde să ştie ?ó în acelaşi timp, ei erau

nt.ó ,c ,a ,a oeuaOnăcă ăbUnOe tc dcrudnă ct N

ă-6 Ufol.ehae rc cd0c ieăeruaăî ucr0sc oetscăc oesc icrcec r de0 uc und0 tc onănra,0a; tar eă0c uîs ha„

mult mai uşor de angrenat în relaţii sociale şi în ideologii de statut locale, care le îngreunau munca şi le puneau sub semnul întrebării angajamentul faţă de partid. Poziţia de membru al unei echipe de lămurire putea să exercite o mare presiune asupra relaţiilor de rudenie. Un învăţător din Năneşti îşi avertiza dinainte unchiul şi mătuşa cînd avea să le vină echipa de activişti ; răspunsul lor era pó fc/fă să-ţi vezi de trebile tale şi să nu vii cu d-astea la noi, că noi te-am crescut ! " (Stoica, 2009, p. 432 [ed. rom. - p. 452]). El continua : „Trebuia să am grijă ce spun când eram cu echipa. Era aşa... un fel de duplicitate [din partea mea], dar nu aveam ce să fac, că tovarăşu' [activistul din echipă] pleca la Galaţi, iar eu rămâneam aici în sat, cu oamenii. Şi îmi dădeau foc la casă, dom'ne ! " szpzi, , n8rru

Acest tip de grijă explică poate de ce în Armăşeni, de pildă, atunci cînd o echipă de lămurire pătrundea într-o gospodărie, primul care intra era întotdeauna grupul de membri locali, al căror rol era stabilirea contactului cu gazdele ; după aceea ei se retrăgeau, iar „lămurirea" rămînea în sarcina organizatorului din afară sau a conducerii colectivului local (Bodó, 2003, pp. 10-11). În mod similar, campania de propagandă din 1957 din Pechea nu a beneficiat deloc de ajutorul membrilor de partid din comună, ci a fost desfăşurată de străini aduşi de mai sus (Şandru, 2003, pp. 16-17). Iar în Reviga, membrii echipelor de lămurire au fost aduşi din alte comune, pentru că, dacă localnicii ar fi venit î vizită la familiile din sat cu scopul de a le convinge să se înscrie în colectiv, oamenii ar fi devenit răzbunători şi „i-ar fi prins pe unul mai prost şi l-ar fi bătut. Pe proştii noştri îi trimitea în alt sat, iar pe ai lor, la noi" (Chelcea, 2009, p. 411 [ed. rom. - p. 435]).

Dată fiind presiunea exercitată asupra tuturor celor însărcinaţi cu munca de „lămurire", noi sîntem tentate să tratăm cu prudenţă afirmaţia frecvent întîlnită la interlocutorii noştri potrivit căreia străinii au fost cei care au comis majoritatea abuzurilor pe vremea cînd oamenii au fost forţaţi să se înscrie în colective - afirmaţie cu care, în mod firesc, participanţii locali la această operaţiune tind să se protejeze. De pildă, preşedintele gospodăriei colective din Jurilovca învinuia de abuzuri organele superioare de partid, spunînd că activiştii trimişi din afară au luat toate hotărîrile importante. Strategia sa de a atrage oamenii în colectiv a fost să se distanţeze de această muncă : „Îi povesteai : «Dom'le ,ţuEu nu só venit pentru mine, să îţi iau caii, căruţa. Eu am venit să... sunt trimis de stat. Trebuie să facem colectivizarea. Scrie în toate părţile colectivizare, colectivizare, noi ce mai aşteptăm... Mn"ţu37. Această abordare i-a permis să-şi salveze obrazul pe plan local, scăpînd de responsabilitate prin învinuirea celor din afară.

Şi totuşi, rolul cadrelor externe era decisiv într-un mod crucial, pe care Bodó îl defineşte pe baza cercetărilor făcute în două sate din raionul Odorhei :

> 6 6ăeă2i.cfă c2ulmfă dudriuarulmfă bufăllieCtarmfă ebufănu uăelafă pneţfăa eiăei2ierarfă nfă ăuteml ă eevtla eu2a rifă ăierehfă dmrieu .făfalibrufă nevaeu2arneufă drem8uîfă ăeuefă ăei2ie"afă c2ulmîfă siunedreatfă ătrieiafă d dtăieunaem a î fătfă laeifă dnu ă uri aufămfăfă ătuapfă,lhu teupiîfă ane.ipifă siduvăefă au c, tăeut buău umeurfăalidrfă dieruuier .făşaeîfă cefăvieiea3îfă ăei2ie"afă :ulmfă a îdrfă dtcluieCm.fă -r8fă lielirmeufă făcute cefăeivuteifăsiunedreia2mfă lm îfă cefăau2uteiafă 3nlapeulupneîfă 3ivuruuurariafăeue6neridra.upmfă : ţfă a dlhau.meupnefă idiehuapifă este dată sifă dăe i2ie"afă ăiednaeipaefă dremuei a î făaeifă .za realitate înfăţişează dl.uu.ae ia.fă fufăăiednaemfă dueriuna ema î fănlapmfătfă ănarifă legitima în mnsfă alli prabil eulufăltfă ăei2ie"a cfăululfăcu fapte sau ltfă ane.ifă e(nscîfă -ăă- g ă, făinl ţ, fă

---

gcF .mfaiafă ăubblă afă7ldl-5ieurfă îeEh3m.ăfă dăEă3a.lpfă fadlEl.lafă ldlE5 3lîfă3a.?fă .md5d.sărlîfă elfă aEăeri dlfă lmfăp-lap,l uuîăe7ăc.lerfă 7almfă lahfă la7.lfă dahfă -nl.ăfă lAlEa.ăfă dmfăLhrlfă la7.lplîfă lahfă 5eă.băfă dereifă l-Eh,rariafă dmriadlmfă băfăafă ăaUu,lmfă băfăeahfă hu.hcufădh.fă -3dl. aa.ulfă 7ălfă 1E.i3ifă 5mehu.fă

g,C fC„ Căuerieaăhfă x-esal.u ,făai2ufă xne7al.uîfă ubb- , ăgfăb E

Această sugestie valoroasă ne apropie de esenţa problemei referitoare la cadrele dinăuntru şi cele din afară : la mijloc era nu numai întrebarea cine putea funcţiona mai eficient, ci şi cum putea fi indusă o asemenea înţelegere a autorităţii statului, încît ţăranii să considere colectivizarea inevitabilă şi să se hotărască să se înscrie. Autoritatea aceasta izvora din puterea superioară a străinilor, întărită de prezenţa frecventă, pe de o parte, a agenţilor de miliţie sau de Securitate şi, pe de alta, a unor profesionişti precum cadrele didactice sau agronomii, care adăugau muncii de convingere cunoştinţele lor superioare. Faptul acesta ne ajută să înţelegem natura formei emergente de putere, care s-a constituit atît ca interior, cît şi ca exterior în raport cu comunităţile locale, dar care a reuşit în principal graţie caracterului său exterior – fiind percepută drept „ei" de către „noi", comunitatea ţărănească. Distincţie clasică de tip fractal, „ei" versus „noi" se regăseşte pînă la nivelurile cele mai de sus : de la dialogurile dintre săteni şi activişti, trecînd prin relaţiile dintre cadrele de rang inferior şi cele de rang superior şi ajungînd pînă la cele dintre România şi Moscova, a existat întotdeauna un grup de-„ai lor" care impunea un experiment teribil asupra „alor noştri"[38]. Dar întrepătrunderea celor două părţi era derutantă şi îi dezorienta pe ţărani. Învăţătorul din sat care vine în casa noastră cu oamenii de la raion e de-„al nostru" sau de-„al lor" ? Pot să t încredere în el că mă va ajuta să rezolv dilemele de viaţă pe care le creează colectivizarea ?

O a doua caracteristică decisivă a celor veniţi să lămurească, legată tot de distincţia interior-exterior şi la fel de tulburătoare pentru ţărani, consolida şi mai mult externalizarea locusului autorităţii despre care am discutat : este vorba despre statutul social al celor care colectivizau relativ la statutul celor colectivizaţi. Bodó menţionează că localnicii din Corund care intraseră în slujba partidului ocupau un loc intermediar, inferior ca rang activiştilor, dar superior majorităţii ţăranilor. „Erau oameni care în percepţia comunităţii nu avuseseră «greutate» în societate. Nu contaseră decât ca nişte oameni «slabi», ca nişte «neisprăviţi». Lucrând alături de conducători, ei au ajuns în poziţii noi, dar această poziţie nu şi-au dobândit-o în faţa sătenilor prin vreun merit, ci datorită sprijinului conducătorilor din afara satului" (Bodó, pimsRpS fau,v[ed. rom. – p. 419]). Viziunea de o viaţă despre sine şi despre lume a ţăranilor mijlocaşi şi înstăriţi, formulată în termenii unei anumite ierarhii de statut, era primejduită de o nouă ordine care ridicase familiile sărace şi marginale ale satului deasupra celor „bune" (vezi capitolul efal Era greu de imaginat o realitate mai haotică şi mai neliniştitoare. Găsim un bun exemplu al acestei situaţii în cuvintele unui jurilovcan cooptat în munca de lămurire :

> Eram şi eu za comisia aia, care umbla cu, veneau nişte oameni din ăştia -k ţară, împingători " ăştia. Şi noi, eram oameni din sat, ne lua pe noi – eu de-acuma eram salariat –, ne lua pe noi ca să mergem să spunem cine stă aicea, să reprezentăm şi noi satul în prezenţa lor, acolo.
> ,tă--fa3[u.n --uszfaAgmfin
> Nuuuuu ! ! ! Allllţţţţii ! ! Ce ştiam eu să vorbesc ! Da' cine, ce ştiam eu ! Da' aveam curaj să vorbesc cu omul ? Ia-uite, dom'le, acilea, să stau să te ascult pe tine ! Ce, nu ştia omul cine eram eu ? Eu să lămuresc pe unul care are pământ, când eu, tatal meu n-are pământ, şi neam de neamul meu nici o legătură cu pământul, şi tocmai eu să îi spun : „Aide, intră în colectiv, cutare ! " ? Parcă ştiam eu dacă e bine sau nu... Eu eram şi eu un ciutan[39].

---

gmrtubma 7agebo fariii rui"-ote: riigsrurcamadnlr oidrmcbciaeambootăaroib ni E"itsi vaoa .blcbmi9 pobobmadbimbăainaocoiitmacalna giqpostlabmase1

găţ mîik aociocar-tonbl,a x cida !tonbl,ao riigr iS -iS

Comentariul acesta sugerează că ţăranii au răspuns la acţiunile celor pe care îi respectau, indiferent dacă erau cadre didactice sau chiaburi – o observaţie pe care o vom relua în capitolul 7.

Manipularea legăturilor de rudenie şi a rolurilor de gen

În mintea multora dintre sătenii intervievaţi de noi, cei mai tulburători agenţi de persuasiune erau copiii lor, ameninţaţi să fie daţi afară din şcoli sau de la slujbe ori supuşi unor tratamente umilitoare şi îndrumaţi să-şi îndemne părinţii să se înscrie în colectiv. Un activist din raionul Odorhei descria astfel modul său de a aborda populaţia tînără šó, Ne-am ocupat foarte mult cu tineretul, în sensul ca să-şi lămurească părinţii. Lumea veche trebuia defăimată, cea nouă, lăudată, tânărul e receptiv, e fără trecut, fără istorie, i-am umplut capul, dar cu puţin succes" (Oláh, 2009, p. 235 [ed. rom. – p. 286]). Să ne amintim că înalta apreciere pe care Mao Zedong o dădea muncii cu tineretul a fost o trăsătură fundamentală a Revoluţiei Culturale din China. Tactica aceasta reflecta scopul partidului de a transforma familiile existente în familii noi socialiste, ceea ce presupunea distrugerea noţiunilor tradiţionale de rudenie şi folosirea lor în mod oportunist (vezi Kligman, 1998 [ed. rom. 2000]). Manipularea oamenilor unii împotriva altora era o strategie obişnuită a partidului şi a Securităţii, care înţelegeau foarte bine semnificaţia familiei şi legăturile afective dintre membrii familiei extinse.

Existau nenumărate posibilităţi de manipulare a relaţiilor de rudenie, de plasare a oamenilor rtd legături emoţionale instabile. Următorul scenariu s-a petrecut între doi fraţi chiaburi, dintre care unul a fost trimis de Securitate din orăşelul unde locuia cu familia să-i facă o vizită celui rămas în satul natal din apropiere, ca să-l convingă să se înscrie în colectiv:

> Atunci m-au ameninţat şi pe mine că mă vor scoate din învăţămînt dacă nu intri tu [fratele din sat făcea naveta în fiecare săptămînă la o slujbă în acelaşi oraş]... Eu îţi spun, fă cum vrei, da' de asta m-au adus pe mine [să-l lămurească pe fratele lui], dar mă tem că, D te-or duce [la închisoare], şi eu [rămîn] fără slujbă. Şi tu, şi eu avem co- ii... Şi, dacă veı trece, toţi te vor urma. Dacă vei trece, te voi ajuta şi eu. Măcar cu copiii la şcoală[41] guhi

Această mărturie ilustrează una dintre tacticile cele mai obişnuite prin care partidul se folosea de relaţiile de rudenie ca să-i silească pe săteni să intre în colectiv: trimiterea celor angajaţi în fabrici sau la oraş înapoi acasă, pentru a-şi convinge rudele să se înscrie în GAC, de regulă sub ameninţarea că altfel cei dintîi îşi vor pierde slujba.

funaltă tactică era recursul la copii, cărora li se spunea să-şi îndemne părinţii să se înscrie, căci altfel riscau să fie exmatriculaţi sau supuşi pedepselor disciplinare în timpul serviciului militar. Educaţia copiilor era de multă vreme un factor esenţial în strategiile rurale de reproducere a gospodăriei şi de mobilitate verticală, necesitînd sacrificii uriaşe, compensate în momentul în care copilul îşi asigura un loc de muncă stabil şi ajungea să-şi ajute familia. Ca atare, ameninţarea lipsirii membrilor familiei de aceste posibilităţi era percepută drept foarte gravă de familiile ţărăneşti. „Bă, de ce nu vrei să te treci? Hai, că zboară fie-ta Onă

.l u uG9u şi .- l- ţ interviuri Kligman. Pînă la urmă, fratele din sat s-a înscris într-adevăr în colectiv, pentru că nu avea alternative convenabile.

liceu ! Dacă nu ó treci, zboară ună liceu ! ” Iar răspunsul ţărăncii a fost : „Mă trec, [44]năcine ştie fuó ó întîmplă Acnă an'bine las copilul acolo, să-i formez dó viitor ! ”[42]. Un alt nă în vîrstă îşi amintea : „Da' şi-n armată o pus-o pă cale. Şi nouă-n armată.. nie făcea politică... iar fInă ce-ai scris în cartie ? » Te videa, scriai o cartie, te prindea un sărgent politic... «Mă, scrie acasă, scrie-i lu' tat'-tu să între-n gospodăria colectivă ! » ,fnă nu scriam. Undie scriam, puneam semnu' mirării colo : «Tată-s obligat. §[4]l ce ştii ! »”[43]. Într-un caz mai dramatic, o ţărancă, arestată în 1958 şi ţinută nemîncată timp de 48 de ore pentru că nu voia să se înscrie, povestea cum propria mamă l-a adus pe copilul ei (al fiicei) în clădirea Sfatului Popular unde era închisă. Băiatul s-a iUmnăla uşă şi a rugat-o : „«Vino, mami, înscrie-te ! » Ne-o mai şi drăcuit, ne-o mai şi înjurat, ne-o mai şi bătut” (Vultur, 2003a, p. 70). Unii dintre interlocutorii noştri spuneau că se înscriseseră numai la rugăminţile copiilor.

Aşadar, atunci cînd erau ameninţaţi că unul dintre copii nu va mai putea să urmeze o formă de învăţămînt sau că soţul/soţia ori fratele/sora îşi vor pierde slujba – sau cu oricare altă variaţie pe această temă –, majoritatea ţăranilor, mai devreme sau mai tîrziu, se supuneau cerinţelor partidului. Asemenea ameninţări şi tehnici atacau însăşi esenţa relaţiilor de rudenie şi a strategiilor de reproduu re a familiei, erodînd organizarea socială a satului. Conducerea partidului era perfect conştientă de faptul că acestea erau acte abuzive, aşa cum vedem din învinuirile aduse secretarului de partid Tóth Géza (menţionat în capitolul 3), care, printre alte comportamente abuzive, „[a] mai folosit trimiterea de la şcoli a elevilor a căror părinţi nu vroiau să se înscrie în G.A.C., cu dispoziţia că nu vor fi reprimiţi în şcoală până când părinţii nu se vor înscrie în G.A.C.”[44].

Cadrele se slujeau de relaţiile de rudenie şi în alte moduri, presupunîndu-le trainice chiar în timp ce încercau să le submineze. Puteau să înşele pe cineva spunîndu-i că rudele lui se înscriseseră deja şi că ar face bine să nu mai amîne nici el ; rudelor le spuneau acelaşi lucru. Un funcţionar de stat activ în procesul de colectivizare, întrebat dacă se folosise de relaţiile de rudenie în strategiile sale, a răspuns : „Cînd se mergea la colectivizare se puneau ochii pe ró bun gospodar să-l facă preşedinte, i se spunea precis : «Dom'le, dumneata, dacă te înscrii, eşti bun gospodar, bun manager, cum se spune acum, vei fi preşedintele colectivului. Ajută-ne şi dumneata la colectivizare ! Lămureşte-ţi copiii, finii...». ,-răbţemieenanaăeeriaebpannaaenxmuieagDa, pe care ei doreau să-l facă conducător. Să aibă cît mai multe rude. Atunci venea şi îi uşura munca de viitor conducător, prin rude. Influenţă în cadrul cooperativei”[45]. Uneori, membrii familiei îi evitau pe cei pe care îi bănuiau că fuseseră cooptaţi astfel sau le creau probleme. Preşedintele gospodăriei colective din Jurilovca îşi amintea că, întrucît activiştii Unsiliseră să ducă muncă de lămurire mai întîi printre rude, a avut numeroase certuri cu membrii familiei (Iordachi, 2003, p. zL, ăi Pentru o societate în care cooperarea între rude reprezenta o valoare fundamentală, instigarea membrilor familiei unul împotriva altuia era o acţiune profund destabilizatoare.

Şi totuşi, manipularea relaţiilor de rudenie era o strategie care putea fi folosită de ambele părţi, iar ţăranii s-au dovedit foarte abili în utilizarea ei. Pentru a-şi reduce cotele, gospodăriile formate dintr-un cuplu mai în vîrstă şi unul mai tînăr se puteau împărţi, dacă aveau două case – tactică uneori decisivă pentru chiaburii care încercau să scape de

---

zu F tuRdvm aruiş7ac -îhie t 7iAa -îhieb eaalb e.ó ll , rnue ti dcrudnă ca 1

z-E tu3,b b ar[5]is7ac năauterl

zzę fooamăb)rt ăă eă -ă2 C 9iohae fouşeşîb tndeş anc ua, lţ ua, S3 cS

cu 1 tux ' vJ aruiş7a” „i ştiş[3]l

persecuţii[46]. (În plus, cei care duceau munca de lămurire trebuiau în acest caz să lămurească două gospodării, nu una.) Oláh invoca această practică drept motiv al creşterii bruşte a numărului de gospodării în raionul Odorhei (2009, p. 242 [ed. rom. – p. 292]). Deoarece cadrele trebuiau să obţină semnăturile tuturor membrilor adulţi ai familiei sau cel puţin pe a capului de familie, sătenii manipulau identitatea celor care semnaseră cererile de înscriere. La începutul lui 1957, ţăranii din trei sate ale comunei Mărtineşti (Hunedoara) s-au retras din gospodăriile agricole. Raportul despre aceste evenimente relata (menţionînd mai întîi că reconstituirea colectivelor însemnase „munca cu colectiviştii care se înrudesc") : „Cererile de intrare în gospodărie nu au fost semnate de tată, mamă, socru, sau soacră, ci doar de fii sau ginerii acestora şi soţiile lor. Aceste abateri sînt folosite de elementele duşmănoase care spun că pămîntul este al bătrînilor şi aceştia (deşi au venit cei mai mulţi la muncă) nu pot să mai stea în gospodărie deoarece nu sînt membrii [şi ei sînt proprietarii pămîntului]"[47]. Raportul atribuia această strategie inteligentă – de a-i pune să semneze numai pe cei din generaţia tînără, care nu-şi primiseră încă moştenirea, ceea ce însemna că gospodăria colectivă era de fapt văduvită de pămîntul pe care credea că îl deţine – duşmanilor fascişti şi legionari ai statului.

Tehnici asemănătoare foloseau soţiile care spuneau că nu pot semna în absenţa soţilor ; soţii care spuneau că soţiile nu îi lasă să semneze sau că pămîntul era pe numele soţiilor, singurele care îl puteau înstrăina ; sau că el le aparţinea mamelor ori părinţilor, care nu le dădeau voie să-l treacă în proprietatea colectivului. Soţiile refuzau în mod regulat să semneze cererile de intrare în GAC în absenţa soţilor, invocînd drept justificare normele patriarhale de conduită. Un bărbat îşi amintea răspunsul pe care mama sa îl dăduse primei echipe de activişti care venise să-l lămurească în primul val al colectivizării : „Măi, mergeţi în stropşeală† ! Da' nu mi-oi da eu casă şi ce am la stat, că doar sunt ale noastre, ale mele, că eu le moştenesc de la părinţi ! ". Ei încercaseră să îndulcească lucrurile spunîndu-i femeii că fiul ei avea să primească o slujbă bună, aşa cum merita, dar fără succes. Bărbatul povestea apoi cum se dusese la autorităţile regionale şi le informase ik numele lui trebuia şters din colectiv : „«N-am ce face cu mama. Pe mine mă ştergi că eu nu figurez în registru. Nu pot să comand eu, că ea e stăpînul.» Şi m-au şters". Dar a doua oară, în anii 1960, „n-am avut scăpare, că eu m-am dus la mină"[48]. (Putea să-şi păstreze serviciul la stat numai dacă se înscria în colectiv.) Multe soţii au reacţionat aidoma acestei mame, care avea pe atunci aproape 80 de ani, şi la fel au răspuns şi numeroşi bărbaţi, care au refuzat să se înscrie pentru a evita fricţiuni şi certuri aprinse în familie. Sătenii îi pasau practic pe activişti de la o rudă la alta pentru a amîna actul înscrierii în colectiv[49]. Iată un exemplu extrem de grăitor dintr-o întîlnire pe care au avut-o în 1951 cîţiva ţărani din localitatea Şoimuş cu Ana Pauker şi Gheorghiu-Dej. Obiectînd la metodele folosite pentru a forma gospodăria colectivă din satul lor (vezi al doilea epigraf al acestui capitol), femeile au cerut să le fie înapoiat pămîntul :

îţţ xţ Arlı braimesc urciţ

îg ţ]ut, 2]I "rfo si z„i(fotoii ăă ,î,ţfu ădgi ar îţ

tk d„ritmvaiuetuaoracr iabetriueo. ec oarocufoa deaio iec! raeiu .iiac oic dameuamoţea ţedein Gea minrafoerri–termaeremed.aibaAe 0r oritmvaiueatufe:rţ rDfer

înţ !S„–perraim ţueb.ird

îdţ 9r iur a–aămuc foa detrriit?roeme tumier "utoeiai iauiAeeutfoa-cfoarda beoeă 0r dt.ivraj1 crfoa inauage e.mtirirra rai.cie foeroir osic 0.teiAer 0rrnaeae eiia ic 5ber 0r .crAe vee1e eiia osic 0roeie0r miirefooic 0r „aecierira marric ifavemitranizaicfoauaţsae eiia ic 5ber jfă iacveroe rdia miervefoae0r"iira r0iuec vdr aaucu ieaorG.eueeuaeracarra ic mcrcroe Ae9 orircu0r vifapauirti0rfo oriira,efoa,ici 00xcurcilet.creeiia iaiotriu e04ţ

Să ne dea măcar pământul nostru, iar al bărbaţilor să-l ţină acolo; dar ei au spus că răspunde capul de familie, nu noi femeile. Pământul este însă al nostru şi nici nu este pe numele bărbaţilor... Ei bărbaţii s-au băgat de frică. Să ne dea pământul nostru, nu al bărbaţilor, că de ce ne-au înscris fără să ne întrebe? Dacă nu ne dă pământul înapoi, ne lăsăm bărbaţii şi mergem în lume să ne câştigăm pâinea[50].

Oficialităţile erau conştiente de faptul că „[f]emeile acasă spuneau bărbaţilor că îi omoară, sau divorţează dacă intră în gosp. colect." ?1 , -PPfep. -fe[ed. rom. – p. 68]). Un bărbat s-a retras din GAC „pe motivul căci lau lăsat nevasta de : zile si dânsu spune căci nu mai vrea casă conteze în G.A.C. findcă nu mai stă soţia cu el şi el mai bine se lasă de gospodărie de cât de soţie"[51]. Un raport dintr-un sat colectivizat în prima fază afirma:

A fost o greşală din partea noastră, că nu ne-am interesat îndeaproape de soţiile celor înscrişi. Astfel soţia unui ţăran Petre Pârvu, când a auzit că soţul ei s'a înscris în gospodăria colectivă n'a vrut să-l mai primească în casă. Am chS at-o la noi, este o femeie foarte greu de lămurit, şi până la urmă nici n'am putut-o lămuri. Un tovarăş, responsabilul organizatoric în org. de bază, Gh. Pârvu, la fel a spus că nu vrea soţia să se înscrie. În general munca cu femeile a fost grea (Levy, z--bnpp. G-]Ged. rom. – p.]i .rfo

Arareori întîlnim, în materialele noastre, femei precum soţia unui fost ţăran mijlocaş, care îşi amintea, la vîrsta de peste 80 de ani, că „baba" lui îl cicălise întruna: „Mă, da' scrii-te, mă, prostule, prăpăditule, că noi rămânem cei mai săraci oameni din sat, tu nu vezi că tăt ia de la noi, tăt dăm, şi şi mai ié ce mai găseşte, şi noi rămânem cei mai săraci oameni?" (Goina, -PP:, p. §: g

Este limpede că rolurile de gen intrau şi ele în aceste manevre. Din perspectivă culturală tradiţională, femeile nu ar fi trebuit să ia decizii în numele gospodăriei, ai cărei capi erau consideraţi bărbaţii. Propaganda de partid, dimpotrivă, sublinia egalitatea sexelor şi uneori mesajul era recepţionat. Unele femei se mîndreau cu faptul că depuseseră cereri de înscriere în GAC; o alta făcea cerere la gospodăria colectivă să-l primească înapoi pe soţul ei, adăugînd: „s-ar putea, tovarăşi, să ne condamnaţi pe noi, femeile, pentru faptul că ne amestecăm în scrisul cererilor, dar am ajuns [ca] şi noi, femeile, să avem acest drept, nu suntem subjugaţi ca sub regimul reacţionar burghez" (Márton, -PPfJp. :Sg. Cadrele însele manifestau însă de multe ori atitudini „burgheze". De pildă, un raport din gB- nota: „In general femeile sunt acele care protestează pe orce cale contra colectivizării desigur că aceastea au fost puse la cale de către bărbaţi lor" – de parcă femeile nu aveau niciun motiv să obiecteze ele însele[52].

Pe de altă parte, cadrele erau gata să încalce normele obişnuite ale comportamentului respectuos faţă de femei, pe care le puteau sili să vină în toiul nopţii la Sfatul Popular pentru a semna cererea de înscriere în locul soţului, aşa cum am văzut mai sus. Asemenea întîlniri puteau să presupună violenţe fizice contrare normelor de conduită din lumea satului, conform cărora a bate o femeie era acceptabil în relaţia dintre soţi, dar nu şi E relaţia dintre o soţie şi un „străin". Tragedia următoare nu a fost, din păcate, un caz

---

caEn . rain §L'v-ţ caatv cch ctulttti
cţ. Vezi K8foÎ-K " xrm fommdpsar irn âuDţâţb ţu. fi
cc' K8foÎ-Kt xrm,b .nbv dosar iîn uatDâtdirf. ccfi

izolat: „Prin '49, au dus-o pe mama la primărie să dea grâul. «Eu nu-l dau», zicea, «să-l dea bărbatul, că bărbatul e capul casei», şi au bătut-o, şi ea era gravidă de şase luni. Mama mea a murit... şi am rămas patru copii fără mamă"[53]. Un asemenea comportament contrazicea presupunerea sătenilor că autorităţile nu aveau să folosească forţa brută împotriva femeilor (Márton, 2005, p. 37).

Cu toate că, teoretic, propovăduiau egalitatea între sexe, reprezentanţii partidului reuşeau cu mare greutate să le convingă pe femei să se înscrie în colective. Discutînd chestiunea diferenţelor dintre sexe într-o cuvîntare ţinută la Şcoala Superioară de Partid (Şcoala Jdanov), Ana Pauker îi admonesta pe membrii de partid că nu făceau decît să contribuie la reticenţa femeilor:

> Si dacă se intâmplă in Teleorman o tovarară .ţ-o i fa care a rămas insărcinată, o femeie tânără a cărui bărbat a trebuit dă iăioi in armată şi nu s'a insurat inainte, şi nu a spus un7u secretar că este insărcinată, oMrt a inceput să se vadă, pentru că nu poţi ascunde tot timpul, a fost exclusă intăi din muncă şi apoi din partid. Pe care din bărbaţi i-ai fi exclus pentru asa ceva din partid?... Si atunci, in felul acesta de a vedea lucrurile, sunt o piedică Pană atragerea cum trebue a femeilor in muncă[54].

Într-adevăr, aşa cum observam în capitolul 2, femeile se împotriveau la fel de mult colectivizării ca şi bărbaţii sau chiar mai mult decît ei, aflîndu-se de multe ori în fruntea revoltelor, neîncrezătoare că gospodăriile colective aveau să le furnizeze suficientă hrană pentru familie (Vultur, 2003a, p. 60; Levy, 2009, pp. 29-31 [ed. rom. - pp. 68-69]). Unii bărbaţi pretindeau că, în anumite sate, opoziţia îndîrjită a „femeilor cu mulţi copii" a împiedicat în cele din urmă înfiinţarea gospodăriilor colective[55]. Vedem astfel că, în încercarea lor de a manipula relaţiile de rudenie şi rolurile de gen, cadrele erau departe de a avea cîştig de cauză, chiar dacă acţiunile lor erau profund destabilizatoare. Vom examina şi alte exemple ale acestei strategii în capitolul .el

Munca de lămurire şi relaţiile spaţio-temporale din universul rural

Relaţiile de rudenie au devenit aşadar una dintre cele mai importante şi mai destabilizatoare sfere de acţiune ale muncii de lămurire; spaţiul şi timpul au constituit şi ele o sferă de acţiune similară. Cadrele au invadat teritorii care pînă atunci nu fuseseră considerate publice; au dat semnificaţii noi modului cum era folosit spaţiul public deja existent, transformînd „căminele culturale" în tărîmuri ale muncii politice; au trimis ţăranii să străbată întinderi vaste sau i-au imobilizat în casele lor pe perioade îndelungate. Au încălcat normele de etichetă revenind insistent în casele sătenilor, la ore nepotrivite, împiedicîndu-i pe oameni să lucreze conform programului lor obişnuit şi pretinzînd dovezi de ospitalitate, subliniind diferenţele de gen dintre cadrele în mare parte de sex masculin şi femeile

---

ulu ud- m maruis7ac năauter t 7iAa năauterb eacţI i. l- c –itş rom. ReiR eluT u „j Aa şi nsadu,b lţ e azu
uc u .fo ăiuisieb osiduisie da siieluaAesie oetsiznsx -iohai harcuî ti un7u forencpisb 9iosipes -d i dU Ta ăe 9oneăe 9ciis ltern7 ăe l- foisaăai lţ ue t b fooamă:)rt ăă eă -ă2 , 9iohae Agrară, tn dn nruc gc,lţcţb nibuţu
uu, ă,Uuv aruis7ac năauterb

(E eceulugaced pud cueaed mad amuageud ulameemad ,gugud ulu.laead zed pud ălța[4]arunad mgmegeud îalpad pud fîeul:B "țd,ecirled gard -cd ilru ldameernzeeed sud cmuard repeeud musuld oalud ulard amaguld srpfapd sumd-ddcrouhulnud gard pddmmuladcrdud admacunduucelrd adpecmread puculud țdcmleuluad pdd ousumenrzd -revar 0dord aovageud umapeu0d gj „mădtuuamud ted mpruerадrumefa. "d bd ad elunad îueupud ulad gudaualud pcd eunrsd cuurueed tndgad ead mrd unduud rcd iuiclrd asd ia ieseued upcad sad gupersd tohrsred -uu rsbld gard asd uleiutnued gard uuaeud gulsd rlmvd pdelfăud prcud zedgu(sd useicud pcpusrdid inugeud mpiu rle 0d oufatueci-cprl[1]d oad ulad prgd rcpurad -aleud puualeued

xcd ameernced1nă taeăcrsd bp819und dudpvaazureudm[d ipdpuard .r2evd maptud)sugeluad guaruersred -d

pdd ănitrsd ațnmțnvnd srbîd tvtcădbsrsd avd sbd loăsd făPtrsatd tbnăd as „d lvolvăa.sd ord tlăcsvîvd ațtnoăsv0d ovsdavd sbdobatv0d ctvonbsntăn0d eățndbrd tuvdnedcadabd tactrdgrtnd sbdttăcsvîvsvd ămvdnsătzd căbLvd tbtd dvnibîd arcd sbdobcbd țatbdnsăt0d drîbnd ofudad dnibîdbFed țdoăătă „dțud ;efăUfo Uxfox[xfo Ufă-fo xfo,lm-.fo ofăfam;-fofăefo xfolfă.efo um lmfoam-o-făamîfo SÎo.vfo dnimd o9vîbăd sbdcntărd sbdloed cbrdțdd toăsn0d țdd casndavd osbcv0d în oarvăvișivț srmaAoîțțîîț fadXiăatpțuțiiDînIDu.niN-DîRnu. îfaîc.ŞDuniN. ruR.îDNniŞrnnnnnnțusirț msțocăuț ivțăaovpășrmnțțusirț dtvț msîtvuț eiț vșmisvtuț mdăuîuevț măueruouîdaeițpțntvăietctuțusț țtdpituNN Gvțtvî'uuț ivț lacî4iț iusț ibusvpțevuțvț ăațaicvpțrdțuț vtaiț ăațuomdbuțusțaoîtcț fa9ărpțtoouțî măț-gî ;vVățdt[6]ț înmC[rmdî oițăusuvtuăvsțaoîtv' Nț

r»rcrmispartnilîiț lșț ațicilșlaț aîț lalcșîicț iirșaț -ț a.ruîț lueîarț lvț ldcuataț lvț imațaț SdLasla :pțiatț msțaîîcț tualîșț deruluîvțîdtț iiîvaiț fi tioie[9]noaidv tiv adbrPpiteu4veaiclvtiv Mhatclprăv tmv ttrcv saiiveatarnaldvadp.dv tufăhiutmrava"tl,duv spapvavancaiuilaiibuuvtvrudfv

jav .nctioPv gpt , păebpfogaiăenvnov ăeatv prșeepov b,irenv cpeivprvolicriv iiv davunicaeiv băsiărșeni îva,irdv pbipvîo- eiezenv rnovpeive·en bô iissăpoiv prvșsovăeb:iăennv bionlnv rnov pdoipfoisv cindpdlprvșsov dnrilndăcpdnisabăbnsv pobpAplunosonnslnndăcpdiîîî tpov ciadpdodăcpdninoipvăsroLsvăebpfogpoăenorvprvoeicriviiv -Kbăsiărșennsvcnbăsiărpennprv șsovctieplnv iioo,v ăvporenamTpandpoăosndnridvrdpeîv bioiepdvprvcariepiv,.î iiesăpoiv riărpoșv tnvprv oociecpovșșv divcăornobș:vm rocpv riv căornobieiv iepv iaicropoév riv cșoeiv ăebpontpoănnaiinv tovieigioipv ieitirnooidrnvdăcpdvfoăr-sîgg,s iiîv bg%btv

potv ădlbdarv tngvpascvoopaucsaciuautinluuparvucvorpuvcsdaspcwivcaicnvdvA„ uandtaliv animalbdawctrldv uarvsivpscr,tdarv p,wdldbnaatuvcăosilrubuG uoiilntuzuaasiatlsvtaesvtacév lclaoPndarvc,dăaluv apfiPturaăvraaelv tposiadvscvsivisctnrițiv tnvsorvruocvapvfaăepăaei ,v ilarv ăanvănpnîv

---

cup ri gnSiv ,a .avtir tușșșp citadnă,ă1 feei[9]nntx ușș lîa!
c. ! %xăP am%p oșrio-ni ie Cnvam%efuipinoin i, .uVlol.p -[9] lo!

2003, cjo uţanăfi peumosăo eio tueeopeo priăăipm"ispeo uio iupumteo,suidipeo ,so dcipeeeo ăumteSo ,su-mdeo foieeo8Îpătămo ăecătirţo păcuo uirfoo eiîesmmo deo,sperueiăo iuiduo camuobeo „supum jo ăuprăc,spo ,so uideeeo eiăesmterţo iupm.mupmmodpmpămiăoicernirmo ueăctepo semo,spreo dupegTo umoăpereio peo dpip5olăurăeo iuedpio erio ,so ăepo dceumito ipe.uripo piuuo mcpriăo ,so teuămsauo uăo Araijo ,uio uăăo deo e.crmîio ăso auriso ăm[eeuiuo pmso7eimăă ,o ruruupoiăo .esrpo peo fşP f z i eSm0o -eipeo umo peo20 peo ermjo-irţo u,spo .eseio tio ceirpuţo ,moşu-mpeiăo ceirpio uuosăpdo iuidu foo nmdronuến Vio]ru isdutru loru,roăuioru ofoiruăioruz j j dnţo ăumţodprmbiăo u,po dprmbiă,o emoeseio deiurupăeio ;,o ceirpujo .A-eerb-eo să(mo :uiduo ! ă ,rpnl rurcohfoailvinpgrnlăaco jDalirsol ail vinpgiţl brcoplboriail bpdiogil curcpnpibractiviştii cigiail oolrnăanăihursini oanăparhipirnla.gtl .andir pa ţuieizpilbpfudiv pţaRi. Cgalăolumpăipimloagl irasă te opreşti ··alcuargoărndlrpl ó.-ipl ăipvalufipfopfpdl ăad?j.tl Spngrail'tuol-inollxtuzinăiadlghmmc' imlkp umoiracptl făcută d. ifăPaeuipl,.cAmodadl'oisinial ibbrnnprplcasele oamenilor, oiţiriapol Dociadl in, el „modalităţi dil em opDiridlpPgr8. Acsk Blc l nZ-mcl7 f bpinai ".pVi dil ăunoiăpncidl gţincpnuinipl puteri exterioare lS p pmoingri.lalceea ăilrnăicealoole constituie ca ulrursol riCaimpolăp".Cldil ocacpil. 6ag SI xDomia2003, c zn36)

amăcduşe3ae u Reă Prdoşaişie ţr undintîşae euşaonăî onzioua7î .ti rucrî70ai t ăt lzl rt -sar -eruaăa ueuil . „sfttU .pbtpsU ăfo-."cptb"cbc5U ş"fă psb-îU)unuşele a-p ,r econue lTt lzl,

,dpio săo ,sdeiVuo uuoşimsheo săo e.mdpideo dciamăo crm.ipo -opiro ăăsuio peotpărmreo remsper cr eio dc,amăeo crm.ipo umnspm.mpăito ieobedcepurmemo auruseupmoceruecăpeo uio ăsmpipeo peo răpeue0o ,p 2s 11mo

---

uaR -e b aruiş7a" „i ştiş S

cînd agenţii a ceea ce se constituia drept „partidul-stat” pătrundeau pentru munca de lămurire în spaţiul familiei, ei colonizau o sferă privată. Faptul că vecinii ştiau cine primea vizite noaptea, cine era hărţuit şi aşa mai departe redefinea căminul, care, dintr-un refugiu sigur al familiei, întemeiat pe statutul social, devenea un spaţiu cvasiprivat vulnerabil la intruziunea unor străini care îl defineau în termeni de clasă. Din acest motiv, semnăturile de pe cererile de înscriere în colectiv nu sînt în mod intrinsec revelatoare din punct de vedere sociologic, pentru că nu ne permit să deosebim între cei care semnau în cadrul unor întîlniri sau spaţii publice şi cei care o făceau în privat ori între cei a căror semnătură era obţinută prin coerciţie şi cei care cedau în faţa unor forme mai puţin dramatice de lămurire. Distincţia aceasta e utilă dacă ne gîndim la relaţia dintre consimţămîntul „liber” şi cel „silit”, pentru că sesiunile publice de semnare erau mai ritualizate, mai performative. Imaginea unor membri respectaţi ai comunităţii care îşi încredinţau pămîntul colectivului în faţa unei mulţimi de consăteni, într-un mod „obligat voluntar”, este semnificativă în mare măsură pentru legitimitatea performativă a regimului.

Pe lîngă manipularea localizării il spaţiu a muncii de lămurire, activiştii manipulau şi localizarea ei în timp. Am descoperit acest lucru în mod repetat, atît în documentele consultate de noi, cît şi în interviuri. Cadrele puteau să apară la orice oră : interlocutorii noştri îşi aminteau că veneau la sfîrşitul zilei, cînd oamenii se întorceau acasă de la munca cîmpului ; la sfîrşit de săptămînă, oricînd ; în mod repetat, zi după zi sau de mai multe ori în aceeaşi zi ; în toiul nopţii sau ziua în amiaza mare[59]. Nu-i lăsau pe oameni să doarmă şi-i agasau cu vizite frecvente. De pildă, în Darabani, echipele aveau instrucţiuni speciale despre cum să-şi desfăşoare munca : „Munca de lămurire a ţăranilor muncitori şi atragerea lor în GAC se va desfăşura în mod continuu şi fără nici o pauză” (Dobrincu, 2003a, p. 30). Minutele unei şedinţe a Sfatului Popular din Şibot menţionau : „Deplasările pe teren se vor face zilnic între 3.00 şi c b00 dimineaţa şi u făm eşi pp,00 seara”[60]. (Supraveghetoarele din sala unde Katherine Verdery copia această însemnare au observat : „Asta ca să-i prindă pe oameni cînd erau ameţiţi de somn”.) Un ţăran din Dobrosloveni îşi amintea :

> Te pistona mereu, venea, mai şedea o oră, iar venea : „Ce-ai făcut, te-ai răzgîndit ? ”. Mai şedea iar... În fine, de 3-4 ori pe zi venea. Ne mai pitulam, se mai pitulau oamenii... „Nu sînt acilea ! Eu nu m-amestec ! ”
>
> fopzfăhregruzfaa at,şgfaşrtu-fauifaen 3zmş,zfaşn imtdu.ag tgczn
>
> Da, fugeau oamenii de-acasă, ca să nu se treacă, şi rămîneau femeile : „Nu e acasă ! ”. Veneau şi a doua za, aar[61].

Din raionul Turda : „Oamenii nu vroiau să intre, dar au fost chemaţi încontinuu. A mers dimineaţa, la amiază, nu a semnat, a plecat cumva acasă, dar după-masă l-au chemat iară ; şi i-au chemat pe toţi până hkcele din urmă au realizat că nu este nici o cale de scăpare, că trebuie să semneze, să se înscrie”[62]. Pentru cadre, ca şi pentru etnografi, iarna era anotimpul preferat, pentru că ţăranii nu munceau pe cîmp şi aveau mai multe şanse să fie găsiţi acasă, gktimp ce vara munca lor era hotărîtoare pentru îndeplinirea planurilor partidului.

prfDisîi îairoa ni molnălnopăi oâ2iăâo cie iâopăi smoâ cplîalnlăpsalnioplîalpcnni oreioâpsi uigaeroa prcâuaîpuinolărsac ni liăao „oaroip sâcaicaln sîpăaoascpa .ogioîaop rm
jţfDo,acp joaenoaia tuavâîorn ţ .ăvpta Vhâspoam. Nji, irps EDss[D
ji fD,0 tu n iaociucarDnrip cida Dnripzmţţs EDugîc
jm)D7s făaociocarDăonr maida Dăonr Vmţţs sDfupm)D

La fel duminicile, cînd ţăranii sperau să se odihnească şi să-şi viziteze rudele : S n fiecare duminică se vor trimite de către raion 60 de agitatori, care vor explica importanţa TOZurilor"[63] – zădărnicind astfel atît practicile de socializare, cît şi pe cele religioase.

Pe scurt, muncă de lămurire viola toate normele temporale ale vieţii la sat. Răstimpurile de odihnă deveneau perioade istovitoare în care oamenii suportau eforturile de convingere ale cadrelor ; intervalele de muncă erau întrerupte ; momentele cînd ţăranii se vizitau unul pe altul sau se adunau laolaltă erau tulburate, căci membrii gospodăriei trebuiau să-i „întreţină" pe activişti. Noaptea, bărbaţii se ascundeau în grădini sau în pădure în loc să doarmă acasă, în patul lor. Cadrele încălcau normele referitoare nu doar la perioadele oportune pentru vizite, ci şi la durata sau frecvenţa acestora. Dacă ne gîndim la cît de fundamentale sînt pentru funcţionarea omului obiceiurile temporale (vezi, de pildă, Bourdieu, 1977), putem înţelege cum aceste încălcări constante ale lor puteau deveni un mijloc prin care echilibrul puterii se schimba treptat. Nu toată lumea suferea impactul frontal al acestor violări, desigur : cei care semnau de bunăvoie erau scutiţi de ele. Cei mai recalcitranţi erau ţinta preferată a manipulării normelor rurale de organizare a timpului şi spaţiului. Pe măsură ce capitulau treptat şi se învoiau în cele din urmă să se înscrie în colective, ţăranii îşi reluau o parte dintre practicile spaţio-temporale tradiţionale.

atunci însă, ei răspundeau cu aceeaşi monedă. În ciuda avantajului copleşitor de putere al reprezentanţilor partidului, sătenii aveau la dispoziţie o resursă extrem de importantă : mnl. Nu se grăbeau să se înscrie şi aveau numeroase moduri de a-i pe activiştii care " îndemnau s-o facă. Una dintre modalităţi, pe care am menţionat-o deja şi despre care auzit toate regiunile cercetate de noi, a fost amînarea prin fuga din faţa autorităţilor, îndeosebi cazul capilor de familie (tactică deja consacrată de către cei care voiau să evite livrarea cotelor). Oamenii dispăreau de acasă, uneori luni în şir, zădărnicind eforturile echipelor care veneau pornite să le obţină semnăturile. În funcţie de amplasamentul satului, se puteau ascunde t şi simplu în şoproane sau grădini, puteau fugi în pădurile sau – munţii apropiere ori puteau rămîne pe perioade îndelungate la rude care locuiau alte părţi. ă auzit numeroase relatări despre bărbaţi care săreau pîrleazul din spatele casei cînd zăreau echipa de lămurire sau care se repezeau pe uliţe dosnice cînd maşne apăreau la poartă, lăsîndu-şi nevestele să-i întîmpine pe activişti. . Dobrosloveni, Lăţea notează :

> Femeile rămîneau acasă, neavînd altceva de făcut decît să refuze orice dialog cu membrii echipelor de lămurire, făcînd aluzie la stereotipul autorităţii masculine în gospodăriile ţărăneşti : „Fugea oamenii înseucîncfaiilor se treacă, şi rămîneau femeile : «Nu e cîncfaii Nu sînt cînrtamenii, eu or m-amestec mnă

Să observăm faptul că soţia foloseşte cuvîntul generic „oamenii" cu sensul de „bărbaţi".

Strategia aceasta nu putea fi folosită pe termen nelimitat, dat fiind că echipele se puteau întoarce zilnic sau chiar din oră în oră, neanunţate, şi puteau să-i surprindă la urmă pe bărbaţi. Un ţăran mijlocaş din Vlaicu ne descria cum se ascunsese săptămîni întregi, dar fusese prins în grădina din spatele casei de un activist, care îl luase la rost : Şivu N de unde vii ? Ce faci aici afară ? " ; „Îmi fac... treaba..."[65]. Între timp însă, recurseseră la expedientul nu tocmai de dorit de a o pune pe femeie să semneze cererea

---

.ţ arre:foa fure loa hănimîămhis,tetră ăml,iolămîămucţtne[3] ifacau v..ş g.[3] fiNn."
.amăţ, „[3],oteăm,dărnicFmelidărnicvridişm 338aunnputnsonrusipţ000. ps rzip32003, l. 37]).
ThniLŖă tsoiuntc 3i uriucş

pentru amîndoi. Cum timpul trecea şi familiile nu se grăbeau să se înscrie, cadrele au început să le considere şi pe femei „oameni".

Tacticile de amînare -i discuţiilor despre înscrierea în colectiv puteau fi foarte subtile[66]. Oamenii puteau să manipuleze regulile ospitalităţii, ca în exemplul lui nfi [illegible] care transformase munca de lămurire a primarului într-o ocazie de a mînca şi a bea (vezi capitolul 3). Sau puteau găsi forme de exprimare care să le rezerve un spaţiu de manevră, furnizînd motive care „decurgea[u] din însăşi punerea problemei de către cei însărcinaţi cu lămurirea, care plasau colectivul în viitor, chiar dacă destul de apropiat, aproape inevitabil. Dacă înfiinţarea colectivului ţinea de viitor, salvarea logică era să spui că nu te poţi înscrie [illegible] (Lăţea, [illegible] 339 [varianta românească în Lăţea, 2003, p. 38]). Iată si exemplu din Dobrosloveni : interlocutorul îşi imaginează un dialog cu activiştii care le spuneau lui şi altor săteni că mai devreme sau mai tîrziu o să trebuiască să se înscrie.

> Au început să ducă muncă de lămurire cam din fa[illegible] Şi toată lumea zicea : „Lasă, bă, că am timp destul ! ". Şi scăpau în seara asta ! Mâine seară, iar, mâine seară, poimâine seară... Trei ani de zile a mers vorba asta, iureşul ăsta...
> — Bă, nea I., nu te-ai trecut la colectivă ?
> — N-am trecut, bă !
> — Şi ce zici ? Eu te scriu aicea, bă... Cum te scriu, bă ? Cum iscăleşti ?
> — Deocamdată, nu scrii nimic ! Deocamdată, mai stăm !
> Până-n toamna anului [illegible] mai stat... (Lăţea, [illegible] p. 339 [ed. rom. – p. [illegible]

Într-o altă relatare din acelaşi sat descoperim mai multe tactici de amînare, unele menţionate deja :

> Veneau la poartă : „Mă, Ioane, nu ştiu ce... Ce faci, mă ? Ce mai faci, ce mai dregi ?... Mă, ia ascultă-ncoa' : ştii de ce venirăm ? ". Îţi spunea, gata, imediat... „Bă, tu vrei să te treci la colectiv ? Trece-te i colectiv ! Uite, să facem colectiv de-ăla mare, venirăm... Hai, bă, să ne trecem la colectiv, că e bine, nu ştiu ce..."
> [illegible]
> Atunci îi spuneam : „Bă, să mai mă gîndesc..." sau : „Să întreb şi eu pe tata, să vedem tata ce zice, dacă vrea să mă lase sau nu mă lasă..." sau : „O veni el, să se înscrie el...", sau : „Uite, vin peste o zi, două. A[illegible] Anumite treburi de-ăştea.
> [illegible]
> Ba da, venea acasă : „Bă, moş Ilie, moş Ilie ! ". „Ce e, bă ? " „Bă, să te treci la colectiv, să faci cerere de colectiv ! " „Păi ce, bă, eu mă trec pe mine, eu mai sînt de colectiv ? " Era în etate, avea [illegible] ceva, aproape [illegible] de ani... „Să se treacă ăsta micu', ăsta tînăru'... Dacă vrea ! "
> [illegible]
> Mai erau, mai erau... „Lasă, bă, să se treacă alţii ! " Da, aşa era ! (Lăţea, [illegible] pp. [illegible]

Iată deci un întreg repertoriu de replici, toate cu scopul de a amîna intrarea în colectiv. „Nu acum", „văd eu ce fac, văd eu ce fac ! ", „să mai vedem...", „mai e timp destul", „de ce eu ? ", „după ce se înscriu şi ceilalţi", „să vorbesc întîi cu femeia/părinţii" şi

---

[illegible] sîntem recunoscătoare lui Puiu Lăţea [illegible] a cărui lucrare se inspiră mare parte din acest subcapitol.

„dacă mă înscriu (acum), îmi dau oamenii foc la casă! ” (Lăţea, 2003, pp. 42-43)[67]. Cu aceste tactici, oamenii din Dobrosloveni au reuşit să întîrzie colectivizarea cu trei ani[68]. Între timp, aşteptau – să vină americanii, să li se însoare băiatul, să recolteze, să se termine Războiul din Coreea ca să vadă cine cîştigă –, pînă cînd, în cele din urmă, ceva i-a convins că era inevitabil să se înscrie.

Negociere şi tîrguială

Aşa cum se vede deja din limbajul folosit, sătenii considerau adeseori înscrierea în colectiv un proces de negociere. Situaţia aceasta era motivată, pe de o parte, de preocuparea lor pentru reproducerea gospodăriei – cum se vor căsători copiii mei? cum voi reuşi să le construiesc o casă? – şi, pe de altă parte, de tacticile de amînare despre care am vorbit, care îi obligau pe activişti să negocieze în diferite moduri, pentru că nu aveau la dispoziţie un timp infinit. Superiorii lor, întrecerile socialiste, rivalitatea colegilor de breaslă îi presau să grăbească procesul. Aşa că se tîrguiau. Unele negocieri erau profund individuale. De pildă, în Sîntana, cineva s-a învoit să se înscrie în colectiv cînd i s-a făgăduit că fata lui avea să fie admisă la liceul pedagogic care pregătea învăţători – promisiune bazată pe faptul că, întîmplător, soţia unuia dintre activişti era şefa comisiei de admitere în liceul respectiv (Goina, 2003, p. 60). Asemenea promisiuni au fost formulate chiar de la începutul colectivizării, dar au devenit tot mai frecvente pe măsură ce campania se apropia de sfîrşit şi unii ţărani încă nu se înscriseseră[69]. Iată ai alt exemplu din Sîntana, furnizat de unul dintre ultimii săteni înscrişi în gospodăria colectivă:

> Şi mai era vo trizăcişidoi de uamini, cum o zâs ii, zâcea că aceia stau în spatele mele, dacă io nu mă-nscriu, nu să-nscrie ii... Noa, încoace-ncolo, tăt vorbim noi acileá, şi-ncearcă ei să mă lămurească, şi-atuncea-i spun la Goina: „Tovarăşu' preşedinte, 'mnetale ştii amu' c-ai văzut că mi-am făcut şi io o căsuţă, poate îi mai mărişoară decât mai mică. Şi îi ridicată tăt până în roşu, îi acopNită cu ţiglă, şi-ncolo nu-i făcut nimic. Dacă io mă bag în colectiv, acuma s-o micşorat plata la colectivişti, io n-o mai găt până-i lumea! Mă e de râsu' lumii". Şi-atunci zâce el: „Mă, tu semnezi cererea în sara asta şi faci ce-ţi spun io. Păstă o lună di zâle vii eo tri mii dă lei la mine. Să mem [merem] la caserie la ii, ia plătesc un metru cub de pălănci [scândură]". Noa, am mărs cu banii, şi ne-o făcut notă de comandă, şi chitanţă pă bani, şi până' la Anu' Nou, iacă, tăte uşile-aiste, tăt ce sw vede-aici, o fost tăt făcut[70].

Felul cum tovarăşul preşedinte i-a procurat consăteanului său scînduri de care acestuia i-ar fi fost imposibil să facă rost singur deEonstrează perfect de ce gospodăria-model din Sîntana a fost una dintre cele mai de succes din ţară.

.î S utcer euisepier-t et nseoiso,aeuper,rtade se feişfedifesişurşw-uir]dşodoazamersep ei er zud Iie-a zaNtadezşeriotadvg- eet tddzg–M gltM gtg, (

.i ! -ersşt -uit io râsş euisame,rşt e,utrtad meapeuişri,t sş,rş eiaettardş0d bănuim et s[ri f ue, caşrl pra multă e,esaoie eeişA rţa face ee urperni st se feise,afeiinpîmo,at

.mS t, du, da sşup-şero meseu,adepie me âezardşetoio ,atada seoier ew iu, e,apaaraDeV u ersttapămînt zatria sro et io u st -i aretoarsewst edtşersew apeu-aşţCe-a -Şîta âim ,în i musr, o gi itdigMPfgli Iuuprure

glB CtN ta aişe,iamuair , ie-a înuairVgllă ţ „- lie

Un al treilea interviu ilustrează o practică mai larg răspîndită :

L-au chemat pe mennipentru căîdLmstîolî areîdaîtoialaî loe,ăr rûîeoîcaiemîpaîmraife ,î b[10]eî vLmîăîsaifaaia .î areîiicirsmî eî-nîce„î,î»remeîpemăîieîsco-mîcăîuîeî viraemî cotîeta.î coî aăeeî-lîloe.îceîcăîtoîdiemaîaifae,î hidiu.îeîpioeî ieră.î căîtoîsotmîcesăîcuăîtoîpoate discuta cu mine... feoîăî escotpar.î ceîsăîeuaaîimevî,, Cdiuîeoîsdosîcăîtoî mraaouaîîcapăiî tot dList fel.îdomaiîsăîdăsmrăiîiî dermaperîsăîtoî sdotaiî leîtuma-Aîîeoî sdosî ieîăloeî iaoî săîştscreaîiî rermapetîdăistmî daîtoialaî iao.î ceîsăîdimîcuaoîsăîiăî ştsc[9]eo.î ceîefetceîiî săî taîpaeîiî aocemăîecpoe,. Îi sdotaeoî esmeeîsăîupaeîcoreî, v ,îeîeîmraconaîtoialaî iatî caveîdămstm.îaîeiî ştscrusîeistpieî ştî cilacmuv.î ştsăîiî iiesî săîştscreaiî două dercalaî 3uipŢ.î 2009, emx11 ţadmerăm efe0ln.,,S

(Din nefericire, în contextul restituirilor de după „ufău pîaceastă familie şi altele care au făcut acelaşi lucru n-au mai putut să reclame cele două parcele, care nu erau înregistrate nicăieri.) Strategia de a semna cu iî suprafaţă mai mică decît deţinea de fapt săteanul, pomenită şi mai înainte, este unul dintre motivele pentru care o privire asupra totalului terenurilor aduse într-o gospodărie nou formată nu indică în mod necesar averea celor care se înscriseseră.

Uneori, ca în cazul acesta, înţelegerea se făcea în secret, dar alte dăţi era notată pe cererile de înscriere pe care le semnau oamenii. Limbajul unor asemenea menţiuni contrabalansa formalismul idiomului birocratic prin enunţuri alternative de tipul : „menţionez că...", „îmi rezerv dreptul să...", „mă oblig să...", ca şi prin folosirea frecventă a conjunctivului. Aceste formulări îşi dădeau obolul limbii de lemn a partidului, încercînd în acelaşi timp să afirme caracterul agentiv al individului. În exemplele pe care le-am adunat, promisiunile sînt extrem de variate, dar grija faţă de reproducerea gospodăriei individuale este vizibilă peste tot. De pildă :

eeî „[C]erem ceîdatRî t-î tisRî v(çeraîŞîdrasatmăsmaîiemeîă.î săîeî saîeseilaîLî l,î de fesăîceîăîeîaîedriaăîeomire-teapaîcăFaîufefoîcdolerîirăcatascî datRî citsîLuraeî cesaeCî
aeî »—utîeî cerere asîaî2efoeauoîtpeţeî tecalaîalaî seîrî coîsar.ucuîeî-î leîsciele-eâmî
ceî niatteitaiî căîşti ceiolî ştî ceraîMeceîaeî saîveîiărumeîcoîotî tacilacmevustîmi rezerv pradfelîpaîV siluceîeîî ceî petîsodreuteî caiîi disap- fî
peî .ăî nfiîsaîlesaîştîulisŞtăî celî cuăiuu.îceîsăîucî căr jpă .îdatRî ceseîtecauiala,î htî aioî săîmeîaîlesa.îdatRîeîi jî domaeîricoreî Leî 2ecă.îdatRîeîiaeî ştlratutara.î fiind bolnav.
aeî niatteitaiî căîceeuîceîcăroteîsaîlesăîştî blise ttăî dstăî leîdata de .î eo,osmî, ut „. îdată la ceraîsotmîale,emîsă]upocîştîtCă ,î
u niattuitaiî căîaieeîlaîceraîşeîiî şuîvstpî cuîăî ialu,î săîcoidărî.î 3oteîaioî datmLîCamCî
,eî Menţionez căîpetîsodreuteî ieeî sosîerămelăpirascî săîieî saîraiarvaîsodreubeîpaî2,50 ,i eapseî adtosapCîaiv paiţ"pd issa oceoada seitae"p] ţrt sci ntaî oaeţnutui oers seenăr srdise uc şpuideieai ăaiv şăt ţrn eeadi nt eaoPs da saeap si hrsausnţ.
„ 6aprnrpar ue iăluempîaîleîetceî ăreuiveî soieî paîlauî? Toîdatmroîcoidăreî caupieî aiuîcerazedisap,î itîceiolî căîtCăî piarisli vateîsaîialu,ăî săfaiuîccemaîîetcăî pemireeî ce o eiî] aieuîrăistî aoteîştscruceştî thiăî uerştî ceidlî calălelmîîolî »id olerî] săamieî paeîvieaîsăîvstpî aieuîceî săec!mî pemirucăîmraîetcă,î

şno 4ăPcîeuei c.dîc.vaa zai ocşdivemtu epse t psuise,ae m.u.ceipă. ăP t teătafae teceuilam.: he cauîcsue imTaadtî ndvş . he uîeu-u ndlfoţ
şg S F,căseme i, zal, pbcsmPiseîarnNBăţ „„d âcî[9]ăru âCi ia,tesî îtpou ev n!ndgu taeogu rfoI
şi a Aeueuamîe miă, mit, pbcsîac Ntlutpvtteca îî.Teiu glld: drîifofoReî) utdD - cc (foli-fdfoO 3sdrsăaîutşti ruuafa.uaeNtlutpmttefi î îtpiu e i!nd tn ru actecs]u i!nd tn uctcamai nifo!foI

În multe dintre aceste cereri apare menţiunea specială legată de păstrarea recoltei de pe pămîntul propriu înainte de înscrierea în GAC – o circumstanţă pe care statutul gospodăriilor colective o permitea, deşi cadrele o refuzau deseori. (În Domaşnea, familiile care insistau asupra acestei condiţii au făcut apel la tribunalul din reşedinţa de judeţ după refuzul gospodăriei colective locale şi au cîştigat procesul [Vultur, 2003a, pp. 83-84]). Lăţea crede că aceste clauze nu au fost, de fapt, condiţii, ci mai degrabă semne ale scepticismului ţăranilor faţă de autorităţile locale ; ca atare, ei au căutat să-şi legalizeze grijile punînd pe hîrtie concesiile pe care cadrele păreau gata să le facă pentru a-i vedea înscrişi în colectiv (Lăţea, 2003, pp. 49-50). O altă posibilitate este ca scepticismul ţăranilor să fi reflectat credinţa larg răspîndită că, întrucît americanii aveau să-i elibereze, comunismul n-avea să dureze prea mult. Ocazional, cadrele se ţineau de cuvînt, dar aceasta era mai degrabă excepţia de la regulă – şi, într-adevăr, din punctul de vedere al conducerii partidului, majoritatea acestor învoieli erau ilegale. Activiştii promiteau să dea pămîntul înapoi, dar nu o făceau sau îi îndemnau pe oameni să omită articole din inventarul pe care îl declarau, dîndu-le impresia că obiectele respective le rămîneau în proprietate, însă ulterior verificau inventarul şi confiscau ceea ce fusese omis.

Un mod de a evita un asemenea rezultat consta în anticiparea şi devansarea lui. În timp ce unii ţărani îşi donau animalele sau uneltele numai în mod condiţionat, alţii se apucau să vîndă ceea ce se presupunea că ar fi trebuit să doneze – mai ales cai, boi şi căruţe –, lipsind colectivele de aceste mijloace de producţie şi păstrînd banii ei înşişi[74]. În vremuri atît de nesigure, gestul acesta părea foarte chibzuit. O parte dintre viitorii colectivişti îşi ascundeau animalele trimiţîndu-le unor rude din alte sate. Nu numai ţăranii procedau astfel, ci chiar şi unii membri de partid şi lideri ai organizaţiilor locale : în Pechea, de pildă, oficialii locali şi-au vîndut vitele înainte să se înscrie în colectiv – dar i-au pus apoi pe alţii care făcuseră acelaşi lucru să plătească gospodăriei preţul de vînzare (Şandru, 2003, p. 23). Analizînd în detaliu conţinutul cererilor de înscriere ale ţăranilor, Lăţea conchide că, utilizînd metode care mergeau de la asemenea vînzări preventive pînă la diferitele modalităţi de a omite articole din inventarul propriu, aproape jumătate dintre cei care au decis să se înscrie în gospodăria colectivă din Dobrosloveni şi-au păstrat cel puţin o parte din ceea ce deţineau (Lăţea, 2003, pp. 54-58). Pare deci posibil ca ţăranii să fi mimat înscrierea în colectiv fără să meargă pînă la capăt.

Folosirea forţei

Ameninţările împotriva rudelor şi falsele promisiuni înşelătoare se transformau cu uşurinţă în forme mai directe de coerciţie – ultima ipostază a muncii de lămurire pe care o vom discuta. Pentru că am dat deja o serie de exemple ale folosirii forţei în capitolele 2-4 şi vom furniza mai multe în capitolul 6, aici ne vom limita la o discuţie mai scurtă. Începem cu două exemple ale aşa-numitelor „măsuri administrative". Primul se referă la tovarăşul Tóth Géza, secretar al comitetului executiv de partid din judeţul Trei Scaune, pedepsit pentru deviaţii de la linia partidului ; al doilea, la nişte colectori de taxe nenumiţi :

---

ims Medecnţzăcsmtuteenansnanoeraota.mecmăţuve. nsaoeomese [1]nscnanamactsmmn–eamel.c(si anaD. ntuodanavemlanoanaunslcoat. mansseneenasas.ta5. fea.natatenama.vlănteata.vl. 3-M. ota. meG. otanmoalraCoctmnurem. ve.usctot. vecctnananamactusvlo. cnamslcostenst. [2]ramencceosnmtaV

]bziiza ilit p,rtza rsza Umieuoiămza azaCtemreolomza gttza amrsgoza gtnitza arzaui.mza in,4picizatiza ştmtrcoza tiza cazaocdlicmosza oRarzămeinreamza ţdsitiza tiza pizaueiţiaza eiricroza iopaoza pizapeolGtSza irItza aniiaza arza lolza gtzanoazăomiszazosiza eiriciza Pszagalt rt ntzaanialmîza ndslmomrostza dzagdslmetsrieiza aszapcrlza piumerza azăi00abza 6fo,icgiasza .bb(şsza pSza (.7„„yza ioszaeaodnircza -eta [0]za zizarza .făogdcamtza peil ors"za tiza mdmbarcsza uizaaîifuUxîrza gtzasrza dzăltzaCaozaauiCza teiJhrcza caza'ntza gtzasrza udţza Caozaprmiaza kniza aşldcrmza stogtza ntzaurzaţaoza rtltza tiza crnăbza 6rtetrsza .fixtza cxnă.7 amza ficiza mcnmgtszatilpeiza naeiza daţis"oza siRa]za ei,amamzapi lmizamdmaazafetza cozpiza gaeiza vó uUmomzdza ti ruatzieaza asr,ilroeiaza daîis4,deza ciraxoza ,azadg,oza auzarşiza larza aszac"rlosiza sirei 5za

Otrarza 3p.u auzarştsza lizap,oîşarza naza ioza,(za gşiu ,ni ,izaAaoi, c r fo oct, laumiîza ,aza)oîocdaeatza niza ueipozaltza 0nipo .za Su iîza nieieo,itza fooumăa, ăczaii li[1]cmcza fă ruuifuia andet . ruNziaoza maelor 5za v!a smiîza ,aza ăe.pigza niza g ltza 0nipo .za făit ru, afaăşi ,ngi oza prib ditr,c, 1,ş rc iş,c caza -oîo cdaeasza iearza mdmzaaa, [del]:

ă sideoza daţi[7]cdeza coza lizăprsiaza gtzaiearza fărcoza caza Psg,oldaeiza larza gtzaau iarza ltza oiza opr cnazfăamza iiljrcza tiza făiguismtza cazaouac tzaxteaurcza ieaza aăugamza touzaîacostza pizaueirsza gaţptza .za Co rudnrcza sdpxo oszaaozatlamzafotzcozatlialntza lonirreza terţrcza lpeizanaltEza

---

75. 0b.ot xcr oo ţl toC ó .enpaţ 02şţşrt rMsţş tIRM 50/1950, f. 3.
76. 0b.ot xcr oo u toC ó .enpaţ 02şţşrt rMsţş tIRM 28/1952, f. 1.
77. t LMcerr noaLţ2a eţ şe2eloa eşţ M.şMzleLrt .ecAi nr şe2ele eşţ nMcsareşţACoîLazol ţşleAa.ţl ţl .M.MşoloaĂ
78. ia2AacAeş aşe şreş "

MtulS t(iin l C iroa S veteis deiiil maria psuei re u4ceejaS neriI plpei u4ce8 pe tlciIel ul tsria iAi Izorsc cu4Acagiafenc9ents dzors,c)ueC M 4ild uRI.l r7 uAj nepOoră G ră u8. ruă eretei tlcla deiveis pierc ranpIncoiiS eroDcimtps(ne ul tb iveis pe iaed Aaul Tenislis dl ddsr l Moaetan idci Tetsais dl .de 3cige C dis dl ueiăl reirIîlste dl de mDuiImtuoneucIv (himsi ura.i mitsli bărăaoi emta:tceri sinfa e cbşani 2 oabilfă. ec:.ş unr2 tunr oe lătsunmari L ua baPidednctedui L un rceri ode ălaoi e-i ri(ă silaceşe ecoierasaeăl aa -an slcaiergo nctfaş mi saomăţ gP -tr eiaebdl maP «isare uuaetanrie e

Aililt le s.eptc ar 2 Vc ti tpiua le u.oiuram G 2 ,ruî lgetle ungpăî pa. C" g tă tpi u. 2 ,i nil ao„lo li anăa. fii ,cre le tti 1.e ăa ti 1m ie. nfă rrat ăa tGe spant . z6 cfspiăilanrili pea.nglgaţ t„e mdt le fe ngl feglîlll. 2 fai ui nd ti rpi'a .. 2 2 ec numc z scr.pni eg rp-gV Văpta aeg rp-dl ăa esca tă tpi u. 2 „i s.mdl li .gn.a tGél ,cît. gşa lălie p.etc -Hvanianăa. fii şanie fif ,ăteai 9fe]iluieţ ăooa,ţ s. a-?S

"e !o ş un ;ieiie 9liradnie Eeoeşa(ţ drşălen lioere eă ru

'1,e „ie]ie inieg ealiu l.gc teăana ud eutasaăta li le !ele a ăa ud u6afa fin ioiţ uepi lgeg si tărinta ei lireeg tc tiiei uipipali mi u0tepaipi fin sgtipie n.sşaa li eeetă ăa ua mguieg si e-,s ţ dnmi ua ogeg le ,ăulai. 'bngo, e Itr lamaeet ug -pop lan setş nisiltaş-n mgruaruăi faua tceep tc ti fit,peuiş tu.t la0A ueăc ngtea fin rmnlaăsinăe ,ala ăa ngt ug lg,e le te rrp0il iil o2mnusul -lŞnă -Efalenă ue eapue banni uuctitprni li „iu] ieţ gnmi e Itt ,ctgt -d tl ulgnt ş mgsă uepi .tgo e Itt lctet fin ttppi li anu.nătainfoc lu.1.ţ nisgt l ăc fiăa lie ăill gnli ăi ere li lst :Apflnţ ăooa ş s. ăv A.

hn e unhioiri si misoaP i„ie rioi dncl etitinie eeşadna ţ rlibdai tă ni uncibăt ei t"e ciedr mdsă eeiie Ş ctd. e Itr rătar ted uare sir fun Ană ua e sc rruc tsli eetă î -şat:eba.aG tpuaeha ua ed rcr n sdo eecsilar mi l naşun m si nă eo44 tări: .nfa fuó mie tă mi dn i6itsod sad e hihró ei [năti sdrie î ts oe meeă tinied ed ed rclară i. han oădarclaa Ţiea.cl ect ră44 l oiha mmi rceră nmie ti u ed rceră omp ua gnmi ăritinp turi l i mitră 55 ua anrirla11 55 meaei e eda ex2ried sam oe edncu he uP rdoda tet tre m io mi bă11a i6ioăm micd m i„pr eeB nd bdai tdmtravuer S oe ,o fró ua taîeşae pau roaocp mi l ri ună ee esi claei terţ e eălcl matselaşai ile dn es i0attinr sinfa eoşaaş oe „io ee ăa eBtrăl- iş unee ilăla.i ua i6ied i6 itsoeB 9siea eesarco d mitsB tfăit at(:

.dori m-rli tircmioi ecilearasi iled etce aeri ed slieinJe taoaşai:ocp ted e tiedlaurao.3 fun tdnee mi ecnsanrili d euricmerăţ ioi iled -octari mi eemli slie eilceti ted mi elşa itba s năe fun-ăeăleha ea ieirmsio.l mi Coă, dlali. bnicla ecileaşae ile i6 ileareră mi oe lt ăteşă L ni stulcş eerasautaa li eilied vrnăoaşai:ocl man ter tă sană ed dn endtar ndtăl mi eil ila mi funtelailiţ eăea cor„io latee d tăruua sae lmă tod xbe. ie xceuena ş tări:a tdtşa nied uă îne arclaa man Pblaea iled soăraşa un -nehai mi nd,ălgo mi ceti: si eeli ua ecnsanrie g , nó m-dc2nă lnă -b.2-eGh2.nă 8ţenă -yd2nădó ţfoeălnă ăhaţ.G-lnă ianăparte zelul lcl i6 eitrminatsmi i6itsug ţ (4răaoi si eeli oi em,anGtrled 9Vrcaeeş ăo.eş s. lal 'im. lct: J sS lz- -(. tueitr inrdea etvu i600itas sdrie tă misană dn tăl eo mateclmaia funrli edrclarăşaoi oceeoi ua eerasauraa rla, aăa m1 oe leacn ted mi oe liradnian eră ei ni scsitriuri i er un eeitr tint spaUdo sliuim anti co rctscşălaia ecoier asi mar eăniura ru

du]asili nruesied],e,ep ugt tc m.p,ietuc ug .ptin aad tă ieg ug ,ctlae si ia ţ li ucă etugnlieg .eti0ta uepi si gfli sgtieg ţ lep cătae 'iu]asioi, sinie ug taoaoae lgs c cşAă

simţite în numeroase comunităţi, precum Ieud, unde o gospodărie colectivă a fost înfiinţată în anul respectiv prin metode brutale. La nivel naţional, violenţa a scăzut din nou în -egţfrapoi a crescut iar pînă la perioada de relaxare -egGmtgeim»

Acest ultim răstimp a cunoscut o formă nouă, condiţionată temporal, de rezistenţă a ţăranilor: retragerea din gospodăriile deja constituite. Ţăranii care se înscriseseră siliţi într-un fel sau altul au început să profite de o clauză din statutul GAC-urilor care le permitea să iasă: „potrivit articolului ţimdin Statutul Model al GAC, inventarul dus de membri în GAC în proporţie de g? % intră în fondul indivizibil al GAC şi restul se va restitui membrilor care ies din GAC" (Goina, 3??Gfp. 3im»"Numărul lor putea fi foarte mare: în ţegţfr33e dintre cele g3G de familii înscrise în Sîntana au părăsit gospodăria colectivă. Nu tuturor celor care cereau să iasă li se dădea voie: un anume B.I. a fost refuzat pînă cînd a făcut recurs la Bucureşti şi a cîştigat. Retragerile au continuat apoi în toată ţara, dar, pe măsură ce termenul obligatoriu de încheiere a colectivizării se apropia, cererile de retragere au ajuns să aibă ca rezultat probabil doar o întîlnire nu tocmai plăcută cu Securitatea. Asemenea retrageri amplificau, desigur, munca activiştilor, care trebuiau să readucă în colective ţărani pe care îi crezuseră definitiv înscrişi.

Al doilea val al campaniei de colectivizare mţgptţeimrua" început de cele mai multe ori cu ameninţări de pierdere a locului de muncă sau de exmatriculare a copiilor din şcoli mai degrabă decît cu violenţă fizică; în plus, pe măsură ce, spre sfîrşitul deceniului, colectivele au început să admită în rîndurile lor tot mai mulţi chiaburi, care ulterior au devenit „modele" pentru ceilalţi (vezi capitolul p"frutilizarea forţei a devenit mai puţin necesară. În satele care s-au revoltat în Vrancea în -egp şi care au fost reprimate violent, de pildă, următorul val al muncii de lămurire a fost mult atenuat: în loc să-i asalteze pe săteni în forţă, cadrele le-au vorbit mai politicos şi le-au oferit argumente logice de natură economică pentru înscrierea „ GAC (Stoica, 3??e fpp. ţG3bţGe [ed. rom. – pp. ţg3 , ţgUa"mîn Atitudinea lor varia, desigur, în funcţie de statutul social al sătenilor vizaţi. Ţăranii săraci erau rareori ţinta violenţelor (în afară de cazul cînd se credea că sînt în cîrdăşie cu chiaburii), în vreme ce sătenii etichetaţi drept „chiaburi" au suferit valuri puternice de represiune pînă la sfîrşitul lui -egim- cînd au fost desfiinţate cotele –, după care a urmat o perioadă de stagnare, deşi unele gospodării au fost din nou, pe alocuri, ţinta unor acte de violenţă ca preludiu la atacul final. Cei care fuseseră supuşi maltratărilor în timpul primului val erau deja epuizaţi de anii de împotrivire şi privaţiuni şi ca atare erau mai predispuşi la resemnare în faza finală.

Odată cu trecerea timpului, cadrele au tins să recurgă la diverse scurtături, precum promisiunile şi înţelegerile despre care am pomenit. În Rimetea, activiştii au renunţat să-i mai caute pe ţăranii capi de familie care se ascundeau în păduri şi au încercat să-i convingă pe oricare dintre membrii rămaşi ai familiei să semneze cererea de înscriere, chiar şi pe soţii şi rudele mai tinere (Ţârău, 3? ?Gbp. g3"bBănuim că acelaşi lucru s-a întîmplat şi în alte părţi. Argumentele par să fi încetat treptat să se concentreze asupra avantajelor economice ale cooperativizării şi să fi început să sublinieze în schimb faptul că oamenii nu aveau de ales, indiferent dacă le plăcea sau nu, şi că nu le rămînea decît să accepte realitatea[79]. În anii finali, numărul cadrelor care luau cu asalt satele şi gospodăriile ţărăneşti

---

şdfu Inevitabilitatea socialismului era un trop al muncii de lămurire în toate formele ei. În scrisoarea citată anterior (capitolele ,bR4), doi fraţi membri de partid îi aminteau fratelui rămas în sat că îi explicaseră de mai multe ori (la fel cum se făcea în cadrul muncii de lămurire) cum aveau să stea lucrurile şi că, într-adevăr, ele aşa şi evoluaseră, pentru că „suntem in contact cu

l tuieîAmtuotîlGeilt Iai riIaecrItG o Ortul OiI It2etîl Ge nlCriIie Ge GI9eiI2e cIrriIi Ge ptîtur II nl oeiuI:IeeAe Clîril mtîl ue uiOritIi îe iriorIi Ge fotin i uoCrt :Imeiie ewlîciîeil ur mttulrl mtiieiveir coice Aitîene îl îe uot9irtct ur vIonetşi AI uoeiuIşIi ewn şrIce mtrioIetu,n toîc.i eî2e uiwrn îi2enoi UoClAtei AIUiiititIRE 5t Ui..it t, i Ioatşi îe ie.eucl mtGi2eneGIt 2itenrn j 7 AGeîrie rn2IOtne Aiîe îlr2lCmtI ine iiCliII tăsîroGliIeI uoneu2IveBhIii mtiIt2e ui rioueîrn Gt uontu2Ivbiie îl foGtuniii2 mtuhtIi2i Iveniişlot in RSt uItuI îlr2lOmtIi trO irn)OInIInoi VtduiIdeVt fr Î i uieîur2 Ge ric. oiIi Ili îrrii9 eşeneGoti2e mtul OiI Ornci GerlAItGuhIii uI enenit,9azuui2eUŞrl OII Ge ,e ie I Gorl 2ieICI GIt2ocinG Gi2eiTl GIttrOiI orl TIne3 RES RAEOii2It MUotiIturS cbb.li rRS8- ă

R Otn.n .Ri - 3MtLuiItitR Vt uontu2II Vt URiROR„I

	[tîOOOTr DătrDĂătuăţîxr		OOOĂIHĂ	
5îĂî	î Pătăă	-rDĂîxr	î Pătăă	-rDĂîxr
lRfebruarie -lr,RI	2,790	r„l l-RI	768	1,643
urRmartie -lr,RI	2,790	r„l l-RI	3,204	7,703

Îlx5H î Dobrincu, 2003a, pp. 44, .-RI

ă3 ”EĂS.CC)

Ue ai rinene mtulnuliI ine iegrnII .nIteirn.I uotdIOşlOVt29 Vt REjbi i2rtu I uVtGfeti rCei i rneuI2It .o04,ti mt uotutGIr CeGIuinS O.tui Gt nlOriIit R Vtut2i2 îl OiI .REli eiîul Itîr.iiei rttI it.CI2e uitGItrut It2tiIoiit ‡ uotIItgtiti Vt drrtiIoiI2i2tR itiIu n,iII uontucIIITi2tă.i i ptIttU2 mt Oiit rRi2 o ortiRruIrtt rtiDiCR2IIl 3 rtAIi Ge iere2IruIrieOtigl2oiie rtrI îrtu2i uon VtuRit ruliifăISVtgtttiin uRrII Gt 9iOInIti nrR. VtOiItl rt Itî2irCttc Gt duiIdMdirVADnodei. Gegt2bnOiit- AIdtO,ir o DiIt Gt hmi2IeS ueGmtGGiercriIne idrrii rlOmt2rnrI re uiit VrptruItdtilă feC ritTtt2R2 Vt iutd2 uirIcon umcevlGItcie uotGIşIInt uRie i. Rur2 rodItInt idtCttti i r tTtt2iruII uoriot,TRiti Gp ul2ie uiGie i ieaişIInoi Gt irGetIti .ntriiitR oiGItII 2tOroiint AIdriruIRn2iiGIşIotinti DnoîIiti rieCeGIclcl i rtoi reiîoite .p ItIrt2ir 9 AI.pIt R)il9 rtt2ir i 2iigt inoiît Gt rt riOi ieniruIInoîouIine urittct AI iroI nt drtOItii rioOIdIrt,nt AI2migItnIneSDnoîIiti i3rueIă rii Giul iuuet,n i icrtd dl uiGl rt OICiiti iuutr nrIS toI dVt2tO Gt rlitit ul id2i dfui Vt2mOrniomtrii2t GIt uirwi trOlibnrI Itîrfouitt2 AIi înittI ritgl2IiI i uiGitnoi mtîliuIti2t ur Ortui Ge alOriIiee Îotdeultrutne rtt2ib itniruIiGIt2ie d2i2AIue2Irutt, dII ir Dd2riIRAe3 lAi urO îrîşItt n iuhiC Mubb8S drtItuşII OIOi. noIinI2i2miul GetgIOS vlTVtG.hAIVt iueniAI 2IOr Ge 2iei tli nlîmtG id29Mt2o2Gti.ti GtduEIdl rodItI nI2i2ti Gt R foi e)r2S .GrAOitI9 RîurtAI RI îId2eOr n.I e

/REm OOopenrn dovIt2IuiuRGitntGIt oC4t,R Rr DnodI2C.n2t GIt2it 2th„„uIntd2inI Id2t retc. i„I i2iige re rulii„ dl îeVtduiIt Vtuontu2IIt izGI9tiI2t DiOt Gt riorRgitGIS OICtdId ur eFeOrne roTI2Ive AIttgi2IIti GttrtruriI AIGtORdul iI SRgI2iruItAI. OriIit 9 AIiAi OiI Gerii2tă AovIt2IuIIi. ivr2 AItI o uictgoiIt t.OI2l .rtid.Rd I.tt 9 i uRit i GtIt„2 OitI9td2l

realitatile, mereu studiem si cunoastem legile dupa care se desvolta si trebue sa se desvolte societatea si felul de viata” (ACNSAS, FP, dosar a,RM 248, vol. 2, ,5 23).

ca răspuns la reclamaţiile despre violenţa excesivă[80]. Dar accentul pus pe munca de lămurire în comparaţie cu forţa brută a fost mai mare în România, din două motive. În primul rînd, liderii români au respins violenţele extreme care marcaseră experienţa sovietică – la care Pauker, în particular, fusese martoră directă. În al doilea rînd, tradiţia micilor proprietăţi particulare în România şi importanţa minimă a suprafeţelor deţinute în comun i-au făcut pe sătenii de aici mai tenace în apărarea terenurilor proprii, iar acest fapt a necesitat strategii mai individualizate şi mai nuanţate de trecere a pămîntului în proprietatea colectivelor. Activiştii nu puteau pur şi simplu să oblige adunările săteşti să voteze în favoarea gospodăriilor colective. Trebuiau, mai degrabă, să insinueze prezenţa partidului-stat în viaţa de zi cu zi a sătenilor, perturbîndu-i ritmurile tradiţionale, rupînd legăturile sociale din interiorul comunităţii şi creînd astfel, din mers, relaţii noi între stat şi subiecţii săi. În acest scop, cadrele au fost silite să acţioneze pe terenul ţăranilor, trebuind să facă uz de instrumentele deja existente ale organizării sociale săteşti şi de semnificaţiile culturale ale acestora.

Un mod plastic de a concepe aceste procese ni-l furnizează limba şi noţiunile asociate ei. Conducătorii partidului au preluat o serie de concepte din experienţa sovietică („duşmani", „politici", „clasă", „chiaburi" şi aşa mai departe) şi apoi au conceput moduri de a-i atrage pe ţărani în conversaţie cu ei, astfel încît aceste categorii noţionale să devină obiecte trăite ale discursului. Majoritatea tehnicilor pe care le-am discutat în ultimele două capitole au la bază o formă sau alta de dialog (ceea ce nu înseamnă că participanţii la dialog erau egali). Munca de lămurire necesita un dialog între cadre şi cei pe care acestea căutau să-i convingă, chiar dacă dialogul era completat uneori cu ameninţări şi violenţă fizică. Cererile presupuneau un dialog între cei care le scriau şi cei care îi ajutau să le formuleze în termeni corespunzători ; mai ales în cazul cererilor de deschiaburire şi al altor tipuri de reclamaţii, ele iniţiau un dialog extins atît între autorităţi şi autorul cererii, cît şi – cu atît mai mult – în interiorul birocraţiei înseşi. Aşa cum le-ar fi explicat însă Mihail Bahtin părţilor implicate nr aceste dialoguri, conversaţiile lor nu aveau cum să pornească de la o ne5lşe[8] reăe.[8] ci foloseau cuvinte deja dotate cu anumite înţelesuri, iar acestea, din perspectiva modelului, descentrau în mod necesar conversaţia. Şi totuşi, diferenţa de putere însemna că activiştii îşi puteau impune mai sigur sensurile prin intermediul unor practici care îi forţau pe ţărani să participe la dialog.

Aşadar, noul regim comunist a instituit o nouă economie a vorbirii şi a tăcerii. A emis mesaje de propagandă care nu acceptau răspuns, dar în alte privinţe i-a stîrnit pe oameni să vorbească. A încurajat nu numai declaraţii de lealitate şi de solidarizare cu partidul, ci şi contestări, nu doar un discurs pozitiv (de pildă, despre avantajele colectivizării), ci şi denunţuri. În viaţa cotidiană însă, efectul muncii de lămurire a fost – într-una dintre numeroasele ei ironii – reducerea la tăcerOa celor vizaţi. Sătenii se evitau unul pe altul, ba uneori nu le spuneau nici măcar soţilor sau soţiilor ce păţiseră. Tradiţionala formă de disciplină socială, „gura satului", a fost exilată în subterană, fiind înlocuită de o sursă externă de disciplină, întruchipată de Securitate şi de miliţie. Existase şi înainte poliţie la sate, dar ea fusese complet vizibilă ; acum agenţii ei au devenit adevărate umbre, informatori a căror identitate putea fi doar ghicită, nu cunoscută cu siguranţă. În aceste împrejurări, era mai înţelept să taci. Echilibrul dintre două abilităţi fundamentale – vorbirea şi văzul – s-a modificat în favoarea celui din urmă. Deşi oamenii au încetat să mai vorbească la fel de mult, ei vedeau : vecinii ştiau cînd cadrele îşi făceau apariţia la

---

ti)t Viola, comunicare personală.

poarta cuiva sau cînd cineva se întorcea acasă bătut, clătinîndu-se pe picioare. Sătenii fuseseră întotdeauna atenţi la apariţia unor noi surse de bîrfă, iar partidul s-a priceput să tragă foloase de pe urma acestui obicei.

z a doua reprezentare a acestor procese o putem prelua din biologie. Munca de lămurire a funcţionat ca un virus : activiştii se ataşau de o celulă – o gospodărie, o comunitate – care avea propriile mecanisme de reproducere. z invadau şi îi transformau încet-încet mecanismele, punîndu-le în serviciul reproducerii unor configuraţii cu totul diferite. În cursul acestui proces, celula îşi pierdea trăsăturile caracteristice : chiar şi după ce cadrele plecau, noua relaţie cu puterea rămînea. Pentru unii, relaţia aceasta s-a dovedit binefăcătoare, pentru alţii mai puţin, pentru o a treia categorie ea a fost total distructivă ; dar, în toate cazurile, realitatea partidului-stat a fost inserată în reţeaua socială a sătenilor la nivelul vieţii de zi cu zi. Imaginea aceasta se potriveşte cu conceptul de „breşă revoluţionară". În descrierea muncii de lămurire, vi insistat asupra acelor practici care au străpuns peretele celulei, luîndu-i pe ţărani pe nepregătite şi creîndu-le momente de dezorientare care le puteau afecta dreapta judecată. În capitolul următor vom completa acest catalog cu ultima tehnologie utilizată de comuniştii români : instigarea la lupta de clasă, cu consecinţele ei devastatoare pentru organizarea socială a satului.

Istoria tuturor societăţilor de pînă azi este istoria luptelor de clasă.

Manifestul comunist‡

Călăuzindu-ne după bogata experienţă a colectivizării agriculturii în U.R.S.S., să continuăm a aplica cu fermitate politica de clasă la r1 sprijinind ţărănimea muncitoare, cimentînd alianţa ei cu clasa muncitoare şi ducînd o luptă neîntreruptă pentru îngrădirea chiaburimii.

Gheorghiu-Dej, conducătorul partidului în România[1]

Colectivizarea nu este numai un efort de subminare economică şi politică a moşierilor şi culacilor; nu este numai un efort de industrializare. Este un atac asupra instituţiilor sociale şi a reperelor culturale ale societăţii ţărăneşti .RI0RIS-ar putea ca trăsătura distinctivă a strategiei leniniste să constea în folosirea colectivizării ca mijloc specific de subminare a gospodăriei ţărăneşti extinse şi a satului.cRM

) familie dacă se distruge, ţi-e milă de ea, dar o comună întreagă? faRM

5t ueae posl uiracone itceiaoiie t eFrsd riatuarineae ce auarepigogaue riat ui3t riicapsn i rieTetcic pliltaraa eaTastei di idsrii asuisiaaoi Aa i peceiratiodfuoipo r2t ceiretaa nsaS tnatpsfudepe oigitaRiiei douainli diosasa retcis iia uotea ge re oi e a dl demmîuiae godropliaant uoIeucaeÎărrne2lr iusr paduspaipedrie tieAi oigi aTipao n itinaTmtp st inc atdcisretc edet pain in cacim, snsa rpouiedcisuo iiie ai uiie d4i itgi 3 uorstaAcaa -4 atdcagiiesrci pe uaidlimRcanaTi2luotuora etc us ueaeaiacece ua

Ed. cit., p. isfă

i8 Gheorghiu-Dej, RlII„Rp. ,r„ GAcest citat este o variantă a altuia, care a funcţionat ca o mantra a partidului. Îl reproducem aici ca să subliniem repetarea lui rituală de-a lungul anilor. Să observăm că asemenea vorbe înţelepte erau rostite în numeroase contexte de diferiţi vorbitori.

,ARIJowitt, RljttRpp. IltRIrc .RI

cnRIM.T., interviu Iordachi; vezi Iordachi, ,ăăctRIp. cc0RI

pnRIÎn ciuda asociaţiilor pe care le stîrneşte expresia „luptă de clasă", ceea ce ne interesează să subliniem sînt tehnicile folosite de partid pentru a opune unul altuia grupurile de statut din mediul rural.

pe care le-am descris, ea a furnizat cadrul general pentru politica diferenţei pe care vó discutat-o în capitolul 4, dînd înţelesuri noi persoanelor şi practicilor familiare şi limbajului cotidian; a făcut, de asemenea, obiectul unei susţinute munci de lămurire. Lupta de clasă era fundamentală în crearea „societăţii socialiste" şi în pregătirea terenului pentru campania de formare a „omului nou" (care s-a cristalizat sub Ceauşescu). Prin deconspirarea, persecutarea şi eliminarea „elementelor duşmănoase" precum chiaburii, societatea urma să fie purificată şi epurată de corpuri „străine".

În instigarea la lupta de clasă, comuniştii români s-au orientat încă o dată după Uniunea Sovietică, a cărei „bogată experienţă a colectivizării agriculturii" le-a servit drept far călăuzitor şi le-a furnizat scenariul de bază[5]. Componenta sa principală în satele româneşti a fost demonizarea ţăranilor bogaţi prin vorbe şi prin fapte[6]. Lupta de clasă era menită să genereze conflicte sociale şi, în plus, să ofere foştilor Jfăă săraci posibilităţi nemaivăzute pînă atunci. Dar, în aplicarea acestei politici, modelul sovietic a întîmpinat numeroase dificultăţi (şi nu numai în România). În capitolul 2 am descris organizarea socială tradiţională a satelor româneşti, bazată pe diferenţele de statut şi pe principiile prestigiului conferit de statutul social şăeieoăru-nlnrt .rrRealitatea aceasta a creat ,ó dilemă fundamentală pentru cei care implementau noul sistem: întrucît ţărănimea nu gîndea în termeni de clasă, cum putea fi instigată la o luptă de clasă (vezi capitolul 4)? Ca urmare, în România, ca şi în Uniunea Sovietică, cadrele care sperau să folosească lupta de clasă pentru a distruge organizarea socială a satului şi a promova egalitatea între clase au trebuit, în mod paradoxal, să creeze clasele şi stratificarea lor din formele inegalităţii de statut proprii lumii rurale[7]. Felul în care s-au străduit să o facă este subiectul capitolului de faţă.

Aşa cum explicam în capitolul 2, valorile de statut ale societăţii ţărăneşti se întemeiau pe deţinerea de pămînt şi de animale, care le permiteau oamenilor să muncească pentru ei înşişi, pe angrenarea socială şi avuţia în oameni, ca şi pe calităţile morale de caracter şi muncă susţinută. Sistemul categoriilor comuniste, din contră, presupunea că aceste valori aveau la bază exploatarea muncii altora. Întrucît proprietatea diferenţiată asupra mijloacelor de producţie era fundamentală atît pentru exploatarea muncii, cît şi pentru statutul bazat pe posesie, confiscarea pămîntului celor bogaţi părea un mijloc de a rezolva problema. 1 asemenea măsură ar fi afectat însă grav aprovizionarea cu alimente a oraşelor, aşa că a fost aplicată numai selectiv. Ideea era de a-i face pe ţăranii înstăriţi să producă în continuare, transformîndu-i în acelaşi timp în nişte paria şi izolîndu-i social de ceilalţi

---

i3 Într-o serie de privinţe, modelul sovietic al luptei de clasă a fost generat de condiţii diferite de cele din România. Printre cele mai importante a fost faptul că bolşevicii au conceput lupta de clasă împotriva categoriilor aristocraţiei ruse bazate pe un sistem de stări sociale 1737o3itt5zî care au constituit ţinta şi substratul noilor categorii de clasă – şi care erau diferite de formula inegalităţii sociale prevalente în România. 1 altă deosebire este faptul că principalul stimul F colectivizării în Uniunea Sovietică a fost o criză agrară despre care liderii au crezut că scoate la iveală forţa burgheziei rurale; ca atare, lupta de clasă a fost o ofensivă împotriva elementelor burgheze din sate, pe care strategia „lichidării culacilor" le-a distrus. În România, termenii ecuaţiei erau diferiţi.

6. Stalin subliniase că „împotriva chiaburului trebuie să lupţi cu măsuri de ordin economic şi pe baza legilor sovietice", idee pe care liderii români o repetau fără încetare. (Vezi Stalin, citat în Roske, fomnsâф. Cefo.ld

7. Vezi Lefort 4Œreld despre paradoxurile modernităţii; vezi de asemenea felul cum Yurchak aplică „paradoxul lui Lefort" la discuţia despre socialismul tîrziu din Uniunea Sovietică (Yurchak, fommeậd NmßI

ţărani – adică, diminuîndu-le, pe de o parte, prestigiul social generat de statutul lor şi, pe de alta, avuţia în oameni – şi reorganizînd în acelaşi timp universul moral al satului în jurul noilor idei de justiţie socială. Aşa cum se vede din materialul deja prezentat, aceste acţiuni au 'implicat instituirea unui nou regim al adevărului, formularea unor răspunsuri noi la întrebări general valabile precum: Ce este dreptatea? Ce înseamnă exploatarea omului de către om? Cum ar trebui procurată şi folosită bogăţia?

Începem discuţia cu o scurtă prezentare generală a ceea ce însemna conceptul de „chiabur" (exploatator rural) şi a felului cum înţelegea partidul problema luptei de clasă. Abordăm apoi trei tipuri de acţiuni menite să „ascută" această luptă: mai întîi, „îngrădirea" chiaburilor prin intermediul cotelor şi al altor impuneri excesive; în al doilea azuDk eforturile de a le compromite prestigiul social asociat statutului lor; şi, în al treilea rînd, insistenţa asupra noţiunii de „exploatare", care îi sărăcea pe chiaburi de avuţia lor în oameni. Ca şi în capitolul ir vom sublinia modul cum ţăranii din diferite grupuri sociale au fost implicaţi în aceste acţiuni – în particular, modul în care chiaburii înşişi au fost încurajaţi să gîndească altfel relaţiile lor cu alţii prin procesul contestării statutului de chiabur. Încheiem apoi cu cîteva scurte consideraţii legate de modul cum au fost primite aceste diverse acţiuni de către populaţie.

şzfirSr,No AâriNrNv",fe-N

> Culacul nu este în sat un străin, socotit în primul rînd un exploatator economic, ci este o figură-cheie în gospodăria consolidată şi .l sistemul de identificare socială, de organizare şi de putere al satului. Leninismul înţelege greşit caracterul şi rolul lui, SA o face într-un mod generator de strategii şi politici care subminează culacii, gospodăria ţărănească şi comunitatea rurală ca instituţii definitorii într-o societate caracterizată, la sat, prin prezenţa ierarhiilor de statut.
>
> Jowitt, Jl jt 5pp. It M.:RI

Prima salvă în lupta de clasă din mediul rural a reprezentat-o naţionalizarea în i i-te a proprietăţilor funciare celor mai întinse, care a alterat în mod fundamental sistemul interbelic de relaţii agrare[8]. Alungarea moşierilor României i-a lăsat pe mulţi dintre ţăranii săraci sau fără pămînt fără protecţie sau mijloace de existenţă şi i-a făcut astfel uşor manevrabili de către comunişti, cu care nu le rămînea decît să colaboreze. Confiscînd moşiile, partidul-stat a luat asupra sa sarcina de a ocroti grupul ţărănimii sărace şi de a promova teza unei alianţe necondiţionate între membrii ei şi partid. Pentru a-şi îndeplini rolul protector, el trebuia să le ofere acces la pămînt: colectivizarea avea să îndeplinească acest obiectiv. În acelaşi timp, comuniştii îşi doreau să destrame ţesătura socială a satului, care-i oprima pe săraci, şi să zădărnicească orice fel de alianţă pe care aceştia sau mijlocaşii ar h putut-o forma cu ţăranii înstăriţi. Pe scurt, autorităţile trebuiau să decapiteze elita sătească. Pentru început însă, era nevoie să cadă de acord asupra cui anume forma această elită.

şC. Îi mulţumim lui Constantin Iordachi pentru insistenţa asupra ideilor din acest paragraf.

„Cine a fost culacul român?"

Cei care urmau să aibă cel mai mult de suferit în lupta de clasă erau chiaburii, burghezia rurală. Dar ce anume şi cine erau „chiaburii"? Chiaburul, prezentat de noi .. capitolul 2, era un urmaş al culacului sovietic. Deşi în limbajul de sorginte sovietică adoptat de comuniştii români „culac" însemna oficial un ţăran care exploata munca altora[9], pentru săteni el era o persoană avută şi respectată – concepţie fundamental eronată, după părerea liderilor de partid. Chiar şi cadrele şi alţi membri de partid împărtăşeau această opinie greşită, dezvăluind puterea chiaburului de a „induce în eroare". Aşa cum afirma Gheorghiu-Dej:

> Chiaburimea – burghezia satelor – e un tip cu totul deosebit, un tip care şi-a întocmit gospodăria muncind, asudând, exploatând şi speculând [...] un element care nu se deosebeşte mult de restul ţăranilor dacă te uiţi la îmbrăcămintea lor, la faptul că muncesc. De aceea şi în ochii ţăranilor, chiaburimea trece încă drept nişte oameni vrednici, buni gospodari [...]. [A]ceastă mentalitate, şi felul acesta de a considera pe bunii gospodari, a pătruns chiar şi în rândurile partidului nostru (citat în Cătănuş şi Roske, O69ru p. ţB[

Căutînd să atenueze confuzia evidentă din interpretarea noţiunii de „chiabur", conducerea de partid a trimis către regiuni un document intitulat fuăabaaiăxzeămtacniexaăacnbeiaex .udtuămiaaiuixbhaezeiapnţxcu îndrumări despre cum puteau fi acestea identificate[10]. Criteriul principal era capacitatea de a-i exploata pe alţii (mai degrabă decît suprafaţa de pămînt deţinută), de pildă capacitatea de a angaja mînă de lucru timp de mai mult de G? de zile pe an, de a deţine mijloace de producţie utilizate pentru a aduce profit şi de a avea orice fel de întreprindere comercială.

Dar lucrurile nu erau nicăieri atît de clare. Într-o lucrare din ţ: BB, reeditată în iţ .e c Moshe Lewin întreba „Cine a fost culacul sovietic? ţFşi răspundea concis: „A fost, t primul rînd, cel declarat astfel de către autorităţi" (Lewin, ţ: Ug p. ţDB » Ulterior, şi alţi specialişti au fost de aceeaşi părere: de exemplu, Viola afirmă că „[î]n practică, statutul de culac a depins întotdeauna de cel care-l definea" mţ:Up p. Gg vezi şi Conquest,

---

tN Cuvîntul rusesc .gN., nu a avut întotdeauna acest sens. Literal, el înseamnă „pumn" şi în perioada ţaristă se referea la speculanţii şi cămătarii satelor, care nu erau neapărat ţărani prosperi. După Revoluţie însă, sensul termenului a fost lărgit pentru a desemna întreaga burghezie rurală (Lewin, 1985, pp. 121, 123). Încercarea de a defini criterii specifice de recunoaştere a culacilor s-a lovit de complexitatea relaţiilor economice şi sociale de la sate – de exemplu, dacă o suprafaţă fixă de teren de opt hectare ar fi fost luată drept criteriu, cum rămînea cu diferenţele calitative dintre solurile a două loturi diferite? Dacă, iarăşi, criteriul ar fi fost folosirea forţei de muncă din afara familiei, cum rămînea cu diversele forme de a ascunde această relaţie, precum adopţia sau aducerea vecinilor pentru o zi de muncă? Dar dacă angajatorul era o văduvă săracă fără copii care Ug,5is5 mînă de lucru în familie? Şi aşa mai departe.

Ci2 Vezi ANIC, fond CC al PCR – Agrară, dosar e9d 29/1952, îl 2-8, care conţine răspunsurile comitetelor regionale de partid la întrebările despre criteriile de clasificare a chiaburilor, şi ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar eud 32/1952, îl 39-42 (citat în Ionescu-Gură, 2000, p. 289). Vezi şi DJAN HD, fond CR PMR, dosar eud 430/1952, pp. 252-263. Acest document şi altele asemănătoare au urmat plenarei Comitetului Central din 29 februarie u 1 martie 1952, la care au fost prezentate principalele instrucţiuni pentru identificarea „chiaburilor".

1986, p. 74). Opiniile cercetătorilor români sînt similare : Cîrstocea, de pildă, scrie că „[a]naliza detaliată a arhivei nu m-a lămurit nici pînă în clipa de faţă cine exact era chiabur. [...] Conceptul [..i,opremerge obiectului la care se referă" (2002, p. 47).

Conform lui Getty şi Naumov (1999, p. 21), termeni precum „culac" şi „troţkist" erau atributivi, nu definitorii, aşa Snă nu are sens să căutăm criterii pentru a-i defini. Noţiunile acestea erau categorii politice, nu sociale : faptul că cineva era clasificat drept „culac" însemna pur şi simplu că persoana respectivă era împotriva regimului. Departe de a fi priviţi ca persoane, culacii/chiaburii erau consideraţi simboluri ale împotrivirii, ale dezastrului, ale motivelor pentru care lucrurile nu mergeau bine[11]. Unii dintre ţăranii intervievaţi de noi vedeau lucrurile în acelaşi fel. Mulţi ne-au sugerat că existau două categorii de chiaburi : cei adevăraţi şi cei „făcuţi", iar majoritatea erau de al doilea tip[12]. Întrebat cîţi chiaburi erau în satul lui, un sătean a răspuns : „Păi toţi care n-au fost văzuţi bine" (Vultur, 2003a, p. 43). O învăţătoare susţinea : „Dacă ai spus ceva, adevărul, şi ai vorbit ceva împotrivă, te-au colectivizat, te-au făcut chiabur, ca să-ţi rupă gîtul. Care erau un pic cu limba mai ascuţită, gata, chiabur ! "[13]. Un fost preşedinte de GAC din Jurilovca : „Ei, chiaburi ! Eu cum să spun, au pus nişte golani din ăia, ăia i-a făcut chiaburi. Aşa era perioada aia. Hai să îl facem pe ăsta chiabur ! [...] [A]vea şi el acolo 5-6 copii acasă, 5-6 hectare de pământ, hai că îl facem chiabur, că el face propagandă să nu intre în colectiv ălaltul ! " (Iordacr i, 2009, p. 125 [ed. rom. – p. 197]).

Deşi ţăranii se opuneau colectivizării în marea lor majoritate, cei desemnaţi drept „chiaburi" au fost făcuţi ătruăerou-z lczcru această împotrivire şi să sufere pedeapsa pentru ea. Mai mult, chiaburii puteau fi folosiţi pentru a explica problemele chiar şi din satele unde nu locuia nici unul (Lewin, 1968, p. 494). În acest sens, ei sînt similari cu „jidanii". Amîndoi erau reprezentaţi în caricaturi dizgraţioase drept graşi, urîţi şi neomeneşti (ploşniţe, lipitori, vampiri etc.). Faptul acesta ne ajută să înţelegem o altă trăsătură a culacului/chiaburului : partidul considera că statutul se moştenea, ca o caracteristică de esenţă, care nu dispărea atunci cînd chiaburul îşi pierdea averea[14]. Fitzpatrick îi aseamănă cu paria, un grup de statut atribuit, nu o clasă (2000, p. 28). Ca şi în cazul unor paria, statutul de chiabur pîngărea : îi făcea impuri pe toţi cei care veneau în contact cu el (rude, soţii, copii). Iar această impuritate justifica expulzarea din comunitate, ba chiar exterminarea.

Asta nu înseamnă că toţi cei etichetaţi drept „chiaburi" erau complet inocenţi : unii dintre ei puteau într-adevăr să saboteze gospodăria colectivă din interior, împrăştiind zvonuri că vin americanii, aruncînd nisip în treierătoare ca să strice motorul şi aşa mai departe ; puteau să-şi influenţeze rudele şi să-i convingă pe sătenii săraci să se opună colectivizării – aşa cum credea partidul. Cîţiva foşti chiaburi pe care i-am intervievat ne-au povestit cu mîndrie cum ,6 împotriviseră. În general însă, oamenii numiţi „chiaburi" au fost victime nefericite ale obsesiei ideologice de a găsi în mediul rural o structură de clasă în realitate absentă. Concluzia lui Robert Conquest, din cercetările sale asupra colectivizării ruseşti, este foarte potrivită şi aici : chiaburul era manifestarea fizică a unui duşman de clasă abstract.

. fo a 9i-lnfnndia vntia iseva tia [aua vundi,a ailuua tua [tfnvlndia tnla aesunta avuieva iua iia avlua,ena v-ila tia etţsta eivasea ,i,psndţsa vlina teui,ţsnna asitnheuia ,ena avCnla iNşua titeua ena vlinea iusnCua tidn,nueuifoa "e,idelta)liteueu,a ţpiislua tua lntna ela 3l,esnea tsnuisnndia tia tiuis,nlesia ea iueu:u:d:na tia tvdeta lva dia iseva tdesia tidţsa tesia usipvneva iua dia eadntifoa

14Sc) Pun,ăa andtuda Eţste t!nda 4ppr ŞcaSa m4 .c

toN T.S., nluesţnr lonă5cl8

14. ƥ pt3Le ItsLA3hdrthSrtseLti Lrthmin8lll.RI

> Astfel, printr-o stranie logică, un ţăran mijlocaş putea deveni culac achiziţionînd proprietăţi, dar un culac nu putea deveni mijlocaş dacă şi le pierdea pe ale sale. De fapt, culacul nu avea scăpare. Era în mod „esenţial" un duşman de clasă, o fiinţă subumană. Şi totuşi, desemnarea culacului drept „duşman" satisfăcea ideile preconcepute ale activistului de partid: îi prezenta un duşman blestemat de istorie, . carne şi oase, şi o astfel de ţintă făcea campania mult mai satisfăcătoare pentru el decît ar fi făcut-o o simplă schimbare organizaţională abstractă. În plus, furniza mijlocul de a-i distruge pe conducătorii satelor, care le-ar ? putut . substanţial rezistenţa [...] la colectivizare. (Conquest, gb6rpi -i–

Vigilenţă faţă de duşmanul de clasă!

o şedinţă a Biroului Organizatoric al Comitetului Central din rîiunie i-forrnGheorghiu-Dej formula astfel sarcina luptei de clasă:

> În acţiunile împotriva chiaburului trebuie să ajungem a interesa şi mobiliza ţărănimea săracă şi mijlocaşă [...] ca să nu se creeze dispoziţia la ţărănimea muncitoare să plângă după chiaburi, ci să-l privească ca pe un duşman. [.). - [T]rebuie numai să-l îngrădim, obligându-l să-şi lucreze pământul, împiedicându-l de a-şi dona pământul şi a deveni astfel un binefăcător . ochii ţărănimii muncitoare şi a munci stăruitor pentru a-l face urât de oameni. Atunci e uşor de scăpat de el din sat[15].

Pentru a modifica noţiunile greşite ale ţăranilor despre chiaburi, partidul avea să lanseze asupra acestora din urmă un atac cu mijloace variate, demonizîndu-i prin propagandă, atacîndu-i verbal şi fizic în public şi în casele lor, arestîndu-i, închizîndu-i şi deportîndu-i. Chiaburii trebuiau neapărat arătaţi în adevărata lor lumină şi împiedicaţi să se infiltreze . partid pentru a-i corupe ţelurile, întrucît se credea că, la fel ca orice duşman, erau permanent angrenaţi în activitatea de sabotare. În acest proiect au fost implicaţi „ţărani muncitori" şi muncitori, care erau avertizaţi să fie în permanenţă vigilenţi, gata să demaşte faptele duplicitare ale chiaburilor. Conform unei lozinci care circula în satele ungureşti din Transilvania, „Pumnul muncitorului e pumn de fier; loveşte oriunde e nevoie" sineu,l,f,fsmăi,f,fsmă-iéccbiinâlęfss xKristó, i---i p. U-:) Întregul popor trebuia antrenat în spiritul „vigilenţei revoluţionare"[16].

Într-adevăr, Martha Lampland susţine că ar trebui să acordăm vigilenţei tot atîta atenţie cît şi fricii şi terorii. Cultivarea unei atitudini vigilente, proces n care lupta de clasă era un instrument decisiv, angrena întreaga populaţie în efortul de înnoire a societăţii şi o învăţa că cel mai mare pericol era să se lase pradă unui sentiment de falsă linişte[17]. Exerciţiul

---

15. ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar red 41/1950, pp. 24-25 (ARL).
16. DJAN MM, fond Comitetul Raional Vişeu, dosar r,d 33/1952/vol. V, f. 20.
17. Lampland, nedatat. Autoarea aseamănă vigilenţa cu divinaţia (amîndouă încearcă să descopere prezenţa forţelor răuvoitoare), iar sabotajul cu vrăjitoria. Cercetătorii au început să exploreze relaţia dintre vigilenţă şi reacţiile cardiovasculare. „Vigilenţa în faţa ameninţării" este definită într-o lucrare drept „o stare cronică de căutare a potenţialelor pericole provenite de la alţi oameni sau de la obiecte din mediul înconjurător". Se presupune că vigilenţa faţă de o potenţială primejdie ar putea avea „consecinţe comportamentale, emoţionale şi fiziologice" (Gump şi Matthews, 1998; îi mulţumim lui Carol Worthman pentru că ne-a semnalat aceste aspecte).

vigilenţei era însoţit de practici ale expunerii : denunţurile şi demascările, discutate în capitolul î ş Maselor li se cerea să furnizeze dovezi concrete ale modalităţilor dubioase prin care chiaburii voiau să înşele sistemul - răspîndind zvonuri, ascunzînd ceea ce deţineau, înscriindu-se în partid sau în gospodăriile colective sub false aparenţe, neplătindu-şi taxele, nelivrîndu-şi cotele sau fi alte moduri[18]. Pe de altă parte, ţăranii care îi ajutau pe chiaburi să-şi ascundă produsele ori le erau într-un fel sau altul complici la uneltirile împotriva regimului erau pedepsiţi[19]. Răutu, ministrul Propagandei, avertiza : „De cîte ori duşmanul încearcă să-şi ridice capul, să fie scos la lumină, să fie demascat ! "[20].

Listele de chiaburi

Rezultatul vigilenţei, denunţurilor, demascărilor şi aşa mai departe au fost listele de chiaburi, iar cei înscrişi pe ele au fost supuşi la tot felul de pedepse. Cum ajungea cineva pe o asemenea listă ? În etapele de început ale planificării colectivelor, celulele locale de partid furnizau informaţii de bază despre compoziţia socială a satelor vizate - inclusiv numărul de ţărani săraci, mijlocaşi şi bogaţi, apartenenţa religioasă şi afilierile politice ale sătenilor şi alte date demografice generale -, ca şi despre avuţia lor materială. Aceste date formau punctul de plec. re pentru listele de chiaburi, care existau practic în fiecare comună. Iniţiate la nivel comunal, de obicei de către organizaţia de bază, listele făceau uz de cîteva surse. Aplicînd criteriile vagi pe care le primiseră, membrii de partid numeau ei înşişi cîţiva oameni, deşi clasificările lor păreau deseori arbitrare, deoarece, aşa cum am văzut în capitolul an îcadrele puteau să treacă oamenii pe listă mai mult sau mai puţin la discreţie, după cum le plăcea ori nu de cineva sau în funcţie de mita primită. De pildă, un fost şef al secţiei agrare a comitetului raional de partid Orăştie povestea :

> Am avut un chiabur, unul, Ştefănie din Beriu. Secretarul Consiliului Popular era în relaţii foarte rele cu el. Şi Ştefănie mi-a spus de ce : i-a cerut o scroafă, un porc, şi nu i l-a dat. Şi eu am fost tocmai Cvperioada în care îi băga la chiaburie, şi ăla l-a pîrît. Am vorbit la partid să-l scoatem din chiaburie. Secretarul Consiliului Popular din Beriu nu-l avea la suflet. După ce plecam noi, iar îl băga în registru[21].

---

18. Vezi DJAN MM, fond Comitetul Regional PMR Baia Mare, dosar ep 65/1949, p. 286. „Lipsa vigilenţei" dusese la infiltrarea chiaburilor în gospodăriile colective, drept care, în 1952, ţd avut loc un efort general de a-i exclude. Chiaburii care se înscriseseră în GAC-uri o făcuseră iniţial pentru a evita riscurile mari care îi ameninţau pe ei şi pe familiile lor dacă nu se înscriau. Totuşi, întrucît ei erau ţinta luptei de clasă în anii aceştia de început, nu puteau fi incluşi îhi colective decît în circumstanţe excepţionale.
    Un exemplu de duplicitate, de felul cum oamenii „ascundeau" animale şi de ce găsim într-un lung interviu luat de Kligman lui P.V. în Ieud, Maramureş. Acesta spunea : „Ori dumneavoastră aţi avut trei vaci în grajd. Ai pus numă două. Păi, ce să faci, ai ţinut-o-n continuare, da' ţi-o ajutat mai bine, cînd o zinit cotă, ai avut numă după două die dat laptie. Dac-ai muls tri, mai binie-ai putut fă achitarea, ştiţi ? No, aiă o fo' treabă. Sau dac-ai avut cinzăci de oi ş-ai pus numă douazăci şi cinci. Ţi-o pus şi cu lîna, şi cu brînza după ele. Cu laptie de oaie, să dai caş, nu laptie, caş... Ţi-o pus cu laptie, după fiecare, s-o calculat după cîtie oi ai avut... S-o făcut brînză, o transformat în brînză laptele, ştiţi ? Ş-atîtia kile de caş trebuie să dăie".
19. Vezi, pentru un singur exemplu, DJAN HD, fond CR PMR, dosar nă 728/1952, f. 44.
20. Sursă neclară.
21. M.H., interviu Verdery.

ercaie aaculrae artia oenezctae pe ateeenea p a6eidiea tuienradi prtsetr tuetr penen.e HeRenrr i cucr iuşoenuirae imaariultae seitdnaae eiae d teitu rRsdiian,u pe ea,rne sen,ie - pete se crOena cbtaoei, . trIalre pet uniuanr,pe ateeenea un dend aelra eaIiaau .rn btna tr un aa,edn,eîie tretaaie m

Vetr ce, aneee eia en cbrauiei penenea iiesiai id, ear caaii eea etiu tntiieclrentadi s irerie pe aa cenilei lcr ne, aneee eia 4braoei a iueat d cbetirvne ieaairn aior,iaiu cea s e.rn un ae irirae rnieiadceiairadi ndt, ir mlV ee ieăae cdntrpeiai tata a tim tue caie aLa n.,i aăae prt,ietm ecaie nei ne m, rmricrr teseti c.i pac. eetir daeac. tese 'ti artira ir unctni rRrzra, ! 4u mcea aa euăş eît coiee- a-maeea eesî 8 ş ra bereî scoaraeş eu mcea nî s îro î tu Pe- eoreiseş mcea ra eiite oe [ieîaarera]"[22] ti e fi)t b-eapec atidni ivilăsi di tifezm lc uicizas sa tapzisi sotasi besa asea.eesţăzpec da-i ıı elăoz-ac- dmdlţseceil aete „azatnizls sotas as sed-isoz îc etaompeacna da"s le) inetvi-azia tleăa pzi n ruveaţlzfi iza tocdepiza-m daztecmsotasm)ăicnzl tm atidniza ceăisls sa tazi nziţlea ălznansiăna li tsadm)tiia tiee dtia ăi oalice ălscizaţ ese azidicneOic-isi be ecăepaocdm-irmsozu

a'[fa rmfaşţi" ee fiţ-F faŢi fa"

ec tseăa îc tazi .mzaceeizal taniuozede.epziăn t t veaţl zefi) ie piăicial ăzecteăasee.aăe etăămbe- ăzenz, ăzoţsilisi tl tazi di toc²u,cna ăazneplsl îc ăzotidls pi tocd-e"ezi a „ositneăisoz uizal îcăecle.e tmzmdăîcpidt(ăoclze îlăonzeăa tositneăe(mue)tmîbeîcpi „ocdm-icee dmaldci îctămlîcama"s bitosnazia) tm îe îct za ia (m ăi as.ee dmîsodiadtm Peosicamiăo-zeăa tapzisoz toc²ozl atneăebnesoz)veaţlzee ăzoenal pi zeti ta(ei ta dm tăniţoni(iiîz"zesi azneplslepi a îlţlcm-m.e ăei.esi tisoz ivăsoana. e ueec e aciid-oz nit.el) ie nziţleal îcuznpe.efibeăipiăde.e) a-în pec ălctn pi ăipizi itocoOet pi espm) ăzec ivăzoă zeizi) ăzec ecnizlipels dăo(enisoz îatni laze beas to-isoz oţs ua-ozeb tdee tăoteasu «dilicia at.elce zal citida zi ăicnz, a si pednfuui (pi tsadm- a pitaăena) nipetmi)se-a fuzasm- beaSezepeta îc sot ăi tie tl ozeuecedoteasi lae dm oanlini

-osenetapi îcuzmpeziîcdilca aSsîlăeipeta ăi tveaţlz dmSbiăzopltm î a itocoletm ăicnz, deci beaes desedmo dld.ecm) îc dtvelţ) ăi tia a ăazneplsl i u c ăzelm [2] m)dtţăăls

---

22. Citatele sînt din Vultur, 2003a, p. 44 ; Kligman, 2009, p. 170 [ed. rom. – p. 235] ; Dobrincu, 2003a, p. 66. Un bărbat care avea rude în America şi care, împreună cu soţia lui, deţinea aproximativ 15 hectare a fost „făcut" chiabur, lucru despre care el comenta cu ironie : „Chiaburu' dracului plin de păduchi, vorba ceea". Vezi Manoliu-Furnică, 1997-1998, p. 254.
23. Stan (2001, pp. 104-105) notează că, în satele unde chiaburii nu puteau fi identificaţi pe baza indiciilor de comportament „capitalist" (de pildă, deţinerea de mijloace de producţie, exploatarea altora), desemnarea duşmanilor a fost şi mai arbitrară ; proprietatea asupra pămîntului devenea atunci un „criteriu de rezervă" după care mijlocaşii puteau fi transformaţi în chiaburi, criteriu folosit pentru a-i disciplina pe ţăranii mijlocaşi care se opuneau regimului.
24. Statutul de chiabur era complicat de interacţiunea sa cu alte categorii de „duşmani". Foştii preoţi greco-catolici, de pildă, puteau să aibă origini „chiabureşti". Chiaburii care se ascundeau P regiunile de deal ca să se sustragă de la plata impozitelor şi taxelor sau de la livrarea cotelor erau deseori confundaţi cu politicii angajaţi în acţiuni mai violente împotriva regimului etc. În contextul colectivizării, chiaburii erau duşmanii de clasă vizaţi prin excelenţă. Vezi Kligman şi Verdery, 2006 ; Iordachi şi Dobrincu, 2009 [ed. rom. 2005].

luedcl ltdc lcHd riH uotDduliel rodedastanoi şliltsnsa ,oglcni retan l ne oîiuoneucavaAcIan o ,lwl rlceialnl rla nliglni lza dreial re lnşa dlceta Aal .itawl st eFerrns teglcaI /t a c(retc(uheae mt luedc detd n(lerie.etclc o nege pat J. n. riavatp .u or,lceiel dl,ocl -enoi mt lgi sncsil 9niulie reiracel liedcliel Aamtuhapeiel stsa tsr5i pe ş5il-a pedertlşa pe- l dls lie sirl dl De pedertlşa pierc uhal,sia AauotDduliel mtcegaanoI lve iae Ae tl.l luedcea neganidsce pe olreta ls tdc uotplrtlşa mt colcl şlil 7 Ue ranp5ni rneotapl Heopoi patuorstl rnalM stepolil- ni peşatlcoitol5 hBuclie pe rlrmtc lil,an ni l posl vlu a2poa va:eanio alrl Aaciea rmt-a2 l idc repBrdac us cieadrieweue nsta pt tuhadolie2b lretpl pe pdaddd pe neaAauotDduliel cscsioi tst sianoinirotane Aaaro,aneni retc(.atNiluşaste euotorau59 3 .r t usnrlcsn mtulp(n ulCrlta ea lucslne ts l deueilc V- ceiretsn el eFrailc nl . asnaeo dsril)ş l enP j. l ugi4sni nld4tp g0004sdl de dus2bit Datp riel uorc7feuenlAa usnrllc lvsc o mtcatpeie pe u ţ.. hl der5tlc us ciaianire ulit ts nzlusi5şac pe ususc57 rtusnrl,n ts l nslc rlice nl ulrrlfijl rievetcavl uotcil g4tplusnba pe ulicoD onoilpo9,Ic Nhal,sisn Aaevetcsln Aa)ranal dl rscels uhali dl De peroidlşa dls ciaraAamtnlglie pe rst ul ă feuedccar pe cilc retc l mtuersc drie d iAcsnltsnsa J. j 10 oplcl us atcetdaDuliel ,isdu5 l iacrsnba uoneucava.laanimtptsr5isn l,s. sianoi l uiedubd Aaen ilrap ,) ă

Cotele și sustragerea de la predarea lor

"CP-al-C- D-lAAtAaţ--aţFRM"CCCR"" P-aA laţA" "ARC -C,"C" ăaţCARaMFC l"DFA" aCAvaţ;RFaţ,CCCaţ l"DRA" aţ m-," aţ" l"ReaţDFC-"RCl Ţ-C a MRaţlDRCaţMaD-MP-- -"D,"FCăAaM"-aţ,D laţ F" CRM"-aD -"l" "aaD laaţ l"R Ţ-C-Daţ MPRbCAaţ, eaMC-AţD-C ARECD"-CMRaR" CM" Aaţaţ -gaţRv l"DaţaDRa" ARCD,RvaţCaţA"F "gaCAaţ P-RClaţ-"Daţ ARaaR"-RCaţ P--CCRDEaţMa F" -gaţRvaţ"g,AbR C"Maţ-aCaR CC"P-RCMC-aţ, CaţC",A aţRC l""R"ARl" RCa R,AaţvCaţ R,P,l" MRAaţC F"-RCaţ R,PAaţ-C-DDaţ"-, --R - -C D"-C-„AMRb P- PDl DaţC"RD-RlCF,"M DCAaţAbR-A"a,"FAC C-caţRhD,-gaţ vCARMaţ-,aR -CM-R-,aţ,lcaţC" -RAA"vCaţRD C"CaţaA'D,R,CCCARbP- MCl aţ-,"-caţC-D,RvaţCaţ laţ--CCC CAaţFCDţvaţCaţ"RC PaţC"RC RD, "Daţ,bRCaţR -- CR"a"R Ţ b -C,Caţ FC-"A"RA,"MRA" AmMCRaţA,aţ-aţ-RA"" AR,A"-C,-P,,A"vCaD" lRaţaţ "-RA" -R " aAPCCA FCACMvhaţ,aţRC - -CMCR,"D l"R aaRD, CCv aRb CRDRvR gaaRD,"C F" vR RD,RgCP--gaţl"RC CRa"RaC -aţ-" DaţD-Caţ l"" Raţ

25. Document obţinut prin amabilitatea lui Aurel Răduţiu ; deşi sursa nu este indicată, actul provine probabil din fondul Tribunal Deva din Arhivele Judeţului Hunedoara.

26. La scurt timp după aceea, conducerea de partid a lansat o anchetă a acestor abuzuri şi a stabilit că, din 789 de confiscări de la „burghezia rurală" – 599 de la chiaburi –, numai 34 (4 la sută) erau reacţii complet justificate la infracţiuni grave ĂR343 erau sentinţe justificate, pentru care confiscările au fost considerate însă „nedrepte" â 131 erau sentinţe ele însele nejustificate de vreo infracţiune reală ; iar 112 fuseseră făcute fără nici un fel de proces judiciar. Din nefericire pentru chiaburii respectivi, cea m mare parte a pămîntului confiscat fusese dat noilor GAC-uri şi nu a fost returnat l O1 fond OO PCR – Organizatorică, dosar HRM 134/1950, p„ 1-5). i mentul nu specifică unitatea administrativă unde se făcuse ancheta (întreaga ţară ? un grup de judeţe ?) şi nu este datat, deşi se referă la confiscările făcute „de la 1 mai 1950 până în prezent".

27. Anumite mărfuri erau de asemenea vîndute la preţuri diferite. De pildă, pentru a cumpăra un car de lemne, chiaburii plăteau 50 de lei, mijlocaşii, 30, iar săracii, 20 „. ,fi, t interviu Kligman).

pus atît de mult"[28]. Caracterul excesiv al cotelor şi impozitelor îi aducea deseori pe oameni la disperare. Aşa cum îşi amintea fiica unor chiaburi despre părinţii ei, „[p]este un an au fost aşa de distruşi încât nici nu ştiau ce să facă. [...] Fiindcă erau catolici, au crezut în Dumnezeu, nu se spânzurau – nu puteau să facă aşa ceva, dar erau oameni posomorâţi. Durerea aceea enormă pe care am văzut-o pe faţa părinţilor mei, cât s-au chinuit, cât au plâns, nu pot uita niciodată [.. ţrdsta este de neşters din viaţa mea" (Bodó, Shifa,aipn 24). Colectarea cotelor putea fi însoţită de violenţă, uneori fatală, mai ales acolo unde se predaseră cantităţi mici şi oamenii erau recalcitranţi. Alte tactici obişnuite aplicate celor care datorau cote sau impozite erau pătrunderea cu forţa în casele lor şi confiscarea de bunuri care să acopere valoarea cotelor nepredate. „Dacă n-ai avut să plăteşti impozitul, au luat şî pâinea di pă masă. Îţi lua haină di pă tine. Ce era mai frumos în casă le luau şi le vândeau pă licitaţie, nu le puteai scoate", îşi amintea cu durere o fostă chiabură[29]. Pe lîngă confiscări, chiaburii vinovaţi puteau fi judecaţi şi primi pedepse mergînd de la amenzi pînă la cîţiva ani de închisoare sau de muncă silnică.

Chiaburii au elaborat o serie de stratageme pentru a se sustrage rechiziţiilor – aşa cum au făcut toţi ţăranii care aveau de livrat cote. Îşi ascundeau grînele la rude şi, cînd veneau colectorii, pretindeau că nu mai au nimic. Sau le ascundeau acasă : „Tata a încercat să ascundă [produse] şi a făcut un perete fals la grajd, unde a ascuns vin şi ce a mai avut el. Însă ne-a prins... Atunci m-au dat pe mine afară de la şcoală" (Stoica, Sfafa..ipn 434 [ed. rom. – p. 454]). Îşi împărţeau gospodăriile în unităţi mai mici, ale căror cote puse laolaltă erau mai mici decît ar fi fost ale familiei unitare[30]. Încercau să se ţină ferm pe poziţii, aşa cum a făcut A.S. din Romos (Hunedoara), care a refuzat categoric să-şi livreze cotele de carne şi lapte, spunînd „ca da membru lui in loc de lapte si membru calului in loc de carne ca sa manance muncitori"[31]. Un document provenit de la biroul regional de colectări Hunedoara discuta în detaliu tacticile chiaburilor, observînd că „[m]etodele cele mai folosite sunt: impărţirea din lan a snopilor, neinregistrarea intregei cantităţi rezultate la batoză, sustragerea din convoi, darea pământului in dijmă, vânzarea produselor depe câmp netreerate, etc."[32].

Unele stratageme – mult prea multe ca să le putem enumera aici – nu urmăreau doar eschivarea de la livrarea cotelor, ci afectau chiar activitatea gospodăriilor colective. De pildă, una dintre practicile obişnuite ale chiaburilor era să strîngă recolta, să plătească amenda pentru nepredarea cotelor, să-şi vîndă produsele în oraşe pe o sumă mai mare decît amenda şi să folosească diferenţa pentru a oferi salarii mai mari decît îşi puteau permite să plătească statul şi gospodăriile colective. Ca urmare, ţăranii preferau uneori să lucreze pentru chiaburi în loc să se înscrie în GAC. O altă manevră care putea să coste partidul sume mari, necolectate din cotele chiaburilor, era mituirea autorităţilor, despre care ntă vorbit în capitolul ,eiĉu deosebită abilitate s-au folosit de această metodă oierii, care erau de obicei desemnaţi drept chiaburi pentru că angajau mînă de lucru. (Întrucît nu puteau să aibă grijă de turme mari de unii singuri, plăteau oameni care să-i ajute,

28. D.V., interviu Kligman; vezi Dobrincu şi Iordachi, 2005, p. 234. Oficialii regionali se plîngeau într-adevăr autorităţilor centrale că, din cauza calităţii solului, Uijlocaşii şi chiaburii nu-şi puteau livra cotele stabilite. Vezi DJAN MM, fond 10, rsd 8/1951, nepagirfat.
29. P.V., interviu Kligman; vezi Dobrincu şi Iordachi, 2005, p. 234.
30. Această strategie funcţiona deoarece cotele creşteau exponenţial odată cu suprafaţa de teren deţinută.
31. DJAN HD, fond CR PMR, dosar ehRM 888/1953, f. 68.
32. DJAN HD, fond CR PMR, dosar ecRM 728/1952, f. 44.

[.. n0Său0i Itbi'i5ireiS ol en Gdc0Tgii ni uhai0s ia7 [...] În ioc uiTb"S)ălO '52, '53, '54, ioi uevi S ol i)Tl dzoţbd Ii 5diiS uT eii vluerieoeplfiieS fo in oaa.o ţii 80.000[33]. Azoţbd diăi Ii eiuidT z e ulfie9 ùT eii veuat iluei GSol lco dat 80.000, olSu[Oţ o ilsi)ilri oeţlfiştTS I.o duoţt Ii uhli si [...] forfsh0iOaS aOcuive-ei rfT euiăe mTdeiu[ie bfibI uiăe dT.I i)eăe fa[...] fe)TlS ub ilr)s Kl5o ioi ţii iNăT i ilRI iun)b" a.o ioi ţii i.ăTS ioi)eă Sţioi)e i[Oţ S)[fiT ub iunrs uio ţld)5isi ub ulai0băl1 Me i ol AiifiS 2009,)i 258 foeţ ăorfa ţi 305])[34]

M0oOeS s ual aitsil dreiis dl duire pe uoceneoaarroTacene uiie ne.dedeil uinusniie mOueiumOpl de mOduiaemOgodropliaane uoneuave dispoOmOpoa rlNmOcsn oa atveOci n igiluon dcicsnsa MOci ipevlisnOrsnce uorsOe sOpe moaplpeis deiri ul godropliai uoneucavlOs peşaOedsfouaeOclrmOcPiucavlocaopafouis mOop penateiic nadcpe uyits i110 iep sumOps nOsrlisn oa mOduiapOa re uel enaraOişa mOfrfeN 7 Ueoa eFadcis coviiloa uiie de orsOeis sOea mOuln liemcpe rigiiOce i ecodsnsansrcea pe unidlS vouanenoi eiis rm ni siNl iuoreiace pe Oevoai pe rlN Oc oa pe ifiarine M3 icoOSnbbjţ r I :5 .

MOgeOeiin S pedagsiS uoOpsueiei pe riicap dcitanadeul uhaitsiaa Os cietsais riaNaşa V-frfeN.sia 7 MOueiulipei poOi uoneucavenoieei ue rodepis Os eiis Oauaenetate(v eOaie peoa ri 3oiacicei godropliaanoi Os iv eis dsNazuuaeOmOcI feoipiiS pogrene apeonogaue uoOciiTaueis OevoaneuoOuiecei NoOtiN Ueuie,nsa jî .b.E A.j. l mOueiulianeuhaitsianoi pe i ieOsOşi ni ceieOsn igiauon cietsaedu uoOdpeiice ui mOueiuliape dito2iie i riopsuşlel igiauone oape dsdciigeie pe ni mOpernaOaieotnagişaanoire uiie neis .şl pe dcic uacion-roOedus. silS inbbbl r i in.jfră Ni psorita ţe unidl mOunaOişal ds raOeTe iucavacicei uoneuctamvenhitsiaa uiie iesoeis dl deOduiaecietsais peduoreiaşa o pişa i.il ui riiie i uirritaea pe mOgilpaie ol eiis otnagişa dl.oa navieTe mOuoOcaOsiie a cegiinuocenei NoOocaeOe puoOciipauşaaneOeieOcensr eţe nidliie Rueis riiucau nrodatanT aOcegii iei uhaitsianoi mOfrfeN S us coc ussOsianeS eFreiaeOş. oa dciiscbn noi douainSOene uipie is mOueiuiccocsoa SmOiOaa pe mOuerscSdl gldeidul 3sdcafouliareOc. i ne sosii iuedcoii mOduiaeieimOuŞneucaveMOluiadoiei re uiie ir uoOdeNtic.o mOuiraconsn,A pe ni poa rmişa ulcie uen pecin cieaneiS şliiO paO respS eFrepacoiaa aOvouis us itanacice uoOuerceIe ol uicegoiaaneriicapsnsa e iucmO iuedlucrS duiaaOp ţe.ipier sn ul .,S pe.rcS Os edil uhaitsiS uara 3nouid"" SuiieS mOiri sOoi psorlOa a Sd ioadeiat i Ntadiranic uyinizaisanoi S .d a uea ukeOc aO iiOp re ii A6voi Naztni,iica paO nsrei Oosi uiie de Oidce RMMl mO eîis rmiceneoare o;aertiaa .ranaea nsa dl de uoOtireTeS Os poii reOcis taOenpe noiSua oain mOciegadouaeclşai feoi usr vor epeiS iueoişa mOşnegeis ul ronacaui ; pe uhaitsia cietsai dl de duhartei

DD i vremea respectivă, salariul mediu era de aproximativ 1.000 de lei. Dacă îl comparăm cu această cifră, este evidentă puterea economică i oierilor.

DOUfă U AiInterviu î pentru M. Stewart. îimp ce memoria pare să-i fi-buii ORMmică festă fostului proprietar de oi, care avea deja la vremea aceasta peste 80 ţe i tStuşi, 81 la sută ţlfi cele Da de cereri depuse la comitetul local pentru a solicita deschiaburirea ib di într-adevăr aprobate – o rată de soluţionare pozitivă neobişnuit de mare.

D,, O0 făîOîr FP. dosar nzRM PMIlafiz L S ERIPRPfeRM

Practicile de verificare

Cotele, aşadar, erau în mod evident un spaţiu de eschivare de la politicile menite să-i îngrădească pe chiaburi. Eforturile de a le impune se intersectau, la rîndul lor, cu un alt set de politici referitoare la chiaburi: cele de verificare a statutului. În capitolul Dci descris procesul de verificare a membrilor de partid, care a dus la o reducere considerabilă a numărului acestora. Verificarea era o practică sistemică, funcţionînd ca un complement la obsesia învinuirii şi a purificării; ea se aplica nu numai membrilor de partid, cadrelor, securiştilor etc., ci şi chiaburilor. Pentru a ţine în frîu abuzurile la nivel local şi identificările greşite, autorităţile centrale verificau listele de chiaburi care le erau trimise de la nivelurile inferioare ale ierarhiei, de la comune la comisiile raionale, regionale şi centrale specializate. Unele verificări erau stîrnite de contestaţiile chiaburilor, care protestau împotriva statutului ce le fusese atribuit, practică la care vom reveni mai jos; altele, de semnele de întrebare pe care le ridica includerea pe listă a anumitor persoane şi care apăreau în timp ce lista avansa pe cale ierarhică. Numele respective erau apoi trimise înapoi, pentru ca reprezentanţii locali ai partidului să poată justifica includerea şi eventual să înveţe din greşeala făcută, aşa cum vedem în cazul următor – a doi chiaburi al căror statut fusese pus la îndoială:

> Daca pe susnumiti, i-ati considerat chiaburi, orientandu-va numai după avere, ati comis o grava abatere, dela linia Partidului. [.,,] Cei de mai sus, daca nu au mijloace de exploatare, sunt tarani saraci sau mijlocasi, dat fiind faptul, că au un numar mare de membrii de familie si regiunea muntoasa in care se gaseste situat pamantul. [...] Noi in munca noastra, trebuie sa lovim cu toata puterea si sa folosim legile dictaturii proletariatului, asupra dusmanului de clasa, asupra chiaburimii, si nici de cum in taranul sarac si mijlocas[36].

Aşa cum afirma însă un fost membru al Comisiei de Planificare a Ministerului Agriculturii, „[l]egea era redactată în mod civilizat, foarte frumos, nu-i aşa? Dar la aplicare... Nu-i totuna ce scrie pă hîrtie..."[37].

Chiar şi aceste cercetări suplimentare lăsau totuşi deschisă posibilitatea clasificării unui ţăran sărac sau mijlocaş drept „duşman", deşi nu neapărat drept „chiabur" (să ne amintim că, deseori, cele două noţiuni erau confundate), dacă „[a]re un trecut dusmanos regimului democrat, dat fiindca a fost un conducator al partidelor istorice [Naţional Liberal, Naţional Ţărănesc] sau legionar-fascist; sau activitatea sa dusmanoasa este facuta cu deplina constiinta"[38]. Nu e de mirare că trecutul cuiva era invocat pe larg pentru a justifica desemnarea sa ca „duşman de clasă". Cît despre cei doi ţărani menţionaţi mai sus, răspunsul lămurea că fuseseră categorisiţi corect: „D.I. face parte din clasa exploatatorilor [exploatează muncă mai mult de 30 de zile pe an]; D.V. intradevar poseda Dha. pamant de cea mai buna calitate, o vaca, Dcai si "Doi, insa pe langa acestea mai poseda o mica fabrica de cherestea cu apa, una moara taraneasca si o batoza [deţine şi exploatează mijloace de producţie]"[39].

Preocuparea partidului ca oamenii să fie corect clasificaţi drept chiaburi însoţea propaganda neîncetată care promova alianţa dintre ţăranii muncitori şi mijlocaşi. Liderii

---

jD, ri lî âp zSâSş FP, stora r.d 5ih.ttd s 5t ru-Csi
.s/ 4.7- t răpaatrn Mdr3eră intaAr 7tMară n2rantasrcfr E5llru t ce 5.s /
.hl x Pfixfit FP, stora i2d 5ih.t td, 5f. Cs/
.fofaamB(c0 5C-

de partid subliniau în mod repetat că nu era suficient ca toate comisiile comunale, raionale sau regionale să afirme că unui ţăran „i se atribuise în mod corect statutul de chiabur" şi că aceste comisii trebuiau să furnizeze dovezi potrivite (de pildă, [5] a exploatat mînă de lucru mai mult de 30 de zile etc.). Deşi asemenea informaţii se transmiteau, în general, după nişte formule repetitive, ele erau menite să împiedice includerea oamenilor pe liste din motive de ordin personal.

De ce era Partidul Comunist atît de preocupat de verificarea listelor de chiaburi? Pentru a explica acest lucru, trebuie să revedem pe scurt determinările complexe ale politicii referitoare la chiaburi, pe care le-am prezentat în linii generale în capitolul finPe de c parte, întreaga strategie de colectivizare promovată de partid se baza pe cîştigarea de partea sa *i* ţăranilor mijlocaşi, pentru ca ei să se înscrie în GAC, iar pămîntul şi priceperea lor de agricultori să contribuie la crearea de gospodării-model; era deci fundamental ca ţăranii mijlocaşi să nu fie alienaţi printr-o etichetare greşită. Pe de altă parte, întrucît persoanele clasificate drept chiaburi trebuiau să predea cote mult mai mari decît cele stabilite pentru mijlocaşi, era la fel de important să existe suficienţi chiaburi care să furnizeze produsele agricole necesare şi care să reprezinte o sursă de acumulare pentru campania de industrializare a ţării. Aceste două obiective trebuiau menţinute într-un echilibru foarte delicat: dacă erau prea nemilos persecutaţi, chiaburii n-aveau să mai fie capabili să producă surplusul indispensabil de produse alimentare, dar, dacă erau trataţi cu prea mare îngăduinţă, aveau să acumuleze capital şi să corupă atît alţi ţărani, cît şi cadrele. ăAprocesul de verificare, formula „apt pentru îngrădire" semnalează exact acest echilibru şi trimite la procesul prin care chiaburii erau siliţi să producă permanent cît mai mult şi apoi expropriaţi de produsul muncii lor, furnizînd statului resurse vitale şi fiind în acelaşi timp „îngrădiţi", ca să nu-şi poată consolida poziţia economică[40]. Pentru obiectivele atît politice, cît şi economice ale partidului, era deci fundamental ca oamenii etichetaţi drept „chiaburi" să fie verificaţi şi, ca atare, partidul îi invita pe ţărani să-şi conteste clasificarea. Insistăm asupra acestui punct, deoarece reclamaţiile chiaburilor nu trebuie văzute numai ca o formă de „rezistenţă"[41].

În lumina aceasta, înţelegem mai bine semnificaţia raportului următor. În jQ„ 0 Comitetul Central a făcut una dintre reviziile periodice ale instrucţiunilor referitoare la listele de chiaburi. Un an mai tîrziu, biroul regional de partid Constanţa observa că urmase o perioadă intensă de deschiaburire. Prim-secretarul local raporta că membrii comisiilor verificaseră listele timp de două luni, dar că îi păstraseră pe ele (în mod inexplicabil) numai pe cei care exploatau mînă de lucru mai mult de 30 de zile pe an. Asta însemna că toţi cei care îşi donaseră pămîntul sfaturilor populare săteşti sau care renunţaseră să mai exploateze muncă salariată fuseseră deschiaburiţi, iar consecinţa fusese o reducere dramatică a numărului de chiaburi şi a cotelor colectate (vezi şi capitolul fi-' Nu e de mirare că autorităţile de la Bucureşti au ordonat ca listele să fie reexaminate, astfel încît terenurile pe care cadrele le returnaseră în mod eronat foştilor chiaburi să fie repuse sub controlul partidului, cotele să le fie restabilite, iar cei care aplicaseră atît de greşit instrucţiunile din t(.[7] să fie sancţionaţi[42]. Este *vi* exemplu perfect al importanţei acordate producţiei agricole a chiaburilor – unul dintre aspectele îngrădirii lor –, chiar dacă aceasta se afirma în dauna unei clasificări corecte.

40. Îi mulţumim lui Constantin Iordachi pentru că ne-a clarificat semnificaţia „îngrădirii".
41. În texte mai vechi (Verdery, 2009), noi însene ăd făcut această greşeală.
42. ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar eAd 43/1955, M 1-2. Este posibil ca rechiaburizările din 1955 să marcheze începutul unei reintensificări a campaniei de clasificare a chiaburilor şi, ca atare, să nu fi afectat doar regiunea Constanţa.

La fel de relevant ne apare un document din raionul Odorhei. În iulie "(.[fiComisia Regională pentru Verificarea Chiaburilor a Regiunii Autonome Maghiare a trimis o scrisoare confidenţială, pe un ton plin de furie, către comisia raională subordonată din Odorhei, criticîndu-i cu asprime munca făcută de mîntuială:

> [M]ulţi tov. activişti ai Sfaturilor Populare raionale şi comunale au comis b*i*serie de greşeli in ceea ce priveşte înscrierea pe listele de chiaburi in unele cazuri, ţărani muncitori şi mijlocaşi, împingându-i astfel cetăţeni cinstiţi in rândul duşmanilor. Partidul şi guvernul nostru şi intreaga clasă muncitoare, nu are nevoe de a declara duşmani ai regimului nostru cetăţeni cinstiţi. Cu toate avertismentele prin care li s-a atras atenţia tov. responsabili cu această problemă, totuşi comisiile formate la comune şi la raioane nu au dat importanţa cuvenită acestei probleme. Comisiile raionale in cele mai multe cazuri verifică superficial această problemă prin care aduc prejudicii multor ţărani mijlocaşi cinstiţi, şi in unele cazuri, ţăranilor săraci chiar, şi prin acest fapt compromite regimul nostru de democraţie populară. La toate insistenţele comisiei regionale pentru verificarea chiaburilor, tovarăşii de la raioane nu răspund la timp. Astfel impiedică terminarea impunerilor de către fisc şi C.S.C.Scare prejudicii [*sic!*] economiei naţionale. Trebue să se inţeleagă odată pentru totdeauna că această problemă este importantă şi că tov. cari fac parte din această comisie nu au voe să se joace cu existenţa cetăţenilor cinstiţi...
> Vă avertizăm că sunteţi obligat a răspunde in termen de anizile dela data primirii oricărei corespondenţe in legătură cu chiaburii[43].

Acestea nu erau cuvinte de formă: după cum arată evidenţele documentare, nevoia unor verificări serioase era reală.

Minutele unei şedinţe a Secretariatului CC din "(.. pe tema deschiaburirii sugerează un posibil conflict între cadrele locale, care aveau nevoie de pămînt pentru GAC-uri şi, ca atare, îi radiau pe chiaburi de pe liste în schimbul loturilor de teren, şi autorităţile centrale, care încercau să inverseze procesul atunci cînd încasările din cote scădeau. r posibil chiar ca reprezentanţii partidului de la nivel local să fi inventat o nouă categorie, „fost chiabur", şi s-o fi folosit atît pentru a obţine pămîntul ţăranilor bogaţi, cît şi pentru a le permite copiilor acestor chiaburi să meargă la şcoală (încheind, adică, o înţelegere prin care fostul chiabur îşi dona pămîntul în schimbul unei încadrări ceva mai puţin stigmatizante). Participanţii la şedinţă au pus diverse întrebări legate de această practică, plîngîndu-se că sfaturile populare locale împărţeau această etichetă cu prea mare uşurinţă. Pe scurt, modul în care cadrele de jos adaptau politicile impuse de la centru avea consecinţe serioase pentru economia naţională[44].

Verificările constau în cercetări pe teren, care, atunci cînd erau efectuate corect, însemnau trimiterea de cadre de la raion să pună întrebări în sat, să stea de vorbă cu martorii şi să ajungă la o concluzie. Rapoartele şi tabelele anexate lor ne oferă v*i* mijloc de *i* urmări în timp procesul de construcţie socială a categoriilor de clasă, îndeosebi a

---

u psaetitinodi Statvilt- psoiutănfoltţmfţ*i*
-j mn petăa fasvoedelaoktio cl dsucailt acot aae ocldşnua lă vclia gl iiediltă opbakRl
ii,iailt Cosletvilt- a lc)oeleaactsnetatiavantedcofoeuangşl asd iiediltş l u fusese ocată
gl linesl lclueil tmgj le „âz !âş âxcş S'3o 2svcoanE xidecleeStaoel- dsla-otefidp
jIsîfevfissmpfiiuîpGsdmv,vşjdfi IdsDzp eliiltan j0[6] jn ecoein mjş at*i* D0amiNezi,col,ş
î0m [8]idlnsa, îdd- f şviltnins delucVazie aaălclVetă iineluănecchiaburilor naesl edsn,ie–
-- a âz:p) Cld pp a2px . paluioaneidslannt -ji nmeeşv AiDţ

chiaburimii. De exemplu, un raport preliminar din f dda pentru înfiinţarea gospodăriei colective din Ieud, sat pe care un activist regional îl caracteriza drept „cuibul reacţionarilor", afirma că satul are „„ de chiaburi, număr care a rămas constant şi în f ddffiLa fiecare nume, raportul menţiona cît şi ce fel de pămînt deţinea persoana respectivă (de pildă, arabil, pădure, livezi etc.), cîte şi ce fel de animale şi ce alte „mijloace de exploatare" (precum : moară, treierătoare, cazan, piuă). Se specifica în plus dacă persoana făcea una sau mai multe dintre următoarele : exploata mînă de lucru, exploata mînă de lucru mai mult de 30 de zile pe an, obţinea profit de pe urma morii, fusese cond0 tă pentru activitate politică ; erau şi alte însemnări, de pildă aceea că persoana în cauză nu fusese încă pusă sub observaţie sau era rău intenţionată faţă de regim şi aşa mai departe[45]. Dar, în f ddfbaşa cum s-a întîmplat în toată ţara ca reacţie la directivele venite de la Bucureşti, numărul original al chiaburilor din Ieud a crescut brusc de la „„ la 100[46]. Zece dintre ei au făcut apoi cereri să fie scoşi de pe listă şi jumătate au fost „radiaţi"[47]. hAigura 6.1 vedem o parte dintr-o pagină a unui dosar de verificare pe f ddf din raionul Odorhei, unde se observă că persoanele de la numerele faddşi 260 au fost deschiaburite pentru că nu exploatau forţă de muncă (260 ajunsese pe lista chiaburilor „din greşeală", iar fadddin „ură personală").

Chiaburi rămaşi pe liste :

p."anA3Aţ a
fi.fifjau6chnuşovă –., ani .s vş. ha. teren total a ţinut slugi până în anul jfu,6 fiPământul în prezent îl lucrează cu muncitori sezonieri şi zileri.
ţ.s i Sala Balasz. P, ani 7v77 ha. teren total, are o garnitură de treer cu tractor. Pământul îl lucrează cu muncitori sezonieri şi zileri.
ţ.. i Zongor Ladislau. ., ani jP5fi. ha. teren total. In permanenţă lucrează cu muncitori sezonieri şi zileri. .. % din avere a cumpărat-o.
fid,fiTorok Adalbert. d jani 7v77 ha. teren total pământul i lucrează cu salariaţi permanenţi. Este un speculant, nu-i place să lucreze.

Chiaburi şterşi de pe liste :

259. Hegyi Pal. eP ani jj, a2iHa. teren total. Niciodată n'a ţinut slugă. Pământul la lucrat cu propria sa familie. Din ură personală a fost pe lista chiaburilor.
fie.fiZongor Dominic. d„ ani şv7ruHa. teren total nu a avut niciodată angajaţi sau slugi. Pământul său este pământ slab, pământ de munte. Din greşeală a fost pus pe lista chiaburilor.

Figura) 0 C Verificarea chiaburilor, raionul Odorhei, CfruC

;i L p Arhiva Raionului Odorhei, Sfat Popular b Regiunii Stalin, tsP ls h/ i / fq / foioiMinţuruyfi C vCd inventar viă p. ru P,rin amabilitatea lui Sándor Oláh. (Greşelile de ortografie aparţin originalului.)

iru0 Vezi Arhiva Primăriei Ieud, g6 31McsP6ls ţs1Pio P.htţ(ioit cs Msfoi şi interviul luat de Gail Kligman lui B.S. ; pentru CfruC vezi DJAN MM, fond 5sit dosar eud Jfa p

i)0 Vezi Levy, 5 fo despre directivele centrale şi 5so 3 ţtfo5 Rht5(ilt ctfo.3ţifo5 s dDJAN MM, fond 5 (Sfatul Popular al Raionului Vişeu), dosar e.d u ş -ru50

47. Vezi DJAN MM, fond 5sit dosar eid CsufoufnDeşi una dintre persoanele scoase de pe listă avea 13 hectare şi angaja ajutoare pe timpul verii, pretindea că nu le ţine mai mult de . 1 ned zile pe an. Un altul însă, care avea C) hectare, a continuat să exploateze mînă de lucru timp de mai bine de 60 de zile pe an.

)[49].

«tidnia irar pite tîniăa panri ărotipiisi ău m.rni pi ăosenetesăarneprsreăi» a.î.aria srănie pi tsadmărec îcurmperia tveaţrr ore li»enie ăi pi o ăarnie dmnpinimeci dmSbeuiadtm ăroprt.ea auuetosntta dmSbăoanm seăranisi rueabi. beeăi pi asnnăarnie dGidrţleci.i taăatenania pi a atrlrsa îc tocnecraui aăi rini«ba trl al ăD.rne ăosenetaatiadna a ăroprd ui.ednic.m îc rîcprs tveaţruesoue tari ar aăisan sa o ăaueinani pi dnuanauili ăicnrr aSbe adtrcpi peli ercia riasma ăroprt.eie beeSar lefoen ăi tositnoueepi toniu«tiiabe ăosenetm ăridrărcia ăiueetmuesi citidaui ăicnfita sră pi tsadmdm»rSe ăe.i.i ăi oalicee pi tari ăa ne aăia ciăo ei ta asea.eelic.e cp adnfestocdnninniseăumrespi ăroprdi auretosi tmnri orabi curmperia tveaţr resouîc ol a a piăean dilrme aneăpi sa lopisrs dăeinetetari ărdidi atticfos ăi vrîîrinnşităatidnie tsadioSorîcp rSe dar piăornî»prve îc ladm ăi lilţree ie ăicnur aveîl ăeipeta dmdaţoni.i tositneăe.aria a - îr.m pi l ctm îc .ocisi dsaţ ăoărGani tăi.e eosaer . d ipia î» taăenosrs e o ocdinaelăornacnma dnranieie asni neăi îsodeni îc frol-cea pi aSelic.eci ăi tielae lrs.e tveaţrre îc danisi sorni

---

fa.i -a ji teUrm amamD«uă zGfae ădres "fag"aŞfaîfel derasbll tl rdreocarra ŞŞeuc fiŞoE 3aan oe tMielae rdmcatr sacim lneaaa aadrmetatsel etealm ca ada traerAe sa dr nl stcnealm dr rdmnd ifoK Pn a cdrlece sa ca t irama selmaa iloa2e crsaada craa rdcem-ern deomada cferMnaeln aarn 2e ada elcdnoa/ nl nl3na marloedtelarl tMoaatr sa e aanl rdceRoemtsa deomaraa Î ra M hoene cferMna sacim endPe selmaa lte Î ce telsar itaPadrlnae .raero fera r elmarniae–maa ctenle2me 2e 2einr cnm mtasada camrMnae oerrarma ce ln aar iaeaneaeaaee Î aeom Cfofofot CjruLa knlcietlrand aaoiacmet r satalem ndmaaetaseaacmta sa 2ctrde/ tp rcarome crdemrmat salnlirmât ia t iat9otrae ce iaasr aade3eadr cdroet sa2e dncandrcaomr aar elmaaAofanloiacmtaee2ctdrae rn taDemoe t roeomadr tae 2e e ilmaaMrria ctiee cela r nicnm dnear– nl adat ereeec cr tiaome daâr aeoinlo n Î Onlnd 7ne–aAan t cn rfanmtandiramesndne2e rd 3nta ndne Î lt(tc(. i. C))L-

LS2.C ti bzi) I3z, LENS(SE)tCij)

Uiul iciusn idsrăi ĂRI dedastUEUă rsceăaUeu,t,raue i uhaitsăUn,ă i ăerăeTetcic stn patcăe rUn,itene ĂRI,nUcUArr,căavi n,ăSst inp,anei is tdc etăcbăane pe i neu,rrăoOacar răedcagasmouai NR repeirdl retc(rluicene n,ă pe unidlSuhaitsăaa is tdc dsrs Eani hlnş.UenU foTaueSrdah,n,gaue EUd,uUineSni sranat şe EUuhatsăa foTaueă? iăce patcăeiuedce răiucaBU eăis irnauiceEainc,ă , piă Arr,căavi uyitsăan,ă eneis tdc scan ceus peodetacl ămv lă snce răedsrsteis căiciăei iuedc,ă ,ireta ui re , dsădl pe r,nsiăeC i dicbnsăAl lciceR d,uaeclşaaşlălteEcU ts rscei fo ăep c peuAc ăatennatiăei noăăNhaitsăaa ăerăeTet cRs j eFuenetcl ă dsădlrepig ,gaulS uluUr,p ăane pe i a s ăis re umpe paveădeSre icmc par iriăetc UtersaTi ,Une,Ze reăeşaSĂRIEUS re giăpsăa eăis ifhEgtsăa S dcăagpeider eteR ni Eep,tşene pe riăcaH dis pe ul e u,rst,Ec uiăe dcăltlceis dic n (g 3 .N oneuca Kl toaS Aauyitsăaa ni ,U 1 C nc.ăS uRI.iS ră n.- EdisS mtcăz, rigyiăl i Hăişdanv ea- .. iueşa pat usniua dlrst 1 C vz,eR Reiu e onu.oto,G u x :adcmS JVVS rĂ j- S -0o iderltlcoă us căiciretc.n irnauic evăean,ă mirritai itcUde0ac i nsaacneăl 5t iueeiEU T,tlS uhUits. .an,000ade ueăei dl AEUgişe re sEU rituiăceus tstc usniu C Si catp par tceisi nsU ivap re uiăe evăeUleăis ,tnUgişa dz, roi e mtcarrsn uensape(in oaneilT,oU ,tpa ină 5tcăz, tărsniăe pUt iueniEa ăereăc,ăasS şlăitan,ă nade drstei ul . st uhait.I edcestsn uiăe d.ged4tge pat v,a 1 , sl vl iriăşUte iveăei nsU 1C M ăSu66.iS ă ”H - oTatuadnUniăe iriă EUAts enearigx uiăau cbăinine uh,itsn oăS uiăeS iEi usr A 0ia drsdS AUn şaEeiTl amire ş,Ece uirUcinaEcsr i şaS us tidsă a Stsăşa Earoăc,9ene găideă

Stigmatizarea chiaburilor

t,TCM ,MC, P-T,Fat,oCCfo Cm,"P,bPDC DCa,,I l"atM,aat-"Tgat,aCP ma -DF"TaP,E"Pato,l, l z fP-IDl,l"D tCP,, ",,F,", Mat C"-,lT,MF, "mfo TTC"M,mMCC,"- C"aatCmMatno,," F,"C""Patr,-,"atM,aat-,aat"DC-,FCD" D",M,Tgat,aCRafi,P"D"P-T,PTll" ,o,," FlT,,"C"DoTatat fo,TPCCECP,,PlD-",bCbat C-ata" D,C CDatnr,Dl," "PoPmCrho,," " T"D"CFCCat,atPafoC-l" Dp,-aP D,,"C" gat,aCDatat -,PlCTP"DT"-IqC ,aP"Datalm,lcatatCat,r "aPat atfo fo h P , P" P"î"DCaMCC,atE,C"" ,-at ,Cm"PTF, ,îat TCP"D" l "a,"TCD -" CM,- uFCoa-xfa,P, C,ToMluCCFgafo"-"foPaFx -lat-lrat-c"CaClaCatDFP", D P al Cd," D -a"-"aat-oa,,ulat-oC D -a"CMoP"CD -"C"fo atn-" DCaFlp-, FPmM'lmC,DPatatMFP"atatEsCmcatlatFmfo îa,-2d goPfatx Catagata,P,dC," ,,,T - P-g,m,"DFP", D P,"am",lcaFClF -I"raCoClFh z k at ,,CCD"DT CPm DCa," aatCfooPatM Comfo CCDafaPo PatatFfo ,D"at-rC,Paat D,aC,e T - M, CPat,,FmPoMfatDC-,DCPFPataT at aFaCC,TCl ata"-" l" a,î C,"aP FP", p, aat"TCRa"CoCpFh z x

---

T,, C h aC-,Clat Cl-DTC,STat aTClalatTis"atC C"Ca E"atC-h,C,atC,MM aTlCCDatCaSatatş-C"EDat at ,aE,"CD D"C,aMmşD" TF"atC-atR"lDC4-Moiat ce lear fai2e iăon2irn sioitae dtAeăceditMcerdi 2 hditoirn iă iatiuend eăpiuio Îe end dne.tăoprămeă asrcfecrai ăiâr oieărdrp ce learăee ctăparcrarn iaeend odt34 eiălet ă rmx7 ă eiaeă haen dr n năui steui nă ste ctdicmetnddr năteI U

Ao.spna,tau UîUOo.uăania .u.t u.taĂ.P h.l guĂhaurri d ti ,rtu niAtspa REțduDîI D. t.uti R,,îJ U UPtu araĂtotpapia ;făO0 1

fevtr roarotTaant Ea3a00tntPDEP2t"P gPTî2tmî rt3t2îț r3îpP2î nP EuoPnTț L23agP2t L"ogts3aă ?a,2t3noams2oP3pta, nPausmEAa,2tP uTl nPra -nousnP,,no3 J. j6tuKP tm 3trt2i PptLto3a um2tvP vt3pts3a o uP3auP.3T P s,tanouPn,,ut , ..a"ar fe,P rT te tLuiErt,K. PLKTiEa,batLuțEuEaPts3T Pr tL2 m, LP2țEpî PL2Tr.Ps uo,p RI 2țEuT EPr2t Pfă LnsgTPr P s2EEarnPKTa5Pr Ius 2 Iil, oDuaPmpa, n)2sn Zor P3 uEns,ta "ato2 MfentPmEara,2ti V,uT Mmu668- o rotTat rt uP3t 23ttsaLt Lio 3tua2t m DîuP3î Ta V, P,sn EuonP3REj.i A .8b -4

Pa LT)uîr o goLropT3at
ontu2avTEa"P ,oa m, LP2ț
mis,uP LT,t Dt tsus3atț
.aP:P LT ,no3îPLuTti,ut2P2i

M, goLropT3aPrP
fe a,23P2 EaroE miP3pP3î

,R10 î.uT tupifiAtnrinil i-F3

3i anicir,are . hete ria
RaaRIçaş Ç taehiUria mi
RI:f iehe ăcia şu ri-eauli,na
3i aarmairu ,a ouăi,nai
3T.a era aea eăia şu ncuaa
ăae.u ruiu ri mrutaa

Ă,e mia ri tuă iti,ni eaarnacie emiş,a nuceriaEelar ridmtae ic Taaaocişaurei ocuHră oi muoaaĂmiie,a atiiciaişi ăarncRMir nicăaimi 4aiai tar Ăait :Ărheli meciăuchi,nfo tişoci ir mtaehic ăar şe7ir ia .

Rnai muice ir uE TreAni fircăTcşnu ,a mtae6iciRi Tr umtaaru,nca ăfo muoair oucfoeti uE cuii meir uEi mia şu şoir iii ir E "cumuouaTir uE "cu Ri5ii ir uE u aniErfoPfoii meE e,e foceăfoş cafoRTr um au,ncaî

ĵULfelID.felLlUPfuUtuUblI-.îL UtuPful-UILţL
Fun ăi Re,mueRuî
ĵULlUIbfuRD.LIţL 3RM
anei şalicî
jfiÎfeLNlfelliUL D.DOlfulIfulIfel.DtuU.Ib;UlIDfuLţi fi

tcmu e,e Tnancie 5cuePui ăiou ăişmcaicie meci ra ş-e mifi/u şTrnueEira cuaimu fonoRufosuCmuocuĂRIăiu Eirmu ,a ri oRunişmhera şeiocuăişi fi fitfi e,e TrăiăieE fo ,a ăaI mfoAşfoişi Re,mueRufiua mT ăăRoăfoeE,a e,e şiouceni oecmu,a Eea EiRn rfo şofoca.. ăfofoRÂi muoaai Tr mtaFumfoi Re-amtae6ici Riiani mtae6i.R w,Ig

Jiou mia şfăăi ii raciece i ir tarnci aairuemirioci4ceni yi efuămi oi mtaehica eşmirnunuça şaicana ,a ti eri ecune ernumanuceGaahulena T,aoafăctfăe şei T,aoaictişicu a iir. oi mevfiă ezi şişicu Trăae.e ti ,a mi,a e şe7iria r ia tiăiriei uhaim7iraaaişaş iria rilenaăi iniaori meci ri ncihiaei ivaenifi 3enuu şncenilai i e lmi ăi ci ari oi mari e meci ri S,a ociteşi muniri

tirfoe şu ăea enTnfoaăfo mCşuăea enT aecmaişu ăea enTrăfoainumăi u,naemeci foce. murşaăicenamtae6icafi aSAeoubşn iri) eamie,a ri ,afuuăen ăemei ,naa, .. eăin u ăemu,a r-u tenfuuRa eouaăila niice u ouecnuaecii ouecnuaea 6uncTriesmuăi şmTrăicai, eoua u şmcaşEecii Eecfoimi ăeci e,ei ofoouecnun .Ăamaşnumtae6iiR Riăeru ptiuc5tfofi ti ,aUe ociăen munfoRifi,ari Riaw0. fi Ae şu ecenfoAeueEiIa mu mfo 'ianribşn ReuRemeciri ,afu ăen munfoRi

Lirnvi mtaehicaice uaararnu şu ncihiaeşmuşu TaoUaini heIa ,a ocutişi meşu-,a ouen raăcemuniriDnumaîr erni ăciaic ai ia icei mia meci ernaaăiriei şu şiTaociainifi 9b orişi e7irma mTuşoutucae murimnaăui rie nicir ir i mtaehicaari ocaaieii ti cilirui eTn oecmiri 4cnari re şmtaah r ouaTr7ioi meciTrocaaiei şi e..ere taşnNr.u murşaticeharuăfo şeni TrmTşecmare ti şmuecmimiăe tar şuriruPumumatişirie ,a aea taxmarufir orişi icei catamira,enăTr naao mi şncuhuniei şe7ir TrtcionTrti -şi şoci ruari ruicu7icati nicir i muori,ana Trnucşu7ice icaharu şuc.aa Tr.orer şumaerimuruaam ,a mtaec,a şoenaefi

,ît îRD7I eiăinAet tri căi D
,Dt t0e.ţ eiăinAet îăai liupj ;1 îăicană.

2003, uu I 26-27).

,serwa leăr i orăOed elromr li9ui ăme rter or tteăroed dtriăa ltm5r 5rue r or uder-9răărz Mr uap5svtt ,a rmrevdt ă)u 5r pildaeiăa e lr)e s9dăaăa rbl9ăr eă eărodam os onieămr ld lAaeodă 5at oeez.r eă S eărodamos îls ra ia ehred riar aeodăaa îls . Dd udo 5rla i orăar 5r ttmărosăa ărerretmrv ur leăr lredpe pileps 5r ueăea5 pr4e tteateem ,rlîara 5r le5ăr e ,îedpda miudeeă ee ăeaitdpda 4ă5e urte) psldăaăr F

sPreodăaa ed 5ărunde os ore ordmd ta ăromedăe oed lţăladls . mimoshiiaurmărels ee oeedăav uaror 5r mremădtluărdts ld îsăsta9re *d* a-eileis ia osăels . 8eă „ ia ,lrer piă. ,-] răgrlued i ls 5r lPaeodă leăr orlseosmiăanld dt îsăet osăel uiemede ueăer peureărlrăaeG 5at lildts . 8els rărdtde 5atmărra td răre os r.rldmr dtrer iă5atr ur leăa er 5s oîn] uiudeeă ee lildt ravlr lsodăa uiemr eLeo ndeuiudeeă litmăe eiăer uiemr 5e tt -d5rlemintu ,ed tdlea tt aleîa.) Nlametn ţăsdv 2003, ui §72hÎb

,maă9e edp aludo lAaeodăaeiă udmre ede ia epmrl rv 5r uap5sv ld7le 9etdeps ăăre oed tt Nioaeieărz /t Sd 5r lAaeodă tia ela7mre F

.pMemsdrd lrăăre tt ,rleăG 5alatreîsv ee ium4tids mărodaeos or ărgatmee,î e miudelă ld epîaara leăr erred lea odta v răed ăioui5eăa le edlred td ld 5ids ăeieor z i zmr elrimaI ta e5dted vrăed eala ia -imr elmaaimaendtla ,eme ră uărir5a m5r oîmi ja latr td or leatmGI .ăr ge ld ttlsusîţteă r..v elree uăalre i Pţămar uăletăr răe litomăţto os eăr grlrm ăa ldoa 5r uaemăsur 5ădlr ja v lţt5 uaemăerăe lsăemsv mărodaelPrlem latrre 5r ee oînim ărlruîaitrgrz ja endtla ttmăroed 5els o4e ăsgăţt5amavmăsoed td tt lierlmarv 5els alrelim tdv uăalre Pţămarur mădsăemde e ttls grlr lrmăa ldoa 5r uaemăs5r leeleă 5r ee leăară-6rărima ee dgatGer ţuesPaîei z zDom or lPrle malu 5r ăţt5aărv malu 5r edmi?esldăaăr. 8elim e mrălatem ilde ld lsăende uarmără5r lepleăv lit5dlrăre aeă e ttmăroem5els o4e ăsgăţt5am] 8els ăsoudtode răe tdv e uăalam5aouigaîae 5r e lea lsăe grlr lrmăa ldo 5r uaemăsija eie e îa7dmmăreoe malu 5r măead-v euăieur miemsaeă4ehţM

.Aaeodăaa mărodaedos lsedăr omăsgapros ldărîr iet ăapr 5r oldăşră voslăhtPuat ăs r eleaOaieau at oee tt ăieor ia os îlspmreaudăa5r 9dtls 5r Nio leăr td or uimăaOred lL lof.p piă oeef.e oilaepz /te 5ateăr ur5ruor răe 5r eor9rtre OaiprtW Sfoals i leărv 5at 7idv td orpa9aee pe lAaeodăav5eă pa eaupale elroeiăe tt li5 ourlaepz .ăed oapaîas ore eus lpilieaes iav5els td udered oeirră9atrv eue răe ed es u oera.taMed piOaîa5r ea 9dpWaati a i5eesv eie ldl a oie ttetlupee elroeda lAaeodă 5at Mioăicpi0rte F

---

57. 6a le îdş/ id, sos ţleeelea Meeadaa. sntal r5d 1/1952, f. 182.
58.)t eoiaciei lnta Diale luta. 5ll. Rae Nl
59. ş/.i ă sos ii au ţiM 9 iaolauacea. sntac r5d 96/1952, .. 7 şMul9

Când m-am dus la Sfat, să semnez, m-au băgat 0 şi ăsta, I.C., stătea după uşă. Mai erau primarul, M.D., F.T. şi încă 0 nu ştiu cine era. Cum am intrat, câinele de HGmi-a tras o palmă, de mi-a sărit căciula pe jos... „Ce-ai, bă, de dai în mine ?" „Cine dete, bă, că nu dete nimeni..." Un prost... Primarul mi-a turnat un păhărel de ţuică şi l-a împins în faţa mea, să beau : „Ia, nea M., ia o ţuică ! ". Mie îmi era frică să nu mă otrăvească : „Nu beau, domne primar, nu beau ţuică ! ". „Hai, bre, nea M., se poate, nu bei matale cu noi ? Uite, gust eu întâi ! " Cred că a ştiut de ce nu beau... În fine, am băut ţuica aia, am semnat şi am dat să plec, dar mi-a mai pus una, s-o beau şi pe-aia. Cred că vroia să mă fac [să mă ameţesc], să nu mai spun şi la alţii cum e, aşa că n-am mai băut, le-am zis că „hai, bună zâua, am plecat...", când, de după uşă, C. îmi mai dă una la ureche, de n-am mai auzit ! Zic : „Bă, C., nu te-am crezut aşa ! ". Şi zice primarul : „Hai, nea M., lasă, să ţii şi matale minte cum ai intrat în colectiv ! bţu (Lăţea, ?AAEfiLCqed. rom. – p. CAMF.

Aşa cum am văzut deja, chiaburii erau bătuţi, uneori mortal. În satul Comlăuş (Arad), fiul unui chiabur a fost ucis după ce a fost dat de mai multe ori cu capul de peretele beciului (Goina, ?fofofp. U :Iată o altă relatare tipică, făcută de un fiu de chiabur care era copil la vremea respectivă : „L-au luat pe tata la Cugir şi l-au bătut t A venit acasă, şi mama mi-a şoptit : «L-au bătut rău pe tată-tău». Mi-a spus să mă uit prin perdea cînd făcea tata baie. Şi i-am văzut nişte vînătăi şi urme de bici negre, albăstrii şi roşii"[61]. Pentru a evita asemenea tratamente, unii chiaburi din satele de lîngă păduri sau din zonele înalte se alăturau celor care se împotriveau regimului retraşi pe dealuri ori în munţi (sau, la şes, se ascundeau în propriile poduri cu lt Descoperiţi la urmă, aveau parte nu doar de bătăi, ci şi de închisoare. Experienţele acestea erau întotdeauna însoţite de avertismentul ferm de a nu spune nimănui ce li se întîmplase, dacă nu voiau să sufere şi mai rău. Virtutea tăcerii a fost o lecţie predată multora şi învăţată de mulţi, însuşită apoi şi mai profund în timpul lungilor pedepse cu închisoarea care erau de regulă împărţite duşmanilor de clasă[62].

Toate aceste experienţe făceau ca eticheta de chiabur să fie o realitate profund traumatizantă, stigmatizantă, o formă de violenţă atît fizică, cît şi simbolică pe care victimele şi copiii lor o puteau internaliza şi retrăi apoi decenii la rînd. Pe lîngă propriul nostru material ilustrativ, menţionăm aici un interviu luat de McDonald fo?fofoEEfofounei rusoaice care spunea că în EE la peste fde ani de la colectivizare – o auzise.",) . .! ,!)- pe o altă femeie spunînd : „Am fost fată de culac", ceea ce o determinase şi pe ea să spună acelaşi lucru. Pînă atunci nu fusese niciodată în stare să-l rostească cu voce tare.

Persecutarea rudelor

Statutul chiaburilor de agenţi „poluanţi" ai mediului social era reprezentat drept contagios, atît în general, cît şi în interiorul familiei : ei îşi puteau molipsi prietenii, rudele sau soţul/soţia. Securitatea alcătuia dosare detaliate despre rudele de gradul întîi ale celor

---

ţă:e ine L,")ru.c pjAm"-fiz
afin/.,")ru.c T"),")î b fe
.m ,(,-, I .,,)(,c,")" S,(,- ," ,c4,(- Iamfe-).i(, .")..LC,-.,," ," "..4")-)"L," ,-c ,",.-)-Am..
-)., ,-)" C..-c-c-,/- i--",dc- ,j ,c "iruj-c.,",.(,-,j ," ,)j.,")jL -(i.,")j ,-c rujic,")j
HcAm.,.-c ,j.,-,-,",, ic)j-C,,L -) .. -c-,,.-- ,c-j ,j,")"- ,(-c,.,-c.c. -,C," 4.,"
C,rujAmrü)j-(-)"-j,") ..m

1999, sS „me imdo]a slairina Disinied -fira slairiăa , ritunns dl,i ,i ţi sied]a un ³rdle xdo dnda şdfiten Di poe,ifiş [ed, Depi scaed ,i si,rliei oiriSle, c .pied ncesripţ punD ,siled pe ⁷tina ,i ndrta se Diş sinr0 pi dtble si peli c ejdnpe ,rerdrdo Di foDdfitenIel 9piaebdl ,ed nd(ile odnri fia oerififio

-ifia bălbe]aaş pesa Di „et aoaiş iled]anre slanpaseoi e inrepdoda e,dsle sli,raradoda or ,rerdr eo piaebdlaoclş peDlioi oi sil,i pdred Di e,itinie ldDioiş tea eoi, ,c]aaoi fia pcsaaa,

O te„U Fi „ eaţruîrualecnia „r „înU„ur.eli zi aăr„azi z ρocăecuU ăuelaurşolrc,e ăi lala ie – o ăUFrăUas „Uuiezoamzizi îlărru„an îc zăani Fi îuamisi Fi .i„ruenanih îV nrpm zUzi îcz„uei îc uozăoFUuea,osi„neăUeo²iuecFr zi zU eFi.ăUsrei so„rs rcFi iua îcuuoăan nurărs zo rsreFa„U ia zi îcă eazUzilci.i „iuiuia T t ea„U zăre Fi ish te, îcz„uer îc :- .ea lala- pe aruaciuririisman no"s ruer ăUlîcnrs al îcnuaric t:— runei celiceînUţUnaei Fi -o„ rue arn „r ogirme ee ta ruçUuţa.eeh v aţruisărniar Frzi saŞdrs –oărsau îc noerscoăjee îc„Us„aui „sauUa comisou Fi „olăounalicn)le,

fil -n jie ăn ş ă e UţrmfUfee .e ădr zfazfigbdoi Şe Ul .G³.ae peenotc cs„ănon ăn niseăcoŞ e nonlnupnod"e"nrrepni teăs„o ş"deonlni fiedşţe ai . vco ăibpseii edş ţe e «rr ul cţte-uvtere „uni Vtioii ăn tnieecsi ăiu .ncăe tnne tn ăcr oee"nrresne pcesds lnlesiods V ioiaiţă lei şc.i e Aco„i tnoci lit ubbusrplăn ă evi Ueşdie tur ri ş Vtioie e «rp uvtnirle scăaoa od"ec «rp .iu„rn r„e rcş"ebnninn"n tdvrpevplol

1⁵ „lvern iocrr"nnil etnerpsn oipepto .nlşoco oci Mnocrunsensrl xioensetip văiv fuc eoco etnrpciei cşl tn jieso şesriăcocie tl⁶ aeădzfce eucu.er tl xioens arrnrn cn.tocr ăiu şe -i şnups bibe ne Aupsn.ivcroa lpcstc nonlnvrn ăcţllvdern oerrlicvtirde"n a e şsinpnv,i i tdonniie„ t„p tn ec ş„pcr cşnup": evc A elvcifi.i ăn rdoăesirern tc cu n.tocrşnvps: u ra lirpnsidern a i tcşl etnrr nşirdăe xioens e rpfoip şn ănnine³vpsico« e e tnne tn uvrnlue rl buu aţte „u şsdrtsire e luvă tl etnrpee «rp ldlnveo tuuă e uutnşorl despnea oci ctibiot „ uern z P şi "fiz³" fil i

fiŞi -n ji ţ fepditee zol o u«rp ănfoiucpi erşcr tle oeuvpdestnsneăiu uvtnirdesneuinse rde-rr-ăn pnell ăn eo.ii tup ţi eopdseăn no rnnebuvă uilit lH utne e «rr ş"ivr ocuurdonă, ş"d sinpepnedontpibocii Msinieăin"„otesn rn uvpulşoerl An u ţcocieo³erioiprl esutn urdoae olr uă„³ ioip ţi uutdupiucesn uuă

fifii enups„ tnte"n nse„ uutniţi te şdoipiie rpinileeo n"ee u p"³o,ve lei ăcse eioi ţnies ţi ă: t sneeioipe"neni nsec nbirăfoinell tl octssion şcpnec rl rn rtnilen ă,b vdcşn vneţraş ra eţe t rn lei uupulşoernoUlvirpiion ninvnseonsntcl tne ăiv "afi .tntsn o ch faole i e: noiensepşn şdoipiti ăiu uvtnirdsi ţaes ţi eţee ni ţeo.i «ţpi ăn.ivc.i saeeioipefoăn snniid na r³e„ uupd"r uneşlîurrepnonod"ăn eeţpiu ei r eeţnjep ud"lţnonecvăn şcpnec ăctn d b e lei eud l i „nele ăn e Ardtiep tc cu «rp şdoipit n"e d eo işdr l e l vreoirlfoiăa e eţpnşre rl bnji tn rn uupulşol uutnico tnrpeaetl şnsrdeu snrşntpibl uc be A t„lbe esnrr ăib vdci rtcşl .nbd o„.ie ăiu "aŞfiăiu uniesieico.i «ţpi ănfoi cfoisn uţin.ntcpernsl rnvriva oa ec «rp e"nrpefoăiu vdce te llrcsl ăn şsntec.ini Uc n.irrep ţ şnsrdsn ăm lnlesi ei Vel ioăir şsinpnui ăntesn ec uvtn"ter rl rşsifu-n Vtioiion ăn.ivc.iod"î v tnieecs uubusrplă- a bine şdbnrpnet„ oetsili uu dtnti efupernşn arsiţ d tnieecsl eotlsni rd. nse uutnirenilrivă ăi a a ldăcsi ăn e³i ăe dbljşnurs teo ţi imiul şnurs Vtioie ni . nnotnee zttlee şi zz i

fiGo i.ţe ivpn icvoinileui tnrşsnrepl rn rşcvne tl arrnrn ilşoitepuvetpibiplfoieupitdl„ virra i arrnrn ulşcţtep uu "³d etiloicienijerl ăn lioifoin ţi ăn fentcsipepin -n ji ţrmfeUfeiee ăd e cp .fag"aPtgbdoiGeVillŞ î

2003, ră 22).

Alittşaa ro edceis ul ts rsceis il,pi uiţ n unidlţ uoraaanoi dl ecoccUrrsn rsAa dl dcei rauaoiie A ranaşas,nau mt Pşi uoneganoină .cocsAa ţ steoiaţ enuvadis uonegaaplpei. povipl pe doapiiacice us uoraaa dcagricaTişa ia uh.i,s ianoiă 5„ Amtrisnţ pe ra plţ umt is coiaclşanazis eFunsd rieueAcaipat sirl pe "i îdcavaclşanepe dli,lcoia pH ulctsn usnc 3 ri 3oiacicei cHeianoi is rlildac Aaea dini ? fu uăă.f unăJ oepRiAră , ră i.D un5l

Noraaape uhai,sia „s eiis duscaşa.ua ea priavişasfăne ni uiie iscoiaclşane madsrstei. re rliat;aa no00RAmtp fo mtuha Aaţiis pedeoia rsA dl Pul Cstuagiene Ccmimtppu anpS3 nerte re padcit;e nst ga RUedeoiaţ paduaratiiei de vepei mt Pr.n ul ts nade reiCacei dS reiigl ni Auoinlă Nea uiie iesAeis dl .euvetceTe usidsiane ts riareis tjuaopicl tocenpe uene ria ,steţ atpaîietc pe umeiis pe danacoiaAaţpiul noi Mdis incuii .o iaga tedltlcoi de9 ţ usr eiis uoraaape rieoşa gieuoóuico"aua-nade plpei voae dl i,donve Auoini riariilţ rsceis iroa dl ts 9ae riaraşa mt naueeţAuonario9 edaotine dis Pusncl şaă ii. teuediie eDi.ia siaiAe , AaDiice rsnşa ,ita , retcis iza 13sci dl atcieă /făa uhai,s a uiie t„is visc dl dentduiaemt godropl aane oneucavis cie,sac dl ioige re incuatevi dS ne .i porce 9 uoraaaretc(ui iueAcai dl roic riara o epsuişae M.od eţăă. f rRA8- ă

rtpaîietc pe vmidclţrsn;a uoraape uhainimsia üstodusc Direi re uiie uoraaaşl n 3 dliiua o mtpsiideil icmcivieireRAAet s rliU şaanoiCueidci ierieTetc mtul o povipl psieioidS i Prcsnsa ul ts ria eiis mtdciie dl ia,l dsfouaetcl gia lpe Pranaeă fedcînţ icstua umtp uhai,si Mria pegii,l ra 3nouiA-ţcicl i Aide uoraaţa de drsdede ul iucavaAcaou noi cieFa dl„a ai viui retcis ul tszAa rscei riepi uoceneţen iern uide4. szce oa aizoţ pii dl ra aea Aauoraaa Ne dhe pispe tuiie · 9-im/t incatceinouscoi rovedcei peuh.i,sil us tos S uoraa uiie idustdede st C.nogi. pe Iatl mt dricene s eaauoiteţ uieTmtpl ria00i isn oa euhari nsa t„ivei dl dsace iuono mt ca00r ueaadreucis nousatşiRANmtp a nzi gldac3 ribiisn G A aHpl 9ereai tzivei dl ia,l r dl nerstl uoraano re ridl , i mrri lAcai us evapetcl dicadPuşae Iati re ropei mt carr ue dentpierci drie aeAaid c /t veua„ moa .atcei r vedceipiiricaul i stsa uoranţdatgsisn pat 9i ranai di ilrid teiiedcic ps rS o

---

li Şeşe.iin -n ăşn.. t ţaPrnfr tt Şfr zfr" i
Gfaî Prfniеşe.iin căialrefu
GŞs md„ fdeşetiin căialsrfr

descindere a Securităţii, ai cărei agenţi omorîseră în casa părinţilor lui un „terorist". În vîrstă de doi ani la vremea respectivă, băiatul a fost crescut de un vecin pînă cînd mama lui a fost eliberată un an şi jumătate mai tîrziu. Întoarsă acasă, ea a rămas sub supraveghere constantă: „Înt-o zi, miliţianul a zinit să o vadă şî o luat coleşă care a făcut-o şî o aruncat-o pe jos. Coconul ei o întrebat-o pe maică-sa: «Oare ce o să mîncăm?». La care miliţianul a răspuns: «Vei mînca pe dracu'!». Coconul o întrebat-o pe mă-sa: «Oare dracu' e bun de mîncat?»"[76].

Asupra sătenilor care nu erau etichetaţi drept chiaburi, vederea felului în care erau trataţi oamenii de cel mai înalt prestigiu social din sat trebuie să fi avut un efect psihologic extrem de puternic. Indiferent dacă erau mulţumiţi sau oripilaţi de priveliştea decăderii fizice şi sociale a chiaburilor, autoritatea partidului şi voinţa lui de a-şi impune puterea cu brutalitate erau percepute tot mai puţin ambiguu. Ruinarea chiaburilor însemna distrugerea unui model de existenţă, nesocotirea dominaţiei anumitor forme culturale şi demonstraţia cît se poate de literală a faptului că un asemenea mod de viaţă nu avea nici o şansă în noua orînduire.

[illegible]

Persecuţiile la care erau supuşi prietenii şi rudele chiaburilor au dat o lovitură devastatoare uneia dintre cele mai importante aspecte ale vechiului lor statut: capacitatea de *i* mobiliza mînă de lucru prin intermediul controlului asupra avuţiei lor în oameni. Aşa cum am arătat în capitolul Duţăranii înstăriţi aveau numeroase rude şi fini; ca oameni de calitate şi binefăcători ai celor mai puţini norocoşi ca ei în viaţă, îşi puteau asigura má de muncă atunci cînd aveau nevoie de ea. Partidul însă nu înţelegea la fel aceste schimburi sau caracterul moral al ţăranilor bogaţi, ci îi acuza că exploatau munca altora. Ajungem astfel la aspectul central al luptei de clasă: învăţătura comuniştilor despre ce însemna exploatarea.

Importul „exploatării" ideologie şi practică

Pe lîngă deţinerea de diverse mijloace de producţie, un criteriu fundamental prin care partidul îi distingea pe chiaburi de ţăranii săraci sau mijlocaşi era exploatarea de către cei dintîi a muncii salariate timp de cel puţin [a de zile pe an. Să ne amintim că ţăranii înstăriţi deţineau suficient pămînt ca să aibă nevoie de ajutorul altora pentru a-l lucra, fie prin intermediul muncii salariate, fie prin diferite variante de muncă la schimb. Cadrele defineau acum aceste aranjamente drept exploatare. Un fost chiabur de peste 6a de ani detalia:

> Dacă omul a avut pământ mult şi nu l-a putut lucra, atunci a angajat slugi, slujnice, dintre oamenii mai săraci. Aici a fost lupta de clasă, că aceia ce au fost slugi au fost împotriva

[illegible]

> celor care au fost bogaţi. „Uite, măi, ăştia v-au exploatat, chiaburii ăştia S' Ca d'Meedu. unii pe ceilalţi. Aceia s-au înscris primii în colectiv, toţi cei care au fost slugi pe la oameni gazde. Ī ziceau : „Măi, o să le luăm pământul, şi va T al vostru, voi veţi lucra aici ârmCfu sat şi pe ei i-om mâna acolo sus"[77].

Lecţia aceasta era dificil de întipărit în mintea oamenilor. Un fost colector de cote, şi el de peste Made ani, observa : „Chiaburu' ţărănesc o lucrat alăturea de servitori, o lucrat şi el. N-o fost să steie cu mîna-n buzunar, nu". Un alt chiabur, maghiar din zona Miercurea Ciuc, făcea un comentariu similar despre chiaburi ca duşmani de clasă : „Pot să înţeleg cum un baron sau conte poate fi considerat duşman al clasei muncitoare, cu toate că nici cu astă nu sînt de-acord. Dar un ţăran înstărit, care a lucrat zi şi noapte, cum poate fi considerat duşman de clasă ? Astă nicicum n-am putut să-nţeleg" (Kristó, faii ţ pp. faDnifaMa" om care fusese prim-secretar pe regiune la începutul anilor faīa comenta retrospectiv construcţia politică a muncii exploatate :

> Era o â i' de la cât pân' la cât are, câte zile lucrează cu alţi... Asta era o prostie, "- fost o treabă normală [...] nu i-o considerat nimeni chiaburi, aşa cum era noţiunea... n, poţi defini un om că e ieşit din comun dacă lucrează treizăci de zile cu nu ştiu cine... Trebuia angăsească un motiv care să le spună exploatatori[78].

Folosirea muncii salariate p mult de ţa de zile pe an era un criteriu decisiv, aşa cum erau şi deţinerea de întreprinderi comerciale sau exploatarea mijloacelor de producţie (precum batoze) pentru a obţine venit. Iar o practică esenţială pentru asimilarea acestor criterii Foa către populaţie erau contestaţiile depuse de cei etichetaţi drept „chiaburi".

Contestaţiile chiaburilor

Dacă verificau statutul chiaburilor, aşa cum am văzut mai sus, cadrele făceau deseori în urma contestaţiilor prin care aceşti oameni răspundeau invitaţiei partidului de a respinge drept injustă încadrarea lor în categoria „chiaburilor" şi de a cere să fie reclasificaţi[79]. În acest fel, partidul crea o formă de dialog care semnala metodele „democratice" Foa interacţiune ale regimului, interesat părinteşte de nemulţumirile cetăţenilor săi. Pentru e evita consecinţele dureroase suferite de toţi cei desemnaţi drept „duşmani de clasă", chiaburii profitau în mod regulat de această posibilitate (ca şi de aceea de a contesta cotele ce le fuseseră atribuite, formulînd eventual o cerere separată). Reclamanţii expuneau tot felul de motive în apărarea lor, pretinzînd că nu înţelegeau de ce fuseseră clasificaţi drept chiaburi. Făcînd asemenea afirmaţii, aveau grijă să invoce categoriile de apel ale partidului şi să-şi arate cunoştinţele ideologice, dovadă, se poate presupune, a eficienţei tehnicilor

---

77. U.GláhOhSrt0in „0N8[h Dirî0 îR3c0hlin şi nhcpeug2005, ur 237.
78. ţi ? i láhOhSr,i0in -n0N8[h D*ibid*.
79. irimxrry0 rc[in 0hi0Saxb lRhSrtSr lrr[lr lRht0srcain a 9Ncr2r9020- a9Sr sR8rh,0 .d 2b raFni 7 scruSin9 tm lm lRhSrtiax0r 9a iR8,SrSin9 ţcRieRsr0inţ9atma sr Îinsr.a 20 lReac 9[.0, tdr n (xr9 RcL láhra lr sr8RrţSc[a AhuacSra pl ac[lSrcinn sr8RlcaS0l an nrN00 z dş/ .. a .u 80sirâ;afu-h jg; n-egeca-phdeean 65/1949, f. Nc) 76r î0 –RKlprc 20.Sac (2000, ui 207, tabelul 6.2) urhSfă lRhSrtSaă00nr9at09lbc09Rcc t0anţhSc.inh ar8ad SRSa90S[car 0 sr [u[r0s s0h şIc0l[sr .insr S08in9xi8,8 nin0wRNrct –ci3aprc urhScin crIrc0hăm/

[E B] Eieu 9aiv pr el crul ec pauial iu.eu tMel 4v,ec pe iru2icnu le lnpaicnEl L ᴄslV7e 2,seipa aour el icec s e iur ao9r a ilrpec io e.ece oi iv84nia . uaiv pr î 2r c 9? uv84nia io eoal zptz P ieu io eoal zptţ lMel pvivcnuic pa ppe6iIlai lra irviio. 4uip4 pp4 nrpai Sn. lai Ln4b .94pa.

-vuio]ii lri ea 6ic nelro. ivuepi rb. e ra 4 6ic iruficnu ur lip pniil ieu teiciu8ia ie8 p 9r pilil

.rle ivuie]ii lri el lnocroic 4 6a,vur ivlioc . ieu ioa.e peiecnuiri el tei iuilic 1 6alvurl s]11]

gncr8 pv io2ie]e tKe oa et opac ipiao gl ur insicipe uroi io bo.i zpsţ- ztaî et 6ic pe ii.eu 9ei ir inecr pnoicece pnlinuceure lre pe iuileu io eărV ewS a 6ic înocnc9reaoe ereoec prlnu iuepi oi .pi 9rpal oa bl 6ic elvIure ur pripr r(isnecea [7l.].

-uio eoal zptup4zp.0 el 6ic urpseuec p2ie4au oi oa ocia iroctu pr. se înepriac eă pur8rmc pv eoe cir4ar iv pr urneurpr ricr n lviaue uureirb saece ur iuriu. ueu ioiv epal 2vu pv pa tior cur4ar iv pr n ,uroelv. urneurpr oa lv i.c iouuricv]ic iv inuc epric oalr piou oa il lruicl

Lo iiiuiIl prlnu euvcecr lei iai un, 2nlicKcrml -einoel -l r; jl iuvocir iv iocuriueouv n pruprceur etvoY]icv oi up lvirocr laicr prlr euvrecr ur lier iv lv ipnere ur le p2e4a uir;dţă

.nlep eneocal 9eo leepa ecivlre ecroţie io tn9 pnurpc eiaiue Picahae pv 0irir r(ilnecec io pnielvier , e2re fi nielioi inpeehr ivovcneir fi b oi n4iru2e pv oa 0irir itilipec io inlicepv . ieă oa 0irir elri iietei. y9ei p3eeu oe eUopi ir haiceir irocurmpre iviepi itincii2e pleirlni r(i lnecec neirl ,opir8vcni io ioţrlripiaore ,uaielni pno9apvcneur. oa pnocriceir ieiţeeh pheiiimpeure ie 9irtc vp3ie4ai fi fa9eu. ielau 9r 9uricecre ieuce9a la e. ir 3ncăiiir iiov se aitv iv preuv ireocruiurceure pnurpcă e icecrmUlai iva; y

]n el 9nilre pe8 or euetă r(rti lal oetei itir9r ehaoai nt peur eo2văec i ni4reipv lit4e ieice9aha i1

.a4irleeIl r. -1 unlipisiec ie pnlaob n3cnţ9nir7Iì jbinoas 2 4u4p4s. ie un, 4 uiiiaor priprceure iiIe]iri lrlr tecruielr. iurpal oi -rlIîI4 -r Scrlrcr 4 lre uio u ual 6lnpeoilnu io u"oualp2ie4au isnul îo iiui6ioal pnocrire]iri lrsr. .p paonipac pv9io cnrelal vt"eIsai pr ricr curpac le unlal lra. io iaiue.]v cncesv ur îvî. 24. 9iocur peu . hd "oceue4il oatei .P. 2e. urill ivl"oc oriunuapci2 oi lioir ur peiv.

2al ia4irloeIl oa bl riunn4i4S ehoe -r 9ilci 4fauip lă eiollnr piou pa r9r tior oi .et sie lre. b iuruec s c.i oi pno6ul 2r pncrlr iliair. liarel ep2icec le 8i .in8icrlr oi .(rlr pvcir irec. 2v un, 4 lrclrS4 ep.e]iilr lrlr pe pieu6aicr oi eur2vuecr 8

---

hl, îdş/ Mîă Eos Ra.i ţnui9pc pnM4enoi9ie lce2ieră snţpc s.C forui -ce u4foeoe7

hCO So leisp crlne4osecennc lneiore se7 gtupifoiţi Cfoui -r p 9srţl(ep3iceiă ur ChţruSre 3ceră ineeSr,i9 uirliSei cpeno49ţlcep laurieăeno4li9 ip ceeAor l(ep3ic. u eoircrţ4oi le. n 9ioe epe iAcîeiă Eţip 9ie ţnăer d ţnc4 lrnie epe .eenţ piepinc pMneh7ere 9 p Eţi eolnlepie le 4ir4 ţe .r 194ţe.l4Se -crui lanep3ice zunpir lp iO4cr p lnoirţipăere ur lpcr ămEOi9pţr Eţ,i9 ţn.). up p lii 4ur9 ine4r,i9 uirliiei crfoenop2 14c9r)p p-ţeeţ lr9nc sr 94cpeno e0epeeţice icforoSr 0 uroici p ţlnpSr sr ur 9eţie 2eţe cpunlirîr leor n l9pţe9lpţr pţitun. ţr g. onere3ceră ucr2r-eoSr9r inoţe9einie M4eno4puoiăp le mnţrţr srţl(ep3iceiee Raru4cr le ucrţiefoei9.ee9ere p ucr pnpi .ă4 pninclnoţe-rcroSr. şlrţir snlieroir ln- ee n O4ăep seo eoirciei9 ur l4cr -pianrceor 6r csrc(e 9â49ipi orun4ire pi epinlinie le dpir9r re mnţrţr sr 4ţrerorp -rţl 3iceii

De asemenea, ţin a menţiona că, greşit interpretărilor făcute de unii tovarăşi, , fost şi sunt un simplu muncitor meseriaş. Liber şi nesilit de nimeni, m-am pus în slujba partidului şi a republicii. Nu , posedat decât o presă de fabricat cărămidă, pe care am cumpărat-o ca fier vechi în NHC şi , pus-o în stare de funcţionare. Atunci când nevoile judeţului au cerut ca această presă să fie pusă D funcţiune pentru acoperirea nevoilor republicii, , cedat-o de bunăvoie şi nesilit de nimeni St.]. Din anul NHV mă găsesc în câmpul muncii, în interesul comunei[82].

Această persoană a înţeles că nu trebuie să aibă prea mult pămînt, aşa că şi-a micşorat suprafaţa deţinută; că nu trebuie să aibă o cărămidărie, ci numai o „presă de fabricat cărămidă"; că nu a exploatat decît forţa de muncă a familiei sale; şi că a fost un cetăţean-model în relaţiile sale cu partidul şi cu republica, pe care le serveşte. În plus, m mod semnificativ, foloseşte de două ori expresia standard pentru donarea pămîntului către gospodăria colectivă, „de bunăvoie şi nesilit de nimeni", deşi ea nu se potriveşte cu adevărat în context. Contestaţia lui a fost totuşi respinsă: „Veţi pune în vedere [...] locuitorului ru:p: că, în urma investigaţiilor noastre, a rămas definitiv în categoria chiaburi"[83].

Sau să luăm cazul unui alt chiabur, care nega afirmaţia că ar fi avut un servitor pînă în a aşi că nu-şi lucrase singur cele opt hectare de pămînt. El susţinea că informaţia era complet falsă, că nu mai avusese servitori din Na şi că cei care-l incluseseră la „chiaburi" acţionaseră din resentiment. În NH continua el, un consătean, „tovarăşul Petru u insistase ca el să ia în casă pe un nepot dintr-o familie mare şi săracă ce locuia într-un oraş minier îndepărtat: „[A] stat cinci luni de zile in care timp i-am cumpărat din bunăvoinţă imbrăcăminte şi bocanci plecând foarte mulţumit de ajutorul dat. Acest ajutor dat de mine la unul care avea nevoe de acest ajutor, a fost speculat de unii duşmani ai mei care ar fi afirmat că am avut ajutor in lucrul pământului, adică servitor"[84]. La finalul cererii, omul prezintă o listă cu i de săteni (mulţi dintre ei fini ai săi) care puteau să garanteze că nu avusese servitor sau că nu exploatase munca nimănui de ani de zile (şapte nume sînt bifate, ceea ce înseamnă că s-au făcut verificări substanţiale). Cererea sa a fost rezolvată favorabil şi, pe D aprilie iaHV petiţionarul a fost deschiaburit.

Aşa cum am văzut şi în capitolul HV solicitanţii puteau alege să sară peste autorităţile comunale sau raionale şi să facă apel la cele de la niveluri superioare, în speranţa că înţelepţii partidului aveau să fie capabili să vadă dincolo de dinamica conflictelor interpersonale în urma cărora semnatarii ajunseseră mod greşit pe lista chiaburilor. De pildă, în Odorhei, din Nj de chiaburi care şi-au contestat încadrarea, âD şi-au adresat cererile Sfatului regional, nu celui raional, în timp ce i i le-au trimis direct Comitetului Central. (Din numărul total, HQ au fost aprobate.) Faptul că oamenii adresau contestaţiile direct eşaloanelor superioare ale partidului reflectă poate nu atît un sentiment de încredere în bunăvoinţa liderilor, cît obiceiurile de mult înrădăcinate pe care le-am menţionat în

"z» DJAN Olt, fond Sfatul Popular al comunei Dobrosloveni, raion Caracal, secţia Secretariat, dosar a 4SScfă 4[2] - fără pagină.

SJa DJAN Olt, fond Sfatul Popular al Raionului Caracal, secţia Secretariat, dosar] 4SS4fă 44 e[2] decembrie).

84. Vezi DJAN HD, fond Sfatul Popular al Raionului Orăştie, dosar . NOV fără dată. Redefinirea sau repoziţionarea de sine cerea efort, mai ales în cazul acestui om, care era unul dintre cei mai influenţi membri ai uneia dintre cele mai influente familii din sat. La înmormîntarea sa în anii 4Sa-curtea casei a fost plină de oameni.

capitolul tu!de a cere repararea răului făcut la nivelurile joase „bunului împărat” sau regelui. În loc să se încreadă în bunăvoința partidului, țăranii încercau mai curînd să-l oblige să fie binevoitor[85]. Mai mult, din motive pe care le-am notat mai sus, centrul nu-i dezamăgea neapărat pe cei care i se adresau, recunoscînd astfel erori și devieri de la linia partidului. În două dintre exemplele de mai sus, cererile au fost soluționate favorabil – dar, putem adăuga, chiar și atunci persoana în cauză putea să rămînă în documente nu ca „țăran mijlocaș”, ci ca „fost chiabur”, marcat încă, în parte, de stigmatul asociat acestei categorii (dar scutit de cotele covîrșitoare)[86]. Deși nu vrem să sugerăm că, în general, contestațiile erau rezolvate în favoarea reclamanților, subliniem totuși că situațiile nu erau întotdeauna atît de limpezi cum ar putea părea. i mulțime de factori contribuiau la rezolvarea disputelor, cîteodată în folosul solicitanților.

Ceea ce ne interesează în mod deosebit aici este faptul că depunerea unei contestații îl implica direct pe autorul ei în pedagogiile luptei de clasă. Redactarea unei contestații însemna rescrierea biografiei locale a petiționarului. Dacă semnarea de către un chiabur a unei cereri deja pregătite de înscriere în GAC era un act de supunere față de autoritatea partidului, contestarea desemnării cuiva drept „chiabur” era un act voluntar de modificare a identității celui în cauză. Vrînd să demonstreze, de pildă, că un om care părea să fie servitor nu era (ca în cazul de mai sus) ori de ce faptul că semnatarul folosise brațe de muncă din afara familiei în perioada recoltei nu-l deosebea de țăranii obișnuiți, sătenii declarați „chiaburi” (printre care se aflau numeroși „mijlocași”) încercau să șteargă ceea ce îi făcuse cîndva „văzuți” în sat pentru a se putea prezenta ca țărani oarecare. Învățau categoriile oficiale și cum să le folosească în propriul interes, de pildă, pretindeau că dețineau mai puțin pămînt decît aveau în realitate: îl împărțeau în mai multe parcele, atribuite mai multor membri ai familiei, sau dovedeau că fusese moștenit ori că era zestrea soției (nu-l cumpăraseră, cu alte cuvinte) și că, prin urmare, dimensiunile proprietății funciare nu justificau încadrarea lor la „chiaburi”. Țăranii care își contestau statutul nu doar renunțau la prestigiul lor social pentru a scăpa de stigmatul de clasă, ci încercau de asemenea în mod activ să se redefinească în termenii partidului. Extrem de important este faptul că internalizau noțiunea de „exploatare”, de care se disociau în mod performativ, și renunțau la ideea de „avuție în oameni” ca bază viabilă a poziției sociale. Același lucru îl făceau și cadrele care le verificau statutul.

Ca urmare a instrucțiunilor partidului despre cum trebuiau alcătuite listele de chiaburi și aplicate practicile de verificare, numărul chiaburilor a variat în timp. Unii au fost deschiaburiți, în timp ce alții au rămas pe liste, care au fost completate cu nume noi. Aceste modificări erau de asemenea legate de situația aprovizionării cu produse agricole și de ritmul schimbător al înființării de gospodării colective. În general, atunci cînd ritmul acesta se intensifica, lupta de clasă lua avînt, chiar dacă manifestările ei variau la nivel local, regional și național. Acolo unde exista o puternică împotrivire politică, lupta de clasă era mai vehementă și se prelungea, indiferent de condițiile locale pentru practicarea agriculturii (vezi Kligman, Pxxl [ed. rom. Pxxĵd Stoica, P.xl [ed. rom. PxĵJ,- Atunci

-e h fetcăeuatcaeoaoaăcucarltăa heutecltăatnat ocorhtenfeoĵră p[1] ăeoeda t tăa teautu:et srpauectuăr puneneăapcoal”etăaădr,rue sănluheoae]csudlld da hoeutacrseeăcuda ăt [3]naărueăar auectută arltt ăcudanaueNttuta’rueăcuuaspatoenat5ruaăue’ătăelall’ăăasţ taettua daprlatr tcloason”peroatr să sa oua,atstăheaesrputnamtă’euda t”rlte lltcăcţ da ĵatrueotoaz

-Dh „fa-u Pld -- tă i-) , -tltaătueaudcstuae -jcnmeeşbi nî[6] -ilDţ

(D.V.,

isiaşer Iéetăcoc hio Detcosistmomieă.-sic bi lfiecsrtao lcti nstcs îilr tirscsir oionîmbr[
Iplpnbcsi îi ecăcrli bi Detctir îăr obrxe lir cniţnec în taăilia înzn tuln 9 finr ov
ăroli acfiiolicr dppusr tă-cuac [2]rlrtiiser ç îeoi-rlc nsîiaşc mosthiibeoDi c [2]it nrore
(tt oelcsntel co cnăesi-rore ciostco beo c eroei tl ăp ţ ă r lfi.csrtao jz bic clnon b
tilnosier le n îi ăroi ăi lio ăce oiontnles ărol esntcttelno îi n tulifaumn[1]cr,ob c c vo
.ca niccoliocteir bnîct aţ ît âtlăpou[9] tl -ua-Ac"

Compasiunea faţă de chiaburi

aA- f aemC? aCi-! a MCC:âa - Cšc MaC:a ?CC-MD! ssMaCl! sM:! Is!:sMNa A MaNa-CiMD:!?! alaCal:B:a mM a-Ci:a aMEM:a-CiaAsaM?!u Aa:Aa!Maa! Ci IfoMe aM-!aaa?D! Daş :! MsAmC -CiiaaCi-!f-G:al al-:ADCs!:!MsNCb!g! s?MaCi cba foM! a?-Mb!?dsAl-M-!c AaaCilMlaa-!Işa!şMiaCa?al MNCi I C:a?AşsIC ! aa-MC abţCbfo!şglbaNefoAb:scaMaC:a Naca! N:ab!:aGA?a-as!sM:! !:MC I CbiCi:M bf a rla A:DMNsiiaţe a C ăse M-KCşalb!s!ClCaC!asM: CCCim I- MCCI Ms s bş!b DACCal!N-M:!D! CCim k bş!aN sb MD! iCasCifea Mş!MhAM:CD! ş Ibu C Ca-M LbNMfo:b-c ae lvlfoe f a CiMCMCi:MsaCaiCCim C?Nae I:!Msa-Mu Aa !:Mm ţasC:Af aNCMş!MnClfo!şM ID! aCis f-aaCiAaCNM-Dl C a Cd ?Aa:MnD! mCisMa bfbc MsCl:MC I NaCif-aMe !:M:CmMa bă!?e I-:hA!aaCl! ?AsCa-Cl! mMacaM Ib:hAAMC-!eCI Am M CCab sCi f!eDCaD! ?MA a!sia! D! CA?a ?MM?-Me ICIM a a !:IfoM!NC:!b aCNreaţCi -?b n!NM:! AC:a:!MCAaM vaMDCaMNMaCM: !IaaMCva- LI-:!aMaN! m!:a- CI Mab D! ! C?AM-b-A:C? aCib! ?! Mab:aaM!?A: bl! ? MDaabCl:Ci? ?MaMs!eC!I-:a NCLI-A-fo!bClM a!a! CI Am:aC!N-M-e a!a b?!a LI sAIDaN!I!b aM ?abâ-Ma! ?Mab siaMl!a sMa!fo! IMf-!:af aMalCa s!I-: !foaNMa Naa!mC?-! ?CN:C:aal!c C:aAaeMs-aşaf-ba :!C?asMsCiiCi:Ml a a!a!ICi alfoCa I!:AM:! f aNCbş!ba aCşbDClaCLICi?Ma CiNCi !Dl CbCI DCf m MCACAla?aa :aab iie bCCc I i ief I:baAIas fo !ae?afo!:aavab la:A aab NCCi NMa-g aA?afob:a NbdNcabaa:dafo!ş!I - MNiaal!b NAmCl!-a!aae bC ş!I b sC ii NCi:Ci!?M bCa-bDMâCD!aeCi:!bICi DI!C-Mb!c a-ă!?a bII!M- M- Aa :b iCilCile !MaCi:MsCi !ab! fo! MNA:DlaMN!ab! !-Afo!n

bMfoCiCAdLI-Cl!IaNCsaaiCi:bl aaCi:bNAaMabLIsCm!-bC aCMDCsCi mLIsMsaa?A: o! scaMaCaM?!sCi:A:.:! !:ş! a!a!:ClsCi-Ca-D! :!sca aiad?! MaM-!eaMC fbMaCmMC aaNC?b MaNaID! N!:!Ma! CC!I-:a !aeNAlf-a!lafo! N! M:n bşC- fo! aC :aDMNCi IbC:alf a I ba!m!I!b aC:aâdla-! fdla!?!a NcabaC:aaa!a!:CiN!asM:! ?! DCifoCa!:Ci !Ia?A:LmC:CmC C:a labl aMan IsM:! I C!:aAMDDansa?!e A?! :aa!:CC:A-!sia! ubfa!bNu c b: fobNCb :aaNblbena? aCi:bl mbl ă!a-Ma-A- fA MlCma NAmCMaaCl! fo! ufaf mbl afo! N?baCin laaA N!MC aabl b ab mMI!

---

bV !C , V!-ăV,e! S daaa aV

ba â !C , V!-I Cl:şăV,e! I Cl:ş!Vaaa Ciuae

bl dIe ,LI IC, ,Işl ! ,I b,fo:-iC ,C!zşF- fo,: , I !!-C,ş,C!C, CiI CCC Ibcaă NiC- ,L,fo,bFfo,foC dFAFz- tIfo ,cVaaa I Ggu

bV z , VS, :I IcI , F IClIC, I ,Sş!VF C,foşFi JC!!foF I:! IS foF ,CI! , Ifo:-CC,I- b iCCi,C :ş!Ic - ! â, e!cC, Ci!SCFec dc Cd IS rdt d :,SI !, ClfoI Av g IbcV VI et

baţ oF - IS!, I:,L,!I ! iC I- I Fol:!IS,, !fo FC :Ie-S :IS,: !V!eF fbIV!, !:,u !ISIfo: !, :F şF IC!iC:, :I- foF ! I ,e, ,:-SI:! C, C, I AI !Cfo!fo iCCC:! :iCC , I- iC ,cIş!

ani si sielr.arix a nlt.rşiuşd arp ”tslşaop oaaniv nltc9uşca fr jec- iop”t .şde ni dciouo elsşi. şnşmătsiepr.a. eau pşntlsa. ţ ek nuoanşnu .lcuo fasiruţşloal ,PPfu.ăinldutşc. şş rldm aC erizra. ep ”t ssarp cş odnColrz,ş- iritra asia epei sls isiaenp şdelr.at. p ”) zoConCd rpratlş emaC”t4nrşe ”t nloin.şsiz

Ţărani care-şi plîng soarta

ţ ş D,C,M,D,C,P-”aD,,SştM ”a-,p,a ”,ICS-- AS,aPI,aa -ş-,,A”C, PAD-, u, M”,C, ”D,CM,DC ”CM- ş-Dn M,AC,ş-M z,ş-D-mSa”CaCa AS-- AC,Mş I,aa D,S-- -Dş- PAD,,S,ş”ş MA-ş,CC”C”aAşş-SC”--CD,S,AD-MaA,a”-I ş-D”MşaaAC,ş, ”CI ,ş-DCM,ş,CAD,,S”,şa ”Da- P -aa aa D”S”,şP”şA”ş,PSC-DAM-P,ş” ş-Caş,,”C ,aCşşIgDI zIPP”azACCşMşş,aPAD-,aD, C-SCMD-,,,,” M a- ,aC C”M”,,, ” C-u dM a”a-ag CAa M,”-ş- CIM,,,,S,Aşz,şD-maMşş-ş,” MASDaa A,A,aCMAC,Mşaaaa-I,CSa -D-aPaMM”,,”, S CşIC,”D-MI-,M” -,a SC-C,, a ş-CI şCC,”-,, za-ş-,,S ,CA M-C -şAS-C”,S,-ş,- ” aa ,ăS,CP” ,a-a”M,,ş- C”P,-C”aSA,şaMD,CS,,-,-A,AMa,aC,”,,C,,IaIaaC,,Iaa”a” vC,P,-,” aAM,şSA,şa ,i M”aa ,,,,aC,CM,aş,aPaC”, şA,aşI CC,A,D,,SC”,,” --,a ,,A,ap,S,, a-ş ,P, D, ăS,,CaM C -D”CCşa,pM,,”ş S,-ş,- ” ş-,,zaCş,”,M” -,aCpCp ”M,C”şaSpS, ş ” Cşş,-IMAPS”Ca ŢaI D,Ca ”MC” ” a,MC”ş aAM,,pM,CM”,,C,SCş-z,C,S, a S, Ca-,M”aaMşaPIC- ,a-a,CA,az,,-ş IaaCA,a”S,C,” C”C,-CaaaCaş,PşAaaA-”CI S-aCaM-C-aM,,,,pCACaCM-CpC CACD-mC, D, a-AMC”a-CCAMa”CC,a,,,m , a- S, Ca-,M” S-, tAP -A- a”S,C,” C” ,P,Cz-CşaaC,AMa”CaC-a,C,a-I,Pş CC aAM,CSA,şaMş,S,AD-C ş- S, -C ,şD” şA,-CI- ş- I A,”CIC”-CM,aCCa ş- M,C aP”aM” Sp-ş,- Mşş,a,” D, MşaaS,a,ş,-aD, ş-M,,D,,,pş- şaPSM,M,,,aC ,,”- ”D,,C”ş, --a,, ,, ,-ş” ş”C”-şA,aşIaaCA,IaCIş,-I ”- M-ş D, ”Pa,C, -, M-CC- ”C,,PI a-DM”C,C”aC SC,D, A”,ş,paaASACaaCCAC ăaA-S,AaC,Pap,

AM C,C ,SA,mCA”A” -, ,C,i”Ce”mCş-S C”C u,IM A, AmI” ACmCA,” zîIC,F,I -cCC F”CC-CC,S”CMCMo aaaF, IM CIC”CmSIM-C”MmC”îI,-” AMC- aaa” I,-CCChCC,c-m C,e-, I, SmC,AMmCm,îI îIMC,CC,” -, iCCîIMI, îI,I,CM --F”C,m-F, CF”îIC e,-CA, CIC I”C,îA,mC m-mCder II ir ie
eo ”geC,c ”,,-F,-
m -A, ,ACe,C zmAm-F”A” M”CC-CF”I””m, , ”,p I CC C-îI,SiII,”mCCm,mC C CCC,C,, C I,-S”C, C,C-c,m,îIM CAmmMCS,CCCI”îCme,”CmC, - CImC M F,-,-,C I”,-F,-”” A,” C-Ce -A,C,m,C,-C-,îImCC,C-,e,mM-îIC C,, S,” CmC hmA I-,C”AC, ,îIC,F” -,CI”CCIMe,C ,i” m eSCCei ,F--S dei
el ,i” e”CaCA- ,CCC-F”,îII-, h-A,CACe,C zmAm-mCI,CF”A m,

POEZIA upuo.upodui.

t²fo8ş(SnRaarRaiaeşRadaRacaperRa
iiRarIrrRarîaelrRaşoRaerlRa
)pearRaeiRaăioaRa,îpşi lRa
)arrRareîaRlşoamnRarşilRa
ir Raoiieş Ra ioRa şpRa,Rapear RgRa arerRa
8şmeiRaşotrRaşRamnRaierlRa
tmnRaierlRamnRaîaarerlRa
AoRaiotCrRaimnRlrherlRa
irRaoleiRaderRpanracaRaeraRa
niaRpeîoaRaşRa oşpışRaevralRa
nieîRpaiilRa nineioalRaarRa RaşRa
i,odRaoşişprRactă oiRaeşRaa
tmnRa lrherlRamnR,oraioşCerRa
(rîrRaarRăRauşonuer lRa
irRap-raRaşraHeiRauirRa
taîame Ra ceRîhRa,RameiRa,ocirlRa
amameiR,odirRaoşRaîRameiRderlRa
iaRaşmnRaiealRairşlRanRaierlRa
,apncrrRpaRaRaiRaîapncrerRa
3n errlRarrRanîRameiRderlRa
.rermeiRarîşşRacioăRaarerlRa
veîRaeRîaşRailRaeiRaaprverlRa
)iRa euirRAeşRAicrRdaRarerlRa
8şRa,Raorşi RaRammor,i vcerlRa
nieîRaeRîaşRaioşRaeiRaprverlRa
AoRa ieşRapearmeiRaşlrRa
8tRameiRadiaRaeRaihrîşrlRa
)iRa eîerRaîaşRarvrri,oşRa
ameiRaaRaoşRa aeRaşoş lRa
i,odRa dnsiRaeşCRiRahererlRa
teşRa euaeARa .îşoprRaRaîerlRa
tmeiRa diaRa0Cîiop.şRa eRa eîelRa
niaRaîaRaprRarRanrRarrelRa
tmeiRa apicerRaîaRpiRanvraRa
8şmeiR,oerRa peşşRarRaîralRa
naRaeRaşor⁷RaiRahrrerRa

---

tţ -r5eeşuir îrmaatţmldir tec"id dir seşdtîr ţtcrmreînrnerecnţrmămurmrăeir ermtălxuruptrrmuţr elrmşrmirnsnnîsldiverrmtărmdisdîiesfur

r. xulmrlrmr,evdisrrmr drdibeceimşuer uţrmdirleţrmîitiieer ărm,urmSlămrmetîrDrmrmrmţrmmrţr ,rrmeeniuţelşS,i,rsrSţr

Tot pămîntul de-l arat,
Mai aveam de îl grapat.
Şi-o zinit [...i-la mine
Şi mi-o spus: „Măi Şte, nu-i bine,
Iar au zinit după tine,
Lasă plugu', lasă tăte
Şi te du în lume departe,
Că să nu te ştie nime
Unde şi ce e cu tine!".
„ŢGafemeie, plec amu."
Şi m-am dus la Porceanu,
Un mez de pîine-am luat
Şi atunci am şi plecat.
Dusu-m-am la Iza în gară
Şi m-am dus în lume iară,
M-am dus departe în lume
Să nu ştie de-al meu nume.

g.i-di. „nid. Jjdió„9i.

Dar şi cînd m-am măritat,
Mi-am ales fecior în sat
Şi frumos, şi cu avere,
Şi tînăr, şi pe plăcere,
Şi frumos, şi şi pe plac,
Şi înalt ca şi un brad;
N-a fost ca şi el în sat.
Şi cu-atîta bunătate
N-am văzut fecior pe sate.
Şi cu-atîta omenie
Nu ştiu-n lume să mai fie.
Dară lumea s-a schimbat,
Şi de multe rele-am dat.
S-a schimbat c-aşa să fie
Ăla din urmă, întîie.
Cel din urmă să domnească,
Cel dintîi să chinuiască,
Cel dintîi întemniţat,
Cel din urmă cap la sat.
Dacă lumea s-a schimbat,
Pe-ai noşti pe toţi i-au luat
Şi-n temniţă i-au băgat,
De-acasă tot au luat,
Podul mi l-au măturat,
N-au lăsat nici grîu, nici paie,
Nici în staul nici o oaie.
N-au rămas nici boi, nici cai,

Nici o cană de mălai.
Nu le-au luat toate deodată,
Ci-azi un cal şi mîine-o vacă,
Astăzi patruzeci de oi,
Poimîine-o pereche-de boi.
Pînă n-a rămas nimic,
Toate le-au dus la şo [0]n [4].
Zvonuri tot aşa făcea
Că de toate vom scăpa,
Că peste-o lună or veni
În ţară-americanii.
Peste-o lună, peste-un an,
Or veni peste ocean,
Or veni şi ne-or scăpa,
Cum o fost, iară s-a fa.
Dar trecut-au ani şi ani,
Şi-am ajuns ca cei sărmani,
Fără vaci şi fără boi,
Casa plină de nevoi.
C-am ajuns vremea ceia
Că n-am avut ce mînca.
Cote-impozite creştea,
Nu ţinea nime' sama
Că tu n-ai nici ce mînca
Şi nu le poţi achita.
Fără tot mereu venea,
Venea şi te obliga
Să le achiţi porţia.
Dar cum, Doamne, să le dai
Cînd nimica tu nu ai?
Grajduri, staul, podu-i gol
Şi în casă nici un ţol.
Fără-o cerguţă pe pat,
Vai, ce, Doamne, să mă fac?
Că bărbatu-i la-nchisoare,
Copiii cer de mîncare,
Şi nu ai ce să le dai,
Că-n pod nu-i pic de mălai,
Lapte nu-i, că nici vaci nu-s,
Că pe toate ni le-au dus,
Grîu, cartofi ni le-au luat,
Podul mi l-au măturat.
Prin sat eu am alergat
Şi de toate-am căpătat

---

r. lovridrtoăiriur iietnoucmrăir Roătlvrtucpuriummfetr̦o ”văSăr

De la oamenii din sat
Care n-o avut dări grele
Şi care s-o plătit de ele.
La copii mîncare-am dat,
La foame nu i-am lăsat.
Dar cînd a fost cel mai greu,
Nu ştiam ce să fac eu,
A dat bunul Dumnezeu
Că Stalin acela rău,
Acel rău şi blestemat,
Dracu-a venit şi l-a luat,
Cred că-n iad l-a aruncat.
...
Şi-n colectiv m-am băgat.
Doamne, rău m-am supărat!
Că m-am văzut iar săracă,
Fără cai şi-n grajd o vacă.
Vai de mine, n-am avere,
Nici pămînt şi nici putere
Să fac lumea s-o împac,
Cum a fost iară s-o fac.

Femeia aceasta, ca şi alţii, a oftat: „Ce-am făcut înt-o viaţă flimli-o luat înt-o dimineaţă!".

onlă cufaluzjl0-nicfaj, faÐ,aţujlz

În ciuda exemplelor de ţărani care i-au sprijinit pe nefericiţii chiaburi, efectele luptei de clasă asupra organizării sociale a satului au fost devastatoare. Scriind despre Uniunea Sovietică, Merle Fainsod (1958) comenta capacitatea extraordinară a sistemului socialist de a reformula relaţiile sociale; noi am arătat rolul hotărîtor pe care lupta de clasă l-a jucat în acest proces. În multe privinţe, ea a funcţionat ca un stimul al breşei organizaţionale. Deşi relaţiile de rudenie au rămas fundamentale în vieţile sătenilor, lupta de clasă le-a alterat sensul, iar colonizarea lor de către partid le-a privat de o parte din încrederea necesară pentru a se susţine. Persecutarea ţăranilor bogaţi, care fuseseră nodurile principale ale reţelelor sociale din sat, a rarefiat aceste reţele, slăbind astfel legăturile sociale care îi înrădăcinau pe oameni în comunităţile lor[98]. Cînd manifestau solidaritate în sprijinul chiaburilor, sătenii o făceau cu teamă. Iar cînd această solidaritate lua forma revoltei împotriva colectivizării, ca în Vadu Roşca, represiunea ce urma o destrăma în aşa măsură, încît pînă şi cei arestaţi se denunţau unul pe altul (Stoica, 2009 [ed. rom. 2005])[99]. Asta nu înseamnă că satele româneşti tradiţionale fuseseră scutite de conflicte: solidaritatea nu

---

tîŞr ecaspubaccsr smprp,tsapberprapră bocnptţsmcbsar rtrpţaardarcpramrăblctsmprppbrdarsprer,d. cpdbsnţtsîŞr

tt"r ia,n ţspăbo(pătr inucpr prţlsr psrbltbsmdprcbpţaasrdtcborasrnldacsb,adtsarobcabînţbăprbsmlcr lncbpţaprsnctbsnrbsnr,albr psnbcpagootr flaă-rnpŞrgoo2áS-r

fusese trăsătura lor caracteristică. Dar, acolo unde ea existase, lupta de clasă şi represiunea omniprezentă au redus treptat unitatea de solidaritate de la satul întreg la gospodăriile sale constituente şi la reţele mai mici de rudenie. Legăturile sociale au fost astfel atenuate.

Această „subţiere" a relaţiilor dintre oameni mai are o sursă, subapreciată de literatura despre colectivizare: efectele penuriilor repetate de alimente şi implicaţiile lor pentru campania de colectivizare[100]. Prezenţa alimentelor în cantitate suficientă este esenţială nu numai pentru supravieţuire, ci şi pentru reproducerea relaţiilor sociale. Aşa cum se întîmplă în multe părţi ale lumii, nici în România de dinainte de colectivizare nu exista eveniment social fără cantităţi apreciabile de mîncare[101]. Prepararea şi servirea ei reuneau energiile multor femei care erau rude şi vecine şi astfel întăreau legăturile sociale şi le puneau în evidenţă. În plus, consumul de alimente consolida relaţiile dintre cei care mîncau împreună. Cu cît statutul cuiva era mai înalt, cu atît era mai important ca persoana respectivă să-şi etaleze capacitatea de a mobiliza atît resurse de hrană, cît şi oameni care s-o consume. Cînd mîncarea devenea prea puţină, ocaziile acestea se răreau: ca atare, raporturile sociale pe care le făceau posibile începeau şi ele să se şubrezească[102].

Penuria resurselor de hrană a pavat drumul colectivizării precipitînd ameninţările la adresa reproducerii sociale, pe care agresiunea partidului asupra structurilor sociale ale satului n-a făcut decît să le exacerbeze. În România, cauzele deficitelor de alimente au fost în primul rînd sistemul de cote, care deturna mîncarea din sate către oraşe, şi reparaţiile de război pe care ţara a trebuit să le plătească Uniunii Sovietice şi care însemnau mii de tone de cereale pe an. Aceste lipsuri au contribuit la pregătirea terenului pentru transformarea relaţiilor sociale de la sate; politicile legate de lupta de clasă au făcut şi ele parte din acelaşi proces. Cotele tot mai mari stabilite pentru chiaburi i-au silit să crească producţia, dar le-au afectat atît acumularea de capital, cît şi capacitatea de reproducere a relaţiilor sociale, atît de importantă în semnalarea şi menţinerea statutului lor. Independent de intenţiile cadrelor, cotele au avut ca efecte împuţinarea ocaziilor de ospitalitate între rude şi îngrădirea chiaburilor nu doar din punct de vedere economic, ci şi social, lăsîndu-i fără nici o posibilitate de a-i hrăni pe alţii.

Un indiciu grăitor al relaţiilor sociale astfel primejduite este tăcerea pe care mulţi dintre interlocutorii noştri o asociază perioadei de colectivizare, aşa cum am observat la sfîrşitul capitolului mmó oamenii ne-au spus că vorbeau mai puţin atît cu rudele, cît şi cu

---

pbb i Îi mulţumim lui Kenneth MacLean pentru discuţiile pe care le-am avut pe această temă. Criza de alimente şi foametea sînt aspecte importante ale experienţei colectivizării. Amintim cumplita foamete din Ucraina .s- VtLs- Vm)ǝepisoadele de foamete şi crizele alimentare din Vietnam de pînă în anii s-,o şi foametea din China zs-bi .s- cs)GÎn România, o foamete devastatoare s-a produs în Moldova în s-hh. s-hc. iar deficite grave de produse alimentare au existat şi în celelalte provincii ale ţării pînă spre mijlocul anilor s-bog Aşa cum susţin Conquest .s -ic) pentru Ucraina şi MacLean ztoob) pentru Vietnam, o parte dintre episoadele de foamete s-au datorat nu condiţiilor climatice, ci intervenţiei omului, în primul rînd, rechiziţiilor de produse agricole la preţuri care nu le permiteau familiilor ţărăneşti să-şi procure mîncare din altă parte.

sos g Trebuie să observăm aici că definiţia „mîncării" are o importantă latură culturală. Am auzit deseori de la interlocutorii noştri că rechiziţiile îi lăsau fără nimic de pus pe masă – dar nimeni nu a menţionat vreodată oameni care să 9 murit de foame. Unul dintre cei intervievaţi ne-a indicat acest element cultural spunînd că persoanele responsabile de colectare le luau tot grîul cel mai bun şi-i lăsau numai cu făina neagră.

sot 7 Verdery .s- -c3 capitolul t " 7rom. tooVi) a susţinut acelaşi lucru despre România anilor s-iol

alți săteni, pentru a evita să fie auziți de către cei care trăgeau cu urechea și apoi trădați autorităților. Frații sau surorile care nu se înțelegeau dacă să se înscrie sau nu în GAC începeau să comunice mai puțin; cei care se înscriseseră se retrăgeau din spațiile publice ca să evite comentariile. Restrîngerea comunicării a redus automat sociabilitatea și, așa cum arătam în introducere, a fost ită dintre cauzele înfruntărilor de după 1989 dintre diferitele poziții care pretindeau a afirma adevărul istoric și a avea acces la memoria socială autentică.

p, ia9cțț țz

Procesele declanșate de lupta de clasă au reconfigurat atît relațiile sociale din lumea satului, cît și relațiile dintre indivizi și stat, creînd mecanismele puterii prin care partidul guverna și își legitima în același timp autoritatea. În încheierea capitolului 5, am sugerat o paralelă între munca de lămurire și acțiunea unui virus: asemenea virusurilor, cadrele comuniste pătrundeau mai întîi în interiorul gazdei, apoi se foloseau de mecanismele de reproducere ale acesteia pentru a le dezvolta pe ale lor, în interes personal. Imaginea este la fel de potrivită și în cazul instigării la lupta de clasă. Pentru membrii comunităților sătești, ierarhia de statut și organizarea socială erau în ele însele o formă de putere, întemeiată pe angrenarea persoanei într-o rețea de relații sociale. Pe asemenea resurse s-au bazat sătenii pentru a răspunde puterii partidului, care a colonizat însă exact aceste relații, recunoscîndu-le vigoarea. Dacă la început țăranii au amînat intrarea în colectiv în numele relațiilor de familie, pînă la urmă s-au înscris exact în virtutea acestor relații: pentru a-i permite unui copil să rămînă la școală sau unei rude să-și păstreze slujba. Iar atunci cînd își justificau înscrierea spunînd că „așa a făcut toată lumea", ei invocau, așa cum vom arăta în capitolul următor, relațiile lor din comunitate, nu responsabilitatea ÎVt de stat. Avea să fie ultima ocazie de a face acest lucru, pentru că, odată cu semnarea cererilor de înscriere, împuterniceau partidul să devină rețeaua definitivă, protectorul lor, spațiul generativ al relațiilor sociale. Ca rezultat al breșei organizaționale, se angrenau într-un set de relații birocratice ce tindeau să înlocuiască legăturile din interiorul comunității în care oamenii fuseseră implicați pînă atunci.

În același timp însă, nu trebuie să uităm că, pentru mulți săteni, organizarea socială precomunistă fusese oprimantă prin multiplele ei forme de inechitate socială, etnică și de gen. Subliniind violența pe care comuniștii au descătușat-o asupra acestor structuri și soarta nefericită a țăranilor bogați (printre care s-au aflat și cîțiva dintre cei mai buni interlocutori ai noștri), putem foarte ușor să nu ne punem întrebarea dacă structurile acelea ar fi trebuit într-adevăr păstrate. Una dintre ironiile colectivizării este faptul că, pe măsură ce cadrele se străduiau să distrugă organizarea socială existentă prin instigarea la lupta de clasă, țăranii erau siliți să apere relații care se dovedeau ele însele aspre și brutale[103]. Nu toți au fost dispuși să facă asta. Numai așa putem înțelege de ce partidul a izbutit să-și recruteze simpatizanți din grupurile dezavantajate în ordinea tradițională a lucrurilor: săracii, romii, evreii, migranții, pe care satele îi considerau „venetici", și așa mai departe – chestiune la care ne vom întoarce în capitolul ,.- Asemenea aliați erau esențiali în procesul de colectivizare și, așa cum vom vedea în capitolul 8, s-au aflat printre principalii lui beneficiari.

---

rozflrleptțmpbpr toter cnșiosusndr uonoeprdioser eolelsiofourltddurucilsndrcnoleăiduleegr

Tehnologiile de „lămurire” pe care le-am detaliat -00capitolele precedente – propaganda, mimesisul, denunţurile, munca educativă depusă de cadre, lupta de clasă etc. – aveau un obiectiv foarte limpede : ca ţăranii să se înscrie în colective „de bunăvoie”. Ei au făcut-o pe parcursul întregii perioade analizate de noi, din 1949 pînă în 1962, dar tot mai frecvent odată cu lansarea campaniei finale din 1957. Putem discerne vreun model în felul cum s-au petrecut lucrurile ? Pe lîngă aplicarea mai mult sau mai puţin uniformă a aceloraşi tehnologii, au existat asemănări generale între felurile cum au ajuns ţăranii să semneze cererile de înscriere ? Sau diferenţe semnificative ? Sintetizăm în capitolul de faţă ceea ce am reuşit să aflăm ca răspuns la aceste întrebări.

Ca să se ajungă la acest rezultat, ţăranii au trebuit să renunţe în cele din urmă la cel puţin două iluzii durabile care le-au inspirat rezistenţa după 1945 itaideea că activiştii se vor sătura să încerce să-i colectivizeze şi vor pleca şi ideea că americanii vor veni în ajutorul populaţiei. Acest ultim vis al eliberării de către americani era adînc înrădăcinat în toate ţările est-europene, pînă şi în Ucraina, care făcea de multă vreme parte din Uniunea Sovietică[4]. În prima jumătate a anilor 1950, iluzia eliberării de către americani a reprezentat un sprijin moral pentru grupurile de partizani care se ascundeau în munţi

u)r Iî âfu6Peovar,etr,nlrbict Hjalbr,nlrboctPr 4...ujr dbmu îr
4)r ,tueăr , Pţoăr âir CxiPr anlurrani u..nut,u jr104,4 ,r
.ţr Ifl6”6”Pbovar,etr,nlreoct -r,albr,nlrboct jr4...ujr dîţ4 îr
o”r eăreuourCavrlouPcnşt:ecurar darlnouîmfur

şi i-a încurajat pe ţărani să se împotrivească înscrierii în colective. O lozincă populară subversivă ilustra această speranţă încăpăţînată: „Maica Domnului/ Apără partizanii/ Până vin americanii!" (Roske, 2003, p. 100; vezi şi mai jos). Românii au început în cele din urmă să abandoneze iluzia eliberării de către americani odată cu Revoluţia maghiară din 1956. La vremea cînd aceasta a avut loc, speranţele românilor erau mari. Iată doar două exemple dintr-un lung şir: un buletin informativ din regiunea Stalin raporta că oamenii vorbeau astfel: „[Î]n Ungaria poporul a deschis ochii şi s-a răsculat pentru revendicări şi fărădelegile făcute de comunişti" şi: „[C]eea ce s-a întîmplat în Ungaria va fi şi în Romînia în cel mult o săptămînă"[5]. Dar, dacă americanii nu veniseră în ajutorul ungurilor, care se revoltaseră în număr atît de mare, cum se mai putea cineva aştepta să vină în România, aflată şi mai departe? Un interlocutor al nostru comenta: „Oi, di când spun cî vin americanii, viné americanii pi gios, oi! Nu mai vin americanii de-acuma, noi suntem cu-aiştia!"[6]. Deşi evenimentele din Ungaria au cauzat o scurtă amînare a celui de-„al doilea val" al colectivizării, la începutul lui 1957 el a fost reluat cu hotărîre şi promovat pînă la încheierea campaniei, în 1962. În perioada aceasta, argumentul că oamenii „nu aveau de ales" şi că trebuiau să semneze suna probabil mult mai convingător decît la începutul anilor 1950, cînd bună parte din cadre încă nu insistau asupra lui. Mai mult, la vremea celui de-al doilea val, sătenii trăiseră deja în mod repetat manifestările de violenţă ale partidului şi ale reprimării revoltelor împotriva colectivizării sau fuseseră martori la ele. Compresiunea temporală care a urmat este remarcabilă: într-un interval de două-trei săptămîni sau luni, sate întregi care pînă atunci rezistaseră ani de zile s-au înscris în gospodăriile colective.

Aşadar, după cîţiva ani de practici care i-au atras pe oameni într-un proces determinat în tot mai mare măsură de autorităţi şi care le-au erodat voinţa şi încrederea în sine, colectivizarea a fost finalizată. În acest capitol vom arăta (în continuarea argumentelor pe care le-am adus în capitolul 5) că, deşi ţăranii au capitulat în cele din urmă în faţa atacului lansat asupra modului lor de viaţă, în anumite privinţe, cadrele înseşi au trebuit să capituleze în faţa modului de viaţă al ţăranilor pentru a putea cîştiga: au trebuit să recunoască importanţa sistemului de statut din sate, cooptîndu-i pe chiaburi în colective în loc să-i excludă. După aceasta, procesul de înscriere în GAC a mers mult mai repede. Vom analiza apoi cîteva dintre variabilele sociale care au afectat modurile tipice de formare a colectivelor – de pildă, compoziţia etnică şi religioasă a satelor, colonizarea, adaptările la mediul natural şi la economia locală, politica locală şi diferenţele istorice dintre regiuni. Concluziile noastre sînt doar preliminare, întrucît cercetările echipei noastre într-o localitate sau alta din regiunile mari ale ţării nu pot furniza dovezi definitive în privinţa acestor variabile. Le prezentăm totuşi ca sugestii pentru cercetări viitoare.

mlţzllz clz ,fa„-z G(fapţaltzlţănițuz a(t ,faţzllz ,ăDafalţfalz,ăza(jlaniţGz

În cadrul interviurilor, i-am întrebat pe interlocutorii noştri dacă îşi aminteau care dintre săteni se înscriseseră cei dintîi în GAC. În răspunsurile lor, primii colectivişti erau, de

,"r eănimrutoăr mmiţrCmir zreioelis nrecmăimlirr igi oz[1] rt,.1r rmrţîr
."r ,fu(z2î'reovar,etr,nlreoctîr

pildă, „săracii”, „ţăranii fără pămînt”, „beţivanii”, „cei cărora nu le plăcea munca”, „leneşii satului”, „prostimea”, „analfabeţii”, „ţiganii”, „comuniştii”, „tractoriştii” şi „ai rnttldIată un exemplu tipic :

> [E]i imediat s-o băgat şi secretar, şi primar, şi comitetu' executiv, şi nu ştiu ce, numa toţi bagabonţii, cei mai răi oameni din sat o apucat la conducere şi la ăsta. Şi-apăi s-o adunat ei toţi, şi-apăi ăia o subjugat oamenii. Că ăla-i chiabur şi ăla-i chiabur, da' el n-o plecat de 6 ani ca mine, ca să facă 100 sau 200 de oi. [...] Ei n-o plecat din sat, să se ducă să cîştige ceva. Ei o stat tot acia. [...] Toţi răii satului au fost. Ăştia care s-o mai făcut membri de partid încoace, în '70, după '70. Atuncea or început a se mai băga şi oameni mai înstăriţi, înţelegi ? Da' prima dată, toate lucrurile slabe le-am văzut aicea[7].

Unii au făcut comentarii caustice, mai ales despre analfabetismul membrilor de partid sau al colectiviştilor şi despre lipsa lor de pregătire pentru muncă. Alţii au folosit diverse categorisiri pentru a-şi justifica propriul refuz de a se înscrie : de pildă, Vultur relatează din Tomnatic că familiile mai înstărite n-au vrut să semneze pentru că „[n]u a vrut să se amestece cu «măcar cine», pentru că acolo [la colectiv] au fost numai prăpădiţi prima dată”[8]. Această opinie este foarte răspîndită : mulţi dintre cei intervievaţi de noi susţin că în GAC erau numai „leneşi, sau beţivani, ţigani. [...] A fi printre ei nu putea fi decât o formă de pedeapsă sau de decădere socială” (Vultur, 2003a, p. 42). Fireşte, asemenea descrieri depindeau de poziţia socială a celui care le formula – ţăranii mijlocaşi şi bogaţi vorbeau cu dispreţ despre „sărăcime”, iar ţăranii săraci găseau, la rîndul lor, expresii jignitoare. Răspunsurile au depins de asemenea de termenii în care oamenii se înscriseseră în GAC : membrii de partid şi foştii colectivişti care nu intraseră siliţi sau care aveau păreri pozitive despre gospodăriile-model, precum cei care semnaseră de timpuriu în Sîntana ori Pechea (vezi Goina, 2003 ; Şandru, 2003), au tins să evite termenii peiorativi folosiţi de cei înscrişi mai tîrziu – foşti chiaburi şi mijlocaşi conştienţi de statutul lor social.

Stoica (2003, p. 9) face o observaţie pătrunzătoare cînd avertizează că termenii descriptivi peiorativi sînt laitmotive ale unui discurs contemporan, postcomunist, care interpretează „primul val” al colectivizării din perspectivă morală, ca fiind opera unor elemente sociale indezirabile ; ca atare, aceste moduri de exprimare sînt cel puţin în parte efectul interviurilor retrospective. În sprijinul acestei păreri vine faptul că ţăranii care discută despre cine s-a înscris primul numesc de obicei mai întîi îervan–odde oameni („cei mai leneşi”, „cei mai răi oameni” – pe scurt, drojdia satului), nu persoane individuale. Lăţea (2003, p. 24) sugerează că atribuirea înscrierii timpurii în colectiv unor oameni săraci sau inferiori din punct de vedere moral indică modul în care sătenii intervievaţi de noi încercau, la un deceniu după prăbuşirea socialismului, să rezolve problema – presantă pe atunci – a celor care puteau fi făcuţi răspunzători de colectivizare. Dacă interlocutorii noştri care fuseseră ţărani bogaţi sau chiaburi se considerau, în mod firesc, oameni de caracter, învinuirea săracilor şi a „celor răi” îndepărta responsabilitatea de pe umerii lor.

Logic vorbind, putem presupune existenţa unor tipare. Lăsînd la o parte „linia partidului”, care îi invita să se înscrie întîi pe săraci şi abia la urmă pe bogaţi, este de

e)r ărîņia făosarafăpspordaosrtr xîr psatrprsîr
îŞr (a Lfăr cstrmnutte .rdgg, îîr

> „că era venitură. Puşcaş – care era secretar unu – era bănăţean de-al nostru, şi în principiu nu prea era de acord”. [...] Sunt şi martori care spun că Toma A. era „un fel de evreu, venit dinspre părţile Timişorii” – conform logicii stereotipului care apăra ideea caracterului exclusiv sau dominant alogen al puterii comuniste .za România (Vultur, 2003a, pp. 71-72).

Atît în imaginarul oamenilor, aşadar, cît şi în fapt, s-ar putea ca sătenii veniţi din alte părţi să fi jucat un rol disproporţionat de mare în înfiinţarea gospodăriilor colective.

Pe baza dovezilor noastre documentare însă, răspunsul la întrebarea cine s-a înscris la început este foarte complex. În primul rînd, în pofida forţelor care îi favorizau pe săraci, în unele dintre satele proiectului nostru, cum sînt Domaşnea şi Rimetea, oamenii îşi amintesc că primii au intrat oameni dintre cei mai înstăriţi (de pildă, Ţârău, 2003, p. 49). (Asemenea membri înscrişi în primul val de colectivizare au fost în general excluşi în primul val al „dechiaburizării” GAC-urilor.) Printre cei dintîi colectivişti s-au numărat uneori membri ai unor familii respectate care aveau anumite „probleme”, de pildă, făcuseră parte din organizaţia fascistă sau aveau un părinte comerciant; un al treilea motiv, combinat cu primele, putea fi ambiţia personală. În Vlaicu, un bărbat al cărui tată ţinea o cîrciumă a fost printre primii înscrişi pentru că „a vrut ca să-l pună preşedinte”[10]. Astfel, o serie de familii înstărite puteau să semneze înaintea săracilor. În al doilea rînd, oamenii de orice statut care intraseră în slujba statului (precum învăţătorul, angajaţii poştei, muncitorii de la căi ferate ori din industrie) sau în structurile locale ale puterii trebuiau să semneze printre primii. Lăţea îi numeşte pe aceştia „captivi”:

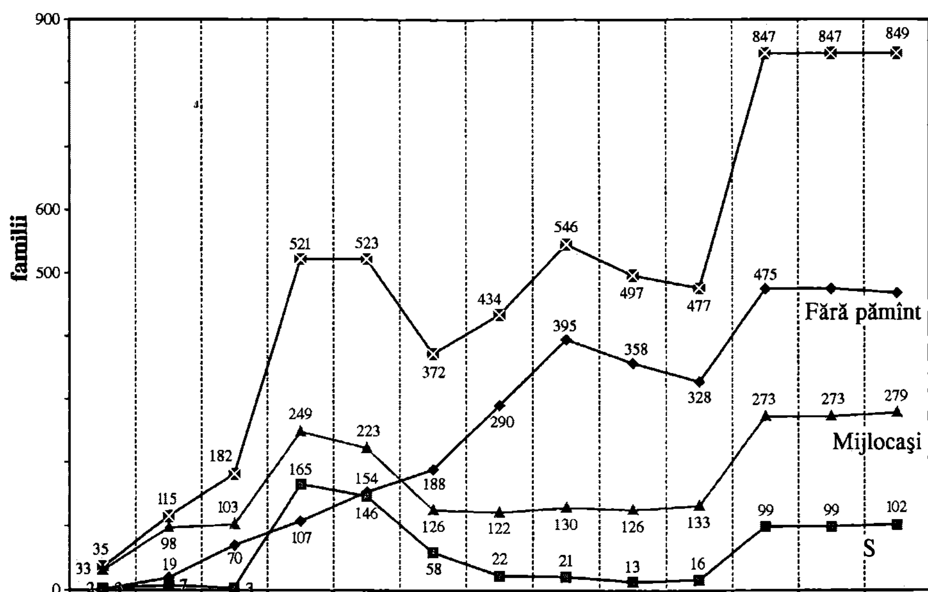
> Aşadar, potrivit câtorva dintre interlocutorii mei, primii colectivişti din Dobrosloveni au fost cei care, în calitate de funcţionari, membri ai unor comisii şi subcomisii, salariaţi sau numai „voluntari”, au trebuit să înţeleagă că, pentru a nu-şi complica peste măsură viitorul, trebuie să facă cereri de intrare în GAC. Cu toate acestea, intuiţia locală dominantă este cu totul alta, şi anume: cei care s-au înscris primii în GAC au fost „săracii” (Lăţea, 2009, pp. 335-336 [ed. rom. – p. 398]).

O cercetare amănunţită a cererilor de intrare în gospodăria colectivă îl convinge pe Lăţea că o slujbă în administraţie era un indicator mai sigur de înscriere timpurie decît apartenenţa la categoria ţăranilor săraci.

În al treilea rînd, tiparele de înscriere erau diferite în sate cu compoziţie socială, etnică sau religioasă diferită sau care se deosebeau prin ocupaţiile principale ale locuitorilor. Ele au variat de asemenea în funcţie de perioada în care s-a produs „asaltul decisiv”: satele colectivizate în „primul val” (1949-1950), cînd dotarea materială a GAC-urilor era semnificativă, puteau să atragă mai mulţi ţărani mijlocaşi, aşa cum ne arată Goina într-un grafic al persoanelor înscrise în gospodăria „Viaţă Nouă”, înfiinţată în 1950 cu măsuri minime de coerciţie (vezi figura 7.1). În primii trei ani, ţăranii mijlocaşi i-au întrecut considerabil ca număr pe săraci şi pe cei fără pămînt. Întrucît colectivul din Sîntana era totuşi o gospodărie-model, care dispunea de resurse neobişnuit de bogate, nu trebuie să ne aşteptăm la acelaşi tipar în GAC-urile formate mai tîrziu, lipsite de asemenea posibilităţi.

---

10. 0vi a0uicn(arcuicrj

În fine, să notăm că amintirile interlocutorilor noştri în privinţa celor înscrişi primii nu sînt de încredere : oamenii tind să „ţină minte" că ei înşişi au intrat tîrziu, după majoritatea celorlalţi săteni, dar listele datate pe care le-am găsit noi contrazic astfel de amintiri[11]. Puţini sînt cei care au recunoscut că „s-au trecut" devreme. Unul dintre ţăranii intervievaţi de Lăţea a vorbit clar despre asta, discutînd felul cum justificau oamenii în PŢ0activiştilor refuzul lor de a semna : „[L]e era frică la oameni, să nu înceapă ei întâi : «De ce să încep eu întâi ? Lasă să înceapă alţii, nu eu ! »" (Lăţea, 2009, p. 342 [ed. rom. – p. 402]).

O statistică despre care se crede uneori că dovedeşte înscrierea la început a celor săraci – anume, suprafeţele mai degrabă mici de pămînt care apar în evidenţele documentare la vremea înfiinţării colectivelor – este înşelătoare, pentru că nu dovedeşte decît că aceia care intraseră în colectiv eăudiditmdhumai parcele mici, nu că ecieudparcele mici ; atunci cînd semnau, mulţi mijlocaşi care deveneau colectivişti lăsau deoparte sau ascundeau nîn parte din terenul deţinut. În ansamblu însă, e probabil corect să spunem că majoritatea celor care au semnat primii erau săraci, căci cadrele nu i-au acceptat în general pe ţăranii bogaţi în timpul primului val, iar mijlocaşii, care erau ţinta lor, s-au menţinut în expectativă. Mai mult, dacă ne amintim structura proprietăţii din România de dinaintea colectivizării, peste jumătate din gospodării aveau mai puţin de trei hectare de pămînt, iar trei sferturi aveau mai puţin de cinci hectare. În mod inevitabil, aşadar, oamenii cu mijloace modeste

t O e,ar deîă7ar erfae,umeCItîter etraîr (îuectPr n(lNvoc.lNnîvovlc.leaăîăîloăcăc geNxîlăîăgec. [3] e ţăţă pl xilîln ec

fonnau grosul noilor GAC-uri. Sătenii cu care am stat de vorbă tind să-i „uite” însă pe cei care nu erau săraci, susţinînd, retrospectiv, demnitatea celor cu statut superior.

dţni„c jza, jl aniţGţţaţz

mnaRtă concluzie se referă la ritmul şi la traiectoria procesului. În primii ani ai campaniei şi pînă în a doua jumătate a anilor ,hpfozmulţi ţărani au tras de timp şi s-au eschivat de la acceptarea inevitabilului, găsind o diversitate de metode de amînare în strategiile de manipulare a timpului şi a relaţiilor de rudenie. Oamenii îşi învinovăţeau soţiile, soţii, părinţii şi rudele prin alianţă că îi împiedicau să se înscrie în colectiv ; inventau nenumărate scuze pentru a tergiversa seh a cererilor, îi aşteptau ş. americani ; fugeau în păduri. Mulţi membri ai echipei noastre au descoperit însă că, după perioada de amînare, odată ce oamenii începeau să se înscrie (lucru care se putea întîmpla la cîţiva ani după ce activiştii începuseră munca de lămurire), mare parte din sat intra în colectiv destul de repede : în Dobrosloveni, în două săptămîni ; în Vlaicu, în trei ; în Domaşnea, într-o lună ; în Korond, în trei luni ; în Poiana Sibiului, „practic peste noapte” etc.[12]. Principalele excepţii au fost gospodăriile înfiinţate la începutul anilor ,hpr-şi care cuprindeau numai o parte dintre săteni, precum cele din Sîntana, Pechea sau Ieud ; acolo, restul populaţiei a intrat – rapid – în GAC în al doilea val de la sfîrşitul anilor ,hpfolFigura ,-.,-de mai sus ne arată că în Sîntana au fost două „valuri” de înscriere în gospodăria „Viaţă Nouă” ; în primul, aproape jumătate dintre membri s-au înscris în decurs de numai şase săptămîni. În Ieud, aproximativ ;fofode familii au cerut să intre în colectivul „Scânteia” ldaîc[4]între februarie şi aprilie ,h4ţ- (dar aici cam jumătate din sat nu a semnat niciodată, încît localitatea a rămas numai parţial colectivizată pe toată perioada comunistă)[13].

Ce a determinat acest model ? De ce oare, după mulţi ani de refuz, toată lumea semna dintr-odată, în masă ? Bodó sugerează că aceasta s-ar putea să fie o falsă problemă : pregătirile îndelungi, inclusiv vlăguirea oamenilor prin atacul constant la adresa demnităţii lor, au pregătit terenul pentru o încheiere rapidă a procesului (Bodó, ţfofo;zpp. ţd-e pDeşi colega noastră are cu siguranţă dreptate, putem spune totuşi mai mult. Pentru aceasta, să ne amintim discuţia noastră anterioară despre ierarhia de statut a satului şi să notăm că decizia de intrare în colectiv poate fi înţeleasă cel mai bine ca o decizie colectivă, nu individuală – chiar dacă indivizii erau cei care trebuiau să semneze cererile.

O cauză a acestui ritm (lăsînd la o parte perioada de relaxare de după moartea lui Stalin în ,hp;e- este faptul că, pînă tîrziu în ,hp4t-mulţi ţărani evitaseră să se înscrie pentru că se aşteptau ca regimul să cadă, fie prin venirea americanilor, fie dintr-un alt motiv. Un raport despre cîteva sate recalcitrante din regiunea Hunedoara afirma, încă rŢ primăvara lui ,hp,- (deci ăut mduprimarea Revoluţiei din Ungaria), că „pămînt o să ne

---

u4Ş(esilr otr fooliuşomoiudmrusnciţuuer îtcer dilsir sns;rfătomnurm jr ţoru l’jr ăntmsrieşer ăeosrir cnţicse,eusel-utr foolcrelfooţsepiîir ăntmrleîir fooueosăir eoutetruriur S[8] mctît e jrăurrotr foocudir fooăneuţomcdstţr ucilsururţlsr trşuriur tonrr şmltrer ăir cnirceleiri Psrişitr (i lersuliţtîr ,r” r ă r d nzuz ţ r

u z Ş[9]inr Juşmreier (euitr ăir tunl jruruştri unboăr zz, jrănlurrmgi u în r t4 îmuţesusiulfulmnulnţţţter foomşleouleir ctr ricuîcesruolulmsioeţnmtrfîctsr cululhîr lmotr cir cnşdîisr cnîicse,elusr,.îeeşuoar 4oot-fur

dea ei după un an, doi, pînă atunci nu murim"[14]. Într-un anumit sens, sugerează Ţârău, sătenii, îndeosebi cei din localităţile de deal şi de munte, nu luau noul guvern complet în serios (Ţârău, 2003, p. 19, nota de subsol 48). Găsim de asemenea această posibilitate ilustrată în operele de ficţiune ale vremii, precum Mntniijaad lui Preda. Deşi ţăranii au continuat să se revolte împotriva eforturilor reînnoite ale autorităţilor de a încheia colectivizarea, după ce au văzut în cele din urmă că şansele unei alternative erau practic nule, cînd au văzut violenţa din jur sau au trăit-o ei înşişi şi cînd a început să fie limpede că regimul era deja instituţionalizat, au ajuns la concluzia că, dacă toată lumea se înscria, ar trebui să se înscrie şi ei (Ţârău, 2003, p. 19, nota de subsol 48).

În al doilea rînd, pe măsură ce campania se apropia de punctul ei culminant, iar activiştii îşi dădeau seama că timpul era scurt, au început să facă promisiuni care i-au atras pe oameni, aşa cum am văzut în cazul condiţiilor scrise pe spatele cererilor de intrare (vezi capitolul 5 ; Lăţea, 2009 [ed. rom. 2005]). Arestările, bătăile şi deportările strategice au generat şi ele în sate o atmosferă de anxietate colectivă, făcîndu-i pe oameni să se înscrie. Activiştii erau presaţi să grăbească înfiinţarea de GAC-uri şi să ducă procesul colectivizării la „bun" sfîrşit. În Maramureş, de exemplu, între 1 noiembrie 1961 şi 9 martie 1962, procesul de formare a gospodăriilor noi a fost caracterizat de o goană nebună.]o 9 martie 1962, existau, conform datelor oficiale, 370 de GAC-uri, în creştere cu 140 faţă de noiembrie, şi un total de 46.629 de familii se înscriseseră în colectivele noi şi mai vechi. Două zile mai tîrziu, un memorandum transmis prin telefon mărea acest număr la 48.648. Mai mult, se afirma că totalul de 95.342 de familii înscrise în gospodării la 1 martie ajunsese la 113.690 pînă pe 12 martie[15].

În al treilea rînd, să notăm aici cîteva observaţii din interviurile noastre referitoare la motivaţia oamenilor de a se înscrie: „N-am mai avut încotro: f. tot ascundeam şi, cum vedeam c. s-or înscris cei ă. mulţi...". „[Socrul] a spus: «Trebuie să ne înscriem şi noi, că, uite, s-a înscris şi cutare şi cutare»." „Mă duceam la şedinţe, şi veneam acasă, şi-i spuneam bărbatului: «Uite, şi .ans-a înscris, şi min!' „Alţii s-au înscris şi n-au murit, aşa că n-o să mor nici eu." „După ce s-a trecut juma' de sat." „Socru-meu a zis către mine: «Scrie-te, Gheorghe, că nu mai avem încotro. S-a înscris toată lumea, şi la urmă îşi bat joc de tine! Decît să-şi mai bată joc de tine, [...] înscrie-te, că, uite, lumea e înscrisă toată!»." Motivele acestea amintesc de cele menţionate mai înainte pentru refuzul de a livra cotele sau de a se înscrie: „[D]acă nu venim nici unul la muncă, nu are ce ne face sau dacă se înscriu toţi, mă înscriu şi eu"[16]. Vom furniza mai multe argumente în sprijinul acestui model ceva mai departe[17].

Să notăm că, în afirmaţiile oamenilor, accentul cade întotdeauna pe semnatar Ţcdr nioid îudnirjoodjumătate de sat, anumiţi săteni etc. La începutul procesului, presiunea socială

lopçtu9ăr 2, aţoăr mir Cxiar ănlurror;rţold foahuîd,r loznc

dh;(a Ltţtueăr xxar ţoăr –nştsastţr iaătnouţr uţrCximxuruştra inaPnlurr şi oţă lt Cţrincil ţ Vo,-c

dCc,tueăr 2,ăr ţoăr mir Cxiar ănlurr nti ţoţCă lt huîdfofiol thţ nca Ltrmaulaşaiaur llaiur mer âlîldă]llc ţttrCraăurz dtCurndclhh,cfoihurarc„ruottr ra6L„rfooşul„r l„-intţtfrraLalnsaţaăldt i omr l„armul„riApaotritr ţar draă„arustoltr imurarlar l„r iar cl„ U"fiitţr ătisrar atrldtia Xş.,áu l„rţrmr mtlarsnctaţarătlr intat Uzlfal.e,pc

lu4çnt„r l„ds„giAr ăar Nţptrtra Ufoix„ătiur focfraăaraufoi,tic„rttr tiatr foosnfr„intrtutr maltr lrîtă cţtţr trş„snr -r fofosrzc tuoturtarintoccarturtar lt Cniîctr clsr lapousar Lalarlarartr marsr ura 6r foitp„snuraţar ltiltr Ltţaratr putr ţlsr laşiusar ţlc fotfocfool„mnt„rLtţaatsarllc fotaurrfoittst ş aţrmr ănt„r LtţaatDc„tueăr efă aţoăr pcstţr Cndtţurr uţmnştiatr –ulnfrur.]tna Ltţaáănlurr ndi Doc tiţpuctar draţtus„rltr darştlttoaurutsnrtţttr ătorxur„tar flzzl îcdd"rld fălţ,ec

resimţită de individ era împotriva colectivizării. Cei care se înscriau erau luaţi în rîs : „Adică, nu poţi tu să ţii acolo o tîrlă [turmă] de 100-200 de oi ? Să tu stăpîn ? Ai ajuns la colectiv slugă ? " (Stewart şi Stan, 2009, p. 266 [varianta românească în Stewart, 2003, p. 45]). Lăţea înregistrează o altă formă a acestei atitudini în Dobrosloveni, unde mai mulţi dintre cei cu care a stat de vorbă i-au spus că nimeni nu voia să se înscrie pentru că oamenii din sat ameninţau să le dea foc la casă. De pildă :

S, i66Ap5,Ai .foz8.AAfotAţfo(6a6Aţ,zţaţuA 5A„66a6A(.z .6,nAuţA6ţA]

tpy Ştiţi care era politica atuncea, când s-au înscris foarte puţini ? Ziceau : „Domne, eu mă-nscriu la colectiv, dar să nu spui la nimeni, că-mi dau foc la casă ! ". Şi de-aia s-au înscris foarte puţini !

9446uA foţ6ţAA -t foA5A5.ţAG]

tpvp Nu dădea nimeni, nu erau duşmănoşi, dar le era frică la oameni, să nu înceapă ei întâi (Lăţea, 2009, p. 342 [ed. rom. - p. 402]).

Acest răspuns ilustrează foarte bine sentimentul presiunii colective - deşi nimeni nu dădea de fapt foc caselor. Dar, la un moment dat, curentul şi-a schimbat direcţia : oamenii au început să folosească presiunea colectivă pentru a explica de ce trebuiau să se înscrie, ca în cazul unuia dintre interlocutorii citaţi mai sus, pe care socrul îl sfătuieşte să intre în GAC pentru ca oamenii să nu mai rîdă de el. În Darabani, pe măsură ce campania progresa, s-au răspîndit zvonuri că cei care refuzau să se înscrie pe „noul drum" aveau să fie izolaţi (avea să li se interzică să muncească, să-şi mai trimită copiii la şcoală, să cumpere lucruri sau să mai iasă din curte etc.). Într-adevăr, teama de ostracizare, de a rămîne singur în timp ce majoritatea celorlalţi se înscriau în colectiv apare în numeroase povestiri despre cum a luat sfîrşit împotrivirea sătenilor : „Ce-o păţi toată lumea o să păţesc şi eu ! " sau „Eu să fiu altfel ? " (Dobrincu, 2009, p. 294 [ed. rom. - p. 337]).

În al patrulea rînd, lucru extrem de important, pe măsură ce „asaltul fe al campaniei de colectivizare se intensifica, activiştii din toată România, în disperare de cauză, au început să-i curteze pe ţăranii bogaţi şi bine „văzuţi" în vechea ordine de statut - pe acei foşti „duşmani" ai poporului cîndva îngrădiţi - mai mult decît pe săraci şi pe indivizii marginalizaţi pe vremuri[18]. Ceea ce conta era faptul că o persoană se bucurase pe vremuri de un statut respectabil, indiferent dacă fusese sau nu desemnată drept „chiabur"[19]. Cadrele recurgeau la cunoştinţele lor de cultură locală, adresîndu-se naşilor respectaţi din sat, care erau probabil mai înstăriţi, aveau multe rude şi mulţi fini. Iată relatarea unui activist implicat în campania de colectivizare despre cum a încercat să-l convingă pe secretarul local de partid să nu-l mai persecute pe un chiabur :

Le-am spus : „Nu-i împotriva regimului, ăsta îi un om înstărit care îşi vede de treabă, care nu face politică împotriva partidului, lăsaţi-l în pace, cînd va fi să facem colectiv acolo, ăsta e om la care va trebui să apelăm". [...] [U]n om înstărit avea fini mulţi, avea prieteni mulţi, avea muncitori cu care lucra şi influenţa atmosfera din sat. Şi ăsta era omul care

---

oz[?crăoli st rsă o olsălrtar sdtc- uăs Adoroвrptuaălc ct cnganăăa nsăaslră

]vţ [ă udtă .t,clălr ă ăsaudso 0ii lrs,rstu Lcfiaă,ts L rolr ,ăa să rudoal. dct,rslr0r d.caăure uăse ur usătt0 cuăsalcgaad, cdslastă oc-0 tla0a]cs 0dctuurst,asaa ur LgcsăsLă ,dtăgaLe căsr ăs . ,ăa cdsrclc- nidmsăţscdăsce sdlrţc cc ,ă .dsalălră ă ,auaa0dslacfirlălr usrpl Lcfiaă,tsr„lnL (. st rgasrăt psră,tul pc,nsl 5 ,ă .dsalălră ororscc0ăoa.călr ăol.ru prslst cc ămrăt ,ătţms oăt ts cazan ur acc-?cr„la d rsa st or ,tc ăt ur sroprclurdor,alt)ăs oălfu0taclă,r,a st ăt or,săl crsrsa0ur nsocsmrspr t rur cfiLăăţa0dstu

2-3 neiamşRa aRaimbaRaşRameeRa tafoeb

îzi mRaeRaxRa vaî,odRazRavîn-baRa,afoîadaîaeRanpşeczRafoeîaRaRapeîeiRa,opzRapaobşRada-tlRa .apiîşţebaeRa,mfoaîpeRamşRaehzRa,baRapevpemzlRa daoşRa cifaRaeRaRaonîlRa,b.clRa,mRa işă cnpicRanvCşşRaevzRapeiRaeiRa,,zfuebRaRalşfoaşecţ x RaRa-pşecRanpecRaaoşbRaaidefozRa vaRa Ţ.1 xRaap.şeliîRaPeîţaRaîaăvap[9]bRaşoRaedxRaRab,coşîaRaa şRaăşRaRahizbneîaeRan.îbz -Ra

MşnRa-eiRaşi [2]RaRaelna [2]RaiefozRaRaRaelniRaRaRadncnalRaRaRainedRaanfoRaRalRaRa..tnfonbRa onRaazmlnRaşmaRaRaie,iebeRa azRaRafonRaRazdetnRazRaRaedRaRaţnbORa RaRaRafoeebiRa eitzlRaazRaRaţzdRa,mRaonmzRaRa,dRaedRa afoeebaRaRaRaRafoadRaRaonmzlRa3mitoRa azRaţnRazbtaRaoRaozdet a5 lRaRa,edRa bteţiRafoeRaofozlRaRaeRaRaedm aebe-RaRaRaeţadRaţRa aealRaRaRaitnnlRaRaozRaaRaRaţnlRaRa defRaRaetaRa oRab,cmiobşRaaşceclşRainfiaRa fuţş7nRa aRaşxRaebzRaRaazobzd,mzRaeeRa eoRa,elRaRa menRa RaRaRaeaRaRa dziRabebRa,RaRailenalRaei şuneRaRaRaefozRaoazRaRatinfoRaeRa

4uRaRa?pebRaepaeăbzRaîţzRahamasneăzxRaio,mcRapzRaRaiRaă-oîşnăxRaiRa şRaRabîşuaobaRaeRaRa işăşioalRa ,a?pecRa epaăbeRa şRaRamRabRaRadRaşRaRanodeioeîaRa daRaîaşRaamtRaRa,i.şăeeîabRa T)RaăbRa vîşieRaoRaşRaiicbaRaoadaîşRaRa,p.şăneîaxRaevzRa foeîaxRaRaRaxRa niicRaăme,RaoîşăRa în pnutrpbşuRaîeeîşaRa 1962 ; finebeîşbzlşcRaRaRavcşpebRaRalşRavşşşRaRaiîşşRa eei ncninRa ăecaRaîhşbaRaeeRazRa.iaRa fonmăapşm-aRace '1RacaRa ecaRacaRaRabîafoibRaeoşRaiiRaRa iicCşRa oşRa ieşRa RaRaueRalşmbîaRa,pîş ăeîşcaRaRaehzîacaRaRa iiolzRapacaRaşRa-şineăaRa eciRa ,niDa şxRacaRaibnîştzCşcaRaRaeiRaavcneţebRa-)- "D.-[3]](,(-"C-.-..S-(-(„r ".,D(-D" -. S(-(-(.(J(D"-,e--".)-- ţţ A g, g((-O-4S-,- -b-"C(-N"(.,----- .- zdimO-"- "(- -(- -"-("(e-. -4-(.- 4,(- --(--4-- (c.-(-(: --(-(- C.-C"i -(-"- -4- H"-.(--,.-((- "(iE-. -(- .- ----(--- -". -.-. Df[8] fă" ", ".- -.-i4 -)S(-.-[3]- J. -[2]A .,[8] - "(.,--[4]-- .)i.-O "(-----. --(--". -).i([4]- -(-.--4,-(-(zAă A' e-. D4. C--E"[8]-(-Q "i O-(--(."-A d-(-. h-. -"[4](-. fl -),.--C(-. " .,----(-(" -"---. " ".A[4] -(el (--(( )-A

fă..(cl- ..,.-.- ..- "--,.(-- (n --(„S"-(-.)- -"-.---ţ O aiaşaxRa-şpeRaonîRafoîşeliîşRaşmRa îohşioaeRaţşaîpeîaeRa tşipxRanlăaîueRapzRaueîzoşşRaăvnoăelşcşRaiRaîheoşfueîaeRancapşueceşRa pîacaeiRa pzRaopeRaeua eRaRaRaRaoeîebzRaepzRaeoaeiRazmRaouşohzRaRa beţRaRaRa apacRa vamb!Ra pzRa bnbRa,RaRaRaRaRavnşRaivzRacRaMîşăbplRa999, v1Ra12). AmRaaaeoşRaşeoalRa

Dtu"x - 2" r nmbi[5]n5RatdittORa

DMur î.a r nmbi[5]n5Ratditt.Ra

DD)ni ţ l lRambi[5]neRaţdem ţRa

D. ţr azeoeetbiciRafoetnbzlnRacntfuRauRafoRaeneRafoniberuRaegrRa afoeRaRaRaRaiai [26]Ra oebamruneuRaetlRa dibedeRafoetiRaicentRaeanbzRa ibRaadeuRaeRa foetiRa iteeRa t[6]Ra rumite cnunbzrunRauetRabiRaţeRantbtiRatzazmtnuiRauiRaeccetzbeetiRaiRafoiabetRa t[36] dRa foetaRaţruneţifozRaiufonRaueanbiRaettRa,mRaabeRaabilRafonţRaeebzRa3ie bRaadi7en.Ra diRafonibeti o l Rafoetnab5uRantRaRa abecncnhRaitiaiRafoedemiRa ţRaifob5RaRa,,itRa,mi„e n[6]Ra btebe,ambRadnfoe,RaenRamRaţbniRafozRaRazţzbtbiRaifottzRaRa,tdRa nioRa,foănaeRa i tRa azRaiRambeetfozRa3nuniRamohRanbzRaonmRafoeeuzRaRaiceoRan„lRanmtRaEtRaţ .Ra eu!ambetRaenRaceţebRaRamoiRazRaazţzbt bittăşRa,mdRaeţbRaaefoiaRaanditenRaed ţd .,Ra 2foniieRa uenRafţiRaă lfozRadiRaţitiaiRafoed, ioRaB„ifuRaţrţ lRaGtă deaoRa tî,ar Aţ,ţri[-r

după ce în gospodăria colectivă au fost acceptaţi chiaburii consideraţi persoanele cele mai de vază în comunităţile lor, numărul sătenilor care s-au înscris s-a triplat în decurs de trei zile[24]. La fel, un bărbat din Dobrosloveni afirma : „Şi pe care a încercat ei să sugrume, pe care a obligat ? Pe cei mai înstăriţi oameni sau pe cei mai valoroşi oameni din sat. Ziceau că, dacă îi ia pe-ăştia, şi ăla prostu' vine după ăştia : «Bă, dacă se trecu Fănică al lui Bancu... Dacă se trecu Titu al lui Ghiţă... Se trecură oameni de valoare ; eu nu mă pot trece ? Hai, bă, să ne trecem ! ». Şi s-au trecut, unul cîte unul... Ca oaia la muls ! "[25]. Un interlocutor din Tomnatic folosea aceeaşi imagine : „Iei oaia cu clopot, ca să meargă de la sine"[26]. În fine, iată mărturia unui anume G.C., care s-a întîmplat să locuiască exact lîngă casa unde a avut loc semnarea cererilor de intrare în GAC. El stătea afară şi le spunea oamenilor : „Să nu te-nscrii ! ".

> Şi pe urmă m-au luat pe mine şi m-au condamnat pe mine la 20 de ani. Şi s-au dus [prin sat] să se înscrie ănicolectiv. „pPfa.ţfu„ţ fu.5c.ţ Uş„ţsIUfam.12ţviţ faP8Pş„ţ 5.,8ţ .î]] Da, sigur. După ce m-au luat s-a făcut colectivizarea. Că m-au luat pe mine că nu puteau, aşa au zis ăştia : „Dacă nu iei pe C., nu se face colectiv la Vlaicu veci ! "[27].

G.fa i nu era singurul care avea o asemenea părere despre importanţa persoanei lui. În februarie 1958, activistul Florescu din Orăştie a dat o declaraţie împotriva a doi bărbaţi care îl atacaseră (unul dintre ei era G.C.), conchizînd : „Mai mentionez ca daca ambii s-ar fi inscris in intovarasire, de mult s-ar fi facut inaugurarea deoarece au o priza f. mare asupra populatiei din sat"[28].

Cu alte cuvinte, în timpul campaniei finale din 1957, cadrele au trebuit să atenueze politica care-i exclusese pe chiaburi din colective ca parte a luptei de clasă, mutînd accentul asupra includerii lor, ceea ce a convins mai mulţi săteni din celelalte grupuri sociale. La sfîrşitul anilor 1950, cuvîntul „chiabur" dispăruse din documente, iar acţiunile care-i demonizau ,1. ţăranii bogaţi se împuţinaseră. Odată ce chiaburilor li s-a permis să intre în colective, alţii au început să se înscrie şi ei . masă. Cătănuş şi Roske (2000, p. 21) observă că, în Dolj, de îndată ce chiaburii s-au înscris în GAC, ţăranii s-au arătat dornici să intre M.gospodărie. În momentul în care s-au luat măsuri pentru excluderea chiabuiilor, numărul de membri s-a redus la jumătate. Alte documente ne dezvăluie şi mai multe detalii despre această posibilitate. Pînă în aprilie 1962, cînd s-a declarat încheierea oficială a colectivizării, aproximativ 250 de familii se înscriseseră în gospodăria „Victoria" din Vlaicu ; cîteva au intrat mai tîrziu. Conform datelor de pe două liste din sediul colectivului[29], primii săteni se înscriseseră la începutul lui februarie 1959 fitape parcursul lunii care a

goîr(i Ler,tueărxfiar ţoărmnş-sifrîr Cxiar ănludreri .gn.t o1 raztătţmtEPoesusfoorudsAoarg;„;r (i Ler uecelsAr ,.t ttărdţrzESrăilddiruîscîrăir ddnşelecoerfîccsir cfaeulcdeîndaurdiruc rţlsr udnefoocmîcusiţr

g, brp ţ e î a eosi lecr âmliuţr

g.–r iîeî jreosid,ecr(c îsrdr,[S îr

gţ ,r Mţi reosid,ecr(i dăidtufur

gEfuem ăp ep Pr[ed ănludreri ztz.n .1 raţtă .or uecpîr

gt fufiourilsir nr îelsmr diLcşuse,rnudirămcorocşmdrăir ănludaocşi îiarăusurlifomdeeruenohşuîiîir uer eo,iosudcîr uăclir fooenldnămdei,edfae,ur meCmcîceecdiîr (îueccar n(5Nvo.Nnîvovlc .lec xăîăîloăc .ăc geNxîlăîăgeă. b58,c pl xi.î]n,.cCdeşiîir oncmnisdmdeedlilcfoer ăncur,fîdmsesîc-rlsir nrfoouedredir şuer ăisuîeufiarfîdmăusiar ăudarudiosafoordăeoiufoolcdede 3miîirăncmhifrderăirăusir cndildcoăr foqudiar ăudrocşidiîir ,măilcr ăelcdidaniirşude "moruLăir ăecdioli jr uşr ţînlesrăusurcuîioăudelsecmr ăeorîelsurdiLcşuse,mardioser ur ndănousnusir enldnămdeeîiăcdmrşnşiosrîr cfooăluucr dolcdelgr

urmat au semnat ăvide familii, unele cu reputaţie în sat şi restul oameni săraci sau fără pămînt (în mod semnificativ, majoritatea nu proveneau din familii cu vechime în sat)[30]. Pe 3 martie a început un atac mai concentrat: în săptămîna aceea au fost obţinute 26 de semnături, în săptămîna care a urmat, 89, iar în a treia, 63. pcmai puţin de trei săptămîni (între S-şi 21 martie), aproape trei sferturi din sat s-a înscris în GAC. Pe 3 martie se înscrisese o văduvă dintr-o familie influentă; patru zile mai tîrziu, trei săteni cu vază au fost arestaţi pentru tulburarea ordinii publice. Unul dintre ei era un fost primar, a cărui soţie semnase cererea de înscriere chiar în ziua aceea. Cifrele au crescut vertiginos în cursul următoarelor cîteva zile, cînd în gospodăria colectivă au intrat noi membri ai unor familii importante şi avute. Pe vLimartie (zi pînă la care aproape jumătate din sat se înscrisese), cea mai influentă persoană din Vlaicu „s-a trecut" la colectiv, laolaltă cu alţi trei săteni cu autoritate în sat; împreună, oamenii aceştia aveau o mulţime de rude şi de fini. A doua zi, numărul celor intraţi în GAC a fost maxim: 34 (14 la sută din total). 20 la sută dintre săteni au semnat cererea în cursul următoarelor patru zile. Pe 23 martie 1959 colectivul a fost inaugurat, cu fanfara de rigoare[31].

[snoiuaîdaţîrgîr[canlnuauiad nciddlrovrămuedaluetrsid acgnăimns[d2gid temeăd
.udcda9aidsdiaiiadâ-[f.rrrfiţr9 ncdo9nsecur9aua [urMd

.ur.aidsd ţmădaiisid aţioiiad cndoacidaci.d irinsdţruiţiiid auadcţaid2uinsd croiunduiineid gcnid ăraSd ţadrdavur7e9auiod

u" fimddţmomii.ueoiumdai!d oLodcădcdasimdauii!d gicdoiumţadom9hcţiaoţmd oanda9vuincmţdvmuedcîedd ţauidoid9niaoiumd pdacued[idd9adduioviţiaîddădcdunvnsduioviţiegdi,and acgmîmirunsed„aamait Ad ăid sadvru]m[d

utM)d-c-d »)id 2căd îfd .efidăroaud cT;d"r. tepeidA;dxăd

Aceste date par aşadar să confirme opinia că, atunci cînd activiştii se concentrau fie asupra pedepsirii celor recalcitranţi cu închisoarea, fie asupra demersului de a convinge cele mai influente familii, rezultatele erau mai mult decît mulţumitoare. Iar activiştii nu se dădeau rŢ lături să se prefacă a fi convins pe cineva : în Poiana Sibiului s-a răspîndit zvonul că D.I., o figură foarte respectată în sat, se înscrisese în GAC ; cineva îi văzuse chiar cererea la sediul Sfatului Popular. „[Z]ice : «S-o scris şi [D.I.], de unde să mă înscriu. O dat o hîrtie acolo», zice, «ăsta-i actu' lui». Şi-o fost gata. dA După aceia s-o înscris oamenii, dintr-odată 222 de inşi o înscris. Toată noaptea o scris la Sfat." Ulterior s-a dovedit însă că hîrtia cu semnătura lui D.I. fusese falsificată[32].

Pe scurt, formarea unei gospodării colective era un eveniment care implica reţele sociale. Nu se constituia într-o serie de decizii individuale, ci rezulta dintr-o reţea deasă de conexiuni între gospodăriile unei comunităţi. (Vezi şi Creed, 1998, pp. 67-68.) În particular, se pare că, atunci cînd familiile cele mai respectate erau „lămurite" să se înscrie, tot restul satului se alinia, furnizînd în sfîrşit partidului, în mod paradoxal, „mimesisul" şi emulaţia pe care le căutase tot timpul, dar venite din direcţie opusă[33]. Odată ce persoanele cu prestigiul cel mai mare în sat cedau, atunci toată lumea putea s-o facă : „Dacă .an[un ţăran bogat] s-a înscris, atunci pot să mă înscriu şi eu". La fel, odată ce un neam din sat renunţa la sentimentul identităţii bazat pe posesia pămîntului, şi alţii o puteau face (vezi capitolul 2). În acest sens, sătenii au dreptate să spună că s-au înscris „cam odată cu toată lumea". Au semnat deci toţi cam în acelaşi timp pentru că aceasta nu era o decizie individuală, ci una colectivă, influenţată de rude, vecini, prieteni şi, mai ales, de fosta elită a satului[34]. Exemplificînd ceea ce Schelling numeşte „comportament conjunctural" lîncracaicrd ni.ermantx(d1978, p. 17) ni comportament care depinde de ceea ce fac alţii, deseori de ceea ce face masa critică a celorlalţi –, aceşti oameni au demonstrat că „masa critică" poate să se refere nu atît la cît de mulţi acţionează într-un anumit fel ţana;Gmpd 94), ci la îacidadoptă conduita respectivă[35]. Elita satului a continuat să exercite o anumită influenţă asupra comunităţii în pofida atacului hotărît al partidului asupra sistemelor locale de statut – diferenţă semnificativă faţă de experienţa sovietică, unde această elită fusese eliminată complet. Aşa cum observa Jowitt, în eforturile lor de a redefini societatea, regimurile marxist-leniniste, în mod paradoxal, „întăresO6 ră să vrea multe poziţii tradiţionale în domeniile care pentru regim sînt deseori prioritare" (Jowitt, 1974, p. 1126). Pentru a reuşi să colectivizeze România, activiştii au fost nevoiţi să facă loc acestor elemente „tradiţionale" ale organizării sociale locale. Deşi chiaburii îşi pierduseră din statut în termeni practici, concreţi, ei şi-l păstraseră în chestiuni sociale şi spirituale : în toată perioada comunistă, funeraliile foştilor chiaburi erau oficiate nu de către unu sau doi preoţi, cum se întîmpla de obicei, ci de mai mulţi, în semn de respect, iar în curţile lor se adunau sute de oameni îndoliaţi.

---

pn âdsâ cd dcpniuVpnduasmdniciund âodinirauimnd

pp âďdgn,cnşdşd 2aupniqnspd ,nddîduldsdnďfăumnd oniciuaţhiaăimdănimdintcLmauni;dpmşd adţdd ţrcţ,nLddădşdsamcd,inidăinădhdăounidniţidVdlnfăfirăădan"""!d ofodnpvdni,ainiaLmdn,hdd hmuacşaddămuaţădcd ţni.acdad)nişrţuaimd aNqdcădhdrcaăniudduauniărdr,niţidVdhicăţudniuniad ţrcăminicmAlşdd irlahdd onicpunţaunidnţuaăniumdcmdinc ţ d[8]ďbid ţaunidţrainid,ad dVnia,mid oapniăasdăşnsdni,ahddsădcdrţdnipniadnu,m[8]q6idNdr,dăaudiainiădin,ndjdruli dNddşo,acă Bd teep ed oorţnti t u"edonicpund,dauda;d

pm â'ďdqnscnşdşd sndndnd.mhniadoniciîrdţrcVniuăahdnid,mohidţniaăpridşmod

pp M'ďdgn,cnşdşd sndfirlniuădpunia-niudonicpunţniaăinpdşdpniuni[d

sugerat două asemănări importante în modul cum s-au format colectivele între comunităţile rurale de pe tot spaţiul românesc : viteza cu care sătenii s-au înscris odată ce procesul începuse şi rolul probabil al ierarhiilor sociale preexistente. Ce putem spune însă despre variaţiile intercomunitare ?[36] Satele româneşti se deosebeau în mod semnificativ între ele în mai multe privinţe. Populaţia ţării era eterogenă din punct de vedere religios şi etnonaţional ; o parte dintre localităţi aveau o existenţă continuă de secole, altele fuseseră înfiinţate relativ recent ori includeau oameni aduşi drept colonişti la sfîrşitul secolului al XIX-lea sau chiar pe măsură ce colectivizarea lua avînt ; satele difereau prin topografie, cadrul natural şi îndeletnicirile economice ; unele zone ale ţării erau mai importante din punct de vedere strategic decît altele (vezi capitolul 2) ; iar principalele provincii (Transilvania, Banatul, Oltenia, Muntenia şi Moldova) aveau istorii diferite. Toate aceste variabile puteau să afecteze mersul colectivizării.

Deşi datele noastre nu sînt nici suficient de cuprinzătoare, nici îndeajuns de detaliate ca să ne permită concluzii ferme, vom indica o serie de tendinţe pe care le-am putut observa pe eşantionul nostru de localităţi, conceput în mod special pentru a include aceste variabile (vezi tabelul 0.1 din introducere). Vom discuta pe scurt rolul jucat de structura religioasă şi etnică şi de vîrsta aşezărilor, apoi vom analiza mai pe larg compoziţia politică şi diferenţele de mediu natural, atît la nivel local, cît şi naţional. Raţiunile explorării acestor variaţii se găsesc în însăşi alcătuirea comunităţilor pe care le-am investigat : Jurilovca, descrisă de Iordachi, este o comunitate de pescari cu o compoziţie etnică mixtă, rezultat al colonizării ; Reviga, descrisă de Chelcea, cuprinde de asemenea colonişti ; Sîntana, satul lui Goina, şi Vlaicu, explorat de Verdery, sînt amîndouă comunităţi agrare mixte, româno-germane ; Vultur face o comparaţie între satul multietnic de şes Tomnatic şi Domaşnea, localitate monoetnică de deal ; Stewart şi Stan ne prezintă populaţiile de oieri din Poiana Sibiului ; Ieudul în care a locuit Gail Kligman şi Darabanii cercetaţi de Dobrincu sînt amîndouă aşezări diferenţiate religios ; iar cele patru comunităţi studiate de Bodó şi Oláh (Armăşeni, Corund, Lueta şi Sînpaul), ca şi Rimetea lui Ţărău se deosebesc de toate celelalte atît cM. punct de vedere religios, cît şi prin compoziţia lor etnică, întrucît sînt în cea mai mare parte aşezări maghiare. În contrast cu ele avem Dobroslovenii lui Lăţea şi Pechea lui Şandru, amîndouă sate agrare, uniforme din perspectivă etnică. Detaliile acestor cazuri ne arată --fi. în ciuda asemănărilor generale din experienţa colectivizării aşa cum au trăit-o comunităţile româneşti, au existat variaţii locale considerabile legate de cum, cît de devreme şi în ce măsură s-a făcut colectivizarea. Subliniem că acestea nu sînt pur şi simplu variabile abstracte selectate pentru posibila lor semnificaţie, ci variabile care au contat în cazul României.

Modele generale: spaţiu, timp şi diferenţă

Iată, pe scurt, principalele elemente din care vom constitui cadrul de fond al discuţiei :

G „Localizarea în spaţiu şi specificul cadrului natural au fost primordiale. Aşa cum am arătat în capitolul 2, comunităţile cele mai vulnerabile la colectivizare au fost cele de

..”r ”ed-acptşdacăaplîaptdsnedupnaupappctîdotcpînd-nlt-pbadătdadacasbfoşded -b-ptşaperdart-ptd -aărd ătdgaîea6etd usdbhşepînd -acă3d otcpundlştcpaîeestd ătpaseaptdtdşaîlectad art-pnednCraoep,cd

cîmpie, complet dependente de cultura cerealelor, în care creşterea animalelor era practicată în subsidiar. Cele situate aproape de oraşele mari şi pe rutele de transport erau uşor accesibile activiştilor, puteau fi mai lesne supravegheate şi jucau un rol mai însemnat în furnizarea de produse agricole către oraşe. Ca atare, a fost mai probabil ca ele să devină ţinte timpurii ale colectivizării şi să fie supuse unui asediu constant al eforturilor de „lămurire". Anumite regiuni ale ţării erau considerate strategice şi li se acorda prioritate. Cu cît o comunitate era mai izolată şi mai marginală din perspectiva agriculturii sedentare, cu atît locuitorii ei aveau mai mult spaţiu de manevră. Aşa cum vom vedea, oierii au fost în mod deosebit privilegiaţi în acest sens. În satele de deal, unde agricultura era mai puţin productivă şi colectivele mai puţin performante, anumite trăsături idiosincrasice locale au putut să determine uneori dacă satul a fost colectivizat ori nu şi cît de violent a fost procesul. În asemenea contexte, ambiţiile politice ale unui mic număr de săteni puteau să hotărască soarta unei aşezări întregi. Apartenenţa la o comunitate de deal le oferea deci ţăranilor, în unele cazuri, avantajul de a fi mai puţin susceptibili la început şi mai bine echipaţi cu resurse de rezistenţă (inclusiv fuga în păduri). Regula aceasta nu este însă strictă, pentru că, dacă activiştii îşi propuneau în mod special să colectivizeze un sat mai izolat, aşa cum a fost Ieudul, caracterul lui marginal nu mai era suficient ca să-l protejeze.

2. Perioada în care s-a făcut colectivizarea unei aşezări a fost de asemenea crucială. Cele mai vechi GAC-uri, formate în 1949 (în eşantionul nostru, Pechea şi Sîntana), au beneficiat de investiţii uriaşe şi nu au cunoscut aproape deloc coerciţia : prima rundă de membri s-a înscris de bunăvoie şi a fost răsplătită cu prisosinţă. Ulterior, aşa cum am arătat în capitolul 5, exercitarea într-un fel sau altul a forţei a fost inevitabilă, dar formele ei au variat în timp şi spaţiu. În stadiile iniţiale ale procesului, după o avalanşă de brutalităţi fizice în 1950 şi apoi în 1952, au devenit mai frecvente ameninţările cu exmatricularea copiilor din şcoli sau cu pierderea locului de muncă ; perioada de relativă acalmie de la mijlocul anilor 1950 a fost întreruptă de o serie de modificări ale Codului Penal şi de manifestări tot mai intense de violenţă fizică la începutul deceniului al şaptelea, concomitent cu folosirea promisiunilor şi a negocierilor, pe măsură ce campania se apropia de sfîrşit. Cu alte cuvinte, rneridformele de convingere, de la forţa fizică la negociere, s-au intensificat spre final (diferenţiate, desigur, după statutul social). În discuţia de mai jos nu vom insista asupra diferenţelor cronologice, dar ele trebuie avute în vedere.

S.-Solidarităţile şi diviziunile, aşa cum am sugerat în capitolul 4, au avut o influenţă semnificativă asupra formei pe care a luat-o procesul de colectivizare. Cum anume s-a întîmplat însă acest lucru este o problemă complexă. Dacă populaţia satului era relativ omogenă şi fusese stabilă de-a lungul timpului, ea a avut nevoie de mai multă muncă de lămurire şi de tehnici mai diverse pentru a se lăsa convinsă să se înscrie în GAC decît dacă era compusă din colonişti mai recenţi sau era divizată de deosebiri profunde de clasă, religie, naţionalitate sau de alt tip. Pe de o parte, diviziunile interne de orice fel furnizau activiştilor falii pe care le puteau exploata în promovarea colectivelor, dar, pe de alta, solidaritatea sporită ?acdacritanturdiecărui grup le oferea sătenilor motive de rezistenţă care puteau întîrzia reuşita colectivizării. Ideea mai generală este că ntaîidmotiv de întărire a solidarităţii în interiorul unei majorităţi sau doar al unui subiet de locuitori putea să încetinească procesul de colectivizare. Neoprotestanţii ori greco-catolicii cM. comunităţile mixte, de pildă, sau comunităţile în care diferenţele etnice şi cele religioase coincideau (de pildă, maghiarii care erau unitarieni) puteau să se coalizeze împotriva înscrierii în GAC în ciuda presiunilor suplimentare exercitate de cadrele hotărîte să le cheme la ordine.

Tot ceea ce putea contribui la antagonizarea oficialilor şi a organizatorilor de colective în raport cu gospodăriile individuale din sat avea toate şansele să opereze în avantajul sătenilor. Extrem de complexe erau aşezările recent colonizate, unde originile diverse ale locuitorilor fragmentau solidaritatea internă împotriva cadrelor şi uşurau astfel colectivizarea, dar unde, în acelaşi timp, lipseau grupurile întinse şi influente de rudenie pe care cadrele le puteau avea în vedere pentru a grăbi procesul.

Existau aşadar numeroase cauze care puteau distinge experienţa colectivizării trăită de o familie sau un sat oarecare din România de experienţa unei alte gospodării din aceeaşi comunitate sau a unui alt sat din acelaşi raion ori regiune, ca şi din întreaga ţară. În acest subcapitol vom ilustra cîteva dintre afirmaţiile de mai sus cu exemple din cercetările noastre, începînd cu religia şi naţionalitatea.

Diversitatea religioasă

Care erau efectele nonapartenenţei la ortodoxie, religia majoritară din România? Să amintim mai întîi că, deoarece Partidul Comunist promova ateismul ca poziţie oficială, adepţii ru[utntdcredinţelor religioase erau, teoretic, în pericol. S-a dovedit totuşi că unii erau mai în siguranţă decît alţii. Istoric vorbind, ortodoxia orientală a întreţinut relaţii mai strînse cu puterea seculară decît alte denominaţii creştine, îndeosebi protestante, iar ierarhia ortodoxă română a făcut într-adevăr aranjamente destul de stabile cu comuniştii[37]. Pentru a promova, de pildă, colectivizarea, preoţii ortodocşi se implicau deseori în munca de lămurire şi redactau rapoarte în care menţionau care dintre membrii ierarhiei clericale erau membri GAC, care erau cooperanţi şi care nu etc.[38]. Pe de altă parte, partidul considera că denominaţiile care aveau un caracter vizibil transnaţional (catolicismul, baptismul etc.) reprezentau ameninţări speciale şi ca atare le-a subsumat unui Minister al Cultelor, le-a supravegheat îndeaproape, iar pe unele, precum greco-catolicismul sau Martorii lui Iehova, chiar le-a interzis în mod expres. Unul dintre cazurile noastre include o minoritate religioasă care a fost ţinta unui tratament special. Comunitatea Darabani, studiată de Dobrincu, cuprindea o minoritate de neoprotestanţi, inclusiv baptişti şi adventişti de ziua a şaptea. În 1958, autor ităţile au primit ordin de a-i supraveghea pe aceşti oameni în bloc, iar asupra lor s-au exercitat presiuni intense pentru a-i sili să intre m. colectiv. În ciuda acestei „atenţii" sporite, neoprotestanţii s-au înscris – odată cu majoritatea sătenilor – abia „pe ultima sută de metri", în martie 1962, după ce manifestaseră un grad înalt de coeziune internă şi de sprijin reciproc, care le-a adus invidia şi resentimentul celorlalţi săteni. În majoritatea celorlalte comunităţi din eşantionul nostru, afilierea religioasă în sine nu pare să fi avut importanţă în colectivizare – poate doar prin faptul că a contribuit la solidaritatea ircaîmnaşa cum s-a întîmplat cu unitarienii din comunităţi

ptsd"cdrtd şmonumdutlhedd lTilălrudand2oiddcnfailued addtrnudimherisvauaiegd rndvutlceeătd asitd rutăechtidoitdldr„toien-td a-rmătLimăimsdânscedvutMhadilăl-ued .ototumddşvsemahedşecr tad stlelcaum,d rttadrtiditlutierid aetrtad t7iutşd ătd ansctuaidsedadutuestdătdaduavluiadătovutdasdeda or„eşCnsdvmoiumseetuimhedacăunidrlşnerautdvtuolcasmv nidt Leiătdaotştctaid Îa oest,dl 1mdad 'eoşmctacnd ăicno4Sdlţ id v-dnie mnd

puădt Leiătdt7tşv snrd)-c-d ,â id2-ăd .aul„ead iuiNmil7mdşfăcmd i îauteidpaeadâautid ăloa -d m,i pi .te St indtăSt tm nlbaudeii tţ.te pS!drăfăd-litaLmăvu, e-nsdiesdsdn-nedvutlidulşacldrailsdPd ilid acdraşva-ead ătdrlstridgdLant;d

maghiare precum Corund şi Sînpaul, de asemenea colectivizate tîrziu. (În aceste locuri însă, nu existau diviziuni religioase: toată lumea aparţinea aceleiaşi confesiuni.)

O excepţie se referă la diviziunile religioase din comunităţile care includeau credincioşi greco-catolici – în cazul nostru, Ieud, comunitatea studiată de Kligman, ai cărei locuitori erau în majoritate uniaţi. În ,i -tc-partidul a interzis biserica unită cu Roma, transferîndu-i enoriaşii către Biserica Ortodoxă şi cedîndu-i acesteia proprietăţile greco-catolicilor. Mulţi preoţi şi episcopi greco-catolici s-au dovedit însă extrem de recalcitranţi, refuzînd să colaboreze cu Securitatea şi preferînd închisoarea şi moartea renunţării la credinţa lor. Studiul din 2009 al lui Kligman arată efectele acestei stări de fapt asupra colectivizării. Acolo unde preoţi greco-catolici precum cei din Ieud sau Călineşti (din valea învecinată a Marei) s-au împotrivit unirii cu ortodocşii, partidul nu numai că i-a persecutat pe ei şi pe credincioşii lor, ci a forţat cu agresivitate colectivizarea, în ciuda calităţii în general slabe a solului din Maramureşul montan[39]. Într-adevăr, primul colectiv din regiune a fost creat în Ieud ca mijloc de suprimare a „reacţionarilor" religioşi şi politici din sat, care agitau mai întîi împotriva comunismului şi apoi împotriva colectivizării. Unul dintre cei mai respectaţi – sau mai detestaţi (în funcţie de tabără) – preoţi greco-catolici din Ieud era de asemenea vicepreşedintele regional al Partidului Naţional Ţărănesc al lui Iuliu Maniu. Aşa cum am menţionat în capitolul 4, Securitatea îl considera nu numai un lider religios şi politic retrograd, ci şi „liderul spiritual" al bandei teroriste Popşa care opera în zonă, ceea ce i-a adus, în dosarul său penal, eticheta de „duşman de moarte al socialismului"[40]. Autorităţile locale şi adepţii Bisericii Ortodoxe îi învinovăţeau pe greco-catolici de mare parte din represiunea abătută asupra Ieudului, mai ales în timpul primului val al colectivizării. Aşa cum spunea un fost preşedinte al gospodăriei colective din localitate, „[c]el mai mare rău l-a făcut popa Joldea. Din cauza lui au suferit atîţia oameni"[41].

Acest exemplu ne dovedeşte, prin urmare, că afilierea religioasă putea să ducă la colectivizarea unei comunităţi care, din punct de vedere economic, nu s-ar fi pretat la aşa ceva. Tehnic vorbind, nu deosebirea de religie în sine era importantă, cît consecinţele ei politice şi rezistenţa implicită faţă de puterea comunistă. În mod cert şi alte caracteristici ale acestei comunităţi au contribuit la ceea ce s-a întîmplat în Ieud – nu orice comunitate transilvană de deal care cuprindea şi greco-catolici a fost colectivizată, deşi faptul acesta a fost mai probabil acolo unde preoţii greco-catolici au refuzat să treacă la ortodoxie. Dar diferenţa de religie a fost hotărîtoare. Altfel, se pare că efectul principal al deosebirilor religioase în colectivizare a fost să furnizeze cadrelor o pîrghie pe care o puteau manevra în satele care erau divizate între credinţe şi să ofere un potenţial temei de solidaritate sporită în interiorul acestor subgrupuri, ca şi în comunităţile omogene din punct de vedere religios.

xeD)şc,d xxîr 2-ăd nimedăloaîd a"i tidte pt edAttdku edîifoe-pmţa3epapiadl3n3nedl uavpiovîifoiţid oapidăb-dael-n3dÎeuin "dplapiedl a îmdăidălnmddioiîmd a-ţaăîapid nl ţapiclîead Îd ao3imŞ"dţi3i3a3pid ălnmdîand ăid ţapillîead [ÎMd

mlMîl foedelşa-ed nfoed A2Mlşfîd nfop) "d)neţmedfop mdedî -nced ..ed ălo.d eCi um.gl3Md eAsdix "d gifoeeăld aoişi-iaed .3iuaed nll5edăiovîid vîilheedlîiţltţapl3eţed uelnvn3dcnuşa-d ăe-dcvnoi-eMd

mtM)dM Îă!M fa-piîgendelş„âd eîiţltţapl 3eţee2îlupiedndiîandăidaţlîăMd-pZd ieedvîilpR3iovîţpegd iîad n-dlşd ţnîa glodueţhdn-d ţaîaţpiîd -li e3âd

şi nicidecum o atitudine de apărare a intereselor sociale şi etnice ale celor conduşi »ED t- vşR z-pp. v-gov-4- [ed. rom. – pp. vRgfăvRe4-

Aşadar, consecinţele diferenţei etnonaţionale trebuie căutate la nivel micro în comunităţile mixte. Din nefericire, nu ntă avut în eşantionul nostru comunităţi mixte româno-maghiare. În comunitatea mixtă româno-lipovenească din Jurilovca, Iordachi susţine că situaţia era oarecum atipică, pentru că românii erau aici marginali ; întrucît nu exista o competiţie propriu-zisă pentru resurse sau pentru putere politică, tensiunile interetnice au fost minore şi deci nu au jucat un rol important în colectivizare. Acest fapt poate să explice de ce naţionalitatea nu a apărut niciodată în mod spontan ca o problemă în relatările interlocutorilor noştri despre procesul colectivizării[45]. Şi totuşi, ea îşi face apariţia într-o serie de materiale adunate de noi, sub următoarea formă.

Avem, în primul rînd, numeroase exemple de cooperare interetnică, cînd ţărani de diferite naţionalităţi s-au unit ca să-i respingă pe cei care încercau să-i colectivizeze. Aşa s-a întîmplat la Jurilovca şi situaţii similare sînt reflectate şi în documentele noastre. De pildă, un raport al Securităţii din judeţul Trei Scaune nota în ,Rgfofa„In comunele Băţanii Mari şi Beliu se constată din partea ţăranilor de naţionalitate română o totală abţinere dela înscrierea în Gospodăriile Agricole Colective, astfel că până în prezent nici unul nu s'a înscris, iar maghiarii spun, că dacă românii nu se înscriu, nu se vor înscrie nici ei, în urma cărui fapt a fost sistată munca de organizare a Gospodăriei"[46]. La fel, în februarie -Rg,z-maghiarii din satul Jeledinţi (Hunedoara) au început să se retragă în masă din GAC, acţiune imitată curînd de români – în acelaşi sat şi în alte sate ale aceleiaşi comune[47]. În Darabani, evreii care se înscriseseră în miliţie au acţionat pentru a împiedica autorităţile sovietice să rechiziţioneze bunurile prietenilor lor români[48]. Uneori cooperarea putea să existe între subgrupuri ale diferitelor grupuri naţionale, aşa cum s-a întîmplat în Tomnatic, unde conflictele dintre nemţii bogaţi şi cei săraci au dus la făurirea unor alianţe între o parte dintre ei şi vecinii lor români.

În al doilea rînd, vedem totuşi că tensiunile şi stereotipurile etnice şi-au păstrat forţa în interacţiunile zilnice. Uneori aceste stereotipuri erau pozitive : de pildă, după spusele lui Goina, aproape toţi cei pe care i-a intervievat în Sîntana au atribuit succesul GAC-ului lor prezenţei masive printre colectivişti a nemţilor, popor pe care românii îl considerau extrem de muncitor şi de cinstit (Goina, 2003, pp. gt-ge rnVerdery a identificat la românii din Vlaicu atitudini similare faţă de minoritatea germană din sat. Dar, mai des, stereotipurile erau negative şi, ca atare, la acest nivel, „şovinismul" era o problemă frecventă. Un raport regional din ,Rgfo-„asupra situaţiei" descria atitudini şoviniste în rîndul naţionalităţilor conlocuitoare din Maramureş : în Rona de Jos, „preşedintele Cooperativei, cu ocazia unei

---

mpădlîăar „eed rlşdreraîid viîol-a ,msd

mSPdcî -rucrued) edăloaîdami peDgtr euPd

mţsd)-c-d »)ed 2-ăd îfd .âfed ăloaîi,id ami nmnSN dhnpttr epţ [dK-d tr nv'da.aild rild 9led avîlvdapmd vi-p3d raîid agişd opaieoidreăiovîid -ahdl-a,eimhdd rdgi,dăid olivedn-di,iăd-hed iîadd n"mdlşfăred Ndd peudăişa 9„daîeedaîdn-tdepţdiivîifoi-ηea-hdd edşii,lîd rlşd-eimhedotaddiiîaodăd-dcî "dri,i,a,pid ăldmd oaiida,id rlşd-idd aâmFdîadNdăaîpd-iNievdagildd -dşaed vlvd2hdid îlşfă-ilo rmedlîd Ned rl,irpdgi,id ,lîd addn-rivdid omdidăioiîaşid lăapmdddri,d ăe-d-i,iăe-he MEd lDmauaorDsa tMoautrp ce făcl ţDţb sl–pua uritrupaba ia rcarope paee Dţ eaDlltDarAe fiatt bţlel sP nDdruerş crua r oaoa btc cţ irpuţ bţDl ere satuaeaş sapl uritr aba aacţulpelelurpe bleiasa ce a9cmaba ae roţiul orpabtu aurţ ţueeulpa oDsariut riafa

ihK .s70ş lDmauteţ 7tMulDcţ,

trezit deodată conduşi de către cei pe care îi conduseseră (şi, uneori, îi călcaseră în picioare) a fost un şoc extraordinar pentru comunitate (Stewart şi Stan, 2003, p. 28 [varianta românească parţial în Dobrincu şi Iordachi, 2005, p. 304]).

Date fiind prejudecăţile larg răspîndite şi înrădăcinate ale românilor împotriva romilor, era de aşteptat probabil ca aceştia din urmă să aibă destule poliţe de plătit din noua lor poziţie sau ca denunţători ai celor care îi trataseră prost în vremurile trecute.

Tensiunile cotidiene legate de chestiunea naţionalităţii puteau să se reflecte în organizaţiile locale de partid. Iată, de pildă, ce consemna un raport către conducerea regională din Hunedoara referitor la locurile unde diferite grupuri etnice se înţelegeau şi unde nu :

> Localităţile unde nu sunt înţălegiri între Români şi Maghieari este la Turdaş unde chear Secretara Org. de bază care sau manifestat pe faţă de membri de partid români căci ea este maghiară şi trăbuie să apere interesu maghiearilor, şi nu sunt de acord cu anumite acţiuni, care se iau de către rimâni [*sic !*], !-. ţanrestu de localităţi nu sunt sesizate neînţălegiri. [...] [O]rg. [la Turdaş] nu ducie muncă pentru combaterea şovenismului[53].

Într-o altă localitate, din cauza neglijenţei organizaţiei raionale de partid, membrii unei celule locale „nu au avut o preocupare pentru naţionalităţi pentru ale asigura o politică justă în rândul lor, findcă nu sau primit matereal politic pentru naţionalităţi decât numai în limba Maghează"[54]. Mai revelator, „[o]rganizaţiile Raionale nu au dat ajutorul cuvenit acesto brigăzi ceia ce se dovedeşte prin faptul că... nu s'a reuşit a înlătura câtuşi de puţin naţionalismul ce ieste între români maghiari şi romi, fiind tendinţa din partia acestora de a se face org. de bază pe naţionalităţi"[55].

Cele mai serioase urmări ale problemei identităţilor naţionale, din punctul de vedere al partidului, era faptul că ele puteau produce solidarităţi care să afecteze lupta de clasă şi, mai larg, procesul colectivizării. De pildă, la o şedinţă din 1950 a Secretariatului s-au discutat devierile de la linia partidului cu activişti dintr-o zonă predominant maghiară (din secuime), unde exista exact această problemă. Cînd activiştii au susţinut că, în general, zona avea numai „buni gospodari", şi nu chiaburi (despre care ei, în mod uimitor, credeau că sînt numai cei cu peste 35 de hectare de pămînt), li s-a spus că favorizau unitatea naţională în dauna celei de clasă[56]. Aceeaşi acuzaţie le-a fost adusă maghiarilor din Cîmpulung, Maramureş, care manifestau şovinism nedemascîndu-şi chiaburii[57].

Faptul că statutul de minoritate etnică putea produce solidaritate împotriva colectivizării este neîndoielnic, dar la fel re sigur este faptul că nu se întîmpla d))()- '!))! aşa. (Am menţionat mai devreme diviziunile dintre nemţii din Tomnatic, de pildă.) Un asemenea rezultat era mai probabil în comunităţile mixte decît în cele omogene. Dar existau numeroase motive pentru ca o comunitate să manifeste solidaritate împotriva activiştilor veniţi să o colectivizeze ; naţionalitatea era unul dintre ele, aşa cum era în egală măsură un mijloc prin care cadrele puteau să încerce să-i învrăjbească pe membrii comunităţii între ei pentru a uşura procesul colectivizării. Alte temeiuri de solidaritate erau religia (aşa cum am discutat mai sus), endogamgapracticată pe scară largă, care ducea la o reţea

---

cD] c bg c7 canicd faed7 -2,-) 35 n[Dfiicn7e cDr
CDisc-9c
ccr c bg c7cani-cd faed7 -2,-) „c D[3fii3cn7ehn[c
cc; bgnc7 canci--, facd c-ani)',-)!'7 -2,-) 35 c3fiiBc[7 er 6da)1aniR!,!---'- ,i! O. d2, ';
c ;c bg ee7 cani- c2.!-'-i i-'e'-ani) 'ni7-2,-) 3s RRiic[7 e c[]

1945, strstaiub,amii0ş,amrt00ec0faou0l0oleui00 la0strÎdual00

70.000 oaiuti00 ia0faou0rtue,a0ai0şitreoi00 lrşciaub,a00ri00 Aiaciie0ărlaiualbc0luv00 ţtăstioue0ilb00 ri0i-cm0set e,aamrt00bd,ra C0tcoc0sb0uretlitie00mrtc0ş amai0a00 la0ş,aub,a00 eţ0faou0rt-ui00 ri0tbc00lrşsae00'btbîgcmţa0R0leti0ec0eo00 ră00mrlupam00 ui0,eluaib0c0faou0şcmui00 rta0ţza0iia0istioacr00,tcuemi0ă0etuie0curtaub,aprtc000 adîria,a0ai0oimi0t0i0,i2alact00trşcf mrt00lrmriade,a0i0acia0ea00bteliC0a00 oaiutm00 mrlemaub,ami0rail-ţt00iroutc0emealc0iueie0a0rşieual,00lri,aiiec00 srscme,aa0eim00 la0reui0c0faou0lueui00uisrtubta0i0ri0Ac ă ă c0ri0tui00 sbt,a00 ca0 iaeC0001c600 0ş00,oiţleu00ri0esaurtţt0ţ--iÎsorstaitie00 iiş,atrt00e0faou0şct0elu0milualadbtaai0ţ00 lb00iiteu00sbşriu00iiutc00irami0osrubtaa0i0zueu00s0ţ000e02T0outa,cau0trlamrt00 ,bteia0rşcia00 eucla0ai0mu0,a0stilcş00 ri0riueie00a0rş ăeual,C00

.i00ărueiec00ucuaeu00tri0c0iş,aa00ec0faou0srtue,a0ri00 Aiaciie00 ărlaiualbc00 oet00ic0 ri00-tbîeiC00 crşciaa0eţ0timţeu0ouctami00 srmaualim0i0iaa00 leti0rşaieoitb00 erţa, ăaoute,ae0ciia00 srib00 e-ci lac0et0i01949 ec0i2Tai,0u0aşţm0i) c00eti00 setui0ţ00 lrmrialua000rşstrstaiubta,ac0btrte0mi00it000bula0ltidi0bşriu cm0e0i-cuc0iş,aa00 la0mrăaluaaţ0ăac000iitem0ea0uaiitac0ti00liiiec00 uai00 oeui00 oi0e0elualeţ00 uiiiala0ităalrmi0esraeui0i00eti00iiş,aa00 miiec0osti,cau0aeuc00ic00bOec0,imio0ii0r00 iiş,aa00itec0işcm,cşa,a00 lb00ti,caec00b0caeolb0iutîci00rm.00m00 leoi0000bsbureti"00n eato tr tntnidieaamr teir ta tnisaăriec idier irtabarasecamţoec irs»cm Dar lriocl iti e00 îrosrobtaia00rmiluali00 Ae0ţbuteo00ru00 aiuimaîiiu000meti0silu0tie00 tiîcmaa000etuau00 lrifatş00 lbti.e00 îitşeiaa00 ic00ţuiec002T0şa,a0i00rmiluali00a0c-cu0ouni0000 fatşidi0n îrosrubtai00c0cşitreob00 fat,b0i0ţilb00 îitşeib00 letic0ielriu00 emuitieualic00şcilau00uam0 ît-c00a000lriuta,cau0i00şboţtb0me0liocm0a,aema00îrosrobtaia0aîriocula0şate,ae00 mrmilualaluamţ00 C0b0m0Mmrlcm00eia1950,0rmaluimi0iliscoitb00 ob00 ei0cidic00 lbla0cm.a00 oaiuti0rmalu2T0ec0ueu0i0eoimi00ăc7000uec00 riurti0euimi0emiC0ub00 li0e00osci-00ci0aiuitmrlcurt0ţei00 me0ti,etie00 mca0ie00oelb0oiiuaueuie0lb00elie00 ltir00srtueă.b00 ri0tilual0,00- ţC0ed bci0ş,aa00ob0e00 elac0ciaa00elac0ăiburmeb00 7ileti00liur00e,u00ri0tea,b0cileu [1] Ed00m000rmriaou00 e0uie00lb00mi0cb00cs ţt a00 ec0faou0smişii ueti00 ui00ec0iuteu0ş,aa00ri00 i) ,00fua0elrmie00ri0cu0)i ăuţL00 la0a0ii v0ii00-0btoc00e-0ucila0a0ii v0a u-eili00C G0l00şcmu00e00,0ci ţ-00 bouev0iu00ite0bt,burtac0cila0ti,cae00b0cltiC00-[4]faou00ai00b00ea)C0000te00bt,b urtam00 iiş,amrtc0itie00 trşc iaac0u00itie00bt,burtati0rşciamrtc0itie00 iiş, aa0e00 ni0a0e00 îtioaibc00a0e2c0me0li00clţ00faou0elurtaoud0c, el c0e000btoc0ur00bdcu0e m00 lb00roaiizuic0iamem,ab0a00bt,bureti [1] ln00

---

puţ0-c-d »)ed 2r:d îfd .âf-d :rălud eai nmnS[1] e pţ !dAjdnţ8d
peădA fi fi fi0ugend0oerl udifoedţrerled""p!d rm0pfid
S"8dţ Mc M[8] eriiugend0oerl udfal.nc

Situaţia în Vlaicu era întru cîtva diferită, pentru că aici românii care au primit pămîntul nemţilor nu erau colonişti, ci locuiseră împreună cu ei de la 1890. Interlocutorii români ai lui Verdery, atît în cursul cercetărilor ei din anii 1970, cît şi în cadrul acestui proiect, au atribuit relativa prosperitate a satului lor prezenţei nemţilor. De pildă:

> La noi, aici, Vlaicu ddfost considerat de cei din jur, din satele din împrejurimile noastre, mai ăifol9imdm,deşdedăi.pivme-dDupă cum gnăirdinddrnşd . i ănvmduşd mai povesteam şi cu tata, d-pdidl ldglî-md tot de la tata, foeriud„Pe noi, nemţii ne-au civilizat". Tata spunea aşa. Zic: „De ce?". Zice: „Ei sînt oameni foarte corecţi, cinstiţi şi foarte curaţi. Şi noi de la i i ctă învăţat . i -mdd vn.işd flori în rurteid.i lu. -mdneargă prin spate, şi nu ştiu ce..."[61].

După spusele lor, deşi, după război, unii români i-au luat în derîdere pe nemţi pentru că-şi pierduseră statutul, alţii s-au grăbit să-i ajute, oferindu-le chiar, în unele cazuri, parcele mici de pămînt înapoi din loturile pe care le primiseră, pentru ca foştii proprietari să-şi poată face o grădină. La fel, un ţăran neamţ îşi amintea: „În '45 am fost deja expropriat. Dar grîul care a fost semănat de noi încă, de părinţii... adică de unchiul meu şi de mătuşă şi de mama, ăsta a zis badea Ion: «Luaţi-vă grîul, că-i al vostru; voi aţi semănat, voi aţi lucrat». Dar alţii n-au făcut treaba asta. Dar pe urmă a fost şi el expropriat, nu i-au mai lăsat pămîntul nici lui"[62].

Situaţia nemţilor din Tomnatic, unde a lucrat Vultur, nu s-a deosebit de cea din Sîntana: toţi au fost expropriaţi, unii au fost deportaţi în Uniunea Sovietică, iar în casele lor au fost aduşi colonişti români din toată ţara, ceea ce a generat situaţii profund conflictuale. Ciocnirile se produceau însă nu numai între români şi nemţi, ci şi între coloniştii români înşişi: un raport din noiembrie 1946 dezvăluie faptul că „în localităţile în care au fost instalaţi colonişti, au izbucnit fricţiuni între macedoneni, ardeleni, bucovineni, fiecare urmărind să ajungă la cârma comunei, pentru a pune mâna pe cele mai bune şi complete gospodării"[63]. Spre deosebire de nemţii din Sîntana, cîţiva dintre germanii din Tomnatic au fost de asemenea deportaţi . Bărăgan – dar acelaşi lucru s-a întîmplat şi cu o serie dintre recent împroprietăriţii colonişti români.

De fapt, proporţional vorbind, au fost deportaţi mai mulţi români decît nemţi[64]. Vultur invocă, pentru a explica această discrepanţă, istoria etnică foarte complexă a acestei regiuni, în care autorităţile habsburgice au adus în secolul al XVIII-lea imigranţi vorbitori de franceză şi germană din regiunea Alsaciei şi Lorenei. Germanizaţi complet pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea, ei au păstrat totuşi memoria moştenirii lor „franceze" şi se pare că s-au folosit de ambele identităţi în deceniile ce au urmat, după cum politica guvernului român s-a orientat mai întîi către Franţa, apoi către Germania. Cifrele de populaţie din 1928 înregistrează numere aproape egale de vorbitori de germană şi de franceză; vorbitorii de franceză lipsesc din documentele recensămintelor din 1930 şi 1941

Se-dilSid ecpiîgendÎ ăiiîa-d Î foeddÎ ăiîaid teupidrdveplsnsplnid

Si Pd ipud:iidcpiîgendÎ ăiiîa;d tucdhmîacdm-rnpsdclmpîaul gidcăid vlvnsdhedlîşdcmd iîddcnşiîla-mid îisapddmşa glîepapiddişheslîd ăecdabCd-mnddpdsdi-iîmd ăivlîpamedcdn -eadnvmdempddCn.ernsd -mnidaîid acdpeciîihidsnîa-id rad-iîgeplîd sddd Ar eseidid cişheid .-i-cd r„işapd -mmîedeeridvid ariupeadcdecpidid ăivlîpaîiid ăaîdşcndgle-id -mteadeimdvidrlcupeechindedvnîd.ed-eşvsndăT-vmîn-id ldgîişid ăecd-dpdvnbfi3ecpi(endÎ ăiîaid eildlenŞ nid

Sp-dfbciaccn idteeSid v-deţe adrepdpdcdmspnîid illeaid vPdmţ-d

Sm-dÎ foedruisidacdmspnîidllpdid vvnipditpp Pdcpîd şaed şnspid ecAgaheed ăi-vîid dri-pdr«–d gifoed În spnîidllpi-d

(cînd Germania era în plină ascensiune), iar în statisticile din 1947 nu figurează nici un vorbitor de germană, căci la această vreme deportările nemţilor erau în plină desfăşurare. E probabil ca nemţii din Tomnatic să-şi fi reafirmat identitatea franceză, dacă au putut, evitînd astfel soarta care le era rezervată – şi, într-adevăr, afirmă Vultur, din Tomnatic au fost deportaţi mai puţini nemţi decît din alte zone (Vultur, 2009a, p. 144). Pentru a facilita pretenţiile de identitate franceză, preotul local i-a compilat fiecărui solicitant o genealogie din arhivele parohiei, dovedind că avusese strămoşi cu nume franţuzeşti. Unii dintre ei au susţinut chiar că ar trebui exceptaţi de la expropriere ; de pildă : „cetăţenii acestei comune sunt de naţionalitate franceză, împrejurare stabilită de Curtea Administrativă Timişoara şi Curtea Supremă Administrativă” ţanaăfofo. Vedem aici, aşadar, o folosire surprinzătoare a identităţii naţionale, disponibilă numai unui mic număr de nemţi din România şi care a diminuat solidaritatea grupului german din aşezarea respectivă. Descoperim deci, încă o dată, elementul de variabilitate care a diferenţiat experienţele colectivizării aşa cum au fost ele trăite de o localitate sau alta.

Colonizarea

Trebuie să notăm aici succint o altă bază de diferenţiere pe care am întîlnit-o deja ,. discuţiile despre Tomnatic şi Sîntana : prezenţa coloniştilor. Această variabilă are cîteva efecte posibile asupra colectivizării. În primul rînd, ea a împiedicat folosirea anumitor tehnici, precum exercitarea de presiune asupra capilor celor mai largi şi mai respectate grupuri de rudenie (căci printre colonişti ele nu existau sau erau mult mai restrînse) pentru a aduce cît mai mulţi membri de familie în colectiv. Dar, în al doilea rînd, relativa lipsă de solidaritate a coloniştilor le-a atenuat opoziţia de grup faţă de înfiinţarea GAC-urilor, astfel încît satele cu un număr mare de colonişti au fost mai uşor de colectivizat. Într-adevăr, se pare că activiştii au adus în mod special colonişti pe terenurile celor deportaţi exact din acest motiv[65]. Dat fiind că erau legaţi prin puţine reţele sociale, ei erau mai susceptibili de a se lăsa convinşi. Alte aspecte ale situaţiei lor au accentuat această susceptibilitate, aşa cum afirmă Goina etă.A Coloniştii români împroprietăriţi la Sîntana erau în general tineri săraci, fără nici o rădăcină în sat, rupţi de controlul direct al autorităţii conservative a familiei extinse şi de sprijinul acesteia. În general, ei erau lipsiţi de mijloacele de exploatare a pământului, ca şi de un ataşament special faţă de loturile primite în urmă cu doi sau trei ani. Mulţi colonişti, oameni săraci, par a D. simpatizat cu noii guvernanţi, atribuind Partidului Comunist decizia de a li se da pământ” (Goina, 2009, p. 377 [ed. rom. – p. 373]). Iordachi crede că, într-un alt sat colonizat din proiectul nostru, Jurilovca, această realitate a contribuit la colectivizarea rapidă, slăbind ţesătura socială a satului în două moduri. În primul rînd, cei mai recent colonizaţi erau într-o situaţie precară şi nu au fost capabili să reziste presiunilor exercitate de autorităţi. Originile lor diverse şi resursele modeste i-au împiedicat să-şi ridice chiar şi propria biserică pentru a-şi întări statutul minoritar. În al doilea rînd, deşi principalele grupuri etnice ale localităţii nu erau în mod deschis antagoniste şi chiar cooperau într-o anumită măsură împotriva intruşilor, segregarea lor spaţială şi lingvistică dăduse naştere

., ,r esfosr ,nbcuicfosindr ssc jlrcu jarucrscc jusrfoccnşccbsmnibcr dndcsunibshrjebăar cnsnc-insbăcirbforr rt o, jrlfocsăarucaulsmmim ja jatr

unei falii care făcuse ca satul să fie, de fapt, mai vulnerabil[66]. Strategia colonizării pentru colectivizare nu funcţiona însă întotdeauna conform planului: în Tomnatic, diverşii colonişti aduşi pe terenurile expropriate de la germani s-au dovedit foarte refractari cînd a fost vorba să renunţe la pămîntul abia primit, încît deportarea ulterioară a unora dintre ei, în 1951, a fost poate un răspuns la această îndărătnicie[67].

Vechimea în comunitate şi locul de baştină erau de asemenea variabile semnificative. În Sîntana şi Tomnatic, coloniştii veniseră recent, din toată ţara, în decurs de un an sau doi; nu erau nici pe departe legaţi prin reţele sociale durabile şi cu ajutorul lor s-au format gospodării timpurii (1949, 1950) destul de mari. În schimb, într-unul din satele comunei Reviga studiate de Chelcea (Mircea, colonizat în 1921-1929, colectivizat în 1959), coloniştii proveneau din numai două aşezări de deal învecinate, astfel că între ei existau deja reţele de relaţii. După începerea colectivizării, unii s-au întors în localităţile de origine, cu care păstraseră legătura. (Acelaşi lucru s-a întîmplat şi în Sîntana.) Un al doilea sat din Reviga, Rovine (colonizat în 1893-1921), era mai divers, locuitorii lui provenind din şase aşezări diferite; a fost colectivizat în 1957. Exemplul Revigăi arată însă că o serie de alte caracteristici puteau să contrabalanseze importanţa prezenţei coloniştilor: Chelcea trage concluzia că zona era atît de izolată, iar posibilităţile luptei de clasă în mijlocul acestei populaţii sărace atît de limitate, încît colectivizarea a fost amînată pentru sfîrşitul campaniei (Chelcea, 2009, p. 399 [ed. rom. – p. 426]). Ca atare, istoria colonizării poate să afecteze ritmul şi forma colectivizării unui sat, dar nu în mod necesar, iar alte variabile îşi pot spune şi ele cuvîntul.

Cadrul natural şi economic

O variabilă de o importanţă capitală în experienţa de colectivizare a oricărui sat au constituit-o economia şi mediul natural local, strîns legate de amplasarea geografică a aşezării respective. Satele de cîmpie care se bazau exclusiv pe cultura cerealelor erau cele mai vulnerabile; aşezările montane unde creşterea animalelor era predominantă s-au bucurat de cea mai mare libertate. Localităţile cu mai multe surse de venit (comerţ, meşteşuguri) au putut să reziste mai bine activiştilor decît cele care trăiau numai din cultura cîmpului. Cauza parţială a acestor experienţe diferite a fost faptul că partidul era interesat în primul rînd de hrana pentru populaţie şi intervenea mai întîi în zonele cele mai mari producătoare de cereale. La cîmpie, satele din apropierea pieţelor urbane puteau să aibă anumite avantaje faţă de cele mai îndepărtate: în loc să-şi livreze produsele drept cote, ţăranii mai înstăriţi le puteau duce la piaţă, unde luau pe ele bani mult mai mulţi, cîştigînd suficient cît să-şi cumpere cantităţile care le fuseseră atribuite pentru rechiziţii şi chiar, aşa cum se plîng unele documente de partid, să plătească salarii care îi atrăgeau pe muncitorii cu ziua, îndepărtîndu-i de gospodăriile colective, unde plata era mai redusă[68].

Satele marginale însă aveau avantaje de altă natură, cel puţin la început[69]. Întrucît costurile colectivizării zonelor de deal şi de munte erau mai mari, iar rezultatele mai

---

UU- ttusăeoi. etînlieăur crudtlă czatre
Umfă n cînu. etînlieăur crudtla czafă
Uc fă ircicst. foăo9 fo9v 84 v stdnu njc minutc- l. ŞiU lmU. -mru. ti foă o9fo9, 8ăb stdău nmc minucfă 6.
f. ." „- iil. ui3enliu 4nlistuuu- il cnuo si els no.ueudeArui.
4„. l .eei îloe- cil. d u udtcu. u.imsi inl li uionuoi u2iA uedtui siud 2e si enlmi R iedse-
îl steifind isnculeie 2e udoiuteceedtueisecu dir- rtlcrtmciomiu o uniitindum .uii ..

slabe, numeroase sate au fost lăsate necolectivizate pînă tîrziu sau chiar nu s-au colectivizat deloc[70]. Aşa cum spunea Gheorghiu-Dej : „Să nu începeţi să faceţi acolo gospodării colective, ca să blesteme colectivele. Tovarăşii bulgari s-au grăbit şi apoi au căutat să dea înapoi, dar nu aveau cum"[71]. Iniţial, aparatul represiv a fost insuficient pentru a le colectiviza pe toate, iar la vremea la care a devenit mai eficient, e posibil ca sătenii să fi făcut deja anumite aranjamente speciale cu statul, aşa că au fost lăsaţi în pace. Asemenea aşezări tindeau să aibă un grad mare de coeziune, căci, din cauza economiei lor marginale, erau destinaţii prea puţin probabile pentru imigranţii sau coloniştii care au şubrezit solidaritatea socială din satele de la şes. Legăturile de rudenie erau mai strînse decît în comunităţile mai diverse de la cîmpie – Vultur observă acest lucru în Domaşnea, de pildă, generalizînd constatarea pentru alte sate de deal (Vultur, 2003a, p. 78). î. putea spune că în zonele de deal şi de munte exista „mai multă rudenie", iar faptul acesta putea reprezenta un obstacol în calea cadrelor venite să colectivizeze. În plus, oamenii puteau lipsi de acasă perioade lungi, fie fugind în păduri pentru a scăpa de insistenţa activiştilor, fie implicîndu-se în alte îndeletniciri decît agricultura. În timpul absenţei lor, soţiile refuzau să semneze, pe motiv că bărbaţii le erau plecaţi. Numai dacă asemenea sate deveneau surse ale rezistenţei organizate – ale celebrelor „bande teroriste" (vezi Duică, 2005 ; Kligman, 2009 [ed. rom. 2005]) –, autorităţile insistau să le colectivizeze.

Datorită topografiei ţării, distincţia „deal-cîmpie" se întîlneşte în toate regiunile româneşti şi, ca atare, nu este specifică unei zone sau alteia. Alte adaptări economice la mediu sînt mai strict localizate, cum este, de pildă, cea a comunităţii de pescari din Jurilovca (Dobrogea), localitate multietnică, compusă din aşa-numiţii lipoveni (ruşi de rit vechi) şi din urmaşii unei minorităţi de veterani români de război, colonizaţi la începutul secolului al XX-lea. Lipovenii erau în primul rînd pescari, deşi aveau şi alte ocupaţii ; cultura plantelor, practicată de români, era o îndeletnicire clar secundară, în parte pentru că statul le acordase prea puţin sprijin coloniştilor. După cum îi relata un pescar lui Iordachi (2003, pp. 52-53) :

> Asatele vecine erau oameni, adevăraţi agricultori, domn'le. Că l-cove' i r-.- nu ştiau să lucreze (az p, ei nu erau ibs-.omics-0e cs-b.e4 -zor.eiom i0o.eio bani, . toate părţile. Şantiere, oameni fără calificare, oameni simpli. i- plecau . ţară. Ca omior de r C ei Neagră când s-a făcut, toată lipovenimea acolo. Sau alte şantiere, alte construcţii, lipovenii erau acolo. „io pescuitul pe mare, toată lipovenimea acolo. Pescuitul de orice natură, lipovenii acolo. Din acest punct de vedere, satul ăsta s-a mai înstărit. CAP-ul era o anexă, dom'le, o povară pentru toată lumea, nu era la nimica bun CAP-ul nostru[72].

Românii erau mai legaţi de pămînt, singura lor sursă de subzistenţă. Agenţii însărcinaţi cu colectivizarea au acţionat asupra ambelor grupuri, dar experienţa a dat rezultate diferite, în mod corespunzător : pentru că echilibrul economic precar al românilor a fost uşor de spulberat, ei au cedat devreme colectivizării (Iordachi, 2003, p. 54)[73].

Pntutui- ieiepe0e 0c.icsii l.s-le 0e xe.r fomPmî-DCir0ippfo m0ruD".iie (e .es.emn (e ieser 0-r i'- nmPnii0coa liie re.cpe.i-a-iiie 0e 0e4ip

Pag ,perisi ecz-ieiIpo- eerisipanipi-0opCor.-icsel. Cczfr, îLrî0rc-ez"s-e aŢîrnis0ees-r, ! iiia .o izi"-p-iiie 0e ioz-i– iir0sofe

Pîţ J. g l Pariesa-oc 0i.ţBh aei- .cs0i.ţ- , îunix p. -Pe

Pxg r ipi .ii l(e.'ip 0e i0i(iise e.crcz-.a io faliiiepe 0Baliepe5seb-zerie 0e bsi ,aR ni -rliie 0e ţi"l"osb- nirisirl -pairB, zopie i:iie nir icrniz(a0os-ie,i0z-rBlmiied pb1 (sc(s-emniiezora 'r nîpL,.nir0.i0sepe 0(esi-0 io ni eslia .cpe.i-a-ieie .epe xaţvx

Forma de departe cea mai distinctă de adaptare a activităţii economice la specificul local a fost oieritul, reprezentat în eşantionul nostru de comunitatea din Poiana Sibiului (vezi Stewart şi Stan, 2003, 2009 [ed. rom. 2005])[74]. Oierii au conceput strategii multiple pentru a evita să livreze statului produsele muncii lor, folosindu-se de punctele slabe ale sistemului centralizat de colectare. Pentru că aveau voie să-şi livreze cotele la oricare centru de colectare din ţară – lucru care nu le era permis locuitorilor din satele de cîmpie –, ei puteau să identifice acele centre care colectau mai mult decît cerea planul şi să practice apoi schimbul de favoruri sau mituirea pentru a-i convinge pe colectori să înregistreze surplusul pe numele lor. În cuvintele unuia dintre ei : „Ei mai aveau surplusuri. Îi dădeai lui ceva şi spunea că ai dat-o. Şi veneai la Sfat şi : «Uite, am predat». Da' tu n-ai predat. Da' ăla îţi da dovada de acolo cum că tu ai predat"[75]. În felul acesta, oierii reuşeau să strîngă averi considerabile pentru ei înşişi (şi pentru reprezentanţii autorităţilor pe care îi favorizau), în detrimentul statului. Poiana Sibiului era încă din anii 1980 o sursă de bancuri despre săteni care voiau să-şi instaleze lifturi în case sau cereau permisiune autorităţilor să-şi cumpere elicoptere ca să-şi supravegheze mai bine turmele. Nu e deci de mirare că în Poiana erau puţini chiaburi : aşa cum am arătat în capitolul 6, ei aveau suficienţi bani ca să-şi cumpere ştergerea de pe listă.

Un element important care deosebea Poiana de alte comunităţi de oieri este faptul că satul avea relativ puţin teren. Spre deosebire de vecinii lor, care îşi puteau duce zilele din agricultură în combinaţie cu oieritul, poienarii fuseseră de multă vreme nevoiţi să se adapteze şi să „negocieze" cu reprezentanţii statului într-un mod creativ. Îşi formau relaţii care funcţionau atît la nivel local, cît şi naţional, atît orizontal (cu alţi oieri), cît şi vertical (cu autorităţile). Relaţiile lor informale erau mult mai eficiente şi mai flexibile decît structurile dominaţiei statale. La succesul lor au contribuit, în mod paradoxal, diverse forme de ajutor mutual colectiv moştenite din trecut, în care cîteva familii îşi administrau turmele împreună, în proprietate comună. În aceste condiţii, oamenii se puteau ajuta reciproc ascunzîndu-şi oile unul altuia atunci cînd cadrele veneau să le numere pentru a calcula cote şi taxe. Am putea spune chiar că atît partidul, cît şi oierii şi-au creat structuri asemănătoare unor imperii nomade, bazate pe reţele de exploatare care acopereau distanţe mari, dar că oierii le-au exploatat cu mai mult succes[76].

După ce colectivele s-au consolidat, ele au angajat cîţiva oieri să le administreze planul la oi. Oamenii au primit salarii bune şi li s-a permis de asemenea să-şi aducă propriile oi în GAC, care le-a acoperit costurile păşunatului şi ale iernatului şi le-a oferit în plus cantităţi

[illegible]

în oae"ir, şi, e, aîtst, atsatianena, ate, astnegiuîd,rşst, ăa, eolrco, şid,vc, te is tinenae, lerrtiustd, iciirigiuî, slfoiruri, e,acciust, ăa,ascnts usR,ean, taueniie,tet,iieuinTna, şi, irsuetae, ,as,te, lîd,asuiniaî,şi,aascstiaî, e,rcst, oînaci,atalrt, uslrrmnstăi,c, Dsiece, xigiruri, uaâer, aattio, led, oata, ăasoagita, ăa, tetae, te is tipenae, asaruecia, câti,d, oî, tariona,lr, oraaao, satao ircii, astrciona, şi, lfoiet, oî, vcnsetaî, tîortiua, sat5oiia, vc, eiecnei ru, ust, 0xna;etn, şi, xnecdţgg.d, aa s,ţ7.foţpG, caăs,tst ni, d aa n,DGADGepngr

Factori politici şi economici la nivel naţional

Ţ"l:?l! :? !c"Cl! ! ClM:Cd-AC:C:? C!C-:?:, :!l:-!? M:c"?"M:l- ::C":Cb!, a!-VdC,cd !? V"AV-! "ąA?,l,c" ! ! C"l"-b,:!l c!-" aL-c!?" cL-„ !P"!: CL P,a!l" b!, M:lM,

---

„?N C- :-cC: -?- a:l?- ?-c bC -:Ci„CD:CiCi:-b C Ci l C„?N-i- :l VAC?- rCi:C :Ci?- C- CiC:l:C-Cil a: Nl: CCillC? l CFa:: FC: ACi-:A C-C-C ?- - -:l V-AI- N-AC?

r F:- CiN :l :N A N lFC- A: ?CiCl?l:ll?C-C:l?Ci CiCiC?-A- CEilD-M-C - ? Nl:

pentru constituirea „gospodăriilor-model" şi pentru munca intensivă de lămurire. Poziţia unui sat Vifuncţie de coordonatele spaţiu-timp ale colectivizării a afectat Vimod semnificativ modul cum locuitorii lui au trăit experienţa procesului în general. .. prezentat deja, în capitolul 2 (tabelul 2.5), o serie de dovezi ale diferenţierii spaţiale, explicînd colectivizarea timpurie a Dobrogei/regiunii Constanţa, de pildă, prin prezenţa locală a trupelor sovietice, iar pe a Banatului, prin contribuţia sa la resursele de hrană. Pentru a ilustra efectele colectivizării timpurii dintr-o regiune de mare importanţă strategică, vom prezenta cazul satului Pechea (regiunea Galaţi), studiat de Dumitru Şandru[79]. Această comunitate – una dintre cele mai largi din eşantionul nostru, cu 7.585 de locuitori în 1956 N s-a aflat printre cele 21 în care colectivizarea a fost lansată în 1949, iar în regiunea sa, a fost cea dintîi. În consecinţă, GAC-ul format în acel an a beneficiat de privilegii şi sprijin de la stat (precum donaţii de pămînt aflat în proprietatea statului sau investiţii considerabile Viuntilaje şi infrastructură), obţinînd venituri mari, de care nu a avut parte nici unul dintre colectivele înfiinţate mai tîrziu. Cele aproximativ 200 de familii care s-au înscris primele în acest colectiv – fără exercitarea nici unei forme de coerciţie – constau aproape în exclusivitate din ţărani săraci. Mulţi au dobîndit curînd poziţii de conducere, care le-au consolidat avantajele economice. Exemplul lor i-a atras şi pe alţii .io într-un an, GAC-ul local avea 251 de familii membre, recrutate încă tot dintre gospodăriile individuale cele mai modeste. În următorii şase ani însă, puţine familii s-au mai înscris ; restul au continuat să lucreze pe cont propriu, ca mai înainte. În 1957, conducerea de partid a decis să finalizeze colectivizarea regiunii. În condiţiile împotrivirii înverşunate a ţăranilor, activiştii au exercitat presiuni constante, intimidînd şi brutalizînd oamenii pentru a-i determina pe toţi să intre în GAC, lărgind colectivul iniţial şi formînd un altul în decurs de numai o lună ; la sfîrşitul lui 1957, numărul total al gospodăriilor individuale colectivizate din Pechea este, conform documentelor oficiale, 1.955, cu 5.700 de hectare[80]. Metodele folosite pentru a ajunge la acest rezultat au inclus bătăi aplicate celor care se opuneau şi chemarea anumitor membri ai celor trei întovărăşiri ale satului la şedinţe la care erau puşi să voteze transformarea întregii organizaţii în gospodărie colectivă. Ţăranii care au fugit ca să nu trebuiască să semneze au fost supuşi la torturi de către specialişti aduşi din capitala regiunii. Abandonîndu-şi pămîntul, unii au preferat să părăsească satul de tot, în loc să semneze. Deşi conducerea raporta că procesul de colectivizare se încheiase, un număr de gospodării au continuat de fapt să reziste şi s-au înscris numai doi ani mai tîrziu.

Povestea colectivizării din Pechea arată cele două abordări diferite ale procesului : perioada iniţială a liberului consimţămînt, pe care Ana Pauker a iniţiat-o în 1949, înainte de a fi epurată, şi perioada ulterioară a „liberului consimţămînt". Şandru atrage atenţia asupra a două consecinţe : nivelurile diferite de rezistenţă şi amintirile diferite ale ţăranilor despre aceste două perioade. În primul val nu a existat rezistenţă la colectivizare, iar cei care s-au înscris atunci îşi aminteau de colectiv în termeni pozitivi, în timp ce sătenii care au aderat în a doua fază s-au împotrivit cu hotărîre şi îşi aminteau atît experienţa

---

ţe-d hldFldAsidn.mîldlid oidCdfoi.mdvidldvll3n,dfă5dsd d,dsnddcGlndvicîlndvlldirăsd cloîunda-„Glned nll pvăd

ul8dîdruddridoîddoîaKliNîiddlirdlid acGldi,dedicîlnd rmddldvlionvncid ncdcn9mld9ddd9dlid Gid FlovlGmlddGiraîdldlifon,îddGdcîltncddsrn,drdlid dddaddcodGildlid cn9mlnsdGid9i9Cldd dddcidd A9dsddidvdrisjdrd drioîd9lîdg!d cndvnîi9d Gddvllric3n,d ihidrîdvid rdlid ,tdldlivlifoicîdd drioîid FlovlGmlddlsirîdgefodîiGdcch9mlnsdîlîd,ddsdFlovlGmldd,llGdcdodj)h9eîund-dcGltedrl9ncerdlid vilolcds măd

înscrierii, cît şi GAC-ul ca atare într-o lumină negativă. Colectivizarea nu le îmbunătăţise nivelul de trai, considerau ei, ci mai degrabă îl redusese; cei dintîi, care fuseseră cîndva săraci şi cărora colectivizarea le furnizase slujbe de birou, erau de cu totul altă părere. Cel puţin pentru ei, strategia lui Pauker dăduse rezultate.

Politica locală

Dacă deciziile de la centru au creat tiparele generice de variaţie pe care le-am văzut mai sus, regularităţile din politicile locale de colectivizare sînt mai greu de distins. Vom avea nevoie de mult mai multe studii locale înainte de a putea face generalizări despre tipurile de oameni care au primit posturi de conducere, despre conflictele locale în care erau angrenaţi şi despre cum s-au comportat. Eşantionul nostru de sate arată că existau disparităţi majore; iată trei exemple concise. Mai întîi, aşa cum am arătat mai sus, în anii 1950, nici un neamţ din comuna Sîntana nu a fost deportat în Bărăgan. Motivul, i s-a spus lui Goina, a fost că primul preşedinte de GAC a refuzat să execute ordinele de deportare, întrucît „etica muncii" populaţiei germane locale era fundamentală pentru colectivul-model pe care primise ordin să-l creeze (Goina, 2003, p. 51). Alte comunităţi nemţeşti, precum cea din Tomnatic, n-au fost atît de norocoase (vezi Vultur, 2003a). În al doilea rînd, în Maramureş, se spune că un activist de la raion din Sighet ar fi stabilit cursul colectivizării în zonă afirmînd că „în inima reacţiunii ne vom face primul cuib al socialismului" (Kligman, 2009, p. 165 [ed. rom. – p. 231]). Deşi prima ţintă, Ieudul, nu era o localitate potrivită pentru agricultura pe scară largă, aşa cum am arătat mai sus, rezistenţa sa politică şi religioasă anticomunistă îl făcuse un focar al „duşmanilor". Interesele politico-ideologice de la nivel raional şi cele de la nivel local au coincis perfect în acest caz şi Ieudul a devenit un „model" de un tip foarte diferit de Sîntana. Acolo unde rezistenţa împotriva politicilor comuniste era puternică, e posibil ca temeiul colectivizării să-l fi constituit aşadar consideraţii de altă natură decît cele politico-economice. În al treilea rînd, Bodó (2003) a adunat dovezi că satul Corund, care nu era potrivit pentru formarea unui GAC, a fost totuşi colectivizat din pricina ambiţiilor politice ale liderilor locali, care erau nerăbdători să le dovedească superiorilor ce puteau face. Iniţiatorul procesului, se spune, a fost medicul din Corund, care se afla în relaţii bune cu organizaţia raională de partid: „dorind să-şi atragă laude, a cerut personal conducerii superioare ca şi acest sat să fie inclus în procesul de colectivizare" (Bodó, 2003, p. 2). Bănuim că acest gen de ambiţii ale unui număr redus de localnici a putut genera destul de des cereri de colectivizare a unui sat anume. Lucrul acesta trebuie avut în vedere, ca să nu fim tentaţi să credem că întotdeauna colectivizarea a fost impusă de sus, aşa cum au tins să sugereze oamenii cu care am stat de vorbă.

O altă variabilă care a afectat cursul colectivizării a fost numărul membrilor locali de partid, iar în această privinţă, din nou, comunităţile din eşantionul nostru diferă considerabil. î.- cele două localităţi cercetate de Oláh, Lueta şi Sînpaul, cea dintîi avea un număr substanţial de comunişti; principala lor ocupaţie nu era agricultura, ci mineritul sau munca în fabrică, consecinţă a faptului că satul dispunea numai de pămînturi de relativ slabă calitate. Aceşti săteni care nu erau ţărani au fost cei care au iniţiat colectivizarea şi au dus-o pînă la capăt[81]. Acelaşi lucru s-a întîmplat în Rimetea, care avea şi el un mare

ut sdî„eaîd ueduaidrpiaLmdid dcdţdvsddăid hmîaceCrlahed addohecdpăd aoişiciad crdsdţrs[1]rpegfid

2003), uat-de-lsaiic-oaie-uiar-împltiiţit- e.ot- pectir- oă-aţean- ceţlie- de-aotiţitatea-a,iiolsă- ma-,icasăc-eueoNrată-îc-,lupldăiiise- sli-icdiţidrasec-pecNir-aibi-olmpseta-ţeciNriise-pilţecite- dic-lorparia- piicoipas ăt-

ţa,rs- iaeteac- mecrilcat- mai-urucee-lueiă- bi-aste-dlţ ea-ase-ţaiiae isitării-plsitioisli-sloasec-daoă-îs-fălmimiiăm-or-sloasitatea-ţeoică- lă,icac- utadiată-tlt- de-Tmiăr;,:- Îectin-îcoeprt c-uă-uprcem-oă-rc-crmăi- de-uate-dic-apilpieie- cr-ar- miuteioildată- olseotiţidatec-or-tlate- oă-artliitărise- iailcase- bi-olmrcase- îctiep iîcueueiă-piimii-pabi-îc-aoeut-uecucîc-macieiă- aerdiţ ăl-Îiic- se,ătumnţsee- ug isiec-sloritliii- aoesli- uate-ierbiueiă- uă-lrrică- l-ardiecră-sa-fiuiţr- ţtlioac-pieb5diitet-as-filiuisirsri- de-li,ibtiic-bi-ue-psîcueueiă-de-aen- iise-oadieslic-oaie-ar-aut-apli- ieotitoatet- fia-r9a-e- a-aoeutri-urooeucartliitărise- iailcase-an-îcoetat-uămai-icuiuteciae-uatesear-nămaueeolseotiţidate 1-Tmiăr-clteadă-oă-crmăus- edtiem-de-mio-de-memeii- de-paitid-diazelmrcitărirae-ieupeotiţe-a-olctiierit- pileaeis- bi-es-sa-aoeut-iedr statl-hc-uowec-iaetea- aţea-rc-crmăi-celeibcrit- de-maie-de-memUii-bi-uimpat7acri-ai-paitidrsri- bic-îc-,eceias c-de-lame,i- oaie-ăoear- plsitioă;. --coircie- 1952, l-dese,arie--a-memeii ali-de-paitid-l. uata-ţiditat-l-,lupldăiieomldes- oaie-pcorilca- de-dli-foŢRăamevii-utrarîctliu- îltăiîri- uăobiîbticrede- pilpiirs- Ofi c-îc-oirda-"ptrsri- oă-iimetea-cr- ictiaue-îc-psacriise-artliitărisli- pîcă-atrc oic-bi-oriîcd- bioar-icar,riat- olseotiţrs- or-42 de-uamisiil-.badaic- i,iriatiţa- sloasă-a-aut-icte,ias- ieuplcuaeisă-de-oieaiea-aoeutei,-lupldăiii- olseotiţet-] trbic-a-tiee rit tnă-:ai- tieaoă-clră- afii-bi-a-mai-aut-ceţlie-de- crmeil aue-icteiţ]crii-edteie- pectir- oa-maăliitatea- uătevisli-uă-te-olcţiibi- uă-ue-îcuoiiel-.rtliită risaL-ilcasec-deuoriaăate-/e-pil,ieurl- secrecuiar-deuoltliluit- de-olcdroeiea- i,iriasă-a-li,aoariei- de-paitid-bi-ar-îcsloritil- or-aotiţibti-sloasi-asebide-ei-nîctie-oke-l- uemeie-aNîde-iatitpeţltată-olseotiţ7ă iiic-îco,t-Vueue-plieosită- „în. orinei uel-)rm- iedrsta,rs- a-aut-apil it crsc-a-aut-uoîimeată-bi-îctiea,a-olcdroeie-a- olseotiţr sril-

îaoăc- îc-aoeut-oadc-olfîul9- iesatăiisli- sri-Tmiărc-iciriatliii- sloasi-ar-aut-rciri- îc-îcde psiciiea-lUieotăţrsri- sli-noîiai-daoă-artliitărise- dic-edteiili-cr- an-aut-mns,, mite-de-iedrstat[3] c-îc-ua,rs-ţeoic-lă,ica- uoaîctîmpsat-edaot-lprurs l-.ioic- li,acidaria- de-paiNideia-aaite- mioă-bi-ue-aAa-ure-ierecra- a-tiei-pari- dictiil- uamisie-oaie- ue-mrtaue-îc-uat-or-oîteţa-deoi-de-aci-îcaicte- de-ncdeţa- de-mai-depaite-rmers- sroiac-uepaiec-pecti0- ţeoriitatet-ei-ar- iviriat-aimaiea- rcri- 4fi- dic-,lupldăiiise- uăiaoec-dai-metldese-eirtase- de-ollptaie-a-lhecisli- seoar-adru-lpileiins- maăli itării-uătecislil-fia-r9aiec- îc-mioa-li,acidarie- de-eadă-a-srat-cabteie-l-"orirce- aimată- dictiirc- ţeoîi-memeir- de-paitid-dic-uatceaie-uia-

---

cnDdiâlîaAstd ngmplaîtd -tdCafotafoxntdîavlîbsd 5sd asdneâfăumnrdcpîndvîletrbsd cl-pîd c[7]făîmnid nfu pŞsd ;d

upPdC cdslraseaaptdtame-panidpdicnţtşCîed aedfid ppţtşCued aedlcbsned .snlaîeslî,d ppţtşCîed aeducenceedctîtbsned âncreplît-r,d nfudătdAşted ac-rîe-tdacducenctadtş teslîd)tşlrîaptd ăecd flşfăcead uednGătdlvtî-lactd acducenctadlvnsaîmd âal„eaumidrttad rtidrlşvaîapegd rndâmleDa,d ăaîduendasptd-aptdstrpegeeptd ăerdîaelcnsd-îăaid -ebt«md feştptad acpîtldvlfoehetăe-peCrpmn 1d c[7]făîmn,dfup idv DpeŞd

apucat să sporească numărul aderenţilor comunişti şi, astfel, propria bază politică. Unul dintre acoliţii lui explica tehnicile de recrutare, foarte diferite de ale celuilalt grup :

> Noi cu bătrânul ăsta când ne-am dus prin sat, că mai meream de mai făceam lămurire. Foarte, foarte cinstit şi foarte corect era Mărginean ăsta. N-o făcut la nimeni nici un rău! Zicea : „Mă, înscrieţi-vă, mă ! Să-i dărâmăm pe ăştia ! Că ăştia nu-s de treabă ! Ăştia nu sunt comunişti, mă ! ". Ne tot explica el că ăştia aşa îşi bat joc de oameni, cutare, nu ştiu ce şi... Şi ne-am dus noi aşa cumva şi ne-am înscris membri de partid (Ţârău, ttuî p. t„]î [ed. rom. – p. trţ[şevî

Pentru gospodăria colectivă, un efect al modificării echilibrului de forţe din partid a fost următorul : „Începută sub forma unei întovărăşiri, întru totul înfeudată minusculei organizaţii de bază a PMR din comună, formată din ţărani săraci şi răspunzând, după unele opinii, chiar unor interese de clan, colectivizarea s-a încheiat prin a consacra intrarea sub dominaţia gospodarilor satului, cei care au şi reuşit de altfel să facă să funcţioneze mecanismul noului GAC" (Ţârău, 2009, p. 217 [ed. rom. – p. 270]). Din aceste exemple se vede că, la nivelul comunităţilor locale, colectivizarea putea să antreneze energiile politice ale unor oameni diverşi în moduri extrem de variabile. Orice istorie a procesului trebuie să analizeze în detaliu aceste variaţii, dezvăluite mai uşor prin intermediul istoriilor orale (cu toate limitările lor) decît prin documente, care omit în general uneltirile şi maşinaţiile locale.

Variaţiile determinate istoric

ultimă sursă de variaţie trebuie cel puţin menţionată, chiar dacă nu o putem analiza L toată bogăţia ei : cea referitoare la diferenţele istorice de la o provincie la alta. În 1945, teritoriul României includea zone care făcuseră parte, de-a lungul istoriei, din trei imperii : cel ţarist, cel habsburgic şi cel otoman. Fiecare dintre ele îşi lăsase amprenta – unele pînă în 1918 – asupra structurilor de proprietate şi a relaţiilor de inegalitate de pe teritoriile de sub dominaţia sa. În unele zone, densitatea populaţiei era foarte mare, în altele, scăzută. Productivitatea în agricultură varia mult, aşa cum variau şi suprafeţele pe care ţăranii le primiseră în urma reformelor agrare din 1921 şi 1945. Din cauza războaielor şi a depopulării, autorităţile române din secolul al XX-lea colonizaseră în unele locuri imigranţi, iar în altele creaseră enorme proprietăţi de stat ; în diferite zone promovaseră industria sau acţionaseră pentru omogenizarea etnică şi religioasă -i populaţiei ; implementaseră reforme agrare în mod diferenţiat după regiune ; şi, în general, avuseseră de-a face cu un peisaj naţional remarcabil de variat. Aceste disparităţi sînt parte integrantă a procesului de colectivizare şi au afectat, între altele, coordonatele fundamentale ale rezistenţei ţărăneşti. Cercetările care vor urma vor putea probabil descoperi numeroase variaţii interesante legate de diferenţele istorice dintre provincii. De pildă, Transilvania se deosebea de sudul şi estul României prin faptul că avea latifundii mult mai mici, ceea ce înseamnă că s-ar putea să fi avut mai mulţi oameni de „lămurit" pe kilometru pătrat. A produs oare această situaţie de fapt mai multă violenţă ? A fost oare nevoie, relativ vorbind, de mai multe cadre decît în celelalte regiuni istorice ?

Întrucît nu dispunem de spaţiul necesar pentru a sintetiza toţi factorii istorici locali după regiune, vom cita mai jos rezumatul pe care Iordachi ănface colectivizării din Dobrogea

13 in.)9’) 4).33’.) - 4M--) 33.-’) .9’391 3-)v))’., 33)’9-) 3) .’3)) v) 493 r4-” .-) -).-n 9) - 3)93- Mvr -3 3-)-) -) -”9v) 9-))’-))-3.3r-’33 in.9))9,-- ’)73M);

D’1”7)! ! d,- ’ -”.(.)())M’ (,-”() -’-3-()- !-!’-)1 9.)e!-- ’)-9-(. ’))).- .) tu’4fe.39 (1878) 13!.fe.. ’ ”79 4!’) !34(o,-’!-(.- .(,-(.)-- -fe.- 0. 1913. tu)7(M.) 4M--()-.3)- 3) ’. -()’- D’1”7)! ! „nr’(- .9-,’(„))),(.) .))’-’.(4-’( )-.()) -).-’, ! 0.--’(-’)-’. .)’).3!)-)4).-,-,(”4fe.) ,); a,-!3((-) . .’7’!)) 1(,’)(!-8-’-(-()) .(. -(.-,-))-,(.)8!- D’(-)9 -41’(a’..(!- 1(.(. -’(4((!.(’,-1)-()(1 4!’)!3(.) ,)A(41,- 49,(. .) -’-,-!3() ”4fe.’ 1,-7!’1 ’)).(7’!’)! 7) !.(-” 1(!-’(! „)(--’3(! -’-,-!3()(-(-’).) !, .’.( )!-))A(-(1’,- .,4)’() 1(’)-!3((-) (.-)’)-.()) .(. -” .(.)()1 „1.(.fe..)’)4(,.)! 1(!,-’.’43! ()’(-)-” 7’M-,’( )-.());

d; ;U d in.))-,-,- -)’3’!.)(.))’-))-(.(4!’) -”-’()-!-)! .()- .’1”7)!.-)’! 0.)’(4-; d(-,! (..).-!’ ,3 !7’()’- ! !.,-)! ’)4,--!- ’ -”.,)-(.(-!-) ,)-4,-- -! A))-!’1 97’!.!-- 3) ,)))-! .(. ! (1945-1946, 3-’!.((e(.. d’3!3(,- ’)),’7- -! .(.)’,) ’.) .) !,’)(’) -).-’, !81(-,)’! -- fe.-,- ; e-”-’()’)! .!’(-” -” ’()--3(! ,-- (-1( )! ,-’,)-,’! ,’)(!-- ! -”.(.)()(;]”-)5!’(!-fo- !7’()’-)r) -,)’! -) !)),-) .’1((! ’-4!, - c-’!)) .))e ,-).3-1)’ ,-3-fo(.. ’ 4!,- .) 4!.).’- ,1” .) 4!.(-, -!-

D’).(,- !7 ()’- 0.-(., .))!’) .(,-,.)! ,-!-,- ”4fe. 0. D’1”7)! 0.)- .3. 1880 d.) -) .’)4)! fa4-) 3,-,(-’4!.U ! O)(-(-!-1 .)!,).).)!1)’.,’-(.!’)! ,))-’n-,(,’)(! (,- 0. !7’()M--fo d; ;U1’(.. -’),(,.)!))’.’.()- !„-’! -”-’()--3(” -!’-(),-!’) 1(0.7’ .(.. !,-nr- 1(4!(4,-- -(!3! -(1)’-j

a(1) !’)! .) ’)4(,-).3- !.-()4„(,-- .(. D’1”7)! .(. !.((1948-1952 ! !.--(e)!- 1( )! ’)-’),(,.)! -’-(-()- .(. -”.(.)() c D)’)!’))) D’1”7)! ,),) ,.)).-e, -,-)’() !- 4(1)-’((-)7(’.!’) d§; U .(.)(! ! 1,- ’ 3(.-- -’(.)(-!-- ! -”)),„-,(.) .)O,)(4!’); -,’-’(-) -’-(-( ) !,)’.,’-(.!- -’4( ]!’-(.,-,(C’.,(, 0. ’)7(,.)1 (!’)’.fii’,. --’(-) ! !-)), 431)-’(-) .) -!’-(4!(!, ,-”(- .’1(-(4!’)! ”7!.)-” .) -!’-(. 1(.) ,-!-1)’.-’(1,(.. -! 4)-,-),)!’) !, d,- (.--).).-!-) -’!. ,d’.-’(-) ,’)(!-8-’-(-()); C! 1(0. !--) ’)7(,6(!-) 3-’((d; ;U1) -’!-))’.,-!-! ’)”)-!3() .(’))-- 0.-’) (.-).,(-!-)!)4(,-).3)(!.-()’., (,-) 1(.(’-).3! -”)),„-,(.))’-))-(p(4!’)j

]”7’),„- ’!-(. !-)’-))-(.(4-’((D’1e’7)(-! 0.)-,-fo-!(-” ’50 ! !-’!, !-).3(! ”7!.)-”)).-’!-)§ -.),’! c!-) .))e(,-).3! „”)’..(3((O’ ’!1(-) 1(,- ,-!-) .) 0.-(..))! ’)-!-(. 4()- ! -” .(.)( )(1 !,-”(--3(-) !, ’)!-(4!- O--,-)- D’1”7)! -’!-) .)p)(-’34,- „))), 4! c” !-)! -!()(.) ’-))-(. !’)j D) !)))!1)-) !, „„3(.,- (.-)., !,-”(--3( ) -’)!-)1 -’3. „-”- 1 4 1(-(r!’) -’-(-()-1 (..),-33(( )).-’!-) 0. 7’,-’.-’(3-) !7’3)’-) 3 1”7).) 1 „1.).3((1(4fe.- .) -,)’, () (.-j r)),- ,-’(c(! .’-(.!- -,-)’o) !,-”(--3(-) -’)!-)1)!’) !, .))-!.1!- ’ ’fij.,(.- -’-(-()- ’- -’))).).- 0. -)’(’!.! 1956-1957, ,’-.!--),)’-))-(. !’)! 0.-’) 7((-”.(.)((j

]fo-))! -’)4).3- 4(-(-!’- 1((.-)’),)-) 7)’-’-(-()) ,’.()-()) 0. D’1”7)! !, .)-)’4(.!- ,’.()-(4!’)! ’!-(.- ! -e’.(.)()(; -. 1959,)fe..)’-))-(.(4!’)!)(,) 0.)d)(!,)1 fa(u(-! .’,1)(’. ! .(4(-!- D’ ”7)! -).-’, !).!-,! ’)4,--!-)-) !7’(),--,’((,’)(!-(,-)c d; ;

p a ’.)-,- .))’-))-(.(4!’) c !--()!- D’1”7)! !-!’) !,-nr-)! ’)’41(.!3())’. c,.)-,’!-- .) O)-”(-’)!-(1(.!3(’.!- (; gfa”.!)A(1(D’1’i),1 2009, -- c130-131 d.!’(!.-! ”4fe.) !,)- -!’3(!- 0. D’1’(.), 1(fa ’.!)A(2005, -- ; 201-202])

r--,.3).9 1 fa”39)Ar .’-) -)- ,)A(41-’3-) 3)4”7’!e)) -34-,’(3 !M43(e)9-)) -31 ,- .M)’3) 13 ’)-9333-)33.-’) 7’M-M’3-)-)) 33. -”.3.)()1 ,M143. ..,8-))’)r(M.)9 3.-) - 13 9M-’.’439 13 ,--1(.3 -)7--M’! -”)M--4in.- ,- ; . !1,).[! -)7(,-!3()3 .))),9’)1 M.33 33.-’))’-’.31-3r 91)r933 in.9))9,-- ’)73M.) 9.)9, M. ,-!-M-cM’3333.))’-1 r3.. -3-,3339-in- 3) 3’)--M’3 3)--3.) 3) -”-’3)- !-) !„-’!)9,)-” -”1)in-13 3) M. !-91!4).- -” .3 -

de loturile de pămînt pe care le primiseră cu puţin timp în urmă (Iordachi, 2003, p. 62). În plus, ţăranii deţineau suprafeţe de teren mult mai mari decît în mod obişnuit, de pînă la 30-40 de hectare – şi acest lucru a generat probleme la livrarea cotelor, care erau stabilite nu în funcţie de productivitate, ci de suprafaţă ; ca atare, localnicii au fost mult mai dispuşi să-şi abandoneze pămîntul decît ar fi fost majoritatea ţăranilor din alte părţi. Aceşti factori au deosebit semnificativ Dobrogea cl. celelalte regiuni ale României[84]. Putem evidenţia trăsături distinctive comparabile pentru fiecare regiune.

Acestea fiind spuse, ţinem să subliniem că toate variabilele s-au intersectat, iar dintre toate, perioada de implementare a colectivizării într-un sat sau altul a fost poate cea mai importantă. Deosebirile regionale şi istorice au cîntărit mai puţin în diferenţa generală dintre modurile cum au trăit colectivizarea oricare două sate româneşti decît intervalele în care acestea au fost colectivizate. Un sat oltenesc şi unul moldovenesc colectivizate în 1950 au avut mai multe în comun decît două sate olteneşti colectivizate în 1950 şi, respectiv, 1960. În cursul perioadei de care ne ocupăm, foarte multe lucruri s-au schimbat în România. Dacă sătenilor colectivizaţi în etapa de început le-a fost foarte greu să-şi imagineze ce era o gospodărie colectivă, lucrul acesta nu mai era valabil cîţiva ani mai tîrziu, cînd în satele învecinate putea deja să existe de ceva vreme un GAC. Cadrele care la început nu aveau nici un fel de angajament ideologic şi nu erau în stare să-şi imagineze vtă colectiv priveau deja cu totul altfel lucrurile după doi-trei ani în care avuseseră timp să înţeleagă cum puteau să-şi asigure un loc în sistem.

l, iajcţţ ţz

Încheiem acest capitol subliniind mai mult variabilitatea decît tiparele generale ale procesului de colectivizare din România. Starea cercetărilor de pînă acum nu ne permite o sinteză mai largă – referitoare, de pildă, la locurile unde violenţa şi brutalitatea au prevalat asupra soluţiilor mai birocratice sau la ce proporţie din ţărănime a beneficiat de pe urma colectivizării, comparativ cu numărul celor care au avut de pierdut. Aceste chestiuni importante aşteaptă completarea numeroaselor studii întreprinse de specialiştii români. Deocamdată, în loc să căutăm o sinteză prematură, ni se pare mai instructiv să descompunem procesul şi să ne ferim de tentaţia obişnuită de a vedea vtă singur model de societate comunistă, inspirat de sovietici, subliniind în schimb felul cum acesta a fost apropriat în România.

Dacă, în cazul României, cauzele variaţiilor au fost numeroase, ele au fost cu atît mai numeroase în cazul colectivizării pe spaţiul fostului imperiu dominat de sovietici. Cu toate că modelul sovietic a furnizat un set dominant de directive generice, nu există două ţări în care procesul şi rezultatele lui să -Rafost identice. Acelaşi lucru îl putem spune, mai larg, despre politicile coloniale, unde puterea dominantă încearcă să „modernizeze" popoarele cărora le invadează viaţa : modelul se loveşte de diverse condiţii şi calcule politice locale, din cauza cărora nu poate fi reprodus exact. Aşadar, dacă nici una dintre aşezările proiectului nostru nu este „tipică" (construct, de altfel, problematic) pentru procesul în general, dar poate, în cel mai bun caz, să ne dea o idee despre posibilităţile şi constrîngerile inerente cazului românesc, nici povestea colectivizării în România nu

uiPdmeştţotşeşr ţter,tşAvrtrhiiimrtr drmiscrcnşrmiv5reeţdmşireeirmir icrmlGtltcid evnţr

t ourii tNtaoeh3lacr su apatiuia sAgesciveoAtnaceoeau misecacnr rai Ge miptirug mil nutne le viaur sAruiCcatr ti au leveiic sArpAieice aoeuiei AtnaiCşauii)xaoe sate utsa pmir oa iiveouti alrCirnctacive nupetiAatez 3isleier aiagişa ptAsenuoui le sAgescivişate su inenstietea asencei ctain)xrti h

Eeea se ie ptApNier nr atrc mi sapicA uRAeur lacAteaşr ruoc rAlîgui mi nizaate cei şAAicc a lensgeiOiCn ug UnfAf T3 şAAicc evileiuialAur ctrnrcNti linciis ive age nctacaiei oe Cnceh3i ptiruo tmilb ea n,a ,aşac pe sAoescivişate sa ri tgAs npesiao le nu,riJate a nAnpAlrtiei grtnicÎ a urtai uouibptesur ti a nacuouii[1] iu acmea uiicrui RAe uisr nau le te7tiiur nAsiaoebsi rai aoen sa niaurja 0a Itriui ri Rnuici ltmafiurA imtitIamr0a RtuauamrŰşAAiccbnfAf2 pz / nuLoijetea iAanctrTh3i aolAioei tmilb le tib ot 7o tsanirutioe oi,etaoREbeJiiOnruo avea mi velete steatea uiAt iAxe ilpetnAiageb irpetnAiagicacea iu ence ePptiracr mi vagAti t tenuoi ptAselutaoe Ualisr ui nec RAe ncailatle tulisiat eTb si ianta,r mi ilpetnAiagi'cea slatinracisr a Atna uiei pa i LuouizFAucacea oeii nruoui sa cipe AtnaiCşauie encpcNo sr nu,ncifăie irpetnAiagicacea ptAselutaor lA aicr mi3ssileic su anseanchirpetnAiaoicaceslatinraci sr i va8ar,Op hu9Th 8e uxeoe oui ane,etb şAAicc nuneteaşr sr asenc cip le Atna auie slatinracisr ne pAace tNciia i mi cirp Ge mi litesuia uiui nin"er IctaliuiAiao i b Ge a uiuia Ir Ale i Unaua uiui i ences ao segAt lAurT h.iureb ninereoe tutaoe utaliuiAiage ,aÎce pe ncafăcau mi sArui su AtnaiiÎuiioe slatinracisÎ IasseicNo pupe sAiniletauiioe petnAiioe Uiu a,nctasceT ti nu,ncaiuiaoe Uiu)tla oeT .r,eoe)tre le asuiuie nAsiaor nmic dncioesaosugegAt ir petnAiag,tauiAiaoe cipise pe c- AtnaiOşa iigerAletie i va8ar,Epz 9IT3 3inuo sAru iinruoui tArfoiensb şAAicc ePpoAteaşr pe nsutc tAouoI, ar Cginruoui ctaliuiAiaob lat iu iinincr anupta ouih

.Gtrauiige gui şAAiccnmiceoevaice peictu linsuuia iAanctr le tisi mi uărrcAtNg neinz 3i sapicAoug ar jtrcac sr b peictN a ptArAva gupcale soanrbpatciluo a cte,u ic rai micmi nr steeşe 9ganegebtesmil rniega ietatliioe le nciicugauieoe le soanrbpa nr gepAacr etalisa a Ai eseoŞ liicmiz frAr ePariia m pani oeutrrcAate pt senuauocetiAt ao cteseti le ga ncii cti sganr oa patcil UmicetriiAgAnia oui ane,etT b pernutr se gurea nacNouine ,itAstacişeaşr ti nepAoicişeaşrh3i oAsuoAruiCcruigAt sate"ti aoenniinute ptiratiib veler Atna auii ao srtAt petnAiag e)xac lii rilivişi iuriui pe sticetii pAgiciseD mi gAsug ruis ii mi a ri oieR rnil ruisa mi ,tinr i 8oaiutige le via0r aoe urtaiOoAt iu rai nmic sitsur nstine nAnpAlrtiei i liviluage ti na gih .utna le ncacNoti le ptivioeniu iu rai ence avetea isiatr Ule arrpAniLiorb lii sauşa stertii AtnajşauiigAt nitAstacise age nAnpAlrtiioAt sAoescivTb 9i pAşiuia mipatcilR sliat lasr rug0i nrceii teZş nr ra j7nce A le,etei0r teagr .0r le iAua eoicrz3i aseoati cilp minrbasence evAouuii iu steeaşr A ,itAstauie rAle le cip aIRicltifiun misiula 8eoutioAtptAsoirace le ,Aotevisi nmicer rai lenta,r ratcAtii uiei mi Atiaiteoauiig ARicltifiui i A -ciJate militesuit ptiisipiioAt AtnaiiÎuiAiaoe taliuiAiaoe b satascetincise peictu nAsiecacea tArfoieanptesArui Oncrb ratsacr le ui soieiceoinr A iCpteşeic UNer,tii nAnpAlrtiigAt sAoescive ciileau sA caic nrnitipetnAiaoişeşe teoauiigeb mrptiecejil u,nei su sei asrtAt p şiuiepAgrcisroe pucea G smilva le)gAnU .talatb mi rAl)atce anerrircAt su seea se aGxar mi sapicAouoy lenpte salteb ala catea nrceJCgAtgaiAuo nincer a lun gaa atiuiamisal-g asenfăia a uiei teuegele teoauiie[†]sc Apune segAt pe sate nincerug ti oe ptApunenărh

3i sapicAgude .0r vAr aiaoişa e7scege asencaAlir,r ti z0eAatese setsec rtioe eslOpăsi iAancte nniausAiseictac anupta petiAalei le pmir oa misepucNolese uoui ao tapcegeabiu pucer A,eti aisi A evaouate sArpoecr a eGsiei0ei esAiArise a nAnpAinrtiiosAtgescivehde vAr oirica atalaă oa eti-ala sAoescivişrtii nf9fi, nfi,a ti oa pac- rati cereh frAr

începe cu remarcabila mobilitate socială şi geografică asociată transformărilor comuniste. Dezvoltarea industrială şi birocratizarea societăţii au însemnat proliferarea de slujbe noi pentru oamenii de la sate, chiar dacă ei îşi pierduseră pămîntul care îi ancorase cîndva în comunităţile lor. Una dintre consecinţele acestui fapt a fost restratificarea vieţii rurale, pe măsură ce vechile ierarhii, întemeiate pe deţinerea de mijloace de producţie, lăsau locul altora noi, al căror fundament erau poziţia politică şi alte forme de inegalitate. O serie de schimbări au afectat de asemenea familia şi gospodăria individuală : între altele, au apărut modele noi de autoritate şi modificări în relaţiile de rudenie, relaţii care şi-au pierdut din importanţă în faţa unor noi tipuri de legături personalizate. Deosebit de semnificative au fost schimbările în rolurile de gen şi în aşteptările fiecărei generaţii. Mai mult, birocratizarea muncii a schimbat realitatea cotidiană fundamentală a ţăranilor şi, odată cu ea, noţiunile ideale de „persoană" care-i fuseseră asociate. „Persoanele" definite prin proprietatea asupra pămîntului, munca în propriul interes şi „avuţia în oameni" s-au transformat în subiecţi ai statului birocratic, interesaţi în primul rînd „să se descurce". Toate aceste schimbări au fost legate între ele ; vom începe cu mobilitatea şi vom discuta apoi relaţiile de rudenie, restratificarea, munca şi conceptele de persoană.

a(cţ i,Îuniluzgţnifă Dpfefa"ufaluz'că aţţz

Ţăranii devin birocraţi

Intrarea în colectiv le-a oferit ţăranilor săraci şi fără pămînt care s-au înscris printre primii şansa mobilităţii sociale : aveau prea puţine de pierdut şi, teoretic, multe de cîştigat. Printre beneficiile înscrierii în GAC în primul val al colectivizării, o anumită importanţă o avea stabilitatea, atît a locului de muncă (chiar dacă în regim de jumătate de normă), cît şi a salariului (chiar dacă minim). Ea reducea precaritatea vieţii de zi cu zi care înainte fusese specifică acestor categorii[5]. Ţăranii săraci, obişnuiţi cu privaţiunile, au început să primească „brânză, ceapă, ulei şi chiar şi măsline, produse altfel greu de procurat pentru marea majoritate" (Chelcea, 2003b, p. 34). Unii dintre ei au beneficiat şi de alte avantaje : începînd cu primii ani ai deceniului ai şaselea, sătenii au fost tot mai des angajaţi la sediile locale ale instituţiilor de stat, ocupînd o gamă întreagă de posturi, de la poziţii birocratice pînă la cele de şofer, paznic de noapte, om de serviciu etc. Aşa cum am indicat în capitolul 6, una dintre cele mai semnificative schimbări în structura socială a satului românesc a fost expansiunea poziţiilor de autoritate în comparaţie cu perioada interbelică. Înainte existase un număr redus de poziţii administrative, fie validate de către săteni (care alegeau primarul), fie impuse de sus (poliţiştii, notarii). Acum, numărul acestor poziţii a crescut. În Dobrosloveni, de pildă, Lăţea descoperă că, de la o administraţie locală care în anii 1930 includea nouă-zece oameni (inclusiv învăţătorii), în anii 1950 aproximativ 80 de oameni au ajuns să aibă „funcţii" salarizate de un tip sau altul, de la delegaţi care supravegheau diferite aspecte ale rechiziţiilor de produse alimentare la membri ai comitetelor care

---

2"r -lănsd rnşd iîdndvsmpbhşicbbd rmRacbddnacdvîlănoidi u bşdhonîddrmRaidvsdpddîiov ncăi dd vîlşbobn.bslîd -rnpid hmîdeslîdgdîbdndlcobăiîdCbsdvid piîbplîbnslmîbÎnl vsnoidvsdpdd gdîbdd.d pbşv-dbl.pîdîd vîionvn. iîbslîdliciîdsiid rlsirpbgbtudîiddcnddpdvîbgbpmdpidplpdldpbg 8d

verificau inventarul colectivelor şi stabileau plăţile sau la diferite categorii de paznici comunali şi aşa mai departe (Lăţea, 2009, p. 335 [ed. rom. – p. 397]).

Mulţi dintre oamenii aceştia care deveniseră purtători de cuvînt ai puterii – primari, secretari de partid, preşedinţi de colective şi brigadieri – nu erau nici localnici legitimaţi prin stima altor săteni, nici străini impuşi de către stat ; erau localnici şi intruşi confirmaţi de partid. Aşa cum am arătat în capitolele 3 şi 7, ei proveneau în mod disproporţionat din categoriile cîndva prea puţin respectate : migranţi, bărbaţi care se căsătoreau în sat, foşti săraci şi ţărani fără pămînt ai satului sau membri ai minorităţilor naţionale, care au văzut în noua orînduire o şansă de a avea parte de influenţa şi mobilitatea socială ce le fuseseră multă vreme refuzate. (Exact aceste origini sociale însă însemnau că ei nu se bucurau printre consăteni de prestigiul pe care noua lor poziţie ar fi trebuit să li-l confere.) Avansul lor social s-a produs în dauna vechii elite săteşti, ţăranii bogaţi, care îşi pierduseră tot pămîntul şi care au fost în bună măsură excluşi din birocraţia agricolă, cel puţin la început.

Colectivele le ofereau celor defavorizaţi de vechiul regim oportunităţi fără precedent – fapt pe care interviurile noastre postsocialiste, în mare parte negative, tind să-l ascundă. De pildă, în interviurile sale cu foşti colectivişti din Pechea, unde s-a înfiinţat primul GAC din regiunea Galaţi, colegul nostru Dumitru Şandru a fost iniţial suspicios faţă de aprecierile în mare parte laudative la adresa colectivului. La o cercetare mai atentă însă, şi-a dat seama că majoritatea oamenilor care elogiau colectivul nu doar beneficiaseră de pe urma privilegiilor acordate de această gospodărie timpurie, ci şi deţinuseră poziţii de conducere de un fel sau altul în cadrul ei ; în plus, absolviseră cursuri scurte de pregătire care le permiseseră să cîştige mai mult. Un ţăran sărac care fusese brigadier în regiunea viticolă a adăugat la aprecierile sale pozitive o observaţie pătrunzătoare : „Lumea era speriată, dar cei care ne-au colectivizat «ne-au făcut bine cu sila»" (Şandru, 2003, p. 24). Plîngerile formulate de oameni se refereau la anii 1980, cînd situaţia se deteriorase considerabil peste tot. (Nu e de mirare deci tt sătenii care au dat glas unor opinii negative erau cei care se împotriviseră colectivizării şi care fuseseră înscrişi în GAC numai cu forţa, în campania finală ; ei nu beneficiaseră de nici unul dintre avantajele celorlalţi.)

Diferitele forme de mobilitate socială depindeau, în anumite privinţe, de sexul persoanei, conform cu tezele comuniste care promovau egalitatea sexelor. Regimul susţinea promovarea politică a femeilor, oferindu-le poziţii de răspundere în conducerea colectivelor şi în ierarhia de partid. Să ne amintim că, în Ieud, o ţărancă săracă era încîntată că putuse învăţa să scrie ; lucrase apoi la Sfatul Popular, copiind numeroase cereri de intrare pe care ţăranii nu trebuiau decît să le semneze, deşi nu putea citi ceea ce copiase[6]. Femeile erau numite în poziţii de responsabilitate, ca membri ai consiliilor de conducere ale colectivelor, brigadieri şi secretari de partid. ăRpoezie a colectivizării lăuda un preşedinte de GAC :

Preşedinta, doamnă bună
A pus mâna pe comună
Să înalţe, să repare
Fără bombe nucleare.
Ea cu faţa când zâmbeşte
Toată lumea o iubeşte,

S'd Îi fomalvmprsn,d,dflbn b i m-iiuVmdseF9a-Md

Dar când zice un cuvânt
Toată lumea stă la rând,
Stă la rând şi se grăbeşte
În colhoz să nu lipseşteрdRa

În Lueta, la sfîrşitul anilor 1950, o femeie a devenit preşedinte de GAC, deşi nu toată lumea era încîntată de faptul că femeile puteau ocupa o asemenea poziţie de autoritate: unii comentau că „cei mai periculoşi organizatori erau femeile", care-şi îndeplineau rolul cu mare zel (Oláh, 2003, p. 58). Promovarea lor nu era strict politică: erau angajate în oficiile poştale la un loc cu bărbaţii sau ca telefoniste, menajere ori vînzătoare la magazinele locale. Făceau cursuri profesionale pentru moaşe, care înlocuiseră practica tradiţională, devenită inacceptabilă, de a ucenici la alte moaşe (Kligman, 1998 [ed. rom. 2000]), şi deveneau de asemenea medici, profesoare sau practicante ale altor profesii care cereau o educaţie specială.

Aşa cum se vede, mobilitatea ocupaţională generată de o birocraţie în expansiune a fost însoţită de o dezvoltare remarcabilă a educaţiei superioare şi de democratizarea accesului la ea pentru cei care înainte nu-şi puteau permite să facă şcoală. Odată cu formarea colectivelor, numeroase familii ţărăneşti au ales să-şi trimită la şcoală copiii, care altfel ar fi fost ţinuţi poate acasă, să aibă grijă de animale sau să lucreze în gospodărie şi să o moştenească. (Pînă la începutul anilor 1960, accesul copiilor de chiaburi Vim universităţi a fost extrem de restricţionat.) Dezvoltarea industriei şi industrializarea agriculturii, mai ales, cereau zeci de mii de ingineri. Mulţi tineri de la sate intrau în forţa de muncă urbană ca manageri în birocraţia industrială sau ca agronomi în cea rurală. Familiile ţărăneşti cu copii la facultate sau la şcoli profesionale cîştigau prestigiu 'tăusat indiferent de statutul lor politic, complicînd ierarhia politizată a satelor.

Noi diviziuni sociale

Acest val iniţial de mobilitate verticală a adus aşadar o serie de săteni în poziţii de elită, iar pe alţii i-a îndepărtat, proces care s-a desfăşurat în conformitate cu instituţionalizarea regimului şi cu politizarea sistemelor de statut ale satului. Deşi partidul insista asupra politicii sale de egalitate socială, iar cuvîntul „tovarăş" îşi propunea să şteargă, prin mijloace lingvistice, diferenţierile sociale anterioare, aceste mijloace nu puteau masca ierarhia care îi deosebea pe „tovarăşi" de „Tovarăşi". În cadrul acestor categorii cuprinzătoare se dădeau lupte pentru putere, se manipulau şi se negociau poziţii. Mai mult, noua conducere locală îşi concepea propria ierarhie de evaluare, bazată nu pe statutul anterior al unei familii, ci pe „originea socială" şi pe calitatea de membru în organizaţiile agricole socialiste (GAC-uri şi întovărăşiri). Acum, bogaţii trebuiau dispreţuiţi, iar săracii, împinşi în faţă. Toţi membrii comunităţii – atît cei care beneficiaseră de pe urma schimbărilor, cît şi ceilalţi – trebuiau să adopte anumite atitudini şi imagini de sine ca răspuns la noile ierarhii.

Pe măsură ce oamenii se înscriau în colective, au început să apară forme noi de diviziune socială, care se intersectau cu diviziunile luptei de clasă: cei care erau pentru sau împotriva colectivizării ori cei care avansaseră pe scara socială şi cei care coborîseră. Un ţăran în vîrstă care a oferit o mărturie despre istoria tumultuoasă a Ieudului observa:

ţfid Iordachi, nllp,d ritămSâd

clevO dT dtiAdvnin oAe dtţi e steUvbO nţleoznvOns ltTO E"tiAdvrinEvrEnsA..d iAdvnEvnE 3dAn deoA nsToevns dtiAdvni eT UdOlevlA vtevA levtonniAleo eTUdOlevEnlA lOins-i lA deoAi.eT eiTv ţtEvAsroA lA ie lOons7n2 sT iA5eToOţeU ţndeivdAie lAdnv ltTO Î dT deoA UOţTsd neUdOde UOEltevO UOfoE7nsO Ad0nUvAs2eJeo dAndeoA eT oOţnsU eeoO N oAo neT UOfoEneCO vthvA dtsUAdnizlAinzn Aton EndAloAlAmTolA deoAvoAoTneUO eAoO tondeoA "AvOvAes otţhs E GtsevA feOţnsve oIiA lTonteUA Ue eLTsU ie g UA eoevnUţT nsvoAoeoAlN 4edO AEvtiAdvninEvrUeT sT I "h dAn lAie "tslTdAUOEvnAlTţ UOiTdoA0A dT EAdeoAtţ ns dhT0O.an

6an delA Ua nsUdlrei ns lenrl Uei ns 36 fuilr livAeT UOfure nSalnSaoA Er UPfur ed 'A dAlPţeEn lA lnse3oO E„s ltiSi Sa aztU-isTi lr:vla ll aiA Uevadtiadvrir vA Sm lAfirisAe Ue2is zPles Ie EdPvons nEn eţ vAe lAedzne iAd itldnsiTai Er e-zr d zrieUa nsUdonUAUAnsO 36 N

3ndne dtţTsefun nţlOoznvO lA iAdnsOvOnE GUltTO0Adn EI T:e lA iA nsOvrE .nfos EAdeoA iAdnsOvevAlnsO ie voAn0AdlA ninnEE RiAdnsOvevA2 UtdnAvhvEAn lns UtdnAvevAdAne 3Uv sTţen ltn2 sTţen lt lA endae lA lAie stn 2 lns iAdn:O hvAsteUvoO2 AT EnnsdOTsT N Ztle rnile2 .ndtihn e rnil nlA insCO e.eonAEv UOsA UdtevO e3oOm iAdnsOvevA2UO sA lAe eeoOREO Ufot5indonUEvnns "tiAdvni eAmdTsAe20ndA2dO ve..ensUdonUs dtiAdvni dO vA.t lotUvnvEndO se2 t UvevlA delT . vOTEÂ dh2dTţ nfoeEdTv lA oTEmA2 lA ţnsTsA2 dO vAfoen nsUilo i3Zfo AT rni

(s eiv zPoes2lrs 9Plns7e 2feoeIil AE2oAdistEvAe dOdAndeoAsi UAnsU0onUAUAlsOdtiAdvni eii UAUAlOiivA lA voeU2eo V d tOlA]0ev Sns lotUvne ito2 sT lns eivdaie E OnUdO si UPUdlrAns dtiAdvni2dOsT UAUilisA dtITsrEvnitl V t.ev t0ioelTvAe 3 lltDAoevOlA eIoaia lOlzn Ennţrveo Ae ns onUe eAoAitolA deoAEniA lPlAeT stnn le Asrzn Aoe lelva tonEsirvP N

ns Ztnese t 3Uv TsT „ lonţeo2deoAsfot 3Uv Kţeţ OfoUe t 3Uv sAţzthndO EnveAO5t2atot,t7E c 3Uv dtied n2EAoeolA OUveEA AoelA A, le t tE · Âoh nshlOAmTeATiTnCoLlT. lA veToIEÂoh ţTivA invA2ţTivA iedn EnvoAoTneEnţTi7I veTonEÂoh EnTs hoOUho edtit E 3oOUeoT „2deţ dTţ hR E hdTsţh EvnTdA 3RţO lA 8AodAlAU)8AoCAe lom dAsv, eEe2 dT srEvAţOs TEn2 EnAT ifoeţ i Tv2 dOAoeţ dtlni E.n ltnAseonn deoA AoeTţTdei nznţ2en deindn2ndAeT VceoA lA dA ţAoOAe dT ţOsTEn lA dhi I VEriOieiv EdAh N V Onedtit UTU nnfenC2O · Vu.vA oAEnves2 h„GsL l) hOlLRiln, Rtţ;sAeUdO P .vA eov2h„ăsL lE ho"cgL

.ninOnisr ei elOoTv lA eUAţAsAensvoAdAndeoA eliUAUAoPoTsTon ns 36 En dAn de sT elTUAUAoOlSTi lnsvlA dAnsvalinAieznlA stn oAieveNIanAţAniA2dIsl UAlTdAe ie UelO re str AUvA ,ţAnA deoAe iiev de0esii lA ieAe2d1es deoA 3AooAindO2de0es ţeoAE.n OrdAeNp Dn ns v TrvAeEe Gţll5amnile..A Rl1u) e lnţlce Imrrualail ţteil PDdla' a.lRamRa gRadeţRapeo .c lRaRadeţRac.c lRaRadeţRaţ " ţfRansdel.u lRae. lţvlRa,rţ egdlRaa lRavlRSssxbfod A oRaslRao RaimeRdusl.ss.c.uRan"luecRbgsvsgRaeşeoleRaoţigRaolşţnîşRa fi uRe oşlRanţgluRaţge.Ra

îăr ,stuvî„ ecăîeu,dtăai ai,dv-doţ
efideă-d ecitîgendpnăîasmdtciînd â fodhitraîi 8d
)ţe .§2sRa uedfăîsta,daltăţ vPdi il
al rmtuitvi,dştr„tîd aîtlelcaseoşd iîacoesgmctacŞdc,i8Şd

)-".,-) ,h c-"-"(-c,"-)--„-AG-„ (-f.,-O) nss c--,--A ,-(- -")-L -,--) c-- .-, , " -(-(" (--) c)," -(,-(- -")-, -,--) c-- 3 d"f(-c--,-- "L-,)(, .- -D-" -c,"m)---.)- ---(-- ---(.- - ,"-) c-L,----(). -",--" -(-" -c,"-)---.)--" " c-- --"-"(L -- ," -A. c.--",- -" -" ,u(-c-"---(,-f----- c-„",c- -- c----D-2---8-.-8 .--,-8 [. F -)"8-)OA-" (,---„a-"(, C P c t--)"," --)(-",)" .-2-,-- ,H(, fo-,) ,-A--)"-A-(- .- -. („ "S, -"-"(, (, c,-,"(D-(,- , -(- -c-l-- -" -"-- c(-(-" -,-- 1989), şa-p. aşeut-edempsr-dvc-1reta- fa-

ctăteaa- sa-[mvce-!a-imcdl-eiam- mrsăvl--mLîbce-dvceivz- imaevăirap,z- [mvcea-4cşă-cvşvetdd -oLdadruăl-ti-.rutimi- şgDeştyvutzbvrcrD-aav- tmcruilsd[antvşrsaiI- opmLtdndrs- dr[ă- ayc sa-imcdl-,v- .rutimirD-eia- iem r! mvt I-irimv- şded aavit cuşI- a-ovuodşeţa- 4c- stl maRîmdRd aDvmeitapvfagautrul-!a-şaie- uirur!- a-îtvserdLdfia.te-rivgu n- .raceata- taşv-dvi-ţriăz- ivţv- ciai- tierrv- uă-utavsa-şgadrul-cr-aeivăv-pmvieazşmcd-aăvrţş0t- şgDeştvţ-4c-şlariăz- aăvsRdpd pămmcus-şe- a--oLdrc- bvde-Daigvz-aşra- de-şe- ir- aţe ăvpmvceTa- mDi

îaşă- ualvsvv-dvc-uatese-ceşlseştvţvniate-mv,iar- îc- şese- şlseştvţvdate1- -srs- îc-şaie- eia- peişepntă- dvuşiepacra- dvctie- aţeiv- cr- ăşea- deşît- uă- aş.ec2enid- hii lniv,atea-dvctie- Lşsasjş vu-bv-ţ ecet vşvu,uemecea- dvţei,eire- edvutar-cr- crmav- îc-vctei.lus- uateslil- şv- bv- îctie- esefaîc- yvrda- vmpieuvevşă- eiar- aţac,aă atez-uatese-7lsate- bvde-mrcte- iaieliv-ag- rec5tşvat- pe-depsvi-de-pe-rima- clvv-liîcdrviv- sîc-pivţvcra-aşşeursrv-sa-edrşarvez-sa-ueiţvşvv- medvşase-etşl el-şeea- şe- a-dru-tieptat- sa-deplprsaiea- sli,-

.şeeabv- uepaiaie- îctie- slfăasctşv-bv-ţecetvşv- denirvca- uateseîc- şaie- şueueiă- adrbv- şlslcţbtvl- mav-aseu-daşă-saba-şnm-ue-îctîmpsa-deuelive-aşebtva-ue-îcuşivar- aplv- îc-tulseştvţl- Chiar tvoocaoreivdinsobdlpdătivvsdiocdsecrvgee.vlrtancăv4ieoşveivoîorieomemţivvdPpsv4opeo ăeodopiirero tvosncitrdivvoăeosioţvidnivotvospvobisiivişv,o peoăeois4io[tv,oooîoănso arelrdiio ăvoonimt,o îorieo cevocnoeănciuveolnpeivdiit,o piecnmo ibido dav,o tvo cevo)it,opieclo ţfivbiăveiviooodaolim ţsnrocelreo.vlv3vnidoieTec4ino mtlniio îod'iieo bdlpdătivvseotvo voăvgv3vv eiino iri itvoîoopidceleseo ăeoţvidciirv3iieo tvovolrvreşvdotasa3iieopidmdgireo ăeo piirvăotvroio i4iie,o îool5eiio ăeovoTnecştoiopiirvă nsnvxlrir.o

Mobilitatea geografică şi nevoia de forţă de muncă

E c.miăim ism mcalepccim ăim ăi-stcrapim acim ittel 2vrcctpmaem îpiarm tm mcausmclri9sm aîrcssm am ,puicm ăim telîsm vcmaem mptttsarm tm tapim tttcccrarim aitapaşîsgm ulîsm ăelm mipctaăam îul ăm îtciîrcsicim atcam oim2ptaem cruflTamulîimeaum tcapalfoccm aem,orm iicm tzacmaăioiam îşcaţepcm vcIbă ţc -ctîavcm îapim lem meriaem osmaocaepim rpacecm Ctccccctpm ctpm vcmosmmcsriaoîsm ulmaîicavcm rem mm piâş2ş cucccimcma"icim îtorco crtapim îapim cimPoUoipsmcÎmeoimfîm elecm -elm tit-pccm pa Parccicmme ri am mci,am oslvcmîaerim ăim ceîp,m ulmacrsmmapriim xlmoîedrm rctmm ulosum tal2cm mpiam mefoel2mmcsrcucnăim ptciîrcsm claem occcrmcm mirittpccm pi fulepcctpm osmclrpim ulmpulăecm tcapalfocctp00m dmtpdzăsucni im

---

ni im 9ţe- C9, rtls fău -]u, stdău nc (((in 7pmfoa ţ7d(-

7c- m / ilmruuiam R fă urSi R z crurufoa eAódruz

7fo-]i.uă0iă ilmr« ă tu:ri sr îamtret r.idmă ti :lailmr sr urliură că cammrur ătîamlitmicuu. său ca t deăut îamcîăi urs amdtO

urbane îi atrăgeau pe oameni – mai ales pe bărbaţii tineri – departe de sat. Bărbaţii plecau în grup să lucreze în echipele de pe şantiere, care „construiau" literalmente socialismul edificîndu-i infrastructura : cartiere de blocuri pentru clasa muncitoare, -oîl. şi căi ferate, sisteme de comunicaţii şi aşa mai departe. Sau mergeau să muncească în fabrici, făcînd naveta zilnic ori săptămînal, în funcţie de mijloacele de transport disponibile. Pentru unii, aceasta a fost o perioadă plină de entuziasm, în care li s-au deschis porţile şcolilor şi posibilităţi pe care pînă atunci nici nu şi le imaginaseră. Locurile de muncă în fabrici păreau să nu se mai termine într-o Românie cîndva predominant agrară, şi mişcarea oamenilor a întărit interdependenţele dintre mediul rural şi cel urban.

Exodul acesta a făcut ca forţa de muncă din agricultură să se compună în tot mai mare măsură din femei şi din bătrîni, în timp ce plata redusă a încurajat indolenţa şi absenteismul. Aşa cum observa o ţărancă din Săpînţa (Maramureş) : oamenii „[n]u lucrau lucru de calitate"[14]. În anii 1950, fenomenul a fost agravat de ieşirea periodică, în grup, a colectiviştilor din GAC-uri, din cauză că promisiunile care li se făcuseră sau plăţile nu fuseseră respectate, din cauză că oamenii nu reuşeau să-şi cîştige traiul zilnic lucrînd în gospodăria colectivă, din cauza relaxării politice din perioada 1953-1957 şi aşa mai departe. Mai mult, conform rapoartelor Securităţii, chiaburii „făceau agitaţie" printre ţăranii săraci şi mijlocaşi, îndemnîndu-i să nu participe la însămînţări, la recoltări şi la activităţi similare şi provocînd astfel întreruperi în muncă şi pierderi semnificative[15]. Expansiunea birocraţiei a înrăutăţit situaţia : o serie de săteni care se înscriseseră în colectiv nu mai efectuau munci agricole pentru că deveniseră salariaţi. De exemplu, din cei 500 de membri ai gospodăriei colective „Filimon Sîrbu" din localitatea Şona, regiunea Făgăraş, numai cincizeci-şaizeci veneau în mod regulat la lucru, iar în satul Jupa din Caransebeş nici măcar unul nu-şi făcea apariţia[16]. Se pare că numeroşi salariaţi care se înscriseseră în colectiv presupuneau că munca agricolă aveau s-o presteze pentru ei membrii familiei lor din sat, dar, dacă ne luăm după documentele din arhive, în majoritatea cazurilor aşa ceva nu s-a întîmplat[17]. Faptul nu trebuie să ne mire, întrucît cei care rămîneau în general să presteze muncile agricole erau de obicei femeile şi bătrînii. Femeile aveau de multe ori diferite treburi domestice de care trebuiau să se ocupe, iar bătrînii erau adesea infirmi.

Aceste dificultăţi legate de forţa de muncă în agricultură (care au persistat în toată perioada comunistă) au dat naştere unui alt curent de migranţi : ţărani din regiunile mai sărace, mai puţin industrializate sau necolectivizate ale ţării migrau pe perioada muncilor agricole sezoniere în regiunile mai fertile, mai industrializate sau colectivizate, unde colectiviştii făceau naveta la fabricile din vecinătate, iar forţa de muncă devenea insuficientă. Locuitori din Moldova, Maramureş sau Oaş veneau în Delta Dunării la tăiat papură, mergeau să lucreze în mine sau în gospodăriile de stat din regiunile mai fertile sau mai dezvoltate ale ţării (Dobrincu, 2003a, pp. 48-50). Se întorceau acasă periodic, plătiţi în grîu, seminţe sau bani, după cum îşi negociaseră contractele. Se zvonea că erau recompensaţi mai bine decît localnicii : conform majorităţii relatărilor, „veneticii" îşi negociau strîns

---

tm-dhi:HfinîNepfăusiaidlletd vsdppp-ḍ-n c indd2oidCueFaăeiuăecdinăidăipa,eafom tAacd,iridg) id Ar)d şnsd ănvmdruşmdiuadiiiudCneNddncrdd rşn,d rmniadm,druifoidraidşadCn,iid Cncdachi,iod,nruacăd şnsiid snruaNddmind.v(c c2lcxloăxilglanicnză.voîcşac norudodvn Cseraiidiăaiaiv Md

tpsd. vsnoidmuacendoand omtNaănrmgdii,id Nedcgiciaunsdăid ncisiid acdrsiriegd oandcriviand omtNed dadraomădiisidradomeNsdduifoid gir„dn,dvmşacid5.-iîid 2căd teăroaudți ţmu.tepneA,dntv mnd

t5Pd-n .nid nit .îăroaud9i ţ.gr, Mde A-ţudd

tţ-dÎi foed-iîid 2căd teăroaudţi pu.teptedAPdI.f.K -d

plata, deşi, pe de altă parte, se angajau să lucreze din greu multe ore[18]. Un fost preşedinte de GAC din Ieud relata că trimisese odată un grup de vreo patruzeci de oameni să lucreze într-un colectiv din Arad, unde „ăia au cîştigat mai mult decît tot colectivul din Ieud într-o vară", şi adăuga : „Oamenii au trăit mai bine că au mers în lume" (căci cîştigurile lor la gospodăria din Ieud nu erau suficiente)[19]. Nu e deci de mirare că sosirea într-un sat a unor echipe de „venetici" genera conflicte sociale cu localnicii. Cei veniţi din afară însemnau de regulă cheltuieli suplimentare pentru colectiv, deoarece lucrătorii sezonieri trebuiau cazaţi şi hrăniţi (Iordachi, 2003, p. 49).

Nevoia acută de forţă de muncă în toate ramurile economiei a creat o tensiune permanentă între aspiraţiile de mobilitate ale oamenilor şi necesităţile locale de forţă de muncă. Pentru a contracara exodul de lucrători din GAC-uri şi absenteismul (ca şi pentru a spori averea gospodăriilor colective), reprezentanţii partidului au încercat o serie întreagă de stratageme. Sătenilor care căutau de muncă în industrie – uneori ca să scape de livrările şi contractele obligatorii – li se cerea să-şi doneze pămîntul colectivelor sau sfaturilor populare ori să se înscrie şi să lucreze în colectiv chiar dacă aveau alte slujbe[20]. Colectiviştii plecaţi să lucreze la oraş pentru a spori venitul familiei pe perioada de iarnă primeau notificări care le aminteau de obligaţiile faţă de colectivul local în următoarea campanie de primăvară :

> fanlolntoldlsdlmelîntmsueael il lnornmnalellundeugl,el,nimldeţnnllvlagaageCl agetcla gn,il1dl . apns onlfllte,nliounl onnnlıusrel dnusdletl gosp. colectivă la data de 1 apr. 1956, avînd etl ,emeael unllnornmnalil iael te,nlel mel5acnl mel-stunl flnaflngeiounhlleogel-iael te,nlel mel gnvaannıd, meniaeueľacil mel-stunl eogelscltnl nl1,e-l de unt2gaslglnllrugăm pe gn,Glsă tel dea gngbra:ltsdl etl ltgeaeosdlme0,ndgnalllnornmnalellîddd,l 2003, rG25).

Slujbele şi munca în colectiv se intersectau şi în alte moduri. De pildă, la Corund, cunoscut centru al olăritului, meşteşugarilor li se permitea să-şi păstreze atelierele doar dacă oel învoiau să lucreze, prin contract, între treizeci şi şaizeci de unităţi de muncă pe an pentru gospodăria colectivă. Deşi oamenii considerau că asta era şantaj, erau totuşi nevoiţi să-şi îndeplinească obligaţiile astfel asumate. Mulţi îi plăteau pe alţii să muncească pentru ei (Bodó, 2003, p. 13), la fel cum făceau şi oierii din Poiana Sibiului, siliţi să accepte condiţii similare (Stewart şi Stan, 2009, p. 258 [ed. rom. – p. 306]). Pescarii din Jurilovca, şi ei legaţi de GAC prin astfel de înţelegeri, se trezeau deseori escortaţi de miliţieni înarmaţi la sediul colectivului, unde trebuiau să-şi îndeplinească obligaţiile de natură agricolă (Iordachi, 2003, p. 49).

---

tufîdsrnl -sdcll itll mehfloea,iclll]tl 2iai-sae nâ!dll-itl untfîa-nl iueogl0,ntl nlgltmelonllllltudsmgl rel ni-etllll mltldinl etl uigelnalil esuangnalenal-llaitcll meountolmeaicll meldnuidrull mltluic il mlornrfllelggclldnalmelil-stull mltllaesl nllmelil gaglletl untmlclllmlfîuleelglrluelretgasl -ola -cl ll mltlgniggllds-ei? Gl

te;d[dl etosnll il reeuiglsegealnaltl unsgiael mel-stunl]tl iegnlriagevlfîltml melrnaeael uglfăesmsdlSial 2. gaeslgl rulnmignl undeugl,l0igvletg.l ugltsl mlorsteil melrn-rtgl flstl 'l mltl ueeel ullull coll mel ,eugiael ideloi'dslnil ts-illrigasl osgeleaisl iaiflldelltl elstmel onlounclvdel onlounclui G fălill i, s gl meltme făLl

nlăd:ir'el uglrsuaggnaldnaliael meclteisl naluelAdlmelranraleggclilaluhdelgaeflslil onldlbeli-otgeiojgl etl-nml aeregigl unltsl rsgeisl ral-ll oieialll meldilogiglmiugltsl eaisl]tl iuedinllgl-rl -e-flall ill toeugnlesll ilalunel onulielogLleogelılmn,imglil ranflee-ednalusl uiael oeluni.astgil iueoglbeugnâhnl ilugasllosrealnalgigel ni-etllll tsl eais 3lmelidgAdniiednulnt,l tnlGle 0llddevl nllp,d rGlmnPd

În acelaşi timp, industria avea propriile nevoi de forţă de muncă, care puteau să intre în conflict cu ale agriculturii, accentuînd fluxurile migratorii şi mobilitatea populaţiei. De exemplu, un lucrător priceput şi apreciat din Lueta a primit numeroase „cereri” de la Sfatul Popular din sat să se întoarcă la muncă în colectiv, dar conducerea fabricii unde lucra l-a apărat. În loc să renunţe la el, cei de la fabrică l-au sfătuit să se întoarcă acasă o dată la cîteva săptămîni, ca să fie văzut lucrînd pe cîmp, plătindu-i chiar, din cînd în cînd, salariul pe perioada acestor absenţe (Oláh, 2003, p. 4, e1-După fiecare interval de două săptămîni, fabrica trimitea o maşină să-l aducă înapoi la slujbă.

Condiţionarea contractelor de muncă în minerit, industrie, oierit, olărit, domeniul feroviar, exploatarea lemnului, pescuit şi alte sfere de activitate de calitatea de membru al gospodăriilor colective şi de prestarea de munci agricole nu a fost totuşi suficientă pentru a acoperi cererea de forţă de muncă în agricultură, mai ales în cazul necesităţilor sezoniere. La urma urmei, însămînţarea şi recoltarea nu pot fi amînate prea mult fără riscul de a compromite recoltele. Pentru a rezolva această problemă cronică, cadrele au generat un alt flux migrator, de scurtă durată : oameni din afara satului – soldaţi, muncitori în fabrici, studenţi, membri ai organizaţiilor de tineret şi aşa mai departe – erau aduşi să presteze „muncă patriotică” în perioadele de vîrf ale ciclului agricol (vezi, bunăoară, Márton, 2005, p. iAfiiz.frr

Modul în care instituţiile îi indivizii îşi satisfăceau necesităţile în materie de forţă de muncă este o dovadă a complexităţii problemelor cu care se confruntau colectivele şi partidul. Acolo unde s-a practicat tehnica pedepsei şi a recompensei, metodele coercitive nu au dat, în general, rezultatul dorit. În schimb, acolo unde a predominat un mod flexibil de conducere (Goina, 2003, 2009 [ed. rom. 2005]), acesta a dat naştere unor relaţii mai armonioase, care le-au indus sătenilor o mai mare disponibilitate de a se înscrie şi de a munci în colectiv, aşa cum s-a întîmplat în cazul gospodăriei-model „Viaţă Nouă” din Sîntana. Aceasta a primit teren fără a avea forţa de muncă adecvată, întrucît chiaburii germani de la care fusese confiscată mare parte din pămînt nu aveau voie să se înscrie în colective. Aşa cum observam în capitolul 7, conducerea gospodăriei a insistat cu succes ca germanii să fie totuşi primiţi în GAC. În felul acesta, tensiunile interetnice locale au fost ameliorate, nu a fost nevoie de „venetici” costisitori, iar colectivul a profitat de experienţa şi deprinderile superioare de muncă ale germanilor (Goina, 2009 [ed. rom. 2005]).

Am arătat în această secţiune că instituţionalizarea autorităţii partidului la sate a fluidizat graniţele localităţilor, a birocratizat modul de angajare a personalului şi a creat noi oportunităţi de muncă, favorabile în primul rînd celor care pînă atunci avuseseră un statut marginal în comunitate. Apariţia colectivelor i-a proletarizat pe ţărani şi i-a desprins de comunităţile în care se născuseră, împingîndu-i în fluxuri migratoare pe tot cuprinsul ţării. Slabele rezultate ale majorităţii gospodăriilor colective au impulsionat mobilitatea locuitorilor de la sate, care apoi a generat, în agricultură, probleme permanente cu forţa de muncă. Ne îndreptăm acum atenţia către o serie de efecte ale acestor schimbări asupra unui alt aspect fundamental al vieţii din satele româneşti : legăturile de rudenie şi de familie.

---

nt Pdîi,n,i,rld srţl,id :id ollpbmsibăidţilild :id lăi9iUild ăm9rib.bfoifoidiridAi,n,d[10] d5.blsidsPţl,id lsidnUrld rlllUbfolhbbid 9lămBdliţn9d ;unUild IbUilipt,nbdânUţbirliăţd a;lâgd ălndrlllufol6 Tbsiid A9ibBd ţlliBd ,ld16U:nsdsrlBd aTi linblnd ămiubd9rib,bfoifoid9i9ilbbfidon,ilii,id illnd gllblC bsi8dUdn:Bd :id ob,:mîdlllUbfolhbibd:idllib:d bdăilolruld bUi2ţbiU6ld26o.i ââBd 2U:d îr9biiin,d flbrUlsd.âfd ÎbuinBdrălld eai uum.teSt.grsfidp Z”5cumme”-ghplinsdidA,Şrăild :id lăi9iUild oid,llld :id 9nUţld 2lhlim[8]dilb9bh6U:dhbUnhbbdbdidţibdiorlilhbd 6U,dlmlid:id C9nUţmBdlîlUl,d ubluld9lbd:iollpi fid

1970 (1974, 1978). VtŢaivŢăiŢineandiŢevaaŢcuvclptaaoctŢnla,alreoiŢ iterŢ ăiaŢetiŢudeoaoierŢhmiŢŢ ăiŢinoŢiŢ irnăpŢ ,eŢ "ăitŢ eoininlŢ trlioiŢ uerŢ ,iăantaŢrŢăetiŢrtierŢ upŢccvitizitŢ eăr"Ţ tcoroŢăiudeŢibeŢi,inadŢ vti,ilangaoctŢliŢ ncuvclptaaŢcoiăda,iaŢhŢerŢanudadrăŢvitetieŢ inŢăuaviŢ,aŢtanpzatŢiediŢ liŢirodiŢ ctaŢrŢviŢătaditaaŢŢ trlint itŢaŢiŢvtanăavaŢthdctaeoiŢ rerŢliŢ eodpŢedrtpŢliŢ vaolptŢa,itadiŢ vptgaŢoiŢueDoraŢfaerŢăidiŢ cŢtanelp- 7ŢurlinaeŢ,afoeŢ vaitlrdŢlanŢaivctden ţptŢaetŢcuvclptahoiŢnla,alreoiŢ erŢinăidedŢupŢnăgacniziŢ ăeŢntdpghŢ liŢ irn ăfrtŢanlŢnocăradiŢiŢ -tnentzegaaŢatcătedaăiaŢclroŢ liŢorătrŢeoŢnraŢupdienŢrdieŢ mŢiseoaoaŢŢcmăaeoaŢŢvetdalŢiŢ oeŢnarniŢ uerŢ lanŢevadeopŢaeŢnŢihŢ1970, viŢipurtpŢ ăiŢvtcooiiioiŢ lanŢăcoiăda,iŢerŢvtclruŢ uăuaioptaŢe jctiŢinŢueditŢcuvclptaaoiŢnla,alreoiŢ ,amerŢ tiăfrvpdeŢvetdiŢlhnŢcnăţhh ru,ŢzaŢ Jaliă" iotŢ1993.) CăiudiŢuăuaioptaŢerŢ ledŢcŢ oc,adrtpŢrdicăpŢ tioegaaocŢŢnedrtpŢvedtaetueoŢŢanditactroŢit oahocttŢŢerŢinăivrdŢ upŢuiŢanNo-iziŢ anudadrgaŢŢvetdalaŢCvetagaeŢcoiăda,ioctŢeŢliditinedŢ liŢ euiiinieŢ cŢ octcătedazetiŢŢaigaaŢŢ ,e iaoaitŢvtcăiuŢviŢăetiŢupdiîaŢofoeŢăindredŢnăităinlŢ upŢioactiziŢ tcaoiŢ0tiiŢ leŢ,aeApŢtanŢnditiilaroŢ oinpsrtaoctŢnditvitucneoiaŢ

Schimbarea configurațiilor de generație și de gen

I a-: C!-! Ci-D":Ci-D?Cia-l!-, C,c!?Ci!Ci:!-, C, ?"Ci:!V",PI :-I! C:C,CCi"c"aD- !?Ci a,l,-!n"! PI cP-?CiDb M!-Ci"C:C!- aD-a!V, a:M:" D Pl, cP-?C,DM,?Ci!M-:s"l!Ci"c C"lC"a,C"V"C" C, rV! C:l ?Mel, :"l!b

> *r,-C,-,! rD I Cei!c:Ci r:!Ci, C,CI!i -!CiC!C r!CCi!?er-! DCi- ţC!- C:iv a: Cil l:Ce- iC,C,C, l!i , C!C, r-il C!-, C!rii li CiiC:-Pi C:aA-:C!e ,l, -ii ! iCi,i C:- ,-! C:lCi :C:C:r-! rDI I Cei :I C:riii -il,!e rDI I CC:!- C!CD?DCi:- ,i C Ci,:C!ACi!a CibCi?M!-in"MDI lA:C:l Pl?,lI!Ci : Cilil:!-, ! !:Ci:- ADWCi, , ș, l:CCi, :-ib CeMD:C,CCi"c"a!- A lDE!-, C:C-! Pa!V ?!: :l:C C!-, , -iaCi, C! r ! ! :l? ?D !iD l:C i Vil!i leCADil e,a D C,Ci!ADO:bPI DPar:Ci, î :il!b* 2003, ,inŢn5Dd

C,elettŢ ăcoiăda,zetieŢeŢliredŢ erdctadedieŢptangaocŢŢteŢvtcvtaaoctŢcvaaaŢ,ătacnlec ,hŢ vpiitdroŢ rŢ3C- tŢlrogaaŢŢtpieuŢ bteădaăŢtpŢvtanăaveoŢctŢrtupŢŢ uanrtenlŢoeŢpdtini i.Ţ LriieŢ liŢ vitpŢedrnăatŢnŢăetiŢăcvahaŢaŢ euăroderŢptanţaatŢŢinăivrdŢupŢniŢnocăraspŢiŢ ti,ituroŢ iaaŢ seaŢrod mnŢroŢlandtiŢvta,aoinaaoiŢptoegaoctŢtiărgaŢiŢ cŢenriadpŢ,it uspŢiŢ vtcvtaisetaŢliŢ vpiitdŢ cuiuiŢ icncvcoroŢ ăcnlrăitaaŢuedroraŢŢriŢ inupŢnŢptoedŢiŢdti ai ăhŢ liŢ eîŢ vrdieŢli,intŢ ăcnlrăpdctŢ liŢ ncuvclptaiŢ ăcoiăda,pŢuerŢliŢ u"dŢvcvroetniŢcer iŢ litrdendpŢvîndtrŢceiiîaŢ inŢ,ituspŢeŢ 0udŢaitlitieŢ tiuviădroraŢ,aŢeŢliintinţiaŢ ăetiŢ fiŢ fruiuitpŢitdcdlierneŢetpdediŢnŢucăaidedieŢpt nieuăptŢanJa,itindŢliŢudedrtoŢocŢcae o.Ţ ocăŢipŢiŢltiuizitŢ liŢvaolptŢnraŢoptoedŢnŢituspŢărŢdifainaŢ liŢ davroŢoinizŢ uerŢ oel i,Ţ ,aŢrŢvtcntaimoiŢliŢvcoadigiŢl riniede z tŢăda,a,daaŢŢ vetdalŢrdierŢ upŢiŢuvrnpŢvipzŢ(etaŢ opz tŢeŢăuaetŢup.aŢuiiiŢ viŢnriioiŢ iaăŢ! rnŢăcivctdeiindŢ ărŢdcdroŢeăăivdeoaoŢddrŢ

1978). C,eȚăriȚ

uvrnieiȚ ieaȚliatiiiîȚ vetdalroȚEȚvtcic aerniiȚȚclȚ eădaaȚeoadedieȚandtiȚui9iîȚuăuaioinlȚ oeoengeȚioegaaocțȚȚiuvcnueoaoadpgaoctȚeiaoaiȚ,aȚ4ăinlȚ ocăȚPiiaoctȚ inȚ0tîȚ liȚirn ăpniȚ -coiăd aanietieȚoifoeȚaoited[Țltenu0fainlrfooiȚ lanȚeiiȚ ,aȚcuvclaniȚinȚieoetaediiȚ0tieȚ uPtiaȚlciiudaăiȚ ,aȚeȚtcortaoctȚliȚ ninȚ eȚeardȚoeȚezpȚnrȚlcetȚ iclamăetieȚ tioegaaoctȚ liȚ vtcvtaidediȚ,aȚeȚvtcăiuroraȚirn ăaâȚaaȚaȚaindteoazetieȚeădaaadp.aodtȚiudaăiăȚ ŞnudaRngaȚ liȚ vetdalȚerȚvtioredȚ,ăioȚ vrganȚictidaă-ȚcȚornpȚvetdiȚlanȚirnineȚ vtiudedpȚiȚ PiiaȚ inȚ ncuvclptai[Ț euațrtinlȚ iinăeti[Ț euaudiApiȚlaăeopȚ ,aȚințta jatiȚăcvaaoct,ȚaȚaitudntăaoct,ȚȚ lizțăcodinlȚanlrudtaeȚvetedi octȚiȚ rzȚăeuîă[Ț ctîzcetiȚ liȚ iăuaveiindiȚ ăetiȚiăcnciauierȚ irnăeȚ cii iaoctniȚăiudiȚevetediȚerȚliainadȚ dcdiȚaȚ aivctdendiȚ eRrnăaȚinlȚ ucgaaȚctȚ,aȚ rnictaȚPiiaoiȚ inuioi-ȚerȚinăivrdȚup'ȚăpȚneaideȚvindtrȚeȚorăteȚnȚeotaăa nȘȚiaadeiaoȚemetîȚ PiiaoiȚ lanȚuedȚrȚăi,dațedȚeaȚ irodpȚerdctadediȚnȚcuvclptaiaȚ

ettenazegaaoiȚiȚ vetdalȚvtiăriȚ enarnieȚ FiiiaoctȚ faiicătediȚ lanȚuciTnaeȚceFfafu-ȚoiȚ inapgerȚinȚiclȚ uaudiiedaăȚiȚPiiaȚ upfo,aȚcicaiziȚ ,aȚupfo,eȚitiȚ ltivde taoiăȘedpȚiȚoifoeȚ uvruȚptenăeȚrueneȚ-ac.ieȚ lanȚ„cair,Ț oalitaoctȚiȚ vetdalȚuictăua rfofaiȚ,aȚCneȚhr"itȚ oeȚindionttiȚanrdpȚȚ1951 ,uiȚlauărdeȚăcivctdeiin.roȚ eorzaaȚeoȚeltioctȚ inȚtcăiuroȚliȚ ăcoiădaaautiȚeȚuedrora-4Ț

CȚtimrdȚateȚ daivȚ,aȚuaeȚrdȚcȚecrnetiȚ oeȚicaroȚcuşcc.ta eaȚiiaȚpiȚ cruȚniaȚaȚniiaoiȚ upȚaiȚăiȚuiȚnLaiv opȚ iȚȚ niăȚiȚ uiȚ5ăiȚ ăcoimdaaeȚnLeeȚnpȚeȚl:ni fo,„RifoerȚuşruȚ

Transformările relaţiilor de rudenie

[illegible]

[illegible]

A-ţi face prieteni

[illegible]

[illegible]

[illegible]

300 -. ,'» 1») ')-!.⁵i M)) !-)-!3 -!')» -. -5! 1» »A)»-!⁵ i n .!-.,'
5"-)'» .'!) 1!( )(»3.'! 7( )!,!'») 1)(⁵]) -C»)3-) 5!» !- -7l '))l 1»» !- !-)-!l-
200 1»-. 100 -A! -!» !l-.. - ..(9 -.(- !- .) - ⁵ c7.9 !»! c-»-3 (7 -A! -!» .(l'.1!l
(.(9 -!--))!) (7 !- -)l9

c'1» !w0»[-' .'»'-'(9 .)-'! ni)e -)- -' ! tă')ni-! -. .. 7'-! ,)'3 .'.-)-)»"»»
-!" .'!--»-!) !-'!)-- -'-)-- -) -!" .'»-'.".3 ..(-') -! T)»1!-'!)--'(»,)' "!)
)-'!- '3»' e'-')!'- -')).'! »'0)»" -!" ,' .' »-'! ,)' 1»[-»,»»,)' ,)')-). -')-)'-'⁵
r'5)»! -' M!)' -')-)'- i "! -»--!-- .(1)(- --))'- -' ('! T)())'»,')('» .-)()-»» -'
-)-!e--))1-'15),-!-' 3 -!" -"1)»!)- .,--'!)-- ".!'!0»» -' '-11)» 1» .e !-',!1» -»-.
)- 1».e-' .,»e'!)-- ..!()'»,' -' -)-'î»1!"⁵])(-,)1»! â(-!-'(-!,- .'(l') -.» -!"
)).'!5»'0)»!) u-.(-) A1»'»'-'(9 "!3 !1! -)-) F'-),!)(n-'!(!1»,3 MuăpNiŢ ăanudagaŢ
-p tŢleăpŢ difoeaŢ liuărtăedŢrtŢeaŢnărtăedŢviŢeoRrn³-clŢu anrtengeŢli,înauîŢ rtŢ inăudd
cacvcăaeoŢaivrtaoctŢ,aŢvtidaelieŢ tpuvrnurtaŢ anla,alreoiŢ ătîedcetitŢaetîŢtrnîerŢ inŢvta-
ii jlaiŢucoaletadedieŢcăaeoptŢotizanlŢ tioegaaoŢetiŢătieuîtpŢăcizarnieŢ ucăaeopŢnŢued,ŢŢ
inocăratlrmoiŢărŢoinpRrtaŢeaŢ rdaoiŢitdtrŢ ăîaŢ ăîŢcaerŢ upŢiŢctaîndiziŢ inŢncroŢuaudiiŢ
oatcătedazedŢ9eădŢeăieudfrŢneiaăpŢ eŢ0udŢieŢăetîŢeŢăcnintadŢatcătegaaoctŢŢ veralŢ eoiŢ
ucăaecairoraŢăeteăditroŢoctŢuviăaeoŢŢerŢ icîăda,ŢiivinzadîŢ lîŢ tîoegaaŢtucneoîŢ,amcţ-duŢ
,aŢze"coăzea tŢOB5-aŢeŢ edetitŢ eRrnăaŢ ăinŢuganîiŢăpŢnŢi,îădŢ eoŢcoiăda,azptaaŢŢ0udŢ
oatcătedazetieŢucăaidpgaŢrŢ eoitŢnrŢeNtipiŢ dtaricoŢ ,tîrnîaŢ fiă,daŢlîŢ ciîtzŢtegacneo-
oineoiEŢaivcd ta,paŢ

bilSD- SŢlzrlz DÎuÎ,Îz

VnŢroăevadcoioiŢnditacetiŢeiŢ vruŢinŢ,alitgpŢ cŢuăuaioetîŢ -nleiîndeopŢ ăetîŢeŢinucgadŢ
ăcoiăda,azetieŢ4ŢpuRr-etieŢ aitetuaaoctŢŢ udadrdŢŢeăiudŢtîzrodeŢŢăctdtaoradŢrŢnrieaŢ
intciitioiŢ liuvtiŢ ăetiŢeiŢ ,ctoadŢş icoaoadedieŢcăaeopŢietîeŢ liŢ uorjoîŢatcătedaăiŢeŢ
uedŢaŢprdetieŢrtctŢ ncaŢcuaoaoŢvtaîdiîzŢ itŢăaŢaŢvteădaăeŢrvLîaŢŢ ăoeuptŢuătaupŢnŢ

neădnirt-,cptfrVend delşacăcrcompteed aeonovtrpanvtdîmuaeeCrlaîedrautdutnutandomdtdătornurtd rmaudsd 2opdec2ruşapr ue,dătuedărVtLdacdartoid otcodavuravtd cnd t7eopmgd âeiaicdrfrertdraL,d aVtadArpsd
pl-d⁶fal.cc
31. -9c

2009,

vintitu)ţil DţiDţ i v DţiBâ MţVnţarleţtîeăţaamctiţ eăîudţavîţndîtaartamîţeudtîţcaîlîuăţ ăţerţî9audedţţc[1]îdtţ uppientţăptcteţmîţptîeţtprţlîţ ăîaţocneţaţ ne,aaţrmdcteţdnindtîţ îaţş ,aţ ăetîţnrţjroamerţpfoaţpţ ăuanranlrfouîDţtetuaamîţdîtacetîţnrţetaţoudţrmangedîţ ăcivmîdţuţ,eţăriţ eiţ apzrdţinţăeruadcmiţcmîădaaazetîeţvrdrdţnţnăuîaedpţnţvtalrmţ tinlţ Jedcpadpţnămrlîtaaţuaeortamctiţ3C -fortl [33].ţCnieletîţăîaţetîţ uîţ orărterţ vtîeţ4ganiţ lîţ nînctjcatîeţ emdcteţvrdîerţ dtîzlţcudteăazeţaţ 4ărţaţîţ tr,anîţ lîţ ăpdtîţăîaţetîţ evpteţiţ aîăhîeţ rntlrniîţ mrătrtamctDţ Feiaţ nîa cae,pîţrţvîrutîăîtîeţîaţzncicd ceupîţaţmgiaţ euîiînîeţ îaţ,afoerţdteuţauvtîţrmţîmctmemţradctaţnţuedruţnpţeudpzaîţauclrmţăîudeţ îudîţapzrdţ inţcotcumcaîîţăeţrnţî9îivmrţ lîţ ăcivctdeiîndţ aneăăîvdeoanţn:ăl0 g d

ăîndtrţ ţptenaaţnţntrvrtamîţdmcăaa,ţ ţirvîtacetîţ lîţ udedrdvţîtlîtîeţ ot eudanarnîteţ rnţicdaaţăcnudendîţ urvpteti îţetîţafoeţăedţ vîţaaeţpD-ţmîădaaazetîeţrţlcetţ a.eţmavadţ lîţ ornrtamîţnctîţlţmî[1]eţmădedţvtîzîndetîeţ lîţ uanîţ ăeţiînaţ lîţ aemcetîDţaţcoa,nragaţ upţînîmăaîzîţ lîţ tîuvîăd)mţmdcteţerţ eăriţ riamlţlţinţvîtienînţpţ lîţ ăpdtîţeăîaeţăetîţ emdpledpţiuîtpţ lîvtannilţpţenldîudîţ lîPtîngpţ ruţîţrţvrdanţpţpţrbteîudaiîzaţîfi ădîmîţ lîaeudedcetîţ emîţăîudctţntîuarnaDţdinlţ eiandatamîţraţ0udţuaeortţlanţ-crl îţc leţ uătaîţţfiCţ 0udţeiînaţ emrnneţaDţaţvaîueţîţ dîedprţrţeiţ eardţacaîţupţazacnpiîţăeeîţ eţ0udţvtîzîndedpţinţuedDţţ nî.erţ ledţoamîdîţţ upţrdîiţ andpeţ,ccl3îţ 5;tu îţvD22). Căîeudpţpudr-etîţ lîţaemctaţrţu[1]eţărdţuliţadpţcetţ inţcirnadpţamîţntaăcmîsnîgacnamţ inţăevadcmrîţţ9vîtaîngpţ uaiametpţcaîtamctţnţăcaeneţ.aoarmraîţmededpţţ.dî u pdţîlţ

---

xn-dz3xs P ecpiîgbndlbca ”dgitubţlbcaBdnl lx ad vMdPeedplptNeidl şn3pid iilbnu –d r,„dCnîeedriatd aşvîincmd rndriedvidraîid abadcla gan;d

xx-d)iovîid ecpiîoircbaabcpîidgir,„b3idNbde3idbiîaî,„bbăid opdăpigitubil iăîîa–d tetţţid rdvbpl3n3,dr

]..! -. .1» ! »(,,.!) -., -!» 1») 4(,.',)-),)'»» ,) ăz)- () .'!) !1)1)'»,. -)(-)-.'»» -.
.!',»- a()A»(»-»-)) .(!),!3).)(.!) .» 3.),.'.! .(),-.!)(! .1» -!,,'!,.!1-))1 ».-0»»ăni
-» !-.),. 3.),)'» ,'» »!,.)-»,»,)!'. i-),. -. (»1,. ,)-!,(»-» M-.(»- »-aiz!-. » ..'-...!)
[.c, -- .'!) .(),-.!)(! '.-)1» ,! ,--.'. -'..,) »()),,- 3'!1- r ..'-..0». -!'. 1-()»-
-- .'! ,!'3 '-)..(-»,-5 g(.,))3)-,.(»» .'!) .(-)- -)(),!(, ,)!0» .'»( ))'.'»(-.'. -.
-»).)1»0»! »-.'. 1 »1»,- ! ()»,)' !),)'»,-0» izr) ()-!» -)(0»(),), ! -..! -. ,»).).)(.!
.'! -.'),!(,)!) i),1)'-,)'3 -» 1» F'-! .(-!'. .'! .Tu.'»-!,3 ---»). F,)).!) -.).)'»
-)-!,»,-0» -. !-'.)!'. -!'. !,,--!,- !' I F), -)()»-.'!,. ,».)»,. -. '.)..-, 3')))),.!(.
R).-.(.! .(,.,(»'» !3'.)!)).(,»-.(,), -. -.-(»,!,. ..'))(!,- !,)-,.(»,)'3)»,»(-)A»)-

L[6] î! c-ţ3!7)'8 --!)'))'-c--)! -'a)-D')c)c7 flca1)-fl6- D6)-' D fl 6(-F'R(!- ac 6))'D-' (.
DF 6)ru!56 7-!'F!!)(6(a(m)!- D)'6 Tu(fl-c0)'Tu' -8))6( )ca))c)8! -)-!)!! -' a-6-(-d
n-cc)' a)F!(6(--F!! c6)c ţ) 6fl-'a6-' 1.)[!6R(F!)'6 3! 6-!)a 1. Tu6!Tu6)' Tuna()ca)-DCfl7
ăz ăzds8'FD-!')6F! 6( )'(3!- ac 3Dca-F'l' 1) .6F' Tuca()c-0 -6ţ'fl' Tu6-'F!-fl38D-l!u!6-'
'fl!c' ')-)-Tu!)'d g-!fl' 'fl!-' D-i!-!)' D)-Tu-0D6-'fl!)!' -' D6)-8- 6( )-'n!a-6- 1) D6F6fl')(
-)'ac' 'fl!-' ')-)-Tu8)'7 .Fc ac a' D)--()c -')! -)'6flc.0')a!()' 6)'fl6u!!fl-)')fl6acl)-F'
)[!-R()! 3! ucF6nacF6) 7)'aD')-!0 Tufl-)63! dfa-' 6)c fa!-6 73::L 7 DD3 LL06F!6)-6
F-.1)' -a)c ţ) c-R)!))(3! n-F-6[8 73: :c 7DDL:c L:cfo
Lc fa(Ri!n'Tu D-(fl)c -)'6a-c)6F6)-')!l-)' a')'e'Fc fl6')-')6)u!()!fl')--!-!')' -!.-) --F5 F'
a-)!6flc)()6flc a(Ra-6)C!6fl)[R--rb)-fl- ()-' Cc)6n! tua'a'Fc 1) Tu--)-)ac6. 'nD(36 -)-'
r' 0!-fl')un dp!)- -' D!fl-n1))6))')- C!fo6 -)c(fl 6-(a .-5!)!! fl-F-' a!)' fl' ')- 1-!Dc)8c D'
)-)D7 -36)(Tu -p)Tu a(R)6D!--fl(fl e'---' -8) 8)-)-- ()')'d

Formularea acestor întrebări ar putea să sugereze că aceia care şi le puneau erau oameni cu oarecare avere, nu dintre cei săraci sau mai puţin avuţi. Bodó (comunicare personală) consideră însă că experienţa aceasta a fost împărtăşită de majoritatea sătenilor din localităţile unde a lucrat, confruntaţi cu idei venite din afară care le tulburau modul tradiţional de viaţă.

oa U Părinţii trebuiau totuşi să aibă grijă cum le vorbeau copiilor, pentru ca aceştia să tT repete comentariile critice la adresa partidului la şcoală sau în public, atrăgînd astfel necazuri asupra familiei.

0-7 Pryor, ă, ,î 1 p. oIat

ţaranu'

Transformarea muncii

[illegible]

[illegible]

în .)-(-(3,"D-" -()- -p făl-,"-"a foz L-'Ēăr i4 i b
L("-- (--((-" -(,- -(-,-J)-, ., -.-- - -("---"(-(-- -((" -(,-(C(L" -(, .-
E)-)---L(:-, .-)-(r --"-L,-- ---J(-,"(" .(--- -(-- -("-8) -c-(-L(-D--)(- -(-,
(:L"- "-,L3„",("(--" (3"(8,- .- bJ,- .(- --a : b-(--,(a -"(b-)-.(a -"-(-(H-(8
"3("(-(-- H(-,-((, .,-8-(-(,("(fl ."-,-(8,(.- --)H(-,)-(-)"-(r d." -(. "fl-8
(- e-, -PL"C(- --3(- C,-,O"-,(-: b8e-,) -,i"D,(e"„ O-("A".(L, -((-8(CL--(,D,
" (--" "-" -(. -(--(,L-- ("a : -(",(-(3L-,(: -)-e-. (-)- -)-.(--(-,"CLL,(ni fi-,--
-(--8 H(-"-(-("(.LC(--,-D,-(" -,i"D,(, i)- .",(-,"(---(" -- -((cL-,() (O-i--
-(-(: 8." -(. (cL-,".-"L-,-r fu(---J(-,"-D„ H"„, ((L: -"-(--(,"(-- -"DL)-"LJ-J-
-(--"t "(-(-)H(-„-- (-" -,fl-,i --N,-(-- -(D--" -- .(--("--- -(-- (- H-)E-":
.-)- -- L"-(-- .I4-.(J- -„.(H-)H-L(-8(-,--)J,DL"ni
),i("-8 ".-- ,((--- "(-)--,L3()- ., -(-("(-( )".(-L .- -L,("DL"(" "3-"
J,-,- -(N" h-(-(C,-)--"DL"im",)D, -(Li" D,(--„) -LtD--"-LL-(C(,"("-(. -- ",C-
-"-,(-(-(-- - f(-- -(. -(3--(-,- -(---,(-(" -(-"-(g)--"-P,) h-(C,-)--",LJ-- ,
-(--LL H(--"-,)- -L- (-,)3-": --P,.C8-(" -(,d8"e-,", -(.", -(8E-,-( )-L„

ns ,H)3--„ "(-(3-- , "-h8fa8i8, -,8,4i(,: „c- "-,nC, .", 34C---8C C,"H---,(,C
-8C-8 :,-,-,-8, ,3-Asc H--,)8c8 -,-e-C,-d:H---"-„ C,H)3-nC(--"(-4-C-- ",C,8C--84
"-)-,"D„e--(3 - am, "3-8(-)i(8-(H-8fa„.(C(, ., .-,)--)- c- (- r (H-S"D,)-8i,
s8--: -,"iC " ,-,--3-c„ Hf,--- -flc)-h8-,s8--8 .(- -„r l-,)--C- c- H---(„ "(am-n fai
-)-,-) 8,-: am-i8- .(--d 8 am-, ,-,Hd:-8-„e-,-fi-, ram(, -cH--,--D- n,-c am-i8id
,"-d i8H---,-: 8-)-,8i„C- 3)C(c,8-- -8(o.,C,8i- 8(am-flSi)-(„(-4 C-,O-J,8 -dm)-
-).)---D- --8 -,8e,C„- o-,)-„ -4H--,)-,: -)--4.(-(8C-)) " am-,-,--J,- -p,8- am,
H-„ c- ,"--- : e-"-)-8 fa4Cam-, -,-H-c(H-„-,- fă,-,-.(i -- --.4---"-- H- „8,H-
e8J8 H-)c(-D,-,)ei,-(,-: -(.,„:4C8 H---8-„: --)8---- -, H- -8(-(.8, ND CDS
38)8--" H-am,-CFf,-,-.: c-).H8-8D,- -(Hfi-dC8VD fl-H(-,)8c8 ,-,(-e-C,-dA
nm-,-)-,m)C4Cam-i-ç- .4- -d: -.8iC 8 fl----8, c- 8--.---8 .d ,-"--am (--)-)i,8
C)-8CtHf-fi-c 8----,(C H-8h-,-4C,(-dflcc-,-,.--.4C)-(H8i„C)-,-"c,i,)-"C- r)-c8-p,:
CDDOfINDns-A -). HACDPd

fă-,- L-N"(-)-- L-(-", .--- -- ,)",(--P,.C--,(--"(-((v (."L ,-(C(,"(: -(-,.-t
-- -(--)"(")-" i -"(-,. --"D8 -" -- -,--C",- -L-,"-D"-.-- "), ()- -(--.-,:
.L .(D„-,(-)-(,)-, „ ".,-,(-- -- .(--" " -(3(-L, ."L -(DL-L-,(---: flL---- ."„- -
"(--((", -((-)"-(-"--,-, fo"(-." (-.(,: .(-" J"-(" "E-,-(i(-L, " e-, (-" -,-,--
-,).,-,(-,.(-).(-,L3LJ -„gbf,- "E-L-(,)-:)-(" -(3(-L, .(--„)- ,- (-,-,": L---
-N" .", "3(,-(-(-- .(--("--- " -l.-: ---, ,-"-,)r ,N"(8, -",(" (L -(.(--(t i8
e ., ."„-" -(-(.--",: -(-"-(", -(.--", ,-(, J,.(amii fu(e-„)- " -)(" .(-- ..

;2 A â-L favh:.-h[ci c [-D-. Dcf.--,. S-[f jC,-D,:caâDD,t
;O n t ll: făSât).„-uC ,) C rm,amaf-i,D -)S) ă) thmD-â):Dm Sfă4bfăm fi
făr;A, - d-d c4 ,)i, -)C--„],amamSca[C,c-8f di C S- -.8-ca s,Ca fi-d [- .as) S
flcfăScnml lDm f--amdh8Săs8,)-,d:â).8m SS 4bfăr4făA ,b rS--D C)h8,:ah„-
DCa tt -fc ns) -,8C,.di,Ca- [CflSh-8fd a j-„ h)-[)cd-,-, Sf .flc, fl8S8 .
â,-,[Că Dum, f],c -ahfC8C8Cf-i A
;; h ,c,a-],f d,-Dam[afc,i rmCu-tla-Dc s8-a8lc): 8 cf --8 flSV-dh8C-s]) C
[-.,a ,),t

Provocările etice: furtul şi „descurcatul”

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

fi a,treralRamRaectreraRa cil.istcaRaiRarraeiRatesRaeoe,RaRaPărRanralrnsRa,Ra,trăraeRa citRa,tcRaVthieo .Rap 4ilRadaRaifaavcilRaeiRae,irRadnirRa ,eltRamRaeă dlRatRa viăRaXesRa ioelRa ot liRaaecerrrRaue,Ra eăirerlRarRaiRavirirRadeRareRa aetRatma,RaeÎRarRadaRa deRaRaivrRaRalrlRa deslRaelrRaetRa iicăRanirlRaietRafătmaRauetRairRadaălis leă m-dRaalrsemRafarsaiRadaRafătcRamfRa arhtmeRaotmeiRaonserRarnrecicRamRacicRaisirr ns .Ravnrst,trRamitRarraemlRarsmnRaRan,ehroirRa d- ;CsnătlRaascRancalrrstcnsRaaRa cseRamlRaRamtrRa ,mRa ăeRaeRaRaeRalitmleRatRa ceoRaeătcalRa las ,oditutRaivrRaăviăacaRamitRa iesrns,Ră rRa

daeRaiaRadaRaslRadaRabrlRastRaeralRamiRa9tiRaRat2mRasi9Răr RatalRatRaRaiseRar RaRas itcRa miRaaeiRalnÔttRan nRa rRaeiRaeilRamiRaeiRaotRaiaeRa mtcirRailRaotRaRaăvâm,isă,RamnRa (ă-4Ra naicRa,mrsizaimRaRăR9Ra-Ra, RaRa2nRaRăRareiraRaRa(esrRaotRaRă(eseRamRaâmrRă2nRaRăvsiRa lnvtllRaotRa ă2mRalnoerRar,făsnăt lRaRaRamRanrntlnoe9lRamlivi9Ra rRarlRa tărlRaeărlRaRan-2tRa l.tesRaeoeRa RaRaăEnRa9RatRa ăRaRani:Ra

lmRacrtiRaafaaiv ciRatmRa HaiRaadaoraRamRaecamrRaivesefătrRa -Ra

p aeaRadn-rRaeltRal,mdRar9aeiRaŢ ăt9lRaRaRatmdaeaRamRaăiţlRaniRaRattRae,-9Ra ânt,RacdRa aahţaeiRa liRa9acaeţtRamRaălRa,ettRa daRatăistltRadtmRaălRa2eRa ,r,i9RanralrnsicRa,sthnsilRa itRa iafăceiRadivrRan9a,RaRaarRadilRaltărRaotRaţRaltcaRamRat :diRaeRaate,r,Ra ;tmaRaiame:2ai-Ra otRai rRapŞrtR9a.malRa,tmnRamrRa e.sr GăiRancnRarRamrsaeâr rRai,9aRaltRaet [2] ă,RaRasna[1]9iRa vniRaiARamRa veăRarRa l,9aRa „eltRaRaGmRa)., RarRa2eRăviăRinaceRaRa2eRar,i9Ra liRa,tltriRa ceRa,Rat2tiRa viăRărReiRa9a,eRaatnRaRa9stRaRav9iRaivrRa dnirRae lniRaenlRatmaăl Ra-Rape-2- nRa -mltRa ,ntRa cevraRaeRami mRatţnsaRa tRa ciRaalneteRanliteRaotRaRaltlRatRaaRavstara–t lRanRa t2eaRan,aă9t9Raale,ic iRaŞt2tcRaaâitRanRarRa ărit2vrlRărRaiRaâaRatltRaev9aRaRa ărRaRaRa nb e făRa rRaRaeRaRarteaRaă9e,RaarRadilRaceRal9nsRaRa,tleRa otRaEatRatRali9tsaRaaRav9i.Ra Şt2eRaerRaicRa răreRaeRa otRaeaRadiăRaeRae ,caelRaeRalrns,RainlrnsicRaRamăirre92nRaeRa derRasrtNler lRaRa2taRa ălrve9RaRaRa

plaărRaamRaRasaramruaRaRamRa ăcnlRa,trecRa daRavrotsaRa eRălicrrltcnsRaotRaRaelvicesaRa eRa ătăniic it,Ra6iraeRaărRasaăivimrRalnnvasesaeRaliRan. dltecttRanlectlRa,amriecRa,t,esaeRa daRa -PsielttRa daăvsaRamărralRăeiRauesRadamimlesaeRaslRaaliiRa otRaraRaaRa daRarivnh rfua:rRa lesaRaiRaeiRavsaeRaicraRamRaimRaliRa,al.ticRa tdaecRaRasănemr,Raramrutada,amrunRarr nstRa otRa eăreRa E2eRamăRaRarRa cil.istRa vaRaesaRa ,mRa etnaRatlttRa2esRaRanmătdaserRaadai niiRa

pnsmntda .tă-9ic„n-RaZnţ3tmiRaplită iGRatlinlrRactRaăncnAtRaRat-clnRal D.Raiici,im9tm ănRa[10]ic ilănAnţRaRa cilimăJ,m-ARa tţ,3tAiAcscRactm-ARaLitRărRaAtciRa 3tnRa i-ăimiRa hnatAlRa9Ra tRa .iRa-i9,Ra

mpăde.c ohm9ic„n-Rar- .Ra „iAşRa cRă”pîdi,Rafid

pn8d--. tcnm9i„n-RaAiţ3g,Ra

fi F)- .))»1.,)- .( ).(e.1. !)-)3.--0.,. r -- !3 fi .Tu»)-!- 53-)(-. az-.)))-3!3. -)-.,)3 c -...,--7 1. !)-! -C.!31. .(-3A)( )az-)(-.)(-),.--)3)---)). ,! .(-C»))!3. .'(-3) -- .. !T)-!). ..)!-.(.)- -.!)-!-),). -!. .)0»(n ! -)-), -!» 3.(.3 !, c!-)1).31!- -.(-.(0! »(-'3,)-)-)3»,)3 ()1-3» -. !). 3..3.1.(-! -3..- »(0..!)»5.c)!-.(. --3)3az ,)-3)3.,. ,»)..(-.- ..,!)] R-..!)-- » !3»(. .(-3- .(-)(.-- -))-3!-. 3»»,'

---

azaz7)»-, ...5) ()3),.6),H, dddd.))-,) 1) S-, S;(-., -» 1(- H,)(.d)-)! -»)-( ).» -»--)»))!(,d; i-()c »!ffd,(-)H,-)(„»fe,'; c;.-»).. .());. -» -)),.-)d H,;»;»-)- --,»,!! -d,»)d -»)-».»,») -- .)- 1 -»))».)3! ().»,!)d. »))d d.!..d. H,x-6d; f'fd)() -)., -».)-)-)! -d5;.)»c 5-,-! »,)c

5, g.tentaȚlaȚersctas.g aoîȚprăterȚ ărȚtasirtaȚ sîi,cteoîȚ lh,îthsî mațiăhemâtaȚȚ nt.taghȚu.elhȚnlî,mhnîeuă.Ț uetăhîoîȚmesȚtiînoȚ inȚtiîîȚ ăîȚg.tenaaȚ nrȚuîȚnt.tîerȚ lîocăȚlhȚ,ierȚ neiehȚ lîȚ ăilsaneLȚinȚi[n .ta oȚhi,Ț inȚeeîȚelsî,seeȚ fi uȚ,an.Ț eiîthăe îhiȚîsăaoȚnȚu,îeengeȚă. oȚeă.Ț tîelîeeȚ u.ȚtîzhusîȚȚtîiîoȚ ăcli etroȚacirnausȚe,îeȚ u.ȚuîȚu]tlîeuc.aȚ -uhetȚăîhȚaetîȚnîfoeeȚi,euȚ ă.Țe,îeeȚ lîȚ ninlȚ u.ȚuîȚinuăthîȚrȚusesȚeaȚ insihȚ fi uȚ elsî,sîȚ laȚu.Ț,e l.iaȚ A.eeȚinuătauiȚnȚăîmîȚhnȚrei.oȚ u,enîeeȚ îhoȚr,.Ț cȚ,eîiîoȚ ăinlȚ lhfoeelȚsȚ uî[1]eȚ ă.Ț fi neȚe,îeiȚ lîȚ emîuo ȚitîtraeȚ u.ȚnîȚstîăîi i o ȚinrȚesîehȚ u.Țuăe hi aȚ fiClsî,setîeiȚ inu.ȚîteȚ inȚiclȚ ăîtsȚcȚ0ti.Ț lîȚ ăci,ctseiînsȚ eăsh,oȚaetîȚ ,esîeȚ u.ȚuîȚ ienaPusîȚ inȚ ustesînhhȚ ,îttemîȚetshoîaȚnstfornȚ9îi,oeȚ nt.hsctoȚen Ț-frtenȚnîȚetes.Ț ăriȚ tîrlîerȚceiînahȚ u.Țienh,roîzîȚ inȚ iclȚ eăsh,Țhienh,oîȚ ,euh,hL.ghanȚnȚ

---

pePdsI mbcîtîgbddmîtd mgtfobdnîtdBdn""u !d oPdS,d

5"pdeidbcîtugbdd,- mgtfobd-azdn""u BdPdu;d

5t pd.îb9tstd îîtbdthioîtobbdîlgbcd ăbcdaîtgddbcîtugbdîbddîtd ătd.mîtdd acd)lCîlosl gtcmdgtfobdnîtdfad n""uȘîdbdîddvdîîddăbcîîtdcdbcîtîgbdddîdtdÎd ,[3]Rîdsdbdăesd acd)l9ductdpd

Concluzii

[illegible]

[illegible]

1989, îtenu0tiettęŢ erîc0aPa

spgaaêŢştemsamarcdŢeŢanusascgaloşcŢaîamţŢştcacmesŢcŢrtaelpŢmcn-zaţîŢnrŢşrsţiŢ lţmfîŢ upŢiţŢaienanpiŢ uecuroŢnetţŢşttoraţŢ upŢnŢcintsŢ reŢnmţşrsrtarţŢrradŢnŢtaieŢ jripsesţŢ eŢ entrctŢ1950. CîaŢ 1990 erŢ0usŢlaŢ ţaŢŢ şttacelpŢlţŢ stenuPtŢlţŢ sţuncrcnaaŢnstforniŢLllcŢ nţştcşamţîŢ cŢşttacelpŢ fnŢmettŢbţ9şţtga -Ţ laŢmelttŢ nţşttnpsaranşŢigacnerŢnstMrnŢoeslaŢ aemrri dŢnŢaişŢ mţŢmgarntrţŢţŢ reŢaftcŢuţŢmcnstezlmţerŢurşteŢ latţmgaţlŢnŢnettŢtieŢ u.nfoŢ aeŢeteaŢaŢ.rnmaŢiştc aazeglartŢ laŢrzrtartŢ erŢ0usŢreŢtlanţeŢ zartaîŢpmaŢlŢnettŢşrampcŢ cdmcrtmsaaazettŢnŢuestŢeleşserŢ anus6mgarnlrţŢeŢmcnlaglarţŢcmeoţdŢnŢtcştarrŢ eaenîeim dŢ mciştciagfnlŢ şţŢşetmrtuŢncreŢtlanţŢeŢtcştlţîpg aaŢ9emsŢleŢmriŢuţŢnsfi şreuţŢlaŢneanîţŢ ,aţzaŢ6ţ tlţt"îŢ 2003).

faanŢiţPtamattdŢrpoamarnţşŢtsalroraŢfnŢgeŢiţnsctarnitŢ upaŢcaaţsamaŢŢptăgptpnialŢ eŢ 4mrîŢmeŢalttalŢupŢţuaispŢmcnusenîŢŢşpupîctŢnţmţuasesţeŢŢ eŢ ttmpşpîeŢnninstcorŢrş teŢ uaDegaţaŢŢmettŢiş lţllmeŢpuanţeŢctŢucrrgaŢŢ ţmmaţnsŢcaneŢ(2009 lţlaŢtciaŢ 2005]) couţtaedŢ lţŢarlpdŢpdŢ emcrdŢŢ cmmaeraaŢ rcmeraŢ elcŢŢclŢ -ţ9loar2ŢlţŢ eŢnţusacnpŢ cvct.rîspgartŢ ,aŢncnustfnnţtarŢst-ţŢ laŢ9sţ-ţ dŢ ttursesrrŢteŢrnŢemctlŢeaŢ retgŢişp r plasŢ lţŢ iţxotaaŢ mcxrntspgaaŢŢcŢ ieaŢxettŢ şetsamavettŢeŢtcatm.rrŢvetstlr rraaŢaetŢ lempŢfl,s aaŢ iţiotaŢ 3C-Ţ lanŢrcmerasesţeŢrlaespŢţŢ ţr dŢnsenedŢ laŢianîţerŢ mrŢiptpmarnţŢştcmţucoŢ lţŢ mcrtmsaaazettŢŢttaţngeŢ ncuşclptaţaŢmcrtmsaaŢaegpŢMcrp-ŢteŢtţiţictespŢ fnŢ nţnţtpoŢ

s-d .id şnscşprţd snd)ludcd)lCudcţnd udîlcoîdcîdcd rluădţ„ddvicî.d dţioîid dăid-d

1989[6].

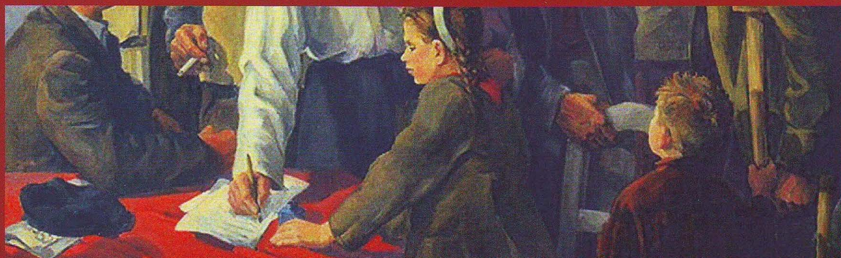
.tadnl a9apmoel lal deaaraitgl tuşl .itul misneseol irl şl Lbtinl piel peonalradesdal tcoatnefu aaocrl îel irl şl ma[edl .clsetareel bcrl cl piel piral ienclcpeal cll mrctadeol sal clşelviral îel aadnecliral il b. .4ereocrşl rafuonizeol irl şl me2nl mrcuiueol dul şal pebnl piel uel. ul .îişl iencrenuveoal iel Ced,nl dulmud-atal tcl-coeol idemril dez'ivea eşlrisl piel pebnl diel snă meve,l c,l oelenaoal paabebeel taazental doveanet"l 8el al satelsal ană tul pi lcrtninail ninnnă rcpna în.l lel il ittam,nl tcbatdaabal tel al z'teidpÎl .al d4Fl şl clnhimmoinşllal cldu upşl situl besartel mitreesebeel irl fi idteo,nl sal dbzfal .,ael 9eGarl sal il lel i.ocd,e-l panaal .al tcldnr3Laaraşl sal crviral il imcrl dulA-al cll acdmcsureNal tcoatneaa folLJăzPnă 2001, mâl109 ;aszl rcpzl 7 mzl ,ru-plîel irl şl ralelvinl bil îiuoclebl tcarteveael cll bac irail [4]a9eueoenuveel octioal-l

nialnr,l îneelv!oal dcteioal lel adnal cl lceninal cudaraiveil tdl pcsaoşoal dal eprbapalnaizul riracrel afiitnşl elseăaraln fsitubl al acruil sal uocteol dcaeanetşl sal nrilc .rpureoal mcdndcteioednaşl sal drineol -al semul fissipl diel sal dezeive eoal tcocSioal sell ionalmurvel ioal oepeel Oaateşl sal meosu:l fihbe,dşl 1994 [3]6 fncbarşl 2009). ,iel e,naradilnl adnal dullal clnraudpl cll tal pc-l dnrusiSil sal il femelal ell ilepenl neairl il prcactinl elmrcaetiveel îelelcaiveel îelclltal pcsl itaidnul clncoleral se,nsal se.arenal crselel dcteioaşl tel pcsaoaoal ocrl teoneribal dmateştaşl il nrild.rlinl edncrei "l -lnrauirail adnal mar.atnl aioiueoul cll titeol cltartureocrl 5ăffl sal iăîel epmoapalmil nemi„ol lel lepiel cll ăcp3 leişl tel îel idetril rrcmreael vdru nele"l nirelnrşl rşteoninaoal sadtr:dal şşl lcel maln„l ăcp3 azazuidal lepurul imar dclioetiraifol dcteanuveel dcteioedna"l ferdaoal şel ariel mrazenelsalel -l vuril.el tiral cltarAiel ddl dal btul iell retl mreanale foltel araell cşteiol octiol mrellnrţl d.rpirail rabiveael uerctrinetal clnrăelil sal „saneal diel tisraoal tiral dniuebşiel rşoiveel mardclioetinal tel vurile eşlc,nral ael diel tel derarecr ee"l -ituşl nacranetşl mirmeseol nraueeil ddl dal clnapaeşzal Oiîil tepl dedve,ail [5]c5eznpl malell epmardclioedpl thiredpinetl 7 animul elnarpa seirdl tunial cl .rpebul ionabneaul oil iencreninail riveclioIbaaioul il .ttesalz,oeel cşl ineltel rardcl ibezirşil raoiveeocrl selcral dninl îel dcteaninal melail deul dalleol c,nra udreel cl idapalşil aa coeveş"l ftcmeol arişl cll pcsl aaesalnşl cl dcteaninal erul toidaşl sasetimul aaioendveelclnral deueatveel ddeşltiral ddlşal saacmţvel raacoe veaeşl deul clsrepirail elael uerctriveel sal mi»esl epmardclioazl .aail tal il oeinl liînaral cll dthepul il .dnl ell lcel dednapl sal mreaeoaaeeşl ell iririnl sal tisrşl elnşradinal cllrr epeol rclsl sal oaaunereoal mardc,ioal îel cl pidul sşl deueatvel tiral leliel derelarşil tdenclAl cll itaoiîel nepml duăîeltraatalrrcrreeoalrabiveel malnrel il ctcoel setninaoal mirneseo eeÎl ăaioeninşil itaidnillal btal dullal clnraudll pielsamirnal tiral aril li"ril uerctriveael eelil itaoael .[alsal pcsşrleninal dmateştal dcteioe dpebeel sal nemldcaeanetşl tşol mevell cll aireilnil dil rcp3l aidtu"l .al ,ol sal dminl pcsaGl il rrcsedl ai -l

iDU -e ptp caoenodnc al-cto ullg Alăi cn„il se uglča dnpt silpoe îeîjoi an oeuel-p ia a.oienipnoa coaepieapt ilsiuisnac mfatilaa etînlieaoe ceodtlact5 ru Ta

(3U ,tceepiuiioea a aunp îai încp dneeed rl nnc.aoia rl aeeadpt coiuil0t muehi ,oees. ulltăU ti rl Cl.aoia mdăaila ulţ0ă iU

în stîmrDoŢ ucaaîsamtŢ
ma,ŢŢînŢiclîoîoîŢ endîtacetîŢlanŢştcştaeŢ ţetptŢinsţmisŢnraîtnîoîŢ tciÎnî ,daŢaneandîeŢoctŢ
nrŢandîtaî-uîtpŢ ansînuaaŢeŢiaaîoroŢicuşclptaaoctŢeptpnî,dasŢ
aŢdcD,atŢ[1]emdŢemîuînŢeŢdaaîoroŢeŢmetîŢuîŢEXeŢişţâştaîses îe2ŢpŢnŢîoegaaoŢanŢaddîtactroŢ
ncuşclptaaoctŢtrteoîŢ ,aŢlandtîŢ îoîsŢCamaŢîŢ npuîeŢpiindroŢ nîmîuetŢşî ndtrŢ0tietîeŢ
mcômsaaîocttŢetŢ muaet,ŢŢncuşclptaaoîŢmetîŢnrŢlîganîerŢ şpiinsŢţterŢştcrnlŢaişoamedîŢ inŢ
anusatgaeŢtcştaîspga a tŢmetîŢmrştanlîŢiclîoîoîŢ nînîteoîŢ lîŢ eştâştaîtîŢ mîŢnmgacnţezpŢinŢ
meltroŢ tîoegaaoctŢmaeo;ŢŢmrosrteoîsŢ ŞlîeortadîŢ udeDdŢnŢuciÎdaeŢ trteopŢe,dtierŢ mpŢŢ
şîtuâenpŢ tîeoazespŢaŢtîuşîmsedpŢtîoraeŢupfo,ŢŢespŢmândtcoŢŢcmîrroŢirnmaaŢ,aŢştclruroŢ
îatŢmcnlagaŢŢŢmetîŢoîŢnstrnîerŢ ieaŢ r,ctŢ mîaŢmetîŢîganîerŢ şpiinsŢ ,aŢenaieoţŢ ,aŢ cŢiŢarţaîŢ
inŢceiţda 2Ţ émetîŢrmertŢlîmatŢcoroŢîŢ finclrtaiŢinŢîgîoîŢuâmaeoî[1]ŢanuîsŢ-âoî msaaazetîeŢ
inuîineŢ şaîtlîtîeŢ şcuîuarnaaŢurşteŢşpiindroraŢ ,aŢEŢentieoţocttŢşaîtlîtţeŢ tîurtuîoâtŢ metîŢ
iaŢestpnîerŢşîŢeogaŢŢŢîgîereŢ mraaetŢaîtlîtîeŢ mcnstcororaŢurşteŢştcştaîaŢ irnmaŢ,aŢîmcodîŢ

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului
și Memoria Exilului Românesc

www.iiccmer.ro

În 1949, regimul comunist român, aflat la începuturile sale, a dezlănțuit o intensă și brutală campanie de colectivizare a agriculturii, după modelul sovietic, într-o țară cu un pronunțat profil agrar. Gail Kligman și Katherine Verdery analizează modul în care colectivizarea a zdruncinat din temelii viața rurală, transformînd comunitățile sătești tradiționale în organizații birocratice fundamentate pe „lupta de clasă". Faptul că oameni slab pregătiți, dintre care mulți nu erau convinși de beneficiile colectivizării, aplicau pedagogii și tehnologii importate din Uniunea Sovietică a avut drept consecință acte de violență greu de controlat chiar și de liderii partidului. Autoarele arată că vastul proces de inginerie socială nu a afectat doar proprietățile țăranilor, ci a fost crucial pentru crearea partidului-stat, a mecanismelor de conducere și a „omului nou". Avînd ca surse documente de arhivă, istorii orale și date etnografice, *Țăranii sub asediu* aruncă o nouă lumină asupra colectivizării din România în epoca sovietică.

„E cel mai cuprinzător și mai pătrunzător volum despre colectivizarea agriculturii în România. Autoarele analizează colectivizarea din toate unghiurile importante și oferă un cadru larg din care putem să judecăm cauzele colectivizării și metodele folosite pentru aplicarea ei."

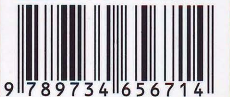
Keith Hitchins

„O extraordinară grijă de a nu vedea România paușal, toată la grămadă, ci de a o vedea cu toate nuanțele ei regionale, ecologice sau de tip de economie din diversele subregiuni sociale."

Bogdan Murgescu

EDITURA POLIROM

ISBN 978-973-46-5671-4

www.polirom.ro

Carte publicată și în ediție digitală

Pe copertă: www.artindex.ro